

ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

(2012թ. եւ 2013թ.)

Գիրք 6

Խմբագրությունը՝ ՏՆՏ. ԳԻՏ. ԹԵԿՆԱԾՈՒ
ԴԱՎԻԹ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ

ԵՐԵՎԱՆ

«ՎԵՆ ԱՐՅԵՆ»
2015

Սույն գիրքը հրատարակվել է Ամերիկայի ժողովրդի աջակցությամբ՝ ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալության (ԱՄՆ ՄՁԳ) միջոցով: Այստեղ արտահայտված տեսակետները միմիայն հեղինակներինն են և պարտադիր չէ, որ արտահայտեն ԱՄՆ ՄՁԳ կամ ԱՄՆ կառավարության տեսակետները:

ՀՏԴ 352.075(479.25)
ԳՄԴ 67.401 (53)
S 300

S 300 **Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում (2012թ. և 2013թ.),**
Գիրք 6/խմբ. Դավիթ Թումանյանի - Եր., 2015, 392 էջ:

Գիրքը պարունակում է Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման վիճակի մշտադիտարկման 2012 և 2013 թվականների զեկույցները:

Գիրքը նախատեսված է ապակենտրոնացման և տեղական ինքնակառավարման բնագավառներում քաղաքականություն մշակողների ու որոշումներ ընդունող պաշտոնյաների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, միջազգային ու հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների, այդ բնագավառներով հետաքրքրվող հասարակության լայն խավերի համար:

ՀՏԴ 352.075(479.25)
ԳՄԴ 67.401 (53)

©Համայնքների ֆինանսիստների միավորում
© Դավիթ Թումանյան

ISBN 978-9939-70-122-6

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ 7

ՁԵԿՈՒՅՑ

Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում (2012թ.)..... 9

1. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների իրավական և ծրագրային գնահատումը 10

1.1 Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների իրավական գնահատումը 10

1.2 Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների ծրագրային գնահատումը 13

1.3 Արտաքին պարտավորությունների կատարումը 17

2. Վարչատարածքային բարեփոխումները և միջհամայնքային համագործակցությունը..... 20

2.1 Վարչատարածքային բարեփոխումները 20

2.2 Միջհամայնքային համագործակցությունը 24

3. ՏԻՄ-երի ձևավորումը, իրավասությունները, լիազորությունները և գործունեությունը, քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը տեղական ինքնակառավարմանը 28

3.1 ՏԻՄ-երի ձևավորումը, իրավասությունները, լիազորությունները և գործունեությունը 28

3.2 Քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը տեղական ինքնակառավարմանը..... 34

4. Համայնքների սեփականությունը, զարգացման ծրագրերը և ֆինանսական անկախությունը..... 38

4.1 Համայնքների սեփականությունը..... 38

4.2 Համայնքների զարգացման ծրագրերը և բյուջետավարումը 41

4.3 Համայնքի բյուջեի եկամուտները 43

4.4 Պարտքի կառավարումը 48

4.5 Ֆինանսական հաշվետվողականությունը..... 49

5. ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքի ֆինանսական միջոցների համապատասխանությունը 50

6. Համայնքի խնդիրներին վարչական կառուցվածքների, մարդկային և տեղեկատվական ռեսուրսների համապատասխանությունը, միջազգային աջակցությունը 68

6.1 ՏԻՄ-երի և համայնքների աշխատակազմերի ընդհանուր կառուցվածքները..... 68

6.2 Համայնքային ծառայությունը 79

6.3. Համայնքային ծառայողների վերապատրաստումը. Համայնքային ծառայողների վերապատրաստման համակարգի գնահատումը 81

6.4 Միջազգային աջակցությունը 83

7. Համայնքային ծառայությունների մատուցումը 88

7.1 Համայնքների կողմից մատուցվող հանրային ծառայությունները 88

7.2 Համայնքային ծառայությունների կառավարում 101

Եզրակացություններ և առաջարկություններ 103

Գրականություն 113

ՉԵԿՈՒՅՑ

Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում (2013թ.).....	115
1. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների իրավական և ծրագրային գնահատումը.....	116
1.1 Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների իրավական գնահատումը	116
1.2 Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների ծրագրային գնահատումը.....	118
1.3 Արտաքին պարտավորությունների կատարումը	122
2. Վարչատարածքային բարեփոխումները և միջհամայնային համագործակցությունը	124
2.1 Վարչատարածքային բարեփոխումները.....	124
2.2 Միջհամայնային համագործակցությունը	128
3. ՏԻՄ-երի ձևավորումը, իրավասությունները, լիազորությունները և գործունեությունը, քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը տեղական ինքնակառավարմանը.....	129
3.1 ՏԻՄ-երի ձևավորումը, իրավասությունները, լիազորությունները և գործունեությունը	129
3.2 Քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը տեղական ինքնակառավարմանը	137
4. Համայնքների սեփականությունը, զարգացման ծրագրերը և ֆինանսական անկախությունը	140
4.1 Համայնքների սեփականությունը	140
4.2 Համայնքների զարգացման ծրագիրը և բյուջետավարումը.....	145
4.3 Համայնքի բյուջեի եկամուտները	147
4.4 Պարտքի կառավարումը	152
4.5 Ֆինանսական հաշվետվողականությունը	153
5. ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքի ֆինանսական միջոցների համապատասխանությունը	154
6. Համայնքի խնդիրներին վարչական կառուցվածքների, մարդկային և տեղեկատվական ռեսուրսների համապատասխանությունը, միջազգային աջակցությունը.....	169
6.1 ՏԻՄ-երի և համայնքների աշխատակազմերի ընդհանուր կարողությունները.....	169
6.2 Համայնքային ծառայությունը	177
6.3. Համայնքային ծառայողների վերապատրաստումը. համայնքային ծառայողների վերապատրաստման համակարգի գնահատումը.....	180
6.4 Միջազգային աջակցությունը.....	182
7. Համայնքային ծառայությունների մատուցումը.....	188
7.1 Համայնքների կողմից մատուցվող հանրային ծառայությունները	188
7.2 Համայնքային ծառայությունների կառավարում	200
Եզրակացություններ և առաջարկություններ	201
Գրականություն	211

Հաղավումների ցանկ

- ԱԱՊԿ** - առողջության առաջնային պահպանման կենտրոն
ԱԻՄ - Ազգային ինքնորոշում միավորում
ԱՄՆ - Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ
ԱՄՆ ՄԶԳ - Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Միջազգային
զարգացման գործակալություն
ԱՊՀ - Անկախ պետությունների համագործակցություն
ԱՎԾ - Ազգային վիճակագրական ծառայություն
ԲԿ - բժշկական կենտրոն
ԲՀԿ - Բարգավաճ Հայաստան կուսակցություն
ԳՄՀԸ - Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերություն
ԵՀԶ - Եվրոպական հարևանության քաղաքականություն
ԵՄ - Եվրոպական միություն
ԺԱԿ - Ժողովրդավարություն և աշխատանք կուսակցություն
ԾՎԿԳ - Գյուղական տարածքների տնտեսական զարգացման ծրագրի
վերլուծության և կառավարման գրասենյակ
ԿԶԾ - Կայուն զարգացման ծրագիր
ՀԱԱ - Հայաստանի ավագանիների ասոցացիա
ՀԵՆԱ - Համայնքային երիտասարդական
նախաձեռնությունների ակումբներ
ՀԿՏՀ - համայնքային կառավարման տեղեկատվական համակարգեր
ՀՀ - Հայաստանի Հանրապետություն
ՀՀԴ - հայկական դրամ
ՀՀԿ - Հայաստանի հանրապետական կուսակցություն
ՀՀՇ - Հայոց համազգային շարժում
ՀՀ ՏԿՆ - Հայաստանի Հանրապետության տարածքային
կառավարման նախարարություն
ՀՄ - համայնքների միություն
ՀՄՀ - Հայաստանի Մարտահրավերներ –Հայաստան
ՀՅԴ - Հայ յեղավիոխական դաշնակցություն
ՀՆԱ - համախառն ներքին արդյունք
ՀՈԱԿ - համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպություն
ՀՄՆՀ - Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամ

ՀՖՄ - Համայնքների ֆինանսիստների միավորում

ՄԱԶԾ - Միավորված ազգերի կազմակերպության զարգացման ծրագիր

ՄԱԶԿ - Միավորված ազգերի կազմակերպության արդյունաբերական զարգացման կազմակերպություն

ՄԲԿ - Միջազգային բարեգործական կազմակերպություն

ՄՀԿ - միջհամայնքային կառույց

ՊՀ - պետական հիմնարկ

ՌԴ - Ռուսաստանի Դաշնություն

ՏԻՄ - տեղական ինքնակառավարման մարմիններ

ՏՀ - տեղեկատվական համակարգեր

ՏՀԶՎԿ - Տեղեկատվական համակարգերի զարգացման և վերապատրաստման կենտրոն

ՓԲԸ - փակ բաժնետիրական ընկերություն

ՓՄՉ ԶԱԿ - Փոքր և միջին ձեռնարկությունների զարգացման ազգային կենտրոն կազմակերպություն

ՔԶՊ - քաղաքային զարգացման պլան

ՕԵԿ - Օրինաց երկիր կուսակցություն

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այս գիրքը նվիրված է Հայաստանում տեղական ինքնակառավարման 2012 և 2013 թվականների բարեփոխումների գնահատմանը, որը կատարվել է Համայնքների ֆինանսիստների միավորման (ՀՖՄ) փորձագետների մշակած մեթոդաբանության հիման վրա: Բարեփոխումների գնահատման համար հիմք են ընդունվել ՀՀ կառավարության ծրագրերի՝ տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող դրույթների կատարումը, տեղական ինքնակառավարման համակարգի վիճակը բնութագրող ցուցանիշները, ՏԻՄ-երի կատարած աշխատանքները և միջազգային կազմակերպություններում Հայաստանի ստանձնած՝ տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող պարտավորությունների կատարումը:

ՀՖՄ-ն մասնակցում և հետևում է Հայաստանում տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների ընթացքին այդ համակարգի ներդրման սկզբից՝ 1996 թվականից: Անցած տարիների ընթացքում ՀՖՄ-ն հրատարակել է հինգ գիրք, որոնցում տրվել է բարեփոխումների ընթացքի գնահատականը, ինչպես նաև՝ արվել են բարեփոխումների շարունակմանը վերաբերող բազմաթիվ առաջարկություններ: Առաջին՝ «Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում. Քաղաքականության տարբերակներ և ուղիներ» (տնտ. գիտ. թեկնածու Դ. Ս. Թումանյանի խմբագրությամբ) գիրքը հրատարակվել է 2004-ին: Այդ հրատարակությունում տեղ են գտել 1996-ից մինչև 2004 թվականն ընկած ժամանակահատվածի տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների ընթացքը լուսաբանող հոդվածներ:

Երկրորդը՝ «Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2004–2006 թթ.)», գիրք 2 (տնտ. գիտ. թեկնածու Դ. Ս. Թումանյանի խմբագրությամբ) վերնագրով հրատարակվել է 2008-ին: Սա վերաբերում է 2004-2006 թթ. տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների գնահատականին:

Երրորդը՝ «Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2007 և 2008թթ.)», գիրք 3 (տնտ. գիտ. թեկնածու Դ. Ս. Թումանյանի խմբագրությամբ) վերնագրով հրատարակվել է 2009-ին: 2007 թվականից սկսած ՀՖՄ-ն տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների գնահատումը կատարում և հանրությանն է ներկայացնում զեկույցների ձևով: Դրանք կազմված են նույն ձևաչափով և պարունակում են բարեփոխումների գնահատականներն՝ ըստ տեղական ինքնակառավարման առանձին բնագավառների. վարչատարածքային բաժանում և միջհամայնքային համագործակցություն,

համայնքային սեփականություն, ֆինանսներ, ՏԻՄ-երի ընտրություններ և գործունեություն, տեղական ժողովրդավարություն, վարչական կառուցվածքներ և համայնքային ծառայությունների մատուցում:

Չորրորդը՝ «Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2009 և 2010թթ.)», գիրք 4 (տնտ. գիտ. թեկնածու Դ. Ս. Թումանյանի խմբագրությամբ) վերնագրով հրատարակվել է 2011-ին:

Հինգերորդը՝ «Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում (2011թ.)», գիրք 5 (տնտ. գիտ. թեկնածու Դ. Ս. Թումանյանի խմբագրությամբ) վերնագրով հրատարակվել է 2012-ին:

Այս գիրքը Հայաստանում տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների վերաբերյալ ՀՖՄ-ի վեցերորդ հրատարակությունն է:

Գրքում, բացի Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման համակարգի բարեփոխումների ընթացքի լուսաբանումից, տեղ են գտել նաև այդ ոլորտում առկա հիմնախնդիրները և արվել են դրանց լուծմանն ուղղված առաջարկություններ:

ՁԵԿՈՒՅՉ

Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում
(2012թ.)

Ձեկույցը պատրաստել են ՀՖՄ-ի փորձագիտական խմբի անդամներ
Դավիթ Թումանյանը, Վահրամ Շահբազյանը,
Զնարիկ Այվազովան (Արարյանը), Լևոն Թումանյանը,
Վահե Սարգսյանը և Գրիշա Գապոյանը

1. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների իրավական և ծրագրային գնահատումը

1.1 Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների իրավական գնահատումը

Սահմանադրական դրույթների օրենսդրական արձագանքումը

2005 թվականի սահմանադրական փոփոխություններում տեղ գտած տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող դրույթներին գործող օրենքները պետք է համապատասխանեցվեին ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված ժամկետում (Սահմանադրության փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելուց հետո երկու տարվա ընթացքում՝ մինչև 2007 թվականի դեկտեմբերի 6-ը): Սակայն, մինչև 2012 թվականի սկիզբը որոշ դրույթներին համապատասխան օրենսդրական փոփոխություններ չէին կատարվել կամ կատարվել էին մասնակիորեն: Դրանց թվում էին՝

- ա) Համայնքի ավագանին օրենքով սահմանված կարգով սահմանում է տեղական հարկեր (հոդված 107):
- բ) Համայնքի ղեկավարի լիազորությունների իրականացման կարգը սահմանվում է օրենքով (հոդված 107):
- գ) Համայնքների միավորման կամ բաժանման սկզբունքները, կարգը, ինչպես նաև նոր ձևավորված համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրության ժամկետները սահմանվում են օրենքով (հոդված 110):
- դ) Օրենքով սահմանված կարգով կարող են ստեղծվել միջհամայնքային միավորումներ (հոդված 110):

2012 թվականին էլ հնարավորություն չի տրվել համայնքների ավագանիներին սահմանել տեղական հարկեր: Ըստ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի՝ 2011-ին տեղական հարկեր էին սահմանված գույքահարկը, հողի հարկը և հյուրանոցային հարկը¹: «Գույքահարկի մասին» և «Հողի հարկի մասին» ՀՀ օրենքները գործում են վաղուց, և դրանցով են սահմանված այդ հարկերի դրույքաչափերը, չնայած դրանք անվանվել են տեղական հարկեր, իսկ համաձայն Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի՝ դրանց «...դրույքաչափերը տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրավասու են սահմանել օրենքով նախատեսված շրջանակներում»²: Այս առումով, վերը նշված օրենքների որոշ դրույթներ հակասում են Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիային, քանի որ տեղական հարկ անվանված գույքահարկի և հողի հարկի դրույքաչափերի սահմանման իրավունքը չի տրվել ՏԻՄ-երին: Համայնքի ավագանուն է տրվել միայն հյուրանոցա-

¹ «Ավտոտրանսպորտային միջոցների կայանատեղերի տեղական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է 23.06.2011թ., սակայն «Տեղական ինքնակառավարման մասին» և «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքներում, 01.01.2013թ. դրությամբ, դեռևս համապատասխան փոփոխություններ չէին կատարվել, և տեղական հարկերի ցանկում պահպանվում էր տրանսպորտային միջոցների կայանատեղի հարկը:

² Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիա, հոդված 9.3:

յին հարկի դրույքաչափի սահմանման իրավունքը, սակայն 2012-ի ընթացքում էլ չընդունվեց «Հյուրանոցային հարկի մասին» ՀՀ օրենքը³, որը հնարավորություն կտար համայնքների ավագանիներին՝ գործնականում իրացնել այդ իրավունքը:

Համայնքի ղեկավարի լիազորությունների իրականացման կարգերն՝ այդ թվում, պարտադիր և պատվիրակված լիազորությունների մասով, օրենքով սահմանելու հետ կապված՝ 2012-ին զարգացումներ չեն գրանցվել: Չնայած որոշվել էր, որ համայնքի ղեկավարին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման կարգերին կանդրադառնան 2012թ.⁴ ցուցաբերելով միասնական մոտեցում⁴, սակայն անդրադարձ չի կատարվել:

ՀՖՄ-ի մշակած և ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն ներկայացրած «Համայնքի ղեկավարի լիազորությունների իրականացման կարգի մասին» շրջանակային օրենքի նախագիծն ընդգրկվել էր ՀՀ կառավարության 2012թ. գործունեության ծրագրի կատարումն ապահովող միջոցառումների ցանկում և նախատեսված էր ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության կողմից այդ օրինագիծը ներկայացնել ՀՀ կառավարության քննարկմանը⁵, սակայն չի ներկայացվել:

2012թ. որևէ էական քայլ չարվեց համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման ուղղությամբ: Չընդունվեց նաև օրենք կամ գործող օրենքներում չկատարվեցին լրացումներ համայնքների միավորման⁶ կամ բաժանման սկզբունքների և կարգի վերաբերյալ: Չընդունվեց նաև միջհամայնքային միավորումների մասին օրինագիծը:

Այսպիսով, սահմանադրական փոփոխություններով նախատեսված օրենսդրական փոփոխությունների իրականացման աշխատանքները 2012-ին գրեթե չեն շարունակվել, և արդյունքներ չեն արձանագրվել:

2012-ին չի ընդունվել նաև «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքով (հոդված 59) և «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով (հոդված 30) նախատեսված համայնքային արժեթղթերի մասին օրենքը:

³ Դեռևս 2009-ի տարեվերջին ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը ՀՀ կառավարություն էր ներկայացրել ՀՖՄ-ի մշակած «Հյուրանոցային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը: 2010-ին ՀՀ կառավարությունը դա հետ էր ուղարկել ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն՝ շահագրգիռ կողմերի հետ լրացուցիչ քննարկելու համար: Քննարկումների արդյունքում, չնչին փոփոխություններով, ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը նախագիծը տարվա վերջին կրկին ներկայացրել էր ՀՀ կառավարություն, սակայն օրինագիծն ընթացք չի տրվել:

⁴ www.mta.gov.am ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2011թ. գործունեության հաշվետվություն, հավելված 3:

⁵ Նույնը:

⁶ Այնուհանդերձ, համայնքների միավորման սկզբունքները տրված են «Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման հայեցակարգում»:

Տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող օրենքների փոփոխությունները և լրացումները

2012 թվականին տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող նոր օրենքներ չեն ընդունվել, գործող օրենքներում կատարվել են մի շարք փոփոխություններ ու լրացումներ:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում կատարվել են փոփոխություններ և լրացումներ՝ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված չորս օրենքներով: Դրանցից երկուսում կատարվել են միայն խմբագրական բնույթի փոփոխություններ: 2012թ. սեպտեմբերի 11-ին ընդունված օրենքով համայնքի ղեկավարին տրվել է նոր լիազորություն, այն է՝ «տալիս է համայնքի տարածքում գտնվող խանութներում, կրպակներում տեխնիկական հեղուկների վաճառքի թույլտվություն», իսկ ղեկ-տենքերի 6-ին ընդունված օրենքով համայնքի ղեկավարին տրվել են ևս երկու՝ համայնքի անվանումը ֆիրմային անվանման մեջ օգտագործելու և համայնքի տարածքում հանրային սննդի կազմակերպման և իրացման թույլտվությունների տրամադրման լիազորություններ:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով պայմանավորված՝ համապատասխան փոփոխություններ և լրացումներ են կատարվել նաև «Տեղական տուրքերի և վճարների մասին» ՀՀ օրենքում՝ երեք ընդունված օրենքներով:

«Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում կատարվել են փոփոխություններ և լրացումներ՝ Ազգային ժողովի ընդունած երեք օրենքներով: Դրանցից երկուսում կատարվել են խմբագրական բնույթի փոփոխություններ, իսկ երրորդում համայնքի ղեկավարին տրվել է համայնքի անվանումը ֆիրմային անվանման մեջ օգտագործելու թույլտվություն տրամադրելու լիազորություն (ընդունվել է 06.12.2012):

Դեռևս 2009թ. առաջին ընթերցմամբ ընդունված «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» նոր օրինագիծը (29.04.2009) 2012-ին ևս չդրվեց երկրորդ ընթերցման:

ՀՀ Ազգային ժողովը 2011թ. հունիսի 23-ին ընդունել էր «Ավտոտրանսպորտային միջոցների կայանատեղերի տեղական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքը, որով կարգավորվում են տվյալ տեղական տուրքի վճարման հետ կապված հարաբերությունները, սահմանվում են տուրք վճարողները, տուրքի դրույքաչափերը և այլն: Օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ երկամսյա ժամկետում ՀՀ կառավարությունը պետք է հաստատեր ՀՀ տարածքում ավտոկայանատեղի կազմակերպման կարգը և ավտոկայանատեղի գետնանշման ձևը, սակայն մինչև տարվա վերջը դրանք չէին հաստատվել: ՀՀ կառավարությունը միայն 2012թ. հոկտեմբերի 10-ի N1293-Ն «ՀՀ տարածքում ավտոկայանատեղի կազմակերպման կարգը սահմանելու մասին» որոշմամբ ընդունեց այդ կարգը, որում տրված են ավտոկայանատեղի կազմակերպման հիմնական չափորոշիչները, դրա կահավորմանը և շահագործմանը ներկայացվող պահանջները:

1.2 Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների ծրագրային գնահատումը

2012-ին շարունակել է գործել 2008թ. ապրիլի 30-ին ՀՀ Ազգային ժողովի հավանությանն արժանացած ՀՀ կառավարության ծրագիրը (տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող մասը տրված է «Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2009թ.)» զեկույցի ներդիր 1-ում): Տեղական ինքնակառավարման մասով այդ ծրագրի շատ դրույթներ չկատարվեցին նաև 2012 թվականին: Մասնավորապես, չեն սահմանվել ՏԻՄ-երի պարտադիր լիազորությունների իրականացման կարգերը⁷, նորմատիվները և չափորոշիչները, ՏԻՄ-երին պետության կողմից պատվիրակված լիազորությունների, իրականացման կարգն ու ֆինանսավորման մեխանիզմները⁸, չեն շարունակվել միջհամայնքային միավորումների ստեղծմանն աջակցելու աշխատանքները և գործնական քայլեր չեն կատարվել համայնքների խոշորացման ուղղությամբ, չի կատարելագործվել համայնքների ֆինանսական համահարթեցման մեխանիզմը, չեն կատարվել համայնքների ավագանիների կայացմանը նպաստող քայլեր:

2012թ. հունիսի 21-ին ՀՀ Ազգային ժողովի հավանությանն է արժանացել ՀՀ կառավարության նոր ծրագիրը, որի տեղական ինքնակառավարմանը նվիրված բաժինը տրված է ներդիր 1-ում:

Ներդիր 1. Հատված ՀՀ կառավարության 2012-ին ընդունված ծրագրից (3.3.1.2. Տեղական ինքնակառավարումը)

Տեղական ինքնակառավարման համակարգի բարելավումը միտված է զարգացնել պետության բոլոր մակարդակներում արդյունավետ կառավարման ներուժը: Ըստ այդմ կառավարությունը նախատեսում է՝

- ապահովել տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավասությունների և ֆինանսական ռեսուրսների միջև համապատասխանությունը՝ հետևողականորեն ավելացնելով համայնքների ինքնակազմակերպման հնարավորությունները,
- ավելացնել տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից մատուցվող ծառայությունների տեսականին՝ միաժամանակ բարձրացնելով դրանց որակը բոլոր համայնքներում,
- ստեղծել դեպի համայնքներ ներդրումների հոսքի և համայնքներում նոր աշխատատեղերի ստեղծման խթաններ,
- ապահովել համայնքի ղեկավարի կողմից ընդունվող որոշումների ու գործունեության արդյունավետ վերահսկողության մեխանիզմներ,
- բարձրացնել տեղական ինքնակառավարման մարմինների թափանցիկությունը,
- իրականացնել համատիրությունների լիարժեք կայացման ռազմավարություն,
- բնակչությանը սրբակցային սկզբունքով կոմունալ ծառայությունների մատուցման և որակի բարձրացման ուղղությամբ մշակել և իրականացնել պիլոտային ծրագրեր,
- համայնքներում առկա կարողությունների ավելացման և արդյունավետ օգտագործման նպատակով խրախուսել միջհամայնքային միավորումների ձևավորումը, համայնքների խոշորացումը և համայնքային նախաձեռնությունների իրականացումը,
- իրականացնել հատուկ օժանդակության ծրագրեր՝ սահմանամերձ և սահմանափակ ռեսուրս ու կարողություն ունեցող համայնքների համար,
- Երևանին վերադարձնել իր ճարտարապետական շունչը՝ օրենքով բացառելով Երևանի կենտրոնում մայրաքաղաքային պատմությանն ու նկարագրին անհարիր կառուցապատումը:

⁷ Մինչև 2012թ. սահմանվել են միայն աղբահանության, սանիտարական մաքրման և քաղաքաշինության բնագավառներում ՏԻՄ-երի լիազորությունների իրականացման կարգերը:

⁸ Մինչև 2012թ. և նաև 2012-ին սահմանվել են միայն համայնքի ղեկավարին պատվիրակված սոցիալական ծառայությունների, ԶԿԱԳ-ի և անասնաբուժական ծառայության իրականացման ծախսերի նորմատիվները:

Նոր ծրագրում տեղ են գտել նախորդ ծրագրից չիրականացված որոշ դրույթներ՝ մասնավորապես, միջհամայնքային միավորումների ձևավորումը և համայնքների խոշորացումը, ինչպես նաև նոր դրույթներ (օրինակ, ՏԻՄ-երի կողմից մատուցվող ծառայությունների տեսականու ավելացումը, ՏԻՄ-երի իրավասությունների և ֆինանսական ռեսուրսների միջև համապատասխանության ապահովումը և այլն): Սակայն մինչև տարվա վերջը միայն կատարվել են առանձին ուսումնասիրություններ (օրինակ, ՏԻՄ-երի լիազորությունների շրջանակի) և մշակվել է օրենքի նախագիծ ՏԻՄ-երի գործունեության քափանցիկության և հրապարակայնության բարձրացման, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարմանը համայնքի բնակչության մասնակցության օրենսդրական ապահովման ուղղությամբ: Կառավարության ծրագրի վերջնական արդյունքների մասով ձեռքբերումներ չեն եղել:

ՀՀ կառավարության հաջորդ ծրագիրը 2009թ. ընդունված ՀՀ հակակոռուպցիոն ռազմավարության և դրա իրականացման 2009-2012թթ. միջոցառումների ծրագիրն է: Այդ ծրագիրը, տեղական ինքնակառավարման մասով, ընդգրկում է Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման համակարգի գրեթե բոլոր հիմնախնդիրները: Ծրագրի 2012թ. միջոցառումների կատարման առումով ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը որոշակի աշխատանքներ է տարել (տես՝ սույն զեկույցի «Տեղական ինքնակառավարման ոլորտի զարգացման համար պատասխանատու պետական մարմինների գործունեության գնահատում» բաժինը):

ՀՀ կառավարության սոցիալ-տնտեսական զարգացման կարևոր երկարաժամկետ ծրագիրը 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ին ընդունված Կայուն զարգացման ծրագիրն է (տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող մասը տրված է «Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2009թ.)» զեկույցի ներդիր 2-ում), որը համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի պայմաններում դեռևս 2009-ից գտնվում էր վերանայման գործընթացում: Սակայն, ինչպես նախորդ տարում, այնպես էլ 2012-ին, ծրագրում չարտացոլվեցին տարբեր ոլորտների, այդ թվում՝ տեղական ինքնակառավարման ոլորտի քաղաքականությունների հիմնական ուղղությունները: ԿԶԾ-ի տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող դրույթները գրեթե նույնությամբ կրկնում են ՀՀ կառավարության վերը նշված ծրագրի դրույթները:

2012-ին Համայնքների ֆինանսիստների միավորումը, Հայաստանի համայնքների միությունը, Հայաստանի ավագանիների ասոցիացիան, Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոնը, Տեղեկատվական համակարգերի զարգացման և ուսուցման կենտրոնը և «Ուրբան» կայուն զարգացման հիմնադրամը Քաունթերփարթ ինթերնեշնլի հայաստանյան ներկայացուցչության և ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալության աջակցությամբ մշակեցին և ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությանը տրամադրեցին «Հայաստանի Հանրապետության տեղական ինքնակառավարման հետագա զարգացման և իշխանության ապակենտրոնացման ռազմավարական մոտեցումներ» ռազմավարական փաստաթուղթը, որում փորձ է արված ներկայացնել ապակենտրոնացմամբ պայմանավորված պետության և ՏԻՄ-երի իրավասությունների հստակ տարանջատման, տեղական

ժողովրդավարության մշակույթի ձևավորման իրական մեխանիզմները, տեղական ինքնակառավարման բնագավառը կարգավորող հրատապ իրավական ակտերի ընդունման անհրաժեշտությունը, ՏԻՄ-երի ընտրական համակարգի հետագա կատարելագործման, վարչական և ֆինանսական ապակենտրոնացման մի շարք առանցքային հարցերի լուծումներ:

Տեղական ինքնակառավարման ոլորտի զարգացման համար պատասխանատու տեղական մարմինների գործունեության գնահատումը

Տեղական ինքնակառավարման ոլորտի բարեփոխումների ու զարգացման համար պատասխանատու են երկու պետական մարմիններ՝ ՀՀ Ազգային ժողովը և կառավարությունը:

ՀՀ Ազգային ժողովի Տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման հարցերի մշտական հանձնաժողովը 2012 թվականի ընթացքում կազմակերպել է օրենքների լուծումներ, գումարել նիստեր և Ազգային ժողովի լիազույժարման նիստերի օրակարգերում ընդգրկելու համար հավանություն է տվել տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող մի շարք օրինագծերի: Սակայն հանձնաժողովը, նախորդ տարվա մասն, բավարարվել է հիմնականում ՀՀ կառավարության ներկայացրած օրինագծերի քննարկումների կազմակերպմամբ ու դրանց ընթացք տալով և նախաձեռնություն չի ցուցաբերել տեղական ինքնակառավարման վերաբերյալ օրինագծերի մշակման ուղղությամբ:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը՝ տեղական ինքնակառավարման ոլորտի պետական լիազորված մարմինը, 2012 թվականին շարունակել է աշխատանքներ տանել մշակված օրենքների նախագծերի քննարկումներ կազմակերպելու, լրամշակելու և սահմանված կարգով ՀՀ կառավարություն ներկայացնելու ուղղությամբ (տես նաև սույն զեկույցի 1.1 բաժինը): Նախարարությունը շարունակել է կայուն համագործակցությունը ՀՖՄ-ի հետ:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը 2011-ին ավարտել էր համայնքների համար գույքահարկի և հողի հարկի տեղեկատվական միասնական բանկի ստեղծմանն ուղղված աշխատանքները⁹: 2012-ին, պայմանավորված «Հողի հարկի և գույքահարկի գծով առաջացած ապառքների մասին», «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքում լրացում կատարելու մասին», «Հողի հարկի մասին» ՀՀ օրենքում լրացում կատարելու մասին» և «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքում լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենքների փաթեթի ընդունմամբ, համապատասխան փոփոխություններ կատարվեցին հողի հարկի և գույքահարկի շտեմարաններում, ինչպես նաև՝ միասնական տեղեկատվական համակարգում: «Վեկտոր Պլյուս» կազմակերպության կողմից մշակվեց նոր ծրագրային փաթեթ և ներդրվեց ՀՀ համայնքներում ու մարզպետարաններում: Նախատեսվում է վերջինս ներդնել նաև

⁹ www.mta.gov.am ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2011թ. գործունեության հաշվետվություն:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունում՝ արդյունքում ձևավորելով միասնական տեղեկատվական համակարգ¹⁰:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության պատվերով «Համայնքների ֆինանսիստների միավորում» ՀԿ-ն մշակել է ՏԻՄ-երի կողմից իրականացվող ծախսերի ուսումնասիրություն և դրա հիման վրա, ըստ համայնքների մեծության, մշակվել է «Համայնքի ծախսային քաղաքականության մեթոդաբանությունը», որը մարզպետարանների միջոցով իջեցվել է Հայաստանի բոլոր համայնքներին: Այդ մեթոդաբանության մշակման համար նախ՝ ՀՀ համայնքները դասակարգվել են առանձին խմբերի՝ ըստ համայնքի բյուջետային կարողությունների: Այնուհետ մշակվել է ծախսային քաղաքականության մեթոդաբանություն՝ ըստ առանձին խմբերի: Մեթոդաբանությունը ՏԻՄ-երին հնարավորություն կընձեռի իրենց համայնքը հեշտությամբ համապատասխանեցնելու համայնքների խմբերից մեկին և դրան համապատասխան՝ մշակելու և իրականացնելու իրենց ծախսային քաղաքականությունը. այն ուղեցույց կհանդիսանա ՏԻՄ-ի համար, ծախսային քաղաքականության միասնականություն կապահովի համայնքների խմբերի մեջ և համայնքային բյուջեների կազմման ժամանակ խորհրդատվական և կողմնորոշիչ բազա կհանդիսանա:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը որոշակի աշխատանքներ է կատարել նաև ՏԻՄ-երում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրման, համայնքների բյուջեների եկամուտների ու ծախսերի վերաբերյալ օրական կտրվածքով տեղեկատվության ստացման, տեղական մակարդակում գործարար միջավայրի բարելավման ուղղությամբ: Շարունակվել է նախարարության հրապարակային և թափանցիկ աշխատանքի բարելավումը: Տարվա ընթացքում նախարարությունը շարունակել է ՏԻՄ-երի հետ գործնական աշխատանքները, իսկ օրենսդրության բարելավման ուղղությամբ գործունեությունը տվել է հիմնականում միջանկյալ արդյունքներ:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը ՀՀ հակակոռուպցիոն ռազմավարության իրականացման՝ ՀՀ ՏԿՆ-ի մասով միջոցառումների ծրագրի առումով կատարել է հետևյալ աշխատանքները. իրականացրել է համայնքների բյուջեների ծախսերի եռամսյա և եկամուտների ամենամսյա մոնիթորինգ, մշակել և ՀՀ մոտ 340 համայնքներում ներդրել է համայնքի սեփականություն համարվող գույքի (հողի, շենքերի և շինությունների) կառավարման համակարգը, համայնքների բյուջեների և դրանց կատարման հաշվետվությունների հրապարակայնության ապահովման գործընթացը վերահսկվել է. իրականացվել է եռամսյակային մոնիթորինգ, շարունակվել է համայնքի սեփականություն համարվող գույքի արդյունավետ կառավարման միասնական տեղեկատվական համակարգերի ներդրումը՝ համակարգը շահագործող ներդրված համայնքների քանակը հասել է մոտ 340-ի:

¹⁰ www.mta.gov.am ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2012թ. գործունեության հաշվետվություն:

1.3. Արժանատիության դրսևակրությունների կասարումը

Հայաստանը, որպես Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկիր, որոշ պարտավորություններ ունի այդ կազմակերպության առջև՝ այդ թվում նաև տեղական ինքնակառավարման հարցերում: Այդ պարտավորությունները վերաբերում են Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի սկզբունքները (խարտիան Հայաստանի օրենսդրության մաս է կազմում 2002թ. մայիսի 1-ից) և Եվրոպայի խորհրդի Տեղական և տարածքային իշխանությունների կոնգրեսի հանձնարարականները Հայաստանի օրենսդրությունում ներառելուն և դրանց համապատասխան մեխանիզմները փաստացի կիրարկելուն: Եթե օրենսդրական պարտավորությունների կատարումն ընթանում է, սակայն՝ դանդաղ տեմպերով (տես՝ սույն զեկույցի 1.1 կետը), ապա Հայաստանը դեռևս շատ է հետ մնում Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի սկզբունքների գործնական կիրարկման հարցում:

Հայաստանը միացել է նաև Տեղական իշխանությանը մասնակցելու իրավունքի մասին Տեղական ինքնակառավարման Եվրոպական խարտիայի լրացուցիչ արձանագրությանը, որն ընդունվել է Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի կողմից՝ 2009թ. սեպտեմբերի 9-ին, և որը ստորագրման համար բացվել է Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների տեղական ինքնակառավարման ոլորտի պատասխանատու նախարարների 16-րդ նստաշրջանում (Ուտրեխտ, 2009թ. նոյեմբերի 16-17): Խարտիայի լրացուցիչ արձանագրությունը ուժի մեջ մտնելու համար անհրաժեշտ էր առնվազն ութ երկրների վավերացումը: Այդ ութերորդ երկիրը Ֆինլանդիան էր, որը վավերացրեց լրացուցիչ արձանագրությունը 2012թ. փետրվարի 10-ին, և այն ուժի մեջ մտավ նույն տարվա հունիսի 1-ից:

Հայաստանը խարտիայի լրացուցիչ արձանագրությունն ստորագրել է 2010թ. մարտի 18-ին, սակայն մինչև 2012-ի վերջը ՀՀ Ազգային Ժողովը այն չվավերացրեց: Նկատի ունենալով այն, որ Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի լրացուցիչ արձանագրության վավերացումից հետո, Հայաստանի գործող օրենսդրության մեջ պետք է այդ մասնակցության ապահովմանն ուղղված լրացումներ կատարվեն, Համայնքների ֆինանսիստների միավորումը 2011-ին մշակել և ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն էր ներկայացրել «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին օրենքի նախագիծը, որը վերաբերում էր տեղական ինքնակառավարմանը քաղաքացիների մասնակցությանը: 2012-ին ՀՖՄ-ն և նախարարությունը համատեղ այդ նախագծի հանրային լսումներ և քննարկումներ կազմակերպեցին Հայաստանի տարբեր մարզերում և լրամշակեցին օրենքի նախագիծը:

2012-ին շարունակում էր գործել 2011թ. Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 1138-րդ հանդիպմանը հավանության արժանացած «Եվրոպայի խորհուրդ - Հայաստանի կառավարություն 2012-2014թթ. գործողությունների ծրագիրը, որի դրույթներից մեկը տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումներին աջակցությունն է:

Հայաստանը, ընդգրկված լինելով Եվրոպական հարևանության քաղաքականության (ԵՀՔ) և Արևելյան գործընկերության մեջ, որոշ պարտավորություններ ունի նաև Եվրամիության հանդեպ: Եվրամիություն-Հայաստան ԵՀՔ գործողությունների ծրագրում որոշ դրույթներ են ամրագրված նաև տեղական ինքնակառավարման վերաբերյալ, որոնք Հայաստանի «պարտավորություններն են»՝ այդ ծրագրի իրականացման համատեքստում:

Նշված ծրագրի իրականացմանն են ուղղված ՀՀ Նախագահի 2012թ. ապրիլի 16-ի ՆԿ- 52-Ա կարգադրությամբ սահմանված ԵՀՔ ՀՀ-ԵՄ գործողությունների ծրագրի կատարումն ապահովող 2012-2013թթ. միջոցառումների ցանկը՝ ըստ տարիների (աղյուսակ 1): 2012թ. միջոցառումների ցանկը գրեթե կրկնում է ՀՀ կառավարության ծրագրի և Եվրոպայի խորհրդի հանդեպ Հայաստանի ունեցած պարտավորությունները, որոնց մասին արդեն խոսվել է վերևում:

Աղյուսակ 1. ԵՀԶ ՀՀ-ԵՄ գործողությունների ծրագրի կատարումն ապահովող 2012-2013 թվականների տեղական ինքնակառավարման զարգացմանն ուղղված միջոցառումների ցանկ

Գերակա խնդիրները և առաջնահերթ միջոցառումները	Ակնկալվող արդյունքը	Իրականացման ենթակա միջոցառումները	
		2012	2013
Տեղական ինքնակառավարման ոլորտում բարեփոխումների իրականացման շարունակականության ապահովում: «Տեղական ինքնակառավարման մասին» Եվրոպական խարտիայում ամրագրված Եվրոպայի խորհրդի սկզբունքների վրա հիմնված օրենսդրության զարգացում:	Կատարելագործված ֆինանսական համահարթեցման նոր համակարգի ներդրում:	Փորձագիտական ուսումնասիրությունների իրականացում, անհրաժեշտ իրավական ակտերի նախագծերի մշակում:	Փորձագիտական ուսումնասիրությունների իրականացում, անհրաժեշտ իրավական ակտերի նախագծերի մշակում:
	Տեղական ինքնակառավարման մարմինների կարողությունների զարգացում՝ վերջիններիս և բնակչության տարբեր խմբերի կապերի սերտացման միջոցով:	Տեղական ինքնակառավարմանը քաղաքացիների մասնակցության իրավական ապահովում:	Տեղական ինքնակառավարմանը քաղաքացիների մասնակցության իրավական ապահովում:
	Համայնքային մասնակցային ինստիտուտների զարգացում:	Համայնքի տարածքում հասարակական կարգով գործող խորհրդակցական մարմինների, խորհրդատվական հանձնաժողովների, աշխատանքային խմբերի և քաղաքացիական այլ խմբերի աշխատանքներն արդյունավետ իրականացնելու, ինչպես նաև ավագանու անդամի կողմից համայնքի բնակիչների ընդունելություն, հանրային հանդիպումներ ու քննարկումներ կազմակերպելու նպատակով անհրաժեշտ պայմանների ստեղծում:	Համայնքի տարածքում հասարակական կարգով գործող խորհրդակցական մարմինների, խորհրդատվական հանձնաժողովների, աշխատանքային խմբերի և քաղաքացիական այլ խմբերի աշխատանքներն արդյունավետ իրականացնելու, ինչպես նաև ավագանու անդամի կողմից համայնքի բնակիչների ընդունելություն, հանրային հանդիպումներ ու քննարկումներ կազմակերպելու նպատակով անհրաժեշտ պայմանների ստեղծում:

2. Վարչասարածրային բարեփոխումները և միջհամայնքային համագործակցությունը

ՀՀ տարածքը կազմում է 29 743 կմ², որի 68%-ը կազմում են գյուղատնտեսական նշանակության հողերը, 11,2%-ը՝ անտառները, 11,1%-ը՝ հատուկ պահպանվող տարածքները և 8,8%-ը՝ այլ հողերը: ՀՀ տարածքի 36,6%-ը լեռներ են, մնացածը՝ բարձրավանդակներ ու այլ հողեր: Սևանա լճի հայելու մակերեսը՝ 1276,6 կմ² է:

Հայաստանի մշտական բնակչությունը 2013թ. Հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է 3026,9 հազ. մարդ:

Համաձայն «ՀՀ վարչատարածքային բաժանման մասին» և «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքների, հանրապետության տարածքը բաժանված է 10 մարզերի և Երևանի քաղաքային համայնքի:

2.1 Վարչասարածրային բարեփոխումները

ՀՀ վարչատարածքային բաժանման համակարգում 2012թ. փոփոխություններ չեն կատարվել, այդ ընթացքում շարունակել են գործել 915 համայնքներ, որոնցից 866-ը՝ գյուղական և 49-ը՝ քաղաքային:

Հայաստանի մեկ համայնքին ընկնող միջին տարածքը (ընդգրկված չէ միայն Սևանա լճի մակերեսը) 2013թ. հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է 31,1 կմ² (առանց Երևան համայնքի 30,9 կմ²), իսկ ըստ գյուղատնտեսական նշանակության հողերի՝ 22,4 կմ² (առանց Երևան համայնքի 22,2 կմ²): Մեկ համայնքին ընկնող բնակչության միջին թիվը կազմել է 3308 մարդ, իսկ առանց Երևան համայնքի՝ 2145 մարդ: Մեկ համայնքին ընկնող միջին տարածքի և բնակչության ցուցանիշներով Հայաստանը Եվրոպայի խորհրդի երկրների մեջ վերջին շարքերում է:

Հայաստանի համայնքների 29,2%-ը ունի 500-ից պակաս բնակչություն, 47,9%-ը՝ 1000-ից պակաս, իսկ 5000-ից ավելի բնակչություն ունի միայն 8,4%-ը (աղյուսակ 2): Մեկ միլիոնից ավելի բնակչություն ունի միայն Երևան համայնքը, որը չի մտնում որևէ մարզի տարածքի մեջ: 100 000-ից ավելի բնակչություն ունի միայն Շիրակի մարզի Գյումրի քաղաքը, իսկ ամենափոքր քաղաքային համայնքը Սյունիքի մարզի Դաստակերտ քաղաքն է, որի բնակչության թիվը կազմում է 313 մարդ: Ամենամեծ բնակչություն ունեցող գյուղական համայնքը Գեղարքունիքի մարզի Վարդենիկ համայնքն է՝ 10 001 մարդ, իսկ ամենափոքրը Սյունիքի մարզի Քաշունի համայնքն է՝ 30 մարդ: Փոքրաթիվ բնակչություն ունեցող համայնքների թվով, ինչպես նախկին տարիներին, առաջատարը մնում է Սյունիքի մարզը, որի համայնքների թիվը 67,9 %-ը ունի 500-ից պակաս, իսկ 81,9%-ը՝ 1000-ից պակաս բնակչություն:

Աղյուսակ 2. ՀՀ համայնքների թիվը (այդ թվում քաղաքային/գյուղական) ըստ մարզերի և բնակչության ընտրված միջակայքերի (01.01.2013թ. դրությամբ)

Մարզերը	Մինչև 500	501-1000	1001-5000	5001-10000	10001-15000	15001-50000	50001-100000	100001-1000000	Ընդամենը
Արագածոտն քաղաք/գյուղ	37 0/37	36 0/36	36 0/36	4 2/2		1 1/0			114 3/111
Արարատ քաղաք/գյուղ	4 0/4	14 0/14	69 0/69	6 0/6	1 1/0	3 3/0			97 4/93
Արմավիր քաղաք/գյուղ	5 0/5	6 0/6	79 0/79	5 1/4		2 2/0			97 3/94
Գեղարքունիք քաղաք/գյուղ	25 0/25	19 0/19	31 0/31	12 1/11	3 2/1	2 2/0			92 5/87
Լոռի քաղաք/գյուղ	45 0/45	18 1/17	42 2/40	4 1/3	3 3/0		1 1/0		113 8/105
Կոտայք քաղաք/գյուղ	7 0/7	12 0/12	36 1/35	8 2/6	1 1/0	3 3/0			67 7/60
Շիրակ քաղաք/գյուղ	40 0/40	29 0/29	45 0/45	3 1/2		1 1/0		1 1/0	119 3/116
Սյունիք քաղաք/գյուղ	74 1/73	15 0/15	16 2/14	1 1/0	1 1/0	2 2/0			109 7/102
Վայոց Ձոր քաղաք/գյուղ	18 0/18	7 0/7	15 0/15	4 3/1					44 3/41
Տավուշ քաղաք/գյուղ	12 0/12	15 0/15	31 1/30	2 2/0		2 2/0			62 5/57
Ընդամենը քաղաք/գյուղ	267 1/266	171 1/170	400 6/394	49 14/35	9 8/1	16 16/0	1 1/0	1 1/0	914 48/866

Նշված ցուցանիշները ցույց են տալիս Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման միավորների խիստ մասնատվածությունը: Դրանք միմյանցից էականորեն տարբերվում են՝ բնակչության թվաքանակով, համայնքապատկան տարածքներով, բնակլիմայական պայմաններով, սոցիալ-տնտեսական ենթակառուցվածքներով, ինչպես նաև՝ իրենց կարգավիճակով. լեռնային, բարձր լեռնային, սահմանամերձ և այլն:

Հայաստանում տեղական ինքնակառավարման համակարգի ներդրումից ի վեր, առանցքային հիմնախնդիրներից մեկը վարչատարածքային կառուցվածքն է, նրա մասնատվածության բարձր աստիճանը. համայնքների 95%-ը գյուղական է, որոնց մեծամասնությունը բնակչությանը մատուցվող ծառայություններից շատերը իրականացնում է կամ շատ ցածր մակարդակով, կամ էլ ընդհանրապես չի իրականացնում:

Աղյուսակ 3-ում և 4-ում ցույց են տրված նախադպրոցական, կրթական, մարզական, առողջապահական, անասնաբուժական և արտակարգ իրավիճակների կազմակերպությունների տեղաբաշխումը ըստ մարզերի: Հարկ է նշել, որ կարևոր ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունները հիմնականում կենտրոնացած են քաղաքներում՝ մարզային և նախկին շրջանային կենտրոններում: Քիչ են այն գյուղական համայնքները, որտեղ գործում են առողջապահական հիմնարկներ, մարզական, երաժշտական և արվեստի դպրոցներ:

Աղյուսակ 3. Նախադպրոցական հաստատությունների, հանրակրթական, երաժշտական և արվեստի դպրոցների, արհեստագործական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների, բուհերի և մարզական կազմակերպությունների թիվը՝ ըստ մարզերի

Մարզերը	Նախադպրոցական	Հանրակրթական	Երաժշտական և արվեստի	Արհեստագործական	Միջին մասնագիտական	Բուհեր	Մարզական
ք. Երևան	207	253	49	12	35	51	55
Արագածոտն	20	122	8	1	1	-	7
Արարատ	74	112	22	1	6	-	7
Արմավիր	56	123	14	2	5	2	6
Գեղարքունիք	42	126	17	3	8	2	9
Լոռի	61	168	22	4	10	2	18
Կոտայք	52	105	24	6	6	2	16
Շիրակ	45	173	27	6	12	3	36
Սյունիք	52	121	17	4	7	2	10
Վայոց Ձոր	18	51	7	1	3	1	4
Տավուշ	56	81	19	3	6	-	4
Ընդամենը ՀՀ	683	1435	226	43	99	65	172

Եվրոպական շատ երկրների տեղական ինքնակառավարման համակարգերի ուսումնասիրություններն ու փորձը ցույց են տալիս, որ միայն համայնքների խոշորացման դեպքում է հնարավոր լուրջ և էական արդյունքների հասնել ռեսուրսների կենտրոնացման և դրանց առավել արդյունավետ օգտագործման հարցերում: Եվրոպական երկրների մեծ մասում տեղական ինքնակառավարման համակարգի զարգացման նպատակով համայնքները խոշորացվել են և այդ միտումը շարունակ-

վում է նաև այժմ: Համեմատության համար նշենք, որ մի շարք երկրներում՝ Անգլիա և Ռուելս, Լիտվա, Բուլղարիա, Շվեդիա, Դանիա, Մակեդոնիա, Վրաստան և այլն, մեկ համայնքին ընկնող բնակչության միջին թիվը գերազանցում է 15,0 հազ. մարդը, իսկ մեկ համայնքի միջին տարածքը՝ 150 կմ²-ից ավել է, ընդհանրապես գոյություն չունեն մինչև 1000 բնակիչ ունեցող համայնքներ:

Համայնքների խոշորացումը հնարավորություն է տալիս խորացնել ապակենտրոնացման քաղաքականությունը, նոր կազմավորված խոշոր համայնքների ՏԻՄ-երին վերապահելով առավել մեծ ծավալի լիազորություններ՝ մեծացնելով նրանց դերը հանրային կառավարման համակարգում: Եվրոպայում դեռևս կան նաև քիչ թվով երկրներ, որտեղ պահպանվել են մեծ թվով փոքր համայնքներ՝ Ֆրանսիա, Իսպանիա, Իտալիա, Հունգարիա, Չեխիա և այլն: Մակայն այդ երկրներում գործում են տեղական ինքնակառավարման երկրորդ, երրորդ մակարդակներ, որոնք լուծում են տեղական ինքնակառավարման միավորների մասնատվածության բացը:

Աղյուսակ 4. Առողջապահական/ամբուլատոր պոլիկլինիկական/ հիմնարկների և հիվանդանոցային մահճակալների քանակը, սննդի անվտանգության, անասնաբուժական և արտակարգ իրավիճակների կազմակերպությունների թիվը

Մարզերը	Ամբուլատոր պոլիկլինիկաներ	Հիվանդանոցային մահճակալներ	Սննդի անվտանգության	Անասնաբուժական	Արտակարգ իրավիճակների
ք. Երևան	144	7569	12	12	12
Արագածոտն	24	208	4	4	4
Արարատ	59	563	4	4	4
Արմավիր	62	335	3	3	3
Գեղարքունիք	41	755	5	5	5
Լոռի	45	501	6	6	7
Կոտայք	44	658	4	4	4
Շիրակ	32	843	7	7	8
Սյունիք	26	420	5	5	5
Վայոց Ձոր	9	95	3	3	3
Տավուշ	27	294	4	4	4
Ընդամենը ՀՀ	513	12241	57	57	59

Համայնքների խոշորացման հարցը տարեց տարի ընդգրկվում է ՀՀ կառավարության ծրագրերում: Իսկ համաձայն ՀՀ կառավարության 2011թ. նոյեմբերի 10-ի նիստի N 44 արձանագրային որոշման, հավանություն է տրվել համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման հայեցակարգին, որտեղ նշված է. «Գործող վարչատարածքային բաժանումը լուրջ և էական խոչնդոտ է հանդիսանում համայնքների կարողությունների ամրապլնդ-

ման և տեղական ինքնակառավարման համակարգի հետագա զարգացման համար: Ջարգացման այս փուլում տեղական ինքնակառավարման համակարգը Հայաստանում պատրաստ չէ ապակենտրոնացման հետագա խորացմանը, որն առաջին հերթին ենթադրում է տեղական ինքնակառավարման մարմիններին լրացուցիչ լիազորությունների տրամադրում»: Արձանագրվել է, որ համայնքների խոշորացումը և միջհամայնքային համագործակցության զարգացումը ՀՀ համար խիստ արդիական և հրատապ լուծում պահանջող խնդիր է:

Նկատի ունենալով վարչատարածքային բարեփոխումների իրականացման ողջ բարդությունն ու հնարավոր հետևանքները, որոշումների ընդունման շտապողականությունը կարող է հանգեցնել ինչպես այս հիմնարար գաղափարի խեղաթյուրման, այնպես էլ լրացուցիչ դժվարություններ և բարդություններ առաջացնել տեղական ինքնակառավարման համակարգում: Այս նկատառումով ՀՀ կառավարությունը որոշեց, որ անհրաժեշտ է բարեփոխումներն իրականացնել փուլային տարբերակով՝ որպես առաջին փուլի ուսումնասիրության թիրախ ընտրելով այդ նպատակի համար իր պարամետրերով նպատակահարմար մարզերից մեկը, իսկ հաջորդ փուլում՝ մեկ այլ մարզ: Առաջին փուլի համար ընտրվել է Վայոց Ձորի մարզը, որը պայմանավորված է մյուս մարզերի հետ մի շարք ընդհանրություններով՝ ամենափոքրն է բնակչության թվաքանակի և համայնքների թվի առումով, փոքրերից է տարածքի առումով և բնութագրվում է բնակչության միատարրությամբ: Հաջորդ փուլի համար ընտրվել է Սյունիքի մարզը, որն ամենամեծն է ցամաքային տարածքով և մեծերից է համայնքների թվաքանակով: Ուսումնասիրություններն իրականացնելու համար մշակվել են խոշորացման համապատասխան սկզբունքներ և չափորոշիչներ, որի համար հիմք են հանդիսացել Արագածոտնի մարզում իրականացված ուսումնասիրությունները:

2012-ին կատարված ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների արդյունքում, հաշվի առնելով խոշորացման սկզբունքներն ու չափորոշիչները, առաջարկվել է Վայոց Ձորի մարզում գործող 44 համայնքների փոխարեն կազմավորել՝ 8, իսկ Սյունիքի մարզում՝ 109-ի փոխարեն 18 համայնքներ: Արդյունքում այս երկու մարզերի համայնքների թվաքանակը կկրճատվի մոտ 6 անգամ: Իրականացված բարեփոխումների արդյունքների հիման վրա հնարավոր կլինի հանգել որոշակի եզրակացությունների, որոնք էլ նախադրյալներ կստեղծեն ողջ երկրի մաշտաբով այս քաղաքականությունն իրագործելու համար:

2.2 Միջհամայնքային համագործակցությունը

ՀՀ օրենսդրությունը որպես միջհամայնքային համագործակցության ձև ամրագրել է միջհամայնքային միավորումների ինստիտուտը (ՀՀ Սահմանադրության 110 հոդված, «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենք՝ գլուխ 8): Ըստ օրենքի՝ «Համայնքների որոշակի խնդիրներ համատեղ լուծելու և ծախսերը նվազեցնելու նպատակով տեղական ինքնակառավարման մարմինները կարող են ստեղծել

միջհամայնքային միավորումներ, որոնք ունեն իրավաբանական անձի կարգավիճակ»: Օրենքը սահմանում է նաև նրանց ձևավորման կարգը և կառավարման մարմինները, ինչպես նաև՝ որ միջհամայնքային միավորումների խնդիրները և իրավասությունները սահմանվում են օրենքով: Նշենք որ միջհամայնքային միավորումների խնդիրներն ու իրավասությունները դեռևս սահմանված չեն որևէ օրենքով, իսկ օրենքներում եղած մի քանի հոդվածներն էլ դեկլարատիվ բնույթ են կրում: Այդ իսկ պատճառով առ այսօր Հայաստանում միջհամայնքային միավորներ չեն ստեղծվել:

Ներկայումս Հայաստանում միջհամայնքային համագործակցությունը փաստացի գործում է Համայնքների միությունների միջոցով, որոնք արդարադատության նախարարությունում գրանցված են որպես իրավաբանական անձանց /համայնքների/ միություններ: 2013թ. հունվարի 1-ի դրությամբ Հայաստանում գրանցված են 25 համայնքների միություններ, որոնց կազմում ընդգրկված են 495 համայնքներ (աղյուսակ 5), այսինքն համայնքների կեսից մի փոքր ավելին:

2012թ. ընթացքում գրանցվել է միայն «Ախուրյանի միջհամայնքային միավորում» իրավաբանական անձանց միությունը, որի կազմում ընդգրկված են 8 համայնքներ: 2012թ. լուծարվել է «Արմադան» համայնքների միությունը, որի կազմում ընդգրկված էին երկու համայնքներ, իսկ Լոռու մարզի Սպիտակի տարածաշրջանի համայնքների միությունը չի վերագրանցվել: Սևանի համայնքների միությունը գրանցված է, սակայն փաստացի չի գործում:

Աղյուսակ 5. ՀՀ տարածքը, բնակչությունը, համայնքների թիվը, համայնքների միությունների և նրանց կազմում ընդգրկված համայնքների թիվը՝ ըստ մարզերի

Մարզերը	Տարածքը (կմ ²)	Մշտական բնակչությունը հազ.մարդ	Համայնքների թիվը	Համայնքների միությունների թիվը	Համայնքների միությունների կազմում ընդգրկված համայնքների թիվը
ք. Երևան	223	1066,3	1	1	40
Արագածոտն	2756	133,0	114	2	33
Արարատ	2090	261,4	97	4	67
Արմավիր	1242	267,1	97	-	-
Գեղարքունիք	5349	235,6	92	4	61
Լոռի	3799	234,7	113	4	91
Կոտայք	2086	255,3	67	-	-
Շիրակ	2680	251,3	119	1	8
Սյունիք	4506	141,7	109	4	108
Վայոց Ձոր	2308	52,2	44	1	27
Տավուշ	2704	128,3	62	4	60
Ընդամենը ՀՀ	29743	3026,9	915	25	495

Համայնքների միության կառավարման մարմինը խորհուրդն է, որը ձևավորվում է կազմակերպության մեջ մտնող համայնքների ղեկավարներից: Խորհուրդն իր կազմից ընտրում է նախագահ, քարտուղար և վերահսկիչ հանձնաժողով: Աշխատակազմը փոքրաքանակ է, պայմանավորված ֆինանսական միջոցների սղության և գործունեության սահմանափակ ոլորտներով: Համայնքների միությունների ֆինանսական աղբյուրները գոյանում են անդամավճարներից, մատուցվող ծառայությունների դիմաց գանձվող գումարներից, ինչպես նաև՝ դոնոր կազմակերպությունների կողմից հատկացվող միջոցներից: Համայնքների միությունները, միջհամայնքային պայմանագրեր կնքելով, իրականացնում են համայնքների գույքահարկի և հողի հարկի կենտրոնացված հաշվարկները և բազաների վարումը, մատուցում են խորհրդատվական և այլ ծառայություններ, կազմակերպում սեմինարներ և դասընթացներ: 2012թ. ընթացքում շարունակվել է մի շարք համայնքների կադմից հողի հարկի և գույքահարկի բազաները միասնական վարելու հաջող փորձը: Պայմանագրային հիմունքներով 2012թ. գործել են համայնքների կողմից ստեղծված 68 կառույցներ (նախորդ տարվա համեմատ թիվը չի փոխվել), որոնք իրենց մեջ ընդգրկում են 427 համայնքներ (աղյուսակ 6): Կան նաև չգրանցված համագործակցության օրինակներ, որոնց գործունեության մասին տեղեկատվությունը շատ սուղ է:

Համայնքների միջազգային համագործակցությունն արտահայտված է քույր քաղաքների ձևով, որոնցում ընդգրկված են մի շարք քաղաքներ՝ Երևան, Գյումրի, Վանաձոր, Արովյան, Ջերմուկ, Իջևան, Դիլիջան, Գորիս, Ալավերդի, Նոյեմբերյան և այլն, որոնք համագործակցում են Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի, Իտալիայի, ԱՄՆ-ի, Հունաստանի, Ավստրալիայի, Վրաստանի և այլ երկրների քաղաքների հետ, իսկ տարիների ընթացքում այդ աշխարհագրությունն ընդլայնվում է: Նշված քաղաքներից մի քանիսը համագործակցում են նաև տարբեր երկրների մի շարք այլ քաղաքների հետ: Նրանց միջև կնքված համաձայնագրերը հաճախ սահմանափակվում են մշակույթի և տուրիզմի բնագավառներով: Կան նաև նպատակային համագործակցության դեպքեր՝ առողջապահության, կրթության, բնապահպանության, գյուղատնտեսության, բիզնեսի խրախուսման, շինարարության և այլ բնագավառներում, երբ մեծամասամբ Հայաստանի քաղաքները դրամաշնորհներ են ստանում քույր քաղաքներից, որոշակի ծրագրեր իրականացնելու համար: 2012թ. ընթացքում շարունակվել է Հայ-ֆրանսիական համայնքային համագործակցությունը՝ տուրիզմի, բիզնեսի խրախուսման, գյուղատնտեսության զարգացման, ֆրանկաֆոնիայի և այլ ուղղություններով:

Աղյուսակ 6. Գույքահարկի և հողի հարկի տվյալների բազաները վարող կառույցները (2013թ. հունվարի դրությամբ)¹¹

	ՍԱՐՁ	Համայնքների միություն (ՀՄ)		Միջհամայնքային կառույց (ՄՀԿ)		ՀՄ-ների կամ ՄՀԿ-ների կազմում ընդգրկված համայնքներ	Միայն իրենց բազան վարող համայնքներ	Սեփական տվյալների բազա չունեցող համայնքներ	Տվյալների բազա ունեցող համակարգիչների թիվը
		Թիվը	ՀՄ-ի անդամ համայնքների թիվը	Թիվը	ՄՀԿ-ում ներառված համայնքների թիվը				
1	Արագածոտն	1	9	17	48	57	57	39	75
2	Արարատ	2	27	2	12	39	58	35	62
3	Արմավիր	0	0	1	2	2	95	1	96
4	Գեղարքունիք	0	0	7	30	30	62	23	69
5	Լոռի	3	48	5	16	64	49	59	57
6	Կոտայք	0	0	1	2	2	65	1	66
7	Շիրակ	0	0	17	53	53	66	36	83
8	Սյունիք	4	100	0	0	100	9	100	13
9	Վայոց Ձոր	3	28	1	2	30	14	26	18
10	Տավուշ	4	50	0	0	50	12	50	16
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ	17	262	51	165	427	487	370	555

Միջսահմանային համագործակցությունը դեռևս թույլ է զարգացած: Հայտնի պատճառներով Ադրեջանի և Թուրքիայի սահմանները փակ են, իսկ Իրանի հետ համագործակցության օրնակներ դեռևս չկան: Ինչ վերաբերվում է հայ-վրացական սահմանամերձ տարածաշրջանների համագործակցությանը, ապա Եվրոպական հարևանության քաղաքականության և Արևելյան գործընկերության շրջանակներում շարունակվել են սահմանամերձ տարածաշրջաններում տարածքային զարգացման ծրագրերի իրականացման աշխատանքները՝ հիմնականում երեք պիլոտային ծրագրերի (Էկոլոգիական, փոքր և միջին քիզմեսի խրախուսման, տուրիզմի զարգացման) ուղղությամբ, որի սկիզբը դրվել է 2010թ., իսկ ծրագիրը ֆինանսավորվել է Նիդեռլանդների թագավորության կողմից: Այդ ծրագրերում հայկական կողմից ընդգրկված են՝ Ալավերդի, Վանաձոր, Տաշիր, Դիլիջան և Իջևան քաղաքները:

Ակնհայտ է, որ միջհամայնքային համագործակցությունը Հայաստանում շատ թույլ է զարգացած, իսկ առանձին ձևեր պարզապես գոյություն չունեն:

¹¹ www.mta.gov.am

Հարկ է նշել, որ ՀՀ կառավարության կողմից ընդունված հայեցակարգը գրեթե հավասար կարևորություն է տալիս ինչպես համայքների խոշորացմանը, այնպես էլ միջհամայնքային միավորումների ձևավորմանը: Ուստի անհրաժեշտ է, հիմնվելով միջազգային փորձի, ինչպես նաև արդեն իսկ գործող համակարգի ուսումնասիրությունների վրա, բավարար պայմաններ ստեղծել միջհամայնքային համագործակցության հետագա զարգացման համար՝ ապահովելով անհրաժեշտ օրենսդրական դաշտ, կիրառելով միջհամայնքային համագործակցության թե կամավոր, թե պարտադիր սկզբունքները: Այնհայտ է նաև, որ պետության անմիջական մասնակցությունն այս խնդիրների լուծման առումով, պարտադիր է:

3. ՏԻՄ-երի ձևավորումը, իրավասությունները, լիազորությունները և գործունեությունը, բաղաբաղիական հասարակության մասնակցությունը սեղական ինֆնակառավարմանը

3.1 ՏԻՄ-երի ձևավորումը, իրավասությունները, լիազորությունները և գործունեությունը

ՀՀ մարզերի համայնքներում ՏԻՄ-երն ընտրվում են մեծամասնական ընտրակարգով, իսկ Երևանում՝ համամասնական:

Համայնքի ղեկավարի և ավագանու անդամի թեկնածուներ կարող են առաջադրել կուսակցություններն իրենց համապատասխան տարածքային (սկզբնական, տեղական) ստորաբաժանումների որոշմամբ, ինչպես նաև՝ ընտրվելու իրավունք ունեցող քաղաքացիները՝ ինքնաառաջադրման կարգով¹²: Կուսակցությունը կարող է համայնքի ղեկավարի և ավագանու անդամի թեկնածու առաջադրել նաև իր կուսակցության անդամ չհանդիսացող անձի:

2012-ին Հայաստանի մարզերում անց են կացվել համայնքի ղեկավարի 704 և ավագանու 751 ընտրություններ (աղյուսակ 7): Ընդհանուր առմամբ, տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններ են անց կացվել 815 համայնքներում: Համայնքի ղեկավարի ընտրություններից 37-ը տեղի է ունեցել քաղաքային համայնքներում, իսկ 667-ը՝ գյուղական համայնքներում: Ընտրված 704 համայնքի ղեկավարներից 555-ը (ընտրվածների 78,84 %-ը) վերընտրված է, իսկ 149-ը (ընտրվածների 21,16 %-ը)՝ նորընտիր:

ՀՀ մարզերում համայնքների ղեկավարների մեծ մասը՝ 70,8 %-ը, Հայաստանի հանրապետական կուսակցության ներկայացուցիչներ են: Համայնքների ղեկա-

¹² Մինչև 2011-ին «Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքի» ընդունումը համայնքի ավագանու անդամի և համայնքի ղեկավարի թեկնածուներ առաջադրվում էին միայն ինքնաառաջադրման սկզբունքով: Նոր Ընտրական օրենսգրքի ընդունումից հետո թեկնածուներ առաջադրելու իրավունք ստացան նաև կուսակցությունները:

վարների մեջ համեմատաբար մեծ թիվ են կազմում անկուսակցական և Բարգավաճ Հայաստան կուսակցության ներկայացուցիչները՝ համապատասխանաբար 13,9 % և 9,5 % (աղյուսակ 8):

**Աղյուսակ 7. 2012-ին կայացած ՏԻՄ-երի ընտրությունների թիվն ըստ մարզերի¹³
(26 դեկտեմբերի 2012 թ. դրությամբ)**

Հ/հ	Մարզ	ՏԻՄ ընտրություններ անցկացրած համայնքների թիվը	Համայնքի ղեկավարի ընտրություններ անցկացրած համայնքների թիվը	Համայնքի ավագանու ընտրություններ անցկացրած համայնքների թիվը
1	Արագածոտն	102	91	91
2	Արարատ	86	74	84
3	Արմավիր	93	76	91
4	Գեղարքունիք	67	57	50
5	Լոռի	99	95	96
6	Կոտայք	66	51	62
7	Շիրակ	115	94	102
8	Սյունիք	96	85	93
9	Վայոց Ձոր	36	31	36
10	Տավուշ	55	50	46
	Ընդամենը	815	704	751

Համայնքներում քիչ են իշխանափոխության դեպքերը: Այսպես, 2012 թ. հոկտեմբերի դրությամբ առաջին անգամ ընտրված համայնքի ղեկավարների թիվը կազմել է 21,7 %, երկրորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 20,8 %, երրորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 15,6 %, չորրորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 13,1 %, հինգերորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 13,2 %, իսկ վեցերորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 15,6 %: Վերջին թիվը ցույց է տալիս, որ 142 համայնքի ղեկավարներ պաշտոնավարում են տեղական ինքնակառավարման համակարգի ձևավորման պահից սկսած, և այդ համայնքներում տեղական ինքնակառավարման համակարգի գոյության անցած 16 տարիների ընթացքում իշխանափոխություն չի եղել¹⁴:

2012 թ. ՀՀ ընտրական օրենսգրքում կատարվել են երեք փոփոխություններ, որոնք, ըստ էության, տեղական ինքնակառավարման համակարգին չեն վերաբերում:

¹³ Աղբյուրը՝ ՀՀ Տարածքային կառավարման նախարարություն, Տեղեկանք 2012 թ. տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների արդյունքների վերաբերյալ (փետրվարի 12-ին, հունիսի 10-ին և 24-ին, հուլիսի 8-ին, օգոստոսի 5-ին և 26-ին, սեպտեմբերի 9-ին, 23-ին և 30-ին, հոկտեմբերի 14-ին և 28-ին, նոյեմբերի 4-ին և 18-ին, դեկտեմբերի 9-ին):

¹⁴ Աղբյուրը՝ ՀՀ Տարածքային կառավարման նախարարություն, Ամփոփ տեղեկանք ՀՀ մարզերի համայնքի ղեկավարների վերաբերյալ

2012թ. ՀՀ կառավարության որոշումներով վաղաժամկետ դադարեցվել են 9 համայնքների ղեկավարների (2-ը քաղաքային, 7-ը գյուղական) և 5 համայնքների ավագանիների (բոլորը գյուղական) լիազորություններ: 6 համայնքների, այդ թվում 1 քաղաքային համայնքի, ղեկավարների լիազորությունները դադարեցվել են նրանց հրաժարական տալու, 2-ինը՝ մահվան և 1 քաղաքային համայնքինը՝ անհամատեղելի պաշտոն գրադեցնելու պատճառներով: Համայնքների ավագանիների լիազորությունները հիմնականում դադարեցվել են ավագանիների անդամների լիազորությունների դադարեցման պատճառով, որի արդյունքում ավագանիների թվաքանակը պակասել է օրենքով սահմանված թվաքանակի կեսից:

2012-ին, ինչպես և նախորդ տարիներին, չի գրանցվել համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելու որևէ դեպք:

Աղյուսակ 8. Համայնքների ղեկավարների կուսակցական պատկանելությունը (2012 թ. հոկտեմբերի դրությամբ)¹⁵

Հ/հ	Մարզ	Կուսակցություն								
		Հայաստանի Հանրապետական կուսակցություն (ՀՀԿ)	Բարգավաճ Հայաստան կուսակցություն (ԲՀԿ)	Հայ Յեղափոխական Դաշնակցություն (ՀԶԴ)	Օրինաց Երկիր կուսակցություն (ՕԵԿ)	Հայաստանի Կոմունիստական կուսակցություն (ՀԿԿ)	Ժողովրդավարություն և Աշխատանք կուսակցություն (ԺԱԿ)	Հայոց Համագգային Ծափոմ (ՀՀԾ)	Ազգային Ինքնորոշում Միավորում (ԱԻՄ)	Անկուսակցական
1	Արագածոտն	93	2	4	2	-	-	-	-	13
2	Արարատ	68	11	4	-	-	-	-	-	14
3	Արմավիր	80	1	4	1	-	-	-	-	10
4	Գեղարքունիք	58	12	2	-	1	1	-	-	19
5	Կոտայք	29	37	1	-	-	-	-	-	-
6	Լոռի	75	1	3	-	1	-	-	-	33
7	Շիրակ	72	8	10	10	-	-	1	-	18
8	Սյունիք	88	4	3	-	-	-	-	-	14
9	Վայոց Ձոր	33	7	-	-	-	-	-	-	4
10	Տավուշ	51	4	3	1	-	-	-	1	2
	Ընդամենը	647	87	34	14	2	1	1	1	127

¹⁵ Աղբյուրը՝ ՀՀ Տարածքային կառավարման նախարարություն, Ամփոփ տեղեկանք ՀՀ մարզերի համայնքի ղեկավարների վերաբերյալ

ՏԻՄ-երի իրավասությունները և լիազորությունները

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, 2012 թ. տարեվերջի դրությամբ համայնքների ավագանիներն ունեն թվով 34 իրավասություններ, իսկ համայնքների ղեկավարները՝ թվով 25 իրավասություններ:

Թվով 38 իրավասություններ ունի Երևանի ավագանին, իսկ քաղաքապետը՝ 18, որոնք սահմանված են «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքով:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխություններով ու լրացումներով համայնքի ղեկավարին տրվել են մի քանի նոր լիազորություններ, որոնք ներկայացված են սույն զեկույցի 1.1 կետում:

Ամփոփ կերպով կարելի է նշել, որ 2012 թվականի տարեվերջի դրությամբ համայնքի ղեկավարներին օրենքով վարապահված պարտադիր լիազորությունների թիվը կազմել է 62, պատվիրակված լիազորություններինը՝ 20, իսկ կամավոր լիազորություններինը՝ 23 (աղյուսակ 9):

Համայնքի ղեկավարի պարտադիր լիազորությունների իրականացման կարգերի հետ կապված 2012թ. նկատվել են որոշ դրական տեղաշարժեր: ՀՀ կրթության և գիտության նախարարի 2012թ. սեպտեմբերի 18-ի հրամանով հաստատվել են նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների նյութատեխնիկական հագեցվածության նորմատիվները (փափուկ գույքի հագեցվածության նորմատիվները՝ ըստ նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների տեսակների և խմբերի): 2012թ. մարտի 21-ին ընդունվել են «Գրադարանների և գրադարանային գործի մասին» ՀՀ օրենքը և դրա կիրարկումն ապահովող 4 իրավական ակտեր: Օրենքը կարգավորում է գրադարանների ստեղծման, գործունեության կազմակերպման և ֆինանսավորման հարաբերությունները, ինչպես նաև սահմանում է գրադարանների տեսակները, գործառույթները, գրադարանային հավաքածուների հաշվառման, համալրման, պահպանության և հանրային գրադարանի հավատարմագրման կարգը, գրադարանների և գրադարաններից օգտվողների իրավունքներն ու պարտականությունները և ապահովում գրադարանային գործի զարգացման իրավական հիմքերը:

Որոշումների կայացումը համայնքներում

2012 թ. ընթացքում համայնքների կողմից մարզպետարաններ են ներկայացվել ընդհանուր թվով 19511 որոշումներ: Այդ որոշումներից 4,9 %-ի (950 որոշումներ) մոտ հայտնաբերվել են անհամապատասխանություններ օրենքների և իրավական ակտերի հետ: Մարզպետարանների կողմից վերադարձված բոլոր որոշումները համայնքների կողմից համապատասխանեցվել են օրենքներին և իրավական ակտերին և սահմանված ժամկետներում ներկայացվել մարզպետարաններ: 2012-ին համայնքների կողմից ավագանու որոշումները մարզպետարան չներկայացնելու դեպքեր չեն եղել: 2012-ին, ինչպես և նախորդ տարի, ավագանու որոշումներն անվավեր ճանաչելու նպատակով մարզպետարանները դատական հայց չեն ներկայացրել (հավելված 1)¹⁶:

¹⁶ Աղբյուրը՝ www.mta.gov.am

Աղյուսակ 9. ՏԻՄ-երի լիազորությունների քանակական տվյալներն ըստ առանձին տեսակների և բնագավառների (2012 թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ)¹⁷

Հ/հ	Բնագավառ	Պարտադիր լիազորություններ		Պատվիրակված լիազորություններ		Կամավոր լիազորություններ	
		ՀՀ այլ ՏԻՄ-եր	Երևանի ՏԻՄ-եր	ՀՀ այլ ՏԻՄ-եր	Երևանի ՏԻՄ-եր	ՀՀ այլ ՏԻՄ-եր	Երևանի ՏԻՄ-եր
1	Քաղաքացիների և տնտեսվարող սուբյեկտների իրավունքների պաշտպանություն	8	0	8	0	0	0
2	Ֆինանսներ	8	7	0	0	0	0
3	Հասարակական կարգի պահպանություն	0	4	2	0	0	0
4	Պաշտպանության կազմակերպում	3	3	0	0	3	3
5	Քաղաքաշինություն և կոմունալ տնտեսություն	20	14	0	1	5	0
6	Հողօգտագործում	5	1	3	4	2	0
7	Տրանսպորտ (և ճանապարհաշինություն)	4	4	1	2	1	0
8	Առևտուր և ծառայություններ (սպասարկում)	9	2	0	0	0	0
9	Կրթություն, մշակույթ և երիտասարդության հետ տարվող աշխատանքներ	1	2	1	1	5	3
10	Առողջապահություն, ֆիզիկական կուլտուրա և սպորտ	1	3	0	4	3	3
11	Աշխատանք և սոցիալական ծառայություն (սոցիալական պաշտպանություն)	0	1	1	1	2	1
12	Գյուղատնտեսություն	2	0	2	4	2	0
13	Բնության և շրջակա միջավայրի պահպանություն (բնապահպանություն)	1	4	2	2	0	1
14	Ավագանու հետ հարաբերություններ	0	10	0	0	0	0
15	Գործադիր իշխանության հանրապետական մարմինների և դրանց Երևանի տարածքային ծառայությունների հետ հարաբերություններ	0	5	0	0	0	0
16	Քաղաքացիական պաշտպանություն և արտակարգ իրավիճակներ	0	2	0	0	0	0
17	Էլեկտրոնային հաղորդակցություն, էլեկտրամատակարարում, ջրամատակարարում, գազամատակարարում	0	2	0	0	0	0
	Ընդամենը	62	64	20	19	23	11

¹⁷ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում բերված ՏԻՄ-երի լիազորությունների բնագավառների անվանումները տարբերվում են «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում բերված բնագավառների անվանումներից: Այն դեպքում, երբ այդ անվանումները շատ չեն տարբերվում, տարբերությունները նշվել են փակագծերում: Հակառակ դպքում դրանք ձևակերպվել են որպես առանձին բնագավառներ:

2012-ին ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության կողմից իրավական հսկողություն է իրականացվել Երևանի ավագանու ընդունած 548 որոշումների նկատմամբ¹⁸: Համայնքի ավագանիները որոշումների ընդունման հարցում շարունակում են մնալ պասիվ դիրքերում:

Համայնքի ավագանիների գործունեությունը փորձել է գնահատել «Ընտրությունը քոնն է» հասարակական կազմակերպությունը (դիտարկվել են 100 գյուղական համայնքներ՝ յուրաքանչյուր մարզից 10-ական համայնք): Վերջինիս իրականացրած ՏԻՄ-երի գործունեության վարկանիշային գնահատմամբ, համայնքի ավագանու՝ համայնքի ղեկավարման գործընթացին մասնակցության և ակտիվության գնահատականը 2011թ. հոկտեմբեր – 2012 թ. մարտ և 2012թ. ապրիլ – 2012 թ. սեպտեմբեր ամիսների համար կազմել է համապատասխանաբար 6,4 և 6,5 միավոր (10 բալանոց սանդղակով)¹⁹:

Համայնքների ավագանիները ոչ բոլոր համայնքներում են ապահովված նորմալ գործունեության համար անհրաժեշտ պայմաններով: Համայնքների ավագանու աշխատանքները կազմակերպելու համար առանձնացված աշխատասենյակներ 2012թ. 1-ին եռամսյակի տվյալներով եղել են 640 համայնքներում, 2-րդ եռամսյակի տվյալներով՝ 646, 3-րդ եռամսյակի տվյալներով՝ 654 և 4-րդ եռամսյակի տվյալներով՝ 676 համայնքներում: Մարզային կտրվածքով դիտարկելիս կարելի է նկատել, որ Արարատի, Արմավիրի և Կոտայքի մարզերի բոլոր համայնքներում առկա են այդպիսի աշխատասենյակներ: Ավագանու գործունեության համար առանձնացված աշխատասենյակ ունեցող համայնքների տեսակարար կշռի ամենացածր ցուցանիշը եղել է Արագածոտնի և Տավուշի մարզերում՝ 2012 թ. 4-րդ եռամսյակի տվյալներով կազմելով 43%: 4-րդ եռամսյակի տվյալներով մնան աշխատասենյակներ չունեցող բոլոր համայնքները գյուղական համայնքներ են, քաղաքային համայնքներում դրանք առկա են²⁰:

Ներդիր 2. Իջևան համայնքի բյուջեն չհաստատելու փորձ

Իջևանի ավագանու անդամների մի մասի կողմից ավագանու նիստերը բոյկոտելու և նիստին չներկայանալու պատճառով հնարավոր չէր լինում հաստատել Իջևան համայնքի 2012 թ. բյուջեն: 2012 թ. հունիսի 5-ին կայացել է Իջևան համայնքի ավագանու արտահերթ նիստ, որին մասնակցում էին ավագանու 7 անդամներ: Նիստի սկզբում վաղաժամկետ դադարեցվել են ավագանու 3 անդամների լիազորությունները՝ ավագանու նիստերի կեսից ավելիին անհարգելի բացակայելու պատճառով: Այդ կերպ ավագանու անդամների թիվը դարձել է 11, ապահովվել է քվորում և հաստատվել է բյուջեն:

Աղբյուրները՝ <http://news.am/arm/news/94875.html>, Իջևանի ավագանիի նիստերը պարբերաբար բոյկոտվում են, <http://www.aravot.am/2012/06/06/299004/>, Իջևանում «Սառույցը կտրվեց», հաստատվեց համայնքի 2012 թ. բյուջեն

¹⁸ Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2012 թ. գործունեության հաշվետվություն

¹⁹ Աղբյուրը՝ www.iyc.am, Վարկանիշային գնահատումը՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության դիտարկման անաչառ գործիք

²⁰ Աղբյուրը՝ www.mta.gov.am, Ամփոփ տեղեկանքներ 2012թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության հրապարակայնության և թափանցիկության վերաբերյալ

2012-ին ՀՀ մարզերում համայնքի ղեկավարների մոտ ընդունելության են մասնակցել 135633 քաղաքացիներ, իսկ ավագանու անդամների մոտ՝ 24219 քաղաքացիներ: Համայնքի ղեկավարների մոտ ընդունելության են մասնակցել ընդունելության դիմած քաղաքացիների 97,2%-ը, իսկ ավագանու անդամների մոտ՝ 96,6%-ը: 2012թ. տարբեր եռամսյակներում ընդունելություն կազմակերպած համայնքների թիվը տատանվել է 887-ից մինչև 897-ի սահմաններում: Արարատի, Արմավիրի, Շիրակի և Տավուշի մարզերի բոլոր համայնքները տարվա 4 եռամսյակների ընթացքում կազմակերպել են համայնքի բնակիչների ընդունելություններ: Մնացյալ մարզերի ոչ բոլոր համայնքներում են 2012թ. ընթացքում կազմակերպվել ընդունելություններ: Այդ առումով առավել ցածր ցուցանիշ գրանցվել է Լոռու մարզում, որտեղ ընդունելություն կազմակերպած համայնքների թիվը տարվա ընթացքում առավելագույնը կազմել է մարզի համայնքների թվի 86 %-ը (հավելված 2):

2012-ին Հայաստանում տեղական հանրաքվե չի անցկացվել:

2012թ. վարչական հսկողություն է իրականացվել ՀՀ մարզերի 288 համայնքներում: Արձանագրված խախտումները հիմնականում վերաբերել են «Տեղական ինքնակառավարման մասին», «Գնումների մասին», «Տեղական տուրքերի և վճարների մասին», «Քաղաքաշինության մասին» և ՀՀ այլ օրենքների և ենթօրենսդրական ակտերի պահանջների չկատարմանը: ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության կողմից հսկողություն է սահմանվել արձանագրված խախտումների վերացման ուղղությամբ իրականացված աշխատանքների նկատմամբ²¹:

3.2 Քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը տեղական ինքնակառավարմանը

ՀՀ արդարադատության նախարարության Իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրում 2013թ. հունվարի 1-ի դրությամբ գրանցված են եղել քաղաքացիական հասարակության սուբյեկտներ հանդիսացող 3547 հասարակական կազմակերպություն, 742 հիմնադրամ, 693 արհեստակցական կազմակերպություն և 71 կուսակցություն²²:

Տեղական ինքնակառավարման ոլորտում գործող հասարակական կազմակերպությունների վերաբերյալ պաշտոնական տեղեկատվություն չկա: Ոլորտում գործող հասարակական կազմակերպություններից կարելի է նշել Համայնքների ֆինանսիստների միավորումը (ՀՖՄ), Հայաստանի ավագանիների ասոցիացիան (ՀԱԱ), Տեղեկատվական համակարգերի զարգացման և վերապատրաստման կենտրոնը, Ժուռնալիստների «Ասպարեզ» ակումբը: Տեղական ինքնակառավարման ոլորտում գործող կազմակերպություններ են նաև բոլոր 25 համայնքների միությունները²³ (իրավաբանական անձանց միություններ) և «Ուրբան» հիմնադրա-

²¹ Աղյուսը՝ ՀՀ Տարածքային կառավարման նախարարության 2012 թ. գործունեության հաշվետվություն

²² Աղբյուրը՝ ՀՀ ԱՆ Իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալություն

²³ Տես՝ աղյուսակ 5:

մը: 2012-ին հիմնադրվել է «Համայնքային իրավաբանների միավորում» ՀԿ-ն՝ համայնքային իրավաբանների շահերը համատեղ ուժերով պաշտպանելու, լավագույն փորձը փոխանակելու, տեղական ինքնակառավարման օրենսդրության բարելավմանն ուղղված առաջարկներ ներկայացնելու նպատակով²⁴:

«Ֆրիդոմ Հաուս» իրավապաշտպան կազմակերպության զեկույցի համաձայն, Հայաստանի ժողովրդավարության առաջընթացի գնահատականը նախորդ տարվա համեմատ փոքր ինչ բարձրացել է՝ 2012թ. կազմելով 5,39 միավոր (գնահատականները տրված են 7 բալանոց սանդղակով, որտեղ ամենալավ ցուցանիշը 1-ն է, իսկ ամենավատը՝ 7-ը): «Տեղական ժողովրդավարական կառավարում» և «Քաղաքացիական հասարակություն» բաժինների գնահատականները նախորդ տարվա համեմատ մնացել են նույնը՝ կազմելով համապատասխանաբար 5,75 և 3,75 միավոր²⁵:

Քաղաքացիական հասարակության սուբյեկտները և ՏԻՄ-երը հարաբերվում են տեխնիկական աջակցության, ծառայությունների մատուցման, շահերի պաշտպանության և այլ բնագավառներում: Այս բնագավառներում ՏԻՄ-երը հարաբերակա-նորեն ակտիվ գործընկերային հարաբերությունների մեջ են գտնվում հասարակական կազմակերպությունների հետ: Սակայն այդ հարաբերությունները հաճախ սահմանափակվում են ՀԿ-ների կողմից իրականացվող դրամաշնորհային ծրագրերով և ոչ միշտ են շարունակական բնույթ ունենում: Քաղաքացիական հասարակության որոշ սուբյեկտներ ստեղծվում են համայնքների աշխատակազմերի կամ ՏԻՄ-երի ներկայացուցիչների ակտիվ նախաձեռնությամբ և մասնակցությամբ: Որպես օրինակ են արդեն գործող ՀՖՄ-ն, ՀԱԱ-ն և այլն, կամ 2012թ. ստեղծված Համայնքային իրավաբանների միավորումը: Քաղաքացիական հասարակության որոշ սուբյեկտներ, օրինակ, համայնքների միությունները, ՏԻՄ-երի հետ հարաբերվում են ծառայությունների մատուցման բնագավառում: Որպես այդպիսի օրինակ է 2012թ. ստեղծված Ախուրյանի համայնքների միությունը:

ՏԻՄ-երի գործունեության վերաբերյալ տեղեկատվության մասշտիբությունը

Տարեցտարի ավելանում է պաշտոնական ինտերնետային կայքեր ունեցող համայնքների թիվը: Սակայն չկա պաշտոնական տեղեկատվություն, թե 2012թ. քանի համայնքի կայք է ստեղծվել և 2012 թ. տարեվերջի դրությամբ քանի գործող կայքեր կան:

Համաձայն ՀՀ մարզերում համայնքների բյուջեների հրապարակայնության տվյալների, 2012 թ. համայնքների բյուջեների ցուցանիշները ցուցատախտակներում և այլ տեսանելի վայրերում տեղադրել են գրեթե բոլոր համայնքները: Այդ ցուցանիշները հեռուստատեսությամբ հեռարձակող և թերթերում տպագրող

²⁴ Աղբյուրը՝ <http://program.counterpart.org/Armenia/>, Նորաստեղծ «Համայնքային իրավաբանների միավորումը» որպես փոխհամագործակցության և կարողությունների զարգացման հարթակ

²⁵ Աղբյուրը՝ www.freedomhouse.org, Nations in Transit 2012

համայնքների թիվը տարբեր եռամսյակներում կազմել է համայնքների ընդհանուր թվի մոտավորապես 7-12%-ը, իսկ ինտերնետային կայք էջերում տեղադրել է համայնքների մոտավորապես կեսը (հավելված 3):

Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն ՀԿ-ի կողմից 2012թ. անց կացված տեղեկատվության ազատության հերթական մրցանակաբաշխության արդյունքներով, «ոսկե բանալին» և «Ժանգոտ կողպեքը» բաժին չեն հասել տեղական ինքնակառավարման մարմիններին²⁶:

2012թ. Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն ՀԿ-ի կողմից հրապարակված «սև ցուցակում» ՏԻՄ-երի ներկայացուցիչներից ընդգրկվել են Վանաձորի և Վարդենիսի քաղաքապետերը²⁷:

«Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում 2012թ. կատարված լրացման համաձայն, քաղաքապետը ավագանու նիստի ժամանակի վերաբերյալ տեղեկությունը՝ կցելով նաև օրակարգի նախագիծը, ի թիվս օրենքում արդեն իսկ նշված վայրերի, պետք է հրապարակի նաև <http://www.azdarrar.am> հասցեում գտնվող Հայաստանի Հանրապետության հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական ինտերնետային կայքում:

«Ընտրությունը քոնն է» հասարակական կազմակերպության իրականացրած տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության վարկանիշային գնահատմամբ համայնքի ղեկավարի և ավագանու կողմից ընդունված որոշումների թափանցիկության և գործունեության հրապարակայնության գնահատականը 2011թ. հոկտեմբեր – 2012թ. մարտ և 2012թ. ապրիլ – 2012թ. սեպտեմբեր ամիսների համար կազմել է համապատասխանաբար 6,2 և 6,4 միավոր (10 բալանոց սանդղակով)²⁸:

²⁶ Աղբյուրը՝ www.foi.am

²⁷ Աղբյուրը՝ www.foi.am

²⁸ Աղբյուրը՝ www.iyc.am , Վարկանիշային գնահատումը՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության դիտարկման անաչառ գործիք

ՏԻՄ-երի գործունեության վերաբերյալ դիմում-բողոքները

Մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության տարեկան զեկուցում տեղեկատվություն կա միայն Երևանի քաղաքապետարանի գործունեության վերաբերյալ 2012թ. ստացված դիմում-բողոքների մասին (սակայն զեկույցում նշված է, որ ներկայացված խնդիրներն ու թերությունները հիմնականում վերաբերելի են նաև մյուս բոլոր ՏԻՄ-երին): Բնակչության դիմում-բողոքները վերաբերել են հողի կադաստրային արժեքի վերաբերյալ գործնականում հանդիպող ոչ իրավաչափ գործողություններին, ինքնակամ շինարարություններին, մի շարք մանկապարտեզներում առկա խմբերի երեխաների թիվը՝ նախատեսված քանակը գերազանցելուն և այլն: Երևանի վարչական շրջաններում և քաղաքապետարանում գործող «թեժ գիծ» ծառայությունը 2012թ. ընթացքում ստացել է շուրջ 2160 ահազանգ: Բողոքների գերակշիռ մասը վերաբերել է կոմունալ-կենցաղային հարցերին²⁹:

Իրավապաշտպան կազմակերպություններից Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակին ՏԻՄ-երի գործունեության վերաբերյալ բնակիչների դիմումները հիմնականում վերաբերել են տեղեկատվություն ստանալուն: 2012թ. կազմակերպության կողմից 17 քաղաքացու գործով տեղեկատվություն ստանալու հարցումներ են ներկայացվել Վանաձոր համայնքի ղեկավարին, որոնց վերաբերյալ ստացվել են համապատասխան պատասխաններ³⁰:

²⁹ Աղբյուրը՝ 2012 թ. ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին տարեկան զեկույց

³⁰ Աղբյուրը՝ Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ

4. Համայնքների սեփականությունը, զարգացման ծրագրերը և ֆինանսական անկախությունը

ՀՀ օրենսդրությունը (ՀՀ Սահմանադրություն, «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենք) համայնքներին վերապահել է սեփականություն ունենալու իրավունք և այն ինքնուրույն տնօրինելու իրավասություն: Համայնքի սեփականություն կարող են լինել համայնքի տարածքում գտնվող մանկապարտեզները, ջրմուղ-կոյուղու, ոռոգման, ջեռուցման, աղբահանության և այլ կոմունալ տնտեսության համակարգերը, փողոցները, հրապարակները, կամուրջները, վարչական շենքերը, կրթական, մշակութային, մարզական և այլ օբյեկտներն ու շինությունները, հիմնարկներն ու կազմակերպությունները, տրանսպորտային միջոցները և այլ անշարժ ու շարժական գույքը:

2012թ.-ին համայնքների սեփականության և ֆինանսների վերաբերյալ օրենսդրական դաշտում էական փոփոխություններ չեն եղել: Մեկական փոփոխություններ են կատարվել «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում՝ համայնքի սեփականություն հանդիսացող գույքն օգտագործման տրամադրելու կամ օտարելու և «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում՝ Երևանի սեփականություն հանդիսացող գույքը օգտագործման տրամադրելու և օտարման տարեկան ծրագրի վերաբերյալ օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին: Մեկ լրացում է կատարվել «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքում, ըստ որի գույքահարկի վճարման գծով խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում գույքահարկի գծով հարկային պարտավորություններ չեն կարող առաջանալ, եթե տվյալ խախտումը կատարելուց հետո անցել է տասը տարի: Ընդունվել է «Գույքահարկի և հողի հարկի գծով առաջացած ապառքների մասին» ՀՀ օրենքը, որով մի շարք արտոնություններ են տրամադրվել բնակիչներին նախկինում չվճարված հողի հարկի և գույքահարկի մասով:

4.1 Համայնքների սեփականությունը

Ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ 2012թ. համայնքների սեփականության համալրման հիմնական աղբյուր են հանդիսացել համայնքների կողմից կատարված ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը (աղյուսակ 10): Այդ ծախսերի ծավալը 2012թ. կազմել է 24573.4 մլն ՀՀ դրամ, նախորդ տարվա 25764.2 մլն-ի փոխարեն, նվազելով 4.6%-ով: Նշված ծախսերի հիմնական մասը՝ 99.8%-ը, ինչպես նախորդ տարիներին (2010թ.՝ 99.8%, 2011թ.՝ 99.7%) կազմում են հիմնական միջոցների գծով ծախսերը, իսկ նրանց կազմում շենքերի և շինությունների բաժինը մնում է բարձր՝ 90.8% (2010թ.՝ 89.3%, 2011թ.՝ 89.6%): 2012թ. մոտ երկու անգամ նվազել են շենքերի և շինությունների կառուցման ծախսերը, թե գումարային՝ 4556.4 մլն ՀՀ դրամ (2010թ.՝ 7893.8մլն, 2011թ.՝ 8735.9մլն), թե տեսակարար կշռով՝ 18.5% (2010թ.՝ 32.7%, 2011թ.՝ 33.9%):

Աղյուսակ 10. ՀՀ համայնքների ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը 2010-2012թթ. (մլն ՀՀ դրամ)

Տող	Բովանդակություն	2010թ.		2011թ.		2012թ.	
		Գու-մարը	Տես. կշիռը (%)	Գու-մարը	Տես. կշիռը (%)	Գու-մարը	Տես. կշիռը (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
5000	ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԾԱՆՍԵՐ	24162.3	100	25764.2	100	24573.4	100
5100	այդ թվում՝ 1.Հիմնական միջոցներ	24109.0	99.8	25683.9	99.7	24520.3	99.8
5110	այդ թվում՝ Շենքեր և շինություններ	21570.8	89.3	23012.9	89.3	22301.8	90.8
5111	որից՝ -Շենքերի և շինությունների ձեռքբերում	54.7	0.2	29.1	0.1	147.5	0.6
5112	-Շենքերի և շինությունների կառուցում	7893.8	32.7	8735.9	33.9	4556.4	18.5
5113	-Շենքերի և շինությունների կապիտալ վերանորոգում	13622.3	56.4	14247.9	61.9	17597.9	71.6
5120	Սեբեմաներ և սարքավորումներ	1789.5	7.4	1855.7	7.2	1647.2	6.7
5121	որից՝ -Տրանսպորտային սարքավորումներ	595.8	2.5	845.2	3.3	586.0	2.4
5122	-Վարչական սարքավորումներ	854.1	3.5	566.8	2.2	678.3	2.8
5123	-Այլ մեքենաներ և սարքավորումներ	339.6	1.4	443.7	1.7	382.9	1.6
5130	Այլ հիմնական միջոցներ	748.7	3.1	815.3	3.2	571.3	2.3
5200	1.2.Պաշարներ	30.1	0.1	56.4	0.2	45.2	0.2
5300	1.3.Բարձրարժեք ակտիվներ	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5400	1.4.Չարտադրված ակտիվներ	23.2	0.1	24.0	0.1	7.9	0.0
5411	Այդ թվում՝ -Հող	23.2	0.1	24.0	0.1	7.9	0.0

Շարունակել են աճել շենքերի և շինությունների կապիտալ նորոգման ծախսերը՝ ինչպես գումարային արտահայտությամբ՝ 17597.9 մլն (2010թ.՝ 13622,3 մլն, 2011թ.՝ 14247.9), այնպես էլ տեսակարար կշռով՝ 71.6% (2010թ.՝ 56.4%, 2011թ.՝ 61.9%): Չնայած նրան, որ նախորդ տարվա (2011թ՝ 29.1 մլն) համեմատ 2012թ. (147.5 մլն) մոտ հինգ անգամ աճել են շենքերի և շինությունների ձեռք բերման ծախսերը, շարունակում է շատ փոքր մնալ նրա տեսակարար կշիռը՝ 0.6%: Նվազել է մեքենաների և սարքավորումների բաժինը՝ 6.7%, նախորդ տարվա 7.2%-ի փոխարեն, նվազելով մաս գումարային արտահայտությամբ: Չնչին են մնում պաշարների և չարտադրված ակտիվների վրա կատարված ծախսերը՝ 0.2%:

2012թ. ընթացքում կառավարության մի շարք որոշումներով՝ գույք է նվիրաբերվել համայնքներին, փոխվել է հողերի նպատակային նշանակությունը, բացառիկ գերակա հանրային շահ է ճանաչվել և օտարման պահանջ է ներկայացվել մի շարք հողամասերի նկատմամբ, այդ թվում համայնքային սեփականության³¹:

Համաձայն գործող օրենսդրության, համայնքային ենթակայության ներքո գործող կազմակերպություններ կարող են լինել՝ բյուջետային հիմնարկները, առևտրային և ոչ առևտրային կազմակերպությունները, որոնք ամբողջությամբ պատկանում են համայնքին և առևտրային կազմակերպությունները, որոնցում մասնակի սեփականատեր է համայնքը: Մեկ այլ օրենքով (Քաղաքցիական օրենսգրքի 72-րդ հոդված) պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրավունք չունեն հանդես գալ որպես տնտեսական ընկերակցությունների և ընկերությունների մասնակիցներ: Այդ հակասությունը առ այսօր չի վերացվել:

2012թ. ընթացքում գրանցվել են 67 համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպություններ (ՀՈԱԿ), իսկ տարվա վերջին նրանց թիվը կազմել է 1132: 100% համայնքային սեփականությամբ բաժնետոմսերով առևտրային իրավաբանական անձանց թիվը կազմել է՝ 427, իսկ պետություն-համայնք մասնակցությամբ առևտրա-

³¹ ՀՀ կառավարության 02.02.2012թ. 108-Ա որոշումը, «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ կողմից 410884,5 հազ. դրամ արժեքով լուսավորության ցանցեր նվիրաբերելու մասին, 02.02.2012թ. 109-Ա որոշումը պետական սեփականություն համարվող անշարժ գույքի մասնավորեցումից ստացված և Գեղարքունիքի մարզի Նորատուսի գյուղական համայնքի ֆոնդային բյուջե մուտքագրված 30849.3 հազ. դրամ գումարը ուղղել համայնքի փողոցների հիմնանորոգման և գլխավոր հատակագծի մշակման աշխատանքների իրականացմանը, 17.05.2012թ. 626-Ա որոշումը 812.4 հազ. դրամ հաշվեկշռային արժեքով «Ջիլի լճի ջրամբար» ոռոգման համակարգը նվիրաբերել Սյունիքի մարզի Վերինշենի գյուղական համայնքին, 14.06.2012թ. 744-Ա որոշումը Շիրակի մարզի Գետքի գյուղական համայնքին Աճի N1 1013,4 քառ. մետր մակերեսով պոմպակայանը նվիրաբերելու մասին, 02.09.2012թ. 134-Ա որոշումը մի շարք գյուղական համայնքների 6188.5 հազ. դրամի համակարգչային տեխնիկա նվիրատվության կարգով գույք հանձնելու մասին, 06.09.2012թ. 1118-Ա որոշումը Գեղարքունիքի մարզի Սոթքի միջնակարգ դպրոցի մասնաշենքը՝ 1206 քառ. մետր ընդհանուր մակերեսով, 3075.3 հազ. դրամ հաշվեկշռային արժեքով և 0.11738 հեկտար հողատարածքը նվիրաբերել Սոթքի գյուղական համայնքին՝ որպես մանկապարտեզ օգտագործելու պայմանով, 10.10.2012թ. 1269-Ա որոշմամբ Գոգոլի 2 հասցեում գտնվող շենքերը, պարիսպը, լողավազանը և 0.3930 հեկտար հողատարածքը անհատույց սեփականության իրավունքով փոխանցել Երևանի քաղաքային համայնքին և այլն: Մի շարք որոշումներով փոխվել են հողերի նպատակային նշանակությունը՝ 09.02.2012թ. 123-ն և 124-Ն, 16.02.2012թ. 157-Ն և 159-Ն, 23.02.2012թ. 196-Ն և 209-Ն որոշումները և այլն: 18.10.2012թ. 1325-Ն որոշումը Արագածոտնի մարզի Դավթաշենի, Եղնիկի, Կաթնաղբյուրի, Ներքին Սասնաշենի, Վերին Սասնաշենի գյուղական համայնքների հողերի օտարմանը համաձայնություն տալու մասին: 19.07.2012թ. 953-Ն որոշումը Արմավիրի մարզի Վաղարշապատ համայնքի վարչական սահմաններում գտնվող որոշ տարածքներում բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին: 27.08.2012թ. 1236-Ա որոշումը Կոնդ թաղամասում որոշ տարածքների նկատմամբ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին և այլն:

յին իրավաբանական անձանց թիվը՝ 219:

Համայնքային սեփականության հիմնական մասը կառուցվել, կամ ձեռք է բերվել տասնամյակներ առաջ և անցած տարիների ընթացքում ենթարկվել է ֆիզիկական և բարոյական մաշվածության: Դժվարացել է նրանց թե պահպանումը, թե շահագործումը: Գույքի մեծ մասը վերանորոգման խիստ կարիք ունի, սակայն համայնքների միջոցները չեն բավարարում, իսկ չշահագործվող և մասամբ շահագործվող շենքերի վիճակը գնալով վատթարանում է: ՏԻՄ-երի մի մասն իր լիազորություններն իրականացնելու համար գույքի խիստ կարիք ունի, իսկ մի մասն էլ առկա հնարավորություններն օգտագործում է ոչ արդյունավետ:

Համայնքները հաճախ իրենց սեփականությունը հանդիսացող գույքի իրացումից ստացվող միջոցներով համալրում են ֆոնդային բյուջեն (աղյուսակ 11): 2012թ. նախորդ տարվա համեմատությամբ մոտ 3.5 անգամ, կամ 5470.0 մլն-ով նվազել են անշարժ գույքի իրացումից մուտքերը, իսկ հողի իրացումից մուտքերն ավելացել են 6.4%-ով, կամ 610.0մլն-ով: Ընդհանուր առմամբ ոչ ֆինանսական ակտիվների իրացումից մուտքերը նվազել են 38.4%-ով, կամ 4864.6 մլն դրամով:

4.2 Համայնքների զարգացման ծրագիրը և բյուջեսավարումը

Համաձայն «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 53 հոդվածի, համայնքի ղեկավարը մշակում է համայնքի զարգացման քառամյա ծրագիրը և ներկայացնում է նորընտիր համայնքի ավագանու հաստատմանը՝ վերջինիս լիազորությունների ստանձնման օրվանից եռամսյա ժամկետում, իսկ համաձայն 54 հոդվածի, համայնքի բյուջեն կազմելիս և հաստատելիս հաշվի են առնվում համայնքի զարգացման քառամյա ծրագիրը և ՏԻՄ-երին օրենքով վերապահված լիազորությունների իրականացումը:

Աղյուսակ 11. ՀՀ համայնքների ոչ ֆինանսական ակտիվների իրացումից մուտքերը 2010 – 2012թթ. (մլն դրամ)

Տող	Բովանդակություն	2010թ.	2011թ.	2012թ.
1	2	3	4	5
6000	ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻՑ ՄՈՒՏՔԵՐ	17014.5	17485.9	12621.3
6100	այդ թվում՝ Հիմնական միջոցների իրացումից մուտքեր	6365,3	7877.0	2407.0
6110	այդ թվում՝ Անշարժ գույքի իրացումից մուտքեր	4905.0	7538.9	2167.4
6120	Շարժական գույքի իրացումից մուտքեր	0.0	0.3	2.3
6130	Այլ հիմնական միջոցների իրացումից մուտքեր	1460.3	337.8	237.3
6200	Պաշարների իրացումից մուտքեր	0.0	0.0	0.0
6300	Բարձրարժեք ակտիվների իրացումից մուտքեր	1.0	9.6	5.0
6400	Չարտադրված ակտիվների իրացումից մուտքեր	10648.2	9599.3	10209.3
6410	այդ թվում՝ Հողի իրացումից մուտքեր	10648.2	9599.3	10209.3

Համայնքի քառամյա զարգացման ծրագիրն այն հիմնական փաստաթղթերից է, որը հաստատվում է ավագանու կողմից: Հայաստանի գրեթե բոլոր համայնքներն ունեն քառամյա ծրագրեր, սակայն ոչ բոլոր համայնքներում է, որ դրանք լավ մշակված փաստաթղթեր են: Խոշոր համայնքներում (հատկապես քաղաքային), որտեղ առկա են համապատասխան միջոցներ և տեղեկատվական բազա, այդ ծրագրերը կազմվում են շատ թե քիչ իրատեսական և փորձում են կատարել դրանք: Փոքր համայնքներում, որտեղ չկան միջոցներ և համապատասխան մասնագետներ, զարգացման ծրագրերն ուղղակի ձևական բնույթ են կրում: Հաշվի առնելով, որ օրենքով համայնքները պարտավորված չեն ամեն տարի թարմացնել զարգացման քառամյա ծրագրերը, ուստի արդեն իսկ կազմածները հաճախ մնում են որպես ձևական փաստաթղթեր և բյուջեի կազմման ժամանակ որևէ դերակատարում չեն ունենում:

Համայնքները կարող են ընդգրկվել նաև պետական ծրագրերում, առաջարկությունների հայտ ներկայացնելով մարզպետարաններ:

Հայաստանի օրենսդրությունը հստակ սահմանում է համայնքի բյուջետային գործընթացը, նրա մասնակիցներին, ինչպես նաև գործողություններն ու ժամկետները: Համաձայն գործող օրենքի, համայնքի զարգացման ծրագիրը և տարեկան բյուջեն հաստատվելուց հետո հրապարակվում են: Համայնքի ղեկավարն ապահովում է բյուջեի կատարումը, իսկ վերահսկողությունն իրականացնում է համայնքի ավագանին: Համայնքի ղեկավարը եռամսյակը մեկ բյուջեի ընթացքի մասին հաղորդումներ է ներկայացնում ավագանուն: Համայնքի ավագանին բյուջեի կատարման վերաբերյալ կարող է անցկացնել աուդիտ և իրավախախտումներ հայտնաբերելու դեպքում դիմել համապատասխան մարմիններին:

Բյուջետավարման վերաբերյալ 2012թ. ընթացքում օրենսդրական փոփոխություններ չեն կատարվել:

Համայնքների/հիմնականում գյուղական/ մի ստվար հատվածի կողմից բյուջետային գործընթացները դեռևս իրականացվում են թերի, ժամկետների և գործողությունների հերթականությունների խախտումներով, չեն ապահովվում այդ գործընթացի հրապարակայնությունն ու թափանցիկությունը, անտեսվում է բնակիչների մասնակցության կարևորությունը:

Գանձապետական համակարգի մասին ՀՀ օրենքով կարգավորվում և ապահովվում է ՀՀ և համայնքների ֆինանսական ակտիվների և պարտավորությունների արդյունավետ կառավարման համակարգը՝ դրամական միջոցների կառավարումը, ակտիվների ու պասիվների հաշվառումը, օրենսդրությամբ սահմանված կարգով համայնքների բյուջեների կատարման կազմակերպումը: Համայնքներին ամրագրված բոլոր միջոցները հաշվեգրվում են գանձապետական միասնական հաշվին, իսկ համայնքների կողմից բոլոր վճարումներն իրականացվում են գանձապետական միասնական հաշվից՝ լիազորված մարմնի սահմանված կարգով: Համայնքներին միայն մեկ դեպքում է թույլատրվում ունենալ բանկային հաշիվ առևտրային բանկերում՝ եթե հատուկ ծրագրերի իրականացման նպատակով մասնավոր անձանց կողմից նվիրատվության կարգով տրամադրված ֆինանսական միջոցներն այդ անձանց պահանջով պետական լիազորված մարմնի

համաձայնությամբ և համայնքի ավագանու որոշմամբ տեղադրվում է բանկում:

2011թ. ներդրվել է գանձապետական հաշիվների կառավարման (Client Treasury) էլեկտրոնային համակարգը, որը հնարավորություն է տալիս առանց բանկ այցելելու, օգտվելով միայն համացանցից, կատարել պետական տուրքի, տուգանքների, գույքային հարկերի և համայնքի բյուջեին ամրագրված առանձին վճարումներ: 2012թ. ընթացքում աշխատանքներ են տարվել Երևան համայնքի բյուջետային մուտքերի որոշ վճարումներ այդ համակարգով իրականացնելու համար:

4.3 Համայնքի բյուջեի եկամուսները

Հայաստանի համայնքների բյուջեների ընդհանուր եկամուտները 2012թ. կազմել են 95515.8 մլն դրամ, որը նախորդ տարվա (2011թ.՝ 87342.4 մլն դրամ) համեմատությամբ աճել է 8173.4 մլն դրամով, կամ 9.4%-ով, որը պայմանավորված է պաշտոնական դրամաշնորհների՝ 6353.9 մլն դրամով, փոխադրամիջոցներից գույքային հարկերի՝ 554.0 մլն դրամով, տեղական տուրքերի՝ 476.5 մլն դրամով, այլ եկամուտների՝ 1335.7 մլն դրամով աճով (աղյուսակ 12): 2393.3 մլն դրամով ավելացել են նաև վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարվող հատկացումներից մուտքերը: Չնայած արձանագրված ընդհանուր աճին, նվազել են՝ անշարժ գույքի (այդ թվում հողի) գույքահարկը (470 մլն դրամով), պետական տուրքերը (76.7 մլն դրամով), պետության կողմից ՏԻՄ-երին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ծախսերի ֆինանսավորման համար պետական բյուջեից ստացվող միջոցները (1864.6 մլն դրամով): Այլ գործոնների ազդեցությունն աննշան է:

Համաձայն 21.03.2012թ. ընդունված «Գույքահարկի և հողի հարկի գծով առաջացած ապառքների մասին» ՀՀ օրենքի, հողի հարկ և գույքահարկ վճարող անձինք ազատվում են 2008թ. հունվարի 1-ին նախորդող ժամանակաշրջանների համար չվճարված գույքահարկից և հողի հարկից, ինչպես նաև՝ հաշվարկված տույժերից և տուգանքներից: Օրենքը սահմանում է նաև մի շարք արտոնություններ, այդ թվում ժամանակին չվճարված գույքահարկի և հողի հարկի մասով հաշվարկված և չվճարված տույժերի մասով (ընդհուպ ազատվում են տույժերի վճարումից), եթե մինչև 2012թ. դեկտեմբերի 31-ը ներառյալ չվճարված գումարների վճարումն ապահովելու նպատակով իրենց հաշվառվող մարմինների հետ կնքել են պայմանագրեր՝ վճարման ժամանակացույցով:

ՀՀ համայնքների բյուջեների մեջ զգալի է մնում Երևան համայնքի բաժինը: 2012թ. ՀՀ համայնքների բյուջեների ընդհանուր եկամուտների մեջ Երևանի բյուջեի տեսակարար կշիռը նախորդ տարվա համեմատությամբ ավելացել է 1.3%-ով՝ կազմելով 59.9%, այդ թվում՝ հարկեր և տուրքեր՝ 56.7%, պաշտոնական դրամաշնորհներ՝ 48.2%, իսկ պետության կողմից ՏԻՄ-երին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ծախսերի ֆինանսավորման համար պետական բյուջեից ստացվող միջոցների գծով՝ 99% (աղյուսակ 13.): Մեծ է նաև Երևան համայնքի ֆոնդային բյուջեի եկամուտների տեսակարար կշիռը համայնքների ընդհանուր ֆոն-

դային բյուջեների եկամուտների մեջ՝ 71.5%, այդ թվում պաշտոնական դրամաշնորհներ՝ 60.1%, այլ եկամուտներ՝ 76.2%, որից վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարվող հատկացումներից մուտքերը՝ 79.0%:

Համայնքների սեփական եկամուտները 2012թ. կազմել են 28892.6 մլն դրամ, կամ ամբողջ եկամուտների 30.2%-ը, նախորդ՝ 2011թ. 25208.5 մլն դրամի, կամ 28.9%-ի փոխարեն: Չնայած նախորդ տարիների համեմատ որոշակի աճին, Հայաստանում համայնքները մնում են պաշտոնական դրամաշնորհներից մեծապես կախված:

Աղյուսակ 12. ՀՀ համայնքների բյուջեների եկամուտները և նրանց տեսակարար կշիռները 2010-2012թթ. (մլն ՀՀ դրամ)

Տող	Եկամտատեսակները	2010թ.		2011թ.		2012թ.	
		Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)	Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)	Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1000	ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԵՎԱՍՈՒՏՆԵՐ	84933.8	100	87342.4	100	95515.8	100
1100	այդ թվում՝ 1. Հարկեր և Տուրքեր	18913.5	22,3	19550.7	22,4	20034.5	21,0
1110	այդ թվում՝ 1.1. Գույքային հարկեր անշարժ գույքից/ այդ թվում հողի հարկ/	8532.4	10,0	10006.4	11,5	9536.4	10,0
1121	1.2. Գույքային հարկեր փոխադրամիջոցներից	7303.1	8,6	6207.7	7,1	6761.7	7,1
1131	1.3. Տեղական տուրքեր	2296.4	2,7	2544.4	2,9	3020.9	3,2
1151	1.4. Պետական տուրքեր	780.5	1,0	791.8	0,9	715.1	0,7
1160	1.5. Այլ հարկային եկամուտներ	1.1	0	0,4	0	0,4	0
1200	2. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՄԱՇՆՈՐՀՆԵՐ	39554.4	46,6	42445.8	48,6	48799.7	51,1
1300	3. ԱՅԼ ԵՎԱՍՈՒՏՆԵՐ	26465.9	31,1	25345.9	29,0	26681.6	27,9
1342	Այդ թվում՝ Պետության կողմից ՏԻՄ-երին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ծախսերի ֆինանսավորման համար պետական բյուջեից ստացվող միջոցներ	21573.7	25,4	19688.1	22,5	17823.5	18,7
1392	Վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարվող հատկացումներից մուտքեր	2464.3	2,9	2739.0	3,1	5132.3	5,4

2012թ. 2.3 անգամ ավելացել են համայնքների բյուջեների հանրագումարի ֆոնդային մասի եկամուտները (7510.4 մլն) 2011թ. (3296.0 մլն) համեմատությամբ, իսկ նրա տեսակարար կշիռը ավելացել է մոտ երկու անգամ՝ 7.9% (2011թ.՝ 3.8%): Նշված ցուցանիշների աճը պայմանավորված է պետական բյուջեից համայնքներին տրվող պաշտոնական դրամաշնորհների և վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից կատարվող հատկացումների աճով:

Աղյուսակ 13. Երևանի բյուջեի եկամուտների (այդ թվում՝ ֆոնդային) տեսակարար կշիռը ՀՀ համայնքների բյուջեների ընդհանուր եկամուտների կազմում 2012թ. (մլն դրամ)

Տող	Եկամտահարկերը	Ընդամենը բյուջեների եկամուտները			Այդ թվում՝ ֆոնդային		
		Ընդամենը համայնքների	Այդ թվում՝ Երևանի	Երևանի տեսակարար կշիռը (%)	Ընդամենը համայնքների	Այդ թվում՝ Երևանի	Երևանի տեսակարար կշիռը (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1000	ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ	95515.8	57247.7	59,9	7510.4	5373.4	71,5
1100	այդ թվում՝ 1. Հարկեր և Տուրքեր	20034.5	11357.3	56,7	X	X	X
1110	այդ թվում՝ 1.1. Գույքային հարկեր անշարժ գույքից/ այդ թվում հողի հարկ/	9536.4	4635.4	48,6	X	X	X
1121	1.2. Գույքային հարկեր փոխադրամիջոցներից	6761.7	4014.5	59,4	X	X	X
1131	1.3. Տեղական տուրքեր	3020.9	2316.6	76,7	X	X	X
1151	1.4. Պետական տուրքեր	715.1	390.8	54,6	X	X	X
1160	1.5. Այլ հարկային եկամուտներ	0.4	0.0	0,0	X	X	X
1200	2. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՍԱՇՆՈՐՀՆԵՐ	48799.7	23514.4	48,2	2152.7	1292.7	60,1
1300	3. ԱՅԼ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ	26681.6	22375.9	83,9	5357.7	4080.7	76,2
1342	Այդ թվում՝ Պետության կողմից ՏԻՄ-երին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ծախսերի ֆինանսավորման համար պետական բյուջեից ստացվող միջոցներ	17823.5	17648.8	99,0	X	X	X
1392	Վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարվող հատկացումներից մուտքեր	5132.3	4054.7	79,0	5132.3	4054.7	79,0

Սեփական եկամուտների կազմում զգալի է մնում անշարժ գույքի/այդ թվում հողի հարկ/ և փոխադրամիջոցների գույքահարկի տեսակարար կշիռը: Դրանց տեսակարար կշիռը ընդհանուր եկամուտների մեջ կազմել է՝ 17.1% (2011թ.՝ 18.6%): Անշարժ գույքի/այդ թվում հողի հարկ/ գույքահարկի տեսակարար կշիռը նախորդ տարվա համեմատ նվազել է 1.5%-ով, իսկ չնայած փոխադրամիջոցների գույքահարկի եկամուտների աճին, դրա տեսակարար կշիռը մնացել է նույնը՝ 7.1%: Աճել է նաև տեղական տուրքերի տեսակարար կշիռը՝ 2010-ի 2.7%-ից հասնելով 2012-ին՝ 3.4%-ի:

2012-ին որոշ փոփոխություններ են կատարվել «Տեղական տուրքերի և վճարների մասին» ՀՀ օրենքում, մասնավորապես փոփոխվել են տեղական որոշ տուրքերի դրույքաչափերը կամ նոր տեղական տուրքեր են սահմանվել:

Այսպես, ՏԻՄ-երին լիազորություն է վերապահվել համայնքի տարածքում սեղմված բնական գազերի համար սահմանել տեղական տուրք, ինչպես նաև համայնքի տարածքում գործող խանութներում, կրպակներում տեխնիկական հեղուկների վաճառքի թույլտվության համար տեղական տուրք է սահմանվել տվյալ տարվա համար՝ 30.000-60.000 դրամ³²:

Սահմանվել է նաև, որ ՀՀ կառավարության սահմանած ցանկում ընդգրկված սահմանամերձ և բարձրլեռնային բնակավայրերում հեղուկ վառելիքի, սեղմված բնական կամ հեղուկացված նավթային գազերի մանրածախ առևտրի կետերում հեղուկ վառելիքի և (կամ) սեղմված բնական կամ հեղուկացված նավթային գազերի և տեխնիկական հեղուկների վաճառքի թույլտվության համար տեղական տուրքը տվյալ տարվա համար կազմում է 50.000-100.000 դրամ, իսկ տեխնիկական հեղուկների վաճառքի թույլտվության համար տեղական տուրքը տվյալ տարվա համար կազմում է 10.000-20.000 դրամ³³:

«Տեղական տուրքերի և վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 2012 թվականի դեկտեմբերի 6-ին ընդունված փոփոխությամբ տեղական տուրք է սահմանվել համայնքի տարածքում հանրային սննդի կազմակերպման և իրացման թույլտվության համար և համայնքների անվանումները ֆիրմային անվանումներում օգտագործելու թույլտվության համար: Վերջինիս համար տեղական տուրքը սահմանվել է տարեկան 50.000-100.000 դրամ:

Նույն օրենքով փոփոխության է ենթարկվել նոր շենքերի, շինությունների (ներառյալ՝ ոչ հիմնական) շինարարության (տեղադրման) թույլտվության համար տեղական տուրքը: Նախկինում գործող 1001 և ավելի քառակուսի մետր ընդհանուր մակերես ունեցող օբյեկտների համար սահմանված մինչև 70000 դրամ տեղական տուրքը փոխարինվել է 1001-ից մինչև 3000 քառակուսի մետր տարածք ունեցող օբյեկտների համար՝ մինչև 50.000 դրամ և 3000 քառակուսի մետրից ավելի տարածք ունեցող օբյեկտների համար՝ մինչև 100.000 դրամ: Փոփոխության է ենթարկվել ուճելից և ակոհոլային խմիչքների համար սահմանված տեղական տուրքի չափը: Նախկինում գործող յուրաքանչյուր օրվա համար 350 դրամը, փոխարինվել է յուրաքանչյուր օրվա համար 0-350 դրամ, բայց մեկ քառակուսի մետրի համար³⁴:

2012 թվականին նախորդ տարիների համեմատ ավելացել են պաշտոնական դրամաշնորհները, որի հիմնական մասը՝ 95,6%-ը, ինչպես նախորդ տարիներին

³² <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=78388>, «Տեղական տուրքերի և վճարների մասին» ՀՀ օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին, ՀՕ-178-Ն, Ընդունված է սեպտեմբերի 11-ին:

³³ Նույն տեղում

³⁴ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=80204>

(2011թ.՝ 99,4%-ը, 2010թ.՝ 95,9%-ը) կազմել են ընթացիկ ներքին պաշտոնական դրամաշնորհները (աղյուսակ 14.):

Աղյուսակ 14. Համայնքների բյուջեների եկամուտների պաշտոնական դրամաշնորհները 2010-2012թթ.(մլն ՀՀ դրամ)

1	2	2010թ.		2011թ.		2012թ.	
		Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)	Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)	Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1200	2.ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՍԱՇՆՈՐՀՆԵՐ	39554.4	46,6	42445.8	48,6	48799.7	51,1
1210	Այդ թվում՝ 2.1 Ընթացիկ արտաքին դրամաշնորհներ՝ ստացված այլ պետություններից	0	0	0.7	0	4.2	0
1220	2.2 Կապիտալ արտաքին դրամաշնորհներ՝ ստացված այլ պետություններից	4.6	0	0	0	0	0
1230	2.3 Ընթացիկ արտաքին դրամաշնորհներ՝ ստացված միջազգային կազմություններից	4.8	0	0	0	1.7	0
1240	2.4 Կապիտալ արտաքին դրամաշնորհներ՝ ստացված միջազգային կազմություններից	42.7	0,1	1.0	0	0	0
1250	2.5 Ընթացիկ ներքին դրամաշնորհներ՝ ստացված կառավարման այլ մակարդակներից	37936.5	95,9	42170.2	99,4	46641.1	95,6
1251	Որից՝ Ա) Պետական բյուջեից ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով տրամադրվող դոտացիաներ	32421.8	82,0	32416.8	76,4	32435.5	66,5
1254	Բ) Պետական բյուջեից տրամադրվող այլ դոտացիաներ	66.3	0,2	3014.1	7,1	7287.1	14,9
1257	Գ) Պետական բյուջեից տրամադրվող սուբվենցիաներ	5448.4	13,8	6739.3	15,9	6918.4	14,2
1260	2.6 Կապիտալ ներքին դրամաշնորհներ՝ ստացված կառավարման այլ մակարդակներից	1565.8	4,0	273.9	0,6	2152.7	4,4
1261	Այդ թվում՝ Ա) Պետական բյուջեից կապիտալ ծախսերի ֆինանսավորման սուբվենցիաներ	1565.8	4,0	263.7	0,6	2148.2	4,4
1262	Բ) ՀՀ այլ համայնքներից կապիտալ ծախսերի ֆինանսավորման նպատակով ստացվող դրամաշնորհներ	0	0	10.2	0	4.5	0

Պետական բյուջեից ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով տրամադրվող դոտացիաները էական փոփոխության չեն ենթարկվել, սակայն էականորեն նվազել է դրանց տեսակարար կշիռը պաշտոնական դրամաշնորհներում (2012թ՝ 66,5%, 2011թ՝ 76,4%, 2010թ՝ 82,0%): Կտրուկ ավելացել են պետական բյուջեից տրամադրվող այլ դոտացիաները (2012թ՝ 7287,1 մլն դրամ, 2011թ՝ 3014,1 մլն դրամ և 2010թ՝ 66,3 մլն դրամ), աճել է նաև դրանց տեսակարար կշիռը: Ավելացել են նաև սուբվենցիաները (2012թ՝ 6918,4 մլն դրամ, 2011թ՝ 6739,3 մլն դրամ, 2010թ՝ 5448,4 մլն դրամ): Նախորդ տարվա համեմատ զգալիորեն ավելացել են պետական բյուջեից կապիտալ ծախսերի ֆինանսավորման նպատակային հատկացումները (սուբվենցիաները) (2012թ՝ 2148,2 մլն դրամ, 2011թ՝ 263,7 մլն դրամ, 2010թ՝ 1565,8 մլն դրամ):

Նվազել է նաև այլ եկամուտների տեսակարար կշիռը՝ 27.9% (2010թ՝ 31.1%, 2011թ՝ 29%), որի զգալի մասը, ինչպես նախորդ տարիներին կազմում են պատվիրակված լիազորությունների ֆինանսավորման համար պետական բյուջեից ստացված միջոցները (26681.6 մլն դրամից՝ 17823.5 մլն դրամը):

Ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ 2012թ. այլ հարկատեսակներից (եկամտահարկ, շահութահարկ) համայնքներին մասհանումներ չեն կատարվել:

4.4 Պարսփ կառավարումը

Համայնքներին բյուջետային վարկերի, փոխատվությունների և երաշխավորագրերի տրամադրումն իրականացվում է համաձայն «Տեղական ինքնակառավարման մասին» և «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» գործող օրենքների, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության որոշումներով հաստատված կարգերի: Համաձայն «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» օրենքի (հոդված 30) համայնքի ղեկավարը, ավագանու որոշմամբ, վարչական բյուջեով նախատեսված ծախսերը ժամանակին կատարելու նպատակով համապատասխան պետական լիազորված մարմնի համաձայնությամբ կարող է ստանալ բյուջետային փոխատվություններ, կամ համայնքի սոցիալական ենթակառուցվածքները զարգացնելու նպատակով ներդրումներ կատարելու համար կարող է վարկ ստանալու պայմանագիր կնքել կամ թողարկել համայնքային արժեթղթեր, այն պայմանով, որ յուրաքանչյուր բյուջետային տարում վարկի և արժեթղթերի մարման ծրագրով նախատեսված տարեկան գումարը՝ մայր գումարի և տոկոսագումարների հանրագումարը չի գերազանցի համայնքի բյուջեի համապատասխան տարվա ֆոնդային մասի եկամուտների 20%-ը: Նույն օրենքի 10-րդ հոդվածի համաձայն համայնքներին բյուջետային փոխատվությունները տրվում են վեց ամսից ոչ ավելի տևողությամբ և փոխառուների կողմից ենթակա են վերադարձման մույն բյուջետային տարում:

Փոխատվությունները կարող են ստացվել ինչպես պետական բյուջեից, այնպես էլ այլ համայնքների բյուջեներից: Հարկ է նշել, որ սահմանափակ են համայնքի բյուջեից փոխատվություններ տալու իրավունքը և այն տրամադրվում է բացառիկ դեպքերում:

Համայնքի բյուջեի պակասորդը 01.01.2013թ. դրությամբ փաստացի կազմել է 1939.1 մլն դրամ, որից վարչական բյուջեի մասով հավելուրդը՝ 2526.6 մլն դրամ, իսկ ֆոնդային բյուջեի մասով պակասորդը՝ -4465.7 մլն. դրամ: Բյուջեի պակասորդը ֆինանսավորվել է հիմնականում ի հաշիվ բյուջեի տարեսկզբի ազատ մնացորդների: 2012թ. ընթացքում համայնքները ստացել են 2.4 մլն. ՀՀ դրամի վարկեր, որոնք ամբողջությամբ մարվել են, իսկ փոխատվություններ չեն տրամադրվել և չեն ստացվել: Մարվել են նախկինում ստացված վարկերից 5.7 մլն.՝ այդ թվում պետական բյուջեին՝ 3.9 մլն., այլ աղբյուրներից՝ 1.8 մլն. ՀՀ դրամ:

ՏԻՄ-երի կողմից պարտատոմսեր թողարկելու և տեղաբաշխելու կարգ դեռևս չի սահմանվել, բնականաբար համայնքները 2012թ. ևս պարտատոմսեր չեն թողարկել:

4.5 Ֆինանսական հաշվետվողականությունը

ՀՀ օրենսդրությունը («Տեղական ինքնակառավարման մասին» և «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքներ) հստակ սահմանում է համայնքի բյուջեի կատարման մասին հաշվետվությունների և հաղորդումների ներկայացման կարգը և ժամկետները:

Համաձայն «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» օրենքի 35-րդ հոդվածի, համայնքի ղեկավարը, եռամսյակը մեկ՝ մինչև հաշվետու եռամսյակին հաջորդող ամսվա 15-ը, բյուջեի կատարման ընթացքի մասին հաղորդումներ է ներկայացնում համայնքի ավագանուն և համապատասխան մարզպետին (Երևանում՝ ավագանուն և ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությանը): Համայնքի ղեկավարը համայնքի բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվությունը ավագանուն ներկայացնում է մինչև հաշվետու բյուջետային տարվան հաջորդող տարվա մարտի 1-ը, որը ավագանու նիստում քննարկվում և հաստատվում է աուդիտորական մասնագիտացված կազմակերպության եզրակացության առկայությամբ՝ մինչև ընթացիկ տարվա մարտի 20-ը: Համայնքի բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվությունը կազմվում է օրենքի պահանջներին համապատասխան, պետական լիազորված մարմնի կողմից սահմանված ձևով և ներառում է տեղեկություններ հաշվետու տարում համայնքի բյուջեի մուտքերի և ելքերի հիմնավորվածության, պահուստային ֆոնդից կատարած ծախսերի ուղղությունների և չափերի, պարտքերի և դրանց սպասարկման վերաբերյալ և այլ տվյալներ: Համայնքի ղեկավարը, ավագանու կողմից համայնքի բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվությունն հաստատելուց հետո՝ երեք օրվա ընթացքում, այն ներկայացնում է համապատասխան մարզպետին: Երևանի բյուջեի կատարման վերահսկողությունն իրականացնում են Վերահսկիչ պալատը և ՀՀ կառավարությունը:

Համայնքների բյուջեների հրապարակայնությունն ապահովելու համար համայնքի բյուջեի մասին որոշման նախագիծը համայնքի ավագանուն ներկայացնելուց հետո եռօրյա ժամկետում հրապարակվում է տեղական մամուլում («ՀՀ

բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 36): Բյուջետային տարվա յուրաքանչյուր եռամսյակից հետո մեկ ամսվա ընթացքում հրապարակվում է տեղեկատվություն համայնքի բյուջեի եռամսյակային կատարման մասին, իսկ տարեկան հաշվետվությունը համայնքի ավագանու հաստատելուց հետո հնգօրյա ժամկետում հրապարակվում է տեղական մամուլում: Հարկ է նշել, որ օրենքի այդ պահանջները տարբեր պատճառներով հաճախ չեն կատարվում: Հատկապես փոքր գյուղական համայնքների մեծ մասը չեն հրապարակում ոչ միայն հաշվետվությունները, այլև բյուջեները:

2010թ. դեկտեմբերի 22-ին ընդունված «Ներքին աուդիտի մասին» ՀՀ օրենքով մեկնարկել է ՀՀ հանրային հատվածի ներքին աուդիտի համակարգի ներդրման աշխատանքների սկիզբը, որն իրականացվելու է փուլային եղանակով: ՀՀ կառավարության 11.08.2011թ. N1233-Ն որոշման 3-րդ հավելվածով հաստատված ժամանակացույցի համաձայն 2012թ. ապրիլի 1-ից ներքին աուդիտը ներդրվել է պետական կառավարման մարմիններում և ՏԻՄ-երից առայժմ միայն Երևանի քաղաքապետարանում: Նույն որոշմամբ հաստատվել են ներքին աուդիտի մասնագիտական ստանդարտները և վարքագծի կանոնները:

Համայնքների մի ստվար մասը դեռևս չի անցկացնում ներքին աուդիտ: Նրանց թիվն ավելի մեծ է հատկապես փոքրաթիվ բնակչություն ունեցող գյուղական համայնքներում, որոնցից շատերը դեռևս չունեն աուդիտորի հաստիք:

Դեռևս շատ քիչ է արտաքին աուդիտ անցկացնող համայնքների թիվը, հիմնականում պայմանավորված ֆինանսական սուղ միջոցներով:

5. ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքի ֆինանսական միջոցների համադրասասխանությունը

Համաձայն Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի, համայնքների ֆինանսական միջոցները պետք է համաչափ լինեն սահմանադրությամբ կամ օրենքով նրանց տրված լիազորություններին³⁵: Այդ դրույթն իր արտացոլումն է գտել նաև «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում, որպես տեղական ինքնակառավարման սկզբունքներից մեկը՝ համայնքներին օրենքով վերապահված լիազորությունների և դրանց իրականացման համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցների համապատասխանությունը:

Հիմնվելով ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքի ֆինանսական միջոցների համապատասխանության գնահատման բնագավառում միջազգային փորձի վրա, «Համայնքների ֆինանսիստների միավորում» ՀԿ կողմից նախկինում ընտրվել և 2004-2011թթ. համար գնահատման են ենթարկվել մի շարք ֆինանսական ցուցանիշներ³⁶: Ստորև բերվում են նույն ֆինանսական ցուցանիշների գնահատման արդ-

³⁵ Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիա, հոդված 9, կետ 2:

³⁶ Տես Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2004-2006թթ.), գիրք 2, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տպագր., 2008, էջ 62-85: →

յունքները 2012թ. համար:

Տեղական բյուջեների ծախսերի տեսակարար կշիռները տվյալ երկրի հանրային ծախսերում և համախառն ներքին արդյունքում (ՀՆԱ-ում) բնութագրում են այդ երկրում իշխանության ապակենտրոնացման աստիճանը³⁷: Եվրամիության երկրներում 2010 և 2011 թվականներին տեղական ինքնակառավարման բոլոր մակարդակների՝ տեղական (համայնքային) և տարածաշրջանային, բյուջեների ծախսերի տեսակարար կշիռների միջինը հանրային ծախսերում կազմել է համապատասխանաբար 2010թ.՝ 33.5%, և 2011թ.՝ 34.0%, իսկ ՀՆԱ-ում՝ համապատասխանաբար 2010թ.՝ 17.0%, և 2011թ.՝ 16.7% (աղյուսակ 15):

Եվրամիության երկրներում 2010 և 2011 թվականների միայն տեղական (համայնքային) բյուջեների ծախսերի տեսակարար կշիռների միջինը հանրային ծախսերում կազմել է համապատասխանաբար 2010թ.՝ 27.0% և 2011թ.՝ 24.3%, իսկ ՀՆԱ-ում՝ համապատասխանաբար 2010թ.՝ 13.6% և 2011թ.՝ 11.9%: Օրինակ, Գերմանիայի 2011թ. միայն տեղական բյուջեների ծախսերի տեսակարար կշիռը հանրային ծախսերում կազմել է 17.5%, իսկ ՀՆԱ-ում՝ 8.5%, Իսպանիայինը՝ համապատասխանաբար 15.5% և 6.5%, Ավստրիայինը՝ համապատասխանաբար 16.0% և 8.0%, Բելգիայինը՝ համապատասխանաբար 12.5% և 7.5%:

ՀՀ համայնքների բյուջեների հանրագումարի տեսակարար կշիռը ՀՀ 2012թ. համախառն բյուջեում եկամուտների գծով կազմել է 9.8%, իսկ ծախսերի գծով՝ 9.4% (հավելված 4): Նախորդ տարվա համեմատ, 2012-ին այս ցուցանիշը եկամուտների գծով աճել է մոտ 0.2%-ով, իսկ ծախսերի գծով՝ մոտ 0.6%-ով: Սակայն, Հայաստանն այդ ցուցանիշներով դեռևս էականորեն զիջում է Եվրամիության երկրներին՝ մոտ 3.6 անգամ փոքր լինելով Եվրամիության երկրների միջին ցուցանիշից, և գերազանցում է միայն Հունաստանին, Կիպրոսին ու Մալթային (աղյուսակ 15):

Համայնքների բյուջեների ծախսերի հանրագումարի տեսակարար կշիռը երկրի ՀՆԱ-ում 2004-2009թթ. Հայաստանում տատանվել է 1.3-1.7%-ի սահմաններում, 2010-2011թթ. այն տատանվել է 2.3-2.4%-ի սահմաններում, իսկ 2012-ին այն կազմել է 2.45%³⁸: Վերջին ցուցանիշը մոտ 6.8 անգամ փոքր է Եվրամիության երկրների միջին ցուցանիշից և գերազանցում է միայն Կիպրոսի ու Մալթայի նույն ցուցանիշին (աղյուսակ 15):

Այսպիսով, կարելի է արձանագրել, որ Հայաստանում ապակենտրոնացման աստիճանը դեռևս էականորեն ցածր է Եվրամիության երկրներում ապակենտրոնացման աստիճանից:

ՀՀ համայնքների 2012թ. բյուջեների ամփոփ եկամուտների և ծախսերի փաս-

← Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2007 և 2008թթ.), գիրք 3, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2009, էջ 26-31, 95-99:

Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2009 և 2010թթ.), գիրք 4, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2011, էջ 33-47, 127-138

Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում (2011թ.), գիրք 5, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2012, էջ 32-46:

³⁷ Հայաստանում հանրային ծախսերի տակ դիտարկվում են ՀՀ համախառն բյուջեի ծախսերը, իսկ ՀՆԱ-ի տակ դիտարկվում է անվանական ՀՆԱ-ն:

³⁸ Հայաստանի 2012թ. տարեկան անվանական ՀՆԱ-ն ընթացիկ գներով կազմել է 3,981.5 մլրդ դրամ, աղբյուրը՝ www.minfin.am

տացի կատարողականները տարեկան հաստատված պլանի նկատմամբ զգալիորեն բարձր են, քան **տարեկան ճշտված պլանի նկատմամբ** (աղյուսակ 16): Այսպես, եկամուտների գծով ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևան քաղաքի) 2012թ. բյուջեների կատարումը տարեկան հաստատված պլանի նկատմամբ կազմել է 94.2%, իսկ տարեկան ճշտված պլանի նկատմամբ՝ 89.5%: Ծախսերի գծով՝ ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևան քաղաքի) 2012թ. բյուջեների կատարումը տարեկան հաստատված պլանի նկատմամբ կազմել է 92.3%, իսկ տարեկան ճշտված պլանի նկատմամբ՝ 85.4%: Սա նշանակում է, որ ՀՀ համայնքներում դեռևս կան որոշակի խնդիրներ՝ կապված բյուջեների եկամուտների և ծախսերի ճշգրիտ կանխատեսումների, պլանավորման և, հետագայում նաև, դրանց պատշաճ կատարման հետ:

Աղյուսակ 15. Եվրամիության երկրների և Հայաստանի տեղական բյուջեների ծախսերի

Երկրներ	Տեղական բյուջեների ծախսերը հանրային ծախսերում (%)		Տեղական բյուջեների ծախսերը ՀՆԱ-ում (%)	
	2010	2011	2010	2011
Դանիա	64,5	64,5	33,0	37,5
Իսպանիա	53,0	54,5	24,0	24,0
Շվեդիա	48,5	49,0	26,0	25,5
Գերմանիա	44,5	46,0	21,0	21,0
Բելգիա	42,5	42,0	22,5	22,5
Ֆինլանդիա	41,0	41,0	23,0	22,0
Ավստրիա	34,0	33,5	19,0	17,5
Հոլանդիա	34,0	33,0	18,0	17,0
*Եվրամիության երկրների միջինը	33,5	34,0	17,0	16,7
Լեհաստան	33,0	32,5	15,0	14,0
Իտալիա	31,5	31,0	16,5	15,5
Սեժ Բրիտանիա	28,5	27,5	14,5	13,5
Լիտվա	28,5	26,5	12,0	10,5
Լատվիա	28,0	28,0	12,5	11,5
Չեխիա	27,5	27,5	12,0	12,0
Հունգարիա	25,0	23,0	12,5	11,5
Էստոնիա	25,0	25,0	10,0	9,5
Ռումինիա	23,5	26,0	10,0	10,0
Ֆրանսիա	21,5	21,5	12,0	12,0
Սլովենիա	21,0	19,0	10,0	9,5
Բուլղարիա	18,5	19,0	7,0	7,0
Սլովակիա	18,0	18,0	7,5	7,0
Պորտուգալիա	13,0	13,5	7,0	7,0
Լյուքսեմբուրգ	12,5	13,0	5,0	5,5
Իռլանդիա	10,5	13,5	7,0	6,5
*Հայաստան	8,5	8,8	2,4	2,34
Հունաստան	6,0	6,0	3,5	3,0
Կիպրոս	4,5	4,5	2,5	2,0
Սալթա	1,5	1,5	1,0	1,0

³⁹ Աղբյուրը՝ Subnational public finance in the European Union, Dexia, July, 2011

Subnational public finance in the European Union, Dexia, June, 2012

տեսակարար կշիռները հանրային ծախսերում և ՀՆԱ-ում (2010թ. և 2011թ. տվյալներով)³⁹

Համեմատելով ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևան քաղաքի) 2012թ. բյուջեների եկամուտների և ծախսերի փաստացի կատարողականները 2011թ. նույն ցուցանիշների հետ, կարելի է նկատել, որ եթե ՀՀ բոլոր համայնքների 2012թ. բյուջեների եկամտային մասերի կատարման տոկոսները (94.2% և 89.5%) այդքան նկատելիորեն չեն տարբերվում համայնքների 2011թ. բյուջեների եկամտային մասերի կատարման տոկոսների (94.7% և 90.2%) համեմատ, ապա ՀՀ բոլոր համայնքների 2012թ. բյուջեների ծախսային մասերի կատարման տոկոսները (92.3% և 85.4%) մոտ 1-3%-ով նվազել են համայնքների 2011թ. բյուջեների ծախսային մասերի կատարման տոկոսներից (89.5% և 84.4%):

Աղյուսակ 16. ՀՀ համայնքների 2012թ. բյուջեների ընդհանուր եկամուտների, ծախսերի և հավելուրդի / պակասուրդի տարեկան հաստատված, ճշտված պլանները և

Հ/հ	Հոդվածի անվանումը	2012թ.				
		Տարեկան հաստատված պլան	Տարեկան ճշտված պլան	Փաստացի	Կատարման տոկոսը հաստատված պլանի նկատմամբ, %	Կատարման տոկոսը ճշտված պլանի նկատմամբ, %
	ՀՀ բոլոր համայնքների բյուջեների					
1	Եկամուտներ, ընդամենը	101,391,635.7	106,764,902.1	95,515,791.4	94.2	89.5
2	Ծախսեր, ընդամենը	105,621,586.9	114,072,221.6	97,454,938.5	92.3	85.4
3	Հավելուրդ (+) կամ պակասուրդ (-)	-4,229,951.2	-7,307,319.6	-1,939,147.1	x	x
	այդ թվում՝ Երևան քաղաքի բյուջեի					
1	Եկամուտներ, ընդամենը	63,716,652.5	67,634,655.6	57,247,696.3	89.8	84.6
2	Ծախսեր, ընդամենը	63,766,652.5	69,747,383.7	59,085,702.5	92.7	84.7
3	Հավելուրդ (+) կամ պակասուրդ (-)	-50,000.0	-2,112,728.1	-1,838,006.3	x	x
	այդ թվում՝ ՀՀ բոլոր համայնքների՝ առանց Երևան քաղաքի, բյուջեների					
1	Եկամուտներ, ընդամենը	37,674,983.2	39,130,246.5	38,268,095.1	101.6	97.8
2	Ծախսեր, ընդամենը	41,854,934.4	44,324,837.9	38,369,236.0	91.6	86.6
3	Հավելուրդ (+) կամ պակասուրդ (-)	-4,179,951.2	-5,194,591.5	-101,140.8	x	x

⁴⁰ Աղբյուրները՝ www.minfin.am և www.yerevan.am

փաստացի կատարումը (հազար դրամ)⁴⁰

Երևան քաղաքի 2012թ. բյուջեի եկամուտների գծով հաստատված և ճշտված պլանները կատարվել են համապատասխանաբար 89.8%-ով և 84.6%-ով, իսկ ծախսերի գծով՝ համապատասխանաբար 92.7%-ով և 84.7%-ով (աղյուսակ 16): Փաստորեն, Երևան քաղաքի 2012թ. բյուջեի եկամուտների կատարման մակարդակները մոտ 5%-ով ավելի ցածր են, քան ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) բյուջեների եկամուտների կատարման մակարդակները, իսկ դրանց ծախսերի կատարման մակարդակներն իրարից նկատելիորեն չեն տարբերվում:

Համեմատելով Երևանի 2012թ. բյուջեի եկամուտների և ծախսերի փաստացի կատարողականները 2011թ. նույն ցուցանիշների հետ, կարելի է նկատել, որ Երևանի 2012թ. բյուջեի և՛ եկամտային (89.8% և 84.6%), և՛ ծախսային (92.7% և 84.7%) մասերի կատարման տոկոսները մոտ 1-3%-ով նվազել են Երևանի 2011թ. բյուջեների եկամտային (91.7% և 85.6%) և ծախսային (90.0% և 83.5%) մասերի կատարման մակարդակների համեմատ:

ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևան քաղաքի) 2012թ. բյուջեների եկամուտների գծով հաստատված և ճշտված պլանները կատարվել են համապատասխանաբար 101.6%-ով և 97.8%-ով, իսկ ծախսերի գծով՝ համապատասխանաբար 91.6%-ով և 86.6%-ով (աղյուսակ 15):

Աղյուսակ 17. ՀՀ համայնքների 2008-2012թթ. բյուջեների՝ բնակչության մեկ շնչին

Ցուցանիշի անվանումը	2008	2009	2010	2011	2012
ՀՀ բնակչության ընդհանուր թիվը տվյալ տարվա տարեվերջի դրությամբ (հազ. մարդ)	3,238.0	3,249.5	3,262.6	3,021.4	3,026.9
Երևանի բնակչության ընդհանուր թիվը տվյալ տարվա տարեվերջի դրությամբ (հազ. մարդ)	1,107.8	1,111.3	1,060.1	1,061.1	1,066.3
ՀՀ (առանց Երևանի) բնակչության ընդհանուր թիվը տվյալ տարվա տարեվերջի դրությամբ (հազ. մարդ)	2,130.2	2,138.2	2,202.5	1,960.3	1,960.6
Մեկ ԱՄՆ դոլարի տարվա միջին փոխարժեքը (դրամ)	306	363	374	373	402
Տարեկան գնաճը (%)	109.0	103.4	108.2	107.7	102.6
ՀՀ համայնքների բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (դրամ)	15,973	16,182	26,033	28,908	31,556
Երևանի բյուջեի փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (դրամ)	13,664	17,765	46,019	48,203	53,688

ընկնող եկամուտը և ծախսը (ՀՀ դրամով և ԱՄՆ դոլարով) *

*) Աղբյուրները՝ www.armstat.am և www.minfin.am

ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (դրամ)	17,180	15,359	16,413	18,464	19,519
ՀՀ համայնքների բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	52.2	44.6	69.6	77.5	78.5
Երևանի բյուջեի փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	44.7	48.9	123.0	129.2	133.6
ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	56.1	42.3	43.9	49.5	48.6
ՀՀ համայնքների բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (դրամ)	17,185	15,189	25,325	29,494	32,196
Երևանի բյուջեի փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (դրամ)	13,812	15,974	45,175	49,472	55,412
ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (դրամ)	18,939	14,789	15,770	18,680	19,570
ՀՀ համայնքների բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	56.2	41.8	67.7	79.1	80.1
Երևանի բյուջեի փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	45.1	44.0	120.8	132.6	137.8
ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	61.9	40.7	42.2	50.1	48.9

Փաստորեն, ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևան քաղաքի) 2012թ. բյուջեի եկամուտների կատարման մակարդակները մոտ 8.0%-ով ավելի բարձր են, քան ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) բյուջեների եկամուտների կատարման մակարդակները, իսկ ծախսերի կատարման մակարդակներն իրարից նկատելիորեն չեն տարբերվում:

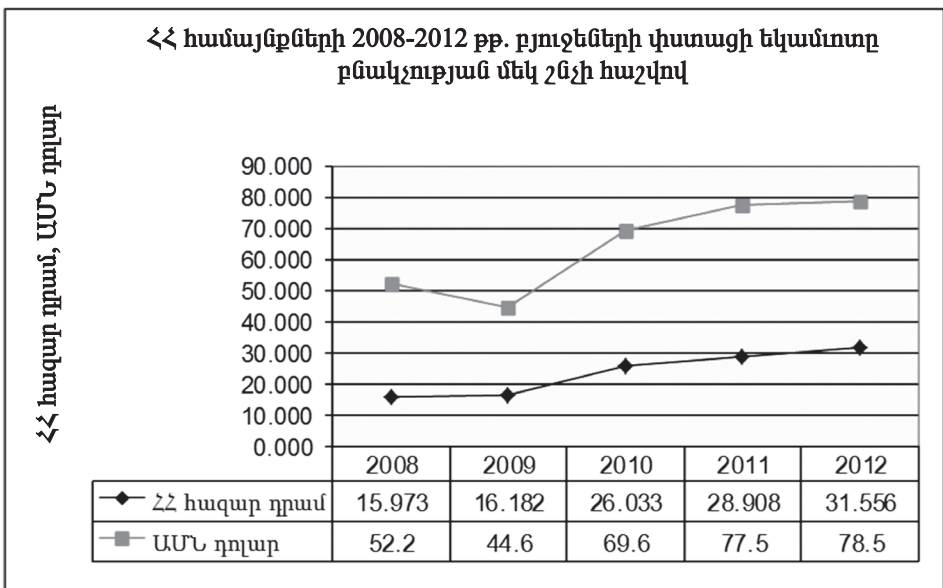
Համայնքների ֆինանսական ապահովվածության կարևոր հարաբերական ցուցանիշներից են **բնակչության մեկ շնչին ընկնող համայնքների բյուջեների եկամուտը և ծախսը**: ՀՀ համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) 2008-2012թթ. բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (աղյուսակ 17, գծապատկեր 1) բացարձակ արժեքով տարեցտարի զգալիորեն աճել է՝ 2008թ. 15,973 ՀՀ դրամից (մոտ 52.2 ԱՄՆ

դրվարից) 2012-ին հասնելով 26,771 դրամի (մոտ 78.5 դրվարի):

Համապատասխանաբար, ՀՀ համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) 2008-2012թթ. բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (աղյուսակ 21, գծապատկեր 2) 2008թ. 17,185 դրամից (մոտ 56.2 դրվարից) 2012-ին հասել է 32,196 դրամի (մոտ 80.1 դրվարի):

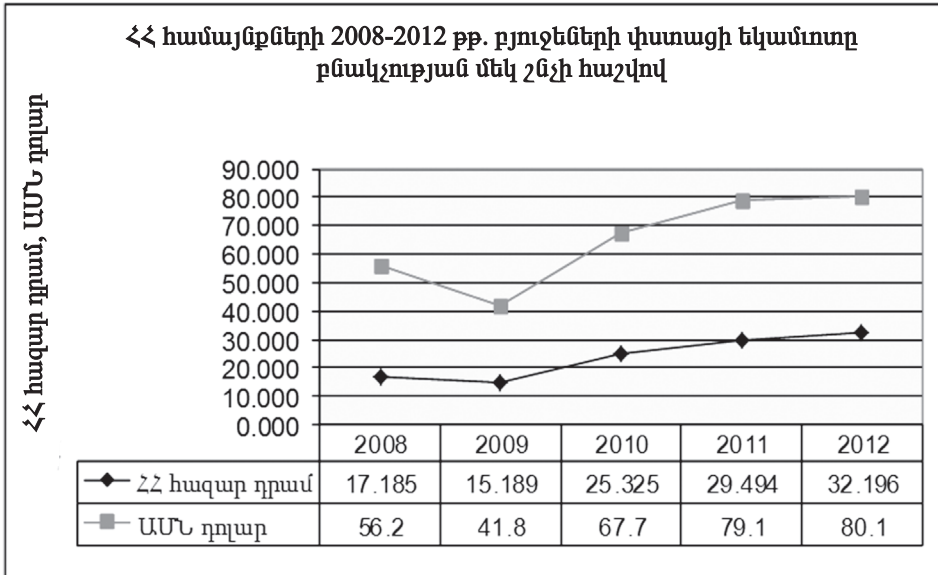
Այս ցուցանիշների՝ 2010-ից սկսած կտրուկ թռիչքը հիմնականում պայմանավորված է 2010-ից սկսած Երևան քաղաքի, որպես համայնքի, բյուջետային տվյալների ներառմամբ ՀՀ բոլոր համայնքների բյուջետային տվյալների կազմում:

Գծապատկեր 1. ՀՀ համայնքների 2008-2012թթ. բյուջեների՝ բնակչության մեկ շնչին ընկնող փաստացի եկամուտը (ՀՀ դրամով և ԱՄՆ դրվարով)

Երևանի 2008-2012թթ. բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով բացարձակ արժեքով տարեցտարի էականորեն աճել է՝ 2008թ. 13,664 դրամից (մոտ 44.7 դրվարից) 2012-ին հասնելով 53,688 դրամի (մոտ 133.6 դրվարի): Համապատասխանաբար, Երևանի 2008-2012թթ. բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով 2008թ. 13,812 ՀՀ դրամից (մոտ 45.1 դրվարից) 2012-ին հասել է 55,412 դրամի (մոտ 137.8 դրվարի):

Գծապատկեր 2. ՀՀ համայնքների 2008-2012թթ. բյուջեների՝ բնակչության մեկ շնչին ընկնող փաստացի ծախսը (ՀՀ դրամով և ԱՄՆ դոլարով)

ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2008-2012թթ. բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (աղյուսակ 21) բացարձակ արժեքով՝ արտահայտված ՀՀ դրամով, տարեցտարի աճել է՝ 2008թ. 17,180 դրամից 2012-ին հասնելով ընդամենը 19,519 դրամի, իսկ այն արտահայտված ԱՄՆ դոլարով, ընդհակառակը, նվազել է՝ 2008թ. մոտ 56.1 դոլարից 2012-ին իջնելով մոտ 48.6 դոլարի: Համապատասխանաբար, ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2008-2012թթ. բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով 2008թ. 18,939 դրամից (մոտ 61.9 դոլարից) 2012-ին հասել է (իջել է) 19,570 դրամի (մոտ 48.9 դոլարի):

Դրա հետ մեկտեղ, եթե հաշվի առնենք նաև Հայաստանում տարեցտարի տեղի ունեցած զգալի գնաճը, ապա բնակչության մեկ շնչին մատուցվող համայնքային ծառայությունների ընդհանուր ծախսերի չափը տարիների ընթացքում զգալի փոփոխության չի ենթարկվել և նկատելի դրական ազդեցություն չի ունեցել բնակչության ընդհանուր կենսամակարդակի վրա, իսկ գյուղական և փոքր ու միջին քաղաքային համայնքների բնակչության կենսամակարդակի վրա, ընդհակառակը, այն բացասական ազդեցություն է ունեցել:

Ցուցանիշների առանձին խումբ են կազմում ՏԻՄ-երին օրենքով տրված լիազորությունների ֆինանսական ապահովումն ըստ նրանց գործունեության բնագավառների կամ **համայնքների բյուջեների ծախսերն ըստ գործառնական դասակարգման** (աղյուսակ 22): 2012-ին ընդհանուր բնույթի ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռը **ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևան քաղաքի) բյուջեների** ընդհանուր ծախսերում (գծապատկեր 3) կազմել է 23.9%, որը 2.1%-ով ցածր է 2011-ի նույն

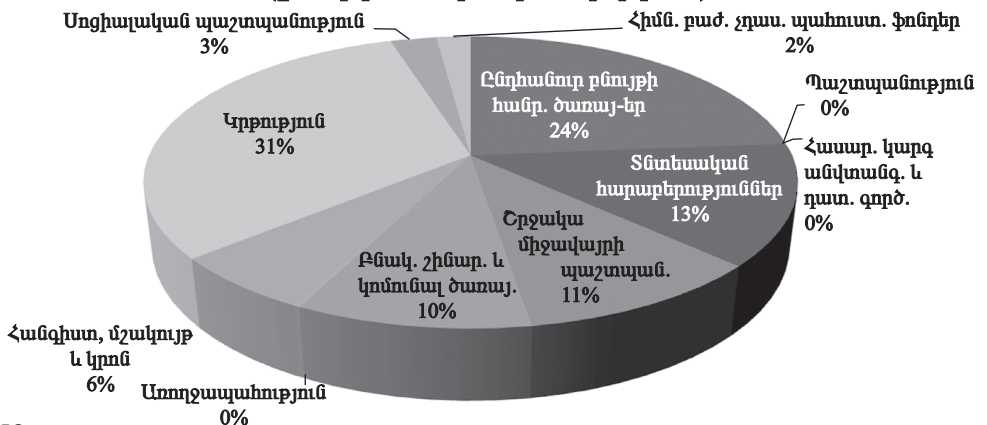
ցուցանիշից (26.0%):

Համայնքների 2012թ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում ամենամեծ տեսակարար կշիռն ունեն կրթության ոլորտի ծախսերը՝ 31.4% (2011-ին՝ 32.5%), այդ թվում՝ նախադպրոցական կրթություն՝ 12.1%, տարրական ընդհանուր կրթություն՝ 5.2%, միջնակարգ ընդհանուր կրթություն՝ 6.9%, արտադպրոցական դաստիարակություն՝ 4.8% և այլ դասերին չպատկանող կրթություն՝ 2.4%:

2011-ի համեմատ, կրկնակիից ավելի նվազել է «հանգիստ, մշակույթ և կրոն» ոլորտին հատկացված ծախսերի տեսակարար կշիռը ՀՀ համայնքների 2012թ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում՝ 6.2% (2011-ին՝ 12.9%): Սա պայմանավորված է հարաբերական այս ցուցանիշի մոտ 4 անգամ նվազումով Երևանի 2012թ. բյուջեում՝ 3.6% (2011-ին՝ 14.8%, որի աննախադեպ չափը կապված էր այս ոլորտում Երևանի ՏԻՄ-երի կողմից պատվիրակված լիազորությունների իրականացման հետ): Սոցիալական մյուս ոլորտներին ՀՀ համայնքների 2012թ. բյուջեներից հատկացված ծախսերի տեսակարար կշիռները, նախորդ տարվա համեմատ, մոտավորապես նույն մակարդակի վրա են և առանձնապես մեծ տեսակարար կշիռ չունեն ընդհանուր ծախսերում՝ սոցիալական պաշտպանություն՝ 2.7% (2011-ին՝ 2.4%), առողջապահություն՝ 0.3% (2011-ին՝ 0.2%):

ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևան քաղաքի) 2012թ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում տնտեսական ուղղվածություն ունեցող հանրային ծառայությունների մատուցման ծախսերի տեսակարար կշիռները մոտավորապես նույն մակարդակի վրա են, ինչ 2011-ին: Այսպես, այդ ցուցանիշը տրանսպորտի ոլորտում կազմել է 24.2% (սա նորից պայմանավորված է Երևանի բյուջեում նույն ցուցանիշի բարձր մակարդակով՝ 35.0%), բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայությունների ոլորտում (ջրամատակարարում, փողոցների լուսավորում, համայնքային զարգացում և այլն)՝ 9.8%, շրջակա միջավայրի պաշտպանության ոլորտում (աղբահանում, կեղտաջրերի հեռացում և այլն)՝ 10.5% և այլն:

Գծապատկեր 3. ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) 2012թ. բյուջեների փաստացի ծախսերի տեսակարար կշիռներն ընդհանուր ծախսերում (ըստ գործառնական դասակարգման)

Երևան քաղաքի 2012թ. բյուջեում ըստ գործառնական դասակարգման ծախսերի տեսակարար կշիռները զգալիորեն տարբերվում են ՀՀ բոլոր համայնքների բյուջեների ծախսերի տեսակարար կշիռներից (աղյուսակ 18):

Աղյուսակ 18. ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի և առանց Երևանի) և Երևանի 2012թ. բյուջեների փաստացի ծախսերն՝ ըստ գործառնական դասակարգման

Հ/հ	Ծախսի անվանումը	2012թ.					
		ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %	Երևանի բյուջեի փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %	ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %
	Ընդամենը ծախսեր*, այդ թվում՝	97,454,938.5	100	59,085,702.5	100	38,369,236.0	100
	Վարչական բյուջե	90,611,108.2	93.0	55,709,892.8	94.3	34,901,215.4	91.0
	Ֆոնդային բյուջե	11,976,129.4	12.3	7,430,549.4	12.6	4,545,580.0	11.8
1	Ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայություններ	23,082,051.4	23.9	6,536,699.5	11.1	16,545,351.9	43.1
2	Պաշտպանություն	44,494.7	0.0	40,877.6	0.1	3,617.1	0.0
3	Հասարակական կարգ, անվտանգություն և դատական գործունեություն	1,750.0	0.0	0.0	0.0	1,750.0	0.0
4	Տնտեսական հարաբերություններ, այդ թվում՝	12,968,356.2	13.3	12,883,860.0	21.8	84,496.2	0.2
4.1	Ընդհանուր բնույթի տնտեսական, առևտրային և աշխատանքի գծով հարաբերություններ	9,574.1	0.0	0.0	0.0	9,574.1	0.0
4.2	Գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն, ձկնորսություն և որսորդություն	889,875.3	0.9	453,193.0	0.8	436,682.3	1.1
4.3	Վառելիք և էներգետիկա	190,604.2	0.2	0.0	0.0	190,604.2	0.5
4.4	Լեռնաարդյունահանում, արդյունաբերություն և շինարարություն	700.0	0.0	0.0	0.0	700.0	0.0
4.5	Տրանսպորտ	23,599,438.6	24.2	20,669,999.7	35.0	2,929,438.9	7.6

*) Առանց վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարված հատկացումների.
 ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեներում՝ 5,132,299.1 հազ. դրամ, Երևանի բյուջեում՝ 4,054,739.7 հազ. դրամ, ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեներում՝ 1,077,559.4 հազ. դրամ:

4.6	Կապ	1,092.6	0.0	0.0	0.0	1,092.6	0.0
4.7	Այլ բնագավառներ	40.0	0.0	0.0	0.0	40.0	0.0
4.8	Տնտեսական հարաբերությունների գծով հետազոտական և նախագծային աշխատանքներ	5,876.0	0.0	0.0	0.0	5,876.0	0.0
4.9	Տնտեսական հարաբերություններ (այլ դասերին չպատկանող)	-11,728,844.6	-12.0	-8,239,332.7	-13.9	-3,489,511.9	-9.1
5	Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն, այդ թվում՝	10,193,447.0	10.5	7,042,640.8	11.9	3,150,806.2	8.2
5.1	Աղբահանում	7,584,426.0	6.3	5,020,004.6	8.5	2,564,421.4	6.7
5.2	Կեղտաջրերի հեռացում	165,638.9	0.2	0.0	0.0	165,638.9	0.4
5.3	Շրջակա միջավայրի աղտոտման դեմ պայքար	71,933.7	0.1	37,470.2	0.1	34,463.5	0.1
5.4	Կենսաբազմազանության և բնության պաշտպանություն	106,879.8	0.1	0.0	0.0	106,879.8	0.3
5.5	Շրջակա միջավայրի պաշտպանության գծով հետազոտական և նախագծային աշխատանքներ	1,715.0	0.0	0.0	0.0	1,715.0	0.0
5.6	Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն (այլ դասերին չպատկանող)	2,262,853.6	2.5	1,985,166.1	3.4	277,687.5	0.7
6	Բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություն, այդ թվում՝	9,552,065.8	9.8	6,187,712.2	10.5	3,364,353.6	8.8
6.1	Բնակարանային շինարարություն	1,460,169.7	1.5	1,201,347.6	2.0	258,822.1	0.7
6.2	Համայնքային զարգացում	290,030.8	0.3	0.0	0.0	290,030.8	0.8
6.3	Ջրամատակարարում	942,426.5	1.0	192,604.4	0.3	749,822.1	2.0
6.4	Փողոցների լուսավորում	3,452,285.3	3.5	2,075,575.0	3.5	1,376,710.3	3.6
6.5	Բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայությունների գծով հետազոտական և նախագծային աշխատանքներ	27,427.4	0.0	5,991.0	0.0	21,436.4	0.1
6.6	Բնակարանային շինարարության և կոմունալ ծառայություններ (այլ դասերին չպատկանող)	3,379,726.1	3.5	2,172,194.2	3.7	1,207,531.9	3.1

7	Առողջապահություն	302,037.9	0.3	238,760.2	0.4	63,277.7	0.2
8	Հանգիստ, մշակույթ և կրոն	6,031,294.0	6.2	2,153,878.2	3.6	3,877,415.8	10.1
9	Կրթություն	30,643,432.5	31.4	21,303,469.9	36.1	9,339,962.6	24.3
9.1	Նախադպրոցական կրթություն	11,833,788.7	12.1	6,032,083.2	10.2	5,801,705.5	15.1
9.2	Տարրական ընդհանուր կրթություն	5,075,344.6	5.2	4,989,747.0	8.4	85,597.6	0.2
9.3	Միջնակարգ ընդհանուր կրթություն	6,697,183.5	6.9	6,602,362.8	11.2	94,820.7	0.2
9.4	Արտադպրոցական դաստիարակություն	4,703,356.1	4.8	1,664,441.1	2.8	3,038,915.0	7.9
9.5	Կրթություն (այլ դասերին չպատկանող)	2,333,759.6	2.4	2,014,835.8	3.4	318,923.8	0.8
10	Սոցիալական պաշտպանություն	2,662,060.3	2.7	915,516.8	1.5	1,746,543.5	4.6
11	Հիմնական բաժինների և չդասվող պահուստային ֆոնդեր*	1,973,948.7	2.0	1,782,287.3	3.0	191,661.4	0.5

Այսպես, Երևանի 2012թ. բյուջեում ընդհանուր բնույթի ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռը մոտ 2 անգամ ցածր է ՀՀ համայնքների բյուջեների նույն ցուցանիշից՝ կազմելով 11.1% (2011-ին՝ 13.4%): Կրթության ոլորտի ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում, ընդհակառակը, ավելի բարձր է Երևանի 2012թ. բյուջեում, քան ՀՀ համայնքների բյուջեներում՝ կազմելով 36.1% (2011-ին՝ 38.2%), այդ թվում՝ նախադպրոցական կրթություն՝ 10.2%, տարրական ընդհանուր կրթություն՝ 8.4%, միջնակարգ ընդհանուր կրթություն՝ 11.2%, արտադպրոցական դաստիարակություն՝ 2.8% և այլ դասերին չպատկանող կրթություն՝ 3.4%: Սա հիմնականում պայմանավորված է Երևանում տարրական, հիմնական և միջնակարգ ընդհանուր կրթության ոլորտում պետության կողմից համապատասխան պատվիրակված լիազորությունների իրականացմամբ և դրանց համար ՀՀ պետական բյուջեից ֆինանսավորմամբ:

Սոցիալական մյուս ոլորտներին Երևանի 2012թ. բյուջեից հատկացված ծախսերի տեսակարար կշիռները, նախորդ տարվա համեմատ, մոտավորապես նույն մակարդակի վրա են (բացառությամբ հանգիստ, մշակույթ և կրոնի ոլորտից՝ 2012-ին՝ 3.6%, իսկ 2011-ին՝ 14.8%)՝ սոցիալական պաշտպանություն՝ 1.5% (2011-ին՝ 0.9%), առողջապահություն՝ 0.4% (2011-ին՝ 0.3%):

Երևան քաղաքի 2012թ. բյուջեի ընդհանուր ծախսերում տնտեսական ուղղվածություն ունեցող հանրային ծառայությունների մատուցման ծախսերի տեսակարար կշիռները համապատասխանաբար կազմել են՝ տրանսպորտի ոլորտում՝ 35.0% (2011-ին՝ 27.6%), բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայությունների ոլորտում (ջրամատակարարում, փողոցների լուսավորում, համայնքային զարգացում և այլն)՝ 10.5% (2011-ին՝ 14.3%), շրջակա միջավայրի պաշտպանու-

յան ոլորտում (աղբահանում, կեղտաջրերի հեռացում և այլն)՝ 11.9% (2011-ին՝ 10.3%) և այլն:

ՀՀ համայնքների (առանց Երևան քաղաքի) 2012թ. բյուջեների ըստ գործառնական դասակարգման ծախսերի տեսակարար կշիռները էականորեն տարբերվում են ինչպես ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) 2012թ. բյուջեների, այնպես էլ Երևանի 2012թ. բյուջեի ծախսերի տեսակարար կշիռներից ընդհանուր ծախսերում: Այսպես, ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2012թ. բյուջեներում ընդհանուր բնույթի ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռն ամենաբարձրն է և կազմում է ընդհանուր ծախսերի մոտ 43.1% (2011-ին՝ 44.0%): Ընդհանուր ծախսերում երկրորդ բարձր տեսակարար կշիռն ունեն կրթության ոլորտի ծախսերը՝ կազմելով 24.3% (2011-ին՝ 24.4%), այդ թվում՝ նախադպրոցական կրթություն՝ 15.1%, տարրական ընդհանուր կրթություն՝ 0.2%, միջնակարգ ընդհանուր կրթություն՝ 0.2%, արտադպրոցական դաստիարակություն՝ 7.9% և այլ դասերին չպատկանող կրթություն՝ 0.8%:

Սոցիալական մյուս ոլորտներին ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2012թ. բյուջեներից հատկացված ծախսերի տեսակարար կշիռները, նախորդ տարվա համեմատ, մոտավորապես նույն մակարդակի վրա են՝ հանգիստ, մշակույթ և կրոն՝ 10.1% (2011-ին՝ 10.1%)՝ սոցիալական պաշտպանություն՝ 4.6% (2011-ին՝ 4.5%), առողջապահություն՝ 0.2% (2011-ին՝ 0.1%):

ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2012թ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում տնտեսական ուղղվածություն ունեցող հանրային ծառայությունների մատուցման ծախսերի տեսակարար կշիռները համապատասխանաբար կազմել են՝ բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայությունների ոլորտում (փողոցների լուսավորում, ջրամատակարարում, համայնքային զարգացում և այլն)՝ 8.8% (2011-ին՝ 8.0%), շրջակա միջավայրի պաշտպանության ոլորտում (աղբահանում, կեղտաջրերի հեռացում և այլն)՝ 8.2% (2011-ին՝ 7.7%), տրանսպորտի ոլորտում՝ 7.6% (2011-ին՝ 9.3%), և այլն:

ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքների ֆինանսական միջոցների համապատասխանության ցուցանիշներից է նաև «**Ֆինանսավորվող կամ թերի ֆինանսավորվող լիազորությունների**» առկայությունը: Կան ՏԻՄ-երի՝ օրենքով սահմանված բազմաթիվ լիազորություններ (այդ թվում՝ հանրային ծառայությունների մատուցման), որոնք ՀՀ շատ համայնքներում (հատկապես գյուղական ու փոքր քաղաքային) ընդհանրապես չեն իրականացվում կամ իրականացվում են մասնակիորեն (ֆինանսական միջոցների սղության և այլ պատճառներով): Այդպիսի լիազորությունների թվին է դասվում կենսական նշանակություն ունեցող այնպիսի հանրային ծառայությունների մատուցումը, ինչպիսիք են, մասնավորապես, աղբահանությունը, կանաչապատումը, ջրամատակարարումը և ջրահեռացումը, շրջակա միջավայրի աղտոտման դեմ պայքարը, համայնքային զարգացումը և այլն: Համայնքների բյուջեների ծախսերի տեսակների (ընթացիկ և կապիտալ/ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով) հարաբերակցությունների մասին կարելի է պատկերացում կազմել՝ դիտարկելով **բյուջետային ծախսերն ըստ տնտեսագիտական**

դասակարգման: ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ Երևանի) 2012թ. բյուջեների կապիտալ / ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում կազմել է 12.2%, սակայն, եթե հաշվի առնենք մաս ոչ ֆինանսական ակտիվների իրացումից մուտքերի հաշվին կատարված կապիտալ ծախսերը (12,621,309.4 հազ. դրամ կամ 13.0%), ապա կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում կազմել է 25.2% (աղյուսակ 19):

Դիտարկելով ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների ընթացիկ և կապիտալ ծախսերի հարաբերակցություններն ընդհանուր ծախսերում վերջին 5 տարիների՝ 2008-2012թթ. համար (գծապատկեր 4), տեսնում ենք, որ եթե 2008-2009թթ. ժամանակահատվածում կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում 28.5%-ից նվազել է մինչև 19.2%-ի (մոտ 1/3-ով), իսկ 2010-2011թթ. ընթացքում այն անշեղորեն աճել է՝ հասնելով մինչև 28.9%-ի, ապա 2012թ. ընթացքում այն նորից դրսևորել է նվազման միտում՝ իջնելով մինչև 25.2%-ի:

Ընթացիկ և կապիտալ ծախսերի հարաբերակցությունների պատկերն այլ է Երևան քաղաքի 2008-2012թթ. բյուջեներում: Եթե Երևանի քաղաքապետարանի և նախկին քաղաքի համայնքների 2008-2009թթ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում գերակշռող տեսակարար կշիռ են ունեցել ընթացիկ ծախսերը, իսկ կապիտալ ծախսերի ցուցանիշներն անհամեմատ ավելի համեստ են եղել, քան հանրապետության մասշտաբով, ապա Երևան քաղաքի 2010-2012թթ. բյուջեների

Աղյուսակ 19. ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի և առանց Երևանի) և Երևանի 2012թ. բյուջեների փաստացի ծախսերն՝ ըստ տնտեսագիտական դասակարգման

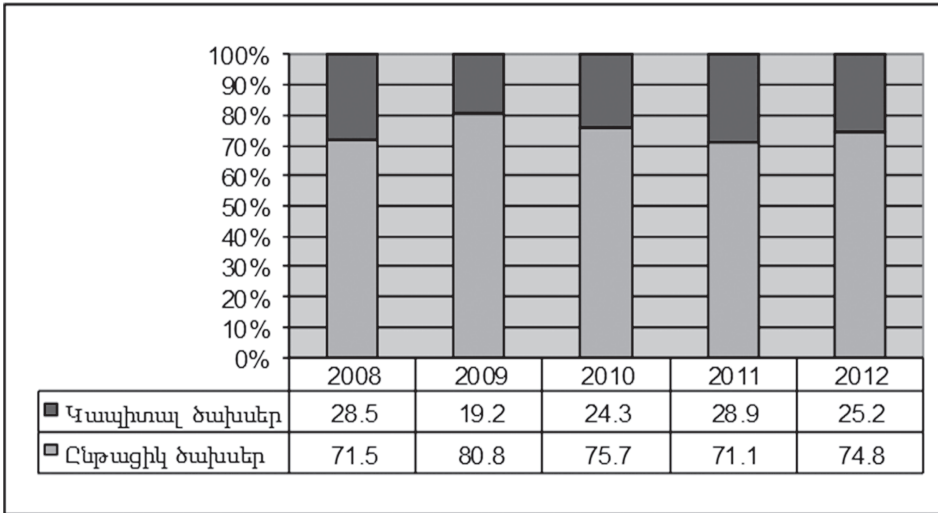
Հ/հ	Ծախսի անվանումը	2012թ.					
		ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %	Երևանի բյուջեի փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %	ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ* (Ա+Բ+Գ)	97,454,938.5	100	59,085,702.5	100	38,369,236.0	100
Ա	ԸՆԹԱՑԻՎ ԾԱԽՍԵՐ*	85,502,883.2	87.7	51,674,429.4	87.5	33,828,453.8	88.1
1	Աշխատանքի վարձատրություն, այդ թվում՝	18,328,234.1	18.8	4,598,786.2	7.8	13,729,447.9	35.8
	<i>Աշխատողների աշխատավարձեր և հավելավճարներ</i>	15,552,718.7	16.0	4,082,242.6	6.9	11,470,476.1	29.9
	<i>Փաստացի սոցիալական ապահովության վճարներ</i>	2,775,515.4	2.8	516,543.6	0.9	2,258,971.8	5.9

*) Առանց վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարված հատկացումների

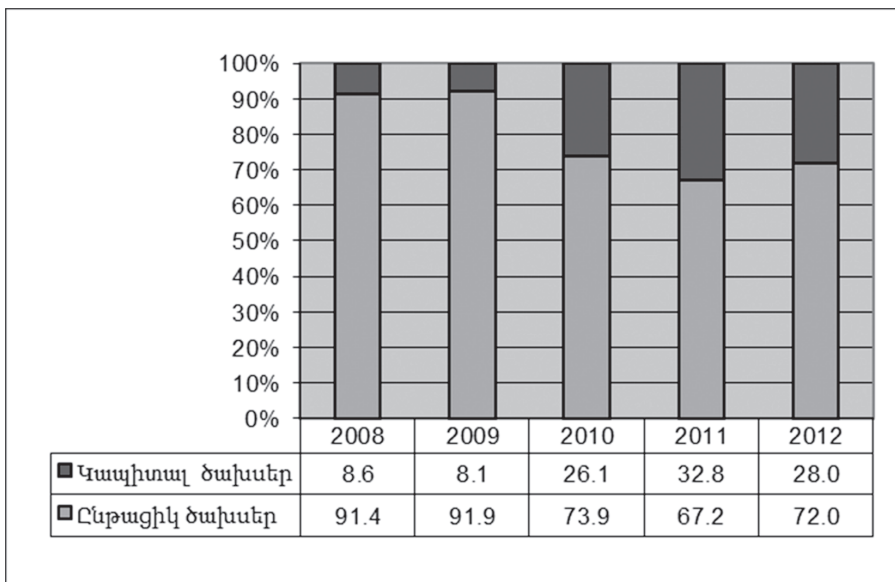
2	Ծառայությունների և ապրանքների ձեռք բերում	34,981,388.4	35.9	26,208,030.6	44.4	8,773,357.8	22.9
3	Տոկոսավճարներ	1,880.5	0.0	0.0	0.0	1,880.5	0.0
4	Սուբսիդիաներ	18,241,944.5	18.7	11,123,605.7	18.8	7,118,338.8	18.6
5	Դրամաշնորհներ	3,787,805.5	3.9	1,771,213.8	3.0	2,016,591.7	5.3
6	Մոցիալական նպաստներ և կենսաթոշակներ	2,138,804.0	2.2	361,673.8	0.6	1,777,130.2	4.6
7	Այլ ծախսեր*, այդ թվում՝	8,022,826.2	8.2	7,611,119.4	12.9	411,706.8	1.1
	Պահուստային միջոցներ*	1,973,948.7	2.0	1,782,287.3	3.0	191,661.4	0.5
	Համայնքի բյուջեի վարչական մասի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային մաս կատարվող հատկացումներ	5,132,299.2	5.3	4,054,739.6	6.9	1,077,559.6	2.8
Բ	ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԾԱԽՍԵՐ	24,573,364.7	25.2	16,532,576.1	28.0	8,040,788.6	21.0
1	Հիմնական միջոցներ	24,520,295.4	25.2	16,494,152.1	27.9	8,026,143.3	20.9
2	Պաշարներ	45,167.3	0.0	38,424.0	0.1	6,743.3	0.0
3	Բարձրարժեք ակտիվներ	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4	Չարտադրված ակտիվներ	7,902.0	0.0	0.0	0.0	7,902.0	0.0
Գ	ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԻՐԱՑՈՒՄԻՑ ՄՈՒՏՔԵՐ	-12,621,309.4	-13.0	-9,121,303.0	-15.4	-3,500,006.4	-9.1
	Հիմնական միջոցների իրացումից մուտքեր	-2,407,013.0	-2.5	-2,075,013.9	-3.5	-331,999.1	-0.9
2	Պաշարների իրացումից մուտքեր	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	Բարձրարժեք ակտիվների իրացումից մուտքեր	-5,011.0	-0.0	0.0	0.0	-5,011.0	-0.0
4	Չարտադրված ակտիվների իրացումից մուտքեր	-10,209,285.3	10.5	-7,045,109.3	-11.9	-3,164,176.0	-8.2

ընդհանուր ծախսերում կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռը կազմել է համապատասխանաբար 8.7%, 7.6% և 12.6%: Սակայն, եթե հաշվի առնենք նաև ոչ ֆինանսական ակտիվների իրացումից մուտքերի հաշվին կատարված կապիտալ ծախսերը (համապատասխանաբար 2010թ.՝ 11,534,766.4 հազ. դրամ կամ 17.4%, 2011թ.՝ 13,241,236.7 հազ. դրամ կամ 25.2%, և 2012թ.՝ 9,121,303.0 հազ. դրամ կամ 15.4%), ապա կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում կազմել է համապատասխանաբար 26.1%, 32.8% և 28.0% (աղյուսակ 19, գծապատկեր 5), որոնք համեմատաբար ավելի բարձր են ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների մույն ցուցանիշներից և զգալիորեն բարձր են ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների մույն ցուցանիշներից (աղյուսակ 19):

Գծապատկեր 4. ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) 2008-2012թթ. բյուջեների ընթացիկ և կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռներն ընդհանուր ծախսերում, %

Գծապատկեր 5. Երևանի քաղաքի 2008-2012թթ. բյուջեների ընթացիկ և կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռներն ընդհանուր ծախսերում, %

ՏԻՄ-երի գործունեության արդյունավետ կազմակերպման տեսանկյունից, կարևոր ֆինանսական ցուցանիշներից են նաև համայնքային աշխատողների աշխատանքի վարձատրության բաղկացուցիչ մասերի՝ **աշխատավարձերի և սոցիալական ապահովության վճարների տեսակարար կշիռները համայնքների բյուջեների ընդհանուր ծախսերում**: 2012-ին ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ Երևանի) ՏԻՄ-երի, դրանց ենթակա բյուջետային և ոչ առևտրային կազմակերպությունների աշխատողների աշխատավարձերի ու հավելավճարների փաստացի ծախսերն ընդհանուր ծախսերում կազմել են 16.0%, սոցիալական ապահովության վճարների փաստացի ծախսերն ընդհանուր ծախսերում՝ 2.8%, իսկ նշված երկու ծախսերը միասին՝ 18.8% (աղյուսակ 19): Համեմատելով այս ցուցանիշները 2010-2011թթ.-ի նույն ցուցանիշների հետ (համապատասխանաբար 2010թ.՝ 17.8%, 3.6% և 21.4%, և 2011թ.՝ 17.1%, 3.1% և 20.2%)՝ պետք է արձանագրել դրանց աստիճանական նվազման դրական միտումը:

Երևան քաղաքի 2012թ. բյուջեում այդ ցուցանիշները կազմել են համապատասխանաբար 6.9%, 0.9% և 7.8% (աղյուսակ 19), որոնք, 2010-ի համեմատ (համապատասխանաբար 5.9%, 1.0% և 6.9%), փոքր չափով աճել են, իսկ 2011-ի համեմատ (համապատասխանաբար 7.1%, 0.9% և 8.0%), ընդհակառակը, աննշան չափով նվազել են, որոնք պայմանավորված են 2011-ի տարեսկզբին Երևանի տեղական ինքնակառավարման համակարգում աշխատողների աշխատավարձերի արդարացված բարձրացմամբ:

ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևանի) ՏԻՄ-երի, դրանց ենթակա բյուջետային և ոչ առևտրային կազմակերպությունների աշխատողների աշխատավարձերի ու հավելավճարների փաստացի ծախսերն ընդհանուր ծախսերում կազմել են 29.9%, սոցիալական ապահովության վճարների փաստացի ծախսերն ընդհանուր ծախսերում՝ 5.9%, իսկ նշված երկու ծախսերը միասին՝ 35.8% (աղյուսակ 23): Համեմատելով այս ցուցանիշները 2010-2011թթ.-ի նույն ցուցանիշների հետ (համապատասխանաբար 2010թ.՝ 34.1%, 7.3% և 41.4%, և 2011թ.՝ 31.4%, 6.3% և 37.7%)՝ պետք է նորից արձանագրել դրանց աստիճանական նվազման դրական միտումը:

Կարելի է նկատել, որ ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևանի) համար հաշվարկված վերջին ցուցանիշներն էականորեն բարձր են Երևան քաղաքի համար հաշվարկված նույն ցուցանիշներից: Դա պայմանավորված է երկու հանգամանքներով՝ համայնքների (առանց Երևանի) աշխատակազմերի ու ենթակա կազմակերպությունների աստիճանական ուռճացումով և համայնքների բյուջեների եկամուտների անբավարարությամբ: Անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել՝ նվազեցնելու համայնքային աշխատողների թվաքանակը և դրա հաշվին բարձրացնելու նրանց աշխատավարձերի չափերը: Եվ ընդհանրապես, անհրաժեշտ է հետևողական աշխատանքներ տանել՝ ավելացնելու համայնքների բյուջեների եկամուտների աղբյուրներն ու դրանց փաստացի հավաքագրումները, ինչպես նաև՝ բարձրացնելու բյուջետային ծախսերի կատարման արդյունավետությունը:

Համաձայն «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 71 գլխում սահմանված վարչական հսկողության դրույթների, ՏԻՄ-երի լիազորությունների իրա-

կանացման նկատմամբ իրավական և մասնագիտական հսկողություն իրականացնող մարմինները մարզպետներն են, իսկ Երևան քաղաքի ՏԻՄ-երի լիազորությունների իրականացման նկատմամբ՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը: ՏԻՄ-երի նորմատիվ իրավական ակտերի նկատմամբ իրավական հսկողություն իրականացնող բարձրագույն մարմինը ՀՀ արդարադատության նախարարությունն է, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում մասնագիտական հսկողության բարձրագույն մարմինն այն պետական մարմինն է, որի իրավասության շրջանակներում է համապատասխան լիազորությունը: Ընդ որում, վարչական հսկողության իրականացման ընթացքում ձեռնարկվող միջոցները պետք է սահմանվեն բացառապես օրենքով:

Մասնավորապես, համայնքային աշխատողների աշխատավարձերի և փաստացի սոցիալական ապահովության վճարների գծով օրենքի պահանջների կատարման նկատմամբ, բացի մարզպետներից, վարչական հսկողություն կարող են իրականացնել նաև համապատասխանաբար ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ՀՀ աշխատանքի պետական տեսչությունը և ՀՀ պարտադիր սոցիալական ապահովագրության հիմնադրամը՝ իրենց լիազորությունների սահմաններում, օրենքով սահմանված կարգով, ինչպես նաև ՀՀ վերահսկիչ պալատը՝ համայնքներում պարբերական ստուգումներ անցկացնելու ընթացքում: ՀՀ աշխատանքի պետական տեսչությունն օրենքով սահմանված կարգով իրականացնում է պետական հսկողություն և վերահսկողություն ՀՀ աշխատանքային օրենսդրության և աշխատանքի իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջների կատարման նկատմամբ: Համաձայն «Աշխատանքի պետական տեսչության մասին» ՀՀ օրենքի, համայնքների աշխատակազմերը և համայնքային այլ կազմակերպությունները, որպես գործատուներ, պարտավոր են ՀՀ աշխատանքի պետական տեսչություն ներկայացնել եռամսյակային և տարեկան հաշվետվություններ՝ իրենց աշխատողների թվի, աշխատավարձի (ըստ մասնագիտությունների), աշխատավայրում տեղի ունեցած դժբախտ դեպքերի և մասնագիտական հիվանդությունների մասին:

6. Համայնքի խնդիրներին վարչական կառուցվածքների, մարդկային և տեղեկատվական ռեսուրսների համադասասխանությունը, միջազգային աջակցությունը

6.1 ՏԻՄ-երի և համայնքների աշխատակազմերի ընդհանուր կարողությունները

ՏԻՄ-երն օրենսդրությամբ իրենց վերապահված լիազորությունների շրջանակներում ընդունում են որոշումներ և համակարգում դրանց կատարումը: Իրենց քաղաքականությունը նրանք իրականացնում են համայնքի աշխատակազմի և համայնքային ենթակայության կազմակերպությունների աշխատակիցների միջոցով: ՏԻՄ-երին օրենսդրությամբ վերապահված առանձին խնդիրներ և գործառույթներ իրականացվում են վարձու աշխատողների կողմից:

ՏԻՄ-երին վերապահված լիազորությունների պատշաճ կատարումը մեծ չափով պայմանավորված է ոչ միայն համայնքների ֆինանսական կարողություններով, այլև ՏԻՄ-երի և համայնքային կառավարչական հիմնարկների կադրային ներուժով, ինչը անհնար է ապահովել հատկապես փոքր գյուղական համայնքներում: Նման համայնքներում ոչ միայն համայնքային կառավարչական հիմնարկների աշխատակազմերն է լինում փոքրաթիվ, այլև, սովորաբար, ավելի դժվար են համարվում անհրաժեշտ կրթական ու մասնագիտական կարողությունների տեր կադրերով:

Համայնքային ծառայության թափուր պաշտոն առաջանալու դեպքում այդ պաշտոնն զբաղեցվում է մրցույթով, բացառությամբ «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 14.1-րդ, 18-րդ հոդվածներով և 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված դեպքերի:

Համայնքային ծառայության թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու համար համապատասխան համայնքի ղեկավարը մրցույթ անցկացնելու մասին հայտարարությունը հրապարակում է մրցույթն անցկացնելուց ոչ ուշ, քան մեկ ամիս առաջ՝ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 12.1-ին հոդվածի 1-ին մասում նշված վայրերում փակցնելու միջոցով, ինչպես նաև՝ Հայաստանի Հանրապետության հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական ինտերնետային կայքում՝ <http://www.azdarar.am>:

Մրցույթն անցկացվում է երկու փուլով՝ թեստավորման և հարցազրույցի:

Թեստավորումը կարող է անցկացվել համակարգչի միջոցով կամ գրավոր: Թեստերը կազմվում են Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազորված պետական կառավարման մարմնի հաստատված կարգով՝ վաղորդ կազմված հարցաշարից և դրանից պատահական ընտրված հարցերից՝ մասնակիցների գիտելիքները հետևյալ բնագավառներում ստուգելու համար.

ա) Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության.

բ) համայնքային ծառայության մասին Հայաստանի Հանրապետության

օրենսդրության.

գ) տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավասությունը սահմանող Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության:

Թեստավորման առաջադրանքները բաղկացած են հարցերից և խնդիրներից: Գաղտնիությունն ապահովելու նպատակով թեստավորման փուլն անցկացվում է մասնակիցների համար կողերի կիրառմամբ:

Մրցույթի երկրորդ՝ հարցազրույցի փուլին մասնակցելու իրավունք ունեն թեստավորման առաջադրանքների առնվազն 85 տոկոսին ճիշտ պատասխանած մասնակիցները: Հարցազրույցն անցկացվում է համայնքային ծառայության տվյալ պաշտոնի անձնագրի դրույթների շրջանակներում նրանց գործնական կարողություններն ստուգելու նպատակով: Մրցութային հանձնաժողովի յուրաքանչյուր անդամ հարցազրույցի միջոցով յուրաքանչյուր մասնակցի գործնական կարողությունները գնահատում է 5 բալային համակարգով: Նվազագույն դրական գնահատականը 3 բալն է:

Մրցույթի հաղթող է ճանաչվում մրցութային հանձնաժողովի՝ գնահատմանը մասնակցած անդամների կեսից ավելիի կողմից դրական բալերով գնահատված այն մասնակիցը, որի ստացած դրական բալերի հանրագումարն առավելագույնն է:

Եթե երկու կամ ավելի մասնակիցներ հավաքել են դրական բալերի առավելագույն հավասար հանրագումար, ապա նրանցից հաղթող է (են) ճանաչվում թեստային փուլում առավել բարձր միավորներ հավաքած մասնակիցը (առավել բարձր հավասար միավորներ հավաքած մասնակիցները):

Մրցույթներն անցկացնում են համապատասխան հանձնաժողովները:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարար, փոխվարչապետի 21.06.2012 թ. N 79 – Ա հրամանի 1-ին կետով հաստատվել է «Հայաստանի Հանրապետության համայնքային ծառայության թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու համար հայտարարված մրցույթներին մասնակցելու համար դիմած քաղաքացիների տվյալների գրառման համարակալված մատյանի վարման մեթոդական ուղեցույցը», որով, փաստորեն, ոչ միայն անհրաժեշտ տեղեկատվական բազա է ստեղծվում մրցույթներին մասնակցելու համար դիմորդների վերաբերյալ, այլև նվազեցնում է կոռուպցիոն ռիսկերը:

Որպեսզի համայնքների աշխատակազմերը մշտապես հնարավորություն ունենան բարձրացնելու իրենց աշխատանքային կարողությունները, երեք տարին մեկ անգամ, համայնքային ծառայողների համար անցկացվում է ատեստավորում:

Ատեստավորումն անցկացվում է հետևյալ եղանակներով.

ա) փաստաթղթային.

բ) թեստավորման և հարցազրույցի:

Փաստաթղթային ատեստավորման ենթակա են այն համայնքային ծառայողները, որոնք ունեն զբաղեցրած պաշտոնի ենթախմբի համար «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված համապատասխան դասային աստիճանից բարձր դասային աստիճան կամ համայնքային ծառայության նույն

պաշտոնն զբաղեցնելու ընթացքում ատեստավորվել են:

Փաստաթղթային ատեստավորումն անցկացվում է ծառայողական բնութագրի հիման վրա՝ հարցազրույցի միջոցով:

Փաստաթղթային ատեստավորումից հետո ատեստավորման հանձնաժողովն ընդունում է հետևյալ որոշումներից մեկը.

ա) համապատասխանում է զբաղեցրած պաշտոնին.

բ) ենթակա է ատեստավորման թեստավորման և հարցազրույցի միջոցով:

Թեստավորման և հարցազրույցի միջոցով ատեստավորման ենթակա են համայնքային այն ծառայողները՝

ա) ովքեր փաստաթղթային ատեստավորման ենթակա չեն.

բ) որոնց վերաբերյալ ատեստավորման հանձնաժողովն ընդունել է վերը նշված «բ» կետի որոշումը:

Թեստավորումը կարող է անցկացվել համակարգչի միջոցով կամ զբաղվոր: Թեստերը կազմում, հարցազրույցն անցկացնում և արդյունքները գնահատում է ատեստավորման հանձնաժողովը՝ «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

Ատեստավորման հանձնաժողովը թեստավորման և հարցազրույցի արդյունքներով ընդունում է հետևյալ որոշումներից մեկը.

ա) համապատասխանում է զբաղեցրած պաշտոնին.

բ) չի համապատասխանում զբաղեցրած պաշտոնին:

Ատեստավորումներն անցկացնում են համապատասխան հանձնաժողովները: Չնայած օրենսդրությամբ համայնքի ղեկավարների համար կրթական ցենզ սահմանված չէ, այդուհանդերձ, համայնքների ղեկավարների զգալի մասն ունի բարձրագույն կրթություն:

Թեև «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը կոչված է համայնքային ծառայողներին պաշտպանելու իրավիճակային փոփոխություններից, գործնական կյանքում նրանք շարունակում են մեծապես կախված մնալ համայնքի ղեկավարների կամայական որոշումներից:

Համայնքի աշխատակազմի ֆունկցիոնալ կառուցվածք

Համայնքի աշխատակազմն իրավաբանական անձի կարգավիճակ չունեցող համայնքային կառավարչական հիմնարկ է, որը ենթակա է հաշվառման՝ իրավաբանական անձանց գրանցում իրականացնող մարմնի կողմից: Աշխատակազմի կառավարումն իրականացնում է համայնքի ղեկավարը: Աշխատակազմի ընթացիկ գործունեությունը ղեկավարում է աշխատակազմի քարտուղարը՝ իրեն վերապահված լիազորությունների սահմաններում: Աշխատակազմը բաղկացած է մասնագետներից, որոնք ընդգրկված են լինում «բաժին» տեսակի կառուցվածքային, առանձնացված ստորաբաժանումներում: Բաժնի գործունեության բնագավառում վարվող քաղաքականության մասով բաժնի պետերը կատարում են համայնքի ղեկավարի, իսկ համայնքային ծառայության ղեկավարման և կազմակերպական մա-

սով՝ աշխատակազմի քարտուղարի հանձնարարականները:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը համակարգել է ՀՀ կառավարության 2011 թվականի օգոստոսի 11-ի N 1233-Ն որոշման N 3 հավելվածով նախատեսված ժամկետում (01.01.2013թ.) ՀՀ քաղաքային համայնքներում ներքին աուդիտի համակարգի ներդրման աշխատանքների իրականացումը, որի արդյունքում թվով 41 քաղաքային համայնքներում ստեղծվել են ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2012 թվականի փետրվարի 23-ի N 165-Ն հրամանով ներքին աուդիտի ստորաբաժանումներին ներկայացվող հիմնական պահանջներին համապատասխանող բաժիններ: Թվով 4 քաղաքային համայնքներում ներքին աուդիտի ստորաբաժանումների ստեղծման աշխատանքներն ընթացքի մեջ են, իսկ Դաստակերտի, Ախթալայի, Թումանյանի և Շամլուղի քաղաքային համայնքներում ներքին աուդիտի ստորաբաժանումներ չեն նախատեսվում, ինչը ենթադրում է, որ այդ համայնքներում ներքին աուդիտի գործառույթները կարող են իրականացվել այլ համայնքի կամ տվյալ մարզպետարանի ներքին աուդիտի ստորաբաժանման կողմից⁴¹:

2012 թվականին այլ փոփոխություններ չեն եղել համայնքի աշխատակազմի ֆունկցիոնալ կառուցվածքի առումով:

Համայնքի կառավարման տեղեկատվական համակարգերի զարգացումը

«Տեղեկատվական համակարգերի զարգացման և վերապատրաստման կենտրոն» հասարակական կազմակերպությունը («ՏՀԶՎԿ» ՀԿ), շարունակել է ՀՀ համայնքներում համայնքային կառավարման տեղեկատվական համակարգերի (ՀԿՏՀ) տեղադրման աշխատանքները: ՀԿՏՀ-ն համայնքների համար նախատեսված էլեկտրոնային կառավարման ծրագիր է: 2012 թվականի ընթացքում համայնքային կառավարման տեղեկատվական համակարգը (ՀԿՏՀ) ներդրվել է ևս 98 քաղաքապետարաններում և գյուղապետարաններում:

Ընդհանուր առմամբ, տեղեկատվական համակարգը 2012 թ. տարեվերջին շահագործվել է ՀՀ 339 համայնքներում: Տարվա ընթացքում թվով 115 համայնքներում աշխատանքներ են տարվել էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի ներդրման ուղղությամբ, որոնց արդյունքում 37 քաղաքապետարաններում և 78 գյուղապետարաններում շահագործվող ՀԿՏՀ-ներն իրենց փաստաթղթաշարժի բաղադրիչի միջոցով հնարավորություն ունեն էլեկտրոնային փաստաթղթեր փոխանակելու պետական կառավարման մարմիններում շահագործվող փաստաթղթաշրջանառության Mulberry համակարգի հետ⁴²:

2012 թվականի ընթացքում շարունակվել է համայնքի սեփականություն համարվող գույքի արդյունավետ կառավարման միասնական տեղեկատվական համակարգերի ներդրումը, համակարգը շահագործող ներդրված համայնքների քանակը հասել է մոտ 340-ի: Գործում են քաղաքացիների սպասարկման թվով 11 գրասենյակներ: Աշխատանքները շարունակվում են:

⁴¹ www.mta.gov.am

⁴² www.mta.gov.am

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության կողմից որոշակի աջակցություն է ցուցաբերվել սոցիալական ծառայությունների մատուցման արդյունավետության բարձրացման նպատակով անհրաժեշտ էլեկտրոնային տեղեկատվական համակարգերի ձևավորման գործընթացին, մասնավորապես, ՀՀ ԿԱ անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի գույքային իրավունքների վերաբերյալ տեղեկատվական բազան արդիականացնելու նպատակով վերջիններիս կողմից տրամադրված տեղեկատվության հիման վրա համայնքների ղեկավարների միջոցով հավաքագրվել են քաղաքացիների անձնագրային և այլ տվյալներ ու ներկայացվել անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտե:

Բջջային կապ առկա է բոլոր համայնքներում: Տեղեկատվական ցուցատախտակներ ունեն գրեթե բոլոր համայնքները: Սակայն, հանրային իրազեկման այլ միջոցներով (թերթ, տեղական հեռուստահաղորդում) ապահովվածության տեսակետից վիճակը հեռու է բավարար լինելուց: Հանրային իրազեկման միջոցներով համայնքների ապահովվածության մասին ընդհանուր տեղեկատվությունը, որը նախորդ տարիներին տեղակայված էր ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության կայքում⁴³, ներկայումս առկա չէ:

2012 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ.

- 48 քաղաքապետարանները և բազմաթիվ գյուղապետարաններ ապահովված են ժամանակակից համակարգիչներով (մոտ 2500 միավոր) և հարակից գրասենյակային սարքերով (տպոդ և պատճենահանող սարքեր, պատկերամուտներ, ցանցային սարքավորումներ և այլն)⁴⁴,
- մոտ 140 համայնքներում ստեղծվել են տեղային համակարգչային ցանցեր,
- համայնքների համար ստեղծվել են տարբեր ծրագրային միջոցներ և կառավարման տեղեկատվական համակարգեր. «Համայնքային կառավարման տեղեկատվական համակարգ» (ՀԿՏՀ) (2007-2011 թթ)⁴⁵,
- համայնքներում ներդրված տեղեկատվական համակարգերը սպասարկելու համար ուսուցանվել են ավելի քան 4000 մասնագետներ⁴⁶:
- թվով 59 համայնքներ (40 քաղաքային և 19 գյուղական) ունեն պաշտոնական համացանցային կայքեր՝ ստեղծված տարբեր կազմակերպությունների կողմից:

ՀՀ 11 քաղաքային համայնքներում ստեղծվել են ՔՍԳ-ներ: Այդ գրասենյակները գործում են կառավարման միասնական տեղեկատվական համակարգի հիման վրա՝ քաղաքացիներին (ընակչությանը) տրամադրելով 12-20 տարբեր տիպի ծառայություններ⁴⁷:

⁴³ Տես՝ Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2009 և 2010թթ.): Գիրք 4, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ: Երևան 2011թ. էջ 66 և 154:

⁴⁴ 2008-2009թթ. ՀՀ պետական հատվածի արդիականացման ծրագրի շրջանակներում ՀՀ համայնքների տեխնիկական հենքը համարվել է 520 համակարգիչներով և բազմաթիվ հարակից սարքավորումներով:

⁴⁵ Ստեղծվել է «ՏՀԶՎԿ» ՀԿ կողմից պետական հատվածի արդիականացման ծրագրի շրջանակներում (պատվիրատու՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն):

⁴⁶ Մասնագետների ուսուցումը իրականացրել են «Վեկտոր պլյուս» ՍՊԸ՝ մոտ 2400 մարդ, և «ՏՀԶՎԿ» ՀԿ՝ մոտ 1600 մարդ:

⁴⁷ ՔՍԳ-ները ստեղծվել են ՀՀ կառավարության, Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության (ԳՄՀԸ), տեղական ինքնակառավարման մարմինների և «ՏՀԶՎԿ» ՀԿ համատեղ իրականացված միջոցառումների շնորհիվ:

ՏԻՄ-երը սկսել են կիրառել նաև էլեկտրոնային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառություն իրականացնելու և հարկային մարմիններ էլեկտրոնային տեսքով հաշվետվություններ ներկայացնելու նպատակով: 2012թ. ապրիլի 1-ի դրությամբ թվով 30 համայնքների ղեկավարներ կիրառում են էլեկտրոնային ստորագրություններ⁴⁸, իսկ 2012 թ. սեպտեմբերի դրությամբ շուրջ 60 անձ (համայնքների ղեկավարները և համայնքների այլ պաշտոնատար անձինք):

2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ համայնքներում զգալի թիվ են կազմում համակարգիչները, տպող սարքերը, պատկերամուտները և անխափան սնուցման սարքերը (աղյուսակ 20):

Հանրապետությունում համացանցի հասանելիության աստիճանի բարձրացմանը զուգահեռ ավելանում է այն համայնքների քանակը, որոնք ակտիվորեն կիրառում են որակյալ և մշտական համացանց: **2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ** 400-ից ավել համայնքներ արդեն կիրառում էին համացանց: Համացանցի կիրառման հարցում առավել ակտիվ են (զմապատկեր 6) ՀՀ Կոտայքի և Արարատի մարզերի ՏԻՄ-երը (88.1% և 79.4% համապատասխանաբար): Համացանցի կիրառման վիճակն առավել վատթար է ՀՀ Արագածոտնի և Շիրակի մարզերի ՏԻՄ-երի կողմից (14.9% և 16.8% համապատասխանաբար):

Այդուհանդերձ, համայնքային կառավարման տեղեկատվական համակարգերի և, մասնավորապես, էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառության կիրառման պահանջներն աստիճանաբար ստիպում են ՏԻՄ-երին առավել ակտիվորեն կիրառել համացանցի հնարավորությունները:

Աղյուսակ 20. Համայնքներում առկա սարքավորումները 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ⁴⁹

Մարզը	Համակարգիչների թիվը, ընդամենը		Տպող սարքեր	Պատկերամուտներ	Անխափան սնուցման սարքեր
	ընդամենը	Որից P4 և ավելի հզոր համակարգիչներ			
1. Արագածոտն	176	139	128	44	65
2. Արարատ	302	272	220	73	151
3. Արմավիր	300	266	210	47	138
4. Գեղարքունիք	223	186	153	45	129
5. Լոռի	279	225	177	63	138
6. Կոտայք	345	297	232	90	181
7. Շիրակ	209	176	151	55	81
8. Սյունիք	242	186	155	62	97
9. Վայոց Ձոր	106	83	72	20	39
10. Տավուշ	194	164	136	36	115
Ընդամենը	2376	1994	1634	535	1134

⁴⁸ Աղբյուրը՝ Հայաստանում տեղական ինքնակառավարման մարմինների տեղեկատվայնացման և տեղական տեղեկատվական հասարակության զարգացման քաղաքականությունը: «Տեղեկատվական համակարգերի զարգացման և վերապատրաստման կենտրոն» Հասարակական կազմակերպություն, 2013:

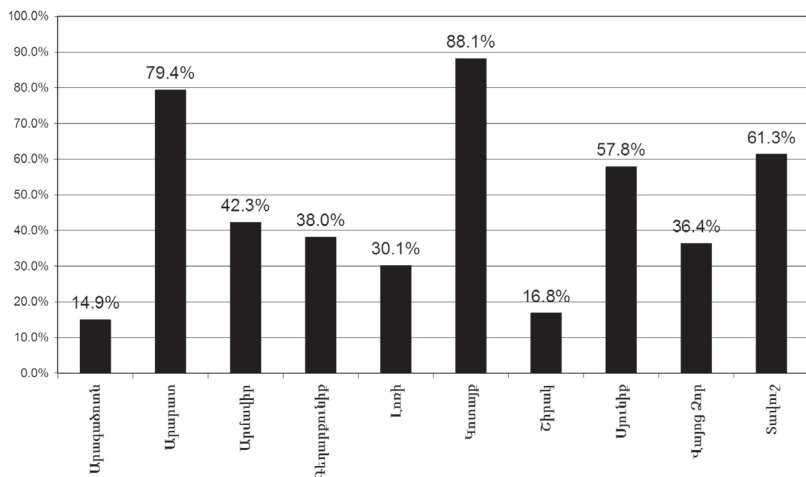
⁴⁹ Աղբյուրը՝ Հայաստանում տեղական ինքնակառավարման մարմինների տեղեկատվայնացման և տեղական տեղեկատվական հասարակության զարգացման քաղաքականությունը: «Տեղեկատվական համակարգերի զարգացման և վերապատրաստման կենտրոն» ՀԿ, 2013:

ՀՀ համայնքներում տեղեկատվական հասարակության ձևավորումը նոր գործընթաց է: Ներկա իրավիճակի նկարագրության համար անհրաժեշտ է անդրադառնալ համայնքներում տեղեկատվական հասարակության ձևավորմանն ուղղված՝ պետության կողմից ընդունված ռազմավարական մոտեցումներին, օրենսդրական դաշտի վերլուծությանը, իրականացված ծրագրերին:

Ակնհայտ է, որ ներկայացված տվյալները չեն խոսում համայնքներում առկա տեխնիկական լուրջ հնարավորությունների մասին: Ավելին, դրանց սակավությունը, որակը և բարոյական մաշվածությունը լուրջ խոչընդոտներ են ստեղծում տեղեկատվայնացման բնագավառում էական հաջողությունների հասնելու ճանապարհին: Լուրջ խնդիրներ կան՝ կապված համայնքներում օգտագործվող սերվեր համակարգիչների (Server) հետ: 2012 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ 8 քաղաքապետարաններում և մոտ 200 գյուղապետարաններում, որտեղ տեղադրված է ՀԿՏՀ, որպես սերվեր համակարգիչներ են ծառայում: Հաղորդակցության որակյալ ենթակառուցվածքի առկայության պայմաններում նշված խնդրի լավագույն լուծում կարող է հանդիսանալ տվյալների կենտրոնների (Data Centers⁵⁰) ստեղծումը:

2012թ. մայիսի 1-ի դրությամբ ՀՀ 915 համայնքներից միայն 59-ն ունի պաշտոնական կայք: Դրանք ստեղծվել են տարբեր կազմակերպությունների և անհատների կողմից, իսկ մյուս մասը հիմնված է ՀԿՏՀ վրա:

Գծապատկեր 6. Համացանցից օգտվող համայնքների տեսակարար կշիռներն ընդհանուրի մեջ՝ ըստ մարզերի (2012 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ)

ՏԻՄ-երի համար անհրաժեշտ 31 տեկատվական համակարգերից ՀՀ համայնքներում 2012 թ. մայիսի 1-ի դրությամբ առկա է ընդամենը 13-ը: Դրանք են՝ 1. Համայնքի բյուջեի կառավարման, 2. Համայնքային գույքի կառավարման,

⁵⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Data_center

3. Թույլտվությունների, տեղական տուրքերի և վճարների կառավարման, 4. Էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառության կառավարման, 5. Համայնքի բնակչության տվյալների կառավարման, 6. Կազմակերպությունների տվյալների կառավարման, 7. Մարդկային ռեսուրսների կառավարման, 8. Համայնքի ղեկավարի գործառույթների կառավարման, 9. Համայնքի ավագանու գործառույթների կառավարման, 10. Աշխատակազմի քարտուղարի գործառույթների կառավարման, 11. Գույքային հարկերի հաշվառման ավտոմատացված, 12. Համայնքային խնդիրների կառավարման, 13. Աղբահանության և սանիտարական մաքրման վճարի հաշվարկման ենթահամակարգի (գործառնական հնարավորությունների մի մասով) տեկատվական համակարգերը: Բացի դրանցից որոշ համայնքներում առկա է հաշվապահական գործառույթների կառավարման ՏՀ (հաշվապահական ծրագրեր):

Համայնքների տեխնիկական և տեղեկատվական միջոցներով ապահովվածության գնահատումը

Համայնքները տեխնիկական և տեղեկատվական միջոցներով ապահովվածության տեսանկյունից դեռևս բավարար մակարդակի վրա չեն գտնվում: Նորագույն տեխնոլոգիաները բացակայում են համայնքների մեծ մասում: Լրջագույն հարց է սերվերների բացակայությունը: Շատ համայնքներում, հատկապես փոքր, սարքավորումները և այլ տեխնիկական ու տեղեկատվական միջոցները հնացած են:

Տեղական ինֆրակառավարման մարմինների և աշխատակազմերի գեներալին բաժանումը

Տեղական ինֆրակառավարման համակարգի ընտրովի մարմիններում կանանց ներկայացվածության հարցում նախորդ տարիների միտումները, փոքր փոփոխություններով, շարունակվում են պահպանվել: Պաշտոնական վիճակագրության համաձայն 2012-ին, ինչպես և նախորդ տարիներին, քաղաքային համայնքներում կին համայնքի ղեկավար ընդհանրապես չի եղել: Գյուղական համայնքներում կին համայնքի ղեկավարների թիվը կազմել է՝ 20 կամ գյուղական համայնքների ղեկավարների 2,31 %-ը: Ինչ վերաբերում է ավագանու անդամներին, ապա 2012թ. նրանց կազմում կանանց տեսակարար կշիռը նախորդ տարիների համեմատությամբ մի փոքր ավելացել է թե քաղաքային և թե գյուղական համայնքներում՝ քաղաքային համայնքներում կազմելով 5,68 %, իսկ գյուղական համայնքներում՝ 9,51 % (աղյուսակներ 21 և 22):

2012թ. ՀՀ մարզերի համայնքներում կայացած ընտրությունների արդյունքների համաձայն, որպես համայնքի ղեկավար է ընտրվել 11 կին: Ավագանու ընտրված թեկնածուների կազմում կանանց տեսակարար կշիռը կազմել է 8,3 % (աղյուսակ 23):

Ինչ վերաբերվում է ՏԻՄ-երի աշխատակազմերին, ապա այս դեպքում, չնայած

2012-ին արձանագրված որոշ փոփոխություններին, նախորդ տարիների նման գենդերային անհավասարություն շատ քիչ է նկատվել: 2012-ին քաղաքային համայնքների աշխատակազմերում կանանց տեսակարար կշիռը կազմել է՝ 43,3%, իսկ գյուղական համայնքներում՝ 48,6%: Ընդհանուր առմամբ, 2012-ին ՀՀ մարզերի համայնքներում ՏԻՄ-երի աշխատակազմի անդամների կազմում կանանց տեսակարար կշիռը կազմել է 47,3 % (աղյուսակներ 21 և 22):

Աղյուսակ 21. Քաղաքային համայնքների ղեկավարների, ավագանու անդամների և համայնքի ղեկավարի աշխատակազմերի գենդերային բաժանումը, 2012 թ.⁵¹

Հ/հ	Մարզ	Քաղաքապետեր		Քաղաքապետի տեղակալներ		Աշխատակազմի քարտուղարներ		Ավագանու անդամներ		Աշխատակազմի անդամներ	
		Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ
1	Արագածոտն	-	3	-	5	-	3	2	35	45	52
2	Արարատ	-	4	-	7	-	4	2	54	91	100
3	Արմավիր	-	3	-	5	1	2	-	41	69	99
4	Գեղարքունիք	-	5	-	5	3	2	3	64	61	111
5	Լոռի	-	8	1	4	4	4	8	70	163	182
6	Կոտայք	-	7	-	8	3	4	3	86	158	209
7	Շիրակ	-	3	-	3	1	2	1	46	139	234
8	Սյունիք	-	7	-	6	4	3	7	71	114	120
9	Վայոց Ձոր	-	3	-	3	2	1	3	30	33	41
10	Տավուշ	-	5	-	4	3	2	4	51	59	74
	<i>Ընդամենը</i>	-	48	1	50	21	27	33	548	932	1222

ՀՀ տարածքային կառավարության նախարարության տվյալների համաձայն, 2012թ. տարեվերջի դրությամբ համայնքային ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց կազմում կանանց տեսակարար կշիռը կազմել է 51,6 %, իսկ տղամարդկանցը՝ 48,4 %⁵²:

⁵¹ Աղբյուրը՝ «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2013», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան 2013:

⁵² Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2012 թ. գործունեության հաշվետվություն:

Աղյուսակ 22. Գյուղական համայնքների ղեկավարների, ավագանու անդամների և համայնքի ղեկավարի աշխատակազմերի գեներային բաժանումը, 2012 թ.⁵³

Հ/հ	Մարզ	Գյուղապետեր		Գյուղատնտեսական տնտեսավարներ		Աշխատակազմի քարտուղարներ		Ավագանու անդամներ		Աշխատակազմի անդամներ	
		Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ
1	Արագածոտն	0	111	2	41	38	66	31	580	443	417
2	Արարատ	1	92	0	50	52	34	46	597	534	517
3	Արմավիր	2	92	2	88	38	49	58	653	298	355
4	Գեղարքունիք	2	85	3	63	20	67	40	508	193	457
5	Լոռի	7	98	9	60	59	33	78	516	257	297
6	Կոտայք	1	59	3	41	33	26	34	412	311	388
7	Շիրակ	2	114	6	56	51	54	70	568	347	240
8	Սյունիք	4	98	12	44	55	35	104	407	317	176
9	Վայոց Ձոր	0	41	2	9	17	24	8	214	157	194
10	Տավուշ	1	56	0	45	30	24	36	350	301	293
	Ընդամենը	20	846	39	497	393	412	505	4805	3158	3334

2012-ին Երևանի քաղաքապետարանի և վարչական շրջանների աշխատակազմերում գեներային անհավասարություն գրեթե չի նկատվել: Այնտեղ կանանց տեսակարար կշիռը կազմել է՝ 51,2 %: Մնացյալ պաշտոններում, մեկ բացառությամբ կարելի է ասել, որ կին չի եղել (աղյուսակ 24): Երևանի ավագանու 65 անդամների կազմում կանանց թիվը եղել է 5⁵⁴:

Համայնքներում գեներային քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման նպատակով 2012թ. ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության կողմից իրականացված «Լավագույն համայնքի ղեկավար՝ գեներային խնդիրների լուծման ուղղությամբ» մրցանակաբաշխության արդյունքներով լավագույն համայնքի ղեկավարներ են ճանաչվել Արարատի մարզի Արտաշատ քաղաքային ու Լոռու մարզի Մեծավան գյուղական համայնքների ղեկավարները⁵⁵:

2012թ. մշակվել է ՀՀ մարզպետարաններում և Երևանի քաղաքապետարանում գեներային հարցերով զբաղվող մշտական հանձնաժողովների օրինակելի կառուցողությունը, որը հաստատվել է ՀՀ փոխվարչապետ, տարածքային կառավարման նախարարի և ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի համատեղ հրամանով⁵⁶:

⁵³ Աղբյուրը՝ «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2013», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան 2013:

⁵⁴ Աղբյուրը՝ «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2013», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան 2013

⁵⁵ Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2012 թ. գործունեության հաշվետվություն

⁵⁶ Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2012 թ. գործունեության հաշվետվություն

Աղյուսակ 23. 2012թ. ՀՀ մարզերի համայնքներում կայացած ՏԻՄ-երի ընտրությունների ժամանակ ընտրված թեկնածուների գենդերային բաժանումը⁵⁷

Հ/հ	Մարզ	Ընտրված համայնքի ղեկավարների թիվը			Ընտրված ավագանու անդամների թիվը		
		Ընդամենը	Այդ թվում		Ընդամենը	Այդ թվում	
			Տղամարդ	Կին		Տղամարդ	Կին
1	Արագածոտն	91	91	0	538	515	23
2	Արարատ	74	74	0	614	577	37
3	Արմավիր	76	74	2	661	604	57
4	Գեղարքունիք	57	57	0	390	382	8
5	Լոռի	95	91	4	598	523	75
6	Կոտայք	51	50	1	468	432	36
7	Շիրակ	94	93	1	596	552	44
8	Սյունիք	85	82	3	521	430	91
9	Վայոց Ձոր	31	31	0	220	210	10
10	Տավուշ	50	50	0	302	274	28
	<i>Ընդամենը</i>	<i>704</i>	<i>693</i>	<i>11</i>	<i>4908</i>	<i>4499</i>	<i>409</i>

Աղյուսակ 24. Երևանի քաղաքապետարանի և վարչական շրջանների աշխատակազմերի գենդերային բաժանումը, 2012 թ.⁵⁸

Պաշտոն	Կին	Տղամարդ
Երևանի քաղաքապետ	-	1
Երևանի քաղաքապետի տեղակալներ	-	3
Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի քարտուղար (այդ թվում՝ վարչական շրջանների աշխատակազմերի քարտուղարներ)	1	12
Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի աշխատակիցներ	968	924
Երևանի վարչական շրջանների ղեկավարներ	-	12
Երևանի վարչական շրջանների ղեկավարի տեղակալներ	-	19

⁵⁷ Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն, Տեղեկանք 2012 թ. տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների արդյունքների վերաբերյալ (փետրվարի 12-ին, հունիսի 10-ին և 24-ին, հուլիսի 8-ին, օգոստոսի 5-ին և 26-ին, սեպտեմբերի 9-ին, 23-ին և 30-ին, հոկտեմբերի 14-ին և 28-ին, նոյեմբերի 4-ին և 18-ին, դեկտեմբերի 9-ին)

⁵⁸ Աղբյուրը՝ «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2013», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան 2013

6.2 Համայնֆային ծառայությունը

ՀՀ համայնֆային ծառայության օրենսդրական հիմքերը

«Համայնֆային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով ամրագրվում են համայնֆային ծառայության հիմնական սկզբունքները, կարգավորվում են համայնֆային ծառայության պաշտոնների և դասային աստիճանների դասակարգման, համայնֆային ծառայության պաշտոնի նշանակման, համայնֆային ծառայողների ատեստավորման և վերապատրաստման, համայնֆային ծառայության կադրերի ռեզերվի, համայնֆային ծառայողների իրավական վիճակի, համայնֆային ծառայության կազմակերպման և ղեկավարման, ինչպես նաև դրանց հետ կապված այլ հարաբերություններ:

2012թ. քվականի մարտի 19-ին «Համայնֆային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում կատարվել են փոփոխություններ: Դրանցից առաջինով «Համայնֆային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 2-րդ մասում (որը վերաբերում է համայնքում ավագանու նիստի օրակարգի հրապարակմանը) «առնվազն հազար տպաքանակ ունեցող մամուլի և զանգվածային տեղեկատվության այլ միջոցներով» բառերը փոխարինվել է ««Տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 12.1-ին հոդվածի 1-ին մասում նշված վայրերում փակցնելու միջոցով, ինչպես նաև <http://www.azdarar.am> հասցեում գտնվող Հայաստանի Հանրապետության հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական ինտերնետային կայքում» բառերով: Երկրորդ փոփոխությամբ «Համայնֆային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի (որը վերաբերում է վճարովի այլ աշխատանք կատարելու համայնֆային ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումներին) «և ստեղծագործական» բառերը փոխարինվել է «ստեղծագործական և ընտրական հանձնաժողովի անդամի կարգավիճակից բխող» բառերով, իսկ երրորդ փոփոխությամբ նույն հոդվածի 2-րդ մասից (որը վերաբերում է այն հարցին, որ համայնֆային ծառայության պաշտոնում նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, համայնֆային ծառայողը օրենքով սահմանված կարգով պարտավոր է առևտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում մասնակցություն (բաժնեմաս, բաժնետոմս, փայ և այլն) ունենալու դեպքում այն հանձնել հավատարմագրային կառավարման) հանվել է «10 և ավելի տոկոս» բառերը, որը վերաբերում էր բաժնեմասին, բաժնետոմսին կամ փային:

Համայնֆային ծառայության ինստիտուտի զարգացման գործընթացները հաշվետու տարում եղել են ավելի համակարգված, սակայն դեռևս հեռու են զարգացման օպտիմալ տեմպերից:

ՀՀ համայնֆային ծառայության պաշտոնների ավելի քան 60%-ը կազմում են կրտսեր պաշտոնները, մոտ 25%-ը առաջատար պաշտոնները և 15%-ը գլխավոր պաշտոնները (աղյուսակ 25):

Աղյուսակ 25. ՀՀ համայնքների աշխատակազմերում համայնքային ծառայության փաստացի զբաղեցված պաշտոնների թիվը 2012թ.⁵⁹

N	Անվանումը	Գլխավոր	Առաջատար	Կրտսեր	Ընդամենը
1	Երևան	87	600	790	1477
2	Արագածոտն	105	40	319	464
3	Արարատ	92	108	305	505
4	Արմավիր	90	73	437	600
5	Գեղարքունիք	87	122	354	563
6	Լոռու	96	123	426	645
7	Կոտայք	67	123	379	569
8	Շիրակ	112	159	228	499
9	Սյունիք	105	65	203	373
10	Վայոց Ձոր	46	54	83	183
11	Տավուշ	57	70	232	359
	Ընդամենը	948	1537	3756	6237

Համայնքային ծառայողների թվաքանակի հարաբերակցությունը համայնքի բնակչությանը

Համայնքային ծառայողների թվի բացարձակ մեծությունը դեռևս ոչինչ չի վկայում համայնքի կամ մարզի կտրվածքով դրա մեծ կամ փոքր լինելու մասին: Ստորև բերված աղյուսակ 26-ը բավարար պատկերացում է տալիս ըստ բնակչության թվի համայնքային ծառայողների պաշտոնների տեսակարար կշիռների վերաբերյալ:

Աղյուսակ 26. 2012թ. ՀՀ համայնքների աշխատակազմերում համայնքային ծառայության պաշտոնների թվի⁶⁰ տեսակարար կշիռը բնակչության թվի⁶¹ կազմում ըստ Երևան քաղաքի և մարզերի

N	Անվանումը	Փաստացի զբաղեցված համայնքային ծառայողների ընդհանուր թիվը (ՓԾԹ)	Բնակչության թիվը, հազար մարդ, (ԲԹ)	ՓԾԹ/ ԲԹ, %
1	Երևան	1477	1 061.0	0,139
2	Արագածոտն	464	133.0	0,349
3	Արարատ	505	260.7	0,194
4	Արմավիր	600	266.2	0,225
5	Գեղարքունիք	563	235.4	0,239
6	Լոռու	645	235.6	0,274
7	Կոտայք	569	254.6	0,223
8	Շիրակ	499	252.1	0,198
9	Սյունիք	373	141.8	0,263
10	Վայոց Ձոր	183	52.4	0,349
11	Տավուշ	359	128.6	0,279
	Ընդամենը	6237	3 021.4	0,206

⁵⁹ www.mta.gov.am, Երևանի և ՀՀ մարզերի համայնքների ղեկավարների աշխատակազմերում համայնքային ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց դեմոգրաֆիկ պատկերը:

⁶⁰ www.mta.gov.am

⁶¹ ՀՀ ԱԿԾ, Հրապարակումներ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2014թ.,

Երևանի և ՀՀ մարզերի համայնքների ղեկավարների աշխատակազմերում համայնքային ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց դեմոգրաֆիկ պատկերը 2012թ. ներկայացված է հավելված 5-ում:

6.3. Համայնքային ծառայողների վերադասրասումը. Համայնքային ծառայողների վերադասրասման համակարգի գնահատումը

Յուրաքանչյուր համայնքային ծառայող առնվազն երեք տարին մեկ ենթակա է պարտադիր վերապատրաստման: Վերապատրաստումն անցկացվում է նաև համայնքային ծառայության տվյալ պաշտոնի անձնագրով համայնքային ծառայողի իրավունքների ու պարտականությունների, մասնագիտական գիտելիքների և աշխատանքային ունակությունների տիրապետման կոնկրետ պահանջների կատարելագործման կամ այդ պահանջների փոփոխության դեպքում՝ համայնքային ծառայողի կամ համայնքի ղեկավարի նախաձեռնությամբ: Համայնքային ծառայողների վերապատրաստման ծրագրերը հաստատում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազորված պետական կառավարման մարմինը:

Համայնքային ծառայողների վերապատրաստման կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազորված պետական կառավարման մարմինը:

Համայնքային ծառայողների վերապատրաստումներն իրականացվում են մրցութային կարգով ընտրված կազմակերպությունների միջոցով: Սկսած 2010 թվականից, վերապատրաստումներն անցկացվել են առանձին մրցույթներով՝ ՏԻՄ-երի համար (համայնքների ղեկավարներ, ավագանիների անդամներ) և համայնքային ծառայողների համար:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարար փոխվարչապետի 21.06.2012 թ. N 79 – Ա հրամանի 2-րդ կետով հաստատվել է «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքապետարանի (գյուղապետարանի) աշխատակազմի վերապատրաստված համայնքային ծառայողի հաշվառման մատյանի վարման մեթոդական ուղեցույցը»: Հաշվառումը կարող է իրականացվել թղթային և(կամ) էլեկտրոնային տարբերակով:

2012 թվականին հերթական վերապատրաստում է անցել 1532 համայնքային ծառայող, որից 1028-ը՝ պետական բյուջեի, 280-ը՝ համայնքի բյուջեի (Երևանի քաղաքապետարանի համայնքային ծառայողները), իսկ 224-ը՝ այլ միջոցների հաշվին: 2010 թվականից ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը նախաձեռնել է տեղական ինքնակառավարման մարմինների, ինչպես նաև տարածքային կառավարման մարմինների աշխատակիցների վերապատրաստումը, որը պայմանավորված է Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարության և դրա իրականացման 2009–2012 թթ. միջոցառումների ծրագրի մի շարք

կետերի կատարման արդյունավետության բարձրացմամբ: 2012 թվականին տեղական ինքնակառավարման մարմիններից վերապատրաստվել են ընդհանուր առմամբ 740 համայնքի ղեկավարներ և ավագանիների անդամներ⁶² (աղյուսակ 27):

Աղյուսակ 27. 2012 թվականին վերապատրաստված համայնքային ծառայողների և ՏԻՄ-երի թիվը ըստ մարզերի

N	Անվանումը	Վերապատրաստվածների թիվը	
		Համայնքային ծառայողներ	Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ
1.	Արագածոտն	260	89
2.	Արարատ	81	80
3.	Արմավիր	98	77
4.	Գեղարքունիք	82	78
5.	Լոռի	153	98
6.	Կոտայք	75	56
7.	Շիրակ	117	96
8.	Սյունիք	215	96
9.	Վայոց Ձոր	40	26
10.	Տավուշ	131	44
	Ընդամենը	1252	740
11.	Երևան	280	-
	Ընդամենը	1532	740

2012 թվականին Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի համայնքային ծառայողների վերապատրաստում իրականացրել է Տնտեսագիտության և կառավարման ինստիտուտը (տե՛ս աղյուսակ 28), համայնքների ղեկավարների և ավագանիների անդամների վերապատրաստումը՝ ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիան (տե՛ս աղյուսակ 29), իսկ մարզերի համայնքների համայնքային ծառայողներինը՝ Հայաստանի համայնքների միությունը:

Աղյուսակ 28. 2012 թվականին Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի վերապատրաստված համայնքային ծառայողների թվաքանակն ըստ բնագավառի⁶³

Բնագավառը	համայնքային ծառայողների թվաքանակը
Ընդհանուր և իրավական հարցերի	142
Ֆինանսատնտեսական հարցերի	-
Քաղաքաշինության և կոմունալ տնտեսության հարցերի	138
Սոցիալական հարցերի	-
Ընդամենը	280

⁶² www.mta.gov.am

⁶³ www.icm.am

Աղյուսակ 29. 2012 թ. վերապատրաստում անցած համայնքների ղեկավարների և ավագանիների անդամների թիվը

Փաստացի հայտերի թիվ	Վերապատրաստված համայնքների ղեկավարների և ավագանիների անդամների թիվը		Չվերապատրաստված համայնքների ղեկավարների և ավագանիների անդամների թիվը	
800	740	164 համայնքի ղեկավար	60	4 համայնքի ղեկավար
		576 ավագանու անդամ		56 ավագանու անդամ
Խմբերի թիվ 35				

6.4 Միջազգային աջակցությունը

Տեղական ինքնակառավարման ոլորտի կայացմանն ու զարգացմանը նպաստող գործոնների թվում, 2012 թվականին նույնպես, շարունակում են մեծ դեր խաղալ Հայաստանում տարբեր առաքելություններ իրականացնող միջազգային կազմակերպությունները և նրանց հայաստանյան մասնաճյուղերը:

2012 թվականին ՀՀ համայնքներում շարունակվել է մի շարք միջազգային կազմակերպությունների կողմից 2008-2013 թվականների համար նախատեսված ծրագրերի⁶⁴ իրականացումը (համաֆինանսավորմամբ), որի վերաբերյալ տարեկան կտրվածքով անհրաժեշտ տեղեկատվությունը բացակայում է (տես՝ աղյուսակ 30):

Աղյուսակ 30. 2008-2013 թթ. ՀՀ համայնքներում իրականացված ծրագրերի վերաբերյալ⁶⁵

Հ/Հ	Իրականացնող կազմակերպություն	Ծրագրում ընդգրկված համայնքների թիվը	Ֆինանսավորման չափը (ՀՀԴ)	Համաֆինանսավորման չափը (ՀՀԴ)
1.	Հայաստանի Մարտահրավերներ - Հայաստան (ՀՄՀ-Հայաստան)	29	1.880.085.569	282.012.835
2.	Համաշխարհային բանկ «Երրորդ կարգի ոռոգման ցանցերի վերականգնում» ծրագիր	19	1.505.758.841	88.400.083
3.	Համաշխարհային բանկ «Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» ծրագիր	55	8.659.980.00	2.163.980.000
4.	«Գյուղական տարածքների տնտեսական զարգացման ԾՎԿԳ» ՊՀ	38	5.907.0268.625	181.649.876
5.	Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամ (ՀՄՆՀ)	241	18.500.000.000	1.650.000.000
ԸՆԴԱՄԵՆԸ		382	36.451 մլրդ	4.365 մլրդ

⁶⁴ http://mta.gov.am/u_files/file/norutyunner/intervi%D0%B5w%20dec%202013/total_2008-2013t%20new.pdf

⁶⁵ http://mta.gov.am/u_files/file/norutyunner/intervi%D0%B5w%20dec%202013/total_2008-2013t%20new.pdf

Տեղական ինքնակառավարման համակարգում գործող միջազգային կազմակերպությունները, նրանց կողմից իրականացվող ծրագրերը՝ ըստ ՏԻ ոլորտների, սարածաճրջանների և ներդրումների ուղղությունների

Տեղական ինքնակառավարման զարգացման գործում 2012 թվականի ընթացքում շարունակվել է համագործակցությունը միջազգային կազմակերպությունների հետ:

Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերություն (ԳՄՀԸ GIZ)՝ «Համայնքների զարգացում Հարավային Կովկասում» ծրագիր

Ծրագիրը ներառում է երեք թեմատիկ ոլորտներ.

- Տարածքային բարեփոխումներ՝ համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման հայեցակարգի կիրարկման նպատակով՝ ուսումնասիրությունների իրականացում ՀՀ չորս մարզերում:

- Քաղաքացիների սպասարկման գրասենյակներ և համայնքների էլ. կառավարում: Նախկինում Հայաստանի 10 համայնքներում ԳՄՀԸ-ի օժանդակությամբ հիմնվել են քաղաքացիների սպասարկման գրասենյակներ և ներմուծվել է էլեկտրոնային կառավարման համակարգ՝ Կառավարման տեղեկատվական համակարգը: Համայնքների համար սա նշանակում է ներքին վարչարարական գործընթացների վերափոխում: Մեկ պատուհանի սկզբունքի ներմուծմամբ քաղաքացիները բոլոր հարցերի համար (օրինակ՝ սոցիալական ծառայություններ, շինարարության թույլատվություններ և այլն) կարող են դիմել մեկ կենտրոնացված գրասենյակի, որով ավելի մատչելի է դառնում հանրային ծառայությունների մատուցումը: Միաժամանակ, բարելավվում է համայնքային կառավարման արդյունավետությունն ու թափանցիկությունը: Նախարարությունը հետագայում ցանկանում է ավելացնել քաղաքացիների սպասարկման գրասենյակների թիվը և խթանել Կառավարման տեղեկատվական համակարգի օգտագործումը այս պահին իրականացվող ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա:

- Համայնքային ծրագրային բյուջետավարում՝ ընտրված համայնքներում փորձնական ծրագրերի իրականացման օժանդակություն: Դրա մի մասն է կազմում նաև ուղեցույցների նախագծերի պատրաստումը, գեներ-զգայուն խնդիրների և մասնակցության հարցերի ներգրավումը:

2012թ. ծրագիրը օժանդակել է ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությանը՝ տարածքային և համայնքային կառավարման ներկայացուցիչների միջև համագործակցության համար կարողությունների զարգացման ռազմավարության մշակման գործում:

Գերմանական զարգացման բանկ (KfW)

Գերմանական զարգացման բանկի, ՀՀ ֆինանսների նախարարության և ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության միջև 16.08.2011թ. կնքված եռակողմ ֆինանսավորման համաձայնագրով նախատեսված՝ Գերմանական զարգացման բանկի ֆինանսական համագործակցության շրջանակներում 2012 թվականի հունիսի 29-ին կնքվել է «Վանաձոր քաղաքի կոշտ կենցաղային թափոնների համակողմանի կառավարման համակարգի մշակման իրագործելիության հետազոտություն» ծրագրի խորհրդատվական պայմանագիր, որի համաձայն մշակվել է «Կոշտ կենցաղային աղբի համակողմանի կառավարման հայեցակարգը», որը քննարկվել և համաձայնեցվել է շահագրգիռ գերատեսչությունների հետ:

«Քաունթերփարթ ինթերնեշնլ»-ի հայաստանյան ներկայացուցչություն և ԱՄՆ միջազգային զարգացման գործակալություն

Քաունթերփարթ ինտերնեշնլը չորս հասարակական կազմակերպությունների (Համայնքների ֆինանսիստների միավորում, Հայաստանի համայնքների միություն, Հայաստանի ավագանիների ասոցիացիա և Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոն) հետ նախաձեռնել է «Տեղական ինքնակառավարման համակարգի հետագա զարգացման և իշխանության ապակենտրոնացման ռազմավարական մոտեցումներ» փաստաթղթի մշակումը: Փաստաթղթում փորձ է արվում ներկայացնելու տեղական ինքնակառավարման ապակենտրոնացմամբ պայմանավորված պետության և ՏԻՄ-երի իրավասությունների հստակ տարանջատման, տեղական ժողովրդավարության մշակույթի ձևավորման իրական մեխանիզմները, տեղական ինքնակառավարման բնագավառը կարգավորող հրատապ իրավական ակտերի ընդունման անհրաժեշտությունը, ՏԻՄ ընտրական համակարգի հետագա կատարելագործման, վարչական և ֆինանսական ապակենտրոնացման մի շարք առանցքային հարցերի լուծումներ:

ՏԻՄ-երի և քաղաքացիական հասարակության համագործակցության դրամաշնորհների շրջանակում իրականացվել են 14 ծրագրեր: Ծրագրերն ուղղված էին, մասնավորապես, համայնքների ռազմավարական պլանավորմանը, համայնքային բյուջեների լուծման կազմակերպմանը, կենցաղային աղբի հեռացման բարելավմանը և այլն: Ընդհանուր գումարը՝ 77 մլն դրամ:

ՏԻՄ-երի խրախուսման դրամաշնորհների շրջանակում 31 ծրագրերը ավրտվել են, ևս 13 ծրագրեր կավարտվեն մինչև 2013թ. ապրիլ: Ծրագրերի ընդհանուր արժեքը շուրջ 372 մլն դրամ է, որից 182 մլն կազմել է Քաունթերփարթի ֆինանսավորումը, իսկ 190 մլն՝ համայնքների համաֆինանսավորումը: Նշված դրամաշնորհներով 2013թ. Քաունթերփարթը նախատեսում է բոլոր 43 գործընկեր համայնքներում ֆինանսավորել ծրագրեր շուրջ 430 մլն դրամի սահմաններում:

Քաղաքացիական նախաձեռնության և համայնքային զարգացման դրամաշնորհների շրջանակում իրականացվել են 31 ծրագրեր հիմնականում գյուղական համայնքներում՝ շուրջ 52 մլն դրամի արժողությամբ, որին ավելացել է

մոտ 60% համայնքների ներդրում: Այս դրամաշնորհների շրջանակներում 2013թ. նախատեսվում է մոտ 86 մլն դրամի սահմաններում ծրագրեր ֆինանսավորել բոլոր 43 համայնքներում:

41 մլն դրամ հատկացվել է Համայնքային երիտասարդական նախաձեռնությունների ակումբներին /ՀԵՆԱ-ներին/` փոքր համայնքային նախաձեռնություններ իրականացնելու, քաղաքացիական ակտիվության և կամավորականության խրախուսման նպատակով:

Աջակցություն է տրամադրվել նաև գործող համայնքների միություններին Տավուշի, Լոռու, Արարատի և Սյունիքի մարզերում: Օժանդակել են մեկ համայնքների միության ստեղծմանը Շիրակի մարզում (կենտրոնը Ախուրյանում):

Համայնքային ծառայողների, ավագանու և համայնքի ղեկավարների ուսուցման նպատակով մշակվել է 14 մոդուլից բաղկացած ուսումնական ծրագիր, հիմնվել է 2 ուսումնական կենտրոն Վանաձոր և Սիսիան քաղաքներում, պատրաստվել են շուրջ 60 դասընթացավարներ, 15 համայնքների ընդհանուր թվով 60 մասնակիցների համար անցկացվել են դասընթացներ: 2013թ. ակնկալվում է ևս մեկ ուսումնական կենտրոնի բացում և շարունակական դասընթացներ գործընկեր համայնքների ավագանիների, աշխատակազմի և համայնքների ղեկավարների համար:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությունը և Ասիական զարգացման բանկը «Կայուն քաղաքաշինական զարգացման ներդրումային ծրագրի» (Sustainable Urban Development Investment Program)

երկրորդ տրանշի շրջանակներում աշխատանքներ են իրականացնում 4 քաղաքների համար (Գյումրի, Վանաձոր, Գիլիջան, Ջերմուկ) քաղաքաշինության պլան և ներդրումային ծրագիր մշակելու ուղղությամբ: Ծրագրի հիմնական նպատակներն են.

- տեղական համախոհների հետ միասին այս 4 քաղաքների համար մշակել 10-ամյա քաղաքային զարգացման պլան` կենտրոնանալով տնտեսական և գրոսաշրջության զարգացման վրա.

- բացահայտել անհրաժեշտ ներդրումներ` բարելավելու ենթակառուցվածքների ու ծառայությունների ոլորտը և մշակելու կարճաժամկետ, միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ներդրումային ծրագիր.

- բացահայտել մասնավոր հատվածի հնարավորությունները և սահմանել համապատասխան կարգավորումներ, ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներ, կարողությունների զարգացում` խթանելով համայնքի բազայի վրա հիմնված էկոտուրիզմը և տեղական արտադրությամբ արդյունաբերությունը.

- աջակցել հաղորդակցության/գովազդային/ նյութեր պատրաստելուն` քաղաքային զարգացման պլանը /ԲԶՊ – CDP/ ներդրումային հնարավորությունները շուկա դուրս բերելուն, գովազդելուն ու ցուցադրելուն և յուրաքանչյուր քաղաքում առաջարկված մասնավոր հատվածի ներգրավածությանը.

- մշակել ներդրումային ծրագիր` ծախսերի նախահաշվով և իրականացման գրաֆիկով, քաղաքի տեսլականը գովազդելու համար կպատրաստվեն հաղոր-

դակցության ու մատակարարման նյութեր, որի հիման վրա կձևավորվի քաղաքի ինտերնետ կայքը և կկազմակերպվի ցուցահանդես քաղաքի տնտեսական ոլորտի զարգացման թեմայով⁶⁶:

Առևտրային աջակցություն Կենտրոնական Ասիայի, Հարավային Կովկասի և ԱՊՀ երկրներին (Հայաստան) ծրագիրը մեկնարկել է 2011-ին և ավարտվելու է 2013-ին: Ծրագիրն իրականացվում է ՀՀ Տավուշի մարզում, ունի ռազմավարական և առանցքային նշանակություն դեպի ՌԴ և ԱՊՀ այլ երկրներ, ինչպես նաև Եվրոպա և Վրաստանի միջով Թուրքիա բեռնափոխադրումների համար: Այս ծրագրով Ֆինլանդիայի կառավարության և ՓՄՁ ՋԱԿ համագործակցությամբ ՄԱՋԿ-ը աջակցել է տնտեսական զարգացմանը՝ խթանելով առևտուրը Տավուշի մարզում՝ ստեղծելով հանրային ոլորտի մարմինների կարողություններ և գործարար աջակցման հաստատություններ առևտրի և արտահանման խթանման համար, հզորացրել շուկայի տեղեկատվական կենտրոնի կարողությունները հաճախորդներին համապատասխան ծառայությունների մատուցման համար: Ծրագրի իրականացման արդյունքում 150 – ից ավելի շահառուներ կստանան մասնագիտացված դասընթացներ բիզնեսի պլանավորման, ազդովերամշակման, ազդոբիզնեսի, չոր մրգերի արտադրման և ջերմոցային տեխնոլոգիաների վերաբերյալ, կստեղծվի առցանց շուկա վեբ պորտալ, չոր մրգերի արտադրությամբ զբաղվող տասնյակ անձինք կստանան համապատասխան սարքավորումներ: Պտղավան համայնքի 17 տնային տնտեսություններ և մարզի այլ համայնքերի 12 տնային տնտեսություններ կստանան 120 մ² ջերմոցներ՝ կաթիլային ռոռզմամբ և բարձրորակ բուսական օնկիներով: Ծրագրի ֆինանսավորումն իրականացնում է Ֆինլանդիայի կառավարությունը՝ 330,000 EUR, որից 2011-2012 թթ. ծախսված միջոցները կազմել են 155,240.39 EUR.⁶⁷:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության, UNICEF-ի և Համայնքների ֆինանսիստների միավորման համագործակցության արդյունքում մշակվել է ՀՀ տարածքային սոցիալական պլանավորման հայեցակարգը, որի հիման վրա մշակվել և ՀՀ փոխվարչապետ, տարածքային կառավարման նախարարի թիվ 180-Ա և ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի թիվ 124-Ա/1 համատեղ հրամանով հաստատվել է «Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների տրամադրման փորձնական ծրագրի շրջանակում համայնքի սոցիալական կարիքների գնահատման, դրա հիման վրա սոցիալական ծրագրերի մշակման ուղեցույցը հաստատելու մասին» մեթոդական ուղեցույցը: Այդ ծրագրի շրջանակներում 2012 թվականի ընթացքում World Vision կազմակերպության հետ համագործակցության արդյունքում իրականացվել են հանրապետության թվով 6 մարզերի 170 համայնքների շուրջ 160 սոցիալական աշխատողների վերապատրաստման աշխատանքներ:

⁶⁶ www.mta.gov.am

⁶⁷ http://www.am.undp.org/content/armenia/en/home/operations/projects/poverty_reduction/aid-for-trade-for-central-asia—south-caucasus—and-western-cis-.html

Աջակցություն է ցուցաբերվել նաև ինտեգրված ծառայությունների մատուցման համար անհրաժեշտ շենքային պայմանների տրամադրման գործընթացին⁶⁸:

Միջազգային կազմակերպությունների գործունեության համակարգվածության և միասնականության զննահատմը

ՀՀ-ում ծրագրեր իրականացնող տարբեր միջազգային կազմակերպությունների դերը շարունակում է զգալի մնալ ՀՀ համայնքներում իրականացվող տարատեսակ ծրագրերի առումով: Նրանք հիմնականում իրենց գործունեությամբ ձգտում են անշրջելի դարձնել ժողովրդավարության և ազատական տնտեսության սկզբունքներն՝ անցումային շրջանում գտնվող մեր երկրում: Իրենց առաքելություններն իրականացնելիս, նրանք համագործակցում են ՀՀ կառավարության, ՏԻՄ-երի, հաճախ նաև՝ միմյանց հետ: Սակայն, դեռևս նրանց գործունեության արդյունավետությունը հաճախ տուժում է իրականացվող ծրագրերի և համայնքային առաջնահերթ կարիքների չհամընկնելու պատճառով: Իրականացվող ծրագրերը հաճախ կրում են ոչ ինստիտուցիոնալ բնույթ:

7. Համայնքային ծառայությունների մատուցումը

7.1 Համայնքների կողմից մատուցվող հանրային ծառայությունները

2012 թվականին համայնքներին վերապահված ծառայությունների մատուցման բնագավառում կատարվել են մեծ ծավալի և տարաբնույթ աշխատանքներ, որոնք առավել մանրամասն ներկայացված են ըստ ծառայությունների առանձին ոլորտների:

Կանաչադաշտում և բարեկարգում

Երևան քաղաքում 2012 թվականին տնկվել է մոտ 40 000 ծառ և թուփ: Ծառերի կաչողականությունը կազմել է 70 տոկոս: Քանի որ սիզամարգային խոտածածկն առավել օժտված է փոշեկլանիչ հատկությամբ, ուստի մեծ ուշադրություն է դարձվում ոչ միայն դրանց գեղագիտական, այլև բնապահպանական նշանակությանը: 2012 թվականին բարելավվել և ընդլայնվել են սիզամարգային և ծաղկային տարածքները, որոնց ընդհանուր մակերեսը կազմել է 17.9 հա: Մայրաքաղաքին վայել տեսքն ապահովելու համար Երևանում զարգացել է ծաղկապատման մշակույթը, որն, ըստ էության, տարբեր լուծումներով ձևավորում է:

⁶⁸ www.mta.gov.am

2012 թվականին բարեկարգվել և ծաղկապատվել են Երևանի մուտքերը⁶⁹: «Էյ թի Փի»-ի առաջնային Համայնքային ծառատունկ ծրագիրը տնկել է 70,383 մրգատու և դեկորատիվ ծառ, մինչ SEEDS ծրագիրը՝ 342,099 ծառ Հայաստանի հյուսիսում՝ անտառավերականգնման նպատակով⁷⁰:

Երևան քաղաքի զարգացման ծրագրերի շրջանակում մայրաքաղաքում շարունակվում են բարեկարգվել, կանաչապատվել ու կահավորվել բակային տարածքները: Շենգավիթ վարչական շրջանում բացվել են նորակառույց հերթական երկու բակեր և ֆուտբոլի մեկ փոքր խաղադաշտ: Ծրագիրն առավել քան սպասված էր սեփական տնտեսություններից կազմված Արարատյան փողոցում ապրող բնակիչների համար: Երբևէ խաղահրապարակ ու հանգստյան գոտի չունեցող այս քաղամասում անխնամ տարածքի փոխարեն ներկայումս վառ գույներով ձևավորված խաղահրապարակ է: Շարուրի փողոցի 25, 27 և 29 շենքերի բակում շահագործման է հանձնվել ֆուտբոլի նոր, փոքր խաղադաշտ՝ ապահովված անհրաժեշտ բոլոր պայմաններով⁷¹:

Գեղեցիկ գրուցարաններով, մանուկների համար խաղահրապարակներով է կահավորվել նաև Աերացիա քաղամասի 5/1 շենքի բակը: Բարեկարգման ծրագրի շրջանակում ամբողջությամբ փոխվել են եզրաքարերը, սալապատվել ճեմուղիները, ինչպես նաև իրականացվել կանաչապատման ու ծաղկապատման աշխատանքներ⁷²:

Երևանի քաղաքապետարանի և ՄԱԶԾ հայաստանյան գրասենյակի համատեղ «Գեղեցիկ Երևան» ծրագրի շրջանակներում բարեկարգվել և լուսավորվել է Սայաթ-Նովայի անվան երաժշտական դպրոցի շենքը: Ծրագրի շրջանակներում իրականացված աշխատանքների արդյունքում շենքը բարեկարգվել է, հին պատուհանները փոխարինվել են նոր պատուհաններով, մուտքի դուռը վերանորոգվել է, իրականացվել են այլ աշխատանքներ, ներառյալ շենքի լուսավորության աշխատանքները⁷³: Անցած տարիների ընթացքում անտառատնկման մասսայական աշխատանքներ չեն կատարվել և չեն վերացվել նախկին տարիների ծառահատումների միջոցով հասցված վնասները: Ծառատնկումները հիմնականում կատարվում են հասարակական նախաձեռնությամբ և միջազգային կազմակերպությունների նվիրատվությամբ, որը չի կարող հիմնովին լուծել հիմնախնդիրը⁷⁴: 2012 թվականին Մեծամորի քաղաքապետարանը բնապահպանական վճարներից և կառավարության կողմից հատկացված գումարով քաղաքում ստեղծել է բնակչության հանգստի, զվարճալի միջոցառումների կազմակերպման և երեխաների խաղահրապարակ: Շուրջ 2000 քառակուսի մետր մակերեսի վրա գեղատեսիլ ծառատեսակներով և թփերով կանաչապատվել ու բարեկարգվել է տարածքը⁷⁵: Մեղրաձոր համայնքի անտառային հատվածից ապօրինի կերպով

⁶⁹ <http://www.yerevan.am/am/nature-protection/>

⁷⁰ http://www.armeniatree.org/atpnews/news_press_010213_arm.pdf

⁷¹ <http://www.iyerevan.am/am/work/improvement-of-shengavit-administrative-district/>

⁷² Նույն տեղում

⁷³ <http://www.iyerevan.am/am/work/renovation-of-musical-school-after-sayat-nova/>

⁷⁴ <http://aragatsotn.gov.am/socio-economic-situation/>

⁷⁵ <http://armavir.gov.am/reports/>

հատվել է շուրջ 50 ծառ, բնությանը հասցված վնասի չափը կազմում է 1,200,000 ՀՀ դրամ: Թեղենիք և Կարենիս համայնքներում մի քանի հեկտարների վրա վրա հիմնվել է անտառաշերտ, ընդհանուր առմամբ տնկվել են շուրջ 7000 հատ ծառեր և թփեր⁷⁶:

Իրականացվել են Իջևան համայնքի Ազատամարտիկների հրապարակի վերանորոգման աշխատանքները՝ 25,0 մլն դրամ արժեքով: Դիլիջան քաղաքում իրականացվել է հնգաթև հուշարձանի և օղակաձև խաչմերուկի հարակից տարածքների բարեկարգում և ճարտարապետական ձևավորում: Տեղադրվել են լուսատուներ և շատրվանների եռագույն լուսադիողային լուսավորման համակարգ⁷⁷:

Աղբահանություն

2012 թվականին դեռ խիստ հիմնախնդրային է մնում թափոնների տարեբայնորեն տեղադրման, անկանոն աղբահանության և աղբավայրերի ոչ կանոնակարգված ձևով օգտագործման հարցը: Արարատի մարզում կան 4 աղբավայրեր, որոնք շահագործվում են Արտաշատ, Արարատ, Մասիս և Վեդի համայնքների կողմից, և որոնց ընդհանուր մակերեսը կազմում է շուրջ 28 հա: Մասիսի տարածաշրջանի 9 համայնքներ օգտվում են Երևան քաղաքին հատկացված կենտրոնացված աղբավայրից: Չարտոնագրված աղբավայրերից օգտվում են Արարատի մարզի 7 գյուղական համայնքներ: Մասիս քաղաքում «Առողջության զարգացման կենտրոն» ՍՊԸ N5 լիցենզավորված կազմակերպությունը իրականացնում է բժշկական վտանգավոր թափոնների վնասագերծման աշխատանքներ ըստ NN 121-123 պայմանագրերի:

Սյունիքի մարզում պաշտոնական աղբավայրերը 6 են, որոնք շահագործվում են Սիսիանի, Գորիսի, Կապանի, Քաջարանի, Մեղրիի, Ագարակի քաղաքային համայնքների կողմից: Վայոց Ձորի մարզի 3 քաղաքային և 10 գյուղական համայնքներ ունեն աղբավայրեր, իսկ 10 գյուղական համայնքներում սկսվել է աղբավայրերի տեղադրման գործընթացը: Հիմնովին կարգի են բերվել Եղեգնաձոր և Վայք քաղաքների աղբավայրերը: Եղեգնաձոր քաղաքում տեղադրվել է 75 աղբաման և 60 աղբարկղ: 45 աղբաման և 70 աղբարկղ տեղադրվել է Ջերմուկ քաղաքում, իսկ Վայքում՝ 30 աղբաման և 45 աղբարկղ⁷⁸: 2012 թվականի ընթացքում Իջևան, Բերդ, Նոյեմբերյան, Ոսկեպար, Բագրատաշեն համայնքներում գործել են պաշտոնական 5 աղբավայրեր: Գերմանական վերակառուցման վարկերի բանկի աջակցությամբ (KfW) իրականացվում է «ՀՀ Լոռու մարզի Վանաձոր քաղաքի կոշտ կենցաղային աղբի համակողմանի կառավարում» ծրագիրը (դրամաշնորհային), որի «Խորհրդատվական պայմանագրով» նախատեսված գործատուի պարտավորություններն իրականացնում է ՀՀ տարածքային կառավարման

⁷⁶ <http://kotayk.gov.am/files/docs/3387.pdf>

⁷⁷ <http://tesankyun.am/2012/12/> 2012թ. Գիլիջանում իրականացված աշխատանքների մասին ՏԵՍԱՆԿՅՈՒՆ – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 30, 2012

⁷⁸ <http://vdzor.gov.am/files/docs/6501.pdf>

նախարարությունը: Նշված ծրագրի ավարտին խորհրդատուն պարտավորվել է ներկայացնել բիզնես ծրագիր՝ Վանաձոր քաղաքի և հարակից համայնքների աղբահանության և սանիտարական մաքրման աշխատանքների կազմակերպման, նոր աղբավայրի կառուցման, դրանց նախահաշվային արժեքների վերաբերյալ, ինչպես նաև նոր աղբավայրի տեղադիրքի առաջարկություն կատարել⁷⁹:

Մշակվել և շահագրգիռ մարմինների հետ համաձայնեցվել է «Տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունների (աղբահանության և սանիտարական մաքրման, նախադպրոցական հաստատությունների գործունեության մասով), իրականացման գործընթացի ուսումնասիրության արդյունքների մասին» ՀՀ կառավարության արձանագրային որոշման նախագիծը: Նախագիծը ներկայացվել է ՀՀ կառավարություն՝ 28.09.2012թ. թիվ 03/16/5039-12 գրությանը⁸⁰:

Բնակելի տների և ոչ բնակելի սարածիների դաշտանում

2002-ի նոյեմբերի 16-ին, ՀՀ-ում ԱՄՆ դեսպան Ջոն Հեֆերնի, ԱՄՆ դեսպանության Ռազմական համագործակցության գրասենյակի, Արարատի մարզպետ Էդիկ Բարսեղյանի, Դարբնիկ համայնքի ղեկավար Ազատ Խաչատրյանի և համայնքի բնակիչների մասնակցությամբ տեղի ունեցավ հանդիսավոր միջոցառում, որով նշանավորվեց Դարբնիկի համայնքային կենտրոնի վերանորոգման աշխատանքների ավարտը: Վերանորոգման աշխատանքների համար ԱՄՆ Եվրոպական հրամանատարության Ռազմական համագործակցության գրասենյակի մարդասիրական աջակցության ծրագիրը տրամադրել է 245,000 ԱՄՆ դոլար, որը ներդրվել է շենքի պատերի, պատուհանների և դռների նորացման, էլեկտրականության և ջեռուցման համակարգերի անցկացման, կոյուղու համակարգի, տանիքի վերանորոգման, ճաշարանի կառուցման համար: Աշխատանքները կատարել է տեղական ՍԵՄԿՕ ընկերությունը:

ՀՀ կառավարության 12.04.2012թ. թիվ 501-Ն որոշմամբ Արմավիր քաղաքի պահածոների գործարանի նախկին վարչական շենքը բնակելի շենքի վերակառուցելու համար հատկացվել է 244,170 մլն դրամ գումար, որով շենքը վերակառուցվեց և շահագործման հանձնվեց: Իրականացվել է Արմավիր քաղաքի 107 և 108 թաղամասերի, Ֆերիկ և Արևիկ գյուղերի գազաֆիկացման աշխատանքները: Կատարվել են Վաղարշապատ և Մեծամոր քաղաքային համայնքների, Փարաքար և Մյասնիկյան գյուղական համայնքների բազմաբնակարան բնակելի շենքերի տանիքների վերանորոգման, Մյասնիկյան համայնքի մանկապարտեզի վերանորոգման աշխատանքները: Իրականացվել է նաև Մեծամոր քաղաքի բազմաբնակարան բնակելի շենքերի վերելակների վերանորոգման աշխատանքները: 2012 թվականին Վարդենիս քաղաքում 41 բազմաբնակարան շենքերով ստեղծված համատիրությունը լուծարվել է, աշխատանքներ են տարվում նոր համատիրություն ստեղծելու ուղղությամբ:

2012 թվականին Լոռու մարզի գյուղական համայնքներում երկրաշարժի հետ-

⁷⁹ <http://www.mta.gov.am/files/docs/441.pdf>

⁸⁰ <http://www.mta.gov.am/files/docs/440.pdf>

ևանքով անօթևան մնացած ընտանիքների բնակապահովման ծրագրի շրջանակներում «Գլենդել Հիլզ» ՓԲ ընկերությունը պետք է շինարարական աշխատանքներ կատարեր 420 բնակելի տների վրա, որոնցից պետք է կառուցեր և շահագործման հանձներ 305 բնակելի տուն, սակայն կառուցվել և շահագործման է հանձնվել միայն 146 բնակելի տուն: Աշխատանքների ընթացքը բավարար չի կարող համարվել: 2012 թվականին Կոտայքի մարզում վերանորոգվել են թվով 54 բազմաբնակարան շենքերի տանիքներ⁸¹:

2012 թվականին Գյումրի քաղաքի «Մուշ-2-2» և «Անի» քաղամասերում ավարտին են հասցվել և վիճակահանությամբ անօթևան ընտանիքներին են հատկացվել 1756 բնակարաններով թվով 38 բազմաբնակարան շենքեր: Իսկ Ախուրյան գյուղում շարունակվել է նույն նկատառումներով իրականացվող 144 բնակարաններով թվով 4 բազմաբնակարան շենքերի կառուցումը: Մարալիկ քաղաքում ավարտվել է 20-ական բնակարաններով երկու բազմաբնակարան շենքերի կառուցումը⁸²: Գավառ քաղաքում հիմնանորոգվել է քաղաքի Բունիաթյան 1-ին անցումը:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությունը և Ասիական զարգացման բանկը «Կայուն քաղաքաշինական զարգացման ներդրումային ծրագրի» (Sustainable Urban Development Investment Program) երկրորդ տրանշի շրջանակներում աշխատանքներ են իրականացնում 4 քաղաքների համար (Գյումրի, Վանաձոր, Դիլիջան, Ջերմուկ)՝ քաղաքաշինության պլան և ներդրումային ծրագիր մշակելու ուղղությամբ⁸³:

Աղյուսակ 31. 2012 թվականի դրությամբ բնակ-կոմունալ տնտեսության ամփոփ տվյալները⁸⁴

	Բազմաբնակարան շենքերի բնակարանային ֆոնդ բնակարանների քանակը	Ընդհանուր մակերեսը 1000մ ²	Համայնքի կողմից կառավարվող բազմաբնակարան շենքերի բնակարանների քանակը	Համատիրության, հավատարմագրային և լիազորագրային կառավարիչների կողմից կառավարվող բազմաբնակարան շենքերի բնակարանների քանակը	Համատիրության, հավատարմագրային և լիազորագրային կառավարիչների կողմից կառավարվող բազմաբնակարան շենքերի քանակը
Տող 1	Տող 2	Տող 3	Տող 4	Տող 5	Տող 6
Ընդամենը	436 631	93412	104 456	331 458	8 066
Քաղաքային	411 855	50148	81 013	330 175	Բացակայում է
Գյուղական	24 776	43264	23 443	1 283	Բացակայում է

⁸¹ <http://kotayk.gov.am/files/docs/3387.pdf>

⁸² <http://shirak.gov.am/files/docs/2359.pdf>

⁸³ <http://www.mta.gov.am/files/docs/441.pdf>

⁸⁴ <http://armstat.am/file/doc/99477448.pdf> Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2013

Աղյուսակ 31-ից պարզ է դառնում, որ համատիրությունների և հավատարմագրային լիազոր կառավարիչների կողմից կառավարվում է 8066 շենք՝ ընդհանուր 331458 բնակարաններով: Համատիրությունների և հավատարմագրային լիազոր կառավարիչների կողմից կառավարվում է բնակարանների 75.91 տոկոսը (տող 5/տող 2), իսկ միայն 24.09 տոկոսը՝ համայնքների կողմից: Համատիրությունների և հավատարմագրային լիազոր կառավարիչների կողմից բազմաբնակարան շենքերի բնակարանների քանակը ըստ գյուղական և քաղաքային համայնքների շատ անհավասարաչափ է: Այդ բնակարանների միայն 0.38% է գտնվում գյուղական համայնքներում, իսկ մնացած 99%-ից ավելին գտնվում է քաղաքային համայնքներում, սակայն համայնքների կողմից կառավարվող շենքերի բաշխավածությունը ըստ գյուղական և քաղաքային համայնքների այդչափ անհամաչափ չէ: Քաղաքային համայնքների կողմից կառավարվող բազմաբնակարան շենքերի բնակարանների քանակը կազմում է համայնքների կողմից կառավարվող ընդհանուր բնակարանների 77.55% իսկ 22.45% միայն կազմում գյուղական համայնքների կողմից կառավարվող բազմաբնակարան շենքերի բնակարանները:

Չրամասակարարում և ջրահեռացում

Արագածոտնի մարզի 31 համայնքների (այդ թվում երեք քաղաքների) ջրամատակարարումը իրականացնում են «Հայջրնուղկոյուղի» ՓԲԸ (28) և «Երևան ջուրը» (3), իսկ մնացած համայնքներինը իրականացվում է համայնքների կողմից: Մյուս բնակավայրերի, հատկապես գյուղական բնակավայրերի, ջրամատակարարման և ջրահեռացման ցանցերը հանդիսանում են համայնքային սեփականություն և գտնվում են խիստ անբարվոք ու մաշված վիճակում, ինչը լուրջ խնդիրներ է առաջացնում բնակչությանը ստանդարտներին համապատասխան որակյալ ջրամատակարարման հարցում: Գլխամասային կառույցները չունեն սանիտարական պահպանման գոտիներ, բնակչությանը տրվող ջուրը հիմնականում չի վարակազերծվում⁸⁵:

Արտաշատի տարածքում ջրատարները (երկարությունը շուրջ 1130 կմ, կոյուղին 14 կմ) իրենց 80% մաշվածության պատճառով բազմիցս վթարների են ենթարկվում, չեն գործում կոյուղատարները՝ կեղտաջրերը լցվում են առվակները աղտոտելով շրջակա միջավայրը: Լուրջ վտանգ է ներկայացնում Արմավիր և Մեծամոր քաղաքների կոյուղու կեղտաջրերի հեռացման վիճակը: Կեղտաջրերը առանց գտման լցվում են Մեծամոր քաղաքին հարակից ստորգետնյա ջրերի հեռացման դրենաժների, ոռոգման ջրագծերը, Մեծամոր գետը օգտագործվում է ոռոգման համակարգերում, որը լուրջ հակասանիտարական վիճակ է ստեղծել Մեծամոր քաղաքի և հարակից մյուս բնակավայրերի համար:

Ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի կողմից Արմավիրի մարզի 15 համայնքներում իրականացվել են 58 կմ երկարությամբ դրենաժների մաքրման

⁸⁵ <http://aragatsotn.gov.am/socio-economic-situation/>

աշխատանքներ՝ 83 մլն. դրամ ընդհանուր արժողությամբ⁸⁶: 2012 թվականին մաքրվել է ջրահեռացման բաց ցանց՝ Արմավիրի մարզի 12 համայնքների վարչական տարածքներում: Լուրջ հիմնախնդիր են մնում Փարաքար համայնքի կոյուղու վերանորոգումը, կոյուղու կեղտաջրերի հեռացման կազմակերպումը: Համայնքի ջանքերով ու նախաձեռնությամբ, ՀՀ կառավարության ՄԱԿ-ի «Գլոբալ էկոլոգիական հիմնադրամի» փոքր դրամաշնորհների ծրագրի և «Ազգային ջրային համագործակցության» շնորհիվ 2010թ. սկսվել և 2012թ. ավարտվել է «Փարաքարի համայնքի դեգրադացված գյուղատնտեսական հողատարածքների վերակազմում՝ կենցաղային մաքրման կենսաբանական լճակի կառուցմամբ» ծրագիրը:

Գերմանական վերակառուցման վարկերի բանկի (KfW) և ՀՀ կառավարության համաֆինասավորմամբ Վանաձոր քաղաքում և Լոռու մարզի 16 գյուղական համայնքներում իրականացվում է ջրամատակարարման և ջրահեռացման աշխատանքներ: «Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ-ի սպասարկման տարածքում գտնվող 38 համայնքներում խնելու ջրի մատակարարման և ջրհեռացման համակարգերի աշխատանքների բարելավման նպատակով Եվրոպական վերակառուցման և զարգացման բանկ, Ասիական զարգացման բանկի ծրագրով պլանավորվել էր իրականացնել 250 մլն. դրամի աշխատանքներ, սակայն իրականացվել են 657.7 մլն դրամի աշխատանքներ: 2012 թվականին ձեռք է բերվել համաձայնություն ՄԱԿ-ի ծրագրով և համայնքային բյուջեների համաֆինասավորմամբ 11.4 մլն դրամի ծավալով աշխատանքներ կատարել Ծաղկաշատ (8.1 մլն. դրամ) և Չկալով (3.1 մլն դրամ) համայնքների ջրագծերի կառուցման համար:

2012 թվականին ամբողջությամբ վերակառուցվել է Մաքրավանի (Հրազդան) կենտրոնական պոմպակայանը: «Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ-ի միջոցներով Ալափարս և Սոլակ համայնքներում իրականացվել են 42,600,000 ՀՀ դրամի աշխատանքներ: 2012 թվականին Գերմանական վերակառուցման վարկերի բանկի (KfW) և Ասիական զարգացման բանկերի կողմից իրականացվել են Ագատանի, Ախուրյանի, Մարալիկի և Գյումրի քաղաքի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի վերակառուցման աշխատանքները: 2012 թվականին Ագարակ և Եղվարդ համայնքներում «Կորլդ Վիժն Ինթերնեյշնլ» ՄԲԿ-ի կողմից կատարվել է ջրամատակարարման և ջրահեռացման ցանցերի հիմնանորոգում՝ 15.0 մլն. դրամի չափով: «ՀՄՀ-Հայաստան» ծրագրի կողմից վերանորոգվել է Գորիս համայնքի ներտնտեսային ցանցը, որի նախահաշիվը կազմել է 132.9 մլն. դրամ: Գյուղական տարածքների տնտեսական զարգացման ծրագրերի իրականացման գրասենյակի կողմից մարզում իրականացրել են Ծավ և Վարդանիձոր համայնքների ջրամատակարարման ծրագրեր՝ ներդնելով 12.67 մլն. դրամ: ՀՀ կառավարության 24.05.2012թ. թիվ 711-Ն որոշմամբ ՀՀ կառավարության պահուստային ֆոնդից հատկացվել է 1,330,000 հազ դրամ, որից քաղաքաշինության ոլորտի համար 1.304,758 հազ. դրամ, կառուցվել են Երասխահուն և Հայթաղ գյուղերի ներքին ջրամատակարարման ցանցերը և ավարտին հասցվել՝ Փարաքարի համայնքի կեղտաջրերի հեռացման կոլեկտորի և մաքրման կենսաբանական լճակի շինարարությունը:

⁸⁶ <http://armavir.gov.am/reports/>

Չեռուցում

2012 թվականին ավարտվել են մայրաքաղաքի բոլոր մանկապարտեզների ջեռուցման համակարգերի տեղադրման աշխատանքները⁸⁷: 2012թ. իրականացվել է գազամատակարարման և ջեռուցման համակարգով ապահովման ծրագիր, որի շրջանակում լուրջ ջեռուցման համակարգերի տեղակայման աշխատանքներ են կատարվել «Արաբկիր» մանկական պոլիկլինիկա», «Նոր Արեշ պոլիկլինիկա», «Թիվ 12 պոլիկլինիկա» և «Թիվ 17 պոլիկլինիկա» ՓԲԸ-ներում: 2012 թվականի ընթացքում իրագործվել է թվով 8 գրադարանի և թվով 6 մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոնի ջեռուցում և վերանորոգում:

2012 թվականին Երևան քաղաքում քաղաքապետի հանձնարարականով աշխատանքներ են տարվել Երևանում քաղաքապետարանի ենթակայության չջեռուցվող 17 դպրոցների ջեռուցման աշխատանքները մինչև 2012 թվականի նոյեմբերի 15-ը⁸⁸ ավարտելու ուղղությամբ: Աշխատանքները կատարվել են և ավարտվել:

Հասարակական տրանսպորտի և ճանապարհափոխություն

2012 թվականին Երևանի քաղաքապետի մարտի 30-ի հ.2911-Ա որոշմամբ հաստատվել է Երևանի ներքաղաքային կանոնավոր ուղևորափոխադրումների նոր երթուղային ցանցը, ինչը նպատակ է ունեցել լիովին վերանայելու Երևանի կանոնավոր ուղևորափոխադրումների կազմակերպման գործընթացը, որոշակիորեն ավելացնելու ավտոբուսների թիվը, դրան զուգահեռ, նվազեցնելով միկրոավտոբուսներին, մեծացնելու մետրոպոլիտենի և տրոլեյբուսների դերը ներքաղաքային կանոնավոր ուղևորափոխադրման ծավալում, ինչպես նաև նախատեսել ավտոբուսային նոր, արդյունավետ երթուղիներ⁸⁹:

Երթուղային նոր ցանցով նախատեսված է միկրոավտոբուսային 77 երթուղի (-1577 միավոր շարժակազմ), ավտոբուսային 68 երթուղի (939 միավոր) և տրոլեյբուսային 10 երթուղի (108 միավոր): Երթուղային նոր ցանցը ներդնելու գործընթացով անց են կացվել Երևանի ներքաղաքային ավտոբուսային և միկրոավտոբուսային կանոնավոր փոխադրումների երթուղիների մրցույթներ: Լոռու մարզում վերանորոգվել են 19 համայնքի ավտոճանապարհներ, այդ թվում մարզի բոլոր քաղաքների առաջնահերթ վերանորոգման փողոցները: Ընդհանուր առմամբ վերանորոգվել է 105 փողոց 70.4 կմ երկարությամբ: Պետական բյուջեի և համաշխարհային բանկի ֆինանսավորմամբ նախատեսվել և իրականացվել են Բալահովիտ-Մայակովսկի-Արամուս՝ 6.8 կմ երկարությամբ, Արամուս-Կամարիս-Գեղաշեն՝ 6.3 կմ երկարությամբ, Նոր գեղի-Արգել-Արգական-Հրագրան՝ 0.16 կմ երկարությամբ, Երևան-Գառնի-Գեղարդ՝ 1.8 կմ երկարությամբ ճանապարհների

⁸⁷ <http://www.yerevan.am/edfiles/files/avagani17.12/2.%20cragir.pdf>

⁸⁸ <http://www.yerevan.am/am/news/this-year-all-schools-in-the-capital-will-be-provided-with-heating-systems/>

⁸⁹ <http://www.yerevan.am/am/public-transportation/>

հիմնանորոգման աշխատանքները⁹⁰: Կատարվել է Գյումրի-Հացիկ ավտոճանապարհի 3.7 կմ երկարությամբ հատվածի ճանապարհի ավագակոպճային հիմքով վերանորոգման աշխատանքներ: Գյումրի քաղաքում վերանորոգվել են 7.0կմ ընդհանուր երկարությամբ թվով 10 փողոցներ, Արթիկ քաղաքում 1.4 կմ ընդհանուր երկարությամբ թվով 3 փողոցներ, Մարալիկ քաղաքում 0.5կմ ընդհանուր երկարությամբ թվով 4 փողոցներ, Սառնաղբյուրում 1.4 կմ երկարությամբ մեկ փողոց⁹¹: «Դինո Գոլդ Մայնինգ Քամփնի» ՓԲԸ-ի հատկացրած 10 մլն. դրամ միջոցներով իրականացվել են Գեղանուշ համայնքի ճանապարհի ասֆալտապատման-նորոգման աշխատանքները⁹²: 2012 թվականի ընթացքում կատարվել է Վայք քաղաքի Երիտասարդական փողոցի բարեկարգում 0.780կմ հատվածով և 131.5մլն. դրամ արժեքով: Բարեկարգվել է Եղեգնաձոր քաղաքի Սպանդարյան փողոցը 0.5 կմ հատվածով 72.1 մլն դրամ արժեքով: Կատարվել են նաև Ջերմուկ քաղաքի կամրջի վերանորոգման աշխատանքներ 137 մլն. դրամ ծավալով, Այգեհովիտ համայնքի ճանապարհի վերանորոգման աշխատանքները՝ 30,0 մլն դրամ արժեքով, Նոյեմբերյանի Դպրոցականների փողոցի վերանորոգման աշխատանքները՝ 20,0 մլն դրամ արժեքով, Գանձաքար համայնքի ճանապարհի վերանորոգման աշխատանքները՝ 23,1 մլն դրամ արժեքով: Այգեհովիտ համայնքի ճանապարհի վերանորոգման աշխատանքների ծրագիրը ամբողջապես ավարտելու համար Այգեհովտի համայնքապետարանը կատարել է ներդրում 8,5 մլն դրամ գումարի չափով⁹³:

2012 թվականին Դիլիջան քաղաքում իրականացվել են Անդրանիկի թաղամաս տանող ճանապարհի, Սայաթ-Նովա, Աբովյան, Շահումյան, Գայի, Օրջոնոկիձե, Գորկի-Մյասնիկյան, Հակոբջանյան փողոցների, հենապատերի, հեղեղատարների վերանորոգման, երթևեկության անվտանգության էլեմենտների տեղադրման աշխատանքները՝ 231.8 մլն դրամ արժեքով: Իջևան քաղաքում իրականացվել են Անկախության փողոցի ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման (ճանապարհային նշանների, լուսաֆորների տեղադրում) աշխատանքներ և Բլբուլյան փողոցի վերանորոգման աշխատանքներ՝ 13.65 մլն դրամ արժեքով⁹⁴:

Կրթություն և մշակույթ

2012 թվականը նշանավորվեց ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից Երևանը գրքի համաշխարհային մայրաքաղաք ընտրվելու և հայ գրատպության 500 ամյակին նվիրված միջոցառումներով: Երևանը որպես գրքի համաշխարհային մայրաքաղաք միավորեց փորձագետների և մասնագիտների տարածաշրջանում և ամբողջ աշխարհում, և ծառայեց որպես խթան հրատարակության կարևորության և

⁹⁰ <http://kotayk.gov.am/files/docs/3387.pdf>

⁹¹ <http://shirak.gov.am/files/docs/2359.pdf>

⁹² <http://syunik.gov.am/files/docs/10244.pdf>

⁹³ <http://tavush.gov.am/reports/>, ՀՀ Տավուշի մարզի 2012թ. տարեկան սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի վերլուծության մասին

⁹⁴ նույն տեղում

իրագեկության բարձրացման համար⁹⁵:

Իրականացվել է «Հանդիպման վայրը՝ գրադարան» ծրագիրը, որին մասնակցել են 103 գրադարաններ, կազմակերպվել է 257 միջոցառում: Մեկնարկել է ՀՀ Արմավիրի մարզի Այգեշատի համայնքի Թարգմանչաց եկեղեցու վերականգնման գործընթացը: Իրականացվել է «Համայնքային գրադարանների համար վարպետաց դասընթացներ» ծրագրի շրջանակներում 10 մարզի 90 գրադարանավարի վերապատրաստում⁹⁶:

Վարդանաշեն համայնքում նախադպրոցական հաստատության շենքը հանձնվել է մարզպետարանին և օգտագործվում է որպես դպրոց: Արմավիր քաղաքի թիվ 1 մշակույթի տանը դպրոցականների ուժերով կազմակերպվել է խորեոգրաֆիկ բեմականացում նվիրված Պ. Ի Չայկովսկու «Շելկունչիկ» բալետի 120-ամյակին: «Փրկենք երեխաներին» կազմակերպության և համայնքների միջոցներով գործարկվել են 3 նախակրթարաններ Շահումյան, Ջրաշեն և Մայիսյան համայնքներում:

3 սահմանամերձ համայնքների՝ Երվանդաշատի, Մարգարայի և Փշատավանի գրադարաններին ՀՀ մշակույթի նախարարության նախաձեռնությամբ կազմակերպված «Մուտքը գրքով» միջոցառումների շրջանակում հավաքագրված գրքերից հանձնվել է 1200 գիրք: Նոյեմբերի 29-ին «ԱրմենՏել» ընկերությունը Հայաստանի մանուկների հիմնադրամի հետ համատեղ Մյասնիկյան, Լեռնագոգ, Քարակերտ, Դալարիկ, Շենիկ, Արզիմա համայնքների դպրոցական գրադարաններին նվիրաբերեց Հայաստանի մշակույթը և պատմությունը ներկայացնող պատկերագրքեր:

«Վորլդ Վիժն ինթերնեշնլ» ՄԲԿ-ի միջոցների հաշվին Արագածոտնի մարզի 21 համայնքների ուսուցիչների, աշակերտների և ծնողների համար կազմակերպվել են դասընթացներ՝ առողջ ապրելակերպի և հիվանդությունների կանխարգելման թեմաներով: Դասավանդման համագործակցային և մանկավարժական նոր մեթոդների ուսուցումը ներդնելու և կատարելագործելու նպատակով «Վորլդ Վիժն ինթերնեշնլ» ՄԲԿ-ի միջոցների հաշվին վերը նշված 21 համայնքների նախադպրոցական և հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների դաստիարակների և ուսուցիչների համար կազմակերպվել են ուսուցման նոր մեթոդների վերաբերյալ դասընթացներ⁹⁷:

2012 թ. հունիս-օգոստոս ամիսներին «Արի տուն» ծրագրի շրջանակներում Արարատի մարզի քաղաքային և գյուղական համայնքներում 14-օրյա այցով հյուրընկալվել են 142 սփյուռքահայ պատանիներ: Արարատի մարզում նշանակալի տեղ է հատկացվել զանգվածային միջոցառումներին «Տեառնընդառաջ» «Պոեզիայի տուն» «Բերքի տուն» «Ուսուցչի օր» որոնք աչքի են ընկել իրենց մասսայականությամբ: Մարզի տարբեր համայնքներում նշվել են Պ Սևակի, Վ. Սարգսյանի, 18-րդ դարի բանաստեղծ աշուղ Սայաթ-Նովայի, բանաստեղծ Եղիշե Չարենցի, Սպարապետ Վազգեն Սարգսյանի, Գառզուի, Հովսեփ Օրբելու,

⁹⁵ <http://yerevan2012.org/>

⁹⁶ <http://mincult.am/reports.html>

⁹⁷ <http://aragatsotn.gov.am/socio-economic-situation/>

Հովհաննես Բաղրամյանի, Անանիա Շիրակացու տարեդարձները, հայ գրատպության 500-ամյակը:

Բյուրեղավան քաղաքային և Սոլակ գյուղական համայնքների մանկապարտեզների շենքերը հիմնանորոգման գործընթացում են⁹⁸

ՀՀ կառավարության 04.10.2012թ. N 1392-Ն որոշմամբ Շիրակի մարզին հատկացված 1320.0 մլն. դրամ գումարի շրջանակներում՝ իրականացվելու են կրթական 4 ծրագրեր. Արթիկ քաղաքի 2 և 5, Հայկաձորի դպրոցներում և Ոսկեհասկի մանկապարտեզում: Այդ նույն գումարի շրջանակներում շարունակվելու է նաև Ագատանի մանկապարտեզի կառուցումը⁹⁹: Ավարտվել է Վահրամաբերդ գյուղի մշակույթի տան կառուցումը: Ամերիկահայ բարերարի, Յան Գիլանի «Դիպ Փարվիլ» լեգենդար ռոք խմբի և ՀՀ պետական բյուջեի ֆինանսավորմամբ ընթանում է Գյումրի քաղաքի N6 երաժշտական դպրոցի կառուցումը:

2012 թվականին Եղեգնաձոր քաղաքում կառուցվել է լողավազան: 2012 թվականին կազմակերպվել է «Մարզական փառատոն», որին մասնակցել են Տավուշի մարզի հինգ քաղաքների պատանի մարզիկները: Կանաչապատվել է Աչաջուր համայնքի ֆուտբոլի դաշտը¹⁰⁰: 2012 թվականի ընթացքում Ալավերդի, Արմավիր, Վեդի, Մարալիկ, Չարենցավան քաղաքներում կազմակերպվել են այդ համայնքների պատմությանը նվիրված ցուցահանդեսներ¹⁰¹:

Առողջադատություն

2012-ից Երևանում բնակչության ամբուլատոր-համաբուժարանային և հիվանդանոցային բժշկական օգնությունը և սպասարկումն իրականացնում են առողջապահական 108 կազմակերպություններ, որոնցից Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայության են 34-ը: Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայության են առողջապահական 34 հիմնարկներն. 4 բազմաճյուղ և 2 մասնագիտացված բուժկենտրոններ, 1 ծննդատուն, 22 համաբուժարան, 2 դիսպանսեր, բուժսանմաս, հիգիենայի և մասնագիտական հիվանդությունների գիտահետազոտական ինստիտուտ ու շտապբուժօգնության ծառայություն: Երևանի ենթակայության առողջապահական 34 հաստատություններից 27-ը մատուցում են ամբուլատոր-համաբուժարանային ծառայություններ¹⁰²:

Երևանի բյուջեի միջոցների հաշվին հիմնանորոգվել է «Թիվ 22 պոլիկլինիկա» ՓԲԸ մասնաշենքը: Մի շարք պոլիկլինիկաներում կատարվել են շենքերի արտաքին տեսքի բարելավման և մուտքերի դռների կապիտալ նորոգման աշխատանքներ: «Առողջապահական օբյեկտների թեքահարթակների կառուցում» ծրագրի շրջանակում սահմանափակ կարողություններով անձանց համար քաղաքապետարանի ենթակայության ընկերություններում կառուցվել են թեքահարթակներ,

⁹⁸ <http://kotayk.gov.am/files/docs/3387.pdf>

⁹⁹ <http://shirak.gov.am/files/docs/2359.pdf>

¹⁰⁰ <http://tavush.gov.am/reports/>, ՀՀ Տավուշի մարզի 2012թ. տարեկան սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի վերլուծության մասին

¹⁰¹ <http://www.mta.gov.am/files/docs/441.pdf>

¹⁰² <http://www.yerevan.am/am/health/>

պոլիկլինիկաների առաջին հարկերում առանձնացվել են հարմարեցված բուժսենյակներ՝ հաշմանդամների հարմարավետ բուժսպասարկումն իրականացնելու համար:

2012թ. դեկտեմբերին սոցիալապես անապահով խավի համար Երևանի բոլոր պոլիկլինիկաներում կազմակերպվել են «Բաց դռների օրեր»: Ակցիայի շրջանակում, անհրաժեշտության դեպքում, կատարվել են նաև դժվարամատչելի հետազոտություններ (համակարգչային տոմոգրաֆիա, ռենգենոգրաֆիա, կոլոնոս-կոպիա և այլ): Առողջապահության վարչության կողմից մշակել և ներդրվել է բուժօգնության որակի, ֆինանսատնտեսական և ծրագրային ցուցանիշների՝ Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայության առողջապահական ընկերությունների գործունեության գնահատման կողմնորոշիչ ուղեցույց: Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայության բուժփինանսարկների կառավարման, ֆինանսատնտեսական գործունեության բարելավման, ինչպես նաև մասնավոր ներդրումների ապահովման նպատակով Երևան համայնքի ավագանու որոշումներով վերակազմակերպվել են «Քանաքեռ-Զեյթուն», «Սուրբ Աստվածամայր» և «Գրիգոր Նարեկացի» ՓԲԸ-ները՝ ստեղծելով նոր ընկերություններ («Դավիթ Անհաղթ» ԲԿ, «Թիվ 16 պոլիկլինիկա», «Արաբկիր» մանկական պոլիկլինիկա», «Ն.Բ. Հակոբյանի անվան ընդհանուր հիգիենայի և մասնագիտական հիվանդությունների Գ-ՀԻ», «Նուբարաշեն», «Սարի Թաղ», «Նոր Արեշ», «Կարմիր Բլուր», «Թիվ 18 պոլիկլինիկա», «Սուրբ Աստվածածին» ՓԲԸ-ները): Կառավարման նոր մեխանիզմների ներդրումը կրերի բուժսպասարկման առաջնային օղակում ենթակառուցվածքների բարելավմանը, բուժփինանսարկների վերազինմանը, ինչը իր հերթին կնպաստի բնակչության բուժսպասարկման որակի բարձրացմանը¹⁰³:

Գյուղական բնակավայրերում առողջության առաջնային պահպանման հաստատությունների զարգացման նպատակով 13 գյուղական համայնքներում մեկնարկվել են ամբուլատորիաների նոր մասնաշենքերի կառուցման աշխատանքները, իսկ 4 գյուղական համայնքներում ավարտվել են բժշկական ամբուլատորիաների վերանորոգման աշխատանքները¹⁰⁴: Այդ համայնքներն են Տավուշի մարզի Հաղարծին, Այգեձոր, Արագածոտնի մարզի Մաստարա և Արմավիրի մարզի Բամբակաշատ համայնքները: Բացի այդ Հաղարծնի ԱԱՊԿ-ն ստացել է ԷՍԳ սպարատ:

«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի կողմից իրականացված 60 մլն. դրամ արժողությամբ ծրագրի շրջանակներում Ակնաղբյուր գյուղում բացվեց նորակառույց համայնքային կենտրոնը: Այն իր մեջ ներառել է նաև բուժկետ, համայնքի բնակչության սպասարկման համար¹⁰⁵:

¹⁰³ <https://www.yerevan.am/edfiles/files/avagani17.12/2.%20cragir.pdf>

¹⁰⁴ <http://www.moh.am/karavar/GERAKA1.pdf>

¹⁰⁵ <http://www.himnadram.org/index.php?id=23485&page=13&lang=2>

Գերեզմանասների դահողանում

2012 թվականին շարունակվել է արդի մնալ համայնքների տարածքներում գերեզմանատների պահպանման հարցը: 2012 թվականին Կառավարության N25-Ն որոշման համաձայն Լոռու մարզի Մեծ Պառնի գյուղի համայնքային սեփականություն հանդիսացող հողերից 1.5 հեկտարը փոխանցվել է գերեզմանոցի ընդարձակման համար¹⁰⁶, իսկ Գոգարան գյուղական համայնքում հատուկ պահպանվող տարածքներից 2.52 հեկտարը հատկացվել է գերեզմանոցների ընդարձակման համար¹⁰⁷: 2012 թվականին Վանաձոր քաղաքը ստացել է 5 մլն դրամ Վանաձորի ազատամարտիկների գերեզմանների վերանորոգման աշխատանքների համար:

ՏԻՄ-երի կողմից համայնքային ծառայությունների մատուցման վճարներ սահմանելու իրավասությունը

2012 թվականի ընթացքում ՏԻՄ-երը համայնքային ծառայությունների մատուցման վճարներ են սահմանել հիմնականում աղբահանության, նախադպրոցական և արտադպրոցական կրթության համար:

Աղբահանության վճարի սահմանումը կանոնակարգված է «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» ՀՀ օրենքով: Այսպես, օրինակ, աղբահանության վճարը կենցաղային աղբի համար կարող է սահմանվել մինչև 400 դրամ՝ ամսական մեկ հաշվառված անձի կամ բնակչի հաշվով: Յուրաքանչյուր համայնքի ավագանի սահմանում է այդ վճարի չափը՝ իր համայնքում: Երևանում, օրինակ, այն սահմանված է 200 դրամ, Վեդիում՝ 150 դրամ, Ալավերդիում՝ 100 դրամ:

Նախադպրոցական և արտադպրոցական ծառայությունների մատուցման վճարների սահմանումը որևէ օրենքով կանոնակարգված չէ: Համայնքի ավագանին այն սահմանում է իր հայեցողությամբ: Այսպես, օրինակ, 2012 թվականին մայրաքաղաքում գործում էր 162 մանկապարտեզ, որոնք Երևանի քաղաքապետարանի ծրագրով նախորդ տարվանից սկսեցին գործել անվճար սկզբունքով¹⁰⁸: Երևան համայնքի բնակիչ չհանդիսացող ծնողների երեխաների համար Երևան քաղաքի ենթակայության նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններում երեխայի կրթության վճարի չափը սահմանվեց ամսական 8000 (ութ հազար) դրամ¹⁰⁹:

Գիլիջան համայնքում «Գիլիջանի Հովհաննես Ծարամբեյանի անվան գեղարվեստի դպրոց» համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպության սաների համար 2012թ. հունվարի 1-ից սահմանվեց ամսական վարձավճար 5000 դրամ: Նույն չափի վարձավճար սահմանվեց նաև նախադպրոցական համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպությունների սաների համար:

¹⁰⁶ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=73698>

¹⁰⁷ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=73580>

¹⁰⁸ <http://archive.ankakh.com/2012/05/204427/>

¹⁰⁹ <http://168.am/2012/08/17/116580.html>

Ապարանի քաղաքային համայնքի ավագանու 2011 թվականի դեկտեմբերի 8-ի որոշմամբ Ապարանի քաղաքային համայնքի արվեստի դպրոցում 2012 թվականի համար սահմանվել էին հետևյալ դրույքաչափերը. դաշնամուրի դասարանում սովորողի ամսական վարձավճարի չափը՝ 3.000, ջութակի և կիթառի դասարաններում սովորողի ամսական վարձավճարի չափը՝ 2.000, ժողովրդական նվագարանների /քանոն, դուդուկ, շվի, դիոլ/ դասարաններում սովորողի ամսական վարձավճարի չափը՝ 1.500, ժողովրդական վոկալի դասարանում սովորողի ամսական վարձավճարի չափը՝ 1.500, կերպարվեստի բաժնում սովորողի ամսական վարձավճարի չափը՝ 1.500 դրամի չափով:

Ապարանի քաղաքային համայնքի մանկապարտեզի սաների համար սահմանվեց ամսական 3500 դրամ վարձավճար մեկ երեխայի համար:

Սահմանեցին նաև արտոնություններ մանկապարտեզի և արվեստի դպրոցի սաների համար: Մասնավորապես՝ մույն ընտանիքից 2 երեխա հաճախելու դեպքում դեպքում մեկ երեխայի համար սահմանվում է 50 տոկոս զեղչ, իսկ մույն ընտանիքից երեք երեխա հաճախելու դեպքում մեկ երեխայի վարձավճար չի գանձվում:

Կոտայքի Արգել համայնքի ավագանու 2012 թվականի մայիսի 15-ի որոշման համաձայն համայնքի մտոր մանկապարտեզ հաճախող երեխաների ծնողական ամսական վճար սահմանվեց 4500 դրամը:

7.2 Համայնքային ծառայությունների կառավարում

2012 ավելացել է համայնքային բյուջեների ընդհանուր ծախսերի կազմում հիմնական հանրային ծառայությունների մատուցմանն ուղղված ուղղակի ծախսերի մասնաբաժինը՝ նախորդ տարվա 74.4%-ից հասնելով 78.2%-ի (աղյուսակ 32): Սակայն պետք է փաստել, որ ընդամենը ծախսերը, նախորդ տարվա նկատմամբ նվազել են մոտ 531 մլն դրամով: Արդյունքում բարձրացել է հանրային ծառայությունների ծախսերի և ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների ծախսերի հարաբերակցության գործակիցը՝ 3.43-ից հասնելով 3.60-ի: Սակայն անհրաժեշտ է նշել, որ այդ ցուցանիշը հիմնականում բարձր է ի հաշիվ Երևան քաղաքի՝ 8.95, նախորդ տարվա՝ 7.97-ի դիմաց:

Մնացած գյուղական և քաղաքային համայնքներում, առանց Երևան քաղաքի, այդ ցուցանիշը կազմում է 1.48, կամ կարելի է ասել որ հիմնական հանրային ծառայություններին ուղղված ծախսերը կազմում են ընդամենը ծախսերի 59.7%-ը (նախորդ տարում՝ 57.4%-ը): Նախորդ տարվա համեմատ աճը կազմել է 2.3 տոկոսային կետ: Սակայն, ամեն դեպքում, այս ցուցանիշը բավական ցածր է Երևան քաղաքի հետ համեմատած: Երևան քաղաքում ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների ծախսերը կազմում են ընդամենը ծախսերի 10.0%-ը, (նախորդ տարում՝ 10.7%-ը):

Կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ որքան փոքր է համայնքը այնքան ավելի մեծ է ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների կամ

համայնքի աշխատակազմի պահպանման ծախսերի տեսակարար կշիռը ամբողջ ծախսերում:

Աղյուսակ 32. Համայնքների բյուջեներում ընդհանուր բնույթի համայնքային ծառայությունների և համայնքի կողմից մատուցվող ծառայությունների ծախսերի հարաբերակցությունը (2012թ. հազար դրամ)

	Ընդամենը համայնքներ ¹¹⁰		Երևան քաղաք ¹¹¹		Ընդամենը քաղաքային և գյուղական համայնքներ՝ առանց Երևանի	
	Ընդամենը	Կոտորակ	Ընդամենը	Կոտորակ	Ընդամենը	Կոտորակ
Ընդամենը ծախսեր	106,066,920.1	100.0%	65,048,677.3	100.0%	41,018,242.8	100.0%
Ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայություններ	23,082,051.4	21.8%	6,536,699.5	10.0%	16,545,351.9	40.3%
1. Տրանսպորտ	23,599,438.6	22.2%	20,669,999.7	31.8%	2,929,438.9	7.1%
2. Կապ	1,092.6	0.0%	0.0	0.0%	1,092.6	0.0%
3. Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	10,193,447.0	9.6%	7,042,640.8	10.8%	3,150,806.2	7.7%
4. Բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություններ	9,552,065.8	9.0%	6,187,712.2	9.5%	3,364,353.6	8.2%
5. Առողջապահություն	302,037.9	0.3%	238,760.2	0.4%	63,277.7	0.2%
6. Հանգիստ, մշակույթ և կրոն	6,031,294.0	5.7%	2,153,878.2	3.3%	3,877,415.8	9.5%
7. Կրթություն	30,643,432.5	28.9%	21,303,469.9	32.8%	9,339,962.6	22.8%
8. Սոցիալական պաշտպանություն	2,662,060.3	2.5%	915,516.8	1.4%	1,746,543.5	4.3%
Ընդամենը հանրային ծառայություններ (1+2+3+4+5+6+7+8)	82,984,868.7	78.2%	58,511,977.8	90.0%	24,472,890.9	59.7%
Հանրային ծառայությունների ծախսերի և ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների ծախսերի հարաբերակցությունը	3.60		8.95		1.48	

¹¹⁰ <http://minfin.am/index.php?cat=76&lang=1>

¹¹¹ <https://www.yerevan.am/edfiles/files/avagani19.13/byuje%20hashv..pdf>

Եզրակացություններ և առաջարկություններ

2012 թվականին Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումներում էական առաջընթաց չի գրանցվել:

Սահմանադրական փոփոխություններով նախատեսված օրենսդրական փոփոխություններ և լրացումներ չեն կատարվել: Տարվա ընթացքում այդպես էլ չընդունվեցին օրենքներ կամ օրենսդրական դրույթներ համայնքների միացման կամ բաժանման սկզբունքների, կարգի և նոր ձևավորված համայնքներում ՏԻՄ-երի ընտրության ժամկետների սահմանման, միջհամայնքային միավորումների ձևավորման, համայնքային արժեթղթերի թողարկման և հյուրանոցային հարկի վերաբերյալ:

Առկա բոլոր պետական ծրագրային փաստաթղթերը (ՀՀ կառավարության ծրագիր, Կայուն զարգացման ծրագիր, ՀՀ հակակոռուպցիոն ռազմավարություն) պարունակում են գրեթե նույն դրույթները և հիմնականում արտացոլում են սահմանադրական փոփոխությունների օրենսդրական պահանջների ապահովումը:

2012-ին պահպանվել է ՀՀ օրենսդրությունում առկա լուրջ թերությունը, այն է՝ տեղական հարկեր սահմանված գույքահարկի և հողի հարկի դրույքաչափերը շարունակել են սահմանված մնալ օրենքով, դրանց սահմանման իրավունքը, օրենքով նախատեսված շրջանակներում, չի վերապահվել ՏԻՄ-երին՝ ինչպես պահանջում է Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիան (հոդված 9.3):

2012-ին Հայաստանի վարչատարածքային բաժանման մեջ որևէ փոփոխություն չի կատարվել: Միայն իրականացվել են որոշ ծրագրեր՝ ուսումնասիրությունների մակարդակում:

Տեղական ինքնակառավարման միավորները՝ համայնքները, շարունակում են մնալ խիստ մասնատված և թույլ կարողություններով: Միջհամայնքային համագործակցության զարգացման առումով էական փոփոխություններ չեն գրանցվել: Ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ 2012-ին միջհամայնքային միավորումներ չեն ստեղծվել:

Համայնքների ֆինանսական անկախության մակարդակը շարունակում է մնալ ցածր, իսկ սեփականությունը՝ անբավարար և հնացած: 2012 թվականին ևս, ինչպես նախորդ տարիներին, պետական բյուջեին ամրագրվող հարկատեսակներից և պարտադիր վճարներից համայնքներին մասհանումներ չեն կատարվել:

2012թ. մեկ համայնք աննշան չափի վարկ է ստացել առևտրային բանկից, սակայն, ընդհանուր առմամբ, համայնքները դեռևս շատ հեռու են վարկային շուկա մուտք գործելու հնարավորությունից: 2012թ. ևս համայնքները չեն թողարկել պարտատոմսեր:

2012թ. ՏԻՄ-երի իրավասությունների և լիազորությունների կազմում լուրջ փոփոխություններ չեն նկատվել: Ակնառու առաջընթաց չի նկատվել նաև տեղական ինքնակառավարման ոլորտում քաղաքացիական հասարակության մասնակցությո-

յան առումով:

2012թ. ընթացքում ՏԻՄ-երի օրենքով սահմանված իրավասությունների ու լիազորությունների շրջանակում կատարվել են մի քանի ավելացումներ, որոնք չեն վերաբերել նոր համայնքային ծառայությունների մատուցմանը, և այդ պատճառով նշված փոփոխությունները ֆիքսած օրենքների կիրարկման արդյունքում՝ համայնքների բյուջեների ծախսերի ավելացում չի եղել և պետության կողմից չի փոխհատուցվել:

2012թ. համայնքների գերկշիռ մասում կայացած ընտրությունների ժամանակ վերընտրվել են գործող քաղաքապետերը: Համայնքներում իշխանափոխություն քիչ է լինում: Համայնքների ղեկավարների 70,8%-ը իշխող կուսակցության՝ ՀՀԿ ներկայացուցիչներ են: Առաջընթաց չի նկատվել ավագանիների գործունեության ակտիվության և ինքնուրույնության բարձրացման առումով: Տեղական հանրաքվեի ինստիտուտը շարունակում է չգործել: Գենդերային հարցում 2012թ. լուրջ փոփոխություններ չեն նկատվել: Ընտրովի պաշտոններում կանանց ներկայացվածությունը շարունակել է մնալ շատ ցածր, իսկ համայնքների աշխատակազմերում գենդերային անհավասարություն դարձյալ շատ քիչ է նկատվել: 2012-ին որոշ դրական տեղաշարժեր են նկատվել, Ֆրիդոմ Հաուսի գնահատականներում: Աշխատանքներ են տարվել ՏԻՄ-երի գործունեության հրապարակայնության և թափանցիկության բարձրացման ուղղությամբ:

Համեմատելով ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքի ֆինանսական միջոցների համապատասխանության՝ Հայաստանի և Եվրամիության երկրների համապատասխան ցուցանիշները, տեսնում ենք, որ Հայաստանն առայժմ էականորեն զիջում է Եվրամիության երկրներին, մասնավորապես՝ երկրի հանրային ծախսերում և ՀՆԱ-ում համայնքների բյուջեների ծախսերի տեսակարար կշռի, բնակչության մեկ շնչին ընկնող՝ համայնքների բյուջեների եկամուտների և ծախսերի չափերով: Դա նշանակում է, որ 2012-ին Հայաստանում ապակենտրոնացման աստիճանը շարունակում է մնալ ցածր:

Չնայած վերջին 5 տարիներին տարեցտարի զգալիորեն աճել են ՀՀ համայնքների բյուջեների՝ ինչպես եկամտային և ծախսային բացարձակ ցուցանիշները, այնպես էլ դրանց կատարման տոկոսները, ՀՀ համայնքների մեծամասնությունը դեռևս չի կարողանում ամբողջական ծավալով և լիարժեքորեն իրականացնել օրենսդրությամբ իրենց վերապահված բոլոր լիազորությունները, կամ որ միևնույնն է՝ համայնքային ծառայությունների մատուցումը, որի պատճառով վերջին 5 տարիներին ՀՀ բնակչության գերակշռող մասի կենսամակարդակը նկատելի դրական փոփոխությունների համարյա չի ենթարկվել:

2012-ին ՀՀ բոլոր համայնքների բյուջեների եկամուտների/ծախսերի մեջ 60%-ից ավելին կազմում են միայն Երևան քաղաքի բյուջեի եկամուտները/ծախսերը: Իսկ բնակչության մեկ շնչին ընկնող՝ ՀՀ համայնքների բյուջեների (առանց Երևանի) եկամուտները/ծախսերը մոտ 2.8 անգամ ցածր են, քան Երևանի բյուջեի նույն ցուցանիշները:

ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների ընթացիկ և կապիտալ ծախս-

սերի հարաբերակցություններն ընդհանուր ծախսերում վերջին 5 տարիներին փոփոխվել են տարբեր համամասնություններով: Եթե 2008-2009թթ. ժամանակահատվածում կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում 28.5%-ից նվազել է մինչև 19.2%-ի (մոտ 1/3-ով), իսկ 2010-2011թթ. ընթացքում այն անշեղորեն աճել է՝ հասնելով մինչև 28.9%-ի, ապա 2012թ. ընթացքում այն նորից դրսևորել է նվազման միտում՝ իջնելով մինչև 25.2%-ի:

2012-ին ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևանի) համար հաշվարկված՝ ընդհանուր ծախսերում աշխատավարձերի և սոցիալական ապահովության վճարների տեսակարար կշիռների ցուցանիշները (ընդամենը՝ 35.8%) մոտ 4.6 անգամ բարձր են Երևան քաղաքի համար հաշվարկված նույն ցուցանիշներից (ընդամենը՝ 7.8%), որը հիմնականում պայմանավորված է երկու հանգամանքներով՝ համայնքների (առանց Երևանի) ու նրանց ենթակա կազմակերպությունների աշխատակազմերի աստիճանական ուժճացումով և համայնքների բյուջեների եկամուտների համընդհանուր անբավարարությամբ:

Համայնքներում գրեթե բոլոր որոշումների նախաձեռնողն ու փաստացի կայացնողը լինում է համայնքի ղեկավարը: Ավագանին շարունակում է հնազանդորեն հաստատել համայնքի ղեկավարի կայացրած բոլոր որոշումները:

Էլեկտրոնային կապի միջոցներից օգտվելու հնարավորությունների առումով համայնքներում շարունակվել է առաջընթացը, սակայն վիճակը դեռևս հեռու է բավարար լինելուց: Շատ համայնքներ չեն օգտվում ինտերնետային կապից: Դրանցից շատերում չկան հանրային իրազեկման այլ միջոցներ, ինչպիսիք են թերթերը, տեղական հեռուստատեսությունը: Բջջային կապ և ցուցատախտակ գրեթե բոլոր համայնքներում առկա են:

Համայնքային ծառայողների վերապատրաստումները 2012թ. նույնպես անցկացրել են մրցութային կարգով ընտրված կազմակերպությունները: Ինչպես նախորդ տարիներին էր, այնպես էլ 2012թ. վերապատրաստումները կազմակերպվել են ՏԻՄ-երի և համայնքային ծառայողների համար առանձին-առանձին:

2012թ. տարբեր միջազգային կազմակերպություններ շարունակել են գործունեություն իրականացնել Հայաստանի բազմաթիվ համայնքներում: Նրանց գործունեությունը շարունակում է անհրաժեշտ և պահանջված մնալ համայնքների համար: Նրանք սովորաբար գործում են՝ համագործակցելով ՀՀ կառավարության հետ, հաճախ՝ փոխհամագործակցում են միմյանց հետ, սակայն առավել արդյունքի հասնելու ոչ բոլոր հնարավորություններն են օգտագործվում:

2012թ. համայնքային ծառայությունների մատուցման ոլորտում ծավալում աշխատանքներ են իրականացվում մայրաքաղաքում: Երևան քաղաքին բաժին է ընկնում համայնքների ընդհանուր բյուջետային ծախսերի ավելի մեծ մասնաբաժին, քան մնացյալ բոլոր համայնքներին՝ միասին վերցրած: Այդպիսով, բավականին բարձր է Երևանի բյուջեում հանրային ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռը: Մարզերում ընդգրկված համայնքներում ցածր է հանրային ծառայությունների ծախսերի և ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների ծախսերի հարաբերակցությունը՝ 1.48, ի տարբերություն Երևանի, որտեղ այս

ցուցանիշը կազմում է 8.95 միավոր: Մարզերում ընդգրկված համայնքներում ծառայությունների մատուցման բնագավառում այս կամ այն չափով աշխատանքներ են իրականացնում հիմնականում քաղաքային և խոշոր գյուղական համայնքները:

Ընդհանուր առմամբ, կարելի է նշել, որ բարելավման և հետագա զարգացման կարիք ունեն մատուցվող բոլոր համայնքային ծառայությունները, որոնք շատ համայնքներում հեռու են բավարար լինելուց:

Վերը նշված եզրակացությունների հիման վրա կատարում ենք հետևյալ առաջարկությունները

Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման համակարգի հետագա զարգացման կարևոր խնդիր է մնում բարեփոխումների ընթացքի արագացումն այդ ոլորտի բոլոր ուղղություններով: Խոսքը ինչպես օրենսդրական դաշտի համալրման, այնպես էլ ընդունված տարբեր ծրագրերի իրականացման մասին է: Մասնավորապես անհրաժեշտ է ընդունել համայնքների միավորման կամ բաժանման սկզբունքների և միջհամայնքային միավորումների մասին օրինագծերը, «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» նոր օրինագիծը և տեղական հարկերի առանձին հարկատեսակների մասին մշակված օրենքների նախագծերը, ինչպես նաև՝ մշակել ու ընդունել համայնքային պարտատոմսերի թողարկման մասին օրենքի նախագիծը:

Նույնիսկ վերը նշված օրինագծերի ընդունումն օրակարգից չի կարող հանել Տեղական ինքնակառավարման զարգացման կամ ապակենտրոնացման ռազմավարական ծրագրի ընդունման հարցը: Դա հնարավորություն կտա մեկ փաստաթղթում ամրագրել Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման համակարգի տեսլականը, դրան հասնելու ուղիներն ու քայլերի կատարման հաջորդականությունը և ժամկետները:

Անհրաժեշտ է ուղղել 2010թ. ընդունված տեղական հարկերի օրենսդրական փաթեթում թույլ տրված սխալը, այն է՝ գույքահարկի և հողի հարկի դրույքաչափերի սահմանման իրավունքն օրենքով սահմանված շրջանակներում վերապահել համայնքի ավագանուն:

Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման համակարգի հետագա զարգացումն անհնար է առանց համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ստեղծման: Այս հարցերը ևս շուտափույթ լուծում են պահանջում:

Անհրաժեշտ է պետական բյուջե մուտքագրվող հարկերից մասհանումների չափերն օրենսդրորեն ամրագրել ոչ թե յուրաքանչյուր տարվա պետական բյուջեի մասին օրենքով, այլ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» և «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքներում:

ՏԻՄ-երի լիազորությունների իրականացման ֆինանսավորման աղբյուրների ու ծավալների ընդլայնման, ինչպես նաև համայնքների բյուջեների եկամուտների բազմազանության ապահովման նպատակով անչափ կարևոր է համայնքների ներ-

գրավումը փոխատվական կապիտալի շուկա: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է մշակել և ընդունել համապատասխան կարգեր՝ համայնքների կողմից առևտրային բանկերից և ֆինանսական հաստատություններից փոխառու միջոցներ վերցնելու մասին, համայնքային պարտատոմսեր թողարկելու մասին, մշակել և կիրառության մեջ դնել համայնքների վարկունակության գնահատման համակարգեր և գործիքներ:

Հաշվի առնելով ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքի ֆինանսական միջոցների համապատասխանության բնագավառում ՀՖՄ-ի բազմամյա փորձը՝ անհրաժեշտ է ինստիտուցիոնալ հիմքերի վրա դնել ընտրված ֆինանսական ցուցանիշների տարեկան գնահատման գործը՝ հետագա տարիներին այն պաշտոնապես լիազորված մարմինների կողմից մշտապես և պարբերական կատարելու համար: Այդ նպատակով, մշակել և ներդնել ֆինանսական ցուցանիշների վերլուծության և գնահատման միասնական տեղեկատվական համակարգ՝ ապահովելով պահանջվող տեղեկատվության հասանելիությունը և պարբերական թարմացումը, ցուցանիշների տարեկան կտրվածքով վերլուծումը և գնահատումը, ստացված արդյունքների պարտադիր հրապարակումը:

Հայաստանում ՏԻՄ-երի ընտրությունների հարցում դեռևս շարունակում է արդիական մնալ անցումը համայնքի ավագանիների ընտրությունների համամասնական ընտրակարգին: Ցանկալի է, որ ՏԻՄ-երի իրավասությունների և լիազորությունների ցանկի ավելացումը ենթադրի ՏԻՄ-երի կողմից նոր հանրային ծառայությունների մատուցում՝ ապահովելով նաև համապատասխան ֆինանսավորման աղբյուրներով: Կարևոր է սահմանել ՏԻՄ-երի պարտադիր լիազորությունների իրականացման կարգերը: Անհրաժեշտ է հիմքեր ստեղծել տեղական հանրաքվեի անցկացման համար: Կարևոր է նաև համայնքների գործունեության հրապարակայնության ապահովման միջոցների լայնորեն կիրառումը, մասնավորապես՝ պաշտոնական ինտերնետային կայքերի ստեղծումն ու սպասարկումը, սոցիալական ցանցերով տեղեկատվության տարածումը և այլն: Անհրաժեշտ է շարունակական քայլեր ձեռնարկել ավագանու անդամների վերապատրաստումների իրականացման, մեթոդական ուղեցույցների մշակման ուղղությամբ :

Հանրային ծառայությունների մատուցման ծավալները և որակը բարձրացնելու հաջողության գրավականը, առաջին հերթին, համայնքների ֆինանսական կենսունակության բարձրացումն է և ռեսուրսների օպտիմալ օգտագործումը: Այս համատեքստում, նախորդ տարիների նման, արդիական են մնում համայնքների խոշորացումն ու միջհամայնքային միավորումների ստեղծումը: Կարևոր է նաև համայնքների համար ֆինանսական միջոցներ ներգրավելու հնարավորությունների ընդլայնումը, մասնավորապես՝ պետական բյուջեից նպատակային միջոցների, համայնքային վարկերի ներգրավման ինստիտուտների զարգացումը, ինչպես նաև՝ մասնավոր հատվածի հետ համագործակցության զարգացումը:

Հավելված 2. ՀՀ մարզերում համայնքների ղեկավարների և ավագանու կողմից 2012թ. կազմակերպված ընդունելությունները ¹¹³

Հ/հ	ՀՀ ՄԱՐԶ		Ընդունելություն կազմակերպված համայնքների թիվը				Համայնքի ղեկավարի մոտ		Համայնքի ավագանու մոտ	
	Մարզ	Համայնքների թիվը	1-ին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	Ընդունելությունների մասնակցած քաղաքացիների թիվը	Ընդունելություններին դիմած քաղաքացիների թիվը	Ընդունելություններին դիմած քաղաքացիների թիվը	Ընդունելություններին մասնակցած քաղաքացիների թիվը
			եռամսյակ	եռամսյակ	եռամսյակ	եռամսյակ				
1	Արագածոտն	114	111	114	114	114	29077	26750	8942	8016
2	Արարատ	97	97	97	97	97	26347	26360	1861	1711
3	Արմավիր	97	97	97	97	97	13543	13334	2410	3155
4	Գեղարքունիք	92	91	91	92	92	13241	12965	2913	2739
5	Կոտայք	67	66	67	67	66	8452	8301	858	839
6	Լոռի	113	92	97	97	96	5446	5242	3522	3466
7	Շիրակ	119	119	119	119	119	26422	26422	2653	2653
8	Սյունիք	109	108	107	108	108	7401	7332	686	671
9	Վայոց ձոր	44	44	42	44	43	5334	5187	742	667
10	Տավուշ	62	62	62	62	62	4345	3740	475	302
	Ընդամենը	914	887	893	897	894	139608	135633	25062	24219

¹¹³ Աղբյուրը՝ www.mta.gov.am, 2012թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում համայնքի ղեկավարի և ավագանու կողմից կազմակերպված ընդունելություններին մասնակցած քաղաքացիների թիվը

Հավելված 3. 2012 թ. ՀՀ մարզերում համայնքների բյուջեների հրապարակայնությունը¹¹⁴

Հ/հ	Մարզ	Համայնքների քիվը	Ցուցատախտակներին և տեսանելի այլ վայրերում տեղադրում				Հեռուստատեսության հեռարձակում				Թերթերում տպագրում				Ինտերնետային կայք էջում տեղադրում			
			հոկտեմբեր-2012	հոկտեմբեր-2013	հոկտեմբեր-2014	հոկտեմբեր-2015	ըվ-1	հոկտեմբեր-2012	հոկտեմբեր-2013	հոկտեմբեր-2014	հոկտեմբեր-2015	հոկտեմբեր-2012	հոկտեմբեր-2013	հոկտեմբեր-2014	հոկտեմբեր-2015	ըվ-1	հոկտեմբեր-2012	հոկտեմբեր-2013
1	Արագածոտն	114	114	114	114	0	0	0	0	2	2	2	2	2	10	10	10	10
2	Արարատ	97	97	97	97	1	1	1	1	21	4	4	4	4	97	97	97	97
3	Արմավիր	97	97	97	97	26	26	26	21	22	22	39	39	39	97	97	97	97
4	Գեղարքունիք	92	87	87	87	3	3	3	3	9	9	16	33	3	7	7	11	
5	Կոտայք	67	67	67	67	2	2	2	2	1	1	1	1	1	67	67	67	67
6	Լոռի	113	113	113	113	5	3	5	3	3	3	3	3	4	6	6	6	6
7	Շիրակ	119	119	119	119	13	10	16	23	5	3	9	9	9	119	119	119	119
8	Սյունիք	109	109	109	109	5	5	5	5	1	1	1	1	1	5	5	5	5
9	Վայոց ձոր	44	44	44	44	0	0	0	0	10	18	15	12	4	41	42	42	44
10	Տավուշ	62	62	62	62	15	10	10	15	4	4	4	4	4	5	3	4	5
	Ընդամենը	914	909	909	909	70	60	68	73	78	67	94	109	109	450	453	454	461

¹¹⁴ Աղբյուրը՝ www.mia.gov.am, Անիտի տեղեկանքներ 2012թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում տեղադրված ինքնակառավարման մարմինների գործունեության հրապարակայնության և բախմանցիկության վերաբերյալ

Հավելված 4. 2010-2012թթ. ՀՀ համախմբված բյուջեների բաղկացուցիչ մասերի փաստացի կատարողականները և նրանց տեսակարար կշիռները համախմբված բյուջեներում*

Հ/հ	Բյուջեի տեսակը	2010թ. փաստացի, մլրդ դրամ	Տեսակարար կշիռը 2010թ. համախմբված բյուջեում, %	2011թ. փաստացի, մլրդ դրամ	Տեսակարար կշիռը 2011թ. համախմբված բյուջեում, %	2012թ. փաստացի, մլրդ դրամ	Տեսակարար կշիռը 2012թ. համախմբված բյուջեում, %
	Համախմբված բյուջե (1)						
	Եկամուտներ	804.3	100.0	906.1	100.0	975.3	100.0
	Ծախսեր	975.9	100.0	1013.5	100.0	1037.1	100.0
	Դեֆիցիտ (-) այդ թվում՝	-171.6		-107.4		-61.8	
1.	Պետական բյուջե						
	Եկամուտներ	780.4	97.0	880.9	97.2	946.2	97.0
	Ծախսեր	954.3	97.8	986.5	97.3	1006.1	97.0
	Դեֆիցիտ (-)	-173.9		-105.7		-59.9	
2.	Համայնքային բյուջեներ (2)						
	Եկամուտներ	84.9	10.6	87.3	9.6	95.5	9.8
	Ծախսեր	82.6	8.5	89.1	8.8	97.4	9.4
	Պլոսֆիցիտ (+)/դեֆիցիտ (-)	+2.3		-1.8		-1.9	

*) Աղբյուրը՝ <http://www.minfin.am/index.php?cat=76&lang=1>

1. Համախմբված բյուջեի եկամուտներում ներառված չեն միջբյուջետային փոխանցումներից ստացվող մուտքերը, իսկ ծախսերում՝ միջբյուջետային փոխանցումները
2. Համայնքային բյուջեների եկամուտներում ներառված չեն միջհամայնքային փոխանցումներից ստացվող մուտքերը, իսկ ծախսերում՝ միջհամայնքային փոխանցումները:

112 Հավելված 5. Երևանի և ՀՀ մարզերի համայնքների ղեկավարների աշխատակազմերում համայնքային ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց դեմոգրաֆիկ պատկերը 2012թ.

Հ/հ	Համայնքի անվանումը	զվն. պաշտ. խմբի 1-ին ենթախ	զվն. պաշտ. խմբի 2-րդ ենթախ	զվն. պաշտ. խմբի 3-րդ ենթախ	I խումբ	առաջ. պաշտ. խմբի 1-ին ենթախ	առաջ. պաշտ. խմբի 2-րդ ենթախ	առաջ. պաշտ. խմբի 3-րդ ենթախ	II խումբ	կրտսեր պաշտ. խմբի 1-ին ենթախ	կրտ. պաշտ. խմբի 2-րդ ենթախ	կրտսեր պաշտ. խմբի 3-րդ ենթախ	III խումբ	Ընդամենը	Միլիոն մտերուց մինչև տասնուհին հարյուր հարյուր													
		Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի	Գոյություն ունի												
1	Երևան	0	1	5	33	26	22	31	56	41	105	23	47	223	161	287	313	202	162	244	172	9	1	455	335	773	704	1477
2	Մյունիք	1	2	50	47	4	1	55	50	6	10	1	0	28	20	35	30	82	64	38	16	3	0	123	80	213	160	373
3	Գեղարքուն.	2	0	21	60	2	2	25	62	2	17	0	4	13	86	15	107	56	155	44	62	19	18	119	235	159	404	563
4	Արմավիր	0	2	31	55	2	0	33	57	4	12	1	3	30	23	35	38	91	105	73	78	54	36	218	219	286	314	600
5	Արագածոտն	0	1	33	67	3	1	36	69	0	8	0	0	8	24	8	32	127	166	14	5	6	1	147	172	191	273	464
6	Արարատ	0	3	48	36	4	1	52	40	5	7	1	1	38	56	44	64	84	64	71	34	34	18	189	116	285	220	505
7	Լոռի	2	1	57	31	2	3	61	35	3	18	5	13	41	43	49	74	131	85	94	47	58	11	283	143	393	252	645
8	Կոտայք	2	1	32	27	5	0	39	28	6	20	3	3	38	53	47	76	97	60	89	38	65	30	251	128	337	232	569
9	Շիրակ	0	2	52	50	6	2	58	54	3	15	3	5	50	83	56	103	66	51	51	28	22	10	139	89	253	246	499
10	Վայոց ձոր	0	0	16	27	1	2	17	29	0	1	0	0	20	33	20	34	31	47	2	1	2	0	35	48	72	111	183
11	Տավուշ	0	2	30	22	3	0	33	24	3	6	0	0	23	38	26	44	62	53	52	20	40	5	154	78	213	146	359
Ընդամենը		7	15	375	455	58	34	440	504	73	219	37	76	512	620	622	915	1029	1012	772	501	312	130	2113	1643	3175	3062	6237

Գրականություն

1. ՀՀ Սահմանադրություն
2. Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիա
3. «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքը, ընդունված 07 մայիսի 2002թ.
4. «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքը
5. «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքը
6. «Աշխատանքի պետական տեսչության մասին» ՀՀ օրենքը
7. ՀՀ Ընտրական օրենսգիրք, ընդունված 26 մայիսի 2011թ
8. «Գրադարանների և գրադարանային գործի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 21 մարտի 2012 թ
9. «Տեղական տուրքերի և վճարների մասին» ՀՀ օրենքը
10. «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը
11. «Նախադպրոցական կրթության մասին» ՀՀ օրենքը
12. «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» ՀՀ օրենքը
13. «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքը
14. «Հողի հարկի մասին» ՀՀ օրենքը
15. Նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների նյութատեխնիկական հագեցվածության նորմատիվները («Փափուկ գույքի հագեցվածության նորմատիվները՝ ըստ նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների տեսակների և խմբերի») հաստատելու մասին ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարի հրաման, ընդունված 18 սեպտեմբերի 2012թ.
16. ՀՀ Տարածքային կառավարման նախարարություն, Տեղեկանք 2012թ. տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների արդյունքների վերաբերյալ (փետրվարի 12-ին, հունիսի 10-ին և 24-ին, հուլիսի 8-ին, օգոստոսի 5-ին և 26-ին, սեպտեմբերի 9-ին, 23-ին և 30-ին, հոկտեմբերի 14-ին և 28-ին, նոյեմբերի 4-ին և 18-ին, դեկտեմբերի 9-ին)
17. «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2013», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան 2013
18. ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2012 թ. գործունեության հաշվետվություն
19. Վարկանիշային գնահատումը՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության դիտարկման անաչառ գործիք
20. Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 2012 թվականի գործունեության հաշվետվություն
21. Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման նախարարության Ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի 2012 թվականի գործունեության հաշվետվություն
22. ՀՀ մշակույթի նախարարության 2012թ. գործունեության հաշվետվություն
23. ՀՀ վերահսկիչ պալատի 2012թ. տարեկան հաշվետվություն
24. «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2012թ. հունվար-դեկտեմբերին»
25. Երևան քաղաքի զարգացման 2012թ. ծրագիր
26. Ամփոփ տեղեկանք ՀՀ մարզերի համայնքի ղեկավարների վերաբերյալ
27. Ամփոփ տեղեկանքներ 2012թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության հրապարակայնության և քափանցիկության վերաբերյալ
28. 2012թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում համայնքի ղեկավարի և ավագանու կողմից կազմակերպված ընդունելություններին մասնակցած քաղաքացիների թիվը
29. Ամփոփ տեղեկանք «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ կետի 8-րդ ենթակետով սահմանված 2012 թ. ընթացքում ավագանու որոշումները մարզպետարան ներկայացնելու վերաբերյալ

30. Ամփոփ տվյալներ իրավաբանական անձանց պետական միասնական գրանցամատյանում իրավաբանական անձանց և անհատ ձեռնարկատերերի 2012 թ. դեկտեմբեր ամսվա ընթացքում պետական գրանցումների վերաբերյալ
31. 2012 թ. ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին տարեկան զեկույց
32. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2004-2006թթ.), գիրք 2, Դ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2008, էջ 62-85
33. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2007 և 2008թթ.), գիրք 3, Դ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2009, էջ 26-31, 95-99
34. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2009 և 2010թթ.), գիրք 4, Դ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2011, էջ 33-47, 127-138
35. Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում (2011թ.), գիրք 5, Դ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2012, էջ 32-46
36. «Մասնակցային ժողովրդավարությունը տեղական մակարդակում. ինչու և ինչպես մասնակցել տեղական ինքնակառավարմանը» ձեռնարկ, Դ. Թումանյան, Վ. Շահբազյան, Երևան 2011
37. Subnational public finance in the European Union, Dexia, July, 2011
38. Subnational public finance in the European Union, Dexia, June, 2012
39. UNDP/GEF 00035799 “Armenia-Improving the Energy Efficiency of Municipal Heating and Hot Water Supply” Project, Standard Progress Report
40. www.edu.am
41. www.psrc.am
42. www.iem.am
43. www.coc.am
44. www.mca.am
45. www.undp.am
46. www.cspn.am ,
47. www.oxfam.org.uk
48. www.giz.de
49. www.info.sys.am
50. www.chf.am
51. www.e-gov.am
52. www.region.am
53. www.arlis.am
54. www.minfin.am
55. www.yerevan.am
56. www.cfoa.am
57. www.elections.am
58. www.iyc.am
59. www.ombuds.am
60. www.freedomhouse.org
61. www.foi.am
62. www.armstat.am
63. www.mta.gov.am

ՁԵԿՈՒՅՉ

Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում
(2013թ.)

Ձեկույցը պատրաստել են ՀՖՄ-ի փորձագիտական խմբի անդամներ
Դավիթ Թումանյանը, Վահրամ Շահբազյանը,
Զնարիկ Այվազովան (Արարյանը), Լևոն Թումանյանը,
Վահե Սարգսյանը և Գրիշա Գապոյանը

1. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների իրավական և ծրագրային գնահատումը

1.1 Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների իրավական գնահատումը

Սահմանադրական դրույթների օրենսդրական արձագանքումը

2005 թվականի սահմանադրական փոփոխություններում տեղ գտած տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող դրույթներին գործող օրենքները պետք է համապատասխանեցվեին ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված ժամկետում (Սահմանադրության փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելուց հետո երկու տարվա ընթացքում՝ մինչև 2007 թվականի դեկտեմբերի 6-ը): Սակայն, մինչև 2013 թվականի սկիզբը որոշ դրույթներին համապատասխան օրենսդրական փոփոխություններ չէին կատարվել կամ կատարվել էին մասնակիորեն: Դրանց թվում էին՝

- ա) Համայնքի ավագանին օրենքով սահմանված կարգով սահմանում է տեղական հարկեր (հոդված 107):
- բ) Համայնքի ղեկավարի լիազորությունների իրականացման կարգը սահմանվում է օրենքով (հոդված 107):
- գ) Համայնքների միավորման կամ բաժանման սկզբունքները, կարգը, ինչպես նաև նոր ձևավորված համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրության ժամկետները սահմանվում են օրենքով (հոդված 110):
- դ) Օրենքով սահմանված կարգով կարող են ստեղծվել միջհամայնքային միավորումներ (հոդված 110):

2013 թվականին էլ համայնքների ավագանիներին հնարավորություն չի տրվել սահմանել տեղական հարկեր: Ըստ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի՝ 2011-ին տեղական հարկեր էին սահմանված գույքահարկը, հողի հարկը և հյուրանոցային հարկը: «Գույքահարկի մասին» և «Հողի հարկի մասին» ՀՀ օրենքները գործում են վաղուց, և դրանցով են սահմանված այդ հարկերի դրույքաչափերը, չնայած դրանք անվանվել են տեղական հարկեր, իսկ համաձայն Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի՝ դրանց «...դրույքաչափերը տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրավասու են սահմանել օրենքով նախատեսված շրջանակներում»¹¹⁵: Այս առումով, վերը նշված օրենքների որոշ դրույթներ հակասում են Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիային, քանի որ տեղական հարկ անվանված գույքահարկի և հողի հարկի դրույքաչափերի սահմանման իրավունքը չի տրվել ՏԻՄ-երին: Համայնքի ավագանուն է տրվել միայն հյուրանոցային հարկի դրույքաչափի սահմանման իրավունքը, սակայն

¹¹⁵ Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիա, հոդված 9.3:

2013-ի ընթացքում էլ շրնդունվեց «Հյուրանոցային հարկի մասին» ՀՀ օրենքը¹¹⁶, որը հնարավորություն կտար համայնքների ավագանիներին՝ գործնականում իրացնել այդ իրավունքը:

Համայնքի ղեկավարի լիազորությունների իրականացման կարգերն՝ այդ թվում, պարտադիր և պատվիրակված լիազորությունների մասով, օրենքով սահմանելու հետ կապված՝ 2013-ին զարգացումներ չեն գրանցվել:

2013թ. որևէ էական քայլ չարվեց համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման ուղղությամբ: Չընդունվեց նաև օրենք կամ գործող օրենքներում չկատարվեցին լրացումներ համայնքների միավորման կամ բաժանման սկզբունքների և կարգի վերաբերյալ: Չընդունվեց նաև միջհամայնքային միավորումների մասին օրինագիծը:

Այսպիսով, սահմանադրական փոփոխություններով նախատեսված օրենսդրական փոփոխությունների իրականացման աշխատանքները 2013-ին գրեթե չեն շարունակվել և արդյունքներ չեն արձանագրվել:

2013-ին չի ընդունվել նաև «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքով (հոդված 59) և «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով (հոդված 30) նախատեսված համայնքային արժեթղթերի մասին օրենքը:

Տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող օրենքների փոփոխությունները և լրացումները

2013 թվականին տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող նոր օրենքներ չեն ընդունվել, գործող օրենքներում կատարվել են մի շարք փոփոխություններ ու լրացումներ:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում կատարվել են փոփոխություններ և լրացումներ՝ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված չորս օրենքներով: 2013թ. փետրվարի 5-ին ընդունված օրենքով փոփոխություններ կատարվեցին համայնքի ղեկավարի և համայնքի աշխատակազմի աշխատակիցների աշխատավարձերի պաշտոնային դրույքաչափերում՝ պայմանավորված «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելու հետ: Մայիսի 2-ին ընդունված օրենքով հստակեցումներ են կատարվել համայնքի ավագանու լիազորությունների դադարեցմանը, ավագանու առաջարկությամբ համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելուն, մարզպետի ներկայացմամբ համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելուն վերաբերող հոդվածներում: Հունիսի 19-ին ընդունված օրենքը վերաբերում է տեղական ինքնակառավարմանը քաղաքացիների մասնակցությանը: Այդ օրենքը ընդունվել է ի կատարումն Տեղական

¹¹⁶ Դեռևս 2009-ի տարեվերջին ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը ՀՀ կառավարություն էր ներկայացրել ՀՖՄ-ի մշակված «Հյուրանոցային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը: 2010-ին ՀՀ կառավարությունը դա ետ էր ուղարկել ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն՝ շահագրգիռ կողմերի հետ լրացուցիչ քննարկելու համար: Բննարկումների արդյունքում, չնչին փոփոխություններով, ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը նախագիծը տարվա վերջին կրկին ներկայացրել էր ՀՀ կառավարություն, սակայն օրինագիծն ընթացք չի տրվել:

ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի լրացուցիչ արձանագրության պահանջների և կանոնակարգում է ՏԻՄ-երի պարտականությունները քաղաքացիների մասնակցության ապահովման հարցում, բնակչության մասնակցության ապահովման միջոցներն ու ձևերը:

Երկու փոփոխություններ են կատարվել «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» ՀՀ օրենքում (տես՝ բաժին 4): «Նախադպրոցական կրթության մասին» ՀՀ օրենքում կատարվել է մեկ փոփոխություն, որով ուժը կորցրած է ճանաչվել այն դրույթը, համաձայն որի «Պետական և համայնքային ենթակառուցվածքային նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների մանկավարժների աշխատավարձը չի կարող պակաս լինել նվազագույն աշխատավարձի կրկնապատիկից»:

«Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում կատարվել են երկու փոփոխություններ (տես՝ բաժին 6.2):

Դեռևս 2009թ. առաջին ընթերցմամբ ընդունված «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» նոր օրինագիծը (29.04.2009) 2013-ին ևս չդրվեց երկրորդ ընթերցման:

1.2 Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների ծրագրային գնահատումը

2013-ին շարունակել է գործել 2012թ. հունիսի 21-ին ՀՀ Ազգային ժողովի հավանության արժանացած ՀՀ կառավարության ծրագիրը (տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող մասը տրված է «Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2012թ.)» զեկույցի ներդիր 1-ում): Տեղական ինքնակառավարման մասով այդ ծրագրի շատ դրույթներ չկատարվեցին մաս 2013թ.: Մասնավորապես, չի ապահովվել ՏԻՄ-երի իրավասությունների և ֆինանսական ռեսուրսների միջև համապատասխանությունը, չի ավելացվել ՏԻՄ-երի կողմից մատուցվող ծառայությունների տեսականին, չի խրախուսվել միջհամայնքային միավորումների ձևավորումը:

2013թ. մայիսի 23-ին ՀՀ Ազգային ժողովի հավանությանն է արժանացել ՀՀ կառավարության նոր ծրագիրը, որի տեղական ինքնակառավարմանը նվիրված բաժինը տրված է ներդիր 1-ում:

Նոր ծրագրում տեղ են գտել նախորդ ծրագրից չիրականացված որոշ դրույթներ՝ մասնավորապես, միջհամայնքային միավորումների ձևավորումը և համայնքների խոշորացումը, ՏԻՄ-երի կողմից մատուցվող ծառայությունների տեսականու ավելացումը, ինչպես նաև նոր դրույթներ (օրինակ, համայնքներում ներդնել առևտրային բանկերից և այլ ֆինանսական կառույցներից փոխառության ներգրավման արդյունավետ մեխանիզմներ, իրականացնել տեղական մակարդակում որոշումների ընդունմանը և հանրային կառավարմանը քաղաքացիների մասնակցության խթանումն ապահովող միջոցառումներ և այլն): Մինչև տարվա վերջը

ընդունվել է օրենք «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում լրացումներ կատարելու մասին, որը վերաբերում է ՏԻՄ-երի գործունեության քափանցիկության և հրապարակայնության բարձրացմանը, ինչպես նաև՝ տեղական ինքնակառավարմանը համայնքի բնակչության մասնակցության ապահովմանը, աշխատանքներ են տարվել համայնքներում տեղեկատվական հասարակության ձևավորման ուղղությամբ:

2013-ին հրապարակվել է «ՀՀ հակակոռուպցիոն ռազմավարության և դրա իրականացման 2009-2012թթ. միջոցառումների ծրագրի գնահատում» փաստաթուղթ¹¹⁷, որը պատրաստել են հակակոռուպցիոն ռազմավարության իրականացման մոնիտորինգի հանձնաժողովի փորձագետները: Այդ փաստաթղթի համաձայն տեղական ինքնակառավարման լիազոր մարմինը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը հասել է բոլոր 34 արդյունքների կատարմանը:

ՀՀ կառավարության սոցիալ-տնտեսական զարգացման կարևոր երկարաժամկետ ծրագիրը 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ին ընդունված Կայուն զարգացման ծրագիրն է (տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող մասը տրված է «Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2009թ.)» զեկույցի ներդիր 2-ում), որը համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի պայմաններում դեռևս 2009-ից գտնվում էր վերանայման գործընթացում: Սակայն, ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ 2013-ին՝ ծրագրում չարտացոլվեցին տարբեր ոլորտների, այդ թվում՝ տեղական ինքնակառավարման ոլորտի քաղաքականությունների հիմնական ուղղությունները:

¹¹⁷ <http://www.gov.am/files/docs/1409.pdf>

**Ներդիր 1. Հատված ՀՀ կառավարության 2013-ին ընդունված ծրագրից
(3.5.1.2. Տեղական ինքնակառավարումը)**

Տեղական ինքնակառավարման համակարգի բարելավումը միտված է պետության բոլոր մակարդակներում արդյունավետ կառավարման ներուժի զարգացմանը: Ըստ այդմ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը նախատեսում է՝

- բարձրացնել համայնքների ֆինանսական հնարավորությունները՝ ապահովելով նրանց բյուջեի մուտքի կայունությունը.
- շարունակել ապակենտրոնացման գործընթացը, ավելացնել տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից մատուցվող ծառայությունների տեսականին՝ միաժամանակ բոլոր համայնքներում բարձրացնելով դրանց որակը.
- ստեղծել խթաններ՝ դեպի համայնքներ ներդրումների հոսքի և համանքներում նոր աշխատատեղերի ստեղծման համար.
- ներդնել գործուն մեխանիզմներ՝ մարզերում երիտասարդների աշխատանքի և կենցաղի գրավչությունն ավելացնելու համար այդ թվում՝ համայնքային ծառայության ոլորտում.
- ապահովել համայնքի ղեկավարի կողմից ընդունվող որոշումների և գործունեության նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության մեխանիզմ.
- բարձրացնել տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության քափանցիկությունը.
- իրականացնել համատիրությունների լիարժեք կայացման ռազմավարություն.
- մշակել և իրականացնել պիլոտային ծրագրեր՝ բնակչությանը մրցակցային սկզբունքով կոմունալ ծառայություն մատուցելու և դրանց որակը բարձրացնելու համար.
- բնակչությանը մատուցվող ծառայությունների մատչելիության և որակի էական բարելավման նպատակով իրականացնել համայնքների խոշորացում և խորացնել միջհամայնքային գործակցությունը՝ դրանցում առկա կարողությունների ավելացման և արդյունավետ օգտագործման միջոցով.
- Երևանին վերադարձնել իր ճարտարապետական շունչը՝ օրենքով բացառելով Երևանի կենտրոնում մայրաքաղաքի պատմությանն ու նկարագրին անհարիր կառուցապատումը.
- համայնքների խոշորացմանը զուգահեռ՝ շարունակել ավագանու ինստիտուտի կատարելագործմանն ու դերի բարձրացմանն ուղղված քայլերը, ավագանու ձևավորման գործընթացում ավելացնել քաղաքական բաղադրիչը.
- ներդնել ֆինանսական համահարթեցման նոր համակարգ՝ սահմանելով Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից համայնքների բյուջեին տրամադրվող դոտացիայի առավել արդյունավետ մեխանիզմ, որի արդյունքում տրամադրվող դոտացիան կդառնա ավելի հասցեական.
- մշակել և ընդունել «Անշարժ գույքի հարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության նոր օրենք, որի համաձայն անցում կկատարվի միասնական հարկման նոր համակարգի
- համայնքներում ներդնել առևտրային բանկերից և այլ ֆինանսական կառույցներից փոխառության ներգրավման արդյունավետ մեխանիզմներ.
- իրականացնել տեղական մակարդակում որոշումների ընդունմանը և հանրային կառավարմանը քաղաքացիների մասնակցության խթանումն ապահովող միջոցառումներ.
- խթանել տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրման նպատակով տեղական ինքնակառավարման մարմինների կարողությունների զարգացումը, համայնքներում տեղեկատվական հասարակության ձևավորումը:

Տեղական ինքնակառավարման ոլորտի զարգացման համար դասասխանատու ղեռնարկի մարմինների գործունեության գնահատումը

Տեղական ինքնակառավարման ոլորտի բարեփոխումների ու զարգացման համար պատասխանատու են երկու պետական մարմիններ՝ ՀՀ Ազգային ժողովը և կառավարությունը:

ՀՀ Ազգային ժողովի Տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման հարցերի մշտական հանձնաժողովը 2013 թվականի ընթացքում կազմակերպել է օրենքների լուսմներ, գումարել նիստեր և Ազգային ժողովի լիազումար նիստերի օրակարգերում ընդգրկելու համար հավանություն է տվել տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող մի շարք օրինագծերի: Սակայն հանձնաժողովը, նախորդ տարվա նման, բավարարվել է հիմնականում ՀՀ կառավարության ներկայացրած օրինագծերի քննարկումների կազմակերպմամբ ու դրանց ընթացք տալով և նախաձեռնություն չի ցուցաբերել տեղական ինքնակառավարման վերաբերյալ օրինագծերի մշակման ուղղությամբ:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը՝ տեղական ինքնակառավարման ոլորտի պետական լիազորված մարմինը, 2013 թվականին շարունակել է աշխատանքներ տանել մշակված օրենքների նախագծերի քննարկումներ կազմակերպելու, լրամշակելու և սահմանված կարգով ՀՀ կառավարություն ներկայացնելու ուղղությամբ (տես նաև սույն զեկույցի 1.1 բաժինը):

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը 2013 թվականին շարունակել է զարգացնել վարչական հսկողության ինստիտուտը: Վարչական հսկողություն է իրականացվել 292 համայնքներում: Հսկողության արդյունքների հիման վրա կազմվել են եռամսյակային հաշվետվություններ, որոնք տեղադրվել են նախարարության ինտերնետային կայքում: Նախարարությունը ՀՀ համայնքներում գնումների գործընթացի հետ կապված առկա խնդիրները վեր հանելու նպատակով՝ ՀՀ մարզպետների և համայնքների ղեկավարների հետ քննարկել է համայնքներում գնումների իրականացման գործընթացը, վեր են հանվել ոլորտում առկա խնդիրները և դժվարությունները, քննարկվել են դրանց լուծման ուղիները: Արդյունքում առաջարկությունները ներկայացվել են ՀՀ ֆինանսների նախարարություն՝ ոլորտը կարգավորող իրավական ակտերում համապատասխան փոփոխություններ կատարելիս հաշվի առնելու համար:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը, «Համայնքների ֆինանսիստների միավորում» ՀԿ-ն և Վորլդ Վիժն Հայաստանը մշակել են «Համայնքի զարգացման քառամյա ծրագրի մշակման» մեթոդաբանությունը: Այն հնարավորություն կտա մշակել լիարժեք և իրատեսական ծրագրեր:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը 2013թ. հոկտեմբերի 3-5-ը Ջերմուկ քաղաքում կազմակերպել է գյուղական համայնքների 3-րդ համաժողովը: Համաժողովին մասնակցել են պետական կառավարման մարմինների, համայնքների հետ աշխատող տարբեր միջազգային և տեղական կազմակեր-

պությունների ներկայացուցիչներ, փորձագետներ: Համաժողովի ընթացքում տեղի են ունեցել բանախոսություններ և քննարկումներ տեղական ինքնակառավարմանը վերաբերող բազմաթիվ հարցերի շուրջ:

Շարունակվել է նախարարության հրապարակային և թափանցիկ աշխատանքի բարելավումը: Տարվա ընթացքում նախարարությունը շարունակել է ՏԻՄ-երի հետ գործնական աշխատանքները:

1.3. Արժանի դարձակառույթությունների կատարումը

Հայաստանը, որպես Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկիր, որոշ պարտավորություններ ունի այդ կազմակերպության առջև՝ այդ թվում նաև տեղական ինքնակառավարման հարցերում: Այդ պարտավորությունները վերաբերում են Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի սկզբունքները (խարտիան Հայաստանի օրենսդրության մաս է կազմում 2002թ. մայիսի 1-ից) և Եվրոպայի խորհրդի Տեղական և տարածքային իշխանությունների կոնգրեսի համաձայարականները Հայաստանի օրենսդրությունում ներառելուն և դրանց համապատասխան մեխանիզմները փաստացի կիրարկելուն: Եթե օրենսդրական պարտավորությունների կատարումը, թեպետ դանդաղ տեմպերով, ընթանում է, (տես՝ սույն զեկույցի 1.1 կետը), ապա Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի սկզբունքների գործնական կիրարկումը շարունակում է ետ մնալ:

Հայաստանը միացել է նաև Տեղական իշխանությանը մասնակցելու իրավունքի մասին Տեղական ինքնակառավարման Եվրոպական խարտիայի լրացուցիչ արձանագրությանը: Հայաստանը խարտիայի լրացուցիչ արձանագրությունն ստորագրել էր դեռևս 2010թ. մարտի 18-ին: Հայաստանի Ազգային Ժողովն այն վավերացրեց 2013-ի մայիսի 13-ին, իսկ ուժի մեջ մտավ 2013-ի սեպտեմբերի 1-ից: Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի լրացուցիչ արձանագրության վավերացումից հետո, Հայաստանի գործող օրենսդրության մեջ այդ մասնակցության ապահովմանն ուղղված լրացումներ կատարվեցին, հունիսին ընդունվեց «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին օրենքը, որը վերաբերում էր տեղական ինքնակառավարմանը քաղաքացիների մասնակցությանը:

2013-ին շարունակում էր գործել 2011թ. Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 1138-րդ հանդիպմանը հավանության արժանացած Եվրոպայի խորհուրդ - Հայաստանի կառավարություն 2012-2014թթ. գործողությունների ծրագիրը, որի դրույթներից մեկը տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումներին աջակցությունն է:

2013 թ. դեկտեմբերի 12-ին, ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության և Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարության նախաձեռնությամբ Երևանում տեղի է ունեցել **Եվրոպայի խորհուրդ – Հայաստան 2012-2014թթ.** Գործողութ-

յունների ծրագրի իրականացմանը նվիրված հանդիպումը, որին մասնակցել են Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարությունում համապատասխան ծրագրերի պատասխանատուները և Հայաստանում ծրագրերին մասնակցող կամ դրանք համակարգող գերատեսչությունների ներկայացուցիչները: Հանդիպմանը քննարկվել է ծրագրի իրականացման ընթացքը, կատարվել են ճշգրտումներ:

2013-ի նոյեմբերի 26-28-ին Եվրոպայի խորհրդի տեղական և տարածաշրջանային իշխանությունների կոնգրեսի մոնիտորինգային հանձնաժողովը, Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի շրջանակում տեղական ժողովրդավարության և ապակենտրոնացման ոլորտներում Հայաստանի ստանձնած պարտավորությունների իրականացման ուսումնասիրման, անհրաժեշտ տեղեկատվություն ստանալու և համապատասխան զեկույց պատրաստելու նպատակով, այցելել է Երևան:

Հայաստանը, ընդգրկված լինելով Եվրոպական հարևանության քաղաքականության (ԵՀՔ) և Արևելյան գործընկերության մեջ, որոշ պարտավորություններ ունի նաև Եվրամիության հանդեպ: Եվրամիություն-Հայաստան ԵՀՔ գործողությունների ծրագրում որոշ դրույթներ են ամրագրված նաև տեղական ինքնակառավարման վերաբերյալ, որոնք Հայաստանի պարտավորություններն են՝ այդ ծրագրի իրականացման համատեքստում:

Նշված ծրագրի իրականացմանն են ուղղված ՀՀ Նախագահի 2012թ. ապրիլի 16-ի ՆԿ- 52-Ա կարգադրությամբ սահմանված ԵՀՔ ՀՀ-ԵՄ գործողությունների ծրագրի կատարումն ապահովող 2012-2013թթ. միջոցառումների ցանկը՝ ըստ տարիների (2012թ. զեկույց, աղյուսակ 1): 2013թ. Միջոցառումներից իրականացվել է տեղական ինքնակառավարմանը քաղաքացիների մասնակցության իրավական ապահովումը:

2. Վարչասարածրային բարեփոխումները և միջհամայնային համագործակցությունը

2.1 Վարչասարածրային բարեփոխումները

ՀՀ վարչատարածքային բաժանման համակարգում 2013թ. փոփոխություններ չեն գրանցվել: Այդ ընթացքում շարունակել են գործել 915 համայնքներ, որոնցից 49-ը՝ քաղաքային, 866-ը՝ գյուղական:

Հայաստանի մշտական բնակչությունը 2014թ. Հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է 3017.1հազ. մարդ, որը 9,8 հազարով պակաս է նախորդ տարվա համեմատությամբ: Մեկ համայնքին ընկնող բնակչության միջին թիվը կազմել է 3297 մարդ՝ նախորդ տարվա համեմատ 11-ով պակաս, իսկ առանց Երևան համայնքի՝ 2132 մարդ՝ նախորդ տարվա համեմատ 13-ով պակաս: Հայաստանի մեկ համայնքին ընկնող միջին տարածքը մնացել է նույնը՝ 31.1կմ², իսկ առանց Երևան համայնքի՝ 30,9 կմ²:

Հայաստանի համայնքների 49 %-ը ունի մինչև 1000 բնակիչ, որը 6-ով ավելի է նախորդ տարվա համեմատությամբ, 4-ով պակասել է 1001-5000 , մեկական՝ 5001-10000 և 10001-15000 բնակիչ ունեցող համայնքների թիվը: Մյուս ցուցանիշներով փոփոխություններ չեն արձանագրվել: Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման միավորները շարունակում են մնալ խիստ մասնատված (աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1. ՀՀ համայնքների թիվը ըստ մարզերի և բնակչության ընտրված միջակայքերի (01.01.2014թ. դրությամբ)

Մարզերը	Մինչև 500	501-1000	1001-5000	5001-10000	10001-15000	15001-50000	50001-100000	100001-1000000	Ընդամենը
Արագածոտն	36	36	37	4		1			114
Արարատ	4	14	69	6	1	3			97
Արմավիր	5	6	80	4		2			97
Գեղարքունիք	27	19	31	11	2	2			92
Լոռի	45	19	41	4	3		1		113
Կոտայք	7	12	35	9	1	3			67
Շիրակ	41	29	44	3		1		1	119
Սյունիք	74	16	15	1	1	2			109
Վայոց Ձոր	19	7	14	4					44
Տավուշ	12	16	30	2		2			62
Ընդամենը	270	174	396	48	8	16	1	1	914

Հայաստանի ամենամեծ գյուղական համայնքը Շիրակի մարզի Ախուրյան համայնքն է, որի բնակչությունը կազմում է 9884 մարդ, իսկ ամենափոքրը մնում է Սյունիքի մարզի Քաշունի համայնքը՝ 30 մարդ: Ամենամեծ և ամենափոքր գյուղական համայնքները միմյանցից տարբերվում են 330 անգամ: Դեռևս չսահմանված են մնում քաղաքների և գյուղերի տարանջատման չափորոշիչները:

Աղյուսակ 2-ում ցույց է տրված նախադպրոցական, կրթական, մարզական կազմակերպությունների տեղաբաշխումը ըստ մարզերի: Հարկ է նշել, որ երաժշտական և արվեստի, միջին մասնագիտական, սննդի անվտանգության, անասնաբուժական և արտակարգ իրավիճակների կազմակերպությունների թիվը և տեղաբաշխումը նախորդ տարվա համեմատությամբ չեն փոխվել: Մեկական պակասել է հանրակրթական դպրոցների և առողջապահական հիմնարկների թիվը, երկուսով՝ բուհերի և հինգով՝ մարզական կազմակերպությունների թիվը (հիմնականում մարզերում), իսկ 14-ով ավելացել է նախադպրոցական, 2-ով արհեստագործական կազմակերպությունների թիվը (հիմնականում մարզերում):

Աղյուսակ 2. Նախադպրոցական հաստատությունների, հանրակրթական, երաժշտական և արվեստի դպրոցների, արհեստագործական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների, բուհերի և մարզական կազմակերպությունների թիվը՝ ըստ մարզերի:

Մարզերը	Նախա- դպրոցա- կան	Հանրա- կրթա- կան	Երաժշ- տական և արվեստի	Արհես- տագոր- ծական	Միջին մաս- նագիտա- կան	Բուհեր	Մար- զական
ք. Երևան	206	252	49	13	36	51	54
Արագածոտն	20	122	8	2	1	-	7
Արարատ	75	112	22	1	4	-	7
Արմավիր	58	123	14	2	5	2	3
Գեղարքունիք	42	126	17	3	9	2	9
Լոռի	66	168	22	4	10	2	17
Կոտայք	54	105	24	6	6	2	16
Շիրակ	50	173	27	6	12	2	36
Սյունիք	52	121	17	4	7	2	10
Վայոց Ձոր	18	51	7	1	3	-	4
Տավուշ	56	81	19	3	6	-	4
Ընդամենը չ՛հ	697	1434	226	45	99	63	167

Վարչատարածքային բարեփոխումները Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման զարգացման համար մնում են առաջնահերթ, և 2013թ. ընթացքում չ՛հ կառավարության անմիջական օժանդակությամբ շարունակվել են աշխատանքները համայնքների խոշորացման ուղղությամբ: Ուսումնասիրություններ

են կատարվել ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության և Գերմանական տեխնիկական համագործակցության (GIZ) կազմակերպության փորձագետների կողմից, որի արդյունքում կազմվել է «Համայնքների խոշորացումը՝ որպես Հայաստանի վարչատարածքային բաժանման օպտիմալացման միջոց» աշխատանքային տեղեկանքը:

Կրկին արձանագրվել է, որ գործող վարչատարածքային բաժանումը էական խոչընդոտ է հանդիսանում համայնքների կարողությունների ամրապնդման, իշխանության հետագա ապակենտրոնացման, սահմանափակ ֆինանսական միջոցների արդյունավետ ու նպատակային օգտագործման և տեղական ինքնակառավարման համակարգի բնականոն զարգացման համար:

Ստեղծված իրավիճակում անհրաժեշտություն է առաջացել համայնքների խոշորացման միջոցով օպտիմալացնել ՀՀ վարչատարածքային բաժանման համակարգը՝ որպես ուղենիշ ունենալով Եվրախորհրդի անդամ երկրների համանման ոլորտում վերջին տարիների զարգացումները, հաշվի առնելով նաև Հայաստանի յուրահատկությունները, ինչպես նաև Վայոց Ձորի և Սյունիքի մարզերի ուսումնասիրությունները:

Որպես Հայաստանում վարչատարածքային բաժանման օպտիմալացման արդիական գործիք, առաջարկվել է համայնքների խոշորացման երկու սցենար:

1. Խոշորացում ըստ համայնքների փնջերի (սցենար 1)

Այս տարբերակի համար հիմք է հանդիսացել ՀՀ կառավարության՝ 2011թ. նոյեմբերի 10-ին ընդունած «Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման» հայեցակարգը: Համաձայն հայեցակարգում առկա սկզբունքների և չափորոշիչների, փորձագիտական ուսումնասիրությունների արդյունքում կազմվել են հինգ մարզերում համայնքների խոշորացման սխեմաներ, որի արդյունքում ակնկալվում է խոշորացման հետևյալ պատկերը (աղյուսակ 3):

Աղյուսակ 3. Համայնքների խոշորացումը մարզերում, ըստ համայնքների փնջերի

Մարզերը	Համայնքների քանակը մինչև խոշորացումը	Համայնքների քանակը խոշորացումից հետո
Վայոց Ձոր	44	8
Սյունիք	109	18
Արարատ	97	25
Կոտայք	67	20
Արագածոտն	114	35
Ընդամենը	431	106

Նշված հինգ մարզերում գոյություն ունեցող 431 համայնքների փոխարեն առաջարկվում է ունենալ 106-ը: Ընդհանրացնելով ուսումնասիրությունների արդյունքները

որը կարելի է եզրակացնել, որ համայնքների խոշորացման այս տարբերակի կիրառման դեպքում Հայաստանում նախատեսվում է ունենալ մոտավորապես 235 համայնք:

2. Խոշորացում ըստ նախկին (մինչև 1995թ.) վարչական շրջանների (սցենար 2)

- Խոշորացման այս սցենարի դեպքում նախատեսվում է ունենալ՝
- որոշ թվաքանակից ավել բնակչություն ունեցող քաղաքային համայնքներ,
 - շրջանային համայնքներ, որոնք ներառում են նախկին վարչական շրջանի բնակավայրերը,
 - զարգացման մեծ ներուժ ունեցող համայնքներ:

Խոշորացման այս սցենարի համար կարող են լինել մի քանի տարբերակներ (աղյուսակ 4).

Աղյուսակ 4. Համայնքների խոշորացումն ըստ նախկին վարչական շրջանների

Տարբերակներ	Համայնքների թիվը և կազմը
առաջին	1+2+37 = 40
երկրորդ	1+4+37 = 42
երրորդ	1+4+37+3 = 45
չորրորդ	1+4+37+3+6 = 51

որտեղ՝ 1-ը Երևանն է, 2-ը՝ Գյումրին և Վանաձորը, 4-ը՝ Գյումրին, Վանաձորը, Հրազդանը և Էջմիածինը, 37-ը՝ նախկին վարչական շրջանները, 3-ը՝ Ջերմուկը, Դիլիջանը, Ծաղկաձորը, և 6-ը՝ համայնքներ որոնք ձևավորվում են նախկին վարչական շրջանների կիսման արդյունքում:

Առաջին և երկրորդ տարբերակների դեպքում շրջանային համայնքները նախատեսվում է ձևավորել բացառապես նախկին վարչական շրջանների տարածքով: Երրորդ տարբերակում առաջարկվում է շրջանային համայնքները ձևավորել նախկին վարչական շրջանների տարածքով, նրանցից անջատելով զարգացման մեծ ներուժ ունեցող համայնքները: Չորրորդ տարբերակի դեպքում, բացի զարգացման մեծ ներուժ ունեցող համայնքներից, առաջարկվում է ձևավորել նոր համայնքներ 75,0 հազարից ավել բնակչություն ունեցող նախկին վարչական շրջանների տարածքում:

Այսպիսով, ամփոփելով կարելի է եզրակացնել, որ համայնքների խոշորացման 1-ին սցենարն ավելի շատ նպաստելու է ՏԻՄ-երի գոյություն ունեցող լիազորություններն ամբողջ ծավալով, անհրաժեշտ ցանկով և պահանջվող որակով իրականացնելուն և ավելի քիչ է ուղղված համայնքներին նոր լիազորություններ փոխանցելուն կամ որ նույնն է՝ ապակենտրոնացմանը: Համայնքների խոշորացման 2-րդ սցենարը ոչ միայն հնարավորություններ է տալիս ներկայումս համայնքներին վերապահված լիազորություններն իրականացնելու, այլև ռեալ

նախապայման է լիազորությունների հետագա ապակենտրոնացման համար:

Բերված առաջարկությունների արդյունքում հաշվարկվել են համայնքների խոշորացման տնտեսական արդյունավետությունը, հնարավոր ծախսերը և օգուտները: Մշակվել են խոշորացվող համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ձևավորման խնդիրները, ինչպես նաև համայնքների խոշորացման իրականացման համար անհրաժեշտ օրենսդրական բարեփոխումները, խոշորացման գործընթացի փուլերը և ժամանակացույցը:

2.2 Միջհամայնքային համագործակցությունը

Հիմնականում իրավական դաշտի, ինչպես նաև մի շարք այլ պատճառներով 2013թ. միջհամայնքային միավորումներ չեն ստեղծվել: Այդ կառույցների ստեղծման ուղղությամբ կատարվող քայլերը դեռևս գտնվում են նախապատրաստական փուլում՝ վերլուծությունների և հայեցակարգերի մշակում, քննարկումների և լսումների կազմակերպում, առաջարկությունների ուսումնասիրում և այլն: ՀՀ կառավարության «Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ստեղծման» հայեցակարգը դեռևս միակ պաշտոնական փաստաթուղթն է, որը որոշակի պատկերացումներ է տալիս միջհամայնքային միավորումների մասին:

2013 թվականի ընթացքում նոր համայնքների միություններ չեն գրանցվել և չեն լուծարվել, 2014թ. հունվարի 1-ի դրությամբ գրանցված էին մնում 25 համայնքների միություններ, որոնց կազմում ընդգրկված էին 495 համայնքներ: Նրանց համագործակցության շրջանակները մնացել են նույնը և դրանք ակտիվությամբ՝ հատկապես ՏԻՄ-երի շահերի պաշտպանության հարցերում, առանձնապես աչքի չեն ընկել:

Միջհամայնքային համագործակցությունը հիմնականում մնում է համայնքների կողմից ստեղծված կառույցների և նրանց միջև ուղղակի կնքվող պայմանագրերի միջոցով գույքահարկի և հողի հարկի բազաների վարման և հավաքագրման իրականացումը: Այդ կառույցների թիվը 2014թ. հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է 68, ինչպես նախորդ տարի էր: Չի փոխվել նաև սպասարկվող համայնքների թիվը՝ 427:

Շարունակվել են նաև հայ-ֆրանսիական համայնքային համագործակցությանն ուղղված զարգացման ծրագրերի իրականացման աշխատանքները:

Ընդհանուր առմամբ, 2013թ. ընթացքում միջհամայնքային համագործակցության առանձնակի զարգացումներ չեն եղել:

3. ՏԻՄ-երի ձևավորումը, իրավասությունները, լիազորությունները և գործունեությունը, ֆաղափացիական հասարակության մասնակցությունը սեղական ինֆնակառավարմանը

3.1 ՏԻՄ-երի ձևավորումը, իրավասությունները, լիազորությունները և գործունեությունը

2013թ. ընթացքում տեղական ընտրությունների անցկացման ձևը և թեկնածուների առաջադրման կարգը մնացել են անփոփոխ:

2013-ին Հայաստանի մարզերում անց են կացվել համայնքի ղեկավարի 34 և ավագանու 43 ընտրություններ (աղյուսակ 5): Թե համայնքի ղեկավարի և թե ավագանու ընտրությունները հիմնականում անց են կացվել գյուղական համայնքներում: Համայնքի ղեկավարի և ավագանու ընտրություններ անց են կացվել ընդամենը մեկական քաղաքային համայնքներում՝ համապատասխանաբար Արարատ և Բերդ քաղաքներում: 6 համայնքներում 2013 թ. ընթացքում անց են կացվել թե համայնքի ղեկավարի և թե ավագանու ընտրություններ: Այդ համայնքներն են Չորագլուխ, Թթուջուր, Ջրամբար, Սուսեր, Ճակատեն և Ծովինար գյուղական համայնքները:

2013-ին մարզերում անցկացված համայնքի ղեկավարի ընտրությունների ժամանակ առաջադրված թեկնածուների թվի դիտարկումը ցույց է տվել, որ ընտրությունները հիմնականում անց են կացվել ցածր մրցակցության պայմաններում: Առաջադրված թեկնածուների առավելագույն թիվը եղել է 4՝ ընդամենը 3 համայնքներում: 19 համայնքներում մրցակցել են ընդամենը 2 թեկնածուներ, իսկ 8 համայնքներում, կարելի է ասել, բացակայել է մրցակցային միջավայրը, քանի որ այս համայնքներում առաջադրվել է ընդամենը 1 թեկնածու:

2013թ. «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունների համաձայն, համայնքի ավագանին կազմավորված է համարվում, եթե ընտրվել են ավագանու անդամների՝ օրենքով սահմանված թվի առնվազն երկու երրորդը (նախկինում՝ կեսից ավելին):

2013թ. կայացել են Երևանի ավագանու հերթական ընտրությունները: Ընտրություններին մասնակցել են Առաքելություն, Բարգավաճ Հայաստան, Հայ ազգային կոնգրես, Հայ Յեղափոխական Դաշնակցություն, Օրինաց երկիր, Հայաստանի Հանրապետական կուսակցություններն ու «Բարև Երևան» կուսակցությունների դաշինքը:

Աղյուսակ 5. 2013-ին կայացած ՏԻՄ-երի ընտրությունների թիվն ըստ մարզերի¹¹⁸

ՀՀ	Մարզ	Համայնքի ղեկավարի ընտրություններ			Համայնքի ավագանու ընտրություններ		
		Ընդամենը	Քաղաքային համայնքներ	Գյուղական համայնքներ	Ընդամենը	Քաղաքային համայնքներ	Գյուղական համայնքներ
1	Արագածոտն	6	-	6	15	-	15
2	Արարատ	9	1	8	1	-	1
3	Արմավիր	3	-	3	-	-	-
4	Գեղարքունիք	3	-	3	16	-	16
5	Լոռի	1	-	1	2	-	2
6	Կոտայք	3	-	3	-	-	-
7	Շիրակ	6	-	6	-	-	-
8	Սյունիք	2	-	2	1	-	1
9	Վայոց Ձոր	-	-	-	1	-	1
10	Տավուշ	1	-	1	7	1	6
	<i>Ընդամենը</i>	<i>34</i>	<i>1</i>	<i>33</i>	<i>43</i>	<i>1</i>	<i>42</i>

Ընտրությունների արդյունքում ավագանու 65 տեղերը բաշխվել են հետևյալ կերպ.

- ✓ Հայաստանի Հանրապետական կուսակցություն՝ 42 տեղ (64,6 %)
- ✓ «Բարգավաճ Հայաստան» կուսակցություն՝ 17 տեղ (26,2 %)
- ✓ «Բարև Երևան» կուսակցությունների դաշինք՝ 6 տեղ (9,2 %)¹¹⁹:

Քանի որ Հայաստանի Հանրապետական կուսակցությունն ստացել է ավագանու անդամների տեղերի 50 %-ից ավելին, ապա այդ կուսակցության թեկնածուների ցուցակի առաջին հորիզոնականում գտնվող անձը օրենքի ուժով համարվել է ընտրված քաղաքապետ:

2013թ. ավելացել է ՀՀ մարզերում համայնքների ղեկավարների կազմում Հայաստանի Հանրապետական կուսակցության ներկայացուցիչների թիվը՝ հասնելով 72,8 %-ի: Համայնքների ղեկավարների մեջ համեմատաբար մեծ թիվ են կազմում անկուսակցական և Բարգավաճ Հայաստան կուսակցության ներկայացուցիչները՝ համապատասխանաբար 13,3 % և 8,6 % (աղյուսակ 6):

Համայնքներում դարձյալ քիչ են հանդիպում իշխանափոխության դեպքերը: 2013թ. հոկտեմբերի դրությամբ առաջին անգամ ընտրված համայնքի ղեկավարների թիվը կազմել է 21,6 %, երկրորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 21,4 %, երրորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 15,2 %, չորրորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 12,8 %, հինգերորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 13,2 %, իսկ վեցերորդ անգամ ընտրվածներինը՝ 15,8 %: Ստացվում է, որ 144 համայնքի ղեկավարներ պաշտոնավարում են տեղական ինքնակառավարման համակարգի ձևավորման պահից սկսած, և այդ համայնքներում իշխանափոխություն չի եղել¹²⁰:

¹¹⁸ Աղբյուրը՝ www.elections.am

¹¹⁹ Աղբյուրը՝ www.elections.am

¹²⁰ Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն, Ամփոփ տեղեկանք ՀՀ մարզերի համայնքի ղեկավարների վերաբերյալ

Աղյուսակ 6. Համայնքների ղեկավարների կուսակցական պատկանելությունը¹²¹ (2013 թ. տարեվերջի դրությամբ)

Հ/հ	Մարզ	Կուսակցություն							
		Հայաստանի Հանրապետական Կուսակցություն (ՀՀԿ)	Բարգավաճ Հայաստան Կուսակցություն (ԲՀԿ)	Հայ Յեղավորիական Դաշնակցություն (ՀՅԴ)	Օրինաց Երկիր Կուսակցություն (ՕԵԿ)	Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցություն (ՀԿԿ)	Ժողովրդավարություն և Աշխատանք Կուսակցություն (ԺԱԿ)	Ազգային Ինքնորոշում Միավորում (ԱԻՄ)	Անկուսակցական
1	Արագածոտն	92	2	4	2	-	-	-	14
2	Արարատ	70	8	4	-	-	-	-	15
3	Արմավիր	85	1	4	-	-	-	-	7
4	Գեղարքունիք	64	12	2	-	1	1	-	12
5	Կոտայք	30	37	-	-	-	-	-	-
6	Լոռի	75	1	3	-	1	-	-	33
7	Շիրակ	72	7	10	8	-	-	-	22
8	Սյունիք	92	4	3	-	-	-	-	10
9	Վայոց Ձոր	34	3	-	-	-	-	-	7
10	Տավուշ	51	4	3	1	-	-	1	2
	<i>Ընդամենը</i>	<i>665</i>	<i>79</i>	<i>33</i>	<i>11</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>122</i>

2013թ. ՀՀ ընտրական օրենսգրքում կատարվել է մեկ փոփոխություն, որն ըստ էության, տեղական ինքնակառավարման համակարգին չի վերաբերում:

2013թ. ՀՀ կառավարության որոշումներով վաղաժամկետ դադարեցվել են 14 համայնքների ղեկավարների (որոնցից 1-ը քաղաքային, 13-ը գյուղական) և 2 համայնքների ավագանու (բոլորը գյուղական) լիազորություններ: 7 համայնքների, այդ թվում քաղաքային համայնքի, ղեկավարների լիազորությունները դադարեցվել են նրանց մահվան և 7-ինը՝ նրանց հրաժարական տալու պատճառներով:

2013թ. «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունների համաձայն խմբագրվել է համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելու մասին համայնքի ավագանու առաջարկությամբ վերաբերվող հոդվածը: Այդ հոդվածում, մասնավորապես, ավելացվել է, որ համայնքի ավագանին համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելու առաջարկություն կարող է անել նաև մեկ տարվա ընթացքում նախատեսված ժամկետում (ոչ պակաս, քան երկու ամիսը մեկ անգամ) համայնքի ղեկավարի կողմից երկու անգամ միատ չհրավիրվելու դեպքում: Խմբագրվել է նաև մարզպետի ներկայացմամբ համայնքի ղեկավարի պաշտոնանկությանը վերաբերվող հոդվածը, որտեղ ավելացվել է նույն նշված

¹²¹ Աղբյուրը՝ www.mta.gov.am , Ամփոփ տեղեկանք ՀՀ մարզերի համայնքների ղեկավարների վերաբերյալ

լրացուցիչ պատճառը, որի հիման վրա մարզպետը նույնպես կարող է համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելու վերաբերյալ առաջարկություն ներկայացնել կառավարություն: Նշալ հողվածի խմբագրմամբ հանվել է այն դրույթը, որ մարզպետը կարող է դատական կարգով վիճարկել համայնքի ղեկավարի՝ օրենքին և իրավական ակտերին հակասող որոշումները: Բացի այդ, օրենքի փոփոխություններով սահմանվել են նաև երկու լրացուցիչ դեպքեր, որոնց հիման վրա վաղաժամկետ դադարեցվում են ավագանու լիազորությունները: Այսպիսով, ավագանու լիազորությունները վաղաժամկետ դադարեցվում են նաև, երբ ավագանու անդամների կողմից ավագանու նիստի իրավազարությունը չսպասիովելու պատճառով վեց ամիս անընդմեջ ավագանու նիստ չի կայանում, և երբ օրենքով սահմանված կարգով տվյալ համայնքը վերակազմակերպվում է որպես այլ վարչատարածքային միավոր:

2013-ին, ինչպես և նախորդ տարիներին, չի գրանցվել համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելու որևէ դեպք:

ՏԻՄ-երի իրավասությունները և լիազորությունները

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, 2013թ. տարեվերջի դրությամբ համայնքների ավագանիներն ունեն թվով 36 իրավասություններ, իսկ համայնքների ղեկավարները թվով 27 իրավասություններ: Թվով 38 լիազորություններ ունի Երևանի ավագանին, իսկ քաղաքպետը՝ 18, սահմանված «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքով:

2013թ. հունիսի 19-ին ընդունված «Տեղական ինքնակառավարման մասին ՀՀ օրենքում լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքով համայնքների ղեկավարներին տրվել են երկու նոր իրավասություններ՝ «առաջարկություն է ներկայացնում համայնքի ավագանուն՝ համայնքում տեղական ինքնակառավարմանը բնակիչների մասնակցության կարգը հաստատելու վերաբերյալ» և «առաջարկություն է ներկայացնում համայնքի ավագանուն՝ համայնքի ղեկավարին կից, համայնքի տարածքում հասարակական կարգով գործող խորհրդակցական մարմինների քանակը, անվանումներն ու ձևավորման կարգը հաստատելու վերաբերյալ»: Երկուսով ավելացել են նաև համայնքների ավագանիների իրավասությունները. նրանք քննարկում և որոշում են կայացնում վերոնշյալ երկու առաջարկությունների վերաբերյալ:

Նույն օրենքով համայնքների ղեկավարներին փոխանցվել են 4 պարտադիր լիազորություններ նոր բնագավառում, որն է՝ բնակիչների մասնակցություն տեղական ինքնակառավարմանը: Նշյալ բնագավառում համայնքի ղեկավարն իրականացնում է հետևյալ պարտադիր լիազորությունները.

✓ համայնքի բնակիչների համար ստեղծում է բավարար պայմաններ՝ իրազեկ լինելու տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության մասին և մասնակցելու համայնքի կառավարմանն ու զարգացմանը՝ այդ նպատակով օգտագործելով համայնքում հասանելի որևէ ձև կամ միջոց (այդ թվում՝ տեղեկատ-

վության և հեռահաղորդակցության)։

✓ ապահովում է համայնքի բնակիչների իրազեկման և մասնակցության միջոցառումների կազմակերպումն ու անցկացումը բնակիչներին մատչելի և հարմար վայրերում, ինչպես նաև ստեղծում է համապատասխան անհրաժեշտ պայմաններ՝ այդ միջոցառումներին մասնակցելու ցանկություն հայտնաձ համայնքի հաշմանդամների և սակավաշարժուն խմբերի համար։

✓ կազմակերպում է տեղական ինքնակառավարմանն առնչվող օրենսդրական և ենթօրենսդրական կարևորագույն նախաձեռնությունների և նախագծերի, մասնավորապես համայնքի զարգացման ծրագրերի և տարեկան բյուջեի, համայնքի կողմից մատուցվող հանրային ծառայությունների ոլորտներում համայնքի ավագանու և ղեկավարի որոշումների, համայնքի գլխավոր հատակագծի, քաղաքաշինական, բնապահպանական, կենսագործունեության միջավայրի ծրագրվող փոփոխությունների հանրային լուծումներ կամ քննարկումներ, դրանց վերաբերյալ առաջարկությունների ընդունումը և ներկայացումը նախաձեռնությունների և նախագծերի հեղինակներին։

✓ համայնքի բնակիչներին, հասարակության ներկայացուցիչներին իրազեկում և (կամ) ներգրավում է համայնքի տարածքում կազմակերպվող ուսուցման և վերապատրաստման ծրագրերում։

2013թ. Երևանի ՏԻՄ-երի իրավասությունների և լիազորությունների շրջանակում փոփոխություններ չեն կատարվել։

Ամփոփ կերպով կարելի է նշել, որ 2013 թվականի տարեվերջի դրությամբ համայնքի ղեկավարներին օրենքով վարապահված պարտադիր լիազորությունների թիվը կազմել է 66, պատվիրակված լիազորություններինը՝ 20, իսկ կամավոր լիազորություններինը՝ 23 (աղյուսակ 7)։

Աղյուսակ 7. ՏԻՄ-երի լիազորությունների քանակական տվյալներն ըստ առանձին տեսակների և բնագավառների (2013 թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ)

Հ/հ	Բնագավառ	Պարտադիր լիազորություններ		Պատվիրակված լիազորություններ		Կամավոր լիազորություններ	
		ՀՀ այլ ՏԻՄ-եր	Երևանի ՏԻՄ-եր	ՀՀ այլ ՏԻՄ-եր	Երևանի ՏԻՄ-եր	ՀՀ այլ ՏԻՄ-եր	Երևանի ՏԻՄ-եր
1	Քաղաքացիների և տնտեսվարող սուբյեկտների իրավունքների պաշտպանություն	8	0	8	0	0	0
2	Բնակիչների մասնակցություն տեղական ինքնակառավարմանը	4	0	0	0	0	0
3	Ֆինանսներ	8	7	0	0	0	0
4	Հասարակական կարգի պահպանություն	0	4	2	0	0	0
5	Պաշտպանության կազմակերպում	3	3	0	0	3	3

6	Քաղաքաշինություն և կոմունալ տնտեսություն	20	14	0	1	5	0
7	Հողօգտագործում	5	1	3	4	2	0
8	Տրանսպորտ (և ճանապարհաշինություն)*	4	4	1	2	1	0
9	Առևտուր և ծառայություններ (սպասարկում)*	9	2	0	0	0	0
10	Կրթություն, մշակույթ և երիտասարդության հետ տարվող աշխատանքներ	1	2	1	1	5	3
11	Առողջապահություն, ֆիզիկական կուլտուրա և սպորտ	1	3	0	4	3	3
12	Աշխատանք և սոցիալական ծառայություն (սոցիալական պաշտպանություն)*	0	1	1	1	2	1
13	Գյուղատնտեսություն	2	0	2	4	2	0
14	Բնության և շրջակա միջավայրի պահպանություն (բնապահպանություն)*	1	4	2	2	0	1
15	Ավագանու հետ հարաբերություններ*	0	10	0	0	0	0
16	Գործադիր իշխանության հանրապետական մարմինների և դրանց Երևանի տարածքային ծառայությունների հետ հարաբերություններ*	0	5	0	0	0	0
17	Քաղաքացիական պաշտպանություն և արտակարգ իրավիճակներ*	0	2	0	0	0	0
18	Էլեկտրոնային հաղորդակցություն, էլեկտրամատակարարում, ջրամատակարարում, գազամատակարարում*	0	2	0	0	0	0
	Ընդամենը	66	64	20	19	23	11

*) «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում բերված ՏԻՄ-երի լիազորությունների բնագավառների անվանումները տարբերվում են «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում բերված բնագավառների անվանումներից: Այն դեպքում, երբ այդ անվանումները շատ չեն տարբերվում, տարբերությունները նշվել են փակագծերում: Հակառակ դպքում դրանք ձևակերպվել են որպես առանձին բնագավառներ:

2013թ. ընթացքում պարտադիր լիազորությունների իրականացման կարգերի հետ կապված փոփոխություններ չեն կատարվել:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի փոփոխությունները ենթադրում են տեղական ինքնակառավարմանը բնակչության մասնակցության, հանրային լսումների և համայնքի ղեկավարին կից խորհրդակցական մարմինների ձևավորման կարգերի առկայություն: 2013թ. ընթացքում այդ կարգերից որոշներն ընդունվել են Երևանում և մի քանի այլ համայնքներում:

Որոշումների կայացումը համայնքներում

2013թ. ընթացքում համայնքների կողմից մարզպետարաններ են ներկայացվել ընդհանուր թվով 24736 որոշումներ: Այդ որոշումներից 4,8 %-ում (1199 որոշումներ) հայտնաբերվել են անհամապատասխանություններ օրենքների և իրավական ակտերի հետ: Մարզպետարանների վերադարձրած որոշումների 85,1 %-ը համայնքների կողմից համապատասխանեցվել է օրենքներին և իրավական ակտերին և սահմանված ժամկետներում ներկայացվել մարզպետարաններ: 2013-ին, ինչպես և նախորդ տարի, համայնքների կողմից ավագանու որոշումները մարզպետարան չներկայացնելու դեպքեր չեն եղել: 2013-ին ավագանու որոշումներն անվավեր ճանաչելու նպատակով մարզպետարանները դատական հայց չեն ներկայացրել (հավելված 1)¹²²:

2013-ին ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության կողմից իրավական հսկողություն է իրականացվել Երևանի ավագանու ընդունած 104 որոշումների նկատմամբ¹²³:

Որոշումների ընդունման հարցում համայնքի ավագանիները դեռևս ակտիվ չեն:

«Ընտրությունը քոնն է» հասարակական կազմակերպության իրականացրած՝ ՏԻՄ-երի գործունեության վարկանիշային գնահատմամբ համայնքի ավագանու՝ համայնքի ղեկավարման գործընթացին մասնակցության և ակտիվության գնահատականը 2013թ. մի փոքր աճել է (դիտարկվել են 100 գյուղական համայնքներ՝ յուրաքանչյուր մարզից 10-ական համայնք): Այդ գնահատականը 2012 թ. հոկտեմբեր – 2013 թ. մարտ և 2013 թ. ապրիլ – 2013 թ. սեպտեմբեր ամիսների համար կազմել է համապատասխանաբար 6,6 և 6,8 միավոր (10 բալանոց սանդղակով): Նշված կազմակերպության իրականացրած դիտարկումների համաձայն, դեռևս խնդրահարույց է ավագանիների ստեղծագործական ներուժի ցածր մակարդակը, որոշումներ կայացնելիս սեփական կարծիք արտահայտելու կամ պաշտպանելու, ծրագրերի մշակման գործում մասնակցություն ունենալու անբավարար աստիճանը, ավագանիների մեծամասնությունը չունի համայնքի ղեկավարմանը մասնակցելու հմտություն, օրենքների բավարար իմացություն և այլն¹²⁴:

Համայնքների ավագանիների բնականոն գործունեության համար կարևոր է նրանց անհրաժեշտ պայմաններով ապահովելը: Համայնքների ավագանու աշխատանքները կազմակերպելու համար առանձնացված աշխատասենյակներ 2013թ. 1-ին և 2-րդ եռամսյակների տյալներով եղել են 665 համայնքներում, իսկ 3-րդ և 4-րդ եռամսյակների տյալներով՝ 685 համայնքներում: Մարզային կտրվածքով դիտարկելիս կարելի է նկատել, որ Արարատի, Արմավիրի և Կոտայքի մարզերի բոլոր համայնքներում առկա են այդպիսի աշխատասենյակներ: Իսկ Արագածոտնի և Տավուշի մարզերում 2013թ. 4-րդ եռամսյակի տյալներով ավագանու գործունեության համար առանձնացված աշխատասենյակ ունեցող համայնքների տեսակարար կշիռն ամենացածրն է եղել՝ 43 %: 4-րդ եռամսյակի տյալներով նման աշխատասենյակներ չունեցող համայնքները բոլորը գյուղական

¹²² Աղբյուրը՝ www.region.am

¹²³ Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2013 թ. գործունեության հաշվետվություն

¹²⁴ Աղբյուրը՝ www.iyc.am, Վարկանիշային գնահատումը՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության դիտարկման անաչառ գործիք

համայնքներ են, քաղաքային համայնքներում դրանք առկա են¹²⁵:

2013-ին ավագանու ինստիտուտի զարգացման նպատակով աշխատանքներ են իրականացվել «Քաունթերփարթ ինթերնեշնլ» կազմակերպության կողմից: Կազմակերպությունը անց է կացրել 43 մոդելային համայնքների ավագանու անդամների կարիքներին հարմարեցված դասընթացներ, որոնց վերաբերյալ ստացվող արձագանքները վկայում են, որ ավագանու անդամներն ավելի ակտիվ են դարձել և նրանց պարտավորությունների իրականացման կարողություններն ավելի են մեծացել: Քաունթերփարթի կողմից համակարգիչներով և բազմաֆունկցիոնալ տախիչ սարքերով կահավորվել են 5-ական քաղաքային և գյուղական համայնքների աշխատասենյակներ¹²⁶:

2013-ին համայնքի ղեկավարների և ավագանու անդամների մոտ քաղաքացիների ընդունելության վիճակագրությունն ունի հետևյալ պատկերը: 2013-ին ՀՀ մարզերում համայնքի ղեկավարների մոտ ընդունելության է մասնակցել 125318 քաղաքացի, իսկ ավագանու անդամների մոտ՝ 25787 քաղաքացի: Համայնքի ղեկավարների մոտ ընդունելության է մասնակցել ընդունելության դիմած քաղաքացիների 97,8 %-ը, իսկ ավագանու անդամների մոտ՝ 94,0 %-ը: 2013թ. տարբեր եռամսյակներում ընդունելություն կազմակերպած համայնքների թիվը տատանվել է 820-ից մինչև 893-ի սահմաններում: Արագածոտնի, Արարատի, Արմավիրի, Կոտայքի, Շիրակի և Տավուշի մարզերի բոլոր համայնքները տարվա 4 եռամսյակների ընթացքում կազմակերպել են համայնքի բնակիչների ընդունելություններ: Մնացյալ մարզերի ոչ բոլոր համայնքներում են 2013թ. ընթացքում կազմակերպվել ընդունելություններ: Այդ առումով ամենացածր ցուցանիշը գրանցվել է Սյունիքի մարզում, որտեղ ընդունելություն կազմակերպած համայնքների թիվը 4-րդ եռամսյակում կազմել է մարզի համայնքների թվի 36,7 %-ը (հավելված 2):

2013-ին Հայաստանում տեղական հանրաքվե չի անցկացվել, սակայն կատարվել է մեկ փորձ (ներդիր 2):

Ներդիր 2. Կապանում տեղական հանրաքվե անցկացնելու փորձ

2013թ. Կապանում ստեղծված նախաձեռնող խումբը դիմել է թիվ 38 ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողով՝ տեղական հանրաքվեի միջոցով Կապանի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերը «Հայջրմուղկոյտլի ՓԲԸ»-ին 25 տարով անհատույց օգտագործման իրավունքով տրամադրելու որոշումը չեղյալ համարելու պահանջով: Նախաձեռնող խումբը հանրաքվե անցկացնելու նպատակով ստորագրահավաք է անց կացրել, որին մասնակցել են տաս հազարից ավելի քաղաքացիներ: Ընտրական հանձնաժողովը մերժել է տեղական հանրաքվեի անցկացման նախաձեռնող խմբի դիմումի գրանցումը՝ հիմք ընդունելով «Տեղական հանրաքվեի մասին» ՀՀ օրենքի այն դրույթը, ըստ որի տեղական հանրաքվեի չեն կարող դրվել Սահմանադրությամբ կամ օրենքով ՏԻՄ-երի բացառիկ իրավասությանն ուղղակիորեն վերապահված հարցերը:

Աղբյուրը՝ <http://armenpress.am/arm/news/728023/syuniqi-tiv-38-yyh-n-merzhec-nakhadzernox-khmbi-dimumy-kapanum.html>

¹²⁵ Աղբյուրը՝ www.mta.gov.am , Ամփոփ տեղեկանքներ 2013թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության հրապարակայնության և քափանցիկության վերաբերյալ

¹²⁶ Աղբյուրը՝ <http://program.counterpart.org/Armenia/> , Համայնքի ավագանու ինստիտուտի հզորացում՝ մեկ ամբողջական ՏԻՄ համակարգի խթանումն ապահովելու համար

2013թ. վարչական հսկողություն է իրականացվել ՀՀ մարզերի 292 համայնքներում: Արձանագրված խախտումները, ինչպես և նախորդ տարի, հիմնականում վերաբերել են «Տեղական ինքնակառավարման մասին», «Գնումների մասին», «Տեղական տուրքերի և վճարների մասին», «Քաղաքաշինության մասին» և ՀՀ այլ օրենքների և ենթօրենսդրական ակտերի պահանջների չկատարմանը¹²⁷:

3.2 Քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը տեղական ինքնակառավարմանը

ՀՀ արդարադատության նախարարության Իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրում 2014 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ գրանցված են եղել քաղաքացիական հասարակության սուբյեկտներ հանդիսացող 3838 հասարակական կազմակերպություն, 835 հիմնադրամ, 720 արհեստակցական կազմակերպություն և 74 կուսակցություն¹²⁸:

Այս կազմակերպությունների տարածքային տեղաբաշխվածության վերաբերյալ տվյալներ չկան:

Տեղական ինքնակառավարման ոլորտում շարունակում են գործել նախորդ տարիների զեկույցներում նշված կազմակերպությունները: Կան առանձին հասարակական կազմակերպություններ, հատկապես մարզերում, որոնք տեղական ինքնակառավարման ոլորտում եզակի ծրագրեր են իրականացնում:

Երևանի մամուլի ակումբի տվյալների համաձայն՝ Հայաստանի ՁԼՄ-ները հիմնականում տեղաբաշխված են Երևանում: Տարածականորեն համեմատաբար ընդգրկում աշխարհագրություն ունեն հեռուստաընկերությունները: Իսկ Հայաստանում օտարերկրյա ՁԼՄ-ների թղթակիցները և գրասենյակայինները, ինչպես նաև լրատվական գործակալություններն ու ինտերնետային հրատարակությունները գտնվում են միմիայն Երևանում (աղյուսակ 8):

«Ֆրիդոմ Հաուս» իրավապաշտպան կազմակերպության զեկույցի համաձայն, Հայաստանի ժողովրդավարության առաջընթացի գնահատականը նախորդ տարվա համեմատ փոքր ինչ բարձրացել է՝ 2013թ. կազմելով 5,36 միավոր (գնահատականները տրված են 7 բալանոց սանդղակով, որտեղ ամենալավ ցուցանիշը 1-ն է, իսկ ամենավատը՝ 7-ը): «Տեղական ժողովրդավարական կառավարում» և «քաղաքացիական հասարակություն» բաժինների գնահատականները նախորդ տարվա համեմատ մնացել են մույնը՝ կազմելով համապատասխանաբար 5,75 և 3,75 միավոր¹²⁹:

2013թ. հունիսի 19-ին ընդունված «Տեղական ինքնակառավարման մասին ՀՀ օրենքում լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը հստակեցնում և կարգավորում է տեղական ինքնակառավարմանը քաղաքացիների մասնակցության հարցերը: Մասնավորապես, ամրագրվել է տեղական ինքնակառավարման նոր

¹²⁷ Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2013 թ. գործունեության հաշվետվություն

¹²⁸ Աղբյուրը՝ ՀՀ ԱՆ Իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալություն

¹²⁹ Աղբյուրը՝ www.freedomhouse.org, Nations in Transit 2013

սկզբունք՝ տեղական ինքնակառավարմանը համայնքի բնակիչների մասնակցությունը: Տրվել է տեղական ինքնակառավարմանը համայնքի բնակիչների մասնակցություն հասկացության սահմանումը, սահմանվել է, որ համայնքի ավագանու նիստի օրակարգում հարց ընդգրկելու նախաձեռնությամբ կարող են հանդես գալ նաև համայնքի բնակիչները (նախկինում այդ իրավունքն ունեին համայնքի ղեկավարը և ավագանին), ավագանուն վերապահվել է նոր՝ համայնքի բնակիչների ընդունելություն կատարելու, հանրային հանդիպումներ և քննարկումներ կազմակերպելու իրավասություն, նոր պարտականություններ, նկարագրվել են համայնքի զարգացման ծրագրի և բյուջեի կառավարման գործընթացներում բնակիչների մասնակցության առանձնահատկությունները և այլն (տես նաև սույն զեկույցի՝ «ՏԻՄ-երի ձևավորումը իրավասությունները, լիազորությունները և գործունեությունը/ՏԻՄ-երի իրավասությունները և լիազորությունները» բաժինը):

Աղյուսակ 8. Հայաստանի ՁԼՄ-ները և նրանց տարածքային բաշխվածությունը¹³⁰ (01 նոյեմբերի 2014թ. դրությամբ)

Հ/հ	Մարզ	Մամուլ	Հեռուստաընկերություններ	Ռադիոընկերություններ	Օտարերկրյա ՁԼՄ-ների քոլեակիցները և գրասենյակները Հայաստանում	Լրատվական գործակալություններ և ինտերնետային հրատարակություններ	Լրագրողական միավորումներ
	Երևան	70	22	13	14	25	9
1	Արագածոտն	1	1	-	-	-	-
2	Արարատ	-	1	-	-	-	-
3	Արմավիր	-	3	-	-	-	-
4	Գեղարքունիք	1	5	-	-	-	-
5	Կոտայք	1	4	-	-	-	-
6	Լոռի	2	6	1	-	-	1
7	Շիրակ	5	4	2	-	-	1
8	Սյունիք	2	6	2	-	-	1
9	Վայոց Ձոր	-	-	1	-	-	-
10	Տավուշ	-	4	-	-	-	-
	<i>Ընդամենը</i>	<i>82</i>	<i>56</i>	<i>19</i>	<i>14</i>	<i>25</i>	<i>12</i>

Քաղաքացիական հասարակության սուբյեկտների և ՏԻՄ-երի արդյունավետ փոխգործակցության տեսանկյունից կարևոր է նրանց կարողությունների զարգացումը: Որպես նման նախաձեռնությունների օրինակ կարելի է նշել «Քաունթերփարթ ինթերնեշնլ» կազմակերպության կողմից իրականացված

¹³⁰ Աղբյուրը՝ www.ypc.am

«Շարժվելով առաջ» հայաստանյան քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կարողությունների ամրապնդում ծրագիրը (2013-2014 թթ.):

ՏԻՄ-երի գործունեության վերաբերյալ սեղեկասվության մասշտիբությունը

2013թ. ընթացքում 117 համայնքներում գործարկվել են համացանցային պաշտոնական կայքեր: Նման կայքեր շահագործող համայնքների թիվը 2013թ. տարեվերջի դրությամբ եղել է 150¹³¹:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության և Հայաստանի համայնքների միության կողմից համատեղ անցկացվող «Տարվա լավագույն համայնք» ամենամյա մրցանակաբաշխության արդյունքներով 2013թ. «Տարվա լավագույն կայք» անվանակարգում հաղթող է ճանաչվել Կոտայքի մարզի Ծաղկաձոր համայնքը¹³²:

ՀՀ մարզերում համայնքների բյուջեների հրապարակայնության դիտարկումը ցույց է տալիս, որ 2013թ. համայնքների բյուջեների ցուցանիշները ցուցատախտակներում և այլ տեսանելի վայրերում տեղադրել են գրեթե բոլոր համայնքները: Այդ ցուցանիշները հեռուստատեսությամբ հեռարձակող և թերթերում տպագրող համայնքների թիվը չի կազմել նույնիսկ համայնքների ընդհանուր թվի 10%-ը: Իսկ տարբեր եռամսյակներում ինտերնետային կայք էջում տեղադրող համայնքների թիվը կազմել է մոտավորապես 50-60 % (հավելված 3):

Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն ՀԿ-ի 2013թ. անց կացրած տեղեկատվության ազատության հերթական մրցանակաբաշխության արդյունքներով տեղական ինքնակառավարման մարմիններին «ուկե բանալին» բաժին չի հասել: Երևանի քաղաքապետարանին շնորհվել է «Ժանգոտ կողպեք» մրցանակը, որպես քաղաքացիների՝ տեղեկություն ստանալու հարցումներին ամենադանդաղ պատասխանող մարմին¹³³:

2013թ. Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն ՀԿ-ի հրապարակրած «սև ցուցակում» ՏԻՄ-երի ներկայացուցիչներից ընդգրկվել են Երևանի քաղաքապետն ու Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարը¹³⁴:

«Ընտրությունը քոնն է» հասարակական կազմակերպության իրականացրած ՏԻՄ-երի գործունեության վարկանիշային գնահատմամբ համայնքի ղեկավարի և ավագանու ընդունած որոշումների թափանցիկության և գործունեության հրապարակայնության գնահատականը 2012 թ. հոկտեմբեր – 2013 թ. մարտ և 2013 թ. ապրիլ – 2013 թ. սեպտեմբեր ամիսների համար կազմել է համապատասխանաբար 6,3 և 6,7 միավոր (10 բալանոց սանդղակով)¹³⁵:

¹³¹ Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2013 թ. գործունեության հաշվետվություն

¹³² Աղբյուրը՝ <http://armtur.am/56474/>

¹³³ Աղբյուրը՝ www.foi.am

¹³⁴ Աղբյուրը՝ www.foi.am

¹³⁵ Աղբյուրը՝ www.iyc.am, Վարկանիշային գնահատումը՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության դիտարկման անաչառ գործիք

ՏԻՄ-երի գործունեության վերաբերյալ դիմում-բողոքները

2013թ. մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության տարեկան զեկույցում դարձյալ տեղեկատվություն կա միայն Երևանի քաղաքապետերանի վերաբերյալ՝ նշելով, որ հիմնականում այն վերաբերելի է նաև մյուս տեղական ինքնակառավարման մարմիններին: Բնակչության դիմում-բողոքները վերաբերել են տրանսպորտի սակագնի թանկացմանը, մանկապարտեզների խմբերում երեխաների մեծ թվին, հաշմանդամների տեղաշարժման խնդիրներին և այլն: 2013թ. քաղաքապետարանի «թեժ գծին» ստացված հեռախոսագանգերի արդյունքում մուտքագրվել է 8889 փաստաթուղթ: Երևան քաղաքի 12 վարչական շրջանների ղեկավարների աշխատակազմերում գործող «թեժ գիծ» համարվող հեռախոսահամարներին ստացվել է 4160 հեռախոսագանգ: Ահազանգերը վերաբերել են հիմնականում աղբահանության և սանիտարական մաքրման աշխատանքների կազմակերպմանը, կոյուղագծերի և ջրագծերի վթարներին, համատիրությունների գործունեությանը և այլն¹³⁶:

2013թ. Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակը 12 քաղաքացու գործով տեղեկատվություն ստանալու հարցումներ է ներկայացրել Վանաձոր համայնքի ղեկավարին, որոնց վերաբերյալ ստացվել են համապատասխան պատասխաններ: 2012-2013 թվականների ընթացքում կազմակերպության կողմից իրականացված ռազմավարական նշանակություն ունեցող գործերից 4-ով վիճարկվել են համայնքի ղեկավարի և ավագանու որոշումներ: Նշված 4 գործերից մեկը եղել է քաղաքացու խնդրով, երբ համայնքի ղեկավարի որոշմամբ խախտվել է անձի սեփականության իրավունքը¹³⁷:

4. Համայնքների սեփականությունը, զարգացման ծրագրերը և ֆինանսական անկախությունը

2013թ. ընթացքում համայնքների ֆինանսներին և կառավարմանը վերաբերող մի շարք օրենսդրական փոփոխություններ են կատարվել:

«Ֆինանսական համահարթեցման մասին» ՀՀ գործող օրենքի համաձայն՝ ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաների գումարների չափը ըստ առանձին համայնքների բյուջեների հաշվարկվում էր՝ տարանջատելով 300-ից ոչ ավելի բնակիչ ունեցող և 300-ից ավելի բնակիչ ունեցող համայնքները: Արդյունքում 300-ից ոչ ավելի բնակիչ ունեցող բոլոր համայնքները (շուրջ 200 համայնք) ստանում էին հավասարաչափ ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաներ, իսկ 33 համայնքներում, որոնք ունեին 300-ից ավելի բնակչություն, 2012թ. համար նախատեսված դոտացիայի գումարը պակաս էր 300-ից ոչ ավելի բնակիչ ունեցող

¹³⁶ Աղբյուրը՝ 2013 թ. ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատության խախտման մասին տարեկան զեկույց

¹³⁷ Աղբյուրը՝ Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ

համայնքների համար սահմանված գումարից: Համայնքների բյուջեներին պետական աջակցության համակարգի արդյունավետության բարձրացման նպատակով «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ են կատարվել (19.06.2013թ.; 04.12.2013թ.): Համաձայն այդ փոփոխության՝ ա) գործոնով և 300-ից ոչ ավելի բնակիչ ունեցող համայնքների բյուջեներին նախատեսվող դոտացիայի ընդհանուր գումարը չպետք է պակաս լինի հաշվարկվող տարվան նախորդող երկրորդ բյուջետային տարում եկամտահարկի, հողի հարկի և գույքահարկի փաստացի մուտքերի հանրագումարի քսանհինգ տոկոսից, իսկ բ) գործոնով նախատեսվող դոտացիայի ընդհանուր գումարը՝ հաշվարկվող տարվան նախորդող երկրորդ բյուջետային տարում եկամտահարկի փաստացի մուտքերի ընդհանուր գումարի տասը տոկոսից: Արդյունքում, 300-ից ավելի բնակիչ ունեցող, սակայն 300-ից ոչ ավելի բնակիչ ունեցող համայնքի համար սահմանված դոտացիայի գումարից տվյալ տարում պակաս չափով դոտացիա ստացող յուրաքանչյուր համայնք ստանում է լրացուցիչ դոտացիա 300-ից ոչ ավելի բնակիչ ունեցող համայնքի համար հաշվարկված դոտացիայի գումարի տարբերության չափով: Յուրաքանչյուր բյուջետային տարում ըստ առանձին համայնքների դոտացիայի հաշվարկման ժամանակ հիմք է ընդունվում հաշվարկվող տարվան նախորդող բյուջետային տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ պետական վիճակագրական մարմինների կողմից ներկայացված, համայնքներում հաշվառված բնակչության թիվը:

Փոփոխություններ են կատարվել նաև «Բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքում (30.04.2013թ.), տրվել են համապատասխան սահմանումներ և հասկացություններ, հստակեցվել են մի շարք հոդվածներ:

Փոփոխություններ են կատարվել նաև «Գանձապետական համակարգի մասին» ՀՀ օրենքում, որտեղ ամրագրված է, որ ՏԻՄ-երը տնօրինում են համայնքների բյուջեների միջոցների այն ենթահաշիվները, որոնց համար այդ մարմինները հանդիսանում են բյուջետային հատկացումների գլխավոր կարգադրիչներ, համայնքային հիմնարկների անվամբ բացված արտաբյուջետային ենթահաշիվները: Համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպությունները տնօրինում են իրենց բանկային սպասարկման համար բացված ենթահաշիվները, ծրագիր իրականացնող գրասենյակները տնօրինում են այդ ծրագրի իրականացման նպատակով նշված գրասենյակների բանկային սպասարման համար բացված ենթահաշիվները:

Փոփոխություններ և լրացումներ կան նաև «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքում (12.11.2013թ.):

4.1 Համայնքների սեփականությունը

2013թ. նույնպես, ինչպես նախորդ տարիներին, համայնքային սեփականությունը հիմնականում համալրվել է համայնքների կատարած կապիտալ կամ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի հաշվին (աղյուսակ 9):

Աղյուսակ 9. ՀՀ համայնքների ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը 2011-2013թթ. (մլն ՀՀ դրամ)

Տող	Բովանդակություն	2011թ.		2012թ.		2013թ.	
		Գու-մարը	Տես. կշիռը (%)	Գու-մարը	Տես. կշիռը (%)	Գու-մարը	Տես. կշիռը (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
5000	ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԾԱԽՍԵՐ	25764.2	100	24573.4	100	23140.7	100
5100	այդ թվում՝ 1.Հիմնական միջոցներ	25683.9	99.7	24520.3	99.8	23112.7	99.9
5110	այդ թվում՝ Շենքեր և շինություններ	23012.9	89.3	22301.8	90.8	19540.4	84.4
5111	որից՝ -Շենքերի և շինությունների ձեռքբերում	29.1	0.1	147.5	0.6	1230.2	5.3
5112	-Շենքերի և շինությունների կառուցում	8735.9	33.9	4556.4	18.5	3730.9	16.1
5113	-Շենքերի և շինությունների կապիտալ վերանորոգում	14247.9	61.9	17597.9	71.6	14579.2	63
5120	Մեքենաներ և սարքավորումներ	1855.7	7.2	1647.2	6.7	2933.0	12.7
5121	որից՝ -Տրանսպորտային սարքավորումներ	845.2	3.3	586.0	2.4	734.4	3.2
5122	-Վարչական սարքավորումներ	566.8	2.2	678.3	2.8	758.2	3.3
5123	-Այլ մեքենաներ և սարքավորումներ	443.7	1.7	382.9	1.6	1440.4	6.2
5130	Այլ հիմնական միջոցներ	815.3	3.2	571.3	2.3	639.3	2.8
5200	1.2.Պաշարներ	56.4	0.2	45.2	0.2	26.8	0.1
5300	1.3.Բարձրարժեք ակտիվներ	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5400	1.4.Չարտադրված ակտիվներ	24.0	0.1	7.9	0.0	1.3	0.0
5411	Այդ թվում՝ -Հող	24.0	0.1	7.9	0.0	1.3	0.0

Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ծավալը վերջին երկու տարիների ընթացքում նվազման միտում ունի, այն 2013թ. կազմել է՝ 23140.7մլն դրամ (2012թ՝ 24573.4մլն դրամ, 2011թ՝ 25764.2մլն դրամ), որը 5.8%-ով քիչ է նախորդ տարվա 142

համեմատ: Այդ ծախսերի ճնշող մեծամասնությունը, նախորդ տարիների նման (չնչին տարբերությամբ) կազմել են հիմնական միջոցների գծով կատարված ծախսերը՝ 99.9%, որոնց կազմում չնայած նվազմանը, շարունակում է բարձր մնալ շենքերի և շինությունների բաժինը՝ 84.4% (2012թ.՝ 90.8%): 2013թ., թե գումարային արտահայտությամբ, թե տեսակարար կշռով նվազել են շենքերի և շինությունների կառուցման ու կապիտալ նորոգման ծախսերը՝ 16.1% և 63% (2012թ.՝ 18.5% և 71.6%): Նախորդ տարվա համեմատ կտրուկ (8.3 անգամ) աճել են շենքերի, շինությունների ձեռքբերման ծախսերը, ինչպես նաև այդ ծախսերի տեսակարար կշիռը՝ 5.3% (2012թ.՝ 0.6%): Սեքենաների և սարքավորումների բաժինը նույնպես աճել է՝ 6.7%-ից հասնելով 12.7%-ի՝ աճելով նաև գումարային արտահայտությամբ: Կտրուկ նվազել են առանց այդ էլ չնչին մաս կազմող պաշարների և չարտադրված ակտիվների վրա կատարված ծախսերը՝ 0.1%:

ՀՀ կառավարության մի շարք որոշումներով գույք և դրամական միջոցներ են նվիրաբերվել համայնքներին՝ մասնավորապես.

25.04.2013, N 424-Ա որոշմամբ՝ Գյուղական կարողությունների ստեղծման ծրագրով համաֆինանսավորման պարտավորությունների կատարման համար 16802.7 հազար դրամ լրացուցիչ գումար հատկացնելու մասին; 4.06.2013, N 712-Ա որոշմամբ՝ «ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական գույքի կառավարման վարչության աշխատակազմ» հիմնարկի հաշվեկշռում հաշվառված՝ Չինարիի ձեռնարկության լուծարումից մնացած 565.5 հազ. դրամ սկզբնական արժեքով գույքը նվիրել Տավուշի մարզի Չինարիի համայնքին; 06.06.2013, N 572-Ա որոշմամբ՝ «ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական գույքի կառավարման վարչության աշխատակազմ» հիմնարկին ամրացված՝ Երևան քաղաքի Ազատության 19 հասցեում գտնվող՝ 10006.2 հազ. դրամ սկզբնական արժեքով, 3100.7 քառ. մետր ընդհանուր մակերեսով մշակույթի կենտրոնն ու հատկացված 0.18135 հեկտար հողամասը նվիրել Երևանի քաղաքային համայնքին; 20.06.2013, N 644-Ա որոշմամբ՝ «Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» ծրագրի շրջանակներում կառուցված գույքի կազմից 1030.7 մլն դրամ հաշվեկշռային արժեքով գույքը նվիրաբերել ՀՀ Արագածոտնի, Գեղարքունիքի, Լոռու, Սյունիքի, Տավուշի, Շիրակի մարզերի համապատասխան համայնքների՝ համաձայն հավելվածի; 19.09.2013, N 944-Ա որոշմամբ՝ Լոռու մարզի Գարգառի վարչական տարածքում գտնվող պետական սեփականության մասնավորեցման արդյունքում առաջացած 952.5 հազ. դրամը ուղղել Գարգառի գյուղական համայնքի ներհամայնքային ճանապարհների հիմնանորոգման աշխատանքների իրականացմանը; 05.09.2013, N 963-Ա որոշմամբ՝ Գեղարքունիքի մարզի Նորատուսի տարածքում գտնվող՝ «Ռ-աղիո» ՓԲԸ բաժնետոմսերի ուղղակի վաճառքի արդյունքում առաջացած 30849.3 հազ. դրամն ուղղել Նորատուսի գյուղական համայնքի փողոցների հիմնանորոգման աշխատանքներին; 17.10.2013, N 1163-Ա որոշմամբ՝ ՀՀ Արագածոտնի, Արարատի, Արմավիրի, Գեղարքունիքի, Լոռու, Կոտայքի, Շիրակի, Վայոց Ձորի և Տավուշի մարզպետարանների հատկացված միջոցներով կառուցված և համայնքներին նվիրաբերվող գույքի ցանկը

հաստատելու մասին՝ համաձայն հավելվածի; 21.11.2013, N 1359-Ա որոշմամբ՝ «Գյումրու Նարեկ» հանգստյան տուն ԲԲԸ 80% (3194 հատ հասարակ բաժնետոմս, յուր.՝ 1000 դրամ անվանական արժեքով) պետական բաժնետոմսերը նվիրաբերել Գյումրու քաղաքային համայնքին և այլն:

Սի քանի այլ որոշումներով համայնքային սեփականության նկատմամբ բացառիկ գերակա շահ է ճանաչվել կամ համայնքային սեփականության գույք է նվիրաբերվել. (16.01.2013, 41-Ա) Երևան համայնքի սեփականություն հանդիսացող՝ Կոնդ քաղամասում 1005.0 քառ. մետր մակերեսով, 401.0 մլն դրամ արժեքով հողամասը «Երևան իմ սեր» հիմնադրամին նվիրաբերելու մասին; (24.01.2013, 47-Ա) Երևան համայնքի սեփականություն հանդիսացող՝ Արշակունյաց պողոտայի 28 շինությանը հարակից տարածքով՝ 3396.0 քառ. մետր և 36.4 մլն դրամ արժեքով «Հայաստան» հիմնադրամին նվիրաբերելու մասին; (29.08.2013, 945-Ն; 29.08.2013, 958-Ն; 19.09.2013, 1023-Ա; 05.09.2013, 1223-Ն; 28.11.2013, 1341-Ն; 14.11.2013, 1256-Ն և այլն):

Կայացվել են համայնքային սեփականության վերաբերյալ նորմատիվներ սահմանելու, հողի հարկից և գույքահարկից ազատվող շինությունների ցանկերը հաստատելու, մի շարք քաղաքապետարանների աշխատակազմերի սոցիալական ծառայությունների տարածքային բաժինների գործունեության կազմակերպական ծախսերի նորմատիվները սահմանելու և այլ որոշումներ:

Համայնքները հաճախ իրենց ոչ ֆինանսական ակտիվների (սեփական գույքի) իրացումից որոշակի համալրում են ստանում ֆոնդային բյուջե (աղյուսակ 10), որն արտացոլվում է բյուջեի ելքային մասում՝ բացասական նշանով: Ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ 2013թ. ոչ ֆինանսական ակտիվների իրացումից մուտքերը գրեթե ամբողջությամբ ստացվել են հիմնական միջոցների (15.1%) և հողի (84.8%) իրացումից: Նախորդ տարիների համեմատ նվազել են հիմնական միջոցների իրացումից մուտքերը, իսկ հողի իրացումից մուտքերը ավելացել են, ավելացնելով նաև նրանց տեսակարար կշիռը ընդհանուր մուտքերի մեջ:

Աղյուսակ 10. ՀՀ համայնքների ոչ ֆինանսական ակտիվների իրացումից մուտքերը 2011 – 2013թթ. (մլն դրամ)

Տող	Բովանդակություն	2011թ.	2012թ.	2013թ.
1	2	3	4	5
6000	ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻՑ ՄՈՒՏՔԵՐ	17485.9	12621.3	12081.7
6100	այդ թվում՝ Հիմնական միջոցների իրացումից մուտքեր	7877.0	2407.0	1838.1
6110	այդ թվում՝ Անշարժ գույքի իրացումից մուտքեր	7538.9	2167.4	1581.8
6120	Շարժական գույքի իրացումից մուտքեր	0.3	2.3	19.0
6130	Այլ հիմնական միջոցների իրացումից մուտքեր	337.8	237.3	237.3
6200	Պաշարների իրացումից մուտքեր	0.0	0.0	0.0
6300	Բարձրարժեք ակտիվների իրացումից մուտքեր	9.6	5.0	0.1
6400	Չարտադրված ակտիվների իրացումից մուտքեր	9599.3	10209.3	10242.7
6410	այդ թվում՝ Հողի իրացումից մուտքեր	9599.3	10209.3	10242.4

Համայնքային ենթակայության կազմակերպությունների իրավակազմակերպական ձևերը

2014թ. հունվարի 1-ի դրությամբ գրանցված համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպությունների (ՀՈԱԿ) թիվը կազմել է 1201, որը 69-ով ավելի է նախորդ տարվա համեմատությամբ: 100% համայնքային սեփականությամբ բաժնետոմսերով առևտրային իրավաբանական անձանց թիվը նվազել է 2-ով և կազմել՝ 425, իսկ պետություն-համայնք մասնակցությամբ առևտրային իրավաբանական անձանց թիվը ավելացել է 1-ով և կազմել՝ 219:

Համայնքային սեփականության բավարար լինելը ՏԻՄ-երի լիազորությունների իրականացման համար

Ինչպես արդեն բազմիցս նշվել է, համայնքային սեփականության հիմնական մասը կառուցվել կամ ձեռք է բերվել տասնամյակներ առաջ և անցած տարիների ընթացքում ենթարկվել է ֆիզիկական և բարոյական մաշվածության: Վիճակը 2013թ. առանձնապես չի փոխվել և գույքի մեծ մասը վերանորոգման խիստ կարիք ունի, իսկ համայնքների մեծ մասը դեռևս անհրաժեշտ միջոցներ չունի: Համայնքների մի զգալի մասն իր լիազորություններն իրականացնելու համար գույքի (հատկապես տեխնիկայի) խիստ կարիք ունի:

4.2 Համայնքների զարգացման ծրագիրը և բյուջեսավարումը

Համայնքի զարգացման ծրագիրը

2013թ. նույնպես, նախորդ տարիների նման համայնքների մեծ մասի համար քառամյա զարգացման ծրագրերը մնում են որպես ձևական փաստաթղթեր, որոնք էական դերակատարում չունեն համայնքների բյուջեների կազմման ժամանակ:

Հիմք ընդունելով ՀՀ կառավարության 02.02.2012թ. «ՀՀ տարածքային զարգացման հայեցակարգով նախատեսված տարածքային զարգացման միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» N135-Ն որոշումը և ղեկավարվելով ՀՀ կառավարության 10.01.2013թ. «ՀՀ կառավարության 2013թ. գործունեության միջոցառումների ծրագիրը և գերակա խնդիրները հաստատելու մասին» N 70-Ն որոշման N 1 հավելվածի 5-րդ կետով, մշակվել և կառավարության հաստատման է ներկայացվել «Համայնքի սոցիալ-տնտեսական զարգացման մակարդակի ամփոփ համաթվի հաշվարկման մեթոդաբանությունը»: Այդ մեթոդաբանության հաստատումը հնարավորություն կտա յուրաքանչյուր համայնքի սոցիալ-տնտեսական տվյալների հիման վրա գնահատելու տվյալ համայնքի աղքատության մակարդակը և այն գործոնները, որոնցով պայմանավորված է տվյալ համայնքի աղքատ լինելը: Առկա է նաև համայնքները նկարագրող հա-

մապատասխան տեղեկատվական բազա և գործիքակազմ, որի միջոցով հնարավոր է ոչ միայն գնահատել աղքատությունը, այլ նաև ցույց տալ այն խնդիրները, որոնցով պայմանավորված է տվյալ համայնքի աղքատությունը: Այն հնարավորություն կտա իրականացնելու աղքատության մակարդակը կրճատող նպատակային ծրագրեր: Համայնքային աղքատության գնահատման մոտեցումների օրենսդրորեն հաստատումը հնարավորություն կտա համայնքներում իրականացնել պետական բյուջեի, ինչպես նաև այլ միջոցների հաշվին կատարվող ներդրումների արդյունավետության հաշվարկ՝ աղքատության կրճատման գործընթացում տվյալ ներդրումների ունեցած ազդեցության տեսանկյունից:

Համայնքի բյուջեսային գործընթացը

2013թ. նույնպես բյուջետային գործընթացին վերաբերող էական փոփոխություններ չեն եղել: Համայնքների մի մասը (հատկապես փոքր գյուղական համայնքները) բյուջետային գործընթացը շարունակում է իրականացնել թերություններով, ժամկետների ու նախատեսված հերթականությունների խախտումներով: Կան դեպքեր, երբ համայնքի ղեկավարները որոշումները կայացնում են միանձնյա՝ մասնակից չդարձնելով նույնիսկ համայնքի ավագանուն: Նման դեպքերում չեն ապահովվում այդ գործընթացի հրապարակայնությունն ու թափանցիկությունը, անտեսվում է բնակիչների մասնակցության նշանակությունը:

Գանձապետական համակարգի հետ հարաբերությունները, բանկային հաշիվներ

2013թ. ընթացքում ՀՀ ֆինանսների նախարարության գանձապետարանը կազմակերպել է պետական և համայնքների բյուջեների ամսական և եռամսյակային տեղեկատվությունը կազմելու և հրապարակելու գործընթացը: Աշխատանքներ են տարվել գանձապետական հաշիվների կառավարման էլեկտրոնային համակարգում մարզային և համայնքային հիմնարկների ընդգրկման ուղղությամբ: Ներդրվել է գանձապետական գործառնական օր ծրագրային համակարգի նոր «Ռ-իսկերի բացահայտման» մոդուլը, նպատակ ունենալով որոշակի չափորոշիչներով ընտրել այն գործարքները, որոնք կարող են գնահատվել որպես ռիսկային՝ վերջիններիս հետ կապված սահմանված ընթացակարգերով հետագա գործողություններ կատարելու համար:

Բյուջեավարման կիրառվող մեթոդները, նոր մեթոդների կիրառման հնարավորությունը

Դեռևս մեծ է այն համայնքների թիվը, որոնց բյուջետային միջոցները բավարարում են միայն աշխատակազմի պահպանման ծախսերին: Սովորաբար այդ համայնքներում չկան համապատասխան մասնագետներ, իսկ բյուջեները կազմում են որպես եկամուտների և ծախսերի նախահաշիվ, առանց լուրջ վերլուծությունների և զարգացման ծրագրերի: Տարիների ընթացքում համայնքների մի մասն արդեն իսկ համարվել է բարձրորակ մասնագետներով, որոնք էլ փորձում են իրականացնել բյուջետավարման նոր ժամանակակից մեթոդներ՝ օգտագործելով ինչպես խառը տարբերակներ (ծրագրային և ըստ աշխատանքների կատարման), այնպես էլ ծրագրային բյուջետավարում:

4.3 Համայնքի բյուջեի եկամուտները

2013 թվականին Հայաստանի համայնքների բյուջեների ընդհանուր եկամուտները կազմել են 105802.4 մլն դրամ (2012թ.՝ 95515.8մլն դրամ, 2011թ.՝ 87342.4 մլն դրամ), որը նախորդ տարվա համեմատ ավելացել է 10286.6 մլն դրամով, կամ 10.8%-ով: Հիմնականում ավելացել են. պաշտոնական դրամաշնորհները՝ 5999.8 մլն դրամով, այլ եկամուտները՝ 3200.4 մլն դրամով, որը հիմնականում պայմանավորված է պետության կողմից ՏԻՄ-երին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ծախսերի ֆինանսավորման համար պետական բյուջեից ստացվող միջոցներով (ավելացել են նաև նրանց տեսակարար կշիռները՝ համապատասխանաբար 51.8% և 28.2%): Ավելացել են նաև վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարվող հատկացումներից մուտքերը 3345,9 մլն դրամով: Նվազել են անշարժ գույքից (այդ թվում հողի հարկ) հարկերը, նվազել է նաև նրանց տեսակարար կշիռը: Իսկ չնայած փոխադրամիջոցներից գույքային հարկերի և տեղական տուրքերի աճին, նրանց տեսակարար կշիռը առանձնապես չի փոխվել:

ՀՀ համայնքների բյուջեի մեջ զգալի է մնում Երևան համայնքի բյուջեի եկամուտների տեսակարար կշիռը, 2013թ. կազմելով՝ 60.2%, այդ թվում՝ շենքերի և շինությունների գույքահարկ՝ 75.7%, տեղական տուրքեր՝ 76.6%, պաշտոնական դրամաշնորհներ՝ 47.8%, իսկ պետության կողմից ՏԻՄ-երին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ծախսերի ֆինանսավորման համար պետական բյուջեից ստացվող միջոցները՝ 99.1% (աղյուսակ 11):

Աղյուսակ 11. ՀՀ համայնքների բյուջեների եկամուտները և նրանց տեսակարար կշիռները 2011-2013թթ. (մլն ՀՀ դրամ)

1	Եկամտատեսակները	2011թ.		2012թ.		2013թ.	
		Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)	Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)	Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1000	ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐ	87342.4	100	95515.8	100	105802.4	100
1100	այդ թվում՝ 1.ՀԱՐԿԵՐ ԵՎ ՏՈՒՐՔԵՐ	19550.7	22,4	20034.5	21,0	21121.5	20,0
1110	այդ թվում՝ 1.1.Գույքային հարկեր անշարժ գույքից/ այդ թվում հողի հարկ/	10006.4	11,5	9536.4	10,0	9463.9	8,9
1121	1.2.Գույքային հարկեր փոխադրամիջոցներից	6207.7	7,1	6761.7	7,1	7462.6	7,1
1131	1.3.Տեղական տուրքեր	2544.4	2,9	3020.9	3,2	3492.8	3,3
1151	1.4.Պետական տուրքեր	791.8	0,9	715.1	0,7	702.1	0,7
1160	1.5.Այլ հարկային եկամուտներ	0.4	0,0	0.4	0,0	0.1	0,0
1200	2.ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՄԱՇՆՈՐՀՆԵՐ	42445.8	48,6	48799.7	51,1	54799.5	51,8
1300	3.ԱՅԼ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐ	25345.9	29,0	26681.6	27,9	29881.4	28,2
1342	Այդ թվում՝ պետության կողմից ՏԻՄ-երին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ծախսերի ֆինանսավորման համար պետական բյուջեից ստացվող միջոցներ	19688.1	22,5	17823.5	18,7	20644.4	19,5
1392	Վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարվող հատկացումներից մուտքեր	2739.0	3,1	5132.3	5,4	8478.2	8,0

Համայնքների բյուջեների սեփական եկամուտները 2013թ. կազմել են 30358.5մլն դրամ կամ ամբողջ եկամուտների 28.7 %-ը(2012թ. 28892.6 մլն դրամի կամ 30.2%-ի փոխարեն): Չնայած սեփական եկամուտների նախորդ տարվա համեմատ որոշակի աճին (1465.9 մլն դրամ), 1.5%-ով նվազել է նրա տեսակարար կշիռը, խորացնելով համայնքների կախվածությունը պաշտոնական դրամաշնորհներից:

2013թ. ավելացել է բյուջեի ֆոնդային մասի տեսակարար կշիռը՝ 8.6% (2012թ.՝ 7.9%;

2011թ.՝ 3.8%), որը պայմանավորված է վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարվող հատկացումներից մուտքերով (աղյուսակ 12): Ֆոնդային բյուջեի հիմնական մասը (81.2%) բաժին է ընկնում Երևան համայնքին (աղյուսակ 13):

Համայնքների բյուջեների եկամուտների կառուցվածքը, նախորդ տարիների համեմատ, էական փոփոխությունների չի ենթարկվել:

Ինչպես նախորդ տարիներին, 2013թ. ևս պետական բյուջեին ամրագրվող եկամտահարկից և շահութահարկից համայնքներին մասհանումներ չեն կատարվել:

Աղյուսակ 12. Երևանի բյուջեի եկամուտների տեսակարար կշիռները ՀՀ համայնքների բյուջեների ընդհանուր եկամուտների կազմում 2013 թ. (մլն դրամ)

1	2	Ընդամենը ՀՀ համայնքների եկամուտները	Այդ թվում՝ Երևանի բյուջեի եկամուտները	Երևանի բյուջեի եկամուտների տեսակարար կշիռը ընդհանուրի մեջ (%)
1000	ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐ	105802.4	63667.9	60.2
1100	այդ թվում՝ 1.ՀԱՐԿԵՐ ԵՎ ՏՈՒՐՔԵՐ	21121.5	12004.4	56.8
1110	այդ թվում՝ 1.1.Գույքային հարկեր անշարժ գույքից	9463.9	4616.7	48.8
1111	Այդ թվում՝ Գույքահարկ շենքերի և շինությունների համար	5306.2	4018.9	75.7
1112	Հողի հարկ	4757.7	597.8	12.6
1120	1.2.Գույքային հարկեր այլ գույքից	7462.6	4333.2	58.1
1121	Այդ թվում փոխադրամիջոցներից	7462.6	4333.2	58.1
1131	1.3.Ապրանքների օգտագործման կամ գործունեության իրականացման թույլտվության վճարներ այդ թվում՝ Տեղական տուրքեր	3492.8	2677.1	76.6
1151	1.4.Ապրանքների մատակարարումից և ծառայությունների մատուցումից այլ պարտադիր վճարներ այդ թվում՝ Պետական տուրքեր	702.1	377.4	53.8
160	1.5.Այլ հարկային եկամուտներ	0.1	0.0	0.0
1200	2.ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԴԲԱՍԱՇՆՈՐՋՆԵՐ	54799.5	26200.9	47.8
1300	3.ԱՅԼ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐ	29881.4	25462.6	85.2
1342	Այդ թվում՝ Պետության կողմից ՏԻՄ-երին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ծախսերի ֆինանսավորման համար պետական բյուջեից ստացվող միջոցներ	20644.4	20463.0	99.1
1392	Վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարվող հատկացումներից մուտքեր	8478.2	7401.9	87.3

2013 թվականին նախորդ տարիների համեմատ ավելացել են պաշտոնական դրամաշնորհները, որի հիմնական մասը՝ 98,9%-ը, ինչպես նախորդ տարիներին (2012թ.՝ 95,6%-ը; 2011թ.՝ 99,4%-ը) կազմել են ընթացիկ ներքին պաշտոնական դրամաշնորհները (աղյուսակ 14): Չնայած պետական բյուջեից ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով տրամադրվող դոտացիաների աճին, նվազել է նրա տեսակարար կշիռը պաշտոնական դրամաշնորհներում՝ (2013թ՝ 66%; 2012թ.՝ 66,5%; 2011թ՝ 76,4%): Ավելացել են պետական բյուջեից տրամադրվող այլ դոտացիաները (2013թ՝ 9256,1մլն դրամ, 2012թ՝ 7287,1մլն դրամ, 2011թ՝ 3014,1մլն դրամ) և սուբվենցիաները (2013թ.՝ 8729,6մլն դրամ, 2012թ.՝ 6918,4մլն դրամ, 2011թ.՝ 6739,3մլն դրամ), աճել է նաև նրանց տեսակարար կշիռը: Նախորդ տարվա համեմատ չորս անգամ նվազել է պետական բյուջեից կապիտալ ծախսերի ֆինանսավորման նպատակային հատկացումները (սուբվենցիաները):

Աղյուսակ 13. ՀՀ Համայնքների ֆոնդային բյուջեի եկամուտները և Երևանի տեսակարար կշիռը 2013թ. (մլն դրամ)

Տող	Եկամուտները	Ընդամենը համայնքների	Այդ թվում՝ Երևանի	Երևանի տեսակարար կշիռը (%)
1	2	3	4	5
1000	ԸՆԴԱՍԵՆԸ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐ	9127.4	7410.8	81.2
1200	2.ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԴՐԱՍՎԵՆԿՆԵՐ	622.8	0.0	0.0
1300	3.ԱՅԼ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐ	85504.6	7410.8	87.1
1380	3.8 Կապիտալ ոչ պաշտոնական դրամաշնորհներ	4.7	0.0	0.0
1392	Վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարվող հատկացումներից մուտքեր	8478.2	7401.9	87.3
1393	Օրենքով և իրավական այլ ակտերով սահմանված՝ համայնքի բյուջեի մուտքագրման ենթակա այլ եկամուտներ	21.7	8.9	41.0

2013թ. ընթացքում այլ պետություններից և միջազգային կազմակերպություններից ընթացիկ և կապիտալ արտաքին պաշտոնական դրամաշնորհներ չեն ստացվել: Չեն ստացվել նաև ՀՀ այլ համայնքներից կապիտալ ծախսերի ֆինանսավորման նպատակով պաշտոնական դրամաշնորհներ:

Անցած տարիների փորձը ցույց է տալիս, որ համայնքների գերակշիռ մասում ավագանիների ինստիտուտը դեռևս չի կայացել և լուրջ հակակշիռ չի հանդիսանում համայնքի ղեկավարին: Նրանց դերը հաճախ սահմանափակվում է բյուջեի ընդունումով և բյուջեում կատարվող փոփոխությունների հաստատումով: Նման դեպքերում համայնքի ավագանին համարյա միշտ և անվերապահորեն ընդունում և հաստատում է համայնքի ղեկավարի յուրաքանչյուր առաջարկություն: Եղել են

դեպքեր, երբ որոշ համայնքներում բյուջեների կազմման ժամանակ առանձին հող-վածներում միտումնավոր և չհիմնավորված ուռճացումներ կամ նվազեցումներ են կատարվել: Երբեմն բյուջեի եկամտային մասում ներառում են այնպիսի եկամուտներ, որոնք ի սկզբանե պարզ է, որ չեն կատարվելու: Այդ անիրատեսական մուտքերի դիմաց նախատեսվում են նաև չհիմնավորված ծախսեր, որոնք հաճախ հանգեցնում են չարաշահումների:

Համայնքային բյուջեների սեփական եկամուտների հավաքագրման բարելավման և կատարելագործման նպատակով 2013թ. տարեսկզբին ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության օժանդակությամբ իրականացվել է գույքահարկի, հողի հարկի, տեղական ու պետական տուրքերի, գույքի վարձակալությունից ստացող եկամուտների վերլուծություն, որի արդյունքում մոտ 400 համայնքներում ավագանիների կողմից վերանայվել են բյուջեները և հաստատվել ավելի իրատեսական բյուջեներ:

Աղյուսակ 14. Համայնքների բյուջեների եկամուտների պաշտոնական դրամաշնորհները 2011-2013թթ (մլն ՀՀ դրամ)

	Եկամտատեսակները	2011թ.		2012թ.		2013թ.	
		Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)	Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)	Գումարը	Կշիռը ընդհ. մեջ(%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1200	2.ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՄԱՇՆՈՐՀՆԵՐ	42445.8	100	48799.7	100	54799.5	100
1210	Այդ թվում՝ 2.1 Ընթացիկ արտաքին դրամաշնորհներ՝ ստացված այլ պետություններից	0.7	0	4.2	0	0	0
1220	2.2 Կապիտալ արտաքին դրամաշնորհներ՝ ստացված այլ պետություններից	0	0	0	0	0	0
1230	2.3 Ընթացիկ արտաքին դրամաշնորհներ՝ ստացված միջազգային կազմբյուրաններից	0	0	1.7	0	0	0
1240	2.4 Կապիտալ արտաքին դրամաշնորհներ՝ ստացված միջազգային կազմբյուրաններից	1.0	0	0	0	0	0
1250	2.5 Ընթացիկ ներքին դրամաշնորհներ՝ ստացված կառավարման այլ մակարդակներից	42170.2	99,4	46641.1	95,6	54176.7	98,9
1251	Որից՝ Ա) Պետական բյուջեից ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով տրամադրվող դոտացիաներ	32416.8	76,4	32435.5	66,5	36191.0	66,0
1254	Բ) Պետական բյուջեից տրամադրվող այլ դոտացիաներ	3014.1	7,1	7287.1	14,9	9256.1	16,9

1257	Գ) Պետական բյուջեից տրամադրվող սուբվենցիաներ	6739.3	15,9	6918.4	14,2	8729.6	15,9
1260	2.6 Կապիտալ ներքին դրամաշնորհներ՝ ստացված կառավարման այլ մակարդակներից	273.9	0,6	2152.7	4,4	622.8	1,1
1261	Այդ թվում՝ Ա) Պետական բյուջեից կապիտալ ծախսերի ֆինանսավորման սուբվենցիաներ	263.7	0,6	2148.2	4,4	622.8	1,1
1262	Բ) ՀՀ այլ համայնքներից կապիտալ ծախսերի ֆինանսավորման նպատակով ստացվող դրամաշնորհներ	10.2	0	4.5	0	0	0

4.4 Պարսփ կառավարումը

2013թ. ընթացքում համայնքները ստացել են 14.8 մլն դրամի վարկեր, որից 6.5 մլն դրամը ՀՀ պետական բյուջեից, իսկ 8.3 մլն դրամը արտաքին աղբյուրներից: Արդյունքում՝ վերցրած վարկերը նույն տարում ամբողջությամբ մարվել են: Ստացված գումարները դեռևս մնում են չնշին և համայնքները մնում են չընդգրկված փոխատվական կապիտալի շուկայում: Այդ ընթացքում համայնքները այլ համայնքներից փոխատվություններ չեն ստացել:

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից պարտատոմսեր թողարկելու և տեղաբաշխելու կարգ նույնպես չի սահմանվել և համայնքները 2013թ. ևս պարտատոմսեր չեն թողարկել:

4.5 Ֆինանսական հաշվետվողականությունը

ՀՀ օրենսդրությունը («Տեղական ինքնակառավարման մասին» և «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքներ) հստակ սահմանում է համայնքի բյուջեի կատարման մասին հաղորդագրությունների և հաշվետվությունների ներկայացման կարգը և ժամկետները: 2013թ. համայնքների կողմից ներկայացվող հաշվետվությունները սահմանված ձևով և հիմնականում նշված ժամկետներում (արձանագրվել են նաև առանձին ուշացման դեպքեր) ներկայացվել են համապատասխան մարմիններին (համայնքի ավագանուն, մարզպետին, գանձապետարանին և այլն):

Դեռևս կան համայնքներ (հիմնականում փոքր գյուղական), որոնք չեն հրապարակում ոչ միայն իրեց հաշվետվությունները, այլև հաստատված բյուջեները:

Գնահատելով համայնքների վերաբերյալ տեղեկատվական բազայի կառուցությունը՝ ՀՀ փոխվարչապետ, տարածքային կառավարման նախարարի 152

02.05.2013թ. թիվ 54-Ա հրամանով հաստատվել է «ՀՀ համայնքների տեղեկատվական բազայի արդիականացման նպատակով համայնքներից տվյալների հավաքագրման, ամփոփման և համայնքների տեղեկատվական բազա էլեկտրոնային ծրագիր մուտքագրման» կարգը: Կարգով նախատեսվել է մարզպետարանների միջոցով համայնքներից տեղեկատվության հավաքագրում, ամփոփում և ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության միջոցով մուտքագրում ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից սպասարկվող էլեկտրոնային ծրագիր (www.Armdevinfo.am):

2012թ. պետական հատվածում և Երևան քաղաքում սկիզբ դրվեց ներքին աուդիտի համակարգի գործունեությանը (միջազգայնորեն ճանաչված ստանդարտներին լիովին համապատասխանեցնելու նպատակով ՀՀ կառավարության 11.08.2011թ. N 1233-Ն որոշմամբ հաստատվել են ներքին աուդիտի մասնագիտական ստանդարտները և վարքագծի կանոնները): 2013թ. ընթացքում, գործող 48 քաղաքային (բացի Երևանը) համայնքներից 44-ում ստեղծվել են ներքին աուդիտի ստորաբաժանումներ, ներդրվել է ներքին աուդիտի համակարգը: Մնացած 4 քաղաքային համայնքները (Ախթալա, Թումանյան, Շամլուխ, Դաստակերտ) իրենց ներքին աուդիտի իրականացումը կպատվիրակեն այն մարզպետարաններին, որի տարածքում գտնվում է տվյալ քաղաքային համայնքը: Ինչ վերաբերում է գյուղական համայնքներին, ապա նրանց մի մասը (հատկապես փոքր համայնքները) 2013թ. նույնպես չեն անցել ներքին աուդիտ և շարունակում են աուդիտորի հաստիք չունենալ: Բացատրությունը նույնն է՝ մասնագետներ չկան, միջոցներ նույնպես:

Դեռևս շատ քիչ է մնում արտաքին աուդիտ անցկացնող համայնքների թիվը:

Ներքին աուդիտի աշխատանքների ավտոմատացման, միասնական տեղեկատվական բազա ստեղծելու, ինչպես նաև այդ աշխատանքների նկատմամբ մոնիթորինգ իրականացնելու նպատակով մշակվել և ներդրվել է համապատասխան էլեկտրոնային ծրագիր, որտեղ ներկայացված են ներքին աուդիտի գործընթացի բոլոր փուլերը՝ պլանավորումից մինչև փաստացի աուդիտի իրականացում և հետադարձ հսկողություն: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների աուդիտի գործառույթները համակարգում և վերահսկում է ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը:

5. ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքի ֆինանսական միջոցների համադասասխանությունը

Հիմնվելով ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքի ֆինանսական միջոցների համապատասխանության գնահատման բնագավառում միջազգային փորձի վրա, «Համայնքների ֆինանսիստների միավորում» ՀԿ կողմից նախկինում ընտրվել և 2004-2012թթ. համար գնահատման են ենթարկվել մի շարք ֆինանսական ցուցանիշներ¹³⁸: Ստորև բերվում են նույն ֆինանսական ցուցանիշների գնահատման արդյունքները 2013թ. համար:

Տեղական բյուջեների ծախսերի տեսակարար կշիռները տվյալ երկրի հանրային ծախսերում և համախառն ներքին արդյունքում (ՀՆԱ-ում) բնութագրում են այդ երկրում իշխանության ապակենտրոնացման աստիճանը¹³⁹: Եվրամիության երկրներում 2011թ. տեղական բյուջեների (որտեղ ներառված են տեղական ինքնակառավարման բոլոր մակարդակների՝ տեղական և տարածաշրջանային, բյուջեները) ծախսերի տեսակարար կշիռների միջինը հանրային ծախսերում կազմել է 34.0%, իսկ ՀՆԱ-ում՝ 16.7% (տես՝ 2012թ. զեկույցի աղյուսակ 15): Նոր տվյալներ այս ֆինանսական ցուցանիշների համար չկան:

ՀՀ համայնքների բյուջեների հանրագումարի տեսակարար կշիռը ՀՀ 2013թ. համախմբված բյուջեում եկամուտների գծով կազմել է 9.6%, իսկ ծախսերի գծով՝ 8.8% (հավելված 4): Նախորդ տարվա համեմատ, 2013-ին այս ցուցանիշը եկամուտների գծով նվազել է մոտ 0.2%-ով, իսկ ծախսերի գծով՝ մոտ 0.6%-ով:

Համայնքների բյուջեների ծախսերի հանրագումարի տեսակարար կշիռը երկրի ՀՆԱ-ում 2004-2009թթ. Հայաստանում տատանվել է 1.3-1.7%-ի սահմաններում, 2010-2012թթ. այն տատանվել է 2.3-2.45%-ի սահմաններում, իսկ **2013-ին այն կազմել է 2.41%**¹⁴⁰: Վերջին ցուցանիշը մոտ 6.9 անգամ փոքր է Եվրամիության երկրների միջին ցուցանիշից և գերազանցում է միայն Կիպրոսի ու Մալթայի նույն ցուցանիշին:

Այսպիսով, կարելի է արձանագրել, որ Հայաստանում ապակենտրոնացման աստիճանը դեռևս էականորեն ցածր է Եվրամիության երկրներում ապակենտրոնացման աստիճանից:

¹³⁸ Տես Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2004-2006թթ.), գիրք 2, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2008, էջ 62-85

Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2007 և 2008թթ.), գիրք 3, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2009, էջ 26-31, 95-99

Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2009 և 2010թթ.), գիրք 4, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2011, էջ 33-47, 127-138

Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում (2011թ.), գիրք 5, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2012, էջ 32-46

Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2012 և 2013թթ.), գիրք 6, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, 2015

¹³⁹ Հայաստանում հանրային ծախսերի տակ դիտարկվում են ՀՀ համախմբված բյուջեի ծախսերը, իսկ ՀՆԱ-ի տակ դիտարկվում է անվանական ՀՆԱ-ն:

¹⁴⁰ Հայաստանի 2013թ. տարեկան անվանական ՀՆԱ-ն ընթացիկ զեկույցի կազմել է 4,272.9 մլրդ դրամ, աղբյուրը՝ www.armstat.am

ՀՀ համայնքների 2013թ. բյուջեների ամփոփ եկամուտների և ծախսերի փաստացի կատարողականները տարեկան հաստատված պլանի նկատմամբ ավելի բարձր են, քան **տարեկան ճշտված պլանի նկատմամբ** (աղյուսակ 15): Այսպես, եկամուտների գծով, ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևան քաղաքի) 2013թ. բյուջեների կատարումը տարեկան հաստատված պլանի նկատմամբ կազմել է 99.7%, իսկ տարեկան ճշտված պլանի նկատմամբ՝ 98.4%: Ծախսերի գծով, ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևան քաղաքի) 2013թ. բյուջեների կատարումը տարեկան հաստատված պլանի նկատմամբ կազմել է 93.3%, իսկ տարեկան ճշտված պլանի նկատմամբ՝ 91.1%: Սա նշանակում է, որ ՀՀ համայնքներում դեռևս կան որոշակի խնդիրներ՝ կապված բյուջեների եկամուտների և ծախսերի ճշգրիտ կանխատեսումների, պլանավորման և, հետագայում նաև, դրանց ճշտման և պատշաճ կատարման հետ:

Համեմատելով ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևան քաղաքի) 2013թ. բյուջեների եկամուտների և ծախսերի փաստացի կատարողականները 2012թ. նույն ցուցանիշների հետ, կարելի է նկատել, որ, եթե ՀՀ բոլոր համայնքների 2013թ. բյուջեների եկամտային մասերի կատարման տոկոսները (99.7% և 98.4%) նկատելիորեն բարձր են (համապատասխանաբար 5.5%-ով և 8.9%-ով) համայնքների 2012թ. բյուջեների եկամտային մասերի կատարման տոկոսներից (94.2% և 89.5%), ապա ՀՀ բոլոր համայնքների 2013թ. բյուջեների ծախսային մասերի կատարման տոկոսները (93.3% և 91.1%) համայնքների 2012թ. բյուջեների ծախսային մասերի կատարման տոկոսներից (92.3% և 85.4%) բարձր են համապատասխանաբար 1.0%-ով և 5.7%-ով: Սա նշանակում է, որ, նախորդ տարիների համեմատ, 2013-ին զգալիորեն բարելավվել է համայնքների բյուջեների եկամուտների և ծախսերի կատարողական կարգապահությունը, ընդ որում այդ բարելավումը տպավորիչ է հատկապես եկամուտների մասով:

Երևան քաղաքի 2013թ. բյուջեի եկամուտների գծով հաստատված և ճշտված պլանները կատարվել են համապատասխանաբար 97.0%-ով և 98.1%-ով, իսկ ծախսերի գծով՝ համապատասխանաբար 94.1%-ով և 95.0%-ով (աղյուսակ 15): Փաստորեն, Երևան քաղաքի 2013թ. հաստատված և ճշտված բյուջեների եկամուտների կատարման մակարդակները համապատասխանաբար մոտ 2.7%-ով և 0.3%-ով ավելի ցածր են, քան ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) 2013թ. հաստատված և ճշտված բյուջեների եկամուտների կատարման մակարդակները: Իսկ Երևան քաղաքի 2013թ. հաստատված և ճշտված բյուջեների ծախսերի կատարման մակարդակներն, ընդհակառակը, համապատասխանաբար մոտ 0.8%-ով և 3.9%-ով ավելի բարձր են, քան ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) 2013թ. հաստատված և ճշտված բյուջեների ծախսերի կատարման մակարդակները:

Համեմատելով Երևանի 2013թ. հաստատված և ճշտված բյուջեների եկամուտների և ծախսերի փաստացի կատարողականները 2012թ. նույն ցուցանիշների հետ, կարելի է նկատել, որ Երևանի 2013թ. հաստատված և ճշտված բյուջեների և՛ եկամտային (97.0% և 98.1%), և՛ ծախսային (94.1% և 95.0%) մասերի

կատարման տոկոսները համապատասխանաբար մոտ 7%-ով և 13.5%-ով, 1.5%-ով և 10%-ով աճել են՝ Երևանի 2012թ. հաստատված և ճշտված բյուջեների եկամտային (89.8% և 84.6%) և ծախսային (92.7% և 84.7%) մասերի կատարման տոկոսների համեմատ:

Աղյուսակ 15. ՀՀ համայնքների 2013թ. բյուջեների ընդհանուր եկամուտների, ծախսերի և հավելուրդի / պակասուրդի տարեկան հաստատված, ճշտված պլանները և փաստացի կատարումը (հազար դրամ)¹⁴¹

Հ/հ	Հոդվածի անվանումը	2013թ.				
		Տարեկան հաստատված պլան	Տարեկան ճշտված պլան	Փաստացի	Կատարման տոկոսը հաստատված պլանի նկատմամբ, %	Կատարման տոկոսը ճշտված պլանի նկատմամբ, %
ՀՀ բոլոր համայնքների բյուջեների						
1	Եկամուտներ, ընդամենը	106,115,258.6	107,529,004.9	105,802,430.5	99.7	98.4
2	Ծախսեր, ընդամենը	110,511,392.5	113,160,927.2	103,130,107.8	93.3	91.1
3	Հավելուրդ (+) կամ պակասուրդ (-)	-4,396, 133.9	- 5,631,922.3	+2,672,322.6	x	x
այդ թվում՝ Երևան քաղաքի բյուջեի						
1	Եկամուտներ, ընդամենը	65,665,941.7	64,925,341.5	63,667,925.2	97.0	98.1
2	Ծախսեր, ընդամենը	66,065,941.7	65,462,496.9	62,161,662.3	94.1	95.0
3	Հավելուրդ (+) կամ պակասուրդ (-)	-400,000.0	-537, 155.4	+1,823,495.0	x	x
այդ թվում՝ ՀՀ բոլոր համայնքների՝ առանց Երևան քաղաքի, բյուջեների						
1	Եկամուտներ, ընդամենը	40,449,316.9	42,603,663.4	42,134,505.3	104.2	98.9
2	Ծախսեր, ընդամենը	44,445,450.8	47,698,430.3	40,968,445.5	92.2	85.9
3	Հավելուրդ (+) կամ պակասուրդ (-)	-3,996, 133.9	-5,094, 766.9	+848, 827.6	x	x

¹⁴¹ Աղբյուրները՝ www.minfin.am և www.yerevan.am

ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևան քաղաքի) 2013թ. բյուջեների եկամուտների գծով հաստատված և ճշտված պլանները կատարվել են համապատասխանաբար 104.2%-ով և 98.9%-ով, իսկ ծախսերի գծով՝ համապատասխանաբար 92.2%-ով և 85.9%-ով (աղյուսակ 15):

Համայնքների ֆինանսական ապահովվածության կարևոր հարաբերական ցուցանիշներից են **բնակչության մեկ շնչին ընկնող՝ համայնքների բյուջեների եկամուտը և ծախսը**: ՀՀ համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) 2009-2013թթ. բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (աղյուսակ 16, գծապատկեր 1) բացարձակ արժեքով տարեցտարի զգալիորեն աճել է՝ 2009թ. 16,182 ՀՀ դրամից (մոտ 44.6 ԱՄՆ դոլարից) 2013-ին հասնելով 35,068 դրամի (մոտ 85.5 դոլարի): Համապատասխանաբար, ՀՀ համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) 2009-2013թթ. բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (աղյուսակ 16, գծապատկեր 2) 2009թ. 15,189 դրամից (մոտ 41.8 դոլարից) 2013-ին հասել է 34,182 դրամի (մոտ 83.4 դոլարի):

Այս ցուցանիշների՝ 2010-ից սկսած կտրուկ բռնիքը հիմնականում պայմանավորված է այդ թվականից Երևան քաղաքի, որպես համայնքի, բյուջետային տվյալների ներառմամբ ՀՀ բոլոր համայնքների բյուջետային տվյալների կազմում:

Երևանի 2009-2013թթ. բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (աղյուսակ 16) բացարձակ արժեքով տարեցտարի էականորեն աճել է՝ 2009թ. 17,765 դրամից (մոտ 48.9 դոլարից) 2013-ին հասնելով 59,597 դրամի (մոտ 145.4 դոլարի): Համապատասխանաբար, Երևանի 2009-2013թթ. բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (աղյուսակ 16) 2009թ. 15,974 ՀՀ դրամից (մոտ 44.0 դոլարից) 2013-ին հասել է 58,187 դրամի (մոտ 141.9 դոլարի):

Աղյուսակ 16. ՀՀ համայնքների 2009-2013թթ. բյուջեների՝ բնակչության մեկ շնչին ընկնող եկամուտը և ծախսը (ՀՀ դրամով և ԱՄՆ դոլարով) *

Ցուցանիշի անվանումը	2009	2010	2011	2012	2013
ՀՀ (ներառյալ՝ Երևանի) բնակչության ընդհանուր թիվը տվյալ տարվա տարեվերջի դրությամբ (հազ. մարդ)	3,249.5	3,262.6	3,021.4	3,026.9	3,017.1
Երևանի բնակչության ընդհանուր թիվը տվյալ տարվա տարեվերջի դրությամբ (հազ. մարդ)	1,111.3	1,060.1	1,061.1	1,066.3	1,068.3
ՀՀ (առանց Երևանի) բնակչության ընդհանուր թիվը տվյալ տարվա տարեվերջի դրությամբ (հազ. մարդ)	2,138.2	2,202.5	1,960.3	1,960.6	1,948.8
Մեկ ԱՄՆ դոլարի տարվա միջին փոխարժեքը (ՀՀ դրամ)	363	374	373	402	410
Տարեկան գնաճը (%)	103.4	108.2	107.7	102.6	105.8

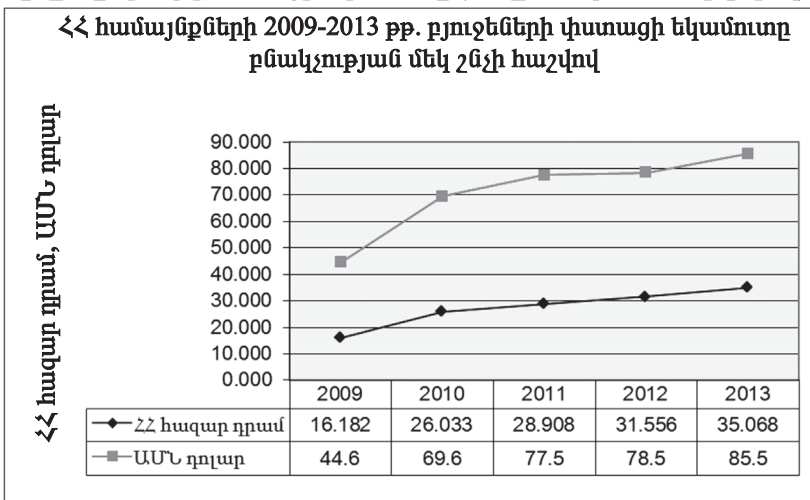
ՀՀ համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (ՀՀ դրամ)	16,182	26,033	28,908	31,556	35,068
Երևանի բյուջեի փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (ՀՀ դրամ)	17,765	46,019	48,203	53,688	59,597
ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (ՀՀ դրամ)	15,359	16,413	18,464	19,519	21,621
ՀՀ համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	44.6	69.6	77.5	78.5	85.5
Երևանի բյուջեի փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	48.9	123.0	129.2	133.6	145.4
ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	42.3	43.9	49.5	48.6	52.7
ՀՀ համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (ՀՀ դրամ)	15,189	25,325	29,494	32,196	34,182
Երևանի բյուջեի փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (ՀՀ դրամ)	15,974	45,175	49,472	55,412	58,187
ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (ՀՀ դրամ)	14,789	15,770	18,680	19,570	21,022
ՀՀ համայնքների (ներառյալ՝ Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	41.8	67.7	79.1	80.1	83.4
Երևանի բյուջեի փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	44.0	120.8	132.6	137.8	141.9
ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով (ԱՄՆ դոլար)	40.7	42.2	50.1	48.9	51.3

*) Աղբյուրները՝ www.armstat.am և www.minfin.am

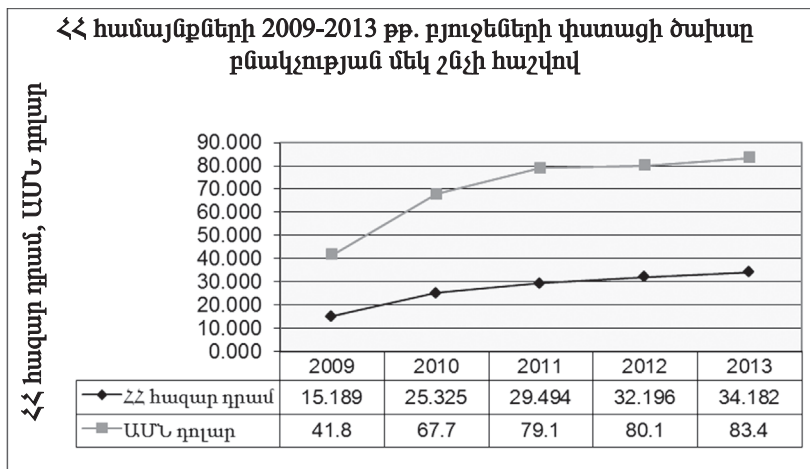
ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2009-2013թթ. բյուջեների փաստացի եկամուտը մեկ շնչի հաշվով (աղյուսակ 16) բացարձակ արժեքով՝ արտահայտված ՀՀ դրամով (ԱՄՆ դոլարով), տարեցտարի աճել է՝ 2009թ. 15,359 դրամից (մոտ 42.3 դոլարից) 2013-ին հասնելով 21,621 դրամի (մոտ 52.7 դոլարի): Համապատասխանաբար, ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2009-2013թթ. բյուջեների փաստացի ծախսը մեկ շնչի հաշվով 2009թ. 14,789 դրամից (մոտ 40.7 դոլարից) 2013-ին հասել է ընդամենը 21,022 դրամի (մոտ 51.3 դոլարի):

Գրա հետ մեկտեղ, եթե հաշվի առնենք նաև Հայաստանում տարեցտարի տեղի ունեցած զգալի գնաճը, ապա բնակչության մեկ շնչին մատուցվող համայնքային ծառայությունների ընդհանուր ծախսերի չափը տարիների ընթացքում զգալի փոփոխության չի ենթարկվել և նկատելի դրական ազդեցություն չի ունեցել բնակչության ընդհանուր կենսամակարդակի վրա, իսկ գյուղական և փոքր ու միջին քաղաքային համայնքների բնակչության կենսամակարդակի վրա, ընդհակառակը, այն բացասական ազդեցություն է ունեցել:

Գծապատկեր 1. ՀՀ համայնքների 2009-2013 թթ. բյուջեների՝ բնակչության մեկ շնչին ընկնող փաստացի եկամուտը (ՀՀ դրամով և ԱՄՆ դոլարով)

Գծապատկեր 2. ՀՀ համայնքների 2009-2013 թթ. բյուջեների՝ բնակչության մեկ շնչին ընկնող փաստացի ծախսը (ՀՀ դրամով և ԱՄՆ դոլարով)

Յուցանիշների առանձին խումբ է կազմում ՏԻՄ-երին օրենքով տրված լիազորությունների ֆինանսական ապահովումն ըստ նրանց գործունեության բնագավառների կամ **համայնքների բյուջեների ծախսերն ըստ գործառնական դասակարգման** (աղյուսակ 17):

2013-ին ընդհանուր բնույթի ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռը **ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևան քաղաքի) բյուջեների** ընդհանուր ծախսերում (զծապատկեր 3) կազմել է 23.8%, որը 0.1%-ով ցածր է 2012-ի նույն ցուցանիշից (23.9%): Համայնքների 2013թ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում ամենամեծ տեսակարար կշիռն ունեն կրթության ոլորտի ծախսերը՝ 30.4% (2012-ին՝ 31.4%), այդ թվում՝ նախադպրոցական կրթություն՝ 12.6%, տարրական ընդհանուր կրթություն՝ 5.4%, միջնակարգ ընդհանուր կրթություն՝ 6.2%, արտադպրոցական դաստիարակություն՝ 5.0% և այլ դասերին չպատկանող կրթություն՝ 1.1%:

2012-ի համեմատ, մոտ 0.3%-ով աճել է հանգիստ, մշակույթ և կրոնի ոլորտին հատկացված ծախսերի տեսակարար կշիռը ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևան քաղաքի) 2013թ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում՝ 6.5% (2012-ին՝ 6.2%): Սոցիալական մյուս ոլորտներին ՀՀ համայնքների 2013թ. բյուջեներից հատկացված ծախսերի տեսակարար կշիռներն առանձնապես մեծ բաժին չունեն ընդհանուր ծախսերում և կազմում են համապատասխանաբար՝ սոցիալական պաշտպանություն՝ 3.4% (2012-ին՝ 2.7%), առողջապահություն՝ 0.2% (2012-ին՝ 0.3%):

ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևան քաղաքի) 2013թ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում տնտեսական ուղղվածություն ունեցող հանրային ծառայությունների մատուցման ծախսերի տեսակարար կշիռները մոտավորապես նույն մակարդակի վրա են, ինչ 2012-ին: Այսպես, այդ ցուցանիշը տրանսպորտի ոլորտում կազմել է 2-3.6% (սա պայմանավորված է Երևանի բյուջեում նույն ցուցանիշի բարձր մակարդակով՝ 34.8%), բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայությունների ոլորտում (ջրամատակարարում, փողոցների լուսավորում, համայնքային զարգացում և այլն)՝ 9.7%, շրջակա միջավայրի պաշտպանության ոլորտում (աղբահանում, կեղտաջրերի հեռացում և այլն)՝ 10.5% և այլն:

Երևան քաղաքի 2013թ. բյուջեում ըստ գործառնական դասակարգման ծախսերի տեսակարար կշիռները զգալիորեն տարբերվում են ՀՀ բոլոր համայնքների բյուջեների ծախսերի տեսակարար կշիռներից (աղյուսակ 17): Այսպես, Երևանի 2013թ. բյուջեում ընդհանուր բնույթի ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռը 2 անգամից ավելի ցածր է ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների նույն ցուցանիշից՝ կազմելով 10.6% (2012-ին՝ 11.1%), իսկ ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների նույն ցուցանիշից (43.7%) այն ցածր է ավելի քան 4 անգամ:

Կրթության ոլորտի ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում, ընդհակառակը, ավելի բարձր է Երևանի 2013թ. բյուջեում, քան ՀՀ բոլոր համայնքների բյուջեներում՝ կազմելով 34.0% (2012-ին՝ 36.1%), այդ թվում՝ նախադպրոցական կրթություն՝ 10.5%, տարրական ընդհանուր կրթություն՝ 8.9%, միջնակարգ ընդհանուր կրթություն՝ 10.1%: Սա հիմնականում պայմանավորված է Երևանում հիմնական և միջնակարգ ընդհանուր կրթության ոլորտում պետության կողմից

համապատասխան պատվիրակված լիազորությունների իրականացմամբ և դրանց համար ՀՀ պետական բյուջեից ֆինանսավորմամբ:

Սոցիալական մյուս ոլորտներին Երևանի 2013թ. բյուջեից հատկացված ծախսերի տեսակարար կշիռները, նախորդ տարվա համեմատ, նկատելի չափով փոփոխվել են՝ հանգիստ, մշակույթ և կրոն՝ 4.4% (2012-ին՝ 3.6%)՝ սոցիալական պաշտպանություն՝ 3.1% (2012-ին՝ 1.5%), առողջապահություն՝ 0.2% (2012-ին՝ 0.4%):

Երևան քաղաքի 2013թ. բյուջեի ընդհանուր ծախսերում տնտեսական ուղղվածություն ունեցող հանրային ծառայությունների մատուցման ծախսերի տեսակարար կշիռները մոտավորապես մնացել են նույն մակարդակի վրա և համապատասխանաբար կազմել են՝ տրանսպորտի ոլորտում՝ 34.8% (2012-ին՝ 35.0%), բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայությունների ոլորտում (ջրամատակարարում, փողոցների լուսավորում, համայնքային զարգացում և այլն)՝ 11.0% (2012-ին՝ 10.5%), շրջակա միջավայրի պաշտպանության ոլորտում (աղբահանում, կանաչապատում և այլն)՝ 11.5% (2012-ին՝ 11.9%) և այլն:

Աղյուսակ 17. ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի և առանց Երևանի) և Երևանի 2013թ. բյուջեների փաստացի ծախսերն՝ ըստ գործառնական դասակարգման

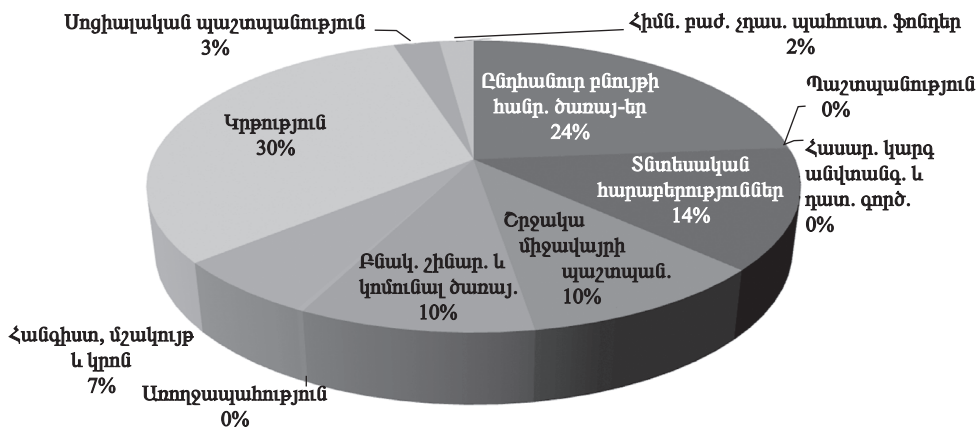
Հ/հ	Ծախսի անվանումը	2013թ.					
		ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %	Երևանի բյուջեի փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %	ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %
	Ընդամենը ծախսեր*, այդ թվում՝	103,130,107.8	100	62,161,662.3	100	40,968,445.5	100
	Վարչական բյուջե	100,544,331.9	97.5	61,835,517.3	99.5	38,708,814.6	94.5
	Ֆոնդային բյուջե	11,063,955.6	10.7	7,728,002.8	12.4	3,335,952.8	8.1
1	Ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայություններ	24,529,303.6	23.8	6,617,533.1	10.6	17,911,770.5	43.7
2	Պաշտպանություն	42,978.8	0.0	40,793.6	0.1	2,185.2	0.0
3	Հասարակական կարգ, անվտանգություն և դատական գործունեություն	755.0	0.0	0.0	0.0	755.0	0.0
4	Տնտեսական հարաբերություններ, այդ թվում՝	14,249,723.5	13.8	14,139,047.7	22.7	110,675.8	0.3
4.1	Ընդհանուր բնույթի տնտեսական, առևտրային և աշխատանքի գծով հարաբերություններ	15,318.6	0.0	0.0	0.0	15,318.6	0.0
4.2	Գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն, ձկնորսություն և որսորդություն	687,133.7	0.7	283,890.2	0.5	403,243.5	1.0
4.3	Վառելիք և էներգետիկա	131,938.7	0.1	0.0	0.0	131,938.7	0.3
4.4	Լեռնաարդյունահանում, արդյունաբերություն և շին.	500.0	0.0	0.0	0.0	500.0	0.0
4.5	Տրանսպորտ	24,340,850.8	23.6	21,641,654.4	34.8	2,699,196.4	6.6

4.6	Կապ	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4.7	Այլ բնագավառներ	2,154.0	0.0	0.0	0.0	2,154.0	0.0
4.8	Տնտեսական հարաբերությունների գծով հետազոտական և նախագծային աշխատանքներ	4,436.8	0.0	0.0	0.0	4,436.8	0.0
4.9	Տնտեսական հարաբեր. (այլ դասերին չպատկանող)	-10,932,609.1	-10.6	-7,786,496.8	-12.5	-3,146,112.3	-7.7
5	Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն, այլ թվում՝	10,787,970.4	10.5	7,148,100.4	11.5	3,639,870.0	8.9
5.1	Աղբահանում	7,933,313.9	7.7	5,030,724.7	8.1	2,902,589.2	7.1
5.2	Կեղտաջրերի հեռացում	156,635.7	0.2	0.0	0.0	156,635.7	0.4
5.3	Շրջակա միջավայրի աղտոտման դեմ պայքար	58,886.1	0.1	35,474.0	0.1	23,412.1	0.1
5.4	Կենսաբազմազանության և բնության պաշտ.	74,528.6	0.1	0.0	0.0	74,528.6	0.2
5.5	Շրջակա միջավայրի պաշտպանության գծով հետազոտական և նախագծային աշխատանքներ	7,470.9	0.0	0.0	0.0	7,470.9	0.0
5.6	Շրջակա միջավայրի պաշտպան. (այլ դասերին չպատկ.)	2,557,135.1	2.5	2,081,901.7	3.4	475,233.4	1.2
6	Բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություն, այլ թվում՝	10,043,125.4	9.7	6,847,124.7	11.0	3,196,000.7	7.8
6.1	Բնակարանային շինարարություն	1,559,747.2	1.5	1,296,875.0	2.1	262,872.2	0.6
6.2	Համայնքային զարգացում	312,111.0	0.3	0.0	0.0	312,111.0	0.8
6.3	Ջրամատակարարում	1,303,431.9	1.3	661,097.9	1.1	642,334.0	1.6
6.4	Փողոցների լուսավորում	3,314,358.6	3.2	2,209,302.9	3.6	1,105,055.7	2.7
6.5	Բնակչին. և կոմունալ ծառայությունների գծով հետազոտական և նախագծային աշխատանքներ	37,322.5	0.0	6,928.0	0.0	30,394.5	0.1
6.6	Բնակարանային շինարարության և կոմունալ ծառայություններ (այլ դասերին չպատկանող)	3,516,154.2	3.4	2,672,920.9	4.3	843,233.3	2.1

7	Առողջապահություն	171,374.9	0.2	96,345.7	0.2	75,029.2	0.2
8	Հանգիստ, մշակույթ և կրոն	6,712,705.1	6.5	2,750,458.0	4.4	3,962,247.1	9.7
9	Կրթություն	31,301,775.0	30.4	21,108,007.0	34.0	10,193,768.0	24.9
9.1	Նախադպրոցական կրթություն	12,948,266.3	12.6	6,547,571.7	10.5	6,400,694.6	15.6
9.2	Տարրական ընդհանուր կրթություն	5,604,466.1	5.4	5,521,721.8	8.9	82,744.3	0.2
9.3	Միջնակարգ ընդհանուր կրթություն	6,390,428.5	6.2	6,273,543.3	10.1	116,885.2	0.3
9.4	Արտադպրոցական դաստիարակություն	5,179,605.2	5.0	1,875,128.0	3.0	3,304,477.2	8.1
9.5	Կրթություն (այլ դասերին չպատկանող)	1,179,008.9	1.1	890,042.2	1.4	288,966.7	0.7
10	Սոցիալական պաշտպանություն	3,556,679.1	3.4	1,912,322.0	3.1	1,644,357.1	4.0
11	Հիմնական բաժիններին չդասվող պահուստային ֆոնդեր*	1,733,717.1	1.7	1,501,929.9	2.4	231,787.2	0.6

*) Առանց վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարված հատկացումների. ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեներում՝ 8,478,179.8 հազ. դրամ, Երևանի բյուջեում՝ 7,401,857.9 հազ. դրամ, ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեներում՝ 1,076,321.9 հազ. դրամ:

Գծապատկեր 3. ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) 2013թ. բյուջեների փաստացի ծախսերի տեսակարար կշիռներն ընդհանուր ծախսերում (ըստ գործառնական դասակարգման)

ՀՀ համայնքների (առանց Երևան քաղաքի) 2013թ. բյուջեների ըստ գործառնական դասակարգման ծախսերի տեսակարար կշիռներն էականորեն տարբերվում են ինչպես ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) 2013թ. բյուջեների, այնպես էլ Երևանի 2013թ. բյուջեի ծախսերի տեսակարար կշիռներից ընդհանուր ծախսերում (աղյուսակ 17): Այսպես, ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2013թ. բյուջեներում ընդհանուր բնույթի ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռն ամենաբարձրն է և կազմում է ընդհանուր ծախսերի մոտ 43.7% (2012-ին՝ 43.1%): Ընդհանուր ծախսերում երկրորդ բարձր տեսակարար կշիռն ունեն կրթության ոլորտի ծախսերը՝ կազմելով 24.9% (2012-ին՝ 24.3%):

Սոցիալական մյուս ոլորտներին ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2013թ. բյուջեներից հատկացված ծախսերի տեսակարար կշիռները, նախորդ տարվա համեմատ, մոտավորապես նույն մակարդակի վրա են:

ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2013թ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում տնտեսական ուղղվածություն ունեցող հանրային ծառայությունների մատուցման ծախսերի տեսակարար կշիռները համապատասխանաբար կազմել են՝ բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայությունների ոլորտում (փողոցների լուսավորում, ջրամատակարարում, համայնքային զարգացում և այլն)՝ 7.8% (2012-ին՝ 8.8%), շրջակա միջավայրի պաշտպանության ոլորտում (աղբահանում, կեղտաջրերի հեռացում և այլն)՝ 8.9% (2012-ին՝ 8.2%), տրանսպորտի ոլորտում՝ 6.6% (2012-ին՝ 7.6%), և այլն:

ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքների ֆինանսական միջոցների համապատասխանության ցուցանիշներից է նաև «**Ֆինանսավորվող կամ թերի ֆինանսավորվող լիազորությունների**» առկայությունը: Կան ՏԻՄ-երի՝ օրենքով սահմանված բազմաթիվ լիազորություններ (այդ թվում՝ հանրային ծառայությունների մատուցման), որոնք ՀՀ շատ համայնքներում (հատկապես գյուղական ու փոքր քաղաքային) ընդհանրապես չեն իրականացվում կամ իրականացվում են մասնակիորեն (ֆինանսական միջոցների սղության և այլ պատճառներով): Այդպիսի լիազորությունների թվին է դասվում կենսական նշանակություն ունեցող այնպիսի հանրային ծառայությունների մատուցումը, ինչպիսիք են, մասնավորապես, աղբահանությունը, կանաչապատումը, ջրամատակարարումը և ջրահեռացումը, շրջակա միջավայրի աղտոտման դեմ պայքարը, համայնքային զարգացումը և այլն:

Համայնքների բյուջեների ծախսերի տեսակների (ընթացիկ և կապիտալ/ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով) հարաբերակցությունների մասին կարելի է պատկերացում կազմել՝ դիտարկելով **բյուջեային ծախսերն ըստ տնտեսագիտական դասակարգման**: ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ Երևանի) 2013թ. բյուջեների կապիտալ/ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում կազմել է 10.7%, սակայն, եթե հաշվի առնենք նաև ոչ ֆինանսական ակտիվների իրացումից մուտքերի (-12,081,688.0 հազ. դրամ կամ -11.7%) հաշվին կատարված կապիտալ ծախսերը, ապա կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում կազմել է 22.4% (աղյուսակ 18):

Գիտարկելով ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների ընթացիկ և կապիտալ ծախսերի հարաբերակցություններն ընդհանուր ծախսերում վերջին 5 տարիների՝ 2009-2013թթ. համար (գծապատկեր 4), տեսնում ենք, որ եթե 2009-2011թթ. ժամանակահատվածում կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում 19.2%-ից անշեղորեն աճել է՝ հասնելով մինչև 28.9%-ի, ապա 2012-2013թթ. ընթացքում այն դրսևորել է նվազման միտում՝ իջնելով մինչև 22.4%-ի:

Ընթացիկ և կապիտալ ծախսերի հարաբերակցությունների պատկերն այլ է Երևան քաղաքի 2009-2013թթ. բյուջեներում: Եթե Երևանի քաղաքապետարանի և նախկին թաղային համայնքների 2009թ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում գերակշռող տեսակարար կշիռ են ունեցել ընթացիկ ծախսերը (91.9%), իսկ կապիտալ ծախսերի ցուցանիշներն անհամեմատ ավելի համեստ են եղել (8.1%), քան հանրապետության մասշտաբով, ապա Երևան քաղաքի 2010-2013թթ. բյուջեների ընդհանուր ծախսերում կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում կազմել է համապատասխանաբար 8.7%, 7.6%, 12.6% և 11.4%: Սակայն, եթե հաշվի առնենք նաև ոչ ֆինանսական ակտիվների իրացումից մուտքերի հաշվին կատարված կապիտալ ծախսերը (համապատասխանաբար 2010թ.՝ 11,534,766.4 հազ. դրամ կամ 17.4%, 2011թ.՝ 13,241,236.7 հազ. դրամ կամ 25.2%, 2012թ.՝ 9,121,303.0 հազ. դրամ կամ 15.4% և 2013թ.՝ 8,929,505.2 կամ 15.4%), ապա կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում կազմել է համապատասխանաբար 26.1%, 32.8%, 28.0% և 26.8% (աղյուսակ 18, գծապատկեր 5), որոնք զգալիորեն ավելի բարձր են ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների նույն ցուցանիշներից և էականորեն բարձր են ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների նույն ցուցանիշներից:

ՏԻՄ-երի գործունեության արդյունավետ կազմակերպման տեսանկյունից, կարևոր ֆինանսական ցուցանիշներից է նաև համայնքային աշխատողների աշխատանքի վարձատրության բաղկացուցիչ մասերի՝ **աշխատավարձերի և սոցիալական ապահովության վճարների տեսակարար կշիռը համայնքների բյուջեների ընդհանուր ծախսերում:** ՀՀ հարկային օրենսդրությունում իրականացված բարեփոխումների արդյունքում¹⁴², 2013թ. հունվարի 1-ից սկսած՝ աշխատողների աշխատավարձից հաշվարկվող և հաշվառվող եկամտահարկի և սոցիալական ապահովության վճարների փոխարեն հաշվարկվում և հաշվառվում է նոր հարկատեսակ՝ եկամտային հարկ: Ըստ այդմ, 2013-ին ՀՀ բոլոր համայնքների (ներառյալ Երևանի) ՏԻՄ-երի, դրանց ենթակա բյուջետային և ոչ առևտրային կազմակերպությունների աշխատողների աշխատավարձերի ու հավելավճարների

¹⁴² Համաձայն «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի՝ ընդունված 2010թ. դեկտեմբերի 22-ին (ՀՕ-246-Ն) և ուժի մեջ մտած 2013թ. հունվարի 1-ից, ուժը կորցրած են ճանաչվել «Եկամտահարկի մասին» և «Պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների մասին» ՀՀ օրենքները: Ուժի մեջ մտած նոր օրենքի անցումային դրույթների (հոդված 29) 1-ին կետով սահմանվել է՝ «2013 թվականի ընթացքում կամ մինչ այդ առաջացած եկամտահարկի կամ պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների գծով պարտավորությունները 2013 թվականի հունվարի 1-ից հետո դադարած չեն համարվում, և դրանք ենթակա են կատարման «Եկամտահարկի մասին» և «Պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով սահմանված կարգով և ժամկետներում»:

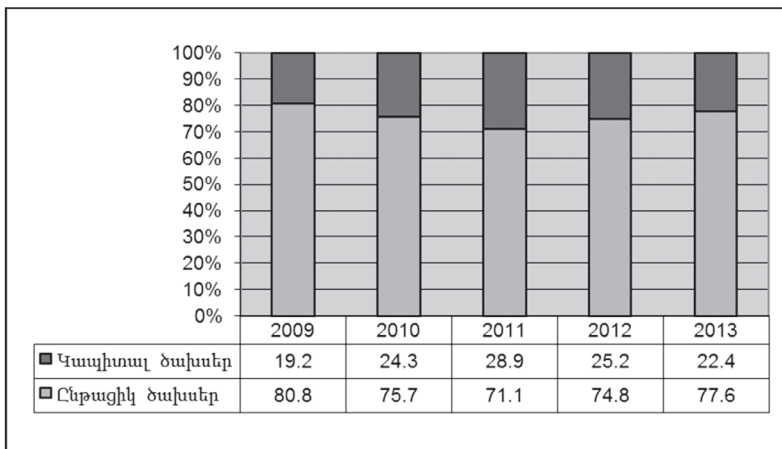
Աղյուսակ 18. ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի և առանց Երևանի) և Երևանի 2013թ. բյուջեների փաստացի ծախսերն՝ ըստ տնտեսագիտական դասակարգման

Հ/հ	Ծախսի անվանումը	2013թ.					
		ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %	Երևանի բյուջեի փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %	ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) բյուջեների փաստացի ծախսերը, հազ. դրամ	Տեսակարար կշիռը, %
	ԸՆԴԱՍԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ* (Ա+Բ+Գ)	103,130,107.8	100	62,161,662.3	100	40,968,445.5	100
Ա	ԸՆԹԱՑԻՎ ԾԱԽՍԵՐ*	92,070,935.6	89.3	54,433,659.5	87.6	37,637,276.1	91.9
1	Աշխատանքի վարձատրություն, այդ թվում՝	19,597,178.8	19.0	4,751,042.2	7.6	14,846,136.6	36.2
	Աշխատողների աշխատավարձեր և հավելավճարներ	19,566,340.9	19.0	4,751,042.2	7.6	14,815,298.7	36.1
	Փաստացի սոցիալական ասպահովության վճարներ	30,837.9	0.0	0.0	0.0	30,837.9	0.1
2	Ծառայությունների և ապրանքների ձեռք բերում	34,190,352.9	33.2	24,593,950.6	39.6	9,596,402.3	23.4
3	Տոկոսավճարներ	2,165.8	0.0	0.0	0.0	2,165.8	0.0
4	Մուրփիղիաներ	20,822,209.3	20.2	12,330,133.9	19.8	8,492,075.4	20.7
5	Դրամաշնորհներ	4,715,971.8	4.6	2,210,607.6	3.6	2,505,364.2	6.1
6	Սոցիալական նպաստներ և կենսաթոշակներ	2,810,813.6	2.7	1,111,074.0	1.8	1,699,739.6	4.1
7	Այլ ծախսեր*, այդ թվում՝	9,932,243.3	9.6	9,436,851.2	15.2	495,392.1	1.2
	Պահուստային միջոցներ*	1,733,717.1	1.7	1,501,929.9	2.4	231,787.2	0.6
	Համայնքի բյուջեի վարչական մասի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային մաս կատարվող հատկացումներ	8,478,179.8	8.2	7,401,857.9	11.9	1,076,321.9	2.6
Բ	ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԾԱԽՍԵՐ	23,140,860.1	22.4	16,657,508.0	26.8	6,483,352.1	15.8
1	Հիմնական միջոցներ	23,112,651.7	22.4	16,637,786.7	26.8	6,474,865.0	15.8
2	Պաշարներ	26,783.4	0.0	19,721.3	0.0	7,062.1	0.0
3	Բարձրարժեք ակտիվներ	125.0	0.0	0.0	0.0	125.0	0.0
4	Չարտադրված ակտիվներ	1,300.0	0.0	0.0	0.0	1,300.0	0.0
Գ	ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԻՐԱՑՈՒՄԻՑ ՍՈՒՏՔԵՐ	-12,081,688.0	-11.7	-8,929,505.2	-15.4	-3,152,182.8	-7.7
1	Հիմնական միջոցների իրացումից մուտքեր	-1,838,146.3	-1.8	-1,515,191.1	-2.4	-322,955.2	-0.8
2	Պաշարների իրացումից մուտքեր	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	Բարձրարժեք ակտիվների իրացումից մուտքեր	-870.0	-0.0	0.0	0.0	-870.0	-0.0
4	Չարտադրված ակտիվների իրացումից մուտքեր	-10,242,365.0	9.9	-7,414,314.1	-11.9	-2,828,050.9	-6.9

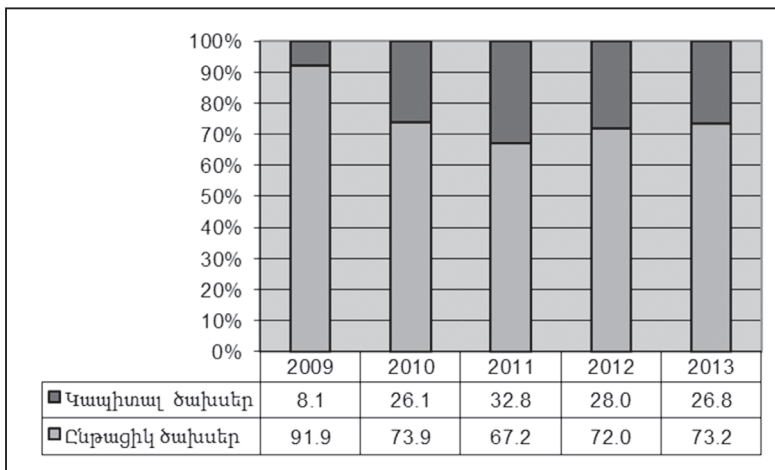
166 *) Առանց վարչական բյուջեի պահուստային ֆոնդից ֆոնդային բյուջե կատարված հատկացումների

փաստացի ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում կազմել է 19.0%, սոցիալական ապահովության վճարների փաստացի ծախսերն ընդհանուր ծախսերում՝ 30,837.9 հազ. դրամ (ստորև հղումում բերված՝ 2013-ին վերաբերող առանձնահատկության պատճառով) կամ 0.0%, իսկ նշված երկու ծախսերը միասին՝ 19.0% (աղյուսակ 18): Համեմատելով վերջին ցուցանիշը 2011-2012թթ.-ի նույն ցուցանիշների հետ (համապատասխանաբար 2011թ.՝ 20.2%, և 2012թ.՝ 18.8%)՝ պետք է արձանագրել դրա մոտավորապես նույն մակարդակի վրա մնալու (կայունացման) միտումը:

Գծապատկեր 4. ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) 2009-2013թթ. բյուջեների ընթացիկ և կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռներն ընդհանուր ծախսերում, %

Գծապատկեր 5. Երևանի քաղաքի 2009-2013թթ. բյուջեների ընթացիկ և կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռներն ընդհանուր ծախսերում, %

Երևան քաղաքի 2013թ. բյուջեում այդ ցուցանիշը կազմել է 7.6% (աղյուսակ 5), որը 2011-2012թթ.-ի համեմատ (համապատասխանաբար 8.0% և 7.8%) աննշան չափով նվազել է:

2013-ին ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևանի) ՏԻՄ-երի, դրանց ենթակա բյուջետային և ոչ առևտրային կազմակերպությունների աշխատողների աշխատավարձերի ու հավելավճարների փաստացի ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում կազմել է 36.1%, սոցիալական ապահովության վճարների փաստացի ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում` 0.1%, իսկ նշված երկու ծախսերի տեսակարար կշիռները միասին` 36.2%: Համեմատելով վերջին ցուցանիշը 2011-2012թթ.-ի նույն ցուցանիշների հետ (համապատասխանաբար 37.7% և 35.8%)` պետք է նորից արձանագրել դրա աստիճանական կայունացման միտումը:

Պետք է նաև նկատել, որ ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևանի) համար հաշվարկված վերջին ցուցանիշն էականորեն բարձր է Երևան քաղաքի համար հաշվարկված նույն ցուցանիշից: Դա պայմանավորված է երկու հանգամանքներով` համայնքների (առանց Երևանի) աշխատակազմերի ու ենթակա կազմակերպությունների աստիճանական ուժնաջուժով և համայնքների բյուջեների եկամուտների անբավարարությամբ: Անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել` նվազեցնելու համայնքային աշխատողների թվաքանակը և դրա հաշվին բարձրացնելու նրանց աշխատավարձերի չափերը: Եվ ընդհանրապես, անհրաժեշտ է հետևողական աշխատանքներ տանել` ավելացնելու համայնքների բյուջեների եկամուտների աղբյուրներն ու դրանց փաստացի հավաքագրումները, ինչպես նաև բարձրացնելու բյուջետային ծախսերի կատարման արդյունավետությունը:

Համաձայն «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 7¹ գլխում սահմանված վարչական հսկողության դրույթների, ՏԻՄ-երի լիազորությունների իրականացման նկատմամբ իրավական և մասնագիտական հսկողություն իրականացնող մարմինները մարզպետներն են, իսկ Երևան քաղաքի` ՏԻՄ-երի լիազորությունների իրականացման նկատմամբ` ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը: ՏԻՄ-երի նորմատիվ իրավական ակտերի նկատմամբ իրավական հսկողություն իրականացնող բարձրագույն մարմինը ՀՀ արդարադատության նախարարությունն է, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում մասնագիտական հսկողության բարձրագույն մարմինն այն պետական մարմինն է, որի իրավասության շրջանակներում է համապատասխան լիազորությունը: Ընդ որում, վարչական հսկողության իրականացման ընթացքում ձեռնարկվող միջոցները պետք է սահմանվեն բացառապես օրենքով:

Մասնավորապես, համայնքային աշխատողների աշխատավարձերի գծով ՀՀ օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ, բացի մարզպետներից, վարչական հսկողություն կարող են իրականացնել նաև ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ՀՀ աշխատանքի պետական տեսչությունը` իր լիազորությունների սահմաններում, ինչպես նաև ՀՀ վերահսկիչ պալատը` համայնքներում պարբերական ստուգումներ անցկացնելու ընթացքում: ՀՀ

աշխատանքի պետական տեսչությունն օրենքով սահմանված կարգով իրականացնում է պետական հսկողություն և վերահսկողություն ՀՀ աշխատանքային օրենսդրության և աշխատանքի իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջների կատարման նկատմամբ: Համաձայն «Աշխատանքի պետական տեսչության մասին» ՀՀ օրենքի, համայնքների աշխատակազմերը և համայնքային այլ կազմակերպությունները, որպես գործատուներ, պարտավոր են ՀՀ աշխատանքի պետական տեսչություն ներկայացնել եռամսյակային և տարեկան հաշվետվություններ՝ իրենց աշխատողների թվի, աշխատավարձի (ըստ մասնագիտությունների), աշխատավայրում տեղի ունեցած դժբախտ դեպքերի և մասնագիտական հիվանդությունների մասին:

6. Համայնքի խնդիրներին վարչական կառուցվածքների, մարդկային և տեղեկատվական ռեսուրսների համադասասխանությունը, միջազգային աջակցությունը

6.1 ՏԻՄ-երի և համայնքների աշխատակազմերի ընդհանուր կարողությունները

ՏԻՄ-երին վերապահված լիազորությունների պատշաճ կատարումը մեծ չափով պայմանավորված է ոչ միայն համայնքների ֆինանսական կարողություններով, այլև ՏԻՄ-երի և համայնքային կառավարչական հիմնարկների կադրային ներուժով, ինչն անհնար է ապահովել հատկապես փոքր գյուղական համայնքներում: Նման համայնքներում ոչ միայն համայնքային կառավարչական հիմնարկների աշխատակազմերն է լինում փոքրաթիվ, այլև, սովորաբար, ավելի դժվար են համարվում անհրաժեշտ կրթական ու մասնագիտական կարողությունների տեր կադրերով:

ՏԻՄ-երի կարողությունները, ընդհանուր առմամբ, բարձր մակարդակի վրա չեն: Դրանք հետագա հզորացման կարիք ունեն՝ հատկապես իրավական, մենեջմենթի և ֆինանսական կառավարման հարցերում:

Ի տարբերություն ՏԻՄ-երի, համայնքային ծառայության թափուր պաշտոն առաջանալու դեպքում այդ պաշտոնը հիմնականում զբաղեցվում է մրցույթով, որը ենթադրում է հզոր կարողություններով թեկնածուների ներգրավում: Սակայն շատ համայնքներում հաճախ արժանի մրցակցություն չի լինում: Մրցույթներն անցկացնում են համապատասխան հանձնաժողովները:

Որպեսզի համայնքների աշխատակազմերը մշտապես հնարավորություն ունենան բարձրացնելու իրենց աշխատանքային կարողությունները, երեք տարին մեկ անգամ, համայնքային ծառայողների համար անցկացվում է ատեստավորում: Ատեստավորումներն անցկացնում են համապատասխան հանձնաժողովները:

Ատեստավորման արդյունքներով 7 համայնքային ծառայողներ ազատվել են զբաղեցրած պաշտոններից՝ այդ պաշտոններին չհամապատասխանելու հիմքով:

Թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու համար հայտարարվել են 916 մրցույթներ, որոնցից կայացել են 602-ը կամ շուրջ 66%-ը: Հրապարակայնությունն ապահովելու նպատակով մրցույթների մասին հայտարարությունները տեղադրվել են ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության հայտարարությունների վահանակում և ինտերնետային կայքում: Մրցույթների մասին տեղեկությունները տրամադրվել են նաև ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության «Զբաղվածության պետական ծառայություն» գործակալությանը¹⁴³:

Չնայած օրենսդրությամբ համայնքի ղեկավարների համար կրթական ցենզ սահմանված չէ, այդուհանդերձ, համայնքների ղեկավարների զգալի մասն ունեն բարձրագույն կրթություն: 2013 թվականին համայնքների ղեկավարներից 544-ն ունի բարձրագույն կրթություն, 8-ը՝ թերի բարձրագույն, 270-ը՝ միջնակարգ մասնագիտական, 91-ը՝ միջնակարգ և 1-ը՝ 8-ամյա կրթություն (աղյուսակ 19):¹⁴⁴

2013 թվականին մինչև 1000 բնակչություն ունեցող համայնքներում աշխատակազմերի քարտուղարների պաշտոնների անձնագրերում բարձրագույն կրթության և (կամ) աշխատանքային ստաժի չափանիշները չներառելու մասին համաձայնություն է տրվել միայն 10 համայնքների: Ընդհանուր առմամբ, մինչև 1000 բնակչություն ունեցող 441 համայնքներից համաձայնություն է տրվել 279 համայնքներին:¹⁴⁵

Թեև «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը կոչված է համայնքային ծառայողներին պաշտպանելու իրավիճակային փոփոխություններից, գործնական կյանքում նրանք շարունակում են մեծապես կախված մնալ համայնքի ղեկավարների կամայական որոշումներից:

Աղյուսակ 19. Ամփոփ տեղեկանք ՀՀ մարզերի համայնքների ղեկավարների կրթության վերաբերյալ (առ 2013 թ. դեկտեմբերի դրությամբ)¹⁴⁶

Հ/հ	Մարզի անվանումը	Համայնքների թիվը		Կրթությունը					Մեռը	
		քաղ.	գյուղ.	բարձր.	թ/բարձր.	մ/մասն.	միջնակարգ	8-ամյա	ար	իգ
1.	Արագածոտն	3	111	69	1	33	11	-	114	-
2.	Արարատ	4	93	72	-	22	3	-	96	1
3.	Արմավիր	3	94	58	2	23	14	-	95	2
4.	Գեղարքունիք	5	87	59	2	24	7	-	89	3
5.	Կոտայք	7	60	44	-	21	2	-	66	1
6.	Լոռի	8	105	64	2	39	8	-	107	6
7.	Շիրակ	3	116	61	-	36	21	1	117	2
8.	Սյունիք	7	102	49	-	38	22	-	105	4
9.	Վայոց ձոր	3	41	22	-	19	3	-	44	-
10.	Տավուշ	5	57	46	1	15	-	-	61	1
	<i>Ընդամենը</i>	<i>48</i>	<i>866</i>	<i>544</i>	<i>8</i>	<i>270</i>	<i>91</i>	<i>1</i>	<i>894</i>	<i>20</i>

¹⁴³ www.mta.gov.am

¹⁴⁴ www.mta.gov.am

¹⁴⁵ www.mta.gov.am

¹⁴⁶ www.mta.gov.am

Համայնքի աշխատակազմի ֆունկցիոնալ կառուցվածքը

Համայնքի աշխատակազմն իրավաբանական անձի կարգավիճակ չունեցող համայնքային կառավարչական հիմնարկ է, որը ենթակա է հաշվառման՝ իրավաբանական անձանց գրանցում իրականացնող մարմնի կողմից: Աշխատակազմի կառավարումն իրականացնում է համայնքի ղեկավարը: Աշխատակազմի ընթացիկ գործունեությունը ղեկավարում է աշխատակազմի քարտուղարը՝ իրեն վերապահված լիազորությունների սահմաններում: Աշխատակազմը բաղկացած է մասնագետներից, որոնք ընդգրկված են լինում «բաժին» տեսակի կառուցվածքային, առանձնացված ստորաբաժանումներում: Բաժնի գործունեության բնագավառում վարվող քաղաքականության մասով բաժնի պետերը կատարում են համայնքի ղեկավարի, իսկ համայնքային ծառայության ղեկավարման և կազմակերպական մասով՝ աշխատակազմի քարտուղարի հանձնարարականները:

2013 թվականի սկզբից 41 քաղաքային համայնքներում սկսել են գործել ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2012 թվականի փետրվարի 23-ի N 165-Ն հրամանով ներքին առօրին ստորաբաժանումներին ներկայացվող հիմնական պահանջների համապատասխանող բաժինները (տես՝ սույն զեկույցի «Ֆինանսական հաշվետվողականություն» բաժինը):

2013 թվականին աշխատակազմի ֆունկցիոնալ կառուցվածքի առումով այլ փոփոխություններ չեն եղել:

Գործավարության, փաստաթղթաւրջանառության և ռեզիսրների համակարգը

2013 թվականին համայնքային ծառայողների վերաբերյալ տվյալների միասնական գրանցամատյանում ներառված են 6183 համայնքային ծառայողների վերաբերյալ տվյալները:¹⁴⁷

Պայմանավորված «Հողի հարկի և գույքահարկի գծով առաջացած ապառքների մասին», «Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին», «Հողի հարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» և «Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենքների փաթեթի ընդունմամբ՝ անհրաժեշտություն է առաջացել համապատասխան փոփոխություններ իրականացնելու հողի հարկի և գույքահարկի շտեմարաններում, ինչպես նաև միասնական տեղեկատվական համակարգում: «Վեկտոր պլյուս» կազմակերպությունը մշակել է բարեփոխված ծրագրային փաթեթ, որը ներդրվել է ՀՀ համայնքներում, ինչպես նաև մարզպետարաններում: Նախատեսվել է վերջինս ներդնել նաև ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունում՝ արդյունքում ձևավորելով միասնական տեղեկատվական համակարգ:¹⁴⁸

2013թ. ընթացքում մի շարք համայնքներում շարունակվել է հողի հարկի և գույ-

¹⁴⁷ www.mta.gov.am

¹⁴⁸ www.mta.gov.am

քահարկի բազաները միասնական վարելու ՀՀ Սյունիքի մարզի «Միսիանի համայնքների միության» հաջող փորձի ներդրումը:

2013 թվականի ընթացքում շարունակվել են համայնքի սեփականություն համարվող գույքի արդյունավետ կառավարման միասնական տեղեկատվական համակարգերի ներդրման աշխատանքները:

Համայնքի կառավարման տեղեկատվական համակարգերի զարգացումը

Գնահատելով համայնքների վերաբերյալ տեղեկատվական բազայի կարևորությունը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության կողմից 2013թ. մշակվել և ՀՀ փոխվարչապետ, տարածքային կառավարման նախարարի 2013 թվականի մայիսի 2-ի թիվ 54-Ա հրամանով հաստատվել է «Հայաստանի Հանրապետության համայնքների տեղեկատվական բազայի արդիականացման նպատակով Հայաստանի Հանրապետության համայնքներից տվյալների հավաքագրման, ամփոփման և համայնքների տեղեկատվական բազա էլեկտրոնային ծրագիր մուտքագրման» կարգը: Կարգով նախատեսվել է մարզպետարանների միջոցով համայնքներից տեղեկատվության հավաքագրում, ամփոփում և ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության միջոցով մուտքագրում ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից սպասարկվող Armdevinfo էլեկտրոնային ծրագիր: Իրականացված աշխատանքների շնորհիվ 2014 թվականին հնարավորություն կընձեռնվի յուրաքանչյուր համայնքի վերաբերյալ դինամիկ կտրվածքով ունենալու <http://www.armdevinfo.am/> կայքում տեղադրված էլեկտրոնային բազա: Ծրագրի գործիքակազմի օգտագործումով կնեժանան տարբեր տեսակի վերլուծություններ իրականացնելու հնարավորությունները (աղյուսակներ, գրաֆիկներ, քարտեզներ և այլն):

2013 թվականի ընթացքում համայնքային կառավարման տեղեկատվական համակարգը (ՀԿՏՀ) ներդրվել է ևս 153 համայնքներում (աղյուսակ 20): Ընդհանուր առմամբ տեղեկատվական համակարգը 2013 թ. վերջին շահագործվում է ՀՀ 496 համայնքներում:

Տարվա ընթացքում թվով 242 ՏԻՄ-երում աշխատանքներ են տարվել էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի ներդրման ուղղությամբ, որոնց արդյունքում բոլոր 48 քաղաքապետարաններում և 309 գյուղապետարաններում (ընդհանուր թվով 357 համայնքներում) շահագործվող ՀԿՏՀ-ներն իրենց փաստաթղթաշարժի բաղադրիչի միջոցով հնարավորություն ունեն էլեկտրոնային փաստաթղթեր փոխանակելու պետական կառավարման մարմիններում շահագործվող փաստաթղթաշրջանառության Mulberry համակարգի հետ: Տարվա ընթացքում 117 համայնքներում գործարկվել են համացանցային պաշտոնական կայքեր, իսկ մնացած կայքեր շահագործող համայնքների թիվը 150-ն է¹⁴⁹:

¹⁴⁹ www.mta.gov.am

Աղյուսակ 20. Համայնքները, որտեղ 2013 թ. ընթացքում տեղադրվել և գործարկվել է համայնքային կառավարման տեղակատվական համակարգ (ՀԿՏՀ)՝ ըստ մարզերի¹⁵⁰

Հ/հ	ՄԱՐԶԸ	Համայնքները	Ընդամենը
1.	ԱՐԱԳԱԾՈՏՆ	Ուշի, Ոսկեհատ (Արագածոտն), Գեղածոր, Օհանավան, Կոշ, Բերքառատ, Շամիրամ, Արևաշատ, Ագարակավան, Ագարակ (Արագածոտն), Արուճ, Շենավան, Աշնակ, Հնաբերդ, Ներքին Սասնաշեն, Աղձք, Բաղմաղբյուր	17
2.	ԱՐԱՐԱՏ	Ագատաշեն, Հնաբերդ (Արարատ), Դիտակ, Բերքանուշ, Խաչվիար, Մրգանուշ, Դեղձուտ, Սիս, Արևաբույր, Նոր Կյուրին, Արովյան, Ջրաշեն (Արարատ), Գետափնյա, Նիգամի, Ջրահովիտ, Դիմիտրով, Եղեգնավան, Լանջագատ, Մրգավան, Ջորակ, Արբաթ, Նոյակերտ, Դարբնիկ, Նոր Ուղի, Արգավանդ (Արարատ), Սիփանիկ, Նորամարգի	27
3.	ԱՐՄԱՎԻՐ	Բամբակաշատ, Խանջյան, Այգեշատ (Արմավիր), Հայկավան (Արմավիր), Արգավանդ (Արմավիր), Երասխահուն, Ջրառատ (Արմավիր), Արտիմետ, Գողս, Ակնաշեն, Ամբերդ, Ապագա, Ծաղկունք (Արմավիր), Պտղունք, Գրիբոյեղով, Մարգարա, Արևիկ, Ալաշկերտ, Վարդանաշեն, Տարոնիկ, Շահումյան (Արմավիր), Հովտամեջ, Հայկաշեն, Նոր Կեսարիա, Լենուհի, Մեծամոր, Նորավան	27
4.	ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՔ	Շորժա, Ծաղկունք (Գեղարքունիք), Գեղամավան, Մաղինա, Լուսակունք, Խաչաղբյուր, Գեղամասար, Նորակերտ, Լանջաղբյուր, Վահան, Թթուջուր, Վարսեր, Լճափ	13
5.	ԼՈՌԻ	Լեռնապատ, Գյուլագարակ, Ագարակ (Լոռի), Արևածագ, Քարինջ, Հաղպատ, Մեծ Այրում, Գոգարան, Սարահարթ, Լուսաղբյուր, Լորուտ, Վահագն, Աբրի, Վարդաբլուր, Կուրթան, Գարգառ, Ուռուտ, Լեջան, Լեբնոնտովո, Ֆիդետովո, Շահումյան (Լոռի), Նորաշեն (Լոռի)	22
6.	ԿՈՏԱՅՔ	Արագյուղ, Հացավան (Կոտայք), Վերին Պտղնի, Ողջաբերդ, Գողթ, Ռինդ, Բուժական, Քաղսի, Կաթնաղբյուր (Կոտայք), Սոլակ, Պռոշյան, Գետամեջ, Կոտայք, Ջովք, Նուռնուս, Կարենիս, Մեղրածոր	17
7.	ՇԻՐԱԿ	Անուշավան, Որոտան, Մեղրաշեն, Սպանդարյան (Շիրակ), Սարատակ, Գուսանագյուղ, Քարաբերդ, Ջորակապ, Բասեն, Նահապետավան, Ջաջուռ, Արևշատ (Շիրակ), Հայկավան, Ջրառատ (Շիրակ), Մեղրաշատ, Ամասիա	16
8.	ՄՅՈՒՆԻՔ	Տեղ, Շենաթաղ, Ծղուկ	3
9.	ՎԱՅՈՑ ՁՈՐ	Գետափ, Արենի, Ելիին, Վերնաշեն, Խաչիկ	5
10.	ՏԱՎՈՒՇ	Արճիս, Խաչքառակ, Սարիգյուղ, Չորաթան, Նորաշեն (Տավուշ), Ն.Կ. Աղբյուր	6
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ		153

¹⁵⁰ Աղբյուրը՝ «Տեղեկատվական համակարգերի զարգացման և վերապատրաստման կենտրոն» ՀԿ

Ի տարբերություն 2012 թվականի, 2013 թվականին համայնքների աշխատակազմերում առկա համակարգիչների, տպող սարքերի, պատկերամուտների և անխափան սնուցման սարքերի քանակի վերաբերյալ պաշտոնական տեղեկատվություն չկա:

Բջջային կապ առկա է բոլոր համայնքներում: Տեղեկատվական ցուցատախտակներ ունեն գրեթե բոլոր համայնքները: Սակայն հանրային իրազեկման այլ միջոցներով (թերթ, տեղական հեռուստահաղորդում) ապահովվածության տեսակետից, վիճակը հեռու է բավարար լինելուց:

Համայնքների տեխնիկական և տեղեկատվական միջոցներով առահովվածության գնահատում

Համայնքները տեխնիկական ապահովվածության տեսանկյունից դեռևս բավարար մակարդակի վրա չեն գտնվում: Նորագույն տեխնոլոգիաները բացակայում են համայնքների մեծ մասում: Հատկապես լրջագույն հարց է սերվերների բացակայությունը: Շատ համայնքներում հնացած են սարքավորումները և այլ տեխնիկական միջոցները:

Տեղական ինֆրակառավարման մարմինների և աշխատակազմերի գեներային բաժանումը

2013-ին տեղական ինֆրակառավարման համակարգի ընտրովի մարմիններում կանանց ներկայացվածությունը նախորդ տարվա համեմատությամբ քիչ է փոփոխվել: Պաշտոնական վիճակագրության համաձայն, 2013-ին, ինչպես և նախորդ տարիներին, քաղաքային համայնքներում կին համայնքի ղեկավար ընդհանրապես չի եղել: Գյուղական համայնքներում կին համայնքի ղեկավարների թիվը նախորդ տարվա համեմատ մեկով նվազել է՝ կազմելով 19 կամ գյուղական համայնքների ղեկավարների 2,19%-ը: Քաղաքային համայնքներում ավագանու անդամների կազմում կանանց տեսակարար կշիռը նախորդ տարվա համեմատությամբ մի փոքր նվազել է՝ կազմելով 5,1 %, իսկ գյուղական համայնքներում, ընդհանրապես, մի փոքր ավելացել՝ կազմելով 9,7 % (աղյուսակներ 21 և 22):

Համայնքների աշխատակազմերում 2013-ին, ինչպես և նախորդ տարիներին, գեներային անհավասարություն շատ քիչ է նկատվել: 2013-ին քաղաքային համայնքների աշխատակազմերում կանանց տեսակարար կշիռը կազմել է 44,6 %, իսկ գյուղական համայնքներում՝ 50,9 %: Ընդհանուր առմամբ, 2013-ին ՀՀ մարզերում համայնքների աշխատակազմերի կազմում կանանց տեսակարար կշիռը կազմել է 49,1 % (աղյուսակներ 21 և 22):

Աղյուսակ 21. Քաղաքային համայնքների ղեկավարների, ավագանու անդամների և համայնքների աշխատակազմերի գեներալային բաժանումը, 2013 թ.¹⁵¹

Հ/հ	Մարզ	Քաղաքապետեր		Քաղաքապետի տեղակալներ		Աշխատակազմի քարտուղարներ		Ավագանու անդամներ		Աշխատակազմի անդամներ	
		Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ
1	Արագածոտն	-	3	-	5	-	3	2	35	42	54
2	Արարատ	-	4	-	7	-	4	2	54	94	96
3	Արմավիր	-	3	-	5	-	2	-	41	82	110
4	Գեղարքունիք	-	5	-	5	3	2	3	63	59	113
5	Լոռի	-	8	-	6	5	2	4	88	166	162
6	Կոտայք	-	7	-	7	3	4	3	86	155	203
7	Շիրակ	-	3	-	3	1	2	1	46	287	410
8	Սյունիք	-	7	-	6	2	5	8	71	113	121
9	Վայոց Ձոր	-	3	-	3	2	1	3	30	42	50
10	Տավուշ	-	5	-	5	3	2	4	42	56	43
	<i>Ընդամենը</i>	-	48	-	52	19	27	30	556	1096	1362

Աղյուսակ 22. Գյուղական համայնքների ղեկավարների, ավագանու անդամների և համայնքների աշխատակազմերի գեներալային բաժանումը, 2013 թ.¹⁵²

Հ/հ	Մարզ	Գյուղապետեր		Գյուղապետի տեղակալներ		Աշխատակազմի քարտուղարներ		Ավագանու անդամներ		Աշխատակազմի անդամներ	
		Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ	Կին	Տղամարդ
1	Արագածոտն	-	111	2	41	44	65	31	580	523	458
2	Արարատ	1	92	-	50	52	36	46	597	526	512
3	Արմավիր	2	92	2	84	38	51	58	651	300	359
4	Գեղարքունիք	3	84	1	67	23	64	45	501	197	451
5	Լոռի	6	99	16	53	56	32	78	502	326	235
6	Կոտայք	1	59	3	42	30	26	34	404	308	381
7	Շիրակ	2	114	4	47	51	54	68	559	344	222
8	Սյունիք	4	98	11	44	51	38	108	411	318	175
9	Վայոց Ձոր	-	41	2	9	16	25	8	213	183	164
10	Տավուշ	-	57	-	38	30	22	32	315	132	85
	<i>Ընդամենը</i>	19	847	41	475	391	413	508	4733	3157	3042

¹⁵¹ Աղբյուրը՝ «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2014», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան 2014

¹⁵² Աղբյուրը՝ «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2014», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան 2014

2013թ. մարզերում կայացած ընտրությունների արդյունքների համաձայն, որպես համայնքի ղեկավար առաջադրված 5 կին թեկնածուներից ընտրվել է 2-ը: Ավագանու առաջադրված թեկնածուների կազմում կանանց տեսակարար կշիռը կազմել է 9,7 %, իսկ ընտրվածների կազմում՝ 7,4 % (աղյուսակ 23):

Աղյուսակ 23. 2013թ. ՀՀ մարզերում կայացած տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ առաջադրված և ընտրված թեկնածուների գեներալային բաժանումը¹⁵³

Հ/հ	Մարզ	Համայնքի ղեկավարների						Ավագանի					
		Առաջադրված թեկնածուներ			Ընտրված թեկնածուներ			Առաջադրված թեկնածուներ			Ընտրված թեկնածուներ		
		Ընդամենը	Այդ թվում		Ընդամենը	Այդ թվում		Ընդամենը	Այդ թվում		Ընդամենը	Այդ թվում	
			Տղամարդ	Կին		Տղամարդ	Կին		Տղամարդ	Կին		Տղամարդ	Կին
1	Արագածոտն	12	11	1	6	6	-	103	101	2	85	85	-
2	Արարատ	18	18	-	9	9	-	6	6	-	5	5	-
3	Արմավիր	11	11	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-
4	Գեղարքունիք	4	3	1	3	2	1	116	97	19	98	85	13
5	Լոռի	1	1	-	1	1	-	20	20	-	20	20	-
6	Կոտայք	7	6	1	3	3	-	-	-	-	-	-	-
7	Շիրակ	11	10	1	6	5	1	-	-	-	-	-	-
8	Սյունիք	3	3	-	2	2	-	6	6	-	5	5	-
9	Վայոց Ձոր	-	-	-	-	-	-	5	4	1	5	4	1
10	Տավուշ	3	2	1	1	1	-	63	54	9	51	45	6
	<i>Ընդամենը</i>	<i>70</i>	<i>65</i>	<i>5</i>	<i>34</i>	<i>32</i>	<i>2</i>	<i>319</i>	<i>288</i>	<i>31</i>	<i>269</i>	<i>249</i>	<i>20</i>

Համաձայն ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության տվյալների, 2013թ. տարեվերջի դրությամբ համայնքային ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց կազմում կանանց տեսակարար կշիռը կազմել է 51,4 %, իսկ տղամարդկանցը՝ 48,6 %¹⁵⁴:

2013-ին Երևանի քաղաքապետարանի և վարչական շրջանների աշխատակազմերում կանանց թիվը նախորդ տարվա համեմատությամբ ավելացել է՝ կազմելով 52,9 %: Մնացյալ պաշտոններում ընդհանրապես կին չի եղել (աղյուսակ 24): 2013-ին կրկնապատկվել է Երևանի ավագանու կազմում կանանց թիվը՝ հասնելով 10-ի կամ ավագանու անդամների թվի 15,4 %-ի¹⁵⁵:

¹⁵³ Աղբյուրը՝ www.elections.am

¹⁵⁴ Աղբյուրը՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության 2013 թ. գործունեության հաշվետվություն

¹⁵⁵ Աղբյուրը՝ «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2014», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան 2014

Աղյուսակ 24. Երևանի քաղաքապետարանի և վարչական շրջանների աշխատակազմերի գեներային բաժանումը, 2013 թ.¹⁵⁶

Պաշտոն	Կին	Տղամարդ
Երևանի քաղաքապետ	-	1
Երևանի քաղաքապետի տեղակալներ	-	4
Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի քարտուղար (այդ թվում՝ վարչական շրջանների աշխատակազմերի քարտուղարներ)	1	13
Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի աշխատակիցներ	1003	893
Երևանի վարչական շրջանների ղեկավարներ	-	12
Երևանի վարչական շրջանների ղեկավարի տեղակալներ	-	20

6.2 Համայնքային ծառայություն

ՀՀ համայնքային ծառայության օրենսդրական հիմքեր

2013 թվականի ընթացքում «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ են կատարվել «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2013 թվականի փետրվարի 5-ին և մարտի 19-ին ընդունված ՀՀ օրենքներով:

2013 թվականի փետրվարի 5-ին ընդունված «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքով կատարվել են բազմաթիվ փոփոխություններ և լրացումներ, որոնցից հատկապես էական նշանակություն ունեն հետևյալները.

«Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումից հետո (26.05.2011) դրա որոշ դրույթներ սկսել են գործել նաև համայնքային ծառայությունում՝ հասկացություններ, սկզբունքներ և այլն, կապ է ստեղծվել պետական ծառայության և համայնքային ծառայության միջև: Այսպես, «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 5-րդ մասը շարադրվել է հետևյալ խմբագրությամբ. «5. Պետական ծառայության դասային աստիճան (կոչում) ունեցող անձին համայնքային ծառայության պաշտոնի առաջին անգամ նշանակելու հետ միաժամանակ շնորհվում է նրա պետական ծառայության դասային աստիճանին (կոչմանը) համապատասխան համայնքային ծառայության դասային աստիճան, եթե նրա ունեցած պետական ծառայության դասային աստիճանը (կոչումը) ցածր չէ տվյալ պաշտոնի համար նախատեսված համայնքային ծառայության դասային աստիճանից, իսկ տվյալ պաշտոնի համար նախատեսված համայնքային ծառայության դասային աստիճանից ցածր պետական ծառայության դասային

¹⁵⁶ Աղբյուրը՝ «Հայաստանի կանաչ և տղամարդիկ 2014», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան 2014

աստիճան (կոչում) ունենալու դեպքում՝ համայնքային ծառայության տվյալ պաշտոնին համապատասխան համայնքային ծառայության դասային աստիճան: Քաղաքացիական ծառայության 1-ին կամ 2-րդ դասի պետական խորհրդականի դասային աստիճան կամ դրանց համապատասխանող պետական ծառայության մյուս տեսակների դասային աստիճան (կոչում) ունեցող անձին համայնքային ծառայության պաշտոնի առաջին անգամ նշանակելու հետ միաժամանակ շնորհվում է համայնքային ծառայության 1-ին դասի խորհրդականի դասային աստիճան»:

Հստակեցվել է գրավոր բողոքների քննության կարգը: Այսպես, օրենքի 14-րդ հոդվածի 9.1-ին մասի երկրորդ պարբերությունը շարադրվել է հետևյալ խմբագրությամբ. «...գրավոր բողոքը քննության է առնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազորած պետական կառավարման մարմինը՝ որոշելով կոնկրետ մասնակցի՝ մրցույթում հաղթող ճանաչելու, իսկ հարցազրույցի փուլը սահմանված կարգի խախտմամբ անցկացված լինելու դեպքում՝ նոր հարցազրույցի փուլ անցկացնելու հարցը: Մրցույթի արդյունքների բողոքարկման դեպքում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազորած պետական կառավարման մարմնի որոշումները կրում են պարտադիր բնույթ»:

Կատարվել են բազմաթիվ խմբագրական բնույթի փոփոխություններ:

Համայնքային ծառայության ինստիտուտի զարգացման գործընթացները հաշվետու տարում ընթացել են ավելի համակարգված, սակայն դեռևս հեռու են զարգացման օպտիմալ տեմպերից:

Համայնքային ծառայողների վերաբերյալ տվյալների միասնական գրանցամատյանի համաձայն՝ 2013թ.-ի դեկտեմբերի 26-ի դրությամբ համայնքային ծառայության պաշտոնները 6752-ն են, որոնցից զբաղեցված են 6183-ը, կամ 92 %-ը: Համայնքային ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանցից կանայք կազմում են 51.4%-ը, տղամարդիկ՝ 48.6%-ը:

Աղյուսակ 25-ում ներկայացված են համայնքային ծառայության պաշտոնների թիվը Երևան քաղաքում և մարզերում՝ ըստ պաշտոնների տեսակների:

2013 թվականին համայնքային ծառայության կադրերի ռեզերվում գրանցվել են 4 անձինք: Համայնքների ղեկավարների և աշխատակազմերի քարտուղարների կողմից կադրերի ռեզերվ 408 հարցում է կատարվել ավելի քան 1000-ից ավելի ժամանակավոր թափուր պաշտոններ ժամկետային աշխատանքային պայմանագրերով համալրելու համար, որոնց մասին կազմված հայտարարությունները տեղադրվել են ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության հայտարարությունների վահանակում և ինտերնետային կայքում: Հարցում արված պաշտոններից 5-ի համար կադրերի ռեզերվից ներկայացվել են համապատասխան թեկնածություններ, որոնց արդյունքում նշված անձինք օրենքով սահմանված կարգով հանվել են կադրերի ռեզերվից՝ նրանց հետ համայնքային ծառայության պաշտոններում ժամկետային աշխատանքային պայմանագրեր կնքելու հիմքով¹⁵⁷:

¹⁵⁷ www.mta.gov.am

Աղյուսակ 25*. Համայնքային ծառայության պաշտոնների թիվը 2013 թ. նոյեմբերի 1-ի դրությամբ¹⁵⁸

Հ/հ	Անվանումը	Գլխավոր		Առաջատար		Կրտսեր		Ընդամենը	
		հաս- տատ- ված	զբա- ղեց- ված	հաս- տատ- ված	զբա- ղեց- ված	հաս- տատ- ված	զբա- ղեց- ված	հաս- տատ- ված	զբա- ղեց- ված
1.	Երևան	90	88	626	608	898	878	1614	1574
2.	Արագածոտն	118	112	41	39	322	294	481	445
3.	Արարատ	102	96	125	117	342	321	569	534
4.	Արմավիր	99	90	78	76	471	435	648	601
5.	Գեղարքունիք	97	88	134	109	355	307	586	504
6.	Լոռի	119	103	136	127	439	408	694	638
7.	Կոտայք	71	69	142	120	399	361	612	550
8.	Շիրակ	127	105	197	159	298	258	622	522
9.	Սյունիք	114	103	72	63	206	191	392	357
10.	Վայոց Ձոր	48	47	54	52	86	82	188	181
11.	Տավուշ	66	59	76	63	234	215	376	337
	Ընդամենը	1051	960	1681	1533	4050	3750	6782	6243

Ծանոթություն. Աղյուսակով ներկայացված զբաղեցված պաշտոնների թվերը ներառում են ժամկետային աշխատանքային պայմանագրերով զբաղեցված համայնքային ծառայության պաշտոնների թիվը:

Համայնքային ծառայողների թվաքանակի հարաբերակցությունը համայնքի բնակչությանը

Համայնքային ծառայողների թվի բացարձակ մեծությունը դեռևս ոչինչ չի վկայում համայնքի կամ մարզի կտրվածքով դրա մեծ կամ փոքր լինելու մասին: Աղյուսակ 26-ը բավարար պատկերացում է տալիս ըստ բնակչության թվի համայնքային ծառայողների պաշտոնների տեսակարար կշիռների վերաբերյալ:

2013թ. ընթացքում համայնքների աշխատակազմերում հաճախակի և չհիմնավորված հաստիքային փոփոխությունների դեպքերի վերաբերյալ տեղեկատվություն չկա:

¹⁵⁸ www.mta.gov.am

6.3. Համայնքային ծառայողների վերադասարանումը. Համայնքային ծառայողների վերադասարանում համակարգի գնահատումը

2013 թվականին հերթական վերապատրաստումն անցել է 1390 համայնքային ծառայող, որից 966-ը՝ պետական բյուջեի, 424-ը՝ համայնքի բյուջեի (Երևանի՝ թվով 423, Վաղարշապատի՝ թվով 1, քաղաքապետարանների համայնքային ծառայողները) հաշվին: 2010 թվականից ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը նախաձեռնել է տեղական ինքնակառավարման մարմինների, ինչպես նաև տարածքային կառավարման մարմինների աշխատակիցների վերապատրաստումը, որը պայմանավորված է Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարության և դրա իրականացման 2009–2012 թթ. միջոցառումների ծրագրի մի շարք կետերի կատարման արդյունավետության բարձրացմամբ:

Աղյուսակ 26. 2013թ. ՀՀ համայնքների աշխատակազմերում համայնքային ծառայության պաշտոնների թվի տեսակարար կշիռը բնակչության թվի կազմում ըստ Երևան քաղաքի և մարզերի¹⁵⁹

Հ/հ	Անվանումը	Համայնքային ծառայության պաշտոնների թիվը (հաստատված)	Փաստացի զբաղեցված համայնքային ծառայողների ընդհանուր թիվը ՓԾԹ)	Բնակչության թիվը, հազար մարդ ¹⁶⁰ , (ԲԹ)	ՀՊԹ/ԲԹ, %	ՓԾԹ/ԲԹ, %
1	Երևան	1614	1477	1066.3	0,151	0,138
2	Արագածոտն	481	464	133.0	0,361	0,349
3	Արարատ	569	505	261.4	0,218	0,193
4	Արմավիր	648	600	267.1	0,243	0,225
5	Գեղարքունիք	586	563	235.6	0,249	0,239
6	Լոռի	694	645	234.7	0,296	0,275
7	Կոտայք	612	569	255.3	0,240	0,223
8	Շիրակ	622	499	251.3	0,248	0,199
9	Սյունիք	392	373	141.7	0,277	0,263
10	Վայոց Ձոր	188	183	52.2	0,360	0,351
11	Տավուշ	376	359	128.3	0,293	0,280
	Ընդամենը	6782	6237	3026.9	0.224	0,206

¹⁵⁹ www.mta.gov.am

¹⁶⁰ ՀՀ ԱՎԾ, Հրապարակումներ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2014թ.,

2013թ. ընթացքում տեղական ինքնակառավարման մարմիններից վերապատրաստվել են ընդհանուր առմամբ 754 համայնքի ղեկավարներ և ավագանիների անդամներ (աղյուսակ 27):¹⁶¹

Աղյուսակ 27. 2013 թվականին վերապատրաստված համայնքային ծառայողների և ՏԻՄ-երի թիվը ըստ մարզերի

Հ/հ	Անվանումը	Վերապատրաստվածների թիվը	
		Համայնքային ծառայողներ	Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ
1.	Արագածոտն	51	96
2.	Արարատ	100	75
3.	Արմավիր	164	72
4.	Գեղարքունիք	162	71
5.	Լոռի	113	96
6.	Կոտայք	212	74
7.	Շիրակ	124	91
8.	Սյունիք	41	93
9.	Վայոց Ձոր	27	42
10.	Տավուշ	64	43
	Ընդամենը	967	754
11.	Երևան	423	-
	Ընդամենը	1390	754

2013 թվականին Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի համայնքային ծառայողների վերապատրաստում իրականացրել է Տնտեսագիտության և կառավարման ինստիտուտը (աղյուսակ 28), համայնքների ղեկավարների և ավագանիների անդամների վերապատրաստումը՝ ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիան (աղյուսակ 29), իսկ մարզերի համայնքների համայնքային ծառայողներին՝ Հայաստանի համայնքների միությունը:

Աղյուսակ 28. 2013 թվականին Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի վերապատրաստված համայնքային ծառայողների թվաքանակն ըստ բնագավառի¹⁶²

Բնագավառը	Համայնքային ծառայողների թվաքանակը
Ընդհանուր և իրավական հարցերի	29
Ֆինանսատնտեսական հարցերի	135
Քաղաքաշինության և կոմունալ տնտեսության հարցերի	53
Սոցիալական հարցերի	42
Ընդամենը	259

¹⁶¹ www.mta.gov.am

¹⁶² www.iem.am

Աղյուսակ 29. 2013թ. վերապատրաստում անցած համայնքների ղեկավարների և ավագանիների անդամների թիվը

Փաստացի հայտերի թիվ	Վերապատրաստված համայնքների ղեկավարների և ավագանիների անդամների թիվը		Չվերապատրաստված համայնքների ղեկավարների և ավագանիների անդամների թիվը	
800	754	175 համայնքի ղեկավար	46	6 համայնքի ղեկավար
		579 ավագանու անդամ		40 ավագանու անդամ
խմբերի թիվ 32				

6.4 Միջազգային աջակցությունը

Տեղական ինքնակառավարման ոլորտի կայացմանն ու զարգացմանը նպաստող գործոնների թվում, 2013 թվականին նույնպես, շարունակում են մեծ դեր խաղալ Հայաստանում տարբեր առաքելություններ իրականացնող միջազգային կազմակերպությունները և նրանց հայաստանյան մասնաճյուղերը:

2013 թվականին ՀՀ համայնքներում շարունակվել է մի շարք միջազգային կազմակերպությունների կողմից 2008-2013 թվականների համար նախատեսված ծրագրերի¹⁶³ իրականացումը (համաֆինանսավորմամբ), որի վերաբերյալ տարեկան կտրվածքով անհրաժեշտ տեղեկատվությունը բացակայում է (աղյուսակ 30):

Տեղական ինքնակառավարման համակարգում գործող միջազգային կազմակերպությունները, նրանց կողմից իրականացվող ծրագրերը՝ ըստ ոլորտների, սարածածրջանների և ներդրումների ուղղությունների

2013 թվականի ընթացքում շարունակվել է համագործակցությունը միջազգային կազմակերպությունների հետ:

ԳՄՀԸ-ի (GIZ) հետ՝ «Համայնքների զարգացում Հարավային Կովկասում» ծրագրի շրջանակներում ՀՀ 60 համայնքներում ներդրվել է Համայնքային կառավարման տեղեկատվական համակարգ (ՀԿՏՀ), այդ համայնքներին տրամադրվել է համակարգչային տեխնիկա և իրականացվել է ՀԿՏՀ-ն շահագործող համայնքային ծառայողների ուսուցում:

ԵՄ աջակցությամբ իրականացվող Վրաստան-Հայաստան տարածաշրջանային համագործակցության ծրագրի շրջանակներում սկսվել են համատեղ գործողությունների ծրագրի (Join Operational Programme) մշակման աշխատանքները:

¹⁶³ http://mta.gov.am/u_files/file/norutyunner/intervi%D0%B5w%20dec%202013/total_2008-2013t%20new.pdf

Աղյուսակ 30. 2008-2013 թթ. ՀՀ համայնքներում իրականացված ծրագրերի վերաբերյալ*

Հ/հ	Իրականացնող կազմակերպություն	Ծրագրում ընդգրկված համայնքների քիվը	Ֆինանսավորման չափը (ՀՀԴ)	Համաֆինանսավորման չափը (ՀՀԴ)
1.	Հայաստանի Մարտահրավերներ - Հայաստան (ՀՄՀ-Հայաստան)	29	1.880.085.569	282.012.835
2.	Համաշխարհային բանկ «Երրորդ կարգի ոռոգման ցանցերի վերականգնում» ծրագիր	19	1.505.758.841	88.400.083
3.	Համաշխարհային բանկ «Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» ծրագիր	55	8659.98.000	2.163.980.000
4.	«Գյուղական տարածքների տնտեսական զարգացման ԾՎԿԳ» ՊՀ	38	59.070.268.625	181.649.876
5.	Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամ (ՀՄՆՀ)	241	18.500.000.000	1.650.000.000
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ	382	36.451 մլրդ	4.365 մլրդ

*Աղբյուրը՝ http://mta.gov.am/u_files/file/norutyunner/intervi%D0%B5w%20dec%202013/total_2008-2013t%20new.pdf

2013թ. սեպտեմբերի 27-ին Ուկրաինայի Հանրապետության մայրաքաղաք Կիևում կայացել է Արևելյան գործընկերության տարածքային համագործակցության ծրագրեր իրականացնող սահմանամերձ երկրների համագործակցության լավագույն փորձի ներկայացում: Մեմբերին մասնակցել են փորձագետներ Ուկրաինայի Հանրապետության կողմից, ներկայացուցիչներ Բելառուսի, Մոլդովայի, Հայաստանի, Վրաստանի և Ադրբեջանի կողմից: Արևելյան գործընկերության տարածքային համագործակցության այս ռազմավարությունը, որը մշակվել է ԵՀ-ի կողմից համագործակից երկրների հետ խորհրդակցությունների արդյունքում, ներկայացնում է Հայաստանի և Վրաստանի, Ադրբեջանի և Վրաստանի, Բելառուսի և Ուկրաինայի, Մոլդովայի և Ուկրաինայի միջև իրականացվելիք, ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող տարածքային զարգացման ծրագրերի գերակայությունները, ներառման ենթակա շրջաններին ներկայացվող պահանջները, քիրախ խմբերը, ֆինանսական շրջանակը և կառավարման առանցքային հիմնահարցերը:

Մեմբերի ընթացքում մասնակիցներին ներկայացվել է Համատեղ գործառնական ծրագիրը (JOP), քննակվել են ծրագրի մշակման և հաստատման վերաբերյալ հարցեր: Մեմբերի ընթացքում քննարկվել են նաև հարցեր Հայաստանի և Վրաստանի սահմանամերձ տարածաշրջանների համագոր-

ծակցության շրջանակի վերաբերյալ. վերջիններս քննարկվել են նաև 2013 թվականի հոկտեմբերի 11-ին Հայաստանի Հանրապետության Ստեփանավան քաղաքում: Քննարկվել են հետևյալ հարցերը. «Գերակայություններ», «Գործառնական նպատակներ», «Սահմանամերձ շրջաններում տեղական համայնքների կենսապայմանների բարելավում», «Տնտեսական և սոցիալական զարգացմանն ուղղված համատեղ ծրագրերի իրականացում», «Համատեղ որոշումների ընդունման հանձնաժողովի գործառնությունները»:

Տարածքային համագործակցության չորս ծրագրերի ընդհանուր բյուջեն կազմելու է 12.5 միլիոն եվրո: Այդ գումարի մինչև 7%-ը կծախսվի ծրագրի կառավարման վրա, իսկ մնացած 11.625 միլիոն եվրոն կտրամադրվի համագործակցության ծրագրերի իրականացմանը (աղյուսակ 31): Տարածքային համագործակցության չորս ծրագրերի ֆինանսավորման մոտավոր բաշխումը կատարվել է ըստ մասնակից շրջանների բնակչության թվի, տնտեսական և սոցիալական զարգացման մակարդակի և ծրագրերի իրականացման կարողության:

Աղյուսակ 31. ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող «Արևելյան գործընկերության տարածքային համագործակցության աջակցության ծրագրի» ֆինանսական շրջանակը

Արևելյան գործընկերության տարածքային համագործակցության ծրագիր	Հատկացվող բյուջե (միլիոն €)
Հայաստան-Վրաստան	1.8
Ադրբեջան-Վրաստան	1.8
Բելառուս-Ուկրաինա	4.025
Մոլդովա-Ուկրաինա	4.0
Ընդամենը	11.625

Եվրոպայի Խորհրդի երևանյան գրասենյակի հետ համատեղ նոյեմբերի 11-12-ին Երևանում կազմակերպվել են քննարկումներ, որտեղ ներկա եվրոպական փորձագետների կողմից ներկայացվել են իրենց երկրներում իրականացված վարչատարածքային բարեփոխումների մանրամասների, համայնքների խոշորացման ընթացքում առաջացած խնդիրների, դրանցից խուսափելու, բարեփոխումների իրականացման առավել նպատակահարմար ժամկետների, Հայաստանում հնարավոր խոշորացման մոդելների վերաբերյալ զեկույցներ: Այդ զեկույցում ներկայացված փորձագիտական առաջարկությունները հետագայում չափազանց կարևոր ուղեցույց կարող են հանդիսանալ Հայաստանում բարեփոխումների իրականացման ամբողջ ընթացքում:

Հունիսի 19-ին կայացել է «Մասնակցային ժողովրդավարությունը տեղական մակարդակում» թեմայով միջազգային համաժողովը, որը կազմակերպվել է Եվրոպայի խորհրդում Հայաստանի նախագահության շրջանակում: Համաժողովի ընթացքում քննարկվել են ԵԽ անդամ երկրներում տեղական մակարդակում

մասնակցային ժողովրդավարության հետ կապված ներկա իրավիճակը, մասնակցային ժողովրդավարության դերը՝ տեղական իշխանությունների գործունեության արդյունավետության բարձրացման հարցում, տեղական մակարդակում մասնակցային ժողովրդավարության ամրապնդման ուղիները, ներկայացվել է նաև ԵԽ անդամ երկրներում այս ոլորտում առկա դրական փորձը:

ՀՀ կառավարությունը, համագործակցելով **Ասիական զարգացման բանկի** հետ, Հայաստանում իրականացնում է «**Կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման բարելավման ներդրումային ծրագիրը**», որի շրջանակներում ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության առաջարկով տեխնիկական աջակցություն ցուցաբերելու նպատակով **ՔՈՎԻ (COWI) ինժեներական խորհրդատվական ընկերության ներկայացուցիչներից ձևավորված խորհրդատուների թիմը** մշակել և ներկայացրել է «Հայաստանի կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման ոլորտի ռազմավարական զարգացման պլանը, ճանապարհային քարտեզը և երկարաժամկետ ներդրումային պլանը» հաշվետվությունը, կազմակերպվել են հանրային քննարկումներ Գյումրի և Վանաձոր քաղաքներում ՀԿ-ների, շահագրգիռ գերատեսչությունների մասնակցությամբ, որի արդյունքում «Հայաստանի կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման ոլորտի ռազմավարական զարգացման պլանը, ճանապարհային քարտեզը և երկարաժամկետ ներդրումային պլանը» հաշվետվությունը խորհրդատուների կողմից լրամշակվել է: Վերջնական հաշվետվության մեջ ներառված են աղբահանության իրականացման տարածաշրջանային աղբավայրերի 5 մոդելներ՝ տարբերակներ և ներկայումս քննարկման փուլում են ընտրության աշխատանքները, թե նշված տարբերակներից որն է տնտեսապես նպատակահարմար ՀՀ-ում իրականացնելու համար¹⁶⁴:

ԱՄՆ միջազգային զարգացման գործակալության ֆինանսավորմամբ Հայաստանում շարունակվել է «Քաղաքացիական հասարակության և տեղական ինքնակառավարման» ծրագիրը, որն իրականացվում էր 2010թ.-ից «Զառու-թերփարթ ինթերնեշնլ» կազմակերպության հայաստանյան ներկայացուցչության կողմից: Հայաստանի տարբեր մարզերում գտնվող 43 համայնքներում կյանքի կոչվեցին մի շարք համայնքային զարգացման ծրագրեր, որոնք նպաստեցին ՏԻՄ-երի հզորացմանը, համայնքային կյանքի աշխուժացմանը, համայնքային ծառայողների մասնագիտական կարողությունների զարգացմանը: ՀՀ համայնքներում գնումների իրականացման գործընթացի կանոնակարգման նպատակով ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության առաջարկով նույն ծրագրի շրջանակներում «Ամերիա» ՓԲԸ-ն իրականացրել է համայնքներում գնումների իրականացման գործընթացի փաստացի վիճակի ուսումնասիրություն և բացահայտել գնումների գործընթացի առանձնահատկությունները համայնքներում, որոնք պայմանավորված են համայնքի բնակչության թվաքանակով, քաղաքային/գյուղական համայնք լինելու հանգամանքով, աշխարհագրական դիրքով, տարեկան գնումների ծավալով, նախկին փորձառությանը: Ուսումնասիրության արդյունքում

¹⁶⁴ www.mta.gov.am

արվել են մի քանի առաջարկություններ, որոնցից մեկը վերաբերում էր համայնքային այն ծառայողների վերապատրաստմանը, որոնք ընդգրկված են գնումների գործընթացում:

ՀՀ փոխվարչապետ, տարածքային կառավարման նախարարի 2013թ. դեկտեմբերի 24-ի «Համայնքային գնումների կազմակերպման և իրականացման բնագավառում համայնքային ծառայողների վերապատրաստման ծրագիրը հաստատելու մասին» N 166-Ա հրամանով հաստատված ծրագրով հնարավոր կդառնա 2014թ. ընթացքում վերապատրաստել ՀՀ մարզերի քաղաքապետարանների (գյուղապետարանների) աշխատակազմերում համայնքային գնումների կազմակերպման և իրականացման պատասխանատու համայնքային ծառայողների:

ՄԱԿ-ի «Առևտրային աջակցություն Կենտրոնական Ասիայի, Հարավային Կովկասի և ԱՊՀ երկրներին (Հայաստան)» ծրագիրը մեկնարկել է 2011-ին և ավարտվել 2013-ին: Ծրագիրն իրականացվել է ՀՀ Տավուշի մարզում, ունի ռազմավարական և առանցքային նշանակություն դեպի ՌԴ և ԱՊՀ այլ երկրներ, ինչպես նաև Եվրոպա և Վրաստանի միջով Թուրքիա բեռնափոխադրումների համար: Ֆինլանդիայի կառավարության և ՓՄՉ ՁԱԿ համագործակցությամբ ՄԱԶԿ-ը աջակցել է տնտեսական զարգացմանը՝ խթանելով առևտուրը Տավուշի մարզում՝ ստեղծելով հանրային ոլորտի մարմինների կարողություններ և գործարար աջակցման հաստատություններ առևտրի և արտահանման խթանման համար, հզորացրել շուկայի տեղեկատվական կենտրոնի կարողությունները հաճախորդներին համապատասխան ծառայությունների մատուցման համար: Ծրագրի իրականացման արդյունքում 150 – ից ավելի շահառուներ ստացան մասնագիտացված դասընթացներ բիզնեսի պլանավորման, ագրովերամշակման, ագրոբիզնեսի, չոր մրգերի արտադրման և ջերմոցային տեխնոլոգիաների վերաբերյալ, ստեղծվեց «առցանց շուկա» վեբ պորտալը՝ <http://www.marketplace.smednc.am/>, որն ունի ավելի քան 3,600 գրանցված օգտատերեր, չոր մրգերի արտադրությամբ զբաղվող 14 անձինք ստացան համապատասխան սարքավորումներ: Պտղավան համայնքի 17 տնային տնտեսություններ և մարզի այլ համայնքերի 12 տնային տնտեսություններ ստացան 120մ² ջերմոցներ՝ կաթիլային ռոզգմամբ և բարձրորակ բուսական տնկիներով: Ծրագրի ֆինանսավորումն իրականացրել է Ֆինլանդիայի կառավարությունը՝ 330,000 EUR, որից 2013թ. ծախսված միջոցները կազմել են 174,759.61 EUR¹⁶⁵.

2013թ. ՄԱԶԿ-ն նաև աջակցել է Հայաստանում գյուղատնտեսական մարդահամարի անցկացման ծրագրին՝ ապահովելով տեխնիկական օժանդակություն և ստեղծելով ազգային հաստատությունների կարողություններ: Ծրագիրը մեկնարկել է 2013թ և կավարտվի 2014թ.: Այդ նպատակով 2013թ. ֆինանսավորումը կազմել է \$ 232,612.4¹⁶⁶:

¹⁶⁵ http://www.am.undp.org/content/armenia/en/home/operations/projects/poverty_reduction/aid-for-trade-for-central-asia-south-caucasus-and-western-cis-.html

¹⁶⁶ http://www.am.undp.org/content/armenia/en/home/operations/projects/poverty_reduction/agricultural-census.html

Եվրոպայի խորհուրդ – Հայաստան համագործակցության շրջանակներում 2013թ. հոկտեմբերին մեկնարկել է «Աջակցություն Հայաստանում տեղական ժողովրդավարության ամրապնդմանը, աջակցություն տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումներին, տեղական իշխանությունների կարողությունների զարգացում, տեղերում ընտրված ներկայացուցիչների առաջնորդության հզորացում» ծրագիրը: Ծրագրի տևողությունը՝ 36 ամիս, բյուջեն՝ 1.8 միլիոն եվրո, դոնորը՝ Դանիայի կառավարություն, գործընկերները՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն, Ֆինանսների նախարարություն, Ազգային ժողով, Հայաստանի տեղական իշխանություններ, ՏԻՄ-երը ներկայացնող միություններ, քաղաքացիական մասնակցության մեջ ներգրավված ՀԿ-ներ, Տեղական ժողովրդավարական գործակալությունների ասոցիացիա (ALDA): Ծրագիրը նպատակ է հետապնդում Եվրոպայի խորհրդի իրավական փորձագիտական կարծիքը, քաղաքական խորհրդատվությունը և աջակցությունը տրամադրել տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների գործընթացին՝ այդ թվում վարչատարածքային բարեփոխումների նախապատրաստմանը, ինչպես նաև զարգացնել տեղական իշխանությունների կարողությունները: Առաջին բաղադրիչը (Աջակցություն տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումներին) նպատակ ունի ՏԻՄ ոլորտի հայաստանյան օրենսդրությունը ներդաշնակեցնել եվրոպական ստանդարտներին: Երկրորդ բաղադրիչը (տեղական իշխանությունների կարողությունների զարգացում) ուղղված է տեղական իշխանությունների ինստիտուցիոնալ կարողություններին և ծառայությունների մատուցման հնարավորություններին: Երրորդ բաղադրիչը (տեղերում ընտրված ներկայացուցիչների առաջնորդության հզորացում) նպատակ ունի բարելավել տեղական ընտրված ներկայացուցիչների առաջնորդության և կառավարման կարողությունները և ձևավորել համագործակցության ոգի ՏԻՄ-երի միջև¹⁶⁷:

Միջազգային կազմակերպությունների գործունեության համակարգվածության և միասնականության գնահատումը

ՀՀ-ում ծրագրեր իրականացնող տարբեր միջազգային կազմակերպությունների դերը շարունակում է զգալի մնալ ՀՀ համայնքներում իրականացվող տարատեսակ ծրագրերի առումով: Նրանք հիմնականում իրենց գործունեությամբ ձգտում են անշրջելի դարձնել ժողովրդավարության և ազատական տնտեսության սկզբունքներն՝ անցումային շրջանում գտնվող մեր երկրում: Իրենց առաքելություններն իրականացնելիս, նրանք համագործակցում են ՀՀ կառավարության, ՏԻՄ-երի, հաճախ նաև՝ միմյանց հետ: Սակայն, դեռևս նրանց գործունեության արդյունավետությունը հաճախ տուժում է իրականացվող ծրագրերի և համայնքային առաջնահերթ կարիքների չհամընկնելու պատճառով: Իրականացվող ծրագրերը հաճախ կրում են ոչ ինստիտուցիոնալ բնույթ:

¹⁶⁷ http://www.coe.am/index.php?cat_id=59

7. Համայնֆային ծառայությունների մասուցումը

2013 թվականի ընթացքում համայնքի ղեկավարին վերապահված լիազորությունների շրջանակներում բնակչությանը մատուցվող հանրային ծառայությունների գծով կատարված աշխատանքները ներկայացված են ըստ առանձին ոլորտների:

7.1 Համայնքի կողմից մատուցվող հանրային ծառայությունները

Կանչադատում և բարեկարգում

2013 թվականին մշակվել և Երևանի քաղաքապետին կից քաղաքաշինական խորհրդի գեղարվեստի հանձնաժողովի հավանությանն է արժանացել «Երևան քաղաքի գովազդային վահանակների տեղադրման առանձնահատկությունները և համաչափությունները» հայեցակարգային ուղեցույցը: Դրանով կանոնակարգվել են արտաքին գովազդի վահանակների և կրիչների տեղադրման չափորոշիչները, տառատեսակները, համաչափությունները, դրանց վրա կրվող ղեկորատիվ տարրերը, դրանց տեղադրման վայրերը: Լայնածավալ աշխատանքներ են իրականացվել մայրաքաղաքի բոլոր վարչական շրջաններում՝ շենք-շինությունների արտաքին տեսքը խաթարող ոչ արդիական գովազդային միջոցների, ինչպես նաև ապօրինի տեղադրված և «Գովազդի մասին» ՀՀ օրենքին հակասող գովազդային վահանակների ապամոնտաժման ուղղությամբ: Ապամոնտաժվել է շուրջ 3000 ցուցանակային գովազդ: Դրանք փոխարինվելու են քաղաքային չափերի արդիական գովազդային միջոցներով¹⁶⁸:

Մշակվել է Երևան քաղաքի արտաքին ձևավորման հայեցակարգը, որը բաղկացած է 2 մասից՝ տոնական ձևավորում և պետական ու պաշտոնական այցերի ժամանակ Երևան քաղաքի ձևավորում: Մայրաքաղաքում տոն և հիշատակի օրերին մվիրված միջոցառումների ժամանակ իրականացվում են վարչական շրջանների արտաքին ձևավորման աշխատանքներ՝ համապատասխան տարրերի կիրառմամբ: Հայաստանի Հանրապետություն օտարերկրյա նախագահների պետական և պաշտոնական այցերի, ինչպես նաև միջազգային կառույցների ղեկավարների այցերի ժամանակ իրականացվել են դրոշակազարդման աշխատանքներ:

Մայրաքաղաքի բոլոր վարչական շրջաններում իրականացվում են քաղաքային կահավորանքի տարրերով համալրման աշխատանքներ:

Լայն կիրառություն են ստացել հայտարարությունների համար նախատեսված ցուցատախտակները, որի նպատակն է Երևանում քաղաքացիներին հնարավորություն տալ տեղադրել անվճար հայտարարություններ՝ միաժամանակ նպաստելով շենքերի պատերին և էլեկտրասյուների վակցված հայտարարությունների

¹⁶⁸ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Երևանի զարգացման 2014 թվականի ծրագիր

նվազեցմանը, այնուհետև՝ վերացմանը: 2013 թվականին 12 վարչական շրջաններում տեղադրվել է շուրջ 200 ցուցատախտակ:

Իրականացվել են նաև պատերի նկարազարդման և գեղագիտական ձևավորման աշխատանքներ: Նկարազարդման աշխատանքներին մասնակցել են նաև կամավորները:

Բակային տարածքների նկարազարդմանը զուգընթաց, իրականացվել է կամարանցումների վերանորոգման, գունազարդման և լուսավորման ծրագիր: Կենտրոն, Արաբկիր, Շենգավիթ, Էրեբունի վարչական շրջաններում վերանորոգվել և գունազարդվել է շուրջ 180 կամարանցում:

2013թ. այգիների ստեղծման և բարեկարգման աշխատանքներ են իրականացվել Երևանի Ազատամարտիկների 5-րդ նրբանցքի և Նոր Արեշի 22-րդ փողոցի հատման մասում (Էրեբունի վարչական շրջան), Տիգրան Մեծի այգում (Նոր Նորք վարչական շրջան) և Շիրակի փողոցի հ. 12, 14 շենքերի միացյալ բակում (Շենգավիթ վարչական շրջան), Աճառյան և Մյասնիկյան փողոցների հատման մասում (Ավան վարչական շրջան)¹⁶⁹:

2013թ. Երևանում իրականացվել են 16հա սիզամարգերի բարեկարգման (հողի վերին շերտի փոխում, վերացանքս, ոռոգում) աշխատանքներ, որից 4հա տարածքում կատարվել են հիմնովին վերականգնման աշխատանքներ: Ստեղծվել են 4 հեկտար նոր սիզամարգեր՝ Հալաբյան, Գ. Բեկ փողոցների, Իսակովի պողոտայի հարակից տարածքում, Մյասնիկյան պողոտային կից պուրակում: Շուրջ 70հա կանաչ տարածք ոռոգելու համար կառուցվել են նոր ոռոգման ցանցեր և պոմպակայաններ¹⁷⁰:

Նոյեմբեր ամսին մայրաքաղաքի Դավթաշեն, Ավան և Նոր Նորք վարչական շրջաններում իրականացվել է ծառատունկ: Աշնանային ծառատունկին Երևանում 15000 ծառ և նույնքան էլ ծաղկող թուփ է տնկվել, ընդ որում, 12000-ը՝ վարդ¹⁷¹:

Ապրիլի 3-ին ծառատունկ էր կազմակերպվել Իջևանի Ազատամարտիկների հրապարակին հարող տարածքում, որին մեծ ոգևորությամբ ու ուրախությամբ մասնակցեցին ԵՊՀ Իջևանի մասնաճյուղի ուսանողները, ավագ դպրոցի սաները և «Երիտասարդ Տավուշ» հասարակական կազմակերպության կամավորները: Միջոցառումը նախաձեռնել էր միջազգային հարաբերությունների Ազգային ժողովրդավարության ինստիտուտը (NDI)՝ Տավուշի մարզպետարանի, Իջևանի քաղաքապետարանի և «Երիտասարդ Տավուշ» հասարակական կազմակերպության հետ համատեղ¹⁷²:

Թաթուլ, Չովասար և Հարթավան համայնքներում «Մաքուր ջուր և էներգիա», «Վորլդ Վիժըն» կազմակերպությունների ներդրումներով և համայնքների համաֆինասավորմամբ վերակառուցվել է համայնքների գիշերային լուսավորության համակարգը, նոր տեխնոլոգիական տնտեսող լամպերի միջոցով: Այդ նպատակի համար ծախսվել է 15 մլն. դրամ: «Վորլդ Վիժըն» կազմակերպության համաֆինան-

¹⁶⁹ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Երևանի զարգացման 2014 թվականի ծրագիր

¹⁷⁰ Նույն տեղում

¹⁷¹ <http://www.a1plus.am/79154.html>

¹⁷² <http://tesankyun.am/2013/04>

սավորմամբ 28.6 մլն. դրամով Թալին քաղաքում կառուցվել է մանկական զբոսայգի: Գյումրի քաղաքում վերանորոգվել են 5.1 կմ ընդհանուր երկարությամբ թվով 7 փողոցներ և 13682 քառ.մ. մակերեսով թվով 2 հրապարակներ, Մարալիկ քաղաքում՝ 1.0 կմ ընդհանուր երկարությամբ թվով 1 փողոց¹⁷³:

Աղբահանություն

2013թ. ընթացքում Երևանի փողոցներում, կանգառներում, պուրակներում և այլ մարդաշատ վայրերում տեղադրվել է շուրջ 910 աղբաման¹⁷⁴:

Գնահատելով ռիսկերը, ինչպես նաև հաշվի առնելով ոլորտում ունեցած փորձը և առկա խնդիրները՝ նպատակահարմար է գտնվել Երևան քաղաքի սանմաքրման և աղբահանության դաշտը բաժանել արևելյան և արևմտյան հատվածների: Դա նպատակ է հետապնդում ազատ մրցակցային դաշտ ստեղծել հնարավոր շահագրգիռ օպերատորների համար՝ մայրաքաղաքում աղբահանության և սանիտարական մաքրման (ներառյալ՝ ձնռան ամիսներին) ոլորտում առկա հիմնախնդիրները լիարժեք և արդյունավետ լուծելու, ինչպես նաև ոլորտում ժամանակակից չափանիշներին համապատասխան կառավարման համակարգներդնելու և որակյալ ծառայություններ ապահովելու համար:

Երևանի քաղաքապետարանի կողմից Երևան քաղաքի աղբահանության և սանիտարական մաքրման, ներառյալ ձնռան ամիսների, ծառայությունների ձեռքբերումը խմբավորվել է 2 չափաբաժիններով.

1) Աղբահանություն և սանիտարական մաքրում, ներառյալ ձնռան ամիսներին, Երևան քաղաքի արևելյան հատվածում (Արաբկիր, Ավան, Էրեբունի, Քանաքեռ-Զեյթուն, Նորք- Մարաշ, Նոր Նորք և Նուբարաշեն վարչական շրջաններ):

2) Աղբահանություն և սանիտարական մաքրում, ներառյալ ձնռան ամիսներին, Երևան քաղաքի արևմտյան հատվածում (Աջափնյակ, Դավթաշեն, Կենտրոն, Մալաթիա-Սեբաստիա և Շենգավիթ վարչական շրջաններ):

Գնման ընթացակարգի գնման հանձնաժողովի որոշմամբ 1-ին չափաբաժնի մասով ընտրված մասնակից է ճանաչվել «Էկոգրուպ» ՍՊԸ և «ԼԼ Միլյոբոնսուլտ ԱԲ» ընկերության կոնսորցիումը, իսկ 2-րդ չափաբաժնի մասով՝ «Սանիտեկ» ընկերությունը (Լիբանան): Երևանի քաղաքապետարանը վերոնշյալ ընկերությունների հետ կնքել է 10 (տասը) տարի ժամկետով պայմանագրեր¹⁷⁵:

Հայ-Գերմանական ֆինանսական համագործակցության շրջանակներում իրականացվում է «Կոշտ կենցաղային աղբի համակողմանի կառավարման հայեցակարգ, ք. Վանաձոր» ծրագիրը: Ծրագրի փորձագետների կողմից նոր աղբավայր կառուցելու համար հավանության է արժանացել Քարաձոր համայնքի հարակից տարածքը:

Չսահմանված տեղերում և վայրերում աղբը թափելու համար Արզական,

¹⁷³ <http://shirak.gov.am/reports/>, ՀՀ Շիրակի մարզի 2013 թվականի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի և մարզպետի գործունեության մասին տարեկան հաշվետվություն

¹⁷⁴ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Երևանի զարգացման 2014 թվականի ծրագիր

¹⁷⁵ Նույն տեղում

Բյուրեղավան, Գառնի և Սուլակ համայնքների ղեկավարների կողմից իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց նկատմամբ կիրառվել են վարչական տույժեր¹⁷⁶:

Բնակելի և ոչ բնակելի սարածքների լիցենզիանում

2013թ. Երևան քաղաքում գովազդային կազմակերպությունների հետ համագործակցության արդյունքում բազմաբնակարան շենքերի մուտքերում փակցվել են շինությունների սեփականատերերի իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ իրազեկման պաստառներ: Կառավարման արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված աշխատանքների արդյունքում Երևանի վարչական շրջաններում համատիրություններ են միավորվել: Գույքագրվել է բազմաբնակարան շենքերի թվով 847 վթարային շքապատշգամբ՝ աշխատանքային ծրագրերում դրանք ընդգրկելու համար: Վերանորոգվել է 1262 շքամուտք: 2013թ. ընթացքում վերանորոգվել է 80547քմ հարթ և 58350քմ թեք տանիք, վերանորոգվել է 76 շքերթային պատշգամբ¹⁷⁷:

Ամբողջովին վերանորոգվել են Մասիս քաղաքի II թաղամասի N28 և N31 շենքերի տանիքները:

2013թ. տարեվերջին, Վանաձորի ավագանու և քաղաքապետի կողմից լուծարվեցին թաղամասային հիմնարկները և ձեռնամուխ եղան նոր համատիրությունների ստեղծման գործընթացին: Վանաձոր համայնքի համատիրությունների կողմից սպասարկվող բազմաբնակարան շենքերի սպասարկման վարձավճարների գանձման 2013թ. պլանային թիվը կազմում է 173,632,800 դրամ, փաստացի գանձումը կազմում է 135,632,576 դրամ՝ 78.12%: Վանաձոր համայնքի ֆինանսավորմամբ «Վանաձորի բազմաբնակարան շենքեր և բակեր» հիմնադրամի կողմից Վանաձոր քաղաքի բազմաբնակարան շենքերի շքամուտքերում 2013 թվականի նոյեմբերի 1-ի դրությամբ տեղադրվել է թվով 324 ֆոտոէլեմենտով լուսավորության համակարգ: (2010-2013թթ. տեղադրվել է ընդամենը 2,500 համակարգ)¹⁷⁸:

Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամի միջոցներով համայնքի համաֆինանսավորմամբ իրականացվել են Աշոցք համայնքի մանկապարտեզի մեկ մասնաշենքի հիմնանորոգման, ջեռուցման համակարգի անցկացման, Պեմզաշենի մանկապարտեզի շենքի վերանորոգման և գույքի ձեռք բերման աշխատանքները¹⁷⁹:

Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամի միջոցներով և համայնքների համաֆինանսավորմամբ կառուցվել է Ոսկեպարի համայնքային կենտրոնը՝ 80,0 մլն դրամ արժեքով, կառուցվում են Վ.Կ.Աղբյուրի մանկապարտեզը՝ 80.0մլն. դրամ արժեքով, Ն.Կ.Աղբյուրի համայնքային կենտրոնը՝ 110.0 մլն դրամ

¹⁷⁶ <http://kotayk.gov.am/files/docs/6681.pdf>, ՀՀ Կոտայքի մարզպետի հաշվետվությունը 2013 թվականի գործունեության և մարզի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի մասին

¹⁷⁷ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf, ՀՀ Երևան քաղաքի ավագանու որոշումը հողամասերի նպատակային նշանակությունը փոփոխելու մասին

¹⁷⁸ <http://lori.gov.am/files/docs/6424.pdf>, ՀՀ Լոռու մարզպետի 2013 թվականի աշխատանքային գործունեության հաշվետվություն

¹⁷⁹ Նույն տեղում

արժեքով, Թեղուտի մանկապարտեզը՝ 102.0մլն դրամ արժեքով, և Ոսկևանի մանկապարտեզը՝ 120.0 մլն դրամ արժեքով: Նշված 4 օբյեկտների շինարարական աշխատանքները գտնվում են ավարտման փուլում¹⁸⁰: Վերանորոգվել են նաև Իջևանի թիվ 1 մանկապարտեզը, Գլիլջանի թիվ 4 մանկապարտեզի ջեռուցման համակարգը և Բագրատաշենի մանկապարտեզի տանիքը, Բերդի թիվ 2 մանկապարտեզը: Աղյուսակ 32-ում ներկայացված են 2013 թվականի դրությամբ ՀՀ բնակ-կոմունալ տնտեսության ամփոփ տվյալները:

Բնակարանների միայն 24.1 տոկոսն է կառավարվում համայնքների կողմից, իսկ մնացած մասը կառավարվում են համատիրության, հավատարմագրային և լիազորագրային կառավարիչների կողմից: Վերլուծելով քաղաքային և գյուղական համայնքներում գտնվող և համայնքների կողմից կառավարվող բնակարանների թիվը՝ պետք է փաստել, որ քաղաքային համայնքներում համայնքների կողմից կառավարվող բնակարանների տեսակարար կշիռը 19.9 տոկոս է, իսկ գյուղական համայնքներում համայնքների կողմից կառավարվող բնակարանների տեսակարար կշիռը 94.6 տոկոս է: Այսինքն քաղաքային համայնքներում համատիրությունների, հավատարմագրային և լիազորագրային կառավարիչների կողմից կառավարվող շենքերի տեսակարար կշիռը շատ ավելի մեծ է: Գյուղական համայնքներում բազմաբնակարան շենքերի բնակարանների ճնշող մասը կառավարվում է համայնքների կողմից:

Աղյուսակ 32. 2013 թվականի դրությամբ բնակ-կոմունալ տնտեսության ամփոփ տվյալները¹⁸¹

	Բազմաբնակարան շենքերի բնակարանային ֆոնդ բնակարանների քանակը	Ընդհանուր մակերեսը 1000մ ²	Համայնքի կողմից կառավարվող բազմաբնակարան շենքերի քանակը	Համատիրության, հավատարմագրային և լիազորագրային կառավարիչների կողմից կառավարվող բազմաբնակարան շենքերի քանակը	Համատիրության, հավատարմագրային և լիազորագրային կառավարիչների կողմից կառավարվող բազմաբնակարան շենքերի քանակը
Տող 1	Տող 2	Տող 3	Տող 4	Տող 5	Տող 6
Ընդամենը	435 427	94 52	105 107	329 536	8 069
Քաղաքային	410 723	51 099	81 736	328 253	Բացակայում է
Գյուղական	24 704	43 553	23 371	1 283	Բացակայում է

Բացի այդ պետք է նկատել, որ ավելացել է համայնքի կողմից կառավարվող բազմաբնակարան շենքերի բնակարանների քանակը՝ նախորդ տարվա 104456–

¹⁸⁰ <http://tavush.gov.am/reports/>, ՀՀ Տավուշի մարզում 2013 թվականին կատարած աշխատանքների և ներկայացված տնտեսական իրավիճակի մասին

¹⁸¹ <http://armstat.am/file/doc/99489208.pdf>, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2014, Բնակարանային ֆոնդ

ից հասնելով 105107-ի: Քաղաքային համայնքներում այդ ցուցանիշը դրսևորել է աճի միտում՝ 81013-ից հասնելով 81736, իսկ գյուղական համայնքներում նվազման միտում՝ 23443-ից հասնելով 23371-ի:

Ջրամատակարարում և ջրահեռացում

2013 թվականին Երևան քաղաքում կատարվել են հեղեղատար (մակերևութային ջրերի հեռացման) ցանցի շահագործման բարելավման աշխատանքներ: Իրականացվել է անձրևընդունիչների, հորերի, խողովակաշարերի մաքրման 7951 գործողություն: Կատարվել է նաև հեղեղատար ցանցի ընդլայնում, կառուցվել և վերակառուցվել են 300մմ տրամագծով 455 գծմ հեղեղատար ցանց և անձրևընդունիչ հորեր¹⁸²:

2013 թվականի ընթացքում վերանոգրվել են Ավանի խմելու ջրագիծը, Հարթավան համայնքի պոմպակայանը, ինչպես նաև Արտենի, Նորաշեն Բազմադրյուր համայնքների խմելու ջրի ներքին ցանցերը:

USAID ֆինանսավորմամբ Արտենի համայնքի խմելու ջրի ցանցի հիմնանորոգման համար հատկացվել է 22 մլն դրամ: Նույն ջրագծի կառուցման համար 10 մլն դրամ է հատկացրել «Վորլդ Վիժն» կազմակերպությունը, իսկ համայնքը հատկացրել է 3 մլն դրամ:

2013 թվականի դրությամբ Դիլիջան և Բերդ քաղաքներում ջրամատակարարումն իրականացվում է բաց աղբյուրներից մաքրման կայանների միջոցով, Իջևան և Նոյեմբերյան քաղաքներում կապտաժներից, ինքնահոս և մեխանիկական եղանակներով՝ համապատասխանաբար 85% և 15% հարաբերությամբ¹⁸³:

Ջեռուցում

2013թ. մայրաքաղաքի բոլոր գրադարաններն ապահովվել են ջեռուցման համակարգերով: Ջեռուցվել են նաև Երևան քաղաքի ենթակայության 2 երաժշտական դպրոց և Ա. Գաբրիելյանի անվան արվեստի դպրոցը: 2012-2013թթ. ընթացքում ծրագրի նպատակների իրագործման համատեքստում ընտրվել է կենտրոնացված ջեռուցման համակարգին միացված ՏՇԿ սերիայի շենք, իրականացվել է շենքի տեխնիկական վիճակի գնահատում, ՄԱԶԾ-ԳԷՖ ծրագրի և համատիրության կողմից համատեղ բնակիչների շրջանում անց է կացվել հարցում, որի համաձայն շենքի բնակիչները համաձայնություն են տվել փորձնական ծրագրի իրականացմանը: Ստեփանավանի 4 մանկապարտեզներում տեղադրվել են ջեռուցման համակարգեր¹⁸⁴:

¹⁸² http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Երևանի զարգացման 2014 թվականի ծրագիր

¹⁸³ <http://tavush.gov.am/reports/>, ՀՀ Տավուշի մարզում 2013 թվականին կատարած աշխատանքների և ներկա սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի մասին

¹⁸⁴ <http://www.wvarmenia.am/am/adp/show/5>

Հասարակական տրանսպորտի և ճանապարհաշինություն

2013 թվականին սկսվել են Երևան քաղաքի կանգառներում էլեկտրոնային չվացուցակների տեղադրման աշխատանքները: Տեղադրվել է 21 չվացուցակ: Հաշվի առնելով քաղաքային վերգետնյա էլեկտրատրանսպորտի դերը ներքաղաքային ուղևորափոխադրումների ընդհանուր գործընթացում, այդ թվում բնապահպանական խնդիրների տեսանկյունից և կարևորելով դրա հետագա զարգացման անհրաժեշտությունը՝ նոր երթուղային ցանցով ավելացվել է տրոլեյբուսային երթուղիների քանակը՝ հասցնելով 10-ի: Շարունակվել են աշխատանքները մայրաքաղաքի ավտոբուսային հավաքակազմը համալրելու ուղղությամբ: Մասնավոր կազմակերպությունների կողմից ձեռք են բերվել և մայրաքաղաք ներկրվել 80 «Հունդաի» մակնիշի և թվով 10 «ՊԱՋ» մակնիշի նոր ավտոբուսներ, որոնք շահագործվում են ներքաղաքային երթուղիներում: Նոր երթուղային ցանցի ներդրման գործընթացի շրջանակներում անց են կացվել Երևանի ներքաղաքային ավտոբուսային և միկրոավտոբուսային կանոնավոր փոխադրումների երթուղիների նոր մրցույթներ, ինչպես նաև, ըստ անհրաժեշտության իրականացվել են գործող երթուղիներում շարժակազմերի համալրման և փոխարինման աշխատանքներ¹⁸⁵:

Երևանի Մաշտոցի և Սայաթ-Նովայի պողոտաներում տեղադրված 7 կանգառասարահ փոխարինվել է նոր տիպի կանգառասարահներով, իսկ ապամոնտաժվածները տեղադրվել են այլ կանգառներում: ՀՀ ճանապարհային ոստիկանության հետ համատեղ ուսումնասիրվել է երթևեկության կազմակերպման վիճակը մայրաքաղաքի կենտրոնում: Ելնելով երթևեկության կազմակերպման և անվտանգության ապահովման նկատառումներից՝ էական փոփոխություններ են կատարվել Իսահակյան, Խորենացի, Ն. Չարյան փողոցների երթևեկության կազմակերպման սխեմաներում¹⁸⁶:

2013 թվականին իրականացվել են Գանձաքար համայնքի ներհամայնքային 1.0 կմ երկարությամբ ավտոճանապարհի վերանորոգման աշխատանքներ՝ 118.619 մլն դրամ արժեքի սահմաններում¹⁸⁷:

Դիլիջանի քաղաքի համայնքային բյուջեի հաշվին իրականացվել են Դիլիջանի ներհամայնքային ճանապարհների հիմնանորոգման, վերանորոգման, խճապատման, մայթերի և զազոնների վերականգնման-բարեկարգման, հենապատերի վերակառուցման, հեղեղատարների մաքրման, ճանապարհային նշանների տեղադրման, նշագծման աշխատանքներ՝ 88.723 մլն.դրամ գումարի սահմաններում¹⁸⁸:

¹⁸⁵ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Երևանի զարգացման 2014 թվականի ծրագիր

¹⁸⁶ Նույն տեղում

¹⁸⁷ <http://tavush.gov.am/reports/>, ՀՀ Տավուշի մարզում 2013 թվականին կատարած աշխատանքների և ներկա սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի մասին

¹⁸⁸ Նույն տեղում

Կրթություն և մշակույթ

2013 թվականին Երևան քաղաքում հիմնանորոգվել է 29 մանկապարտեզ, կատարվել են լուսամուտների և դռների փոխարինման, տանիքների և սանհանգույցների վերանորոգման աշխատանքներ¹⁸⁹:

Արտաշատի N6, Հայանիստ, Նարեկ, Ավշար գյուղերի մանկապարտեզներում կառուցվել է ջեռուցման համակարգ: Ավարտվել է Այնթապ գյուղի նոր մանկապարտեզի շենքի կառուցումը¹⁹⁰:

Հուլիսի 4-ին Արմավիր և Մեծամոր քաղաքներում կազմակերպվեց պետական խորհրդանիշների օրվան նվիրված քայլեր՝ երիտասարդական կազմակերպությունների մոտ 400 անդամների և ուսանողության մասնակցությամբ: Երթի մասնակիցները քայլեցին Արմավիր և Մեծամոր քաղաքների կենտրոնական փողոցներով և հետո մասնակցեցին Մեծամորի մշակույթի տանը կազմակերպված համերգին՝ Հայաստանի պարի պետական անսամբլի մասնակցությամբ:

Հոկտեմբերի 8-ին Էջմիածին քաղաքում մեծ շուքով կազմակերպվեց «Էջմիածինի տուն» թատերականացված մասսայական տոնախմբությունը և շքերթը՝ քաղաքապետարանի թատերխմբերի, երգի-պարի համույթների, կրթամաշակույթային հաստատությունների և քաղաքի բնակչության մասնակցությամբ¹⁹¹:

Սևանի և Ֆրանսիայի Իզերի շրջանի Գրենորլ քաղաքների միջև կնքվել է քույր քաղաքների համագործակցության համաձայնագիր: Համագործակցությունը ընթանում է 3 ուղղություններով՝ տուրիզմի զարգացում, առողջապահություն և ֆրանկոֆոնիա: Քույր քաղաքների համագործակցության համաձայնագիր է կնքվել նաև Վարդենիսի և Ֆրանսիայի Իզերի շրջանի Ռոման քաղաքների միջև¹⁹²:

Հայաստանի կինոգործիչների միության կողմից հայտարարված «Հայկական կինոյի միամսյակի» շրջանակներում Գավառ, Մարտունի և Դամբարակ քաղաքներում կազմակերպվել են հայկական ֆիլմերի ցուցադրություններ:

«Իմ Հայաստան» համահայկական փառատոնի շրջանակներում Մարտունի և Սևան քաղաքներում կազմակերպվել են սփյուռքից ժամանած պարային համույթների համերգներ, իսկ Գավառ համայնքում դուդուկահարների համերգ:

Օյունջյան հիմնադրամի ֆինանսավորմամբ իրականացվել են Գյումրի քաղաքի արվեստի դպրոցի կառուցման աշխատանքները (փոխանցիկ 2014թ.), իսկ Յուքում ընկերության և Ամասիայի զարգացման հիմնադրամի ֆինանսավորմամբ՝ Ամասիայի մանկական արվեստի դպրոցի վերանորոգման աշխատանքները¹⁹³:

¹⁸⁹ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Երևանի զարգացման 2014 թվականի ծրագիր

¹⁹⁰ <http://ararat.gov.am/files/docs/6505.pdf>, ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ Արարատի մարզի 2013թ. սոցիալ-տնտեսական վիճակի և մարզպետի գործունեության մասին

¹⁹¹ <http://armavir.gov.am/files/docs/6593.pdf>, ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի աշխատակազմի կրթության, մշակույթի և սպորտի վարչության 2013 թվականի տարեկան աշխատանքային գործունեության վերաբերյալ

¹⁹² <http://gegharkunik.gov.am/files/docs/6748.pdf>, ՀՀ Գեղարքունիաի մարզպետ Ռաֆիկ Գրիգորյանի հաշվետվությունը 2013 թվականի գործունեության և մարզի սոցիալ-տնտեսական վիճակի մասին

¹⁹³ <http://shirak.gov.am/reports/>, ՀՀ Շիրակի մարզի 2013 թվականի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի և մարզպետի գործունեության մասին տարեկան հաշվետվություն

Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամի կողմից հատկացված 25,2 մլն. դրամով վերակառուցվել է Լոր գյուղի Հանո Սահյանի տուն-թանգարանը, իսկ 5,9 մլն. դրամով՝ Գորիսի Ա. Բակունցի տուն-թանգարանի համար կառուցվել է ջեռուցման համակարգ: Ազարակ քաղաքի արվեստի դպրոցի նորոգման և ջեռուցման համակարգի կառուցման նպատակով քաղաքի հիմնադրամի կողմից հատկացվել ու կատարվել են 19,4 մլն. դրամի շինարարական աշխատանքներ:

Վերանորոգման աշխատանքներ են իրականացվել Քարահունջի, Նոր Աստղաբերդի, Գեղանուշի, Կապանի Վաչագան թաղամասի ակումբ-գրադարաններում¹⁹⁴:

Ակնադրյուր համայնքում գտնվող Վարդան Մամիկոնյանի կողմից տնկված ծառի մոտ յուրաքանչյուր տարի կազմակերպում են գորակոչիկներին բանակ ճանապարհելուն նվիրված «Վարդանանց կանչը» խորագրով միջոցառումներ¹⁹⁵:

Ներքին Ծաղկավանի, Այգեհովիտի, Գետահովիտի, Դիտավանի համայնքային գրադարանների աշխատակիցների համար կազմակերպվել են գործնական սեմինարներ: Մեծ շուքով նշվել է Իջևանի արվեստի դպրոցի 35-ամյակը: Իջևանի արվեստի դպրոցում սկսել է գործել երաժշտական գործիքների բաժինը, որտեղ սովորեցնում են սիրողական մակարդակով նվագել որևէ երաժշտական գործիք¹⁹⁶:

Առողջապահություն

2013թ. «Առողջապահական օբյեկտների հիմնանորոգում» ծրագրի շրջանակում Երևանի ենթակայության 2 մանկական պոլիկլինիկաներում («Թիվ 9 մանկական պոլիկլինիկա» և «Արաբկիր մանկական պոլիկլինիկա» ՓԲԸ-ներ) անցկացվել են ջեռուցման համակարգեր, ինչպես նաև փոխարինվել են պատուհանները (45900.0 հազ. դրամ՝ Երևանի բյուջե):

«Աջակցություն առողջապահական կազմակերպություններին բժշկական սարքավորումների ձեռքբերման համար» ծրագրով Երևանի ենթակայության մի շարք բուժհաստատություններ համալրվել են շուրջ 44 բուժսարքավորումներով, այդ թվում՝ ուլտրաձայնային հետազոտման սարք, ուլտրաձայնային հետազոտման սարք կարդիոտվիչով, աուդիոմետր, բիրոքիմիական անալիզատու և էլեկտրասրտագիր (70 000.0 հազ. դրամ՝ Երևանի բյուջե):

«Ձեզ համար, կանայք» խորագրով ակցիայի շրջանակում (մարտի 8-ից ապրիլի 7-ը) կանայք անվճար հիմունքներով օգտվել են Երևանի ենթակայության առողջապահական կազմակերպությունների ծառայություններից: «Երևանյան ամառ» խորագրով ակցիայի շրջանակում (օգոստոսի 1-31-ը) բնակչությանը մատուցվել է անվճար բուժօգնություն սիրտանոթային և այլ հետազոտությունների գծով, անհրաժեշտության դեպքում՝ կատարվել են վիրահատություններ¹⁹⁷:

Սոլակ համայնքում բացվել է շուրջ 2570 բնակչի համար նախատեսված ամբուլատորիա: Կենտրոնը հազեցած է անհրաժեշտ բժշկական սարքավորումներով ու

¹⁹⁴ Նույն տեղում

¹⁹⁵ <http://tavush.gov.am/reports/>, ՀՀ Տավուշի մարզում 2013 թվականին կատարած աշխատանքների և ներկա սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի մասին

¹⁹⁶ Նույն տեղում

¹⁹⁷ <https://www.yerevan.am/edfiles/files/avagani10.12.13/86-N.pdf>

պարագաներով, կահույքով:

Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Առողջապահության համակարգի արդիականացում» վարկային ծրագրով հիմնանորոգվել են Կոտայքի մարզի Գառնի, Ալափարս, Գեղաշեն համայնքների ամբուլատորիաները¹⁹⁸:

Գեղարքունիքի մարզի Վարդաձոր և Լիճք համայնքների բնակիչները ևս առողջության առաջնային պահպանման ծառայությունները կստանան ժամանակակից հարմարություններով և անհրաժեշտ գործիքներով ու պարագաներով հագեցած ամբուլատորիաներում¹⁹⁹:

Աղավնատուն և Սարդարապատ համայնքներում բացվել են նոր վերանորոգված բժշկական ամբուլատորիաներ:

«Հայաստանի առողջապահական համակարգի արդիականացում ծրագիր-2» հավելյալ ֆինանսավորման վարկային ծրագրի շրջանակում Աղավնատան և Հոկտեմբերի ամբուլատորիաները հագեցվել են առողջության առաջնային պահպանման ծառայության մատուցման համար նախատեսված անհրաժեշտ բժշկական սարքավորումներով, կահույքով և պարագաներով: Դեռևս խորհրդային տարիներին կառուցված երկու ամբուլատորիաների շենքերը գտնվում էին անբարեկարգ վիճակում. չէին գործում ջրամատակարարման, կոյուղու և ջեռուցման համակարգերը, վնասված էին տանիքը և հատակը: Համաշխարհային բանկի ֆինանսավորմամբ նախաձեռնված նոր շենքերի կառուցման աշխատանքները մեկնարկել էին 2012թ., ավարտին հասցվել 2013 թ. հունիսին: Արդյունքում Աղավնատուն համայնքում կատարվել է շուրջ 53.8 մլն ՀՀ դրամի ներդրում (49.5 մլն ՀՀ դրամ՝ շինարարություն, 4.3 մլն ՀՀ դրամ՝ բժշկական սարքավորումներ, կահույք և պարագաներ), Սարդարապատ համայնքում՝ շուրջ 56 մլն ՀՀ դրամի ներդրում (51.7 մլն ՀՀ դրամ՝ շինարարություն, 4.3 մլն ՀՀ դրամ՝ բժշկական սարքավորումներ, կահույք և պարագաներ):

Աղավնատան ամբուլատորիան սպասարկում է Աղավնատուն, Ամբերդ, Դողս և Լեռնամերձ համայնքների շուրջ 6167 բնակչի, իսկ Հոկտեմբերի ամբուլատորիան՝ Սարդարապատ համայնքի շուրջ 5300 բնակչի:

Օգոստոս ամսին Նորաբաց համայնքում բացվել է համայնքի նորակառույց ամբուլատորիան: Գյուղի 2190 բնակչությանը սպասարկող ամբուլատորիայի նախկին շենքը կառուցվել էր դեռ 1940թ., վթարային վիճակում էր և չունեի կոմունալ տարրական հարմարություններ²⁰⁰:

Բաղրամյան համայնքում բացվեց ՀՀ կառավարության, Համաշխարհային բանկի առողջապահության բաժնի, ՀՀ առողջապահության նախարարության և Բաղրամյան համայնքի համատեղ ֆինանսավորմամբ կյանքի կոչված նորակառույց ամբուլատորիան: Նախկինում այն գտնվում էր Բաղրամյանի գյուղապետարանի առաջին հարկում՝ զբաղեցնելով 3 սենյակ:

Ոչ պետական միջոցներով, Համաշխարհային Բանկի վարկային ծրագրով, առողջապահության նախարարության ԾԻԳ-ի համագործակցությամբ և գյու-

¹⁹⁸ <http://www.aysor.am/am/news/2013/11/20/moh1/703190>

¹⁹⁹ <http://civilnet.am/2013/08/20>

²⁰⁰ <http://www.panarmenian.net/arm/news/167690/>

դապետարանների 5% համաֆինասավորմամբ կառուցվել և շահագործման են հանձնվել «Մայաթ-Նովայի ԱԱՊԿ», «Նոր Խարբերդի ԱԱՊԿ», «Նորաբացի ԲԱ» ՓԲԸ-ների տիպային շենքերը: Հոլանդիայի «Մենսենքինդերեն» բարեգործական հիմնադրամի միջոցով կառուցվել է Սիփանիկ գյուղի բուժման կաբարձական կետը²⁰¹: Ավարտվել է Վարդաձորի ԱԱՄԿ-ի շենքի հիմնանորոգումը:

«Վորլդ Վիժն Ինթերնեյշնլ» միջազգային բարեգործական կազմակերպության կողմից հատկացված 5,1 մլն. դրամի շրջանակներում աշխատանքներ են կատարվել Շաղաթ, Տոլորս, Խոտ, Սառնակունք, Գորայք և Քարահունջ գյուղական համայնքների բուժկետերի սանհանգույցի վերանորոգման ուղղությամբ²⁰²:

Գերզմանասների տաճարում

2013թ. շարունակում է խնդրահարույց մնալ համայնքների տարածքում գերեզմանատների պահպանման հարցը: Գերեզմանատների տարածքները ամեն տարի ընդլայնվում են՝ ստիպելով համայնքներին ավելի շատ հողատարածքներ հատկացնել այդ նպատակի համար: Այսպես 2013թ. սեպտեմբերի 10-ին Երևան քաղաքի ավագանին կայացրեց N47 որոշումը Երևան քաղաքում որոշ հողամասերի նպատակային նշանակության փոփոխության մասին: Ըստ այդ որոշման «Սիլիկյան», «Շահումյան-2», «Կենտրոնական» գերեզմանատների տարածքները ընդլայնվեցին համապատասխանաբար 28833.57, 33220.78 և 1859.95 քառակուսի մետրերով: Համաձայն այդ որոշման, առաջարկվում է գերեզմանատների հողերի օգտագործման, հատկազոտի հաստատման ընթացքում հաշվի առնել էլեկտրահաղորդման օդային գծերի անվտանգ պահպանման հետ կապված հարցերը և իրականացնել շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննություն: Այդ որոշման համաձայն, առաջարկվում է նաև փոփոխել գերեզմանատներին միավորվող հողերի նպատակային նշանակությունը և միավորվող հողերը դարձնել հատուկ պահպանվող տարածքներ²⁰³:

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների վճարներ սահմանելու իրավասությունը

2013 թվականի ընթացքում ՏԻՄ-երի վճարներ սահմանելու իրավասությունը հիմնականում պայմանավորված է եղել «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին», «Տեղական տուրքերի և վճարների մասին» և «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքներով: 2013 թվականի ընթացքում նվաճված առաջին երկու օրենքներում փոփոխություններ չեն կատարվել:

Այսպես, օրինակ, 2013 թվականին Երևան քաղաքի ավագանին կայացրել է N

²⁰¹ <http://ararat.gov.am/files/docs/6505.pdf>, ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ Արարատի մարզի 2013թ. սոցիալ-տնտեսական վիճակի և մարզպետի գործունեության մասին

²⁰² <http://syunik.gov.am/files/docs/5813.pdf>, Հաշվետվություն ՀՀ Սյունիքի մարզի 2013 թվականի գործունեության և մարզի սոցիալ-տնտեսական վիճակի մասին

²⁰³ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=85396>, ՀՀ Երևան քաղաքի ավագանու որոշումը հողամասերի նպատակային նշանակությունը փոփոխելու մասին

90-Ն որոշումը՝ Երևան քաղաքային համայնքում տեղական վճարների դրույքաչափերը սահմանելու մասին: Այդ որոշմամբ սահմանվեցին Երևանի վարչական տարածքում շինարարության կամ շինության արտաքին տեսքը փոփոխող վերակառուցման աշխատանքներ կատարելու հետ կապված տեխնիկատնտեսական պայմաններ մշակելու և հաստատելու, ավարտված շինարարության շահագործումը փաստագրելու համար դրույքաչափերը՝ ըստ օբյեկտների մակերեսների՝ 50000-300000 դրամի սահմաններում²⁰⁴, իսկ Երևանի ՏԻՄ-երի տնօրինության և օգտագործման տակ գտնվող հողերը հատկացնելու, հետ վերցնելու և վարձակալության տրամադրելու դեպքում անհրաժեշտ չափագրական և այլ նման աշխատանքների համար՝ ըստ հողամասերի մակերեսների յուրաքանչյուր քառակուսի մետր մակերեսի համար՝ 500 - 500.000 դրամ, գումարած 1500 քառակուսի մետրը գերազանցող յուրաքանչյուր քառակուսի մետր մակերեսի համար ևս 50 դրամ:

Սահմանվեց նաև մրցույթներ և աճուրդներ կազմակերպելու համար՝ մրցույթների և աճուրդների յուրաքանչյուր մասնակցի վճար՝ 10000 դրամ:

Երևանի ՏԻՄ-երի կողմից աղբահանությունը կազմակերպելու համար սահմանվեց վճար՝

1) կենցաղային աղբի համար՝ բնակվող յուրաքանչյուր բնակչի համար՝ ամսական 200 ՀՀ դրամ,

2) ոչ կենցաղային և խոշոր եզրաչափի աղբի համար ըստ ծավալի՝ մեկ խորանարդ մետր աղբի համար՝ 2500 ՀՀ դրամ²⁰⁵:

ՏԻՄ-երը նաև վճարներ են սահմանում համայնքի կողմից մատուցվող այլ ծառայությունների համար: Այսպես, օրինակ, 2013-ին Գյումրի քաղաքում մանկապարտեզների վարձավճարների չափը սահմանվել է 6000-8000 դրամ²⁰⁶:

Այնթապ համայնքի ավագանու որոշման համաձայն Այնթապի մտուր-մանկապարտեզ հաճախող յուրաքանչյուր երեխայի համար վարձավճարը սահմանվեց 5000 դրամ, իսկ Այնթապ համայնքում հաշվառում չունեցող յուրաքանչյուր երեխայի համար սահմանվեց 8000 դրամ²⁰⁷:

Քասախ համայնքի ավագանու 2012 թվականի դեկտեմբերի 14-ի N 59-Ն որոշմամբ Քասախ համայնքի «Արվեստի դպրոց» ՀՈԱԿ-ի ամսական ուսման վարձավճարը 2013 թվականի համար սահմանվեց ըստ գործիքների՝ 3000 – 4000 դրամի սահմաններում: Քասախ համայնքի «Արուսյակ» մտուր-մանկապարտեզ ՀՈԱԿ-ի ամսական վճարի չափը 2013 թվականի համար սահմանվեց 7000 դրամ²⁰⁸:

2013 թվականին Երևան քաղաքում գործող համայնքային ենթակառուցվածքային մանկապարտեզները եղել են անվճար: Մնացած համայնքներում վարձաչափերը տատանվել են 4500-8000 դրամի շրջանակներում: Փետք է նաև փաստել, որ Երևանում գործել են նաև մասնավոր մանկապարտեզներ, որոնք եղել են վճարովի:

²⁰⁴ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=87181>

²⁰⁵ Նույն տեղում

²⁰⁶ <http://www.asparez.am/gyumri-hy/gyumri-kindergartens/>

²⁰⁷ <http://www.ayntap.am/Pages/DocFlow/Default.aspx?a=v&g=7dfc8a3c-1e38-4766-af11-133c51a78177>

²⁰⁸ <http://www.kasakh.am/Pages/DocFlow/Default.aspx?a=v&g=a1004be8-4d56-4c65-b277-df5cd94b396e>

7.2 Համայնքային ծառայությունների կառավարում

2013 թվականին համայնքային ծառայությունների կառուցվածքում շարունակում են գերակշիռ մնալ կրթության ծախսերը՝ 28.1 %, ընդհանուր բնույթի համայնքային ծառայությունների ծախսերը՝ 22.0%, և տրանսպորտային ծառայությունների ծախսերը (21.8%) (աղյուսակ 33): Սակայն պետք է փաստել, որ տրանսպորտային ծառայությունների ծախսերի աչափսի մեծ տեսակարար կշիռը հիմնականում պայմանավորված է Երևան քաղաքի հանրային տրասպորտի ծախսերի մեծությամբ: Համեմատության համար կարելի նշել, որ Երևան քաղաքում տրանսպորտային ծախսերը կազմում են 21.6 մլրդ դրամ, իսկ մնացած համայնքերում միասին վերցրած 2.7 մլրդ. դրամ: Հանրային ծառայությունների բոլոր ծախսերի և ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների ծախսերի հարաբերակցությունը կազմում է 3.54, իսկ նախորդ տարվա նույն ցուցանիշը կազմել է 3.60 կամ ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների ծախսերը կազմում են ընդհանուր համայնքային ծառայությունների ծախսերի 22%-ը, իսկ մնացած համայնքային ծառայությունների գծով ծախսերը՝ 78%-ը:

Աղյուսակ 33. Համայնքների բյուջեներում ընդհանուր բնույթի համայնքային ծառայությունների և համայնքի կողմից մատուցվող ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռները (հազար դրամ)

	Ընդամենը համայնքներ		Երևան քաղաք		Ընդամենը քաղաքային և գյուղական համայնքներ՝ առանց Երևանի	
ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԾԱՄՆԵՐ	111,443,784.2	100.0%	68,121,545.3	100.0%	43,322,238.9	100.0%
Ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայություններ	24,529,303.6	22.0%	6,617,533.1	9.7%	17,911,770.5	41.3%
1. Տրանսպորտ	24,340,850.8	21.8%	21,641,654.4	31.8%	2,699,196.4	6.2%
2. Կապ	0.0	0.0%	0.0	0.0%	0.0	0.0%
3. Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	10,787,970.4	9.7%	7,148,100.4	10.5%	3,639,870.0	8.4%
4. Բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություններ	10,043,125.4	9.0%	6,847,124.7	10.1%	3,196,000.7	7.4%
5. Առողջապահություն	171,374.9	0.2%	96,345.7	0.1%	75,029.2	0.2%
6. Հանգիստ մշակույթ և կրթություն	6,712,705.1	6.0%	2,750,458.0	4.0%	3,962,247.1	9.1%
7. Կրթություն	31,301,775.0	28.1%	21,108,007.0	31.0%	10,193,768.0	23.5%
8. Սոցիալական պաշտպանություն	3,556,679.1	3.2%	1,912,322.0	2.8%	1,644,357.1	3.8%
<i>Ընդամենը հանրային ծառայություններ (1+2+3+4+5+6+7+8)</i>	<i>86,914,480.6</i>	<i>78.0%</i>	<i>61,504,012.2</i>	<i>90.3%</i>	<i>25,410,468.4</i>	<i>58.7%</i>
Հանրային ծառայությունների ծախսերի և ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների ծախսերի հարաբերակցությունը	3.54		9.29		1.42	

2013 թվականին 2012-ի համեմատ մի փոքր նվազել է բնակչությանը մատուցվող համայնքային ծառայությունների և ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների հարաբերակցությունը: Սակայն պետք է փաստել, որ 2013 թվականին ընդհանուր համայնքային ծախսերը աճել են ավելի քան 5 մլրդ. դրամով, ընդ որում՝ Երևան համայնքում բնակչությանը մատուցվող ուղղակի ծախսերը նախորդ տարվա նկատմամբ աճել են ավելի քան 3 մլրդ. դրամով, իսկ մնացած համայնքների նույնանման ծախսերը աճել են ավելի քան 2 մլրդ. դրամով: Երևան քաղաքում բնակչությանը մատուցվող համայնքային ծառայությունների և ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների հարաբերակցությունը կազմում է 9.29, իսկ բոլոր համայնքների մոտ այդ ցուցանիշը կազմում է 3.54, իսկ եթե նկատի առնվի բոլոր քաղաքային և գյուղական համայնքները, առանց Երևան քաղաքի, ապա այդ ցուցանիշը կազմում է 1.42 կամ, որ նույն է ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների մասնաբաժինը կազմում է 41.3%, իսկ 2012 թվականին այն կազմել է 40.3%: Հանրային ծառայությունների օպտիմալ կառավարման տեսանկյունից անհրաժեշտ է կրճատել համայնքների վարչական ապարատի ծախսերը, որին կարող է մեծապես նպաստել համայնքների խոշորացումը: Այս մոտեցումը ցայտուն արտահայտվում է Երևանի պարագայում, որի դեպքում ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների ծախսերը ի համեմատություն բնակչությանը մատուցվող համայնքային ծառայությունների ընդհանուր հանրագումարում կազմում են 9.7%, իսկ 2012-ին՝ 9.4%՝ նվազելով 0.3 տոկոսային կետով: Համայնքի կողմից մատուցվող ծառայությունների բարելավմանը կարող են նաև մեծապես նպաստել համայնքների կարողությունների զարգացումը և անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցներով ապահովվածությունը:

Եզրակացություններ և առաջարկություններ

2013 թվականին, նախորդ տարվա նման, Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումներում էական առաջընթաց չի գրանցվել:

2005թ. սահմանադրական փոփոխություններով նախատեսված օրենսդրական փոփոխություններ և լրացումներ չեն կատարվել: Տարվա ընթացքում այդպես էլ չընդունվեցին օրենքներ կամ օրենսդրական դրույթներ՝ համայնքների միացման կամ բաժանման սկզբունքների, կարգի և նոր ձևավորված համայնքներում ՏԻՄ-երի ընտրության ժամկետների սահմանման, միջհամայնքային միավորումների ձևավորման, համայնքային արժեթղթերի թողարկման և հյուրանոցային հարկի վերաբերյալ:

Առկա բոլոր պետական ծրագրային փաստաթղթերը (ՀՀ կառավարության ծրագիր, Կայուն զարգացման ծրագիր) պարունակում են գրեթե նույն դրույթները և հիմնականում արտացոլում են սահմանադրական փոփոխությունների օրենսդրական պահանջների ապահովումը:

2013-ին պահպանվել է ՀՀ օրենսդրությունում առկա թերությունը, այն է՝ տեղ-

ական հարկեր սահմանված գույքահարկի և հողի հարկի դրույքաչափերը շարունակել են սահմանված մնալ օրենքով, դրանց սահմանման իրավունքը, օրենքով նախատեսված շրջանակներում, չի վերապահվել ՏԻՄ-երին՝ ինչպես պահանջում է Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիան (հոդված 9.3):

2013-ին Հայաստանի վարչատարածքային բաժանման մեջ որևէ փոփոխություն չի կատարվել: Միայն իրականացվել են որոշ ծրագրեր՝ ուսումնասիրությունների մակարդակում:

Տեղական ինքնակառավարման միավորները՝ համայնքները, շարունակում են մնալ խիստ մասնատված և թույլ կարողություններով: Միջհամայնքային համագործակցության զարգացման առումով էական փոփոխություններ չեն գրանցվել: Ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ 2013-ին միջհամայնքային միավորումներ չեն ստեղծվել:

Համայնքների ֆինանսական անկախության մակարդակը շարունակում է մնալ ցածր, իսկ սեփականությունը՝ անբավարար և հնացած: 2013 թվականին ևս, ինչպես նախորդ տարիներին, պետական բյուջեին ամրագրվող հարկատեսակներից և պարտադիր վճարներից համայնքներին մասհանումներ չեն կատարվել:

Ընդհանուր առմամբ, համայնքները դեռևս շատ հեռու են վարկային շուկա մուտք գործելու հնարավորությունից: 2013թ. ևս համայնքները չեն թողարկել պարտատոմսեր:

2013թ. որոշ փոփոխություններ են կատարվել ՏԻՄ-երի իրավասությունների և լիազորությունների կազմում: Առաջընթաց է նկատվել տեղական ինքնակառավարման ոլորտում քաղաքացիական հասարակության մասնակցության օրենսդրական հիմքերի ձևավորման առումով:

2013թ., ինչպես և նախորդ տարիներին, ՏԻՄ-երի ընտրությունները կատարվել են բավականին թույլ մրցակցային միջավայրում, շատ դեպքերում նույնիսկ վերջինիս բացակայության պայմաններում: Քիչ թվով համայնքներում են ընտրվել համայնքի նոր ղեկավարներ: Համայնքների ղեկավարների շուրջ 3/4-ը Հայաստանի Հանրապետական կուսակցության ներկայացուցիչներ են: ՏԻՄ-երին օրենքով տրամադրվել են նոր իրավասություններ և լիազորություններ տեղական ինքնակառավարմանը բնակիչների մասնակցության բնագավառում: Պարտադիր լիազորությունների իրականացման կարգեր չեն ընդունվել: Որոշ աշխատանքներ են կատարվել ավագանու ինստիտուտի զարգացման նպատակով: Հայաստանի ՁԼՄ-ները հիմնականում տեղաբաշխված են մայրաքաղաքում: Գեներերային հարցում 2013թ. դարձյալ լուրջ փոփոխություններ չեն նկատվել: Մարզերում ընտրովի պաշտոններում կանանց ներկայացվածությունը շարունակել է մնալ շատ ցածր: Երևանում կրկնապատկվել է ավագանու կազմում կանանց թիվը: Իսկ համայնքների աշխատակազմերում գեներերային անհավասարություն գրեթե չի նկատվել: Շատացել է պաշտոնական վեր կայքեր ունեցող համայնքների թիվը թե քաղաքային և թե գյուղական համայնքների շրջանում: 2013-ին Երևանի քաղաքապետարանին բաժին է հասել գաղտնիության և վատ աշխատանքի

խորհրդանիշ համարվող «ժանգոտ կողպեքը»: ՏԻՄ-երի ներկայացուցիչները շարունակել են ընդգրկվել «սև ցուցակներում»: 2013-ին Ֆրիդոմ Հաուսի գնահատականները չեն նվազել: 2013-ին շարունակվել են ՏԻՄ-երի գործունեության հրապարակայնության և թափանցիկության բարձրացման ուղղությամբ տարվող աշխատանքները:

Համեմատելով ՏԻՄ-երի լիազորությունների և համայնքի ֆինանսական միջոցների համապատասխանության՝ Հայաստանի և Եվրամիության երկրների համապատասխան ցուցանիշները, տեսնում ենք, որ Հայաստանն առայժմ էականորեն զիջում է Եվրամիության երկրներին, մասնավորապես՝ երկրի հանրային ծախսերում և ՀՆԱ-ում համայնքների բյուջեների ծախսերի տեսակարար կշռի, բնակչության մեկ շնչին ընկնող՝ համայնքների բյուջեների եկամուտների և ծախսերի չափերով: Դա նշանակում է, որ 2013-ին Հայաստանում ապակենտրոնացման աստիճանը շարունակում է մնալ ցածր:

Չնայած այն իրողությանը, որ վերջին 5 տարիներին տարեցտարի զգալիորեն աճել են ՀՀ համայնքների բյուջեների՝ ինչպես եկամտային և ծախսային բացարձակ ցուցանիշները, այնպես էլ դրանց կատարողականները, ՀՀ համայնքների մեծամասնությունը դեռևս չի կարողանում ամբողջական ծավալով և լիարժեքորեն իրականացնել օրենսդրությամբ նրանց վերապահված բոլոր լիազորությունները, կամ որ նույնն է՝ համայնքային ծառայությունների մատուցումը, որի պատճառով վերջին 5 տարիներին ՀՀ բնակչության գերակշռող մասի կենսամակարդակը նկատելի դրական փոփոխությունների համարյա չի ենթարկվել:

2013-ին, ինչպես 2012-ին էր, ՀՀ բոլոր համայնքների բյուջեների եկամուտների/ծախսերի մեջ 60%-ից ավելին կազմում են միայն Երևան քաղաքի բյուջեի եկամուտները/ծախսերը: Իսկ բնակչության մեկ շնչին ընկնող՝ ՀՀ համայնքների բյուջեների (առանց Երևանի) եկամուտները/ծախսերը մոտ 2.8 անգամ ցածր են, քան Երևանի բյուջեի նույն ցուցանիշները:

2013-ին ևս, ինչպես նախորդ տարիներին էր, ՀՀ համայնքների (առանց Երևան քաղաքի) բյուջեների ըստ գործառական դասակարգման ծախսերի տեսակարար կշիռներն էականորեն տարբերվում են ինչպես ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների, այնպես էլ Երևանի բյուջեի ծախսերի տեսակարար կշիռներից ընդհանուր ծախսերում: Օրինակ, ՀՀ համայնքների (առանց Երևանի) 2013թ. բյուջեներում ընդհանուր բնույթի ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռն ամենաբարձրն է և կազմում է ընդհանուր ծախսերի մոտ 43.7%-ը, ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեներում՝ 23.8%, իսկ Երևանի բյուջեում՝ ընդամենը 10.6%:

ՀՀ համայնքների (ներառյալ Երևանի) բյուջեների ընթացիկ և կապիտալ ծախսերի հարաբերակցություններն ընդհանուր ծախսերում վերջին 5 տարիներին փոփոխվել են տարբեր համամասնություններով: Եթե 2009-2011թթ. ժամանակահատվածում կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր ծախսերում 19.2%-ից անշեղորեն աճել է՝ հասնելով մինչև 28.9%-ի, ապա 2012-2013թթ. ընթացքում այն դրսևորել է նվազման միտում՝ իջնելով մինչև 22.4%-ի:

2013-ին ՀՀ բոլոր համայնքների (առանց Երևանի) համար հաշվարկված՝ ընդհանուր ծախսերում աշխատավարձերի և սոցիալական ապահովության վճարների տեսակարար կշիռների ցուցանիշները (ընդամենը՝ 36.2%) մոտ 4.8 անգամ բարձր են Երևան քաղաքի համար հաշվարկված նույն ցուցանիշներից (ընդամենը՝ 7.6%), որը հիմնականում պայմանավորված է երկու հանգամանքներով՝ համայնքների (առանց Երևանի) ու նրանց ենթակա կազմակերպությունների աշխատակազմերի աստիճանական ուժճացումով և համայնքների բյուջեների եկամուտների համընդհանուր անբավարարությամբ:

Համայնքներում գրեթե բոլոր որոշումների նախաձեռնողն ու փաստացի կայացնողը շարունակում է մնալ համայնքի ղեկավարը: Շատ համայնքներում ավագանին շարունակում է երկրորդական դեր խաղալ այդ հարցում:

Էլեկտրոնային կապի միջոցներից օգտվելու հնարավորությունների առումով համայնքներում շարունակվել է առաջընթացը, սակայն վիճակը դեռևս հեռու է բավարար լինելուց: Շատ համայնքներ չեն օգտվում ինտերնետային կապից: Դրանցից շատերում չկան հանրային իրազեկման այլ միջոցներ, ինչպիսիք են քերթերը, տեղական հեռուստատեսությունը: Բջջային կապ և ցուցատախտակ գրեթե բոլոր համայնքներում առկա են:

Համայնքային ծառայողների վերապատրաստումները 2013թ. նույնպես անցկացրել են մրցութային կարգով ընտրված կազմակերպությունները: Ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ 2013թ. վերապատրաստումները կազմակերպվել են ՏԻՄ-երի և համայնքային ծառայողների համար առանձին-առանձին:

2013թ. տարբեր միջազգային կազմակերպություններ շարունակել են գործունեություն իրականացնել Հայաստանի բազմաթիվ համայնքներում: Նրանց գործունեությունը շարունակում է անհրաժեշտ և պահանջված մնալ համայնքների համար: Նրանք սովորաբար գործում են՝ համագործակցելով ՀՀ կառավարության հետ, հաճախ՝ փոխհամագործակցում են միմյանց հետ, սակայն առավել արդյունքի հասնելու ոչ բոլոր հնարավորություններն են օգտագործվում:

2013թ. համայնքային ծառայությունների մատուցման ոլորտում ծավալում աշխատանքներ են իրականացվել մայրաքաղաքում: Երևան քաղաքին բաժին է ընկնում համայնքների ընդհանուր բյուջետային ծախսերի ավելի մեծ մասնաբաժին, քան մնացյալ բոլոր համայնքներին՝ միասին վերցրած: Այդպիսով, բավականին բարձր է Երևանի բյուջեում հանրային ծառայությունների ծախսերի տեսակարար կշիռը: Մարզերում ընդգրկված համայնքներում ցածր է հանրային ծառայությունների ծախսերի և ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների ծախսերի հարաբերակցությունը: Մարզերում ընդգրկված համայնքներում ծառայությունների մատուցման բնագավառում այս կամ այն չափով աշխատանքներ են իրականացնում հիմնականում քաղաքային և խոշոր գյուղական համայնքները:

Ընդհանուր առմամբ, կարելի է նշել, որ բարելավման և հետագա զարգացման կարիք ունեն մատուցվող բոլոր համայնքային ծառայությունները, որոնք շատ համայնքներում հեռու են բավարար լինելուց:

Վերը նշված եզրակացությունների հիման վրա կատարում ենք հետևյալ առաջարկությունները

Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման համակարգի հետագա զարգացման համար շարունակում է կարևոր մնալ բարեփոխումների ընթացքի արագացումն այդ ոլորտի բոլոր ուղղություններով: Խոսքը վերաբերում է ինչպես օրենսդրական դաշտի համալրմանը, այնպես էլ օրենսդրության փաստացի իրականացմանը: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է ընդունել համայնքների միավորման կամ բաժանման սկզբունքների և միջհամայնքային միավորումների մասին օրինագծերը, «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» նոր օրինագիծը և տեղական հարկերի առանձին հարկատեսակների մասին մշակված օրենքների նախագծերը, ինչպես նաև մշակել ու ընդունել համայնքային պարտատոմսերի թողարկման մասին օրենքի նախագիծը:

Նույնիսկ վերը նշված օրինագծերի ընդունումն օրակարգից չի կարող հանել Տեղական ինքնակառավարման զարգացման կամ ապակենտրոնացման ռազմավարական ծրագրի ընդունման հարցը: Դա հնարավորություն կտա մեկ փաստաթղթում ամրագրել Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման համակարգի տեսլականը, դրան հասնելու ուղիներն ու քայլերի կատարման հաջորդականությունը և ժամկետները:

Անհրաժեշտ է ուղղել 2010թ. ընդունված տեղական հարկերի օրենսդրական փաթեթում թույլ տրված սխալը, այն է՝ գույքահարկի և հողի հարկի դրույքաչափերի սահմանման իրավունքն օրենքով սահմանված շրջանակներում վերապահել համայնքի ավագանուն:

Հայաստանի տեղական ինքնակառավարման համակարգի հետագա զարգացումն անհնար է առանց համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ստեղծման: Այս հարցերը ևս շուտափույթ լուծում են պահանջում:

Անհրաժեշտ է պետական բյուջե մուտքագրվող հարկերից մասհանումների չափերն օրենսդրորեն ամրագրել ոչ թե յուրաքանչյուր տարվա պետական բյուջեի մասին օրենքով, այլ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» և «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքներում:

ՏԻՄ-երի լիազորությունների իրականացման ֆինանսավորման աղբյուրների ու ծավալների ընդլայնման, ինչպես նաև համայնքների բյուջեների եկամուտների բազմազանության ապահովման նպատակով անչափ կարևոր է համայնքների ներգրավումը փոխատվական կապիտալի շուկա: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է մշակել և ընդունել համապատասխան կարգեր՝ համայնքների կողմից առևտրային բանկերից և ֆինանսական հաստատություններից փոխառու միջոցներ վերցնելու մասին, համայնքային պարտատոմսեր թողարկելու մասին, մշակել և կիրառության մեջ դնել համայնքների վարկունակության գնահատման համակարգեր և գործիքներ:

ՏԻՄ-երի ընտրությունների առումով կարևոր է անցումը համայնքի ավագանիների ընտրությունների համամասնական ընտրակարգին: Շարունակում է արդիական

մնալ ՏԻՄ-երի լիազորությունների իրականացման կարգերի հստակեցման խնդիրը: Անհրաժեշտ է ընդլայնել ՏԻՄ-երի հրապարակայնությունն ապահովող գործիքների կազմն ու նման գործիքներ ունեցող համայնքների ցանկը: Կարևոր է հետևողական լինել տեղական ինքնակառավարմանը բնակչության մասնակցության օրենսդրական դրույթները կյանքի կոչելու հարցում: Անհրաժեշտ է քայլեր ձեռնարկել համայնքի ավագանու դերի հետագա բարձրացման նպատակով:

Հանրային ծառայությունների մատուցման ծավալները և որակը բարձրացնելու հաջողության գրավականը, առաջին հերթին, համայնքների ֆինանսական կենսունակության բարձրացումն է և ռեսուրսների օպտիմալ օգտագործումը: Այս համատեքստում, նախորդ տարիների նման, շարունակում են արդիական մնալ համայնքների խոշորացումն ու միջհամայնքային միավորումների ստեղծումը: Կարևոր է նաև համայնքների համար ֆինանսական միջոցներ ներգրավելու հնարավորությունների ընդլայնումը, մասնավորապես պետական բյուջեից նպատակային միջոցների, համայնքային վարկերի ներգրավման ինստիտուտների զարգացումը, ինչպես նաև՝ մասնավոր հատվածի հետ համագործակցության զարգացումը:

Հավելված 2. ՀՀ մարզերում համայնքների ղեկավարների և ավագանու կողմից 2013թ. կազմակերպված ընտրությունները²¹⁰

Հ/հ	ՀՀ ՄԱՐԶ		Ընդունելություն կազմակերպված համայնքների թիվը				Համայնքի ղեկավարի մոտ		Համայնքի ավագանու մոտ	
	Մարզ	Համայնքների թիվը	1-ին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	Ընդունելություն համայնքի ղեկավարի մոտ	Ընդունելություն համայնքի ավագանու մոտ	Ընդունելություն համայնքի ավագանու մոտ	Ընդունելություն համայնքի ավագանու մոտ
			տեղաբնակից	տեղաբնակից	տեղաբնակից	տեղաբնակից				
1	Արագածոտն	114	114	114	114	114	24922	9509	8618	
2	Արարատ	97	97	97	97	97	25844	1714	1596	
3	Արմավիր	97	97	97	97	97	13958	3512	3261	
4	Գեղարքունիք	92	89	91	92	91	10925	2310	2211	
5	Կոտայք	67	67	67	67	67	7907	805	783	
6	Լոռի	113	94	93	91	89	5003	5556	5515	
7	Շիրակ	119	119	119	119	119	21314	2943	2943	
8	Սյունիք	109	108	109	109	40	9182	305	245	
9	Վայոց ձոր	44	38	44	44	44	2944	334	321	
10	Տավուշ	62	62	62	62	62	3319	451	294	
	Ընդամենը	914	885	893	892	820	125318	27439	25787	

²¹⁰ Լրբերյուրը՝ www.mfa.gov.am, 2013թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում համայնքի ղեկավարի և ավագանու կողմից կազմակերպված ընտրությունների մասնակցած քաղաքացիների թիվը

Հավելված 3. 2013 թ. ՀՀ մարզերում համայնքների բյուջեների հրապարակայնությունը²¹¹

Հ/Կ	Մարզ	Համայնքների թիվը	Ցուցատախտակներին և տեսանելի այլ վայրերում տեղադրված				Հետստատեսությանը հետաքրքիր				Թերթերում տպագրված				Ինտերնետային կայք էջում տեղադրված			
			1-ին համայնք	2-րդ համայնք	3-րդ համայնք	4-րդ համայնք	1-ին համայնք	2-րդ համայնք	3-րդ համայնք	4-րդ համայնք	1-ին համայնք	2-րդ համայնք	3-րդ համայնք	4-րդ համայնք	1-ին համայնք	2-րդ համայնք	3-րդ համայնք	4-րդ համայնք
1	Արագածոտն	114	114	114	114	114	0	0	0	2	2	2	2	10	24	28	38	
2	Արարատ	97	97	97	97	97	1	1	1	4	4	4	4	97	97	97	97	
3	Արմավիր	97	97	97	97	97	26	27	27	39	39	39	39	97	97	97	97	
4	Գեղարքունիք	92	89	87	87	92	5	3	3	10	14	22	25	13	10	11	12	
5	Կոտայք	67	67	67	67	67	2	2	2	1	1	1	0	67	67	67	67	
6	Լոռի	113	113	113	113	113	3	5	3	4	4	3	3	6	6	9	18	
7	Շիրակ	119	119	119	119	119	18	4	14	4	3	2	2	119	119	119	119	
8	Սյունիք	109	109	109	109	109	5	0	0	1	6	6	1	5	6	7	7	
9	Վայոց ձոր	44	44	44	44	44	0	0	0	9	8	5	12	44	44	44	44	
10	Տավուշ	62	62	62	62	62	15	15	15	4	4	4	4	5	5	62	62	
	Ընդամենը	914	911	909	909	914	75	57	65	77	83	88	92	463	475	541	561	

²¹¹ Աղբյուրը՝ www.mta.gov.am, Անիտի տեղեկանքներ 2013թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության հրապարակայնության և բախանցիվության վերաբերյալ

Հավելված 4. 2011-2013թթ. ՀՀ համախմբված բյուջեների բաղկացուցիչ մասերի փաստացի կատարողականները և նրանց տեսակարար կշիռները համախմբված բյուջեներում*

Հ/հ	Բյուջեի տեսակը	2011թ. փաստացի, մլրդ դրամ	Տեսակարար կշիռը 2011թ. համախմբված բյուջեում, %	2012թ. փաստացի, մլրդ դրամ	Տեսակարար կշիռը 2012թ. համախմբված բյուջեում, %	2013թ. փաստացի, մլրդ դրամ	Տեսակարար կշիռը 2013թ. համախմբված բյուջեում, %
	Համախմբված բյուջե (1)						
	Եկամուտներ	906.1	100,0	975.3	100,0	1,101.7	100,0
	Ծախսեր	1,013.5	100,0	1,037.1	100,0	1,170.6	100,0
	Դեֆիցիտ (-) այդ թվում`	-107.4		-61.8		-68.9	
1.	Պետական բյուջե						
	Եկամուտներ	880.9	97,2	946.2	97,0	1,071.4	97,2
	Ծախսեր	986.5	97,3	1,006.1	97,0	1,142.9	97,6
	Դեֆիցիտ (-)	-105.7		-59.9		-71.5	
2.	Համայնքային բյուջեներ						
	Եկամուտներ	87.3	9,6	95.5	9,8	105.8	9,6
	Ծախսեր	89.1	8,8	97.4	9,4	103.1	8,8
	Պրոֆիցիտ (+)/դեֆիցիտ (-)	-1.8		-1.9		+2.7	

*) Աղբյուրը` <http://www.minfin.am/index.php?cat=76&lang=1>

1. Համախմբված բյուջեի եկամուտներում, ծախսերում և պրոֆիցիտում/դեֆիցիտում ներառված չեն միջբյուջետային փոխանցումներից ստացվող մուտքերը և ելքերը:

Գրականություն

1. ՀՀ Սահմանադրություն
2. Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիա
3. «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքը
4. «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքը
5. «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքը
6. «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքը
7. «Աշխատանքի պետական տեսչության մասին» ՀՀ օրենքը
8. ՀՀ Ընտրական օրենսգիրք
9. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2004-2006թթ.), գիրք 2, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2008, էջ 62-85
10. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2007 և 2008թթ.), գիրք 3, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2009, էջ 26-31, 95-99
11. Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումները Հայաստանում (2009 և 2010թթ.), գիրք 4, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2011, էջ 33-47, 127-138
12. Տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանում (2011թ.), գիրք 5, Գ. Թումանյանի խմբագրությամբ, Երևան, Նոյյան տապան, 2012, էջ 32-46
13. «Հայաստանի կանաչք և տղամարդիկ 2014», վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ժառանգություն, Երևան 2014
14. ՀՀ Տարածքային կառավարման նախարարության 2013 թ. գործունեության հաշվետվություն
15. Ամփոփ տեղեկանք ՀՀ մարզերի համայնքների ղեկավարների վերաբերյալ
16. Ամփոփ տվյալներ իրավաբանական անձանց պետական միասնական գրանցամատյանում իրավաբանական անձանց և անհատ ձեռնարկատերերի 2013 թ. ղեկտեմբեր ամսվա ընթացքում պետական գրանցումների վերաբերյալ
17. Ամփոփ տեղեկանք ՀՀ մարզերի համայնքի ղեկավարների վերաբերյալ
18. Ամփոփ տեղեկանք «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ կետի 8-րդ ենթակետով սահմանված 2013 թ. ընթացքում ավագանու որոշումները մարզպետարան ներկայացնելու վերաբերյալ
19. 2012թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում համայնքի ղեկավարի և ավագանու կողմից կազմակերպված ընդունելություններին մասնակցած քաղաքացիների թիվը
20. Վարկանիշային գնահատումը՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության դիտարկման անաչառ գործիք
21. Ամփոփ տեղեկանքներ 2013թ. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ եռամսյակներում ՀՀ համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության հրապարակայնության և թափանցիկության վերաբերյալ

22. 2013 թ. ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատության խախտման մասին տարեկան զեկույց
23. Subnational public finance in the European Union, Dexia, January, 2013
24. www.ypc.am
25. www.cfoa.am
26. www.elections.am
27. www.iyc.am
28. www.ombuds.am
29. www.freedomhouse.org
30. www.foi.am
31. www.e-gov.am
32. www.armstat.am
33. www.mta.gov.am
34. www.minfin.am
35. www.yerevan.am

LOCAL SELF-GOVERNMENT IN ARMENIA

(2012 and 2013)

Book 6

Edited by David Tumanyan, Ph.D. Economics

Yerevan

<Van Aryan>
2015

This book was published by the support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID). The contents of this publication are the sole responsibility of the authors and do not necessarily reflect the views of USAID or the US Government.

Local Self-government in Armenia (2012 and 2013),
Book 6, edited by David Tumanyan – Yerevan, 2015, 392 p.

This book contains the 2012 and 2013 Armenia local self-government monitoring reports.

This book is intended for policy and decision makers in the area of decentralization and local self-government, representatives of local self-government bodies, international and non-government organizations and larger groups of readers interested in the field.

©Communities Finance Officers Association
© David Tumanyan

ISBN 978-9939-70-122-6

CONTENT

PREFACE	219

REPORT

LOCAL SELF-GOVERNMENT IN ARMENIA (2012)	221
1. Legal and programmatic assessment of local self-government reforms.....	221
1.1 Legal assessment of reforms in local self-government	222
1.2 Programmatic assessment of reforms in local self-government.....	224
1.3. Performance under international commitments.....	227
2. Administrative and territorial reforms and inter-municipal cooperation	229
2.1 Administrative and territorial reforms	229
2.2 Inter-municipal cooperation	233
3. Formation, powers, authorities and activities of LSGs, participation of civil society in local self-government	
3.1 Formation, powers, authorities and activities of LSGs.....	236
3.2 Participation of civil society in local self-government.....	241
4. Municipal property, development plan and financial autonomy	243
4.1 Municipal property	244
4.2 Municipal development plans and budgeting.....	247
4.3 Municipal budget revenues.....	248
4.4 Debt management.....	254
4.5 Financial accountability.....	254
5. Relevance of LSG powers and financial resources	256
6. Relevance of administrative structure, human and information resources to municipality issues, and international support	270
6.1 General capacities of LSGs and municipal staff	270
6.2 Municipal service	279
6.3. Training of municipal servants and assessment of training system of municipal servants	281
6.4 International support.....	282
7. Delivery of municipal services	286
7.1 Public services delivered by municipalities.....	286
7.2 Municipal service management	297
Conclusions and recommendations	298
Bibliography	307

REPORT

LOCAL SELF-GOVERNMENT IN ARMENIA (2013)	309
1. Legal and programmatic assessment of local self-government reforms.....	310
1.1 Legal assessment of reforms in local self-government reforms	310
1.2 Programmatic assessment of reforms in local self-government.....	312
1.3. Performance under international commitments.....	315
2. Administrative and territorial reforms and inter-municipal cooperation	316
2.1 Administrative and territorial reforms	316
2.2 Inter-municipal cooperation	319
3. Formation powers, authorities and activities of LSGs participation of civil society in local self-government.....	320
3.1 Formation, powers, authorities and activities of LSGs	320
3.2 Participation of civil society in local self-government	327
4. Municipal property development plan and financial autonomy	330
4.1 Municipal property	331
4.2 Municipal development plan and budgeting	334
4.3 Municipal budget revenues.....	335
4.4 Debt management.....	340
4.5 Financial accountability.....	340
5. Relevance of LSG powers and municipal financial resources.....	341
6 Relevance of administrative structure, human and information resources to municipality issues and international support.....	355
6.1 General capacities of LSGs and municipal staff	355
6.2 Municipal service	362
6.3. Training of municipal servants and assessment of training system of municipal servants	364
6.4 International support.....	366
7. Delivery of municipal services	370
7.1 Public services delivered by municipalities.....	370
7.2 Municipal service management.....	380
Conclusions and recommendations	382
Bibliography	391

List of Acronyms

ACA - Armenia Challenge Account
ASIF - Armenia Social Investment Fund
CAA - Councils' Association of Armenia
CDP - city development plan
CFOA - Communities Finance Officers Association
CIS - Commonwealth of Independent States
CPA - Communist Party of Armenia
DaL - Democracy and Labor Party
ENP - European Neighborhood Policy
EU - European Union
GDP - gross domestic product
GEF - Global Environment Facility
ISDTC - Information Systems Development and Training Center
IT - Information technologies
KfW - German Development Bank
LLC - limited liability company
LS - Legal State Party
LSG - local self-government
LSGB - local self-government bodies
MMIS - municipal management information systems
MTA - Ministry of Territorial Administration
NGO - non –government organization
NMSP - number of municipal service positions
NP - number of population
NSDU - National Self-Determination Union
NSS - National Statistical Service
PA - Prosperous Armenia
PAM - Pan-Armenian Movement
RA - Republic of Armenia
RF - Russian Federation
RPA - Republican Party of Armenia
SDP - Sustainable Development Program

SME DNC - Small and Middle Entrepreneurship
Development National Center

USAID - United States Agency for International Development

UNDP - United Nations Development Program

UNICEF - United Nations Children's Fund

UNIDO - United Nations Industrial Development Organization

UNO - United Nations Organization

UNESCO - the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

PREFACE

This book is devoted to assessment of reforms implemented in local self-government system of Armenia in 2012 and 2013, such assessment made pursuant to the methodology developed by the experts of Communities Finance Officers Association (CFOA). The assessment of reforms is based on the enactment of the provisions set out in the government programs in respect of local self-government system, indicators describing the status of local self-government, performance of local self-government bodies and as well as performance of obligations assumed by the Republic of Armenia towards international organizations.

CFOA participates and follows the progress in local self-government reforms in Armenia since the very outset when local self-government system was established in 1996. Over the recent years CFOA has published five books setting out assessments of the progress in reform implementation, as well as numerous recommendations on further steps in the path of reforms. The first of these books (Local Self-government Reforms in Armenia: Policy Options and Recommendations, edited by David Tumanyan, Ph.D. Economics), was published in 2004. This publication encompasses articles describing the course and progress in reforms implemented in local self-government between 1996 and 2004.

The second book (Local Self-government Reforms in Armenia (2004-2006), Book 2; edited by David Tumanyan, Ph.D. Economics) was published in 2008. It sets out the assessments of reforms implemented in local self-government between 2004 and 2006.

The third publication (Local Self-government Reforms in Armenia (2007- 2008), Book 3; edited by David Tumanyan, Ph.D. Economics) was issued in 2009. Since 2007, CFOA implements assessments of local self-government reforms in Armenia in the shape of reports and presents them to the public at large. These reports are designed and produced in unified format and contain assessments grouped by individual components of local self-government, such as administrative and territorial division and inter-community cooperation, community property, finance, local elections and activities of LSGs, local democracy, administrative structures and delivery of municipal services.

The fourth entitled Local Self-government Reforms in Armenia (2009-2010) Book 4, edited by David Tumanyan, Ph.D. Economics, was published in 2011.

The fifth book entitled Local Self-government in Armenia, 2011 was published in 2012, Book 5 (edited by David Tumanyan, Ph.D. Economics).

This book is the sixth publication of CFOA on local self-government reforms in Armenia.

In addition to covering the progress of local self-government reforms in Armenia, this book reflects on the priority issues of the area of study and sets out recommendations on their resolution.

REPORT

*LOCAL SELF-GOVERNMENT IN ARMENIA
(2012)*

This report has been produced by members of CFOA expert group:
David Tumanyan, Vahram Shahbazyan, Knarik Ayvazova (Arabyan),
Levon Tumanyan, Vahe Sargsyan and Grisha Gspoyan

1. Legal and programmatic assessment of local self-government reforms

1.1 Legal assessment of reforms in local self-government

Reflection of Constitutional provisions in the legislation

The laws and other legal acts regulating various areas of local self-government should have been complied with the 2005 amendments to the Constitution within the respective deadlines set (i.e. within a period of two years after the enactment of the amendments to the Constitution, until December 6, 2012). Nevertheless, prior to 2012, some legal acts were not and some were only partially amended. These include:

- a) Avagani (Community Council) shall establish local taxes in accordance with the legislative procedures (Article 107);
- b) the rules of procedure for implementation of powers of the community mayor shall be defined by law (Article 107);
- c) the principles and rules of procedure applicable in merger or demerger of municipalities, as well as the timing of elections of the local self-government bodies in the newly established municipalities shall be established by law (Article 110);
- d) inter-municipal unions may be established in accordance with the legislative provisions (Article 110).

In 2012 there was no legal bases provided to avaganis to set up local taxes. According to the Law on Taxes of Armenia, property tax, land tax and hotel tax²¹² were defined as local taxes in 2011. Laws on Property Tax and Land Tax were enacted long time ago and they set up the respective tax rates despite being defined as local taxes, while according to the European Charter of Local *Self-government, part at least of the financial resources of local authorities shall derive from local taxes and charges of which, within the limits of statute, they have the power to determine the rate*²¹³. In this respect several provisions of the above laws contradict the European Charter of Local Self-government, because the power to set up the rates of property and land taxes as the taxes under local jurisdiction has not been granted to local self-government bodies. Avaganis are empowered to set up only the rates of hotel taxes, but the Law on Hotel Tax was not adopted in 2012 either²¹⁴, which would enable avaganis to exercise the mentioned power in practice.

²¹² Law on Local Duties for Parking Lots was adopted 23 June 2011, but relevant amendments or changes in the Law on Local Self-government and Law on Budgetary System have not yet been introduced as of January 1 2013, and the list of local taxes still contains parking lot tax as a type of local tax.

²¹³ European Charter of Local Self-government, Article 9.3.

²¹⁴ Back in end 2009, the Ministry of Territorial Administration submitted the draft law on Hotel Tax developed by the CFOA to the Government of Armenia. In 2010, the Government returned the draft to the Ministry for further discussion with concerned stakeholders. Such discussions resulted in minor changes, and the Ministry of Territorial Administration re-submitted the draft to the Government in the end of the same year, but there has been no further development since.

There was not any progress or development in 2012 in establishing by law the rules of procedures regulating implementation of powers by the mayors, including in parts associated with mandatory and delegated powers. Despite the decision to contemplate the rules of procedures associated with delegated powers of mayors in 2012 with a view to define a unified approach²¹⁵ there has not been any reflection or address to this end either.

The draft framework law on Rules of Procedures on the Implementation of Powers of Mayors, designed by CFOA and submitted to the Ministry of Territorial Administration, was incorporated in the 2012 list of measures to implement the provisions of the Government program. It was envisaged that the Ministry of Territorial Administration should submit the draft to the Government for discussion²¹⁶, but the submission has not taken place so far.

In 2012 no substantial measure was taken towards enlargement of municipalities or establishment of inter-municipal unions. No law was enacted and no amendments were introduced to the existing legislation to establish principles or rules of procedures applicable to merger²¹⁷ and demerger of municipalities. The draft law on inter-municipal unions was not adopted either.

Thus the work on implementation of legislative changes derived from Constitutional provisions were almost abandoned in 2012 hence no results are recorded to that end.

The law on municipal securities envisaged by the Law on Local Self-government (Article 59) and the Law on Budgetary System (Article 30) of Armenia was not adopted in 2012 either.

Amendments and additions in the legislation regulating local self-government

No new laws on local self-government were adopted in 2012, but a number of amendments and additions were introduced into the existing legislation.

Amendments and additions in the Law on Local Self-government of Armenia were introduced through four bills adopted by the National Assembly. Two of these reflect merely editorial changes. On September 11, 2012 a law was adopted to assign new power to the mayors, namely the mayor shall issue permits for sale of technical liquids in stores and kiosks located in the municipality area, while by the law adopted on December 6 two more powers were assigned to the mayors, i.e. to use the name of the municipality in the brand names and to issue permits for public catering facilities in municipalities.

Amendments and additions introduced in the Law on Local Self-government have entailed incorporation of changes in the Law on Local Duties and Fees by virtue of three laws.

²¹⁵ www.mta.gov.am 2011 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration, Appendix 3.

²¹⁶ Ibid

²¹⁷ Nevertheless, the principles of merger of municipalities are set out in the Concept Paper on Enlargement of Municipalities and Establishment of Inter-municipal Unions.

Amendments and additions were introduced in the Law on Local Self-government in Yerevan through three laws adopted by the National Assembly. Two of these reflect only editorial changes, while the third assigned the Mayor a power to issue permits to use the name of the municipality in the brand names (promulgated on December 6, 2012).

The new draft law on Financial Equalization, which passed first reading back in 2009 (more specifically, on April 29, 2009) was not submitted for the second reading in 2012 either.

On June 23, 2011, the National Assembly adopted the Law on Local Duty for Parking Lots, which regulates relations associated with payment of this type of local duty, establishes the payers, rates of payments, et cetera. In the aftermath of enactment of this law the government should have established also the rules of procedures of organizing parking lots, signage patterns, but these were not issued up until the end of the year. It was only on October 10, 2012, the Government issued its decree N 1293-N (On establishing rules of procedures applicable to parking lots) to establish the rules of procedures, which sets out the major criteria of organizing parking lots, furnishing and operational requirements.

1.2 Programmatic assessment of reforms in local self-government

In 2012 the government program (the section of this program on the local self-government is presented in Box 1 of the 2009 Report on Local Self-government Reforms in Armenia) approved by the National Assembly on April 30, 2012, continued to be in force. Many provisions of this program were not implemented in 2012 either as was the case with the previous years' programs. In particular, mandatory powers of the local self-government bodies were not defined, the rules of procedures²¹⁸, normative benchmarks and criteria, the mechanisms of implementing and financing delegated powers²¹⁹ are still pending, no support to establishment of inter-municipal unions was provided, no practical steps to enlargement of municipalities were undertaken, the mechanism of financial equalization was not improved, and, finally, no steps to make avaganis more sustainable were taken.

On June 21, 2012, the National Assembly approved the new government program, the section on local self-government of which is presented in Box 1 below.

²¹⁸ Prior to 2012, only the rules of procedures regulating implementation of powers of local self-government bodies in service delivery in garbage removal, sanitary cleaning and urban development sectors were established.

²¹⁹ Prior to 2012 and in the course of 2012 the normative benchmarks of expenditures to be incurred in implementing delegated powers of mayors in the sectors of social protection, civil status registration agencies, and animal health services.

Box 1: Abstract from the government program of activities adopted in 2012

(3.3.1.2. Section on local self-government)

Improvement of local self-government system pursues the objective of developing the potential of good and efficient governance at all levels of the state. To this end, the government envisages to:

- Secure matching of powers and financial resources of the local self-government bodies by consistently increasing self-organization opportunities of the municipalities;
- Increase the scope of services delivered by local self-government bodies simultaneously enhancing their quality in all municipalities;
- Create triggers for attracting investments and job generation in all municipalities;
- Secure mechanisms to supervise decisions and activities taken and implemented by mayors;
- Enhance degree of transparency of local self-government bodies;
- Implement strategies of full establishment of condominiums;
- Develop and implement pilot projects tailored to competitive delivery of communal services and enhancement of service quality;
- Encourage establishment of inter-municipal unions, enlargement of municipalities and implementation of municipal initiatives with the objective to augment and efficiently use the capacities available in the communities;
- Implement support projects tailored specifically for border communities with limited resources and capacities;
- Return the specific architectural touch to Yerevan precluding construction undermining the history of the capital and traditional countenance by law.

The new government program contains a number of clauses and provisions carried forward from the previous one, in particular, establishment of inter-municipal unions and enlargement of municipalities, as well as new provisions (for example, enlarged scope of services to be delivered by local self-government bodies, ensuring relevance between the financial resources and powers assigned to the local self-government bodies, etc). However, before the end of the reported year only individual studies were held (such as, scope of powers of local self-government bodies) and draft laws on transparency and publicity of LSG activities and public participation in local governance were developed. There have been no other achievements in attaining final results of government program implementation.

The next program of the government is the RA Anti-corruption Strategy and its Implementation Action Plan for 2009-2012 adopted in 2009. In its part associated with the local self-government, this program embraces practically all challenges and issues inherent to the local self-government system in Armenia. In respect of implementation of the measures termed for 2012, the Ministry of Territorial Administration has carried out some works (see the section: *Assessment of activities of national agencies responsible for development of local self-government system* of this report).

An important socio-economic development long-term program of the government is the Sustainable Development Program adopted on October 30, 2008 (the local self-government section of this Program is presented in Box 2 of the *Local Self-government Reforms in Armenia 2009*), which was under review since 2009 in view of the world

economic crisis. Nevertheless, as in the previous year, in 2012 the main policies in a number of areas, including local self-government, were not reflected in the program. SDP has simply copied the provisions established for local self-government from the text of the government program of activities.

In 2012 with the support of Counterpart International Armenia and United States Agency for International Development, Communities Finance Officers Association, Communities Association of Armenia, Association of Municipal Councillors of Armenia, Human Development International Center, Information Systems Development and Training Center and “Urban” Foundation for Sustainable Development, developed a document entitled *Strategic Approaches to Further Development of Local Self-government system in the Republic of Armenia and Decentralization* and submitted that to the Ministry of Territorial Administration. This document is an endeavor to present realistic mechanisms of power segregation between the national and local authorities preconditioned by decentralization policies and formation of local democracy culture, the need to adopt urgent legal acts regulating local self-government system in the country, and solutions to pivotal issues related to further development of electoral system of local self-government bodies, administrative and financial decentralization.

Assessment of activities of state agencies responsible for development of local self-government system

There are two state agencies responsible for reforms and development of local self-government in Armenia, and these are the National Assembly and the government.

In 2012 the Standing Committee of the National Assembly on Territorial Administration and Local Self-government convened hearings of laws, sessions and approved a number of legal initiatives on local self-government for inclusion on the agenda of plenary sessions of the National Assembly. However, the Committee limited its sessions and hearings to the draft laws and other acts submitted by the government of Armenia, promoted their further advancement and approval but never took the initiative to develop draft legislation on local self-government, a situation exactly repeating the one of the previous year.

The Ministry of Territorial Administration is the authorized state agency for local self-government sector, and in 2012 it continued organizing sessions to discuss, replenish, review and revise draft laws for submission to the government (see section 1.1 of this report). The Ministry continues its sustainable cooperation with CFOA.

In 2011 the Ministry of Territorial Administration completed establishment of unified property and land tax data bank for the municipalities²²⁰. In 2012, conditioned by adoption of a package of legislation on *Land and Property Tax Arrears, Property Tax, Land Tax, Taxes respective* amendments and additions were introduced in the databases of property and land taxes, as well as in the unified information system. Vector Plus Company has developed a software package, which was introduced in the municipalities and

²²⁰ www.mta.gov.am 2011 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration

marzpetarans (regional governor's administration) across Armenia. It is also envisioned to install these systems in the Ministry of Territorial Administration with the final goal of establishing a unified information system²²¹.

The Ministry of Territorial Administration contracted Communities Finance Officers Association to undertake a municipal expenditure review as a basis for designing Municipal Expenditure Policy Methodology, which was communicated to all municipalities through the marzpetaran. In the framework of the methodology, the municipalities were grouped into categories on the basis of their budget capacities. This was followed by designing methodology of expenditure policies according to various categories. The methodology enables local self-government bodies to easily place their municipalities in one of the categories with the objective to guide and implement their expenditure policies. The methodology will become a guideline for LSG bodies, secure uniformity of expenditure policies among categories of municipalities and serve as an advisory and orientation basis in compiling municipal budgets.

The Ministry of Territorial Administration has also implemented some works towards introduction of information technologies in municipalities, generation of daily information on revenues and expenditures of municipal budgets, and improvement of business environment at local level. Improvement of transparency and publicity in operations of the Ministry continued in the reported year. Over the reported year, the Ministry continued practical working cooperation with municipalities, while the work in the area of improving legislative framework of LSG operations produced mainly intermediary results.

In terms of performance under the LSG section of the anti-corruption strategy of Armenia, the Ministry implemented the following activities: monitoring of quarterly expenditures of the municipal budgets and annual revenues, the system of own asset (land stock, property, plant and equipment) management was designed and introduced in about 340 municipalities, the process of municipal budget execution and publicity of reported was kept under control. Quarterly monitoring measures, introduction of an efficient unified information system of municipally owned asset management continued with the number of municipalities using this system reaching 340.

1.3. Performance under international commitments

As a member of Council of Europe, Armenia has assumed a set of commitments and obligations towards this organization, including in the area of local self-governance. Such obligations and commitments relate to incorporation of the principles, clauses and provisions of the European Charter of Local Self-government (the Charter is an integral part of the national legislation since May 1, 2002) and assignments of the Local and Regional Congress of the Council of European into the national legislation and actual application of the respective mechanisms. Insofar as performance under the legal commitments is progressing – though at low pace (see Clause 1.1. of this report), Armenia

²²¹ www.mta.gov.am 2012 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration.

is as yet lag by far behind in practical application of the principles of the European Charter of Local Self-government. Armenia also joined Additional Protocol of the European Charter of Local Self-government on the right to participate in the activities of a local authorities, which was adopted on September 9, 2009 and was opened for signing at the 16th Session of the ministers responsible for local self-government in the European Council member states (Utrecht, November 16-17, 2009). Putting the Additional Protocol of the Charter into legal force requires ratification by at least eight member states. The eighth state was Finland that ratified the Additional Protocol on February 10, 2012 to enact it effective on June 1 of the same year. Thus, the Additional Protocol of the European Charter of Local Self-government was put into legal force since June 1, 2012.

Armenia became the signatory of the Additional Protocol of the Charter on March 18, 2010, but the National Assembly failed to ratify it before the end of 2012. Taking into consideration that in the aftermath of ratification of the Additional Protocol of the European Charter of Local Self-government relevant changes and amendments to secure participation in the activities of local authorities are to be introduced in the existing national legislation, in 2011 the Communities Finance Officers Association drafted a law on introduction of amendments and additions in the RA Law on Local Self-government and submitted it to the Ministry of Territorial Administration. In 2012, the CFOA and the Ministry jointly held hearings and discussions in the marzes across the country and the draft was duly replenished.

Table 1: ENP Armenia-EU plan of actions in local self-government, 2012-2013

Challenges and priorities	Anticipated result	Actions set for implementation	
		2012	2013
Securing continuity in implementing reforms in local self-government; development of legislation based on the principles of the European Charter of Local Self-government	Introduction of an improved financial equalization system	Implementing expert studies, drafting necessary legislative acts	Implementing expert studies, drafting necessary legislative acts
	Capacity building for local self-government bodies, through strengthening ties between LSGs and groups of population	Legal enhancement of participation of citizens in local self-government	Legal enhancement of participation of citizens in local self-government
	Development of local participatory institutions	Creating adequate conditions for efficient operation of consultative bodies, commissions, working groups and other civic groups in municipalities; as well as reception of community residents, public meetings and discussions with population by avagani members	Creating adequate conditions for efficient operation of consultative bodies, commissions, working groups and other civic groups in the communities; as well as reception of community residents, public meetings and discussions with population by avagani members

2012-2014 action plan of the Council of Europe - Government of Armenia approved at the 1138th meeting of the Ministerial Committee of the Council of Europe in 2011, was in force in 2012. One of the clauses of the action plan was the provision of support to reforms in local self-government system in Armenia.

Involved in European Neighborhood policy (ENP) and Eastern Partnership, Armenia has certain commitments and obligations towards the European Union as well. Some actions and measures that relate to local self-government are stipulated by the ENP EU-Armenia action plan, and these are the commitments or obligations of Armenia in the context of the program implementation.

The list of measures to secure actions stipulated in the ENP Armenia-EU for 2012-2013 is supported by the Presidential Resolution of PR-52-A, dated April 16, 2012, which is broken down by the program years (see Table 1). This list is practically retrieved unchanged the commitments set out in the government program of activities and the obligations of Armenia toward the Council of Europe discussed earlier in this report.

2. Administrative and territorial reforms and inter-municipal cooperation

Territory of Armenia is 29 743 km², of which 68% occupy agricultural lands, 11,2% forests, 11,1% specially protected areas, and 8,8% other lands. 36,6% of the territory is mountainous, and the rest is plateaus and other lands. Surface of Sevan Lake is 1276,6 km².

As of January 1, 2013 the permanent population of Armenia is 3026,9 thousand people.

According to the Law on Administrative and Territorial Division of Armenia and the Law on Local Self-government in Yerevan, the territory of the country is distributed among 10 marzes and the urban municipality of Yerevan.

2.1 Administrative and territorial reforms

In 2012 no changes in administrative and territorial division of Armenia took place, and the previously existing 915 municipalities continued operation, of which 866 are rural and 49 are urban.

As of January, 2013 the average area per municipality (Lake Sevan area excluded) was 31,1 km² (excluding 30,9 km² of Yerevan municipality), and 22,4 km² of agricultural lands (excluding 22,2 km² of Yerevan municipality). Average population per municipality is 3308 people, and 2145 if Yerevan is excluded from the estimate. In terms of territory and population per municipality Armenia finds itself on the last lines of the list of countries that are members of the Council of Europe.

In Armenia 29,2% of municipalities have population under 500 people, in 47,9% of

municipalities population is less than 1000 people, and only 8.4% of municipalities have population of over 5000 people (see Table 2). Only Yerevan has a population of over and above one million people, and the city is not a part of any marz. Only Gyumri town in Shirak marz has a population of more than 100,000 people, while the smallest urban municipality is Dastakert in Syunik, where population is only 313 people. The largest rural municipality is Vardenik in Gegharkunik with population of 10 001 people, while the smallest urban is Kashuni, 30 people in Syunik marz. The largest number of municipalities with the smallest population is in Syunik marz, as was the case in previous years, where 67.9% of municipalities have population of less than 500 people, and 81.9% of municipalities have population of less than 1000 people.

Table 2: Number of municipalities (including urban/rural) by marzes and scaled number of population (as of January, 2013)

Marzes	below 500	501-1000	1001-5000	5001-10000	10001-15000	15001-50000	50001-100000	100001-1000000	Total
Aragatsotn	37	36	36	4		1			114
urban/rural	0/37	0/36	0/36	2/2		1/0			3/111
Ararat	4	14	69	6	1	3			97
urban/rural	0/4	0/14	0/69	0/6	1/0	3/0			4/93
Armavir	5	6	79	5		2			97
urban/rural	0/5	0/6	0/79	1/4		2/0			3/94
Gegharkunik	25	19	31	12	3	2			92
urban/rural	0/25	0/19	0/31	1/11	2/1	2/0			5/87
Lori	45	18	42	4	3		1		113
urban/rural	0/45	1/17	2/40	1/3	3/0		1/0		8/105
Kotayk	7	12	36	8	1	3			67
urban/rural	0/7	0/12	1/35	2/6	1/0	3/0			7/60
Shirak	40	29	45	3		1		1	119
urban/rural	0/40	0/29	0/45	1/2		1/0		1/0	3/116
Syunik	74	15	16	1	1	2			109
urban/rural	1/73	0/15	2/14	1/0	1/0	2/0			7/102
Vayots Dzor	18	7	15	4					44
urban/rural	0/18	0/7	0/15	3/1					3/41
Tavush	12	15	31	2		2			62
urban/rural	0/12	0/15	1/30	2/0		2/0			5/57
Total	267	171	400	49	9	16	1	1	914
urban/rural	1/266	1/170	6/394	14/35	8/1	16/0	1/0	1/0	48/886

The above indicators reflect high degree of fragmentation of the local self-government bodies in Armenia, which are substantially different in terms of number of population, municipally owned areas, natural and climatic conditions, socio-economic infrastructures, as well as their status, such as mountainous, high mountainous, bordering, etc.

Since the introduction of local self-government system in Armenia, among the pivotal issues of the sector are the administrative and territorial structure, its high degree of fragmentation. 95% of municipalities are rural, majority of which deliver municipal services either at very low level or do not delivered whatsoever.

Tables 3 and 4 contain information on distribution of pre-school, education, sports, health, animal health and emergency management institutions among the marzes. It should be mentioned that organizations delivering important services are centralized in the urban municipalities and former regional centers. Few are the rural municipalities, which operate health, sports, and music and arts schools.

Table 3: Number of pre-school institutions, general, music and arts schools, crafts and vocational organizations, universities and sports institutions by marzes

Marzes	Pre-school	General	Music and arts	Crafts	Vocational	University	Sports
Yerevan	207	253	49	12	35	51	55
Aragatsotn	20	122	8	1	1	-	7
Ararat	74	112	22	1	6	-	7
Armavir	56	123	14	2	5	2	6
Gegharkunik	42	126	17	3	8	2	9
Lori	61	168	22	4	10	2	18
Kotayk	52	105	24	6	6	2	16
Shirak	45	173	27	6	12	3	36
Syunik	52	121	17	4	7	2	10
Vayots Dzor	18	51	7	1	3	1	4
Tavush	56	81	19	3	6	-	4
Armenia, total	683	1435	226	43	99	65	172

Studies of experiences of local self-government systems in many European countries show that only in case of enlargement of municipalities it is possible to attain substantial and significant results in terms of resource centralization and efficient use thereof. Majority of European countries have consolidated their municipalities with a view to develop local self-government systems and this tendency is still on-going. For the sake of comparison it should be mentioned that in a number of countries, such as England and Wales, Lithuania, Bulgaria, Sweden, Denmark, Macedonia, Georgia and others, average

number of population per municipality is more than 15,0 thousand people, while the average territory is more than 150 km², while no municipalities with population of less than 1000 population exist at all.

Table 4: Number of beds in health institutions, including out-patient, polyclinic, hospitals, and the number of food security, animal health and emergency institutions by marzes

Marzes	Out-patient polyclinics	Hospital beds	Food security	Animal health	Emergency situations
Yerevan	144	7569	12	12	12
Aragatsotn	24	208	4	4	4
Ararat	59	563	4	4	4
Armavir	62	335	3	3	3
Gegharkunik	41	755	5	5	5
Lori	45	501	6	6	7
Kotayk	44	658	4	4	4
Shirak	32	843	7	7	8
Syunik	26	420	5	5	5
Vayots Dzor	9	95	3	3	3
Tavush	27	294	4	4	4
Total, Armenia	513	12241	57	57	59

Enlargement of municipalities enables deeper decentralization and granting the LSGs of the newly established municipalities with larger scope of powers and increasing their role in public governance systems. There are few countries in Europe where small municipalities are many in number, and these include France, Spain, Italy, Hungary, Czech Republic, etc. However, these countries maintain second and third levels of local self-government, which fill the gap of fragmentation in local self-government units.

The issue of municipality enlargement has been incorporated in a variety of government programs over the recent years. Moreover, according to the protocol decree N44 of the government, dated November 10, 2011, the concept paper on enlargement of municipalities and establishment of inter-municipal unions was approved. *The concept reads: the existing administrative and territorial division is a serious and significant impediment to enhancing capacities of LSGs and further development of local self-government system as a whole. In its current stage of development the local self-government system of Armenia is not ready for further decentralization, which, primarily supposes allocation of additional powers to the local self-government bodies.* It has been recorded that enlargement of municipalities and development of inter-municipal cooperation is a priority issues for Armenia requiring urgent solution.

Taking into consideration the entire complexity and possible consequences of

administrative and territorial reforms, any haste in decision-making may result in both distortion of this fundamental idea and creation additional complications in the overall system of local self-government of the country. With this view the government has decided to implement the reform under a phased approach, selecting one of the marzes that is most compliant with the established parameters as a target for studies at the first stage, while at the second another marz will be selected. The marz selected for the first stage is Vayots Dzor, such decision being based on the fact that this marz holds similarities with many other marzes of the country, it is the smallest by the number of population and number of municipalities, one of the smallest marzes in terms of its territory and the population is homogenous. The marz selected for the next stage is Syunik, which is the largest in territory and in terms of number of municipalities. In order to make the studies happen and produce results, relevant principles and criteria for enlargement have been developed and set up, which are based on the results of studies implemented in Aragatsotn marz.

As a result of studies and analyses carried out in 2012 and taking into consideration the principles and criteria of enlargement, it was proposed to establish 8 municipalities to supersede the existing 44 in Vayots Dzor, and 18 municipalities instead of 109 currently existing in Syunik. As a result, the number of municipalities in both marzes will be reduced almost six times. The results of the reforms implemented will enable to draw conclusions and findings to lay the preconditions and basis for implementation of these policies across the country.

2.2 Inter-municipal cooperation

Legislation of Armenia stipulates inter-municipal unions as a type of inter-municipal cooperation (Constitution, Article 110, and Law on Local Self-government, Chapter 8); it reads: *with a view to address municipal issues and curtail the expenditures, local self-government bodies may create inter-municipal unions, which have the status of legal entity.* The law also defines the procedures of establishing such unions and management authorities thereof, as well as that the goals and powers shall be established by law. It should be mentioned that the goals and powers of inter-municipal units are not yet defined by legislation, while several provisions set out in a number of laws are of declarative nature and content. This is the cause why no inter-municipal units have been created in Armenia up until now.

Currently, inter-municipal cooperation in Armenia is actually operational through municipality associations, which are registered with the Ministry of Justice as associations of legal entities (municipalities). As of January 1, 2013, there are 25 municipality associations registered in Armenia, which cover 495 municipalities (Table 5), i.e. slightly more than half of the existing municipalities.

In 2012, only Akhuryan municipality association of legal entities was registered, where

8 municipalities are represented as members. In 2012, Armaghan municipality association was liquidated, which consisted of two municipalities, while the municipality association in Spitak area of Lori marz has not been re-registered as required by legislation. The municipality association of Sevan is registered, but does not operate in reality.

Table 5: Territory, population and number of municipalities of Armenia, as well as municipality associations and their member municipalities by marzes

Marzes	Area (km ²)	Permanent population, '000 people	Number of municipalities	Number of municipality associations	Number of municipalities in associations
Yerevan	223	1066,3	1	1	40
Aragatsotn	2756	133,0	114	2	33
Ararat	2090	261,4	97	4	67
Armavir	1242	267,1	97	-	-
Gegharkunik	5349	235,6	92	4	61
Lori	3799	234,7	113	4	91
Kotayk	2086	255,3	67	-	-
Shirak	2680	251,3	119	1	8
Syunik	4506	141,7	109	4	108
Vayots Dzor	2308	52,2	44	1	27
Tavush	2704	128,3	62	4	60
Total, Armenia	29743	3026,9	915	25	495

The management body of municipality association is the council, which consists of mayors of member municipalities. The council will elect a chairman, a secretary and supervisory commission from among the members. The staff is small because of the scarcity of financial resources and limited sectors of operations. Financial resources of the associations are generated on membership fees, fees for delivered services, as well as resources allocated by donor organizations. By signing inter-municipal contracts, municipality associations implement centralized management of property and land tax bases, including assessments and calculation, deliver advisory and other services, hold seminars and workshops. In 2012, the successful experience of managing land and property tax bases by associations in a centralized manner sustained. 68 structures established by municipalities operating on a contractual basis (their number remained unchanged from the previous year), which cover 427 municipalities (Table 6). There are also examples of unregistered cooperation and the information on this is very scarce.

International cooperation of the municipalities is embodied in sister city arrangements, and such arrangements are maintained by a number of urban municipalities, such as Yerevan, Gyumri, Vanadzor, Abovyan, Jermuk, Ijevan, Dilijan, Goris, Alaverdi,

Noyemberyan and others, which collaborate with towns in Russia, France, Italy, USA, Greece, Australia, Georgia and other countries with the geography of such cooperation expanding over the years. Some of the indicated urban municipalities maintain collaboration arrangements with other towns in a variety of foreign countries. Agreements concluded are oftentimes limited to the sectors of culture and tourism. There are also several tailored cooperation cases in the sectors of health, education, environment protection, agriculture, business promotion, construction and others, in the framework of which Armenian towns get grants from sister cities for implementation of various projects. Armenia-France cooperation continued over 2012 focusing on tourism, business promotion, agricultural development, Francophonía, and other directions.

Cross-border cooperation is still weak. For well known reasons borders with Turkey and Azerbaijan are closed, while there are no examples of cooperation with Iran. As for cooperation with bordering regions of Georgia, it should be mentioned that in the framework of European Neighborhood Policy and Eastern Partnership the implementation of territorial development projects in the bordering areas continued over the reported year, primarily through three pilot projects (environment protection, promotion of small and medium businesses, and tourism development); this cooperation was launched in 2010 and the program was funded by the Kingdom of the Netherlands. These projects involve urban municipalities of Alaverdi, Vanadzor, Tashir, Dilijan and Ijevan.

Table 6: Structures managing property and land tax bases (as of January, 2013)²²²

	Marz	Municipality associations (MA)		Inter-municipal structure (IMS)		Municipalities in MA and IMS	Municipalities managing their own database only	Municipalities lacking own databases	Computers with databases installed
		N	Number of MA member municipalities	N	Number of IMS member municipalities				
1	Aragatsotn	1	9	17	48	57	57	39	75
2	Ararat	2	27	2	12	39	58	35	62
3	Armavir	0	0	1	2	2	95	1	96
4	Gegharkunik	0	0	7	30	30	62	23	69
5	Lori	3	48	5	16	64	49	59	57
6	Kotayk	0	0	1	2	2	65	1	66
7	Shirak	0	0	17	53	53	66	36	83
8	Syunik	4	100	0	0	100	9	100	13
9	Vayots Dzor	3	28	1	2	30	14	26	18
10	Tavush	4	50	0	0	50	12	50	16
	TOTAL	17	262	51	165	427	487	370	555

²²² www.mta.gov.am

It is evident that inter-municipal cooperation in Armenia is poorly developed and in most of the areas just does not exist whatsoever.

It should be mentioned that the concept paper adopted by the government provides for equal opportunities for enlargement of municipalities and establishment of inter-municipal cooperation. Hence, it is important to create adequate conditions for further development of inter-municipal cooperation based on international experiences and on the results of the existing system studies, securing relevant legislative framework, applying both voluntary and mandatory principles of inter-municipal cooperation. It is evident that direct participation of the state in processes of addressing the above issues is mandatory.

3. Formation, powers, authorities and activities of LSGs, participation of civil society in local self-government

3.1 Formation, powers, authorities and activities of LSGs

Local self-government bodies are elected through the majoritarian voting in the marzes of the country, and through proportionate voting system in Yerevan.

Candidates for mayor and member of avaganis may be nominated by political parties by the decisions of their field (initial, local) office, while citizens who are entitled to be elected by legislation may also run for the elected posts by self-initiative²²³. A political party may propose a candidate who is not a member of the given political party, for the positions of the mayor and/or member of avagani.

In 2012, 704 elections of mayors and 751 elections of members of avaganis were held in Armenia (see Table 7). Overall, elections for local self-government bodies were held in 815 municipalities. 37 elections of mayors were held in urban municipalities, and the rest (667) in rural ones. 555 of mayors (out of 704, 78.84% of the elected) have been re-elected, and 149 mayors (21.16% of the elected) are new mayors.

Majority of mayors in the marzes, i.e. 70,8%, are representatives of the Republican Party. Relatively high number of mayors is not affiliated to any political party or is a member of the Prosperous Armenia, 13,9% and 9,5%, respectively (see Table 8).

²²³ Prior to adoption of the Election Code of Armenia in 2011, candidates for mayors and members of avaganis ran only under the principle of self-initiative. In the aftermath of the adoption of new Election Code, the political parties were also entitled to propose their own candidates.

Table 7: LSG elections in 2012, by marzes (as of December 26, 2012)²²⁴

N	Marzes	Number of municipalities where elections were held	Number of municipalities where elections of mayors were held	Number of municipalities where elections of avagani members were held
1	Aragatsotn	102	91	91
2	Ararat	86	74	84
3	Armavir	93	76	91
4	Gegharkunik	67	57	50
5	Lori	99	95	96
6	Kotayk	66	51	62
7	Shirak	115	94	102
8	Syunik	96	85	93
9	Vayots Dzor	36	31	36
10	Tavush	55	50	46
	TOTAL	815	704	751

Few are the cases of change of power in the municipalities. Thus, as of October 2012, mayors elected for the first time made 21,7%, the second time 20,8%, the third time 15,6%, the fourth time 13,1%, the fifth time 13,2%, and the sixth time 15,6%. The last indicator shows that mayors of 142 municipalities are in office since the establishment of the local self-government bodies, and the respective municipalities have not seen change of local authority over the recent 16 years²²⁵.

In 2012 three amendments were introduced in the Election Code of Armenia, which are not essentially associated with the local self-government system.

In 2012 the government issued decrees to terminate the powers of 9 mayors (including 2 urban and 7 rural) and powers of 5 members of avaganis (all rural). Powers of 6 mayors, including one urban, were terminated at their own initiative, two because of death and one because of incompliance with the occupied position in case of urban municipality. Powers of avaganis were terminated mainly as a result of termination of powers of avagani members, resulting in decrease of the number of avagani members and reflect less than half of the number envisaged by legislation.

In 2012, as in the previous years, no case of dismissal of a mayor was recorded.

²²⁴ Source: Ministry of Territorial Administration, Reference on results of 2012 elections to the Local self-government bodies (February 12, June 10 and 24, July 8, August 5 and 26, September 9, 23 and 30, October 14 and 28, November 4 and 18, December 9).

²²⁵ Source: Ministry of Territorial Administration, Summary Reference Note on mayors in marzes

Table 8: Political affiliation of mayors (as of October 2012)²²⁶

N	Marzes	Political party								
		Republican Party of Armenia (RPA)	Prosperous Armenia (PA)	Dashnaksutyun (HHD)	Legal State (LS)	Communist Party of Armenia (CPA)	Democracy and Labor (DaL)	Pan-Armenian Movement (PAM)	National self-determination Union (NSDU)	Non-political
1	Aragatsotn	93	2	4	2	-	-	-	-	13
2	Ararat	68	11	4	-	-	-	-	-	14
3	Armavir	80	1	4	1	-	-	-	-	10
4	Gegharkunik	58	12	2	-	1	1	-	-	19
5	Lori	29	37	1	-	-	-	-	-	-
6	Kotayk	75	1	3	-	1	-	-	-	33
7	Shirak	72	8	10	10	-	-	1	-	18
8	Syunik	88	4	3	-	-	-	-	-	14
9	Vayots Dzor	33	7	-	-	-	-	-	-	4
10	Tavush	51	4	3	1	-	-	-	1	2
	TOTAL	647	87	34	14	2	1	1	1	127

Powers and authorities of LSGs

In conformity with the Law on Local Self-government of Armenia, avaganis are assigned with 34 powers and mayors with 25 powers as of the end 2012.

Avagani of Yerevan has 38 powers, and 18 are assigned to the mayor, which are stipulated by the Law on Local self-government in Yerevan.

Several amendments and additions in the Law on Local Self-government assigned new powers to mayors, which are described in Clause 1.1 of this report.

In summary, it might be mentioned that as of the end of 2012 the number of powers assigned to the mayors was 62, delegated powers were 20, and voluntary powers were 23 (Table 9).

²²⁶ Source: Ministry of Territorial Administration, Summary Reference Note on mayors in marzes

Table 9: LSG powers by individual types and sectors (as of December 31,2012)²²⁷

N	Sector	Mandatory powers		Delegated powers		Voluntary powers	
		Other LSGs	Yerevan LSGs	Other LSGs	Yerevan LSGs	Other LSGs	Yerevan LSGs
1	Protection of the rights of citizens and economic agents	8	0	8	0	0	0
2	Finances	8	7	0	0	0	0
3	Protection of Public order	0	4	2	0	0	0
4	Defense	3	3	0	0	3	3
5	Urban development and communal utilities	20	14	0	1	5	0
6	Land use	5	1	3	4	2	0
7	Transport (and road construction)	4	4	1	2	1	0
8	Commerce and services (service delivery)	9	2	0	0	0	0
9	Education, culture and youth issues	1	2	1	1	5	3
10	Health, physical culture and sports	1	3	0	4	3	3
11	Labor and social services (social protection)	0	1	1	1	2	1
12	Agriculture	2	0	2	4	2	0
13	Nature and environment protection (environment protection)	1	4	2	2	0	1
14	Relations with avaganis	0	10	0	0	0	0
15	Relations with national executive authorities and their Yerevan field offices	0	5	0	0	0	0
16	Civil protection and emergency situations	0	2	0	0	0	0
17	E-correspondence, electricity, water and gas supply	0	2	0	0	0	0
	Total	62	64	20	19	23	11

In respect of mandatory powers of mayors some positive developments were observed in 2012. The Order of the Minister of Education and Science dated September 18, 2012, established the normative benchmarks of material and technical furnishing of pre-school institutions (soft furniture normative by types and groups of pre-school educational establishments). On March 21, 2012 the Law on Libraries and Library Business was

²²⁷ Titles of the sectors in the Law on Local self-government and the Law on Local Self-government in Yerevan vary. In cases, when these are identical, the differences are indicated in the parenthesis. In other cases these are formulated as different sectors.

adopted together with four legal acts called for to secure its enforcement. This law regulates relations applicable to creation, organization of operation and financing, as well as defines the types, functions, accounting of library stocks, procedures of replenishment, maintenance and certification of the public library, rights and obligations of libraries and library users and lays the legal foundations of the library business in the country.

Decision making in municipalities

In the course of 2012 municipalities submitted a total of 19511 decisions to marzpetarans. In 4.9% of these decisions (950) inconsistencies with the legislation and legal acts were identified. All decisions returned by marzpetarans were brought into compliance with the legislative requirements by the municipalities and re-submitted to marzpetarans within the established timing. In 2012 there were no cases of failure to submit the decisions of avaganis to marzpetarans. As in the previous years, marzpetarans did not file judicial proceedings to rescind decisions of avaganis in 2012 (see Appendix 1)²²⁸.

In 2012 the Ministry of Territorial Administration carried out legal supervision over the 548 decisions issued by the avagani of Yerevan²²⁹. Avaganis continue to be passive from the perspective of making decisions.

Non-governmental organization, It's Yours Choice, tried to assess activities of avaganis (100 rural municipalities were assessed, 10 from each marz). According to ratings of the activities implemented by LSGs, the assessment of participation and activity in municipal management by the avaganis in the periods of October 2011-March 2012 and April 2012 – September 2012 scored 6.4 and 6.5 in the scale of 10 scores²³⁰.

In many municipalities avaganis do not have relevant working conditions. As of the first quarter of 2012, offices allocated to avaganis for implementation of their activities are available in 640 municipalities, in 646 in the second quarter, in 654 in the third quarter and 676 in the fourth. When observing at marz level, it may be noticed that this kind of offices are available in all municipalities in Ararat, Armavir and Kotayk. The lowest indicator of availability of office premises allocated to avaganis is in Aragatsotn and Tavush marzes, i.e. 43% in the fourth quarter of 2012. According to the data on the 4th quarter, all municipalities that do not have office premises for avaganis are rural; in urban municipalities such premises are available²³¹.

In 2012, 135633 citizens were received by mayors and over 24219 citizens by members of avaganis. 97.2% of those who applied to get a meeting arrangement with mayors were received, and this indicator for avaganis is 96,6%. In 2012, some 887 and 897 municipalities organized meetings with citizens in various quarters of the year. All

²²⁸ Source: www.mta.gov.am

²²⁹ Source: 2012 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration.

²³⁰ Source: www.iyc.am; Rating assessment as objective tool of monitoring operations of local self-government bodies.

²³¹ Source: www.mta.gov.am, Summary Notes on transparency and publicity of operations of local self-government bodies in the 1st, 2nd, 3rd and 4th quarter of 2012.

municipalities in Ararat, Armavir, Shirak and Tavush marzes organized receptions for citizens in all four quarters of the year. In other marzes not all municipalities organized such meetings. Thus, the lowest indicator is in Lori marz, where the number of municipalities, which held meetings with citizens over the year, constituted 86% of the total number of municipalities of the marz (see Appendix 2).

Box 2: An attempt not to approve the budget of Ijevan

Because of the boycott by some members of Ijevan avagani and refusal to participate in the budget discussion session, it was not possible to approve the 2012 municipal budget of the town. An extraordinary session of Ijevan avagani was held on June 5, 2012 attended by seven members of the avagani. Powers of three members of the community were prematurely suspended because of unjustified absence from more than half of the avagani sessions. Thus, the number of Ijevan avagani members became 11, the quorum was secured and the budget was approved.

Sources: <http://news.am/arm/news/94875.html>, Ijevan avagani sessions are regularly boycotted, <http://www.aravot.am/2012/06/06/299004/>, Ice broken in Ijevan, the 2012 municipal budget approved

There was no local referendum held in 2012 in Armenia.

Administrative supervision was exercised in 288 municipalities in the marzes of Armenia in 2012. Most of the observed violations were in the domain of failure to comply with the provisions and requirements of the laws on Local Self-government, Procurements, Local Duties and Fees, Urban Development, and other laws and sub-legislative acts. The Ministry of Territorial Administration supervised remedy actions to lift the recorded and reported incompliances²³².

3.2 Participation of civil society in local self-government

As of January 1, 2013, the Agency for Registration of Legal Entities under the Ministry of Justices had on their books 3547 non-government organizations, 742 foundations, 693 trade unions and 71 political parties, all as civil society institutions²³³.

There is no official information on non-government organizations operating in the area of local self-government. Nevertheless, some of these include Communities Finance Officers Association (CFOA), Association of Municipal Councillors of Armenia, Information Systems Development and Training Center, and Asparez Club of Journalists. Organizations operating in the area of local self-government include also all 25 inter-municipal unions²³⁴ (unions of legal entities) and Urban Foundation. Municipal Lawyers Union was established in 2012 as a non-government organization, to consolidate legal

²³² Source: 2012 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration

²³³ Source: Agency for Registration of Legal Entities under the Ministry of Justice

²³⁴ See: Table 5.

protection of the rights of municipalities, exchange best practices, and developing recommendations and proposals on improvement of local self-government legislation²³⁵.

According to the report of Freedom House international watchdog organization, the assessment of progress in democratization in Armenia has slightly increased as compared to the previous year, i.e. 5.39 units in 2012 (in the scale of 7, whereby the best indicator is 1 and the worst is 7). The ratings in sections of Local Democratic Governance and Civil Society remained unchanged from the previous year, i.e. 5.75 and 3.75, respectively²³⁶.

Civil society institutions and LSGs interact in the areas of technical assistance, service delivery, protection of rights and others. LSGs relatively actively partner with non-government sector organizations. However, these relations are oftentimes limited to grant projects and are not of sustainable continuous nature. Some civil society institutions are created at the initiative and participation of municipal staff or other representatives of LSGs. Examples include CFOA and CAA, etc., or the union of municipal lawyers established in 2012. Some civil society institutions, such as municipal unions, collaborate with LSGs in the area of service delivery. Such an example is the inter-municipal union of Akhuryan established in 2012.

Accessibility of information on activities of LSGs

The number of municipalities that maintain and run official web-sites increases every year. Nevertheless, there is no official information on the number of web-sites created in 2012, nor the total number of such web-sites is known as of the end of 2012.

According to the data on publicity of municipal budgets across the country, almost all municipalities displayed their budget indicators on the boards and/or other visible and accessible locations in the municipalities. 7-12% of municipalities broadcast these indicators over the television and printed newspapers, while about half of total municipalities used internet web-sites to do so (see Appendix 3).

Results of the freedom of information contest held by Freedom of Information Center NGO in 2012 show that Golden Key and Rotten Key prizes were not allocated to any local self-government body²³⁷.

The “black list” issued by Freedom of Information Center NGO in 2012 includes Vanadzor and Vardenis mayors from among the representatives of local self-government bodies²³⁸.

According to the amendment introduced in the Law on Local Self-government in Yerevan, the mayor shall have to publish the information on the timing of avagani sessions and the respective agendas in the www.azdarar.am official web-site for public

²³⁵ Source: <http://program.counterpart.org/Armenia/>, Newly created Municipal Lawyers Union is a forum for collaboration and capacity development

²³⁶ Source: www.freedomhouse.org, Nations in Transit 2012

²³⁷ Source: www.foi.am

²³⁸ Source: www.foi.am

notifications of the Republic of Armenia in addition to other places defined by the law.

According to It's Your Choice NGO ratings of transparency and publicity of decisions taken by mayors and avaganis for the period of October-March 2012 and April-September 2012, the scoring for the above indicators is 6.2 and 6.4, respectively (within a scale of 10)²³⁹.

Complaints about LSG operations

Annual report of the Human Rights Defender reflects, inter alia, on the complaints filed in 2012 about Yerevan LSG only (although the report states that the issues raised in such complaints are characteristic to all other LSGs as well). Complaints of the citizens were associated with illegal actions in assessing cadastral value of lands, unauthorized constructions, redundant number of children in the groups of the kindergartens, etc. The hot line operating in the administrative neighborhoods of Yerevan and the Town Hall recorded about 2160 calls in 2012. The predominant majority of the complaints were in the domain of communal and household issues²⁴⁰.

Application and complaints about the operations and actions of the LSGs filed by residents to the Helsinki Citizens' Assembly Vanadzor Office regarded the receipt of information. In 2012, requests for information in respect of 17 citizens were submitted to the mayor of Vanadzor municipality, and the relevant answers were received²⁴¹.

4. Municipal property, development plan and financial autonomy

The RA legislation (including Constitution, Law on Local Self-government) entitles municipalities to own and autonomously managed property. Own property of municipalities may be kindergartens, water and sewage networks, heating, garbage removal and other communal utilities and infrastructures, roads, squares, bridges, administrative buildings, educational, cultural, sports and other facilities and structures, agencies and organizations, means of transportation and other immovable and movable property located in the territory of municipalities.

There were no significant changes in the legislation regulating municipal property and finance over 2012. One amendment to each of the following laws was introduced, namely, in respect of use and alienation of municipally owned property in the Law on Local Self-government and the annual plan of use and alienation of municipally owned

²³⁹ Source: www.iyc.am, Rating assessment as objective tool of monitoring operations of local self-government bodies.

²⁴⁰ Source: 2012 Annual report on activities of Ombudsman of Armenia and infringements of human rights and fundamental freedoms in Armenia

²⁴¹ Source: Helsinki Citizens' Assembly Vanadzor office

property in the Law on the Local Self-government in Yerevan. One addition was introduced in the Law on Property Tax, according to which if infringements in payment of property tax obligations are identified, there might not occur a property tax obligation should such delinquency have taken place more than 10 years prior to its identification. The Law on Property and Land Tax Arrears was adopted, which grants amnesty and privileges versus property and land tax delinquencies identified in the previous tax periods.

4.1 Municipal property

As in previous years, the major source of replenishing municipal property in 2012 was the municipal expenditures incurred on non-financial assets (see Table 10). The volume of these expenditures in 2012 was 24573.4 mln drams versus 25764.2 mln drams of the previous year (decrease of 4.6%). The major part of the above expenditures, i.e. 99.8%, as in the previous periods (99.8% in 2010, 99.7% in 2011) reflects expenditures on fixed assets, within which the share of buildings and structures is the highest reaching 90.8% (89.3% in 2010, 89.6% in 2011). In 2012, the expenditures on construction of buildings and structures decreased almost twice in both monetary terms (4556.4 mln drams in 2012 versus 7893.8 mln drams in 2010 and 8735.9 mln drams in 2011) and in shares (18.5% in 2012, 32.7% in 2010, 33.9% in 2011). Capital renovation expenses continued to increase in both monetary terms, i.e. 17597.9 mln drams (13622,3 mln in 2010, and 14247.9 mln drams in 2011) and in shares, i.e. 71.6% in 2012 (56.4% in 2010, and 61.9% in 2011). Despite the fact that the expenditures on acquisition of buildings and structures increased five times in 2012 (147.5 mln drams) relative to the previous year (29.1 mln drams in 2011), its share continues to remain very low, i.e. 0.6%. The share of vehicles and equipment decreased to 6.7% from 7.2% of the previous year, the decrease manifested in monetary terms as well. Tiny remain expenditures incurred on inventories and non-produced assets, i.e. 0.2%.

Table 10: Municipal expenditures on non-financial assets, 2010-2012 (in mln drams)

Line	Content	2010		2011		2012	
		Amount	Share (%)	Amount	Share (%)	Amount	Share (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
5000	Expenditures on non-financial assets	24162.3	100	25764.2	100	24573.4	100
5100	including 1. Fixed assets	24109.0	99.8	25683.9	99.7	24520.3	99.8
5110	including Building and structures	21570.8	89.3	23012.9	89.3	22301.8	90.8
5111	of which - acquisition of buildings and structures	54.7	0.2	29.1	0.1	147.5	0.6
5112	- construction of buildings and structures	7893.8	32.7	8735.9	33.9	4556.4	18.5
5113	- capital renovation of buildings and structures	13622.3	56.4	14247.9	61.9	17597.9	71.6
5120	Vehicles and equipment	1789.5	7.4	1855.7	7.2	1647.2	6.7
5121	of which – transport equipment	595.8	2.5	845.2	3.3	586.0	2.4
5122	- administrative equipment	854.1	3.5	566.8	2.2	678.3	2.8
5123	- other vehicles and equipment	339.6	1.4	443.7	1.7	382.9	1.6
5130	Other fixed assets	748.7	3.1	815.3	3.2	571.3	2.3
5200	1.2. Inventories	30.1	0.1	56.4	0.2	45.2	0.2
5300	1.3. High value assets	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5400	1.4. Non-produced assets	23.2	0.1	24.0	0.1	7.9	0.0
5411	including land	23.2	0.1	24.0	0.1	7.9	0.0

In 2012, government issued several decrees to grant property to municipalities, change the legitimate target use of the lands, recognize certain land plots as exclusive public interest subject to alienation, including plots owned by municipalities²⁴².

According to the existing legislation, municipally owned organizations may be budget institutions, commercial and non-commercial organizations, which are fully owned by the municipality and commercial organizations where municipalities hold shares. According to another legal act (Article 72 of the Civil Code), national and local authorities are not allowed to act as participants of economic associations or companies. This contradiction has not been removed so far.

In 2012, 67 municipal non-commercial organizations were registered to make their total number 1132 at the end of the reported year. The number of commercial legal entities fully (100%) owned by municipalities is 427, while the number of commercial legal entities holding shares of both the state and municipality was 219.

Majority of municipally owned property was built or acquired decades ago and has undergone physical and moral wear-and-tear since then. Both maintenance and operation of municipally owned property has become a complicated task. Majority of the property is in desperate need of renovation, but the resources of the municipalities are inadequate to do so, while the physical conditions of the assets that are not exploited or only partially exploited gradually deteriorates. Some LSGs are in desperate need of property and various assets to implement their powers, others use what is available in an inefficient manner.

Municipalities frequently use receipts on sales of municipally owned assets to replenish their fund budgets (see Table 11). In 2012 municipal budget revenues generated on sales of immovable property decreased 3.5 times (5470.0 mln drams) relative to the indicators of the previous year, while receipts on sales of lands increased 6.4%, or 610.0 mln drams in absolute terms. Overall, receipts from sales of non-financial assets decreased 38.4%, or 4864.6 mln drams.

²⁴² Government decree N108-A, dated February 2, 2012, on free transfer of external illumination networks by Armenian Electricity Networks Ltd; Government decree N 109-A, dated February 2, 2012, on channeling the receipts generated on privatization of state owned real estate in the amount of 30849.3 thousand drams credited into the fund budget of Noratus municipality of Gegharkunik marz to capital renovation of street illumination infrastructures and drafting master plan of the municipality; Government decree N626-A, dated May 17, 2012, to grant the irrigation system of Jili Lake Water Reservoir valued 812.4 thousand drams to the rural municipalities of Verishen in Syunik marz; Government decree N744-A, dated June 14, 2012, on granting the Ani N1 pump-station (1013,4 square meters) in Shirak marz to Getq rural municipality; Government decree N134-A, dated September 2, 2012, on granting computer equipment to several municipalities in the total amount of 6188.5 thousand drams; Government decree N1118-A, dated September 6, 2012, on granting the school of Sotk secondary school (1205 square meters, valued at 3075.3 thousand drams, and a land plot of 0.11738 hectares) to the rural municipality of Sotk to be used as a kindergarten; Government decree N1269-A, dated October 10, 2012, on transfer of the buildings, stone fence, pool and 0.3930 land plot located at the address of Gogol Street 2 to the Yerevan Municipality, etc. Several decrees were issued to change legitimate target used of lands, namely, decrees N123 and N124-N, dated February 9, 2012; decrees 157-N and 159-N, dated February 16, 2012; decrees N196-N and 209-N, dated February 23, 2012, et cetera; Government decree N1325-N, dated October 18, 2012, on granting the agreement to alienate land plots owned by Davtashen, Yeghnik, Katnaghbyur, Nerkin Sasnashen, and Verin Sasnashen rural municipalities; Government decree N953-N, dated July 19, 2012, on recognizing certain areas within administrative boundaries of Vagharshapat municipality of Armarvir marz as exclusive public interest; and, finally, the government decree N1236-N, dated August 27, 2012, on recognizing certain areas in Kond district of Yerevan as exclusive public interest, etc.

4.2 Municipal development plan and budgeting

According to Article 53 of the Law on Local Self-government, the mayor shall develop the four-year municipal development plan and submit it to the avagani for approval within three months after the establishment of the council; at the same time, Article 54 of the same law defines that in compiling and approving municipal budget, the four-year municipal development plan and the implementation of powers assigned to the municipalities by law shall be taken into consideration.

Table 11: Receipts on sales of non-financial assets of the municipalities, 2010-2012 (mln drams)

Line	Content	2010	2011	2012
1	2	3	4	5
6000	Receipts on non-financial assets	17014.5	17485.9	12621.3
6100	including: on sales of fixed assets	6365.3	7877.0	2407.0
6110	including: receipts on sale of immovable property	4905.0	7538.9	2167.4
6120	receipts on sale of immovable property	0.0	0.3	2.3
6130	receipts on sale of other fixed assets	1460.3	337.8	237.3
6200	Receipts on sales of inventories	0.0	0.0	0.0
6300	Receipts on sales of high value assets	1.0	9.6	5.0
6400	Receipts on sales of non-produced assets	10648.2	9599.3	10209.3
6410	including: receipts on sale of land	10648.2	9599.3	10209.3

Four-year municipal development plan is one of the main documents, which is approved by the avagani. Almost all municipalities in Armenia have four-year development plans, but not all of these are well developed or quality documents. In larger municipalities, particularly, urban ones, which maintain adequate resources and information bases, these plans are more or less realistic and efforts are invested to implement the plans. In smaller municipalities lacking resources and relevant specialists, development plans are merely of formal nature. Taking into consideration municipalities are not obliged to update four-year development plans by law, these oftentimes remain formal without any implication on budget drafting processes.

Municipalities may get involved in state run programs as well by submitting relevant proposals through respective marzpetarans.

Armenian national legislation clearly sets out the municipal budget process, its participants, as well as the required actions and deadlines. According to the existing legislation, the municipal development plan and the budget, once approved, shall be published. Mayors shall secure execution of the municipal budget, and the supervision is implemented by the avagani. On a quarterly basis, mayors communicate information to

the avaganis on the progress in budget execution. Avaganis are entitled to audit municipal budget execution and file relevant addresses to the respective state agencies should violations be identified.

In 2012 no legislative changes associated with budgeting at municipal level took place.

In a large number of municipalities – rural in the first instance – budget processes are incomplete, concomitant with violations of deadlines and established sequence of actions, publicity and transparency of the involved processes is not secured and participation of population is neglected.

The Law on Treasury System regulates and secures the efficient management system of financial assets and liabilities at national and municipal levels, including monetary resource management, accounting of assets and liabilities, and arrangement of municipal budget execution processes and procedures. All resources assigned to the municipalities are accounted into the unified treasury account, likewise the expenditures are made from the same account and pursuant to the rules of procedures established by the state authorized agency. There is only one single case whereby municipalities are allowed to have a bank account in commercial banks, namely, in cases when financial resources donated by physical persons for implementation of agreed projects are to be deposited in banks at the requirement of the donating stakeholders, while the accounts and arrangements should be consented by the state authorized agency and stipulated in the respective decision of the avagani concerned.

An e-governance system of Client Treasury was established in 2011 to manage treasury accounts, enabling use of internet – without paying a visit to the bank – to make payments of stamp duties, fines and penalties, property taxes and other payments assigned to the municipal budgets. In 2012, works were carried out to implement payments of some municipal budget revenues of Yerevan through this system.

4.3 Municipal budget revenues

Total budget revenues of Armenian municipalities in 2012 amounted to 95515.8 mln drams, an increase of 8173.4 mln drams, or 9.4%, versus the previous year (87342.4 mln drams in 2011), reflecting increase in official grants by 6353.9 mln drams, transport property taxes by 554.0 mln drams, local duties by 476.5 mln drams, and other revenues by 1335.7 mln drams (see Table 12). The revenues transferred from reserve fund of the administrative budget to the fund budget also increased over the reported by 2393.3 mln drams. In spite of the overall growth in revenues, the following resources recorded curtail, i.e. real estate property taxes (including land) by 470 mln drams; state duties by 76.7 mln drams; state budget allocation for implementation of delegated powers by 1864.6 mln drams. Impact of other factors is insignificant.

Table 12: Municipal budget revenues and shares in 2010-2012 (in mln drams)

Line	Revenues	2010		2011		2012	
		Amount	Share in total (%)	Amount	Share in total (%)	Amount	Share in total (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1000	Total revenues	84933,8	100	87342,4	100	95515,8	100
1100	including 1. Taxes and duties	18913,5	22,3	19550,7	22,4	20034,5	21,0
1110	including 1.1. Property taxes on real estate (including land tax)	8532,4	10,0	10006,4	11,5	9536,4	10,0
1121	1.2. Property taxes from transportation means	7303,1	8,6	6207,7	7,1	6761,7	7,1 1131
1 . 3 .	Local duties	2296,4	2,7	2544,4	2,9	3020,9	3,2
1151	1.4. State duties	780,5	1,0	791,8	0,9	715,1	0,7
1160	1.5. Other tax revenues	1,1	0	0,4	0	0,4	0
1200	2. Official transfers	39554,4	46,6	42445,8	48,6	48799,7	51,1
1300	3. Other revenues	26465,9	31,1	25345,9	29,0	26681,6	27,9
1342	including: state budget allocations to municipalities for implementation of delegated powers	21573,7	25,4	19688,1	22,5	17823,5	18,7
1392	Transfers from reserve fund of the administrative budget to the fund budget of municipalities	2464,3	2,9	2739,0	3,1	5132,3	5,4

According to the Law on Property and Land Tax Arrears, adopted on March 21, 2012, the payers of land and property taxes are exempt from the delinquent tax obligations (arrears) for the period preceding January 1, 2008, as well as the accrued fines and penalties. The law establishes a number of privileges, including overdue property and land tax payments and exempts from obligation to pay fines and penalties, if the agreements are concluded with the relevant authorities for redemption of obligations accrued by December 31, 2012 and such agreements incorporate payment schedules.

Yerevan continues to hold significant share in the total municipal budgets of Armenia. In 2012, share of Yerevan in total municipal budgets of Armenia increased 1.3% from the previous year to reach 59.9%, including taxes and duties (56.7%), official grants

(48.2%), and state budget allocations to LSGs for implementation of delegated powers (99%) (see Table 13). The share of Yerevan fund budget revenues in total is also large, i.e. 71.5%, including official grants of 60.1%, other revenues of 76.2%, of which revenues of fund budget from transfers made from the reserve fund of the municipal administrative budget of 79.0%.

Own revenues of the municipalities in 2012 amounted to 28892.6 mln drams, or 30.2% of total revenues (versus 25208.5 mln drams, or 28.9% of the previous year, 2011). Irrespective of slight increase as compared to the previous years, municipalities in Armenia remain extent dependent upon official grants to a large extent.

In 2012, aggregate revenues of municipality fund budgets recorded an increase of 2.3 times (7510.4 mln drams) versus 3296.0 mln drams in 2011, while its share increased approximately twice, i.e. 7.9% (3.8% in 2011). Increase of the mentioned indicators is preconditioned by the increase in official grants from the state budget to the municipalities and transfers from the reserve fund of administrative budgets.

Significant is the share of movable (means of transportation) and immovable (including land) property taxes in the total own revenues, i.e. 17.1% (18.6% in 2011). Share of immovable property tax (including land) decreased 1.5% from the indicator of the previous year; despite the overall increase in property tax revenues on the means of transportation, their share in total remained unchanged, i.e. 7.1%. The share of local duties also increased, reaching 3.4% in 2012 from 2.7% in 2010.

Some changes were introduced in the Law on Local Duties and Fees in 2012; in particular, rates of some local duties and fees were modified or new local duties established.

Thus, LSGs were empowered to establish local duties for suppressed natural gas, as well as local duty to issue permits for sales of technical liquids in shops and kiosks in the amount of 30.000-60.000 drams annually²⁴³.

²⁴³ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=78388>, Law on Introduction of amendments and Changes in the Law on Local Duties and Fees, adopted on September 11, LA-178-N.

Table 13: Share of Yerevan budget revenues (including fund) in total revenues of municipal budgets of Armenia in 2012 (in mln drams)

Line	Tax revenues	Total budget revenues			Including fund		
		Total municipal	Including Yerevan	Share of Yerevan (%)	Total municipal	Including Yerevan	Share of Yerevan (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1000	Total revenues	95515,8	57247,7	59,9	7510,4	5373,4	71,5
1100	including 1. Taxes and duties	20034,5	11357,3	56,7	X	X	X
1110	including 1.1. Property taxes from real estate (including land)	9536,4	4635,4	48,6	X	X	X
1121	1.2. Property taxes from the means of transportation	6761,7	4014,5	59,4	X	X	X
1131	1.3. Local duties	3020,9	2316,6	76,7	X	X	X
1151	1.4. State duties	715,1	390,8	54,6	X	X	X
1160	1.5. Other tax revenues	0,4	0,0	0,0	X	X	X
1200	2. Official grants	48799,7	23514,4	48,2	2152,7	1292,7	60,1
1300	3. Other revenues	26681,6	22375,9	83,9	5357,7	4080,7	76,2
1342	including state budget allocations to municipalities for implementation of delegated powers	17823,5	17648,8	99,0	X	X	X
1392	Transfers from reserve fund of the administrative budget to the fund budgets of municipalities	5132,3	4054,7	79,0	5132,3	4054,7	79,0

It was also set up that the rates of duties for permits to sell liquid, oil-based, and/or suppressed gas and technical liquids in the retail shops in the bordering and highly mountainous settlements on the government list will be in the range of 50.000-100.000 drams annually, and the rates of local duties for sale of technical liquids will be 10.000-20.000 drams annually²⁴⁴.

²⁴⁴ Ibid.

The amendment to the Law on Local Duties and Fees adopted on December 6, 2012, established a new local duty to obtain permit for establishment of a public catering business and use of the name of the municipality in the brand names. The rates of the local duty established for the latter is in the range of 50.000-100.000 drams per annum.

The same law amended the local duty paid for permit of construction of buildings and structures (including non-permanent construction). Previous rate was up to 70000 drams for 1001 and more square meters of construction facilities, and it was replaced by the following rates: 50.000 drams for 1001-3000 square meters of construction space and up to 100.000 for space of 3000 and more square meters. The rate of local duty applicable to alcoholic beverages also changed. Previous rate of 350 drams per day was superseded by 0-350 drams per day but for one square meter of space where such beverages are sold²⁴⁵.

Official transfers increased in 2012 versus the previous years, the majority of the increase (95.6%) attributed to domestic official grants (99,4% in 2011, and 95,9% in 2010), which was the case in the previous periods as well (see Table 14). Financial equalization subsidies from the state budget did not undergo any substantial change, but their share significantly decreased in the total of official grants (66,5% in 2012, 76,4% in 2011, and 82,0% in 2010). Other subsidies from the state budget drastically increased (7287,1 mln drams in 2012, 3014,1 mln drams in 2011, and 66,3 mln drams in 2010), their shares also augmented. Subventions also increased (6918,4 mln drams in 2012, 6739,3 mln drams in 2011, and 5448,4 mln drams in 2010). Relative to the previous year a significant increase was recorded in capital transfers from the state budget as earmarked financing (subventions), i.e. 2148,2 mln drams in 2012, 263,7 mln drams in 2011, 1565,8 mln drams in 2010.

Share of other revenues also decreased to 27.9% (31.1% in 2010; and 29% in 2011); significant part of these, as in the previous years, reflects state budget resources received for implementation of delegated powers (17823.5 mln drams out of 26681.6 mln drams).

As in the previous years, in 2012 no allocations were made to the municipal budgets from other types of tax revenues (such as income tax, profit tax).

²⁴⁵ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=80202>

Table 14: Official grants as revenues of municipal budgets in 2010-2012 (in mln drams)

		2010		2011		2012	
		Amount	Share in total (%)	Amount	Share in total (%)	Amount	Share in total (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1200	2. Official grants	39554,4	46,6	42445,8	48,6	48799,7	51,1
	including						
1210	2.1 Current foreign grants received from other states	0	0	0,7	0	4,2	0
1220	2.2 Capital foreign grants received from other states	4,6	0	0	0	0	0
1230	2.3 Current foreign grants received from international organizations	4,8	0	0	0	1,7	0
1240	2.4 Capital foreign grants received from international organizations	42,7	0,1	1,0	0	0	0
1250	2.5 Current domestic grants received from other levels of government	37936,5	95,9	42170,2	99,4	46641,1	95,6
	of which						
1251	a) financial equalization subsidies from the state budget	32421,8	82,0	32416,8	76,4	32435,5	66,5
1254	b) other subsidies from the state budget	66,3	0,2	3014,1	7,1	7287,1	14,9
1257	c) earmarked allocations from the state budget (subventions)	5448,4	13,8	6739,3	15,9	6918,4	14,2
1260	2.6 Capital domestic grants, received from other levels of government	1565,8	4,0	273,9	0,6	2152,7	4,4
	including						
1261	a) earmarked allocations from the state budget to finance capital expenditures (subventions)	1565,8	4,0	263,7	0,6	2148,2	4,4
1262	b) grants received from other municipalities of Armenia for financing capital expenditures	0	0	10,2	0	4,5	0

4.4 Debt management

Allocation of budget loans, credits and letters of guarantees to the municipalities is implemented in accordance with the Law on Local Self-government and Law on Budgetary System, as well as rules of procedures adopted under government decrees. Pursuant to the Law on Budgetary System (Article 30), the mayor, by a relevant decision of the avagani, may receive budget loans with the objective of timely execution of budget expenditures if consented by the state authorized agency, or conclude a loan agreement or issue municipal securities with the objective to make investments to develop municipal social infrastructures under a condition that the annual amount to be repaid according to the schedule of repayments within the budget year and the plan of redemption of securities, i.e. the aggregate of principal and interest obligations shall not be over and above 20% of the municipal fund budget revenues for the given year. According to the Article 20 of the same law, the maturity date of municipal budget loans may not be longer than six months and shall be subject to repayment by borrowers within the same budget year when they were received.

Borrowings may be received from the state budget and budgets of other municipalities. It should be mentioned that the rights to extend loans from municipal budget are limited hence these are provided in exceptional cases.

As of January 1 2013, actual municipal budget deficit is 1939.1 mln drams, of which profit of the administrative budget is 2526.6 mln dram, and the deficit of fund budget is -4465.7 mln drams. Budget deficit was primarily financed from the retained revenues formed as of the beginning of the financial year. In 2012 municipalities received loans of 2.4 mln drams, which were repaid in full, while credits were not extended hence not received. Total 5.7 mln drams of loans received in the preceding periods were repaid, including 3.9 mln drams to the state budget and 1.8 mln drams to other sources.

Rules of procedures for issue and allocation of municipal securities were not established hence municipalities did not issue securities in 2012.

4.5 Financial accountability

National legislation (Law on Local Self-government and Law on Budgetary System) clearly establishes the rules of procedures and timing of the reports and communication on the municipal budget.

According to Article 35 of the Law on Budgetary System, mayors will submit quarterly communications on municipal budget execution to the avagani and the marzpet (regional governor) before the 15th of the month following the end of the reported quarter (in Yerevan these are submitted to the avagani and the Ministry of Territorial Administration). Mayors will submit the annual budget execution report to the avagani before March 1 of the year subsequent to the reported year, and the report shall be

discussed and approved accompanied by independent audit findings prior to March 20. Annual budget execution report shall be compiled in conformity with the requirements of the law, formats established by the state authorized agency and encompass data on justification of the revenues and expenditures of the municipal budget in the reported year, directions and amounts of spending from reserve fund, debt and debt service, and other information. Upon the approval of the budget execution report by the avagani, the mayor shall submit it to the respective marzpet. Supervision over the execution of Yerevan municipal budget will be carried out by the Chamber of Control and the government of Armenia.

With the objective to secure publicity of municipal budgets, within three days upon submission of the budget document to the avagani the draft decision on budget will be published in the local press(Law on Budgetary System, Article 36). Within a month after the end of each quarter, information shall be published on quarterly execution of the budget, and within five days after the approval of the annual budget execution report the document will be published in the local press. It should be mentioned that the requirements of the law are oftentimes not respected for a variety of reasons. In particular, majority of small rural municipalities do not publish either the budget or execution reports.

The Law on Internal Audit adopted on December 22, 2010 launched the process of establishing internal audit systems in the RA public sector, which will progress in a phased manner. According to the time-table established by Appendix 3 of the government decree N1233-N, dated August 11, 2011, internal audit systems will be introduced in the national government agencies and local self-government bodies effective April 1, 2012, only in Yerevan yet. The same decree defined the professional standards of internal audit and rules of behavior.

A vast majority of the municipalities do not yet implement internal audit. Their number is particularly big in rural municipalities with tiny population, many of which do not even have the position of the internal audit on their staff-lists.

The number of municipalities that initiate audit still remains very small, primarily because of the scarcity of financial resources available thereto.

5. Relevance of LSG powers and financial resources

According to the European Charter of Local Self-government, financial resources of the municipalities should be proportionate to the powers assigned thereto by the Constitution and/or legislation²⁴⁶. This provision is reflected in the Law on Local Self-government as one of the principles of the local self-government, i.e. the relevance of the powers of the municipalities and the financial resources available thereto.

Based on the international experience in estimating relevance of financial resources and LSG powers, Communities Finance Officers Association NGO selected and evaluated a set of indicators of 2004-2011²⁴⁷. The results of the evaluations along the same indicators for 2012 are set out below.

Shares of local budgets in total public spending and gross domestic product (GDP) characterize the level of decentralization in the country under review²⁴⁸. In the countries of European Union, average shares of all levels of local self-government in total public spending, i.e. municipal and regional, in 2010 and 2011 was 33.5% in 2010, 34% in 2011, and their shares in GDP the values are 17.0% in 2010 and 16.7% in 2011, respectively (see Table 15).

In 2010 and 2011, the share of average local (municipal) expenditures in total public spending was 27.0% in 2010 and 24.3% in 2011, respectively; the same shares in GDP were 13.6% in 2010 and 11.9% in 2011. For instance, share of only local (municipal) expenditures in total public spending in Germany in 2011 was 17.5%, and 8.5% in GDP, in Spain these indicators were 15.5% and 6.5%, in Austria 16.0% and 8.0%, and in Belgium 12.5% and 7.5%, respectively.

In 2012 share of aggregate municipal budgets in consolidated budget of Armenia was 9.8% in revenues and 9.4% in expenditures (see Appendix 4). Relative to the previous year, these indicators increased in 2012 by 0.2% and 0.6%, respectively. Nevertheless, Armenia is significantly behind the EU countries in respect of these indicators, approximately 3.6 times less than European average, and is ahead of only Greece, Cyprus and Malta (see Table 15).

The share of aggregate municipal budget expenditures in the country's GDP in 2004-2009 fluctuated in the range of 1.3-1.7%, 2.3-2.4% in 2010-2011, and it was 2.45% in 2012²⁴⁹. This last indicator is about 6.8 times less than average European and is higher only than that for Cyprus and Malta (see Table 15).

Thus, it can be stated that the level of decentralization in Armenia is significantly

²⁴⁶ European Charter of Local Self-government, Article 9, Clause 2.

²⁴⁷ See: Local Self-government Reforms in Armenia (2004-2006), Book 2, edited by D. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2008, pages 62-85; Local Self-government Reforms in Armenia (2007 and 2008), Book 3, edited by D. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2009, pages 26-31 and 95-99; Local Self-government Reforms in Armenia (2009 and 2010), Book 4, edited by D. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2011, pages 33-47 and 127-138; and Local Self-government Reforms in Armenia (2011), Book 5, edited by D. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2012, pages 32-46.

²⁴⁸ Public expenditures in Armenia encompass expenditures of the consolidated budget, and GDP means nominal GDP.

²⁴⁹ 2012 annual nominal GDP of Armenia in current prices was 3,981.5 bln drams, source: www.minfin.am

lower than that in the EU countries.

Actual execution of revenues and expenditures of 2012 municipal budget of Armenia versus the annual approved plans are tangibly higher than versus annual adjusted plans (see Table 16). More specifically, in the case of revenues, budget execution in all municipal budgets of the country (including Yerevan) in 2012 versus the annual approved plan was 94.2% and 89.5%. In the case of expenditures the respective indicators are 92.3% and 85.4%. This means that there are still certain issues and challenges in the municipalities, which are associated with accurate projections of revenues and expenditures, planning and execution at subsequent stages of budgeting.

Table 15: Shares of municipal budget expenditures in total public spending and GDP in Armenia and countries of the European Union (2010 and 2011 data)²⁵⁰

Countries	Local expenditures in public spending (%)		Local expenditures in GDP (%)	
	2010	2011	2010	2011
Denmark	64,5	64,5	33,0	37,5
Spain	53,0	54,5	24,0	24,0
Sweden	48,5	49,0	26,0	25,5
Germany	44,5	46,0	21,0	21,0
Belgium	42,5	42,0	22,5	22,5
Finland	41,0	41,0	23,0	22,0
Austria	34,0	33,5	19,0	17,5
Holland	34,0	33,0	18,0	17,0
*average EU countries	33,5	34,0	17,0	16,7
Poland	33,0	32,5	15,0	14,0
Italy	31,5	31,0	16,5	15,5
Great Britain	28,5	27,5	14,5	13,5
Lithuania	28,5	26,5	12,0	10,5
Latvia	28,0	28,0	12,5	11,5
Czech Republic	27,5	27,5	12,0	12,0
Hungary	25,0	23,0	12,5	11,5
Estonia	25,0	25,0	10,0	9,5
Romania	23,5	26,0	10,0	10,0
France	21,5	21,5	12,0	12,0
Slovenia	21,0	19,0	10,0	9,5
Bulgaria	18,5	19,0	7,0	7,0
Slovakia	18,0	18,0	7,5	7,0
Portugal	13,0	13,5	7,0	7,0
Luxemburg	12,5	13,0	5,0	5,5
Ireland	10,5	13,5	7,0	6,5
*Armenia	8,5	8,8	2,4	2,34
Greece	6,0	6,0	3,5	3,0
Cyprus	4,5	4,5	2,5	2,0
Malta	1,5	1,5	1,0	1,0

²⁵⁰ Source: Subnational public finance in the European Union, Dexia, July, 2011; and Subnational public finance in the European Union, Dexia, June, 2012

Comparing data on actual execution of budget revenues and expenditures of all municipalities in Armenia (including Yerevan) in 2012 with the same indicators of 2011, it is easy to notice that the differences in revenue data are not substantial at all, i.e. 94.2% and 89.5% in 2012, and 94.7% and 90.2% in 2011, while in terms of the indicators of expenditure execution of all municipal budgets there was a decrease of some 1-3%, i.e. 92.3% and 85.4% in 2012, and 89.5% and 84.4% in 2011.

Table 16: Annual approved, adjusted plans and actual execution of aggregate revenues, expenditures and deficits of municipal budgets of Armenia in 2012 (in thousand drams)²⁵¹

N	Articles	2012p.				
		Annual approved plan	Annual adjusted plan	Actual	Percent of execution versus approved plan, %	Percent of execution versus adjusted plan, %
	All municipal budgets of Armenia					
1	Revenues, total	101,391,635.7	106,764,902.1	95,515,791.4	94.2	89.5
2	Expenditures, total	105,621,586.9	114,072,221.6	97,454,938.5	92.3	85.4
3	Proficit (+) or deficit (-)	-4,229,951.2	-7,307,319.6	-1,939,147.1	x	x
	including budget of Yerevan					
1	Revenues, total	63,716,652.5	67,634,655.6	57,247,696.3	89.8	84.6
2	Expenditures, total	63,766,652.5	69,747,383.7	59,085,702.5	92.7	84.7
3	Proficit (+) or deficit (-)	-50,000.0	-2,112,728.1	-1,838,006.3	x	x
	including budgets of all municipalities except Yerevan					
1	Revenues, total	37,674,983.2	39,130,246.5	38,268,095.1	101.6	97.8
2	Expenditures, total	41,854,934.4	44,324,837.9	38,369,236.0	91.6	86.6
3	Proficit (+) or deficit (-)	-4,179,951.2	-5,194,591.5	-101,140.8	x	x

Approved and adjusted budget revenues of Yerevan municipality in 2012 were executed at 89.8% and 84.6% respectively, expenditure execution shares being 92.7% and 84.7% (see Table 16). Execution of budget revenues of Yerevan municipality in 2012 actually is about 5% lower than that of all municipalities (including Yerevan), while the execution of expenditures is not much different.

²⁵¹ Sources: www.minfin.am and www.yerevan.am

In comparing actual execution of revenues and expenditures of Yerevan 2012 budget with the same indicators of 2011, it becomes evident that execution percents of both revenues (89.8% and 84.6%) and expenditures (92.7% and 84.7%) in 2012 show a 1-3% decrease versus the indicators of 2011 (91.7% and 85.6% in revenues and 90.0% and 83.5% in expenditures).

Approved and adjusted 2012 annual revenue plans for all municipalities of Armenia (Yerevan excluded) were executed at 101.6% and 97.8%, respectively, and expenditure plans at 91.6% and 86.6% (see Table 15). In fact, 2012 aggregate revenue execution by all municipalities of Armenia (excluding Yerevan) is about 8% higher than execution of revenues of all municipal budget of Armenia (including Yerevan), while the execution of expenditures are not noticeably different.

Table 17: Per capita revenue and expenditure of municipal budget of Armenia in 2008-2012 (in Armenian drams and US Dollars)*

Indicators	2008	2009	2010	2011	2012
Total number of population in Armenia as of the end of the year (thousand people)	3,238.0	3,249.5	3,262.6	3,021.4	3,026.9
Total number of population of Yerevan as of the end of the year (thousand people)	1,107.8	1,111.3	1,060.1	1,061.1	1,066.3
Population of Armenia (excluding Yerevan) as of the end of the year (thousand people)	2,130.2	2,138.2	2,202.5	1,960.3	1,960.6
Average exchange rate of US Dollar (dram)	306	363	374	373	402
Annual inflation (%)	109.0	103.4	108.2	107.7	102.6
Per capita actual revenue of municipal budgets (dram)	15,973	16,182	26,033	28,908	31,556
Per capita actual revenue of Yerevan municipal budget (dram)	13,664	17,765	46,019	48,203	53,688
Per capita actual revenues of municipal budgets (excluding Yerevan) (dram)	17,180	15,359	16,413	18,464	19,519
Per capita actual revenue of municipal budgets of Armenia (US Dollar)	52.2	44.6	69.6	77.5	78.5
Per capita revenue of Yerevan budget (US Dollar)	44.7	48.9	123.0	129.2	133.6

*) Source: www.armstat.am and www.minfin.am

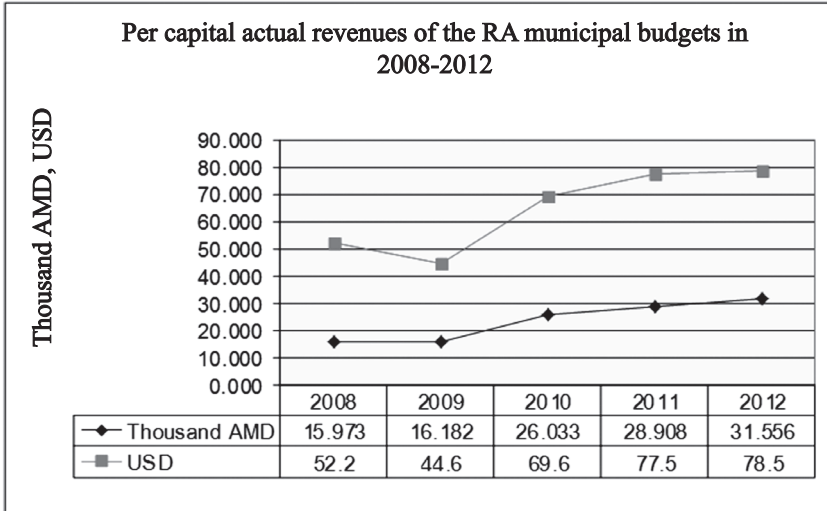
Per capita actual revenue of municipal budgets of Armenia (excluding Yerevan) (US Dollar)	56.1	42.3	43.9	49.5	48.6
Per capita actual expenditure of municipal budgets (dram)	17,185	15,189	25,325	29,494	32,196
Per capita actual expenditure of Yerevan budget (dram)	13,812	15,974	45,175	49,472	55,412
Per capita actual expenditure of all municipal budgets (excluding Yerevan) (dram)	18,939	14,789	15,770	18,680	19,570
Per capita actual expenditure of municipal budgets of Armenia (US Dollar)	56.2	41.8	67.7	79.1	80.1
Per capita actual expenditure of Yerevan budget (US Dollar)	45.1	44.0	120.8	132.6	137.8
Per capita actual expenditure of Armenian municipal budgets (excluding Yerevan) (US Dollar)	61.9	40.7	42.2	50.1	48.9

Important relative indicators of financial adequacy of the municipalities include per capita revenues and expenditures of municipal budgets. **Per capita actual revenues of municipal budgets** (including Yerevan) in 2008-2012 (see Table 17, and Diagram 1) in absolute terms have significantly increased over the years, from 15,973 drams in 2008 (about 52.2 USD) to 26,771 dram (approximately 78.5 USD) in 2012.

Accordingly, per capita actual expenditures of municipal budgets (including Yerevan) in 2008-2012 (see Table 21, and Diagram 2) increased from 17,185 drams (approximately 56.2 USD) in 2008 to reach 32,196 drams (approximately 80.1 USD) in 2012.

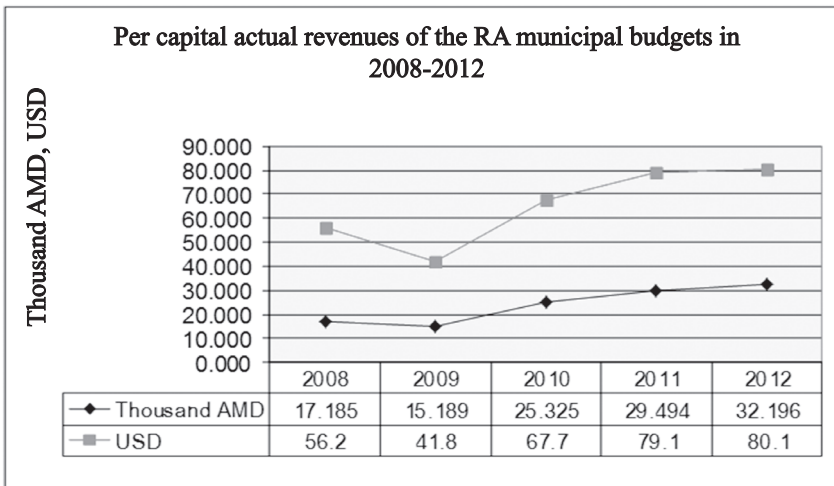
Drastic increase of these indicators since 2010 is mainly preconditioned by inclusion of the budget data of Yerevan as a municipality effective in aggregate budget database of the municipalities of Armenia since 2010.

Diagram 1: Per capita actual revenues of the RA municipal budgets in 2008-2012 (in drams and US dollars)

Per capita actual budget revenues of Yerevan budget in 2008-2012 in absolute terms significantly increased over the years from 13,664 drams (approximately 44.7 USD) in 2008 to 53,688 drams (approximately 133.6 USD) in 2012. The actual per capita expenditures of Yerevan budget in 2008-2012, in turn, also increased from 13,812 drams (approximately 45.1 USD) in 2008 to 55,412 drams (approximately 137.8 USD) in 2012.

Diagram 2: Per capita actual expenditures of the RA municipal budgets in 2008-2012 (in drams and US dollars)

Actual dram denominated per capita expenditures of Armenian municipalities (excluding Yerevan) in 2008-2012 (see Table 21) in absolute terms have increased over the years from 17,180 drams in 2008 to only 19,519 drams in 2012, while in USD terms these expenditures have decreased from about 56.1 USD in 2008 down to approximately 48.6 USD in 2012. Per capita actual expenditures of municipal budgets of Armenia (excluding Yerevan) in 2008-2012 downsized from 18,939 drams (around 61.9 USD) in 2008 to 19,570 drams (approximately 48.9 USD) in 2012.

At the same time, the inflation persisting in Armenia taken into account the total per capita expenditures incurred on service delivery by municipalities did not significantly change over the reviewed years nor had any positive impact on the general living standards of the population while in case of population in rural and small / middle urban municipalities, vice versa, the impact was negative.

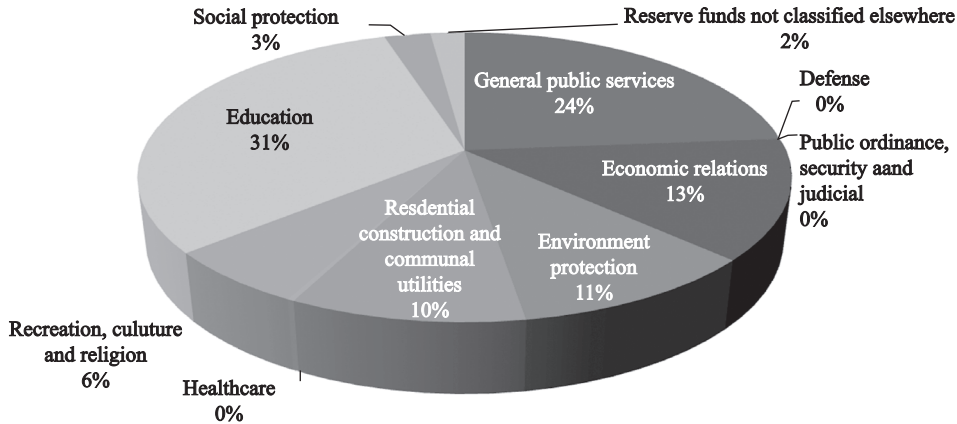
A distinct group of indicators is represented by the adequacy of financial resources with the LSG powers by sectors of activities or, in other words, the **municipal budget expenditures according to the functional classification** (see Table 22). In 2012, share of general services in total spending of the RA municipalities (including Yerevan) was 23.9% reflecting 2.1% decrease from this indicator for 2011, i.e. 26.0% (see Diagram 3).

In 2012, the largest share in total municipal spending is attributed to education sector, 31.4% (32.5% in 2011), including pre-school education 12.1%; elementary general education 5.2%, secondary general education 6.9%, extra-curricular training 4.8%, and education not classified elsewhere 2.4%.

Relative to 2011, more than double decrease was recorded in the share of expenditures in recreation, culture and religion in 2012 total expenditures of municipal budgets of Armenia, i.e. 6.2% (12.9% in 2011). This is preconditioned by more than four-fold decrease of this indicator in 2012 budget of Yerevan, where it is 3.6% (in 2011 it was 14.8%, and such unprecedented value stems from implementation of delegated powers of Yerevan LSGs). Shares of other expenditures allocated to other social sectors of 2012 municipal budgets, relative to previous years, are approximately at the same level and do not hold any significant share in total spending, namely, 2.7% of social protection (2.4% in 2011), and 0.3% of health (0.2% in 2011).

Shares of economic expenditures associated with public services in total spending of 2012 municipal budgets (including Yerevan) remained almost unchanged from the values recorded in 2011. More specifically, this indicator in transport sector was 24.2% (again, preconditioned by its high indicator in the Yerevan budget, i.e. 35.0%), in residential construction and communal utilities sector (water supply, external illumination, community development, etc) 9.8%, in environment protection sector (trash removal, waste water removal, etc) 10.5% and so on.

Diagram 3: Shares of actual budget expenditures of the RA municipalities in total municipal spending, 2012 (functional classification)

Shares of expenditures by functional classification in *Yerevan 2012 budget* tangibly differ from shares of all municipal budgets expenditures of Armenia (see Table 18).

Table 18: Actual budget expenditures of the RA municipalities (including and excluding Yerevan) and actual budget expenditures of Yerevan municipality of 2012 (functional classification)

N	Expenditures	2012					
		Actual budget expenditures of the RA municipalities (including Yerevan), thousand drams	Share, %	Actual expenditure of Yerevan, thousand drams	Share, %	Actual budget expenditures of the RA municipalities (excluding Yerevan), thousand drams	Share, %
	Total expenditures*, including	97,454,938.5	100	59,085,702.5	100	38,369,236.0	100
	Administrative budget	90,611,108.2	93.0	55,709,892.8	94.3	34,901,215.4	91.0
	Fund budget	11,976,129.4	12.3	7,430,549.4	12.6	4,545,580.0	11.8
1	General public services	23,082,051.4	23.9	6,536,699.5	11.1	16,545,351.9	43.1
2	Defense	44,494.7	0.0	40,877.6	0.1	3,617.1	0.0
3	Public ordinance, security and judicial	1,750.0	0.0	0.0	0.0	1,750.0	0.0
4	Economic relations, including	12,968,356.2	13.3	12,883,860.0	21.8	84,496.2	0.2
4.1	General economic, commercial and labor relations	9,574.1	0.0	0.0	0.0	9,574.1	0.0
4.2	Agriculture, forestry, fishery and hunting	889,875.3	0.9	453,193.0	0.8	436,682.3	1.1

4.3	Fuel and energy	190,604.2	0.2	0.0	0.0	190,604.2	0.5
4.4	Mining, industry and construction	700.0	0.0	0.0	0.0	700.0	0.0
4.5	Transport	23,599,438.6	24.2	20,669,999.7	35.0	2,929,438.9	7.6
4.6	Communication	1,092.6	0.0	0.0	0.0	1,092.6	0.0
4.7	Other sectors	40.0	0.0	0.0	0.0	40.0	0.0
4.8	Survey and drafting in economic relations	5,876.0	0.0	0.0	0.0	5,876.0	0.0
4.9	Economic relations (not classified elsewhere)	-11,728,844.6	-12.0	-8,239,332.7	-13.9	-3,489,511.9	-9.1
5	Environment protection, including	10,193,447.0	10.5	7,042,640.8	11.9	3,150,806.2	8.2
5.1	Garbage removal	7,584,426.0	6.3	5,020,004.6	8.5	2,564,421.4	6.7
5.2	Waste water removal	165,638.9	0.2	0.0	0.0	165,638.9	0.4
5.3	Fight against environment pollution	71,933.7	0.1	37,470.2	0.1	34,463.5	0.1
5.4	Biodiversity and nature protection	106,879.8	0.1	0.0	0.0	106,879.8	0.3
5.5	Survey and drafting in environment protection	1,715.0	0.0	0.0	0.0	1,715.0	0.0
5.6	Environment protection (not classified elsewhere)	2,262,853.6	2.5	1,985,166.1	3.4	277,687.5	0.7
6	Residential construction and communal utilities, including	9,552,065.8	9.8	6,187,712.2	10.5	3,364,353.6	8.8
6.1	Residential construction	1,460,169.7	1.5	1,201,347.6	2.0	258,822.1	0.7
6.2	Community development	290,030.8	0.3	0.0	0.0	290,030.8	0.8
6.3	Water supply	942,426.5	1.0	192,604.4	0.3	749,822.1	2.0
6.4	External illumination	3,452,285.3	3.5	2,075,575.0	3.5	1,376,710.3	3.6
6.5	Survey and drafting in residential construction and communal utilities	27,427.4	0.0	5,991.0	0.0	21,436.4	0.1
6.6	Residential construction and communal utilities (not classified elsewhere)	3,379,726.1	3.5	2,172,194.2	3.7	1,207,531.9	3.1
7	Healthcare	302,037.9	0.3	238,760.2	0.4	63,277.7	0.2
8	Recreation, culture and religion	6,031,294.0	6.2	2,153,878.2	3.6	3,877,415.8	10.1
9	Education	30,643,432.5	31.4	21,303,469.9	36.1	9,339,962.6	24.3
9.1	Pre-school education	11,833,788.7	12.1	6,032,083.2	10.2	5,801,705.5	15.1
9.2	Elementary general education	5,075,344.6	5.2	4,989,747.0	8.4	85,597.6	0.2
9.3	Secondary general education	6,697,183.5	6.9	6,602,362.8	11.2	94,820.7	0.2
9.4	Extra-curricular training	4,703,356.1	4.8	1,664,441.1	2.8	3,038,915.0	7.9
9.5	Education (not classified elsewhere)	2,333,759.6	2.4	2,014,835.8	3.4	318,923.8	0.8
10	Social protection	2,662,060.3	2.7	915,516.8	1.5	1,746,543.5	4.6
11	Reserve funds not classified elsewhere *	1,973,948.7	2.0	1,782,287.3	3.0	191,661.4	0.5

*) Excluding transfers from reserve fund of the administrative budget to the fund budget;

In the budgets of the RA municipalities (including Yerevan): 5,132,299.1 thousand drams; in Yerevan municipal budget: 4,054,739.7 thousand drams; in the budgets of the RA municipalities (excluding Yerevan): 1,077,559.4 thousand drams.

The share of general services in Yerevan budget of 2012 is twice less than the same indicator for all other municipalities, i.e. 11.1% (versus 13.4% in 2011). Share of education expenditures is higher in 2012 Yerevan budget, than in the aggregate budgets of all municipalities, i.e. 36.1% (versus 38.2% in 2011), including 10.2% in pre-school education, 8.4% in elementary general education, 11.2% in secondary general education, 2.8% in extra-curricular training, and 3.4% in education not classified elsewhere. This is mainly preconditioned by implementation of state delegated powers by Yerevan municipality in the elementary, general and secondary education sector and allocation of relevant financing from the state budget.

Shares of expenditures of 2012 Yerevan budget in other social sectors remained at approximately same values as in the previous year with the exception of recreation, culture and religion, which was 3.6% in 2012 versus 14.8% in 2011. In social protection it was 1.5% (0.9% in 2011) and in health 0.4% (0.3% in 2011).

Shares of expenditures incurred on delivery of public economic services in 2012 budget of Yerevan include: transport 35.0% (27.6% in 2011), residential construction and communal utilities (water supply, external illumination, community development, etc.) 10.5% (14.3% in 2011), environment protection (garbage removal, waste water removal, etc.) 11.9% (10.3% in 2011), etc.

Shares of expenditures in the 2012 *municipal budgets (excluding Yerevan) by functional classification* significantly differ from shares in total spending of both municipal budgets (excluding Yerevan) and of Yerevan budget. More specifically, share of general public service expenditures in 2012 municipal budgets of Armenia (excluding Yerevan) is the highest, i.e. about 43.1% of total spending (44.0% in 2011). The second largest share of expenditures goes to education sector, namely 24.3% (24.4% in 2011), including pre-school education 15.1%, elementary general education 0.2%, secondary general education 0.2%, extra-curricular training 7.9% and education not classified elsewhere 0.8%.

Shares of expenditures in other social sectors incurred by RA municipalities of Armenia (excluding Yerevan) in 2012 remained almost unchanged relative to the previous year, namely culture and religion 10.1% (10.1% in 2011), social protection 4.6% (4.5% in 2011), and healthcare 0.2% (0.1% in 2011).

Shares of public economic services incurred by the RA municipalities (excluding Yerevan) in 2012 account for 8.8% (8.0% in 2011) in residential construction and communal utilities (external illumination, water supply, community development, etc.), 8.2% (7.7% in 2011) in environment protection (trash removal, removal of waste water, et cetera), and 7.6% (9.3% in 2011) transport, etc.

Another indicator of relevance between the LSG powers and financial resources is existence of **non funded or under-funded powers**. In other words, there are a number of LSG powers (including in delivery of public services) stipulated by the Law, which in many municipalities – and particularly in rural and small urban ones – are not implemented at all or are implemented only partially (because of scarcity of financial resources and other reasons). The powers in this category include delivery of crucial

public services, such as garbage removal, planting, water supply and waste water removal, fight against environment pollution, community development, etc. Correlation among types of municipal budget expenditures (current and capital/non-financial assets) may be drawn by observing **economic classification of budget expenditures**. Share of capital/non-financial assets in all municipalities of Armenia (including Yerevan) in 2012 in total spending was 12.2%, but the analysis of capital expenditures funded through receipts on sales of non-financial assets (12,621,309.4 thousand drams, or 13.0%) shows that shares of capital expenditures account for 25.2% of total municipal spending (see Table 19).

Observation of the values of current and capital expenditures of municipal budgets of Armenia (including Yerevan) in the total expenditures over the recent five years, i.e. 2008-2012 (see Diagram 4) shows that in 2008-2009 share of capital expenditures in total spending diminished from 28.5% down to 19.2% (approximately one third), and in 2010-2011 it consistently increased to reach 28.9%; however, in 2012 this share again displayed decreasing trends and reached 25.2%.

The picture of current and capital expenditures is different in case of Yerevan budgets for 2008-2012. In the 2008-2012 budgets of former neighborhood districts and Yerevan Municipality, current expenditures held huge share hence capital spending was incomparably lower. 2010-2012 budgets of Yerevan maintained 8.7%, 7.6% and 12.6% of capital expenditures in total spending. Nevertheless, capital expenditures funded through receipts on sales of non-financial assets taken into consideration (11,534,766.4 thousand drams or 17.4% in 2010, 13,241,236.7 thousand drams or 25.2% in 2011, and 9,121,303.0 thousand drams or 15.4% in 2012), the shares of capital expenditures in total spending accounted for 26.1%, 32.8% and 28.0%, respectively (see Table 23 and Diagram 5), which are relatively higher than the same indicators of all municipalities of Armenia (including Yerevan) and significantly higher than the same indicators of all municipalities (excluding Yerevan) of Armenia (see Table 23).

Table 19: Actual budget expenditures of the RA municipalities (including and excluding Yerevan) and Yerevan municipality (economic classification)

N	Expenditures	2012					
		Actual budget expenditures of the RA municipalities (including Yerevan), thousand drams	Share, %	Actual expenditure of Yerevan, thousand drams	Share, %	Actual budget expenditures of the RA municipalities (excluding Yerevan), thousand drams	Share, %
	TOTAL EXPENDITURES* (A+B+C)	97,454,938.5	100	59,085,702.5	100	38,369,236.0	100
A	CURRENT EXPENDITURES*	85,502,883.2	87.7	51,674,429.4	87.5	33,828,453.8	88.1
1	Remuneration, including	18,328,234.1	18.8	4,598,786.2	7.8	13,729,447.9	35.8
	<i>Salaries and bonus payments</i>	15,552,718.7	16.0	4,082,242.6	6.9	11,470,476.1	29.9
	<i>Actual social security payments</i>	2,775,515.4	2.8	516,543.6	0.9	2,258,971.8	5.9

2	Acquisition of services and goods	34,981,388.4	35.9	26,208,030.6	44.4	8,773,357.8	22.9
3	Interest payments	1,880.5	0.0	0.0	0.0	1,880.5	0.0
4	Subsidies	18,241,944.5	18.7	11,123,605.7	18.8	7,118,338.8	18.6
5	Grants	3,787,805.5	3.9	1,771,213.8	3.0	2,016,591.7	5.3
6	Social benefits and pensions	2,138,804.0	2.2	361,673.8	0.6	1,777,130.2	4.6
7	Other expenditures*, including	8,022,826.2	8.2	7,611,119.4	12.9	411,706.8	1.1
	<i>Reserve funds*</i>	<i>1,973,948.7</i>	<i>2.0</i>	<i>1,782,287.3</i>	<i>3.0</i>	<i>191,661.4</i>	<i>0.5</i>
	<i>Transfers from reserve funds of administrative budgets to the fund budgets of the municipalities</i>	<i>5,132,299.2</i>	<i>5.3</i>	<i>4,054,739.6</i>	<i>6.9</i>	<i>1,077,559.6</i>	<i>2.8</i>
B	NON-FINANCIAL ASSET EXPENDITURES	24,573,364.7	25.2	16,532,576.1	28.0	8,040,788.6	21.0
1	Fixed assets	24,520,295.4	25.2	16,494,152.1	27.9	8,026,143.3	20.9
2	Inventories	45,167.3	0.0	38,424.0	0.1	6,743.3	0.0
3	High-value assets	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4	Non-produced assets	7,902.0	0.0	0.0	0.0	7,902.0	0.0
C	RECEIPTS ON SALE OF NON-FINANCIAL ASSETS	-12,621,309.4	-13.0	-9,121,303.0	-15.4	-3,500,006.4	-9.1
1	Receipts on sales of fixed assets	-2,407,013.0	-2.5	-2,075,013.9	-3.5	-331,999.1	-0.9
2	Receipts on sale of inventories	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	Receipts on sale of high-value assets	-5,011.0	-0.0	0.0	0.0	-5,011.0	-0.0
4	Receipts on sale of non-produced assets	-10,209,285.3	10.5	-7,045,109.3	-11.9	-3,164,176.0	-8.2

*) Excluding transfers from the reserve fund of the administrative budget to the fund budget of municipalities

Diagram 4: Shares of current and capital expenditures in total budget spending of municipalities of Armenia for 2008-2012 (including Yerevan), %

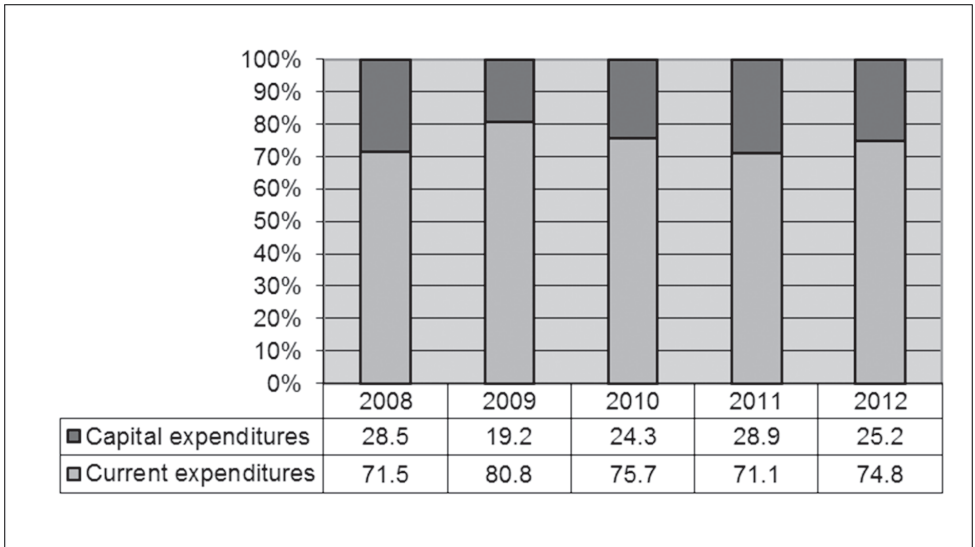
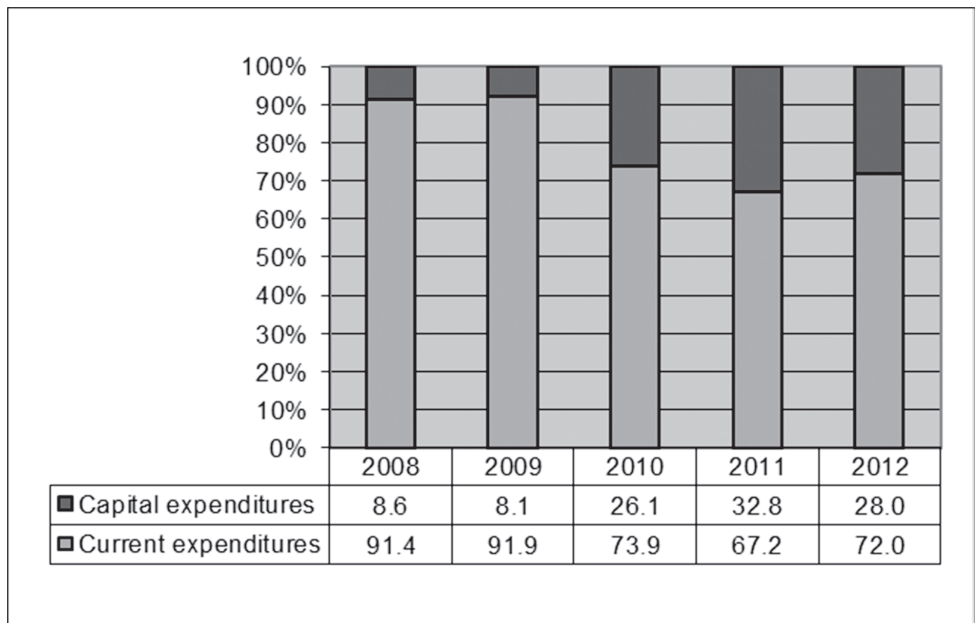

Diagram 5: Shares of current and capital expenditures in total budget spending of Yerevan municipality for 2008-2012, %

Having in mind the need for efficient arrangements of LSG operations, one of the important financial indicators is the shares of salaries and social benefits as constituents of remuneration of municipal servants in the total expenditures of municipalities. In 2012 actual expenditures on remuneration and bonuses of municipal servants in all LSGs of Armenia (including Yerevan), and that of municipal budget institutions and municipal non-commercial organizations accounted for 16.0% of total spending, and the share of social security payments was 2.8%; the total of these two indicators accounted for 18.8% of total spending (see Table 23). Comparison of the above indicators with the same indicators for 2010-2011 (17.8%, 3.6% and 21.4% in 2010; 17.1%, 3.1% and 20.2% in 2011), shows positive tendency for gradual decreases.

These indicators in Yerevan municipal budget of 2012 were 6.9%, 0.9% and 7.8%, respectively (see Table 23), which relative to the indicators of 2010 (5.9%, 1.0% and 6.9%, respectively), slightly increased and slightly decreased relative to 2011 (7.1%, 0.9% and 8.0%); these fluctuations are primarily preconditioned by well justified increase in rates of remuneration of municipal servants in Yerevan municipality.

Shares of actual expenditures on salaries and bonuses to the staff of all municipalities of Armenia (excluding Yerevan), municipal budget institutions and municipal non-commercial organizations in total spending was 5.9%, and the two types of expenditures together account for 35.8% (see Table 23). Comparison of these indicators with those for 2010-2011 (34.1%, 7.3% and 41.4% on 2010; and 31.4%, 6.3% and 37.7%, in 2011, respectively), shows that once again the positive tendency of decrease is to be recorded.

It is easy to notice that the above indicators for all municipalities of Armenia (excluding Yerevan) are tangibly higher than the same indicators for Yerevan for two major reasons: gradually inflated staff of the municipalities and municipal organizations, as well as scarcity of municipal budget revenues. It is pivotal to undertake redundancy measures to enable increase in wages. In general, it is necessary to carry out consistent measures to diversify and increase the revenues sources of the municipal budgets and enhance collection rates, as well as increase efficiency of spending municipal budget resources.

According to the Law on Local Self-government, Chapter 7, setting out the issues of administrative supervision, legal and technical supervision over the implementation of LSG powers is assigned to marzpets, and in Yerevan to the Ministry of Territorial Administration and Emergency Situations. The highest state agency to implement legal supervision over normative legal acts issued by LSGs is the Ministry of Justice, and in cases envisaged by legislation technical supervision will be implemented by the respective state agency, which is responsible for the technical issue in question. Moreover, the applicable supervisory actions shall be defined by law only.

In particular, supervision over implementation of legal requirements in respect of remuneration and actual social security payments is carried out by marzpets and the State Labor Inspectorate and Mandatory Social Insurance Foundation of the Ministry of Labor and Social Affairs within the scope of their jurisdiction and in accordance with the

established legal procedures, as well as by the Chamber of Audit in the course of regular supervisory on-site visits to the municipalities. The State Labor Inspectorate carries out procedurally established state supervision and controls the compliance of LSGs with the requirements of labor legislation and other normative acts regulating labor relations in the country. According to the Law on State Labor Inspectorate, staff of municipalities and other municipal organizations in their role of employers are required to submit quarterly and annual reports to the State Labor Inspectorate on the number of employees, rates of salaries (by professions), casualties and professional diseases of the staff.

6. Relevance of administrative structure, human and information resources to municipality issues, and international support

6.1 General capacities of LSGs and municipal staff

Local self-government bodies make decisions and coordinate their implementation in the scope of their legal powers. They implement their policies through the staff of municipalities and municipally-owned organizations. Individual authorities and functions of LSGs assigned by the legislation are implemented through hired workforce.

Proper implementation of LSG powers is to a large extent preconditioned not only by financial capacities of municipalities, but also by the administrative and professional human resources available thereto, which is impossible to secure particularly in small rural municipalities. The latter hold tiny administrative municipal staff and, moreover, usually struggle engaging human resources with relevant education and professional capacities.

Should a municipal service vacancy emerge, it will be filled through a competitive process, except the cases defined by Articles 14.1 and 18, as well as Clause 2 of Article 29 of the Law on Municipal Service.

The mayor will publish a vacancy announcement no later than one month prior to the date of competition by placing the announcements in accordance with Part 1 of Article 12.1 of the Law on Local Self-government, as well as on the official web-site of the public notification of the Republic of Armenia at <http://www.azdarar.am>.

Competition will be held in two phases, including testing and interview.

The test may be either computer or paper based. Tests are put together in accordance with the procedures established by the state authorized agency by making a random selection from among a list of questions with the objective to check the knowledge of candidates in the following fields:

- a) Constitution of the Republic of Armenia;
- b) National legislation on municipal service;

c) National legislation establishing the powers of the local self-government bodies.

Test work consists of questions and tasks. Securing confidentiality of the testing phase is maintained by assigning codes to the candidates.

The right to participate in the second phase of the competition is granted to the candidates, who have overcome at least 85% of the questions and tasks of the test. Interviews are held to check the candidates' practical capabilities in the scope of the job description for the announced position. Each member of the competition commission will evaluate the practical capacities by assigning scores within a scale of five, whereby the minimum score is 3.

Successful candidate will be the one, who is given the highest of positive scores by more than half of the commission members.

If two or more candidates end up with the same equal maximum positive scores, the preference will be given to the one (or more) with highest scoring in test.

Competitions will be held and administered by the respective commissions.

Clause 1 of the Order N79-A of the Deputy Prime Minister and Minister of Territorial Administration, dated June 21, 2012, approved the Methodological Guideline on Coded Registry of Data to be Submitted by Applicants for Announced Vacancies in Municipal Service, which not only enables creation of a database of applicants for municipal service vacancies, but also diminishes corruption risks.

In order to make sure that municipal staff are always able to enhance their capacities, appraisal of municipal servants is carried out once in three years.

Appraisal is carried out through the two following procedures, namely:

- a) document based; and
- b) testing and interview.

Document testing is envisaged for municipal servants who hold higher category for the occupied position established by the Law on Municipal Service or who were appraised when on the same position.

Document based testing is carried out on the basis of the service evaluation through interview.

Upon document appraisal, the commission will make one of the following decisions:

- a) eligible for the occupied position;
- b) submit to appraisal through testing and interview.

Appraisal through testing and interview will be applicable to the municipal servants, who:

- a) are not subject to document based appraisal; and
- b) are subject to decision b) described above.

Testing may be either computer or paper (writing) based. Tests are compiled, interviews are held and results are evaluated by appraisal commission in accordance with the procedure defined by Article 14 of the Law on Municipal Service.

Based on the results of testing and interview the appraisal commission will make one

of the following decisions:

- a) eligible for the occupied position; and
- b) is not eligible for the occupied position.

Appraisals are held by the respective commissions.

Despite the fact that legislation does not establish the education level of mayors, majority of mayors have higher education.

Although the Law on Municipal Service is called for protection of municipal servants from situational changes, they remain dependent on the voluntaristic decisions of mayors to a large extent.

Functional structure of the municipal staff

Staff of municipality is a municipal administrative agency that does not have a status of legal entity, and is subject to listing by the agency responsible for registering legal entities. The staff of municipality is managed by the mayor. Management of recurrent operations of the staff is carried out by the secretary of the staff within the powers assigned thereto by law. The staff consists of specialists organized into structural units called “divisions”. Heads of divisions implement the tasks assigned by the respective mayor in the area of sectors of operations of divisions as well as the tasks assigned by the secretary of staff when it comes to municipal service management and organization.

The Ministry of Territorial Administration coordinated introduction of internal audit system in the urban municipalities of the country within the deadlines established by Appendix N3 to the Government Decree N1233-N, dated August 11, 2011, such deadline being January 1 2013. As a result in 41 urban municipalities divisions were established compliant with the major requirements imposed to structural units of internal audit, specified in the Order of the Minister of Finance N165-N, dated February 23, 2012. Establishment of internal audit units in four other urban municipalities are in progress. Such units are not envisaged in urban municipalities of Dastakert, Akhtala, Tumanyan and Shamlugh, which means that the function of internal audit in these municipalities may be implemented by the staff of either another municipality or the respective marzpetaran²⁵².

There were no other changes in functional structure of municipalities in 2012.

Development of municipal information management systems

Information Systems Development and Training Center non-government organization (ISDTC NGO) continued installation of municipal information management systems (MMIS) in municipalities of Armenia. The MMIS is an electronic management software designed for municipalities. In 2012 the MMIS was installed and operated in 98 more urban and rural municipalities.

²⁵² www.mta.gov.am

Overall, the information systems operated in 339 municipalities as at the end of 2012. Over the year, 115 municipalities worked towards introduction of electronic document circulation, as a result of which 37 urban and 78 rural municipalities are enabled to exchange e-documents between the MMIS and Mulberry system deployed in the national government agencies²⁵³.

The process of installing information systems to manage municipally owned assets continued in 2012 with the number of municipalities using these systems reaching 340. In addition there are 11 Citizen Service Offices in operation and the relevant works are in progress.

Ministry of Territorial Administration provided support to the process of establishing e-governance systems to enhance delivery of social services at municipal level; in particular, with the objective to modernize the database of the government committee of cadaster of real estate, passport and other data were collected through mayors and submitted to the above mentioned committee.

Mobile telephone communication is available in all communities. Information boards are installed in almost all municipalities. Nevertheless, the situation with other means of public awareness (such as newspapers, local television) is far from satisfactory. General information on availability of the means of public awareness that could be found on the official web-site of the Ministry of Territorial Administration in previous years, is not there now²⁵⁴.

As of January 1, 2012:

- 48 urban and many rural municipalities are equipped with modern computers (approximately 2500 units) and relevant office equipment (such as printers and copiers, scanners and networks appliances, etc)²⁵⁵;
- Local computer networks were installed in over 140 municipalities;
- Various software packages and management information systems were created for municipalities(Municipal Information Management System (MMIS) (2007-2011)²⁵⁶;
- Over 4000 specialists were trained to use information management systems installed in the municipalities²⁵⁷,
- 59 municipalities (40 urban and 19 rural) maintain official web-sites created by a variety of organizations.

Citizen Service Offices were established in 11 urban municipalities. These offices operate on the basis of the unified information management systems to deliver a set of 12-20 services to citizens (population)²⁵⁸.

²⁵³ www.mta.gov.am

²⁵⁴ See: Local Self-government Reforms in Armenia (2009 and 2010), Book 4, edited by D. Tumanyan, Yerevan 2011, pages 66 and 154.

²⁵⁵ In the framework of 2008-2009 Public Sector Modernization Project the equipment bases of municipalities were replenished with 520 computers and many other tools and devices.

²⁵⁶ This was created in the framework of the Armenian Public Sector Modernization Project by ISDTC NGO procured by Ministry of Territorial Administration.

²⁵⁷ Training of 2400 specialists was implemented by Vector Plus Ltd and further 1600 by ISDTC NGO.

²⁵⁸ Citizen Service Offices were established as a result of joint actions by the Government of Armenia, German International Cooperation Organization, local self-government bodies and ISDTC NGO.

LSGs started applying also electronic signature tool²⁵⁹ to carry out electronic correspondence and submission of tax returns to tax authorities in electronic form. As of April 1, 2012, mayors of 30 municipalities apply electronic signature tool and as of September 2012 this number reached 60 (mayors and other officials at municipal level).

As of January 1, 2012 significant number of office equipment, including computers, printers, copiers, scanners and UPS devices are available in the municipalities (see Table 20).

In parallel with expanded internet accessibility, the number of municipalities actively applying quality and permanent internet resources increases. As of January 1, 2012, more than 400 municipalities use the Internet. Noticeably active in using Internet are the municipalities in Kotayk and Ararat marzes, 88.1% and 79.4% respectively (see Diagram 6). The lowest indicators of Internet usage are observed in the LSGs in Aragatsotn and Shirak marzes, 14.9% and 16.8% respectively.

Nevertheless, municipal information management systems and, in particular, electronic document circulation requirements gradually push the LSGs toward more active use of Internet potential and resources.

Table 20: Equipment in municipalities, as of January 1, 2012²⁶⁰

	Marzes	Number of computers, total		Printers	Scanners	UPS
		total	of which P4 and higher capacity			
1.	Aragatsotn	176	139	128	44	65
2.	Ararat	302	272	220	73	151
3.	Armavir	300	266	210	47	138
4.	Gegharkunik	223	186	153	45	129
5.	Lori	279	225	177	63	138
6.	Kotayk	345	297	232	90	181
7.	Shirak	209	176	151	55	81
8.	Syunik	242	186	155	62	97
9.	Vayots Dzor	106	83	72	20	39
10.	Tavush	194	164	136	36	115
	Total	2376	1994	1634	535	1134

²⁵⁹ Source: Information System Development and Training Center, Non-government Organization, 2013.

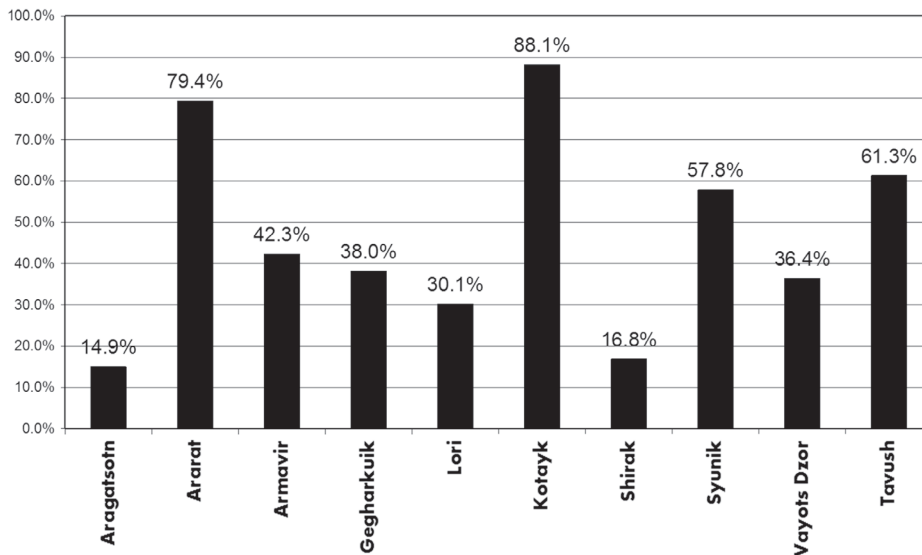
²⁶⁰ Source: Policy of Informatization of Local Self-government bodies of Armenia and Establishment of Local Information Society, Source: Information System Development and Training Center, Non-government Organization, 2013.

Promoting establishment of informed society in the Armenian municipalities is a new process. Description of current situation in this area requires a reflection on state strategic approaches and targeted actions towards this objective, analysis of the existing legislative framework, and the projects implemented in the area.

It is evident that the data above do not reflect extensive possibilities of technical development at municipal level. Moreover, the scarcity, quality and moral wear-and-tear of the existing equipment represent serious impediments to any substantial achievements in the area. There are serious issues and challenges also in terms of the servers deployed in the municipalities. As of January 1, 2012, the eight urban and some 200 rural municipalities where the MMIS was installed, the existing computers are used as servers. Given the availability of quality communication infrastructures, the best possible solution would be the establishment of Data Centers²⁶¹.

As of May 1, 2012, only 59 out of the existing 915 municipalities maintained official web-sites created by a variety of organizations and individuals, and others are based on the MMIS.

Diagram 6: Share of municipalities using Internet, by marzes (January 1, 2012)

Total need of LSGs in information systems is estimated to be 31, while as of January 1, 2012 only 13 were available to the municipalities. The 13 systems include: 1. Municipal budget management, 2. Municipal assets management, 3. Management of permits, local duties and fees 4. Electronic document circulation management, 5. Municipal demographic data management, 6. Corporative data management, 7. Human resource management, 8. Management of mayors functions, 9. Management of avaganis'

²⁶¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Data_center

functions, 10. Management staff secretary's functions, 11. Automated property tax assessment, 12. Management of municipal issues, 13. Assessment of garbage removal and sanitary cleaning fees management sub-system (in its part of functional capacities). In addition, some municipalities hold and maintain accounting function management information systems (accounting software).

Assessment of availability of technical and information resources in municipalities

Technical and information resources available in the municipalities of Armenia are as yet inadequate to their needs. Modern technologies may not be found in the majority of municipalities. Lack of servers is a serious issue. In many municipalities, especially small ones, the available equipment, as well as other technical and information resources are obsolete.

Gender issues in local self-government bodies and municipality staffs

Previous years' tendency in terms of representation of women in elected local self-government bodies persist with minor changes. According to official statistics, 2012 was not much different from the previous years when there were no women mayors in urban municipalities whatsoever. In rural municipalities their number is 20, reflecting 2.31% of mayors of rural municipalities. Slightly higher than in previous periods was the number of women members in avaganis in the reported year in both urban and rural municipalities, i.e. 5,68 % in urban and 9,51 % in rural (see Tables 21 and 22).

The results of elections held across the marzes in 2012 record 11 women elected into offices of mayors. The share of women elected as members of avaganis is 8,3% (see Table 23).

Except for minor changes, virtually no gender inequality was observed in 2012, like in previous years, in respect of representation of women in municipality staff composition. Share of women in urban municipal administrations in 2012 was 43,3%, and 48,6% in rural ones. In 2012 the overall share of women in LSG administrations in the marz municipalities in 2012 was 47,3 % (see Tables 21 and 22).

Table 21: Gender data on mayors, members of avaganis and mayor's administrations in urban municipalities, 2012²⁶²

N	Marzes	Mayors		Deputy mayors		Secretaries of staff		Members of avaganis		Members of administrations	
		Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men
1	Aragatsotn	-	3	-	5	-	3	2	35	45	52
2	Ararat	-	4	-	7	-	4	2	54	91	100
3	Armavir	-	3	-	5	1	2	-	41	69	99
4	Gegharkunik	-	5	-	5	3	2	3	64	61	111
5	Lori	-	8	1	4	4	4	8	70	163	182
6	Kotayk	-	7	-	8	3	4	3	86	158	209
7	Shirak	-	3	-	3	1	2	1	46	139	234
8	Syunik	-	7	-	6	4	3	7	71	114	120
9	Vayots Dzor	-	3	-	3	2	1	3	30	33	41
10	Tavush	-	5	-	4	3	2	4	51	59	74
	Total	-	48	1	50	21	27	33	548	932	1222

According to the data of the Ministry of Territorial Administration, the share of women in the municipal service as of the end 2012 was 51,6 % (48,4 % men)²⁶³.

Table 22: Gender data on mayors, members of avaganis and mayor's administrations in rural municipalities, 2012²⁶⁴

N	Marzes	Mayors		Deputy mayors		Secretaries of staff		Members of avaganis		Members of administrations	
		Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men
1	Aragatsotn	0	111	2	41	38	66	31	580	443	417
2	Ararat	1	92	0	50	52	34	46	597	534	517
3	Armavir	2	92	2	88	38	49	58	653	298	355
4	Gegharkunik	2	85	3	63	20	67	40	508	193	457
5	Lori	7	98	9	60	59	33	78	516	257	297
6	Kotayk	1	59	3	41	33	26	34	412	311	388
7	Shirak	2	114	6	56	51	54	70	568	347	240
8	Syunik	4	98	12	44	55	35	104	407	317	176
9	Vayots Dzor	0	41	2	9	17	24	8	214	157	194
10	Tavush	1	56	0	45	30	24	36	350	301	293
	Total	20	846	39	497	393	412	505	4805	3158	3334

²⁶² Source: Women and Men in Armenia 2013, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2013

²⁶³ Source: 2012 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration of Armenia.

²⁶⁴ Source: Women and Men in Armenia 2013, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2013

In 2012 there was no gender inequality observed in the staff of Yerevan Municipality and administrative districts. Share of women was 51,2 %. It may be stated that in other positions except for one, there were no women (see Table 24). There were five women among total of 65 members of Yerevan avagani²⁶⁵.

With a view to enhance effectiveness of gender policies in municipalities, the Ministry of Territorial Administration held a Best Mayor in Addressing Gender Issues contest in 2012, which resulted in granting the prize to the mayors of Artashat (urban) in Ararat marz and Metsavan (rural) in Lori²⁶⁶.

The exemplary statute of standing gender commissions in marzpetarans and Yerevan municipality was designed in 2012, which was approved under the joint order signed by the Deputy Prime Minister, the Minister of Territorial Administration and the Minister of Labor and Social Affairs²⁶⁷.

Table 23: Gender characteristics of elected officials to LSGs in municipalities of marzes in 2012²⁶⁸

N	Marzes	Number of elected mayors			Number of elected avagani members		
		Total	including		Total	including	
			Men	Women		Men	Women
1	Aragatsotn	91	91	0	538	515	23
2	Ararat	74	74	0	614	577	37
3	Armavir	76	74	2	661	604	57
4	Gegharkunik	57	57	0	390	382	8
5	Lori	95	91	4	598	523	75
6	Kotayk	51	50	1	468	432	36
7	Shirak	94	93	1	596	552	44
8	Syunik	85	82	3	521	430	91
9	Vayots Dzor	31	31	0	220	210	10
10	Tavush	50	50	0	302	274	28
	Total	704	693	11	4908	4499	409

²⁶⁵ Source: Women and Men in Armenia 2013, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2013

²⁶⁶ Source: 2012 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration of Armenia.

²⁶⁷ Source: 2012 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration of Armenia.

²⁶⁸ Source: Ministry of Territorial Administration of Armenia, Reference Note on Results of local self-government elections, 2012 (February 12, June 10 and 24, July 8, August 5 and 26, September 9, 23 and 30, October 14 and 28, November 4 and 18, December 9).

Table 24: Gender characteristics of Yerevan municipality and administrative districts, 2012²⁶⁹

Position	Women	Men
Yerevan Mayor	-	1
Deputy mayors	-	3
Secretary of Yerevan municipal staff (including secretaries in administrative districts)	1	12
Staff of Yerevan municipality	968	924
Managers of Yerevan administrative districts	-	12
Deputy managers of Yerevan administrative districts	-	19

6.2 Municipal service

Legislative bases of municipal service

The Law on Municipal Service establishes major principles of municipal service, regulates classification of positions and service categories, as well as relations associated with appointments to positions in the municipal service, appraisal and training of municipal servants, human resource databanks, legal status of municipal servants, organization and administration of municipal service, and other related issues.

Amendments were introduced to the Law on Municipal Service on March 19, 2012. The first of these amendments was in part 2, Article 14 (publication of the agenda of avaganis' sessions), the former edition of which read *in a printed mass media outlets of at least 1000 copies and other means of mass media; this was superseded by the following wording: by placing those in the locations specified in Part 1 of Article 12.1 of the Law on Local Self-government, as well as the on the internet web-page of the Republic of Armenia for official notifications at <http://www.azdarar.am>*. The second amendment was introduced in the Clause a), Part 1 of Article 24 (about the restrictions applicable to municipal servants in doing other paid jobs), namely, the words and creative have been superseded by *creative and other works stemming from the status of a member of electoral commission*. And, finally, the third amendment was introduced in the second part of the same Article (associated with the transfer of shares in equities of commercial companies to trustee management within a month after the appointment to a municipal service position), from where the words 10 and more percent (associated with the shares, bills and bonds) have been removed.

The processes of municipal service development were more coordinated in the reported year, but they are as yet far from optimal pace of development.

More than 60% of positions in the municipal service of Armenia are junior, some 25% are leading, and 15% are senior (see Table 25).

²⁶⁹ Source: Women and Men in Armenia 2013, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2013

Table 25: Number of actually filled positions in the municipal staffs of Armenia, 2012²⁷⁰

N	Name	Senior	Leading	Junior	Total
1	Yerevan	87	600	790	1477
2	Aragatsotn	105	40	319	464
3	Ararat	92	108	305	505
4	Armavir	90	73	437	600
5	Gegharkunik	87	122	354	563
6	Lori	96	123	426	645
7	Kotayk	67	123	379	569
8	Shirak	112	159	228	499
9	Syunik	105	65	203	373
10	Vayots Dzor	46	54	83	183
11	Tavush	57	70	232	359
	Total	948	1537	3756	6237

Municipal servant-population ratio

Absolute number of municipal servants is not yet an evidence of its value in marz or municipality terms. Table 26 below provides a sufficient understanding about the ratio of municipal service positions to the number of population.

Table 26: Ratios of municipal service positions in staffs of the RA municipalities²⁷¹ versus number of population²⁷², Yerevan and marzes, 2012

N	Name	Total number of filled municipal service positions (NMSP)	Number of population thousand people (NP)	NMSP/NP, %
1	Yerevan	1477	1061.0	0,139
2	Aragatsotn	464	133.0	0,349
3	Ararat	505	260.7	0,194
4	Armavir	600	266.2	0,225
5	Gegharkunik	563	235.4	0,239
6	Lori	645	235.6	0,274
7	Kotayk	569	254.6	0,223
8	Shirak	499	252.1	0,198
9	Syunik	373	141.8	0,263
10	Vayots Dzor	183	52.4	0,349
11	Tavush	359	128.6	0,279
	Total	6237	3021.4	0,206

More details on demographic picture of municipal servants working in administrations of Yerevan and other municipalities in 2012 is provided in Appendix 5.

²⁷⁰ www.mta.gov.am; Demographic snapshot of municipal servants in Yerevan and other municipalities

²⁷¹ www.mta.gov.am

²⁷² NSS Armenia, Publications, Marzes and Yerevan in Figures, 2014.

6.3. Training of municipal servants and assessment of training system of municipal servants

At least once in three years, each municipal servant is bound to take mandatory training. Besides, training is carried out in case of improvement and/or modification of the requirements applicable to the rights and responsibilities, knowledge and skills set out in the job description for the position in question, such improvement and/or modification taken place on the initiative of either the servant or the respective mayor. Training programs for municipal servants are approved by the state agency authorized to do so by the government of Armenia.

The procedures of training of municipal servants is defined by the state agency authorized by the government of Armenia.

Trainings of municipal servants are implemented through organizations selected on a competitive basis. Effective 2010, trainings were held through separate tenders for LSGs (mayors, members of avaganis) and municipal servants.

Clause 2 of the Order N79-A of the Minister of Territorial Administration and Deputy Prime Minister, dated June 21, 2012, establishes the Methodological Guideline: Coded Registry of Data to be Submitted by Applicants for Announced Vacancies in Municipal Service, which may be in paper and/or electronic format.

1532 municipal servants took regular training in 2012, 1028 out of which were funded from the state budget and 280 from municipal budgets (municipal servants of Yerevan), and 224 from other sources. Since 2010 the Ministry of Territorial Administration has initiated training of local self-government bodies and staff of regional administrations to enhance efficiency of implementing a set of provisions of the national anti-corruption strategy and its constituent plan of actions for 2009–2012. The total number of local self-government staff trained in 2012 include 740 mayors and members of avaganis²⁷³.

More detailed data on the above mentioned trainings is presented in Table 27.

Table 27: Municipal servants and LSGs trained in 2012, by marzes

N	Marzes	Number of trained personnel	
		Municipal servants	Local self-government bodies
1.	Aragatsotn	260	89
2.	Ararat	81	80
3.	Armavir	98	77
4.	Gegharkunik	82	78
5.	Lori	153	98
6.	Kotayk	75	56
7.	Shirak	117	96
8.	Syunik	215	96
9.	Vayots Dzor	40	26
10.	Tavush	131	44
	Total	1252	740
11.	Yerevan	280	-
	Total	1532	740

²⁷³ www.mta.gov.am

In 2012, training of municipal servants of Yerevan municipality was implemented by the Institute of Economics and Management (see Table 28), training of mayors and avagani members by Public Administration Academy (see Table 29), and that of municipal servants in marzes by the Association of Communities of Armenia.

Table 28: Number of trained municipal servants of Yerevan municipality by sectors, 2012²⁷⁴

Sector	Number of municipal servants
General and legal issues	142
Financial and economic issues	-
Urban development and communal utilities	138
Social affairs	-
Total	280

Table 29: Trained mayors and members of avaganis, 2012

Number of actual applications	Number of trained mayors and avagani members		Number of not trained mayors and avagani members	
800	740	164 mayors	60	4 mayors
		576 avagani members		56 avagani members
Number of groups: 35				

6.4 International support

Factors that promote establishment and development of local self-government system in Armenia include international organizations and their offices implementing various missions in Armenia and playing a huge role in 2012, as was the case in the previous years.

In 2012 implementation of programs and projects in the RA municipalities by international organizations in 2008-2013 continued²⁷⁵ (co-financing initiatives), but the annual information on these is not available (see Table 30).

²⁷⁴ www.iem.am

²⁷⁵ http://mta.gov.am/u_files/file/norutyunner/intervi%D0%B5w%20dec%202013/total_2008-2013t%20new.pdf

Table 30: Projects implemented in municipalities of Armenia in 2008-2013²⁷⁶

N	Implementing agency	Number of municipalities covered by the project	Financing (drams)	Co-financing (drams)
1.	Armenia Challenge Account, (MCA-Armenia)	29	1.880.085.569	282.012.835
2.	World Bank: Secondary Irrigation Network Rehabilitation Project	19	1.505.758.841	88.400.083
3.	World Bank: Management and Competitiveness of Municipal Rural Resources Project	55	8.659.980.00	2.163.980.000
4.	Rural Economic Development Project	38	5.907.0268.625	181.649.876
5.	Armenia Social Investment Fund (ASIF)	241	18.500.000.000	1.650.000.000
Total		382	36.451 bln	4.365 bln

International organizations active in LSG system, projects by sectors, regions and investments

Cooperation with international organizations in the area of development of local self-government system continued through 2012.

GIZ: Local Government Development Program in South Caucasus

The program encompasses three major thematic areas:

- Territorial and administrative reform: studies in four marzes of Armenia with a view to identify ways to implement enlargement of municipalities and establishment of inter-municipal unions;

- Citizen service offices and municipal e-governance: in previous periods GIZ supported establishment of Citizen Service Offices in 10 municipalities and introduction of e-governance systems, i.e. information management system. One-stop shop principle to address issues and problems of citizens introduced (for example, social services, construction permits, etc.), a single centralized office is enabled to enhance access of population to the services delivered at municipal level.

At the same time, efficiency and transparency of municipal governance are improved. The government intends to increase the number of citizen service offices and promote use of information management systems on the basis of the on-going studies and analyses.

- Program budgeting at municipal level: support to implementation of pilot projects in selected municipalities. One of the components of this thematic area is to design methodological guidelines covering, inter alia, gender-sensitive and participatory budgeting.

²⁷⁶ http://mta.gov.am/u_files/file/norutyunner/intervi%D0%B5w%20dec%202013/total_2008-2013t%20new.pdf

The 2012 program supported the Ministry of Territorial Administration in designing cooperation capacity building strategy among the territorial administration and municipal self-government bodies.

German Development Bank (KfW)

Stipulated by the tripartite agreement concluded by German Development Bank, the RA Ministry of Finance and the RA ministry of Territorial Administration on August 16, 2011, in the framework of financial cooperation with German Development Bank a consultancy contract on a grant project for Development of Solid Household Waste Integrated Management System in Vanadzor was signed. Based on the mentioned contract the concept paper on Solid Household Waste Integrated Management System was drafted, which was discussed and agreed with the interested agencies.

Armenian office of Counterpart International and US Agency for International Development

In cooperation with four non-governmental organizations, namely, Communities Finance Officers Association, Association of Communities of Armenia, Association of Municipal Councillor of Armenia, and Human Development International Center, USAID has launched design of a document titled Strategic Approaches to Further Development of Local Self-government and Decentralization Strategy. The document attempts to set out mechanisms of clear distinction of powers between the state and LSGs authorities and formation of local democracy culture preconditioned by decentralization agenda, the need to enact a set of urgent bills to regulate local government framework, further improvement of local electoral systems, as well as a set of crucial issues associated with administrative and financial decentralization.

Fourteen projects were implemented in the framework of cooperation between the LSGs and civil society organizations. These projects targeted, in particular, strategic planning of community development, arrangement of budget hearings, improvement of household garbage collection, etc. The total amount allocated to the projects was 77 mln drams.

31 projects implemented in the framework of LSG support grants were completed, and 13 others are to be finished by April 2013. Total value of these projects is about 372 mln drams, of which 182 mln drams reflect the financing of Counterpart International, and 190 mln are the co-financing by partner municipalities. Counterparts targets grants planned for 2013 to finance projects in all 43 partner municipalities in the amount of approximately 430 mln drams.

31 projects were implemented in the framework of Civic Initiative and Community Development grants, majority of these in rural municipalities in the amount of some 52 mln drams added on by some 60% of co-financing by municipalities. It is envisaged to finance projects in all 43 partner municipalities in the framework of these grants in 2013 at the total amount of approximately 86 mln drams.

41 mln drams were allocated to community youth initiative clubs to implement small-scale community activities, which aim to promote civic activity and volunteer movement.

Assistance was also provided to the acting municipality associations in Tavush, Lori, Ararat and Syunik marzes. They also supported establishment of one municipality association in Shirak marz (the center is in Akhuryan municipality).

A training program consisting of 14 modules was designed for municipal servants, avagani members and mayors and two training centers were established in Vanadzor and Sisian towns, TOT courses were delivered to 60 trainers, and, finally, 60 trainers from 15 municipalities were trained. It is anticipated that in 2013 another training center will be established and regular training courses will be delivered to partner avaganis, municipal staff and mayors.

In the framework of the second tranche under the Sustainable Urban Development Investment Program, the Ministry of Territorial Administration, Ministry of Economy and Asian Development Bank works are carried out to design urban development plans and investment projects for four cities, including Gyumri, Vanadzor, Dilijan and Jermuk.

The major objectives of this initiative include:

- develop 10-year urban development plans for the four cities in collaboration with local stakeholders focusing on economic and tourism development;
- identify necessary investment opportunities to improve infrastructures and services, and design short-term, medium-term and long-term investment plans;
- identify private sector opportunities and define relevant regulations, institutional reforms, capacity building outlook by promoting community driven eco tourism and local production and industries;
- support production of communication (promotion) materials to market and advertise the city development plans, investment opportunities, as well as to demonstrate involvement of private sector in each of the cities;
- develop investment plans, including cost estimates and implementation schedule, communication and procurement materials will be designed to advertise city visions, on the basis of which internet web-pages of the cities will be developed to reflect on the economic development of the cities²⁷⁷.

Commercial support to Central Asia, Southern Caucasus and CIS countries (Armenia) project was launched in 2011 and is planned to wind up in 2013. The project is implemented in Tavush marz, and it is of strategic and pivotal importance for cargo deliveries to Russian Federation and CIS countries, as well as to Europe and Turkey through Georgia. Cooperation between the government of Finland and SME DNC in the framework of this project enabled UNDP to support economic development through commerce promotion in Tavush by enhancing capacities of public sector agencies and business support facilities, and to strengthen market information capacities to deliver services to clients. Project implementation will enable more than 150 beneficiaries to receive professional training courses in business planning, agro-processing, agro-business, production of dry fruits, and green-house technologies, and an on-line market web-portal will be created, and dozens of dry fruit producers will receive necessary equipment. 17

²⁷⁷ www.mta.gov.am

households in Ptghavan municipality and 12 households in other municipalities of the marz will receive 120m² green-houses, furnished with drop irrigation infrastructures and high-quality seedlings. Project financing is provided by the government of Finland in the amount of 330,000 EUR, including the 155,240.39 EUR²⁷⁸ spent in 2011-2012.

Cooperation among **the Ministry of Territorial Administration, UNICEF and Communities Finance Officers Associations** was framed into a territorial social planning concept paper on the basis of which methodological guidelines of the *Assessment of local social needs included in the pilot project of integrated social service support as a basis for design of social support projects* were developed and approved by the joint Order N180-A of the Deputy Prime Minister, Minister of Territorial Administration and Order N124-A/1 of the Minister of Labor and Social Affairs. In the framework of this project due to the cooperation with World Vision in 2012, about 160 social workers representing 170 municipalities in six marzes were trained.

Support was provided also to securing proper working conditions (building, etc) for integrated social service delivery²⁷⁹.

Assessment of coordination and unity among international organizations

The role of various international organizations operating in Armenia continues to be significant in implementation of a variety of sector projects. In implementing projects the efforts of these organizations target irreversibility of democratization of the governance and liberalization of the economy of our country in transition. With a view to address their missions international organizations cooperate with the government, local self-government bodies and, oftentimes, with each other. Nevertheless, efficiency of their operations often suffers because of the incompliance of the priorities of the implemented projects with the priorities of the partner municipalities or communities. The projects implemented by these organizations are very often of no institutional nature or purpose.

7. Delivery of municipal services

7.1 Public services delivered by municipalities

2012 was marked with significant extensive and multifarious works implemented in the area of service delivery at municipal level, which are described in details in the subsequent sections.

²⁷⁸ http://www.am.undp.org/content/armenia/en/home/operations/projects/poverty_reduction/aid-for-trade-for-central-asia--south-caucasus--and-western-cis-.html

²⁷⁹ www.mta.gov.am

Green planting and improvement of the environment

In Yerevan some 40000 trees and bushes were planted in 2012. 70% of the plantings settled. Taking into consideration that the lawn grass bears high dust absorption capacity, relevant attention is attached not only to decorative but also environmental implications and role thereof. In 2012 lawn and flowered areas were significantly improved in the city reaching total of 17.9 hectares. The objective of improving exterior design of the city promoted development of urban flowering and landscaping culture manifested in a variety of solutions thereto.

City entrances were improved and flowered in 2012²⁸⁰. ATP priority Community Tree Project planted 70,383 fruit and decorative trees, in addition to 342,099 trees planted by SEEDS project in the northern regions of Armenia with the objective of reforestation²⁸¹.

In the framework of Yerevan municipal development program, well planning, green planting and refurbishing of yards across the city continue to be implemented. Two newly constructed yard areas and a small football pitch were commissioned in Shengavit. This project was a long waited event by residents in this part of Araratyan street. This district that never had any playground is now furnished with a colorful playground that replaced the practically abandoned area. A new small football pitch is now operational in the yard shared by buildings number 25, 27 and 29 in Sharur street, which is furnished with necessary infrastructure accessories²⁸².

The yard of the 5/1 building in Aeration neighborhood of Yerevan was furnished with nice recreation facilities, benches, and playgrounds for children. The city improvement project saw full replacement of sidewalk borders, alleys and promenades plated and areas greened and flowered²⁸³.

In the framework of a joint “Beautiful Yerevan” project implemented by Yerevan Municipality and UNDP Armenian office, the building of Sayat-Nova Musical School was refurbished and illuminated. The project resulted in improvement of the building, windows were replaced, entrance doors fully were renovated, and other works were carried out, including external lighting of the building²⁸⁴. No large-scale forestation works were implemented last year and the damages of the previous years were not recuperated. Tree planting is mainly initiative by civic actions and grants of international organizations, which may not address the issue in its entirety²⁸⁵. In 2012 Metsamor urban municipality carried out installation of a recreation zone, a public entertainment facility, and a playground for children in the city funded at the expense of environmental fees and state budget subvention. Flowers and bushes were planted on about 2000 square meters of public areas, which were improved and well planned²⁸⁶. Unauthorized tree cutting (50

²⁸⁰ <http://www.yerevan.am/am/nature-protection/>

²⁸¹ http://www.armeniatree.org/atpnews/news_press_010213_arm.pdf

²⁸² <http://www.iyerevan.am/am/work/improvement-of-shengavit-administrative-district/>

²⁸³ Ibid

²⁸⁴ <http://www.iyerevan.am/am/work/renovation-of-musical-school-after-sayat-nova/>

²⁸⁵ <http://aragatsotn.gov.am/socio-economic-situation/>

²⁸⁶ <http://armavir.gov.am/reports/>

trees) was recorded in the forests in Meghradzor municipality. The damage to environment was estimated at 1,200,000 drams. A forest belt was established in Teghenik and Karenis municipalities covering several hectares, where some 7000 trees and bushes were planted²⁸⁷.

Renovation of Liberation Warriors square was implemented in Ijevan, at a total cost of 25.0 mln drams. In Dilijan improvement and architectural refurbishing of public areas around Five-Wing Monument and Circle Intersection. Traffic-lights and three-colored semi-conductor lighting system of the public fountains were installed²⁸⁸.

Garbage removal

In 2012 sporadic garbage disposal, irregular removal and non-regulated landfills remained an extremely urgent and aggravate problem. There are four landfills in Ararat marz, which are used by Artashat, Ararat, Masis and Vedi municipalities; the total space of the landfills is about 28 hectares. Nine municipalities in Masis sub-region use the central landfill of Yerevan. Unauthorized sites are used by seven municipalities of Ararat marz. In Masis urban municipality a Health Development Center licensed ltd N5 implements medical neutralization of hazardous waste pursuant to contracts NN121-123.

There are six official landfills in Syunik marz, used by Sisian, Goris, Kapan, Kajaran, Meghri, and Agarak urban municipalities. Three urban and 10 rural municipalities in Vayots Dzor launched establishment of such sites. Capitially renovated are landfills in Yeghegnadzor and Vayk municipalities. 75 containers and 60 bins were installed in Yeghegnadzor; 45 containers and 70 bins in Jermuk, and 30 containers and 45 bins in Vayk²⁸⁹. In 2012 there were five officially operating landfills in Ijevan, Berd, Noyemberyan, Voskepar and Bagratashen municipalities. Supported by German KfW a grant project of Solid Household Waste Management in Vanadzor of Lori Marz is underway, whereby the functions of employer are implemented by the Ministry of Territorial Administration as envisaged by the “consultancy contract”. The consultant is obliged to submit a business plan by the end of the contract reflecting on organization of garbage removal and sanitary cleaning in Vanadzor urban municipality and neighboring municipalities, construction of a new landfill, cost estimates thereof, as well as provide recommendations on the location of the new landfill²⁹⁰.

The draft government protocol decree on the Results of Study on Implementation of LSG Powers in the areas of garbage removal and sanitary cleaning and pre-school educational institutions. The draft was submitted to the RA government on September 28, 2012, the submission recorded under the Number 03/16/5039-12²⁹¹.

²⁸⁷ <http://kotayk.gov.am/files/docs/3387.pdf>

²⁸⁸ <http://tesankyun.am/2012/12/> Works implemented in Dilijan in 2012; Tesankyun, December 30, 2012

²⁸⁹ <http://vdzor.gov.am/files/docs/6501.pdf>

²⁹⁰ <http://www.mta.gov.am/files/docs/441.pdf>

²⁹¹ <http://www.mta.gov.am/files/docs/440.pdf>

Maintenance of residential buildings and non-residential spaces

On November 16, 2002, a ceremony was held in Yerevan attended by His Excellency US Ambassador to Armenia John Heffern, Military Cooperation Office of the US Embassy in Armenia, Edik Barseghyan, marzpet of Ararat, Azat Khatchatryan, Mayor of Darbnik rural municipality and population of this municipality to celebrate the completion of renovation of Community Center in Darbnik. Humanitarian Aid Project of the US European Commandment allocated 245,000 USD for renovation, which was invested in renewal of walls, windows and doors of the building, installation of electricity and heating networks, as well as renovation of the roof, and construction of waste water removal, and the cafeteria. The works were implemented by local SESCO company.

According to the government decree N501-N, dated April 12, 2012, the former administrative building of the Armavir Canning Factory was reconstructed into a residential building at the cost of 244,170 mln drams. Gas supply infrastructures were installed in the districts of 107 and 108 of Armavir, as well as Ferik and Arevik villages. Roofs of multi-apartment residential buildings in Vagharshapat and Metsamor urban and Parakar and Myasnikyan rural municipalities; kindergarten in Myasnikyan rural municipality were also renovated. Elevators in multi-apartment residential buildings in Metsamor urban municipality were renovated. In 2012, the condominium associating 41 multi-apartment buildings in Vardenis was liquidated and works are underway towards establishment of new condominiums.

In 2012, in the framework of support project to families suffered from the earthquake Glendale Hills Company should have implemented construction works in 420 residential buildings in rural municipalities of Lori marz, including construction of 305 residential houses, but only 146 were constructed. The work progress and project implementation may not be assessed as satisfactory. In 2012, roofs of 54 multi-apartment residential buildings in Kotayk marz were renovated²⁹².

In 2012 38 multi-apartment residential buildings containing 1756 flats were built in Mush-2-2 and Ani districts in Gyumri, which were allocated to families gone homeless after the earthquake according to the drawing procedures. In Akhuryan village construction of four multi-apartment residential buildings with 144 flats is underway for the similar target group. In Maralik urban municipality construction of two multi-apartment residential buildings was completed, each consisting of 20 flats²⁹³. Finally, the Buniatyan First Passage was capitally renovated in Gavar.

In the framework of second tranche of the Sustainable Urban Development Investment Program, the Ministry of Territorial Administration, Ministry of Economy and Asian Development Bank implement design of urban development plans and investment packages for four urban municipalities of Armenia, including Gyumri, Vanadzor, Dilijan and Jermuk²⁹⁴.

²⁹² <http://kotayk.gov.am/files/docs/3387.pdf>

²⁹³ <http://shirak.gov.am/files/docs/2359.pdf>

²⁹⁴ <http://www.mta.gov.am/files/docs/441.pdf>

Table 31: Summary data on residential and communal utilities as of 2012²⁹⁵

	Number of multi-apartment residential buildings and flats in the residential stock	Total space, 1000m ²	Number of flats in municipally managed multi-apartment residential buildings	Number of flats in condominiums and otherwise managed residential stock	Number of buildings in condominiums and otherwise managed residential stock
Line 1	Line 2	Line 3	Line 4	Line 5	Line 6
Total	436 631	93412	104 456	331 458	8 066
Urban	411 855	50148	81 013	330 175	n/a
Rural	24 776	43264	23 443	1 283	n/a

Table 31 shows that condominiums and trustee managers manage 8066 buildings, which have 331458 flats or apartments. Condominiums and trustee managers manage 75.91% of flats (Line 5/Line 2) and only 24.09% is managed by municipalities. Disproportionate is the number of residential apartments managed by condominiums and trustee managers in urban and rural municipalities. Only 0.38% of the multi-apartment residential stock is located in the rural areas hence the remaining in urban ones, but the management of the stock of residential houses is not that disproportionate when disaggregated by rural and urban municipalities. Urban municipalities manage 77.55% of total number of flats in multi-apartment residential buildings, and only 22.45% of this stock is managed by rural municipalities.

Water supply and waste water removal

Water supply to 31 municipalities in Aragatsotn marz (including three urban municipalities) is implemented by HayJrmughKoyughi ltd (28) and Yerevan Jur (3), while the other municipalities manage their water supply on their own. Water supply and removal networks in other settlements, particularly rural ones, are owned by the respective municipalities and are in extremely poor physical conditions, which impedes quality water supply hence under-standard service to population. Major infrastructures lack sanitary maintenance zones and the water supplied to population in most cases is not decontaminated²⁹⁶.

Water pipelines in Artashat (total length about 1130km, that of sewage is 14km) are prone to frequent disorders because of the 80% of wear-and-tear, sewage pipelines are out of order and the waste water pours out into the streams causing environmental pollution. Serious threat is the condition of the waste water removal system in Armavir and Metsamor. Waste water pour into underground drainage network and irrigation

²⁹⁵ <http://armstat.am/file/doc/99477448.pdf> Statistical Yearbook, 2013

²⁹⁶ <http://aragatsotn.gov.am/socio-economic-situation/>

pipelines adjacent to Metsamor town, while the Metsamor river is used for irrigation purposes, which gives rise to an aggravated anti-sanitary environment in Metsamor town and neighboring settlements.

State Water Committee implemented drainage system cleaning in 15 municipalities of Armavir marz at total length of 58km and cost of 83mln drams²⁹⁷. In 2012 open water removal network was cleaned that serves 12 municipalities of Armavir marz. A serious pending issue remains renovation of municipal sewage system of Parakar hence necessary arrangements for removal of waste water through the sewage system. On the initiative and endeavors of the municipality, the national government, UN Global Environment Facility small grants program and National Water Cooperation joined their resources and efforts rehabilitation of degraded agricultural lands in Parakar was implemented through construction of bio-lake of household waste sanitation. The project launched in 2010 and completed in 2012.

Co-financed by German KFW and the RA government water supply and water removal systems are installed in 16 rural municipalities and Vanadzor city of Lori marz. With a view to improve drinking water supply and waste water removal systems in 38 municipalities served by HayJrmughKoyughi ltd, the European Bank for Reconstruction and Development and Asian Development Bank planned to implement works at total of 250mln drams but the project costs hit as high as 657.7 mln drams. Agreement was reached with the UN in 2012 to implement water pipeline construction works at total of 11.4 mln drams with co-financing by partner municipalities, including in Tsaghkashat (8.1 mln drams) and Chkalov (3.1 mln drams).

Central pump-station of Makravan (Hrasdan) was fully rehabilitated in 2012. HayJrmughKoyughi ltd funded implementation of works in Alpars and Solak municipalities in the total amount of 42,600,000 mln drams.

In 2012 German KFW bank and Asian Development Bank implemented a project on reconstruction of water supply and removal systems in Azatan, Akhuryan, Maralik and Gyumri. World Vision International capitally renovated water supply and sewage systems in Agarak and Yeghvard municipalities, the total cost of project being 15.0 mln drams. MCA-Armenia program renovated internal networks of Goris town at cost of 132.9 mln drams. Rural Economic Development Project Implementation Unit carried out a water supply project in Tsav and Vardanidzor municipalities investing 12.67 mln drams. According to the government decree N711-N, dated May 24, 2012, government reserve fund allocated 1,330,000 thousand drams, including 1.304,758 thousand drams for construction of water supply networks in Yeraskhavan and Hajtagh rural municipalities and completion of construction and cleaning of waste water removal collector and the bio-lake.

²⁹⁷ <http://ararat.gov.am/files/docs/4491.pdf>

Heating

In 2012 installation of heating systems in all kindergartens of the capital city was completed²⁹⁸. Gas supply and heating project was implemented in the reported year, in the framework of which local heating systems were installed in Arabkir Pediatrician Polyclinic, Nor Aresh polyclinic, N12 Polyclinic, and N17 Polyclinic Ltd. Heating and renovation of eight libraries and six youth and child creative centers was also implemented in 2012.

Pursuant to the order of the Mayor of Yerevan, installation of heating systems in 17 schools in the capital city was to be completed by November 15 2012²⁹⁹. The works were implemented and completed within the defined period.

Public transport and road construction

Mayor of Yerevan issued Order N2911-A, dated March 30, 2012, to establish the new public transport fixed route scheme of Yerevan with a view to radically review regular passenger transportation process, slightly increase the number of buses, and in parallel enhance the role and share of Metro and trolley-bus communication in urban transport flows, as well as provide new efficient fixed routes for buses³⁰⁰.

The new transportation scheme envisions 77 routes for vans (1577 units of the fleet), 68 routes for buses (939 vehicles) and 10 trolley-bus routes (108 vehicles). The new transportation scheme took holding tenders for urban bus and van regular communication.

In Lori marz 19 municipal roads were renovated, including priority streets in all urban municipalities of the marz. Overall, 105 streets were renovated at total length of 70.4km. Financing from the state budget and World Bank envisaged and implemented capital renovation of Balahovit-Mayakovski-Aramus road of 6.8km; Aramus-Kamaris-Geghashen of 6.3km; Nor Geghi-Argel-Arzakan-Hrazdan of 0.16km; Yerevan-Garni-Geghard of 1.8km³⁰¹. Renovation of Gyumri-Hatsik road (a section of 3.7km) by reinforcing the basement with sand and gravel was implemented. Renovation of 10 streets in Gyumri (total length of 7.0km), three streets in Artik (1.4km), four streets in Maralik (0.5km), and one street in Sarnaghbyur (1.4km) was also implemented in the reported period³⁰².

Dino Gold Mining Company Ltd allocated 10 mln drams to finance asphalt covering and renovation works of roads in Geghanush municipality³⁰³. In 2012 in Vayk Yeritasardakan street was renovated (0.780km) at total cost of 131.5 mln drams. Spandaryan street in Yeghegnadzor (0.5km) was improved at total project cost of 72.1 mln drams. The bridge in Jermuk town was renovated at project cost of 137 mln drams.

²⁹⁸ <http://www.yerevan.am/edfiles/files/avagani17.12/2.%20cragir.pdf>

²⁹⁹ <http://www.yerevan.am/am/news/this-year-all-schools-in-the-capital-will-be-provided-with-heating-systems/>

³⁰⁰ <http://www.yerevan.am/am/public-transportation/>

³⁰¹ <http://kotayk.gov.am/files/docs/3387.pdf>

³⁰² <http://shirak.gov.am/files/docs/2359.pdf>

³⁰³ <http://syunik.gov.am/files/docs/10244.pdf>

Other works in road construction include: renovation of Aygehovit road at 30,0 mln drams; renovation of Dprocakanner street in Noyemberyan at 20,0 mln drams; and renovation of Gandzakar municipality at 23,1 mln drams. It should be mentioned that Aygehovit municipality allocated 8.5 mln drams from its budget to complete renovation of the municipal road³⁰⁴.

In Dilijan urban municipality the following works were implemented in 2012: renovation of the street heading toward Andranik district, Sayat-Nova, Abovyan, Shahumyan, Gai, Orjonikidze, Gorki-Myasnikyan, Hakobjanyan streets in addition to the safety works including reinforcement of walls, renovation of mud-water pipes, installation of safety engineering facilities at total cost of 231.8 mln drams.

In 2012 in Ijevan municipality traffic safety works were implemented in the Ankakhutyan street (such as installation of traffic signs, and traffic lights) in addition to renovation of Blbulyan street at total project cost of 13.65 mln drams³⁰⁵.

Education and culture

2012 was marked by events and celebrations devoted to selecting Yerevan by UNESCO as the World Book Capital and 500th anniversary of Armenian book publishing. As the world capital of books, Yerevan united experts and specialists of the region and worldwide, and acted as trigger of importance of book publishing and literary awareness³⁰⁶.

A project called Library – the Place of Meeting was carried out with participation of 103 libraries and 257 events were held. Translators’ Church rehabilitation project was launched in Aygeshat village of Armavir marz. Master Classes for Municipal Libraries project was launched to deliver training to 90 librarians representing 10 marzes of the country³⁰⁷.

The building of pre-school educational institution in Vardashen was taken over by the marzpetaran and is used as a school. In Armavir, schoolchildren made arrangements to organize a choreographic staging devoted to the 120th anniversary of Tchaikovski “Nutcracker” ballet in the Culture House N1. Save the Children Organization cooperated with municipalities to pool resources to commission pre-schools educational institutions in Shahumyan, Jrashen and Mayisian municipalities.

In the framework of *The Entrance with a Book* initiative of the Ministry of Culture of Armenia 1200 books were provided to the libraries of the three border municipalities of Yervandashat, Margara and Pshatavan. On November 29 ArmenTel Company, jointly with the Armenian Kids Foundation, distributed books and atlases on culture and history of Armenia to school libraries in a number of municipalities, including Myasnikyan, Lernagog, Karakert, Dalarik, Shenik, and Argina.

³⁰⁴ <http://tavush.gov.am/reports/>, Annual socio-economic analysis of Tavush Marz 2012

³⁰⁵ Ibid

³⁰⁶ <http://yerevan2012.org/>

³⁰⁷ <http://mincult.am/reports.html>

World Vision International funded courses for teachers, pupils and parents representing 21 municipalities of Aragatsotn marz devoted to healthy lifestyle and disease prevention. With the objective to introduce and improve new pedagogical methods and techniques in teaching cooperation, World Vision International funded courses on new methods for instructors and teachers in pre-school and general educational institutions in the above 21 municipalities³⁰⁸.

In June-August 2012, in the framework of *Come Home* program 142 young Armenians from Diaspora were hosted in urban and rural municipalities of Ararat marz for a 14-day visit. Mass events were held in Ararat marz in the framework of several projects, such as Poetry Event, Valentine's Day, Fertility Celebrations, and Teachers' Day. In a variety of municipalities of this marz events and festivities were held devoted to P. Sevak, and V. Sargsyan, and anniversaries of Sayat-Nova (18th century poet and musician, 300th anniversary), Yeghishe Charents (poet, 115th anniversary), and others, including Garzu, Hovsep Orbeli, Hovhannes Baghramyan, Anania Shirakatsi (1400th anniversary), and 500th Anniversary of the Armenian publishing.

Capital renovation of the kindergarten premises in Byureghavan urban and Solak rural municipalities is underway in the reported period³⁰⁹.

According to the government decree N1392-N, dated October 4, 2012, four educational projects will be implemented in Shirak marz at total project cost of 1320.0 mln drams; namely, in the schools N2 and N5 in Artik and Haykadzor, and the kindergarten in Voskehask. The indicated amount is also used for construction of Azatamut kindergarten³¹⁰. Construction of Culture House in Vahramaberd was completed in 2012. Funded by an American benefactor of Armenian origin, Ian Gillan from Deep Purple rock band and the state budget construction of Musical School N6 in Gyumri is underway.

In 2012 a pool was constructed in Yeghegnadzor. In addition, in the reported year a sports festival was held attended by young sportsmen of urban municipalities of Tavush marz. The lawn of the football pitch in Achajur municipality was greened³¹¹. Exhibitions devoted to local history were organized in Alaverdi, Armavir, Vedi, Maralik and Charentsavan towns³¹².

Healthcare

Since 2012, out-patient, general and hospital healthcare services in Yerevan are delivered by 108 medical institutions, including 34 run by the municipally. Of these 34, four are multi profile and two are specialized medical centers, one maternity house, 22 general medical institutions, two dispensers, medical sanitary post, research institute of

³⁰⁸ <http://aragatsotn.gov.am/socio-economic-situation/>

³⁰⁹ <http://kotayk.gov.am/files/docs/3387.pdf>

³¹⁰ <http://shirak.gov.am/files/docs/2359.pdf>

³¹¹ <http://tavush.gov.am/reports/>, Annual socio-economic analysis of Tavush Marz 2012

³¹² <http://www.mta.gov.am/files/docs/441.pdf>

hygiene and professional diseases, as well as an ambulance service. 27 of these 34 health institutions of Yerevan municipality deliver out-patient and general medical services³¹³.

Yerevan municipal budget funded capital renovation of the premises housing N22 Polyclinic ltd. A number of polyclinics in the city benefited from exterior improvement and capital renovation of the entrance doors thereto. In the framework of constructing wheelchair accesses to healthcare facilities, such accesses were installed in the municipally owned healthcare institutions, rooms were constructed on the ground floors of the medical institutions to deliver medical services to disabled people.

In December 2012, the so-called Open Door Days in all polyclinics of Yerevan was organized for socially vulnerable groups. In the framework of this initiative, hard to afford examinations and tests were held (computer tomography, X-rays, colonoscopy, etc). Health department of the municipality developed and introduced an orientation manual for the evaluation of healthcare quality, financial, economic and programmatic indicators of the healthcare institutions under the Yerevan municipality. With the objective to improve management, financial and economic performance of the Yerevan municipally owned healthcare institutions, as well as to secure private investments therein, decisions of avagani of Yerevan were made to restructure Kanaker-Zeitun, Surb Astvatsatsin and Grigor Narekatsi ltds into new companies (namely, Davit Anhaght medical center, Polyclinic N16, Arabkir pediatrician polyclinic, General Hygiene and Professional Disease research institute after N.B. Hakobyan, Nubarashen, Sari Tagh, Nor Aresh, Karmir Blur, Polyclinic N18, Surb Astvatsatsin limited liability companies). Introduction of new management mechanisms will result in improvement of primary healthcare service infrastructures, refurbishment of medical institutions, which, in turn, will promote enhanced quality in healthcare services to population³¹⁴.

With a view to develop primary healthcare institutions in rural areas, construction of new premises to house out-patient facilities in 13 rural municipalities was launched, and renovation activities in four other rural municipalities were completed³¹⁵. These municipalities include Haghartsin and Aygedzor in Tavush marz, Mastara in Aragatsotn, and Bambakashat municipality in Armavir marz. In addition, Haghartsin primary healthcare institution received a CSG device.

In the framework of a project of the Hayastan Pan-Armenian Foundation 60 mln drams was allocated to establish a new community center in Aknaghbyur municipality. It houses a medical post to deliver services to the community residents³¹⁶.

³¹³ <http://www.yerevan.am/am/health/>

³¹⁴ <https://www.yerevan.am/edfiles/files/avagani17.12/2.%20cragir.pdf>

³¹⁵ <http://www.moh.am/karavar/GERAKA1.pdf>

³¹⁶ <http://www.himnadram.org/index.php?id=23485&page=13&lang=2>

Maintenance of cemeteries

In 2012 the issue of cemetery maintenance in all municipalities remained a priority. According to the government decree N25-N, 1.5 hectares of municipally owned lands in Mets Parni municipalities were allocated for expansion of the cemetery³¹⁷; in Gogaran rural municipality 2.52 hectares of protected lands were given for the same purpose³¹⁸. In 2012 Vanadzor urban municipality received 5 mln drams for renovation of the tombs of killed liberation warriors.

The power of LSGs to set up service fees

The main areas where service fees were set up by LSGs in 2012 included garbage removal, pre-school institutions and extra-curricular activities.

Setting up garbage removal fees is regulated by the Law on Garbage Removal and Sanitary Service. More specifically, garbage removal fee for household waste may be established to the maximum of 400 drams per person per month. Each avagani sets up the fee in the respective municipality. In Yerevan, for example, it is 200 drams, in Vedi 150 drams and Alaverdi 100 drams.

Setting up fees for pre-school and extra-curricular education services is not regulated by legislation. Avaganis define the rates at their discretion. For example, there were 162 kindergartens operating in the capital city in 2012, which - in the framework of the Yerevan Municipality Program –started to operate on a free of charge basis³¹⁹. Attendants of Yerevan municipality kindergartens who are not residents of Yerevan are to pay 8000 drams per month per child³²⁰

The monthly fee for students in the municipal non-commercial organization called Dilijan Hovhannes Sharamberyan Arts School was set at 5000 drams effective January 1, 2012. The same fee was set for preschool educational institutions of Dilijan, which are municipal non-commercial organizations.

According to December 8, 2011 decision of avagani of Aparan, municipal arts school applied the following rates effective January 2012: piano classes – 3000 drams per month; violin and guitar classes - 2.000 drams per month; folk instrument classes – 1500 drams per month; folk vocal classes – 1500 drams per month; and monthly fee for arts and application classes - 1.500 drams.

Monthly fee for each child in municipal kindergartens in Aparan is 3500 drams. Some privileges were also established for children in kindergartens and arts schools. In particular, in cases when two kids from the same family would attend the same institution, a 50% discount is applicable for the second child, while if three and more kids from the same family attend the same institution, the fee for the third kid will not be levied.

According to May 15, 2012 decision of Argel municipality in Kotayk marz, the parental monthly fee per child in the first years of kindergarten was set 4500 drams.

³¹⁷ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=73698>

³¹⁸ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=73580>

³¹⁹ <http://archive.ankakh.com/2012/05/204427/>

³²⁰ <http://168.am/2012/08/17/116580.html>

7.2 Municipal service management

The share of direct expenditures for public services in total municipal budget spending increased in 2012 reaching 78.2% from 74.4% of the previous year (see Table 32). However, it should be stated that total expenditures diminished relative to the level of the previous year by some 531 mln drams. As a result, the ratio of public service expenditures and expenditures of general public nature has increased from 3.43 last year to 3.60 in 2012. Nevertheless, it should also be mentioned that this indicator is high because of Yerevan values, i.e. 8.95 versus 7.97 of the previous year.

Yerevan excluded from the estimate, the indicator for all other rural and urban municipalities is only 1.48; in other words, it may be stated that expenditures for major public services reflect 59.7% of total spending at municipal level versus 57.4% of the previous year, which is a 2.3 percentage point increase. Nevertheless, this indicator is fairly low relative to its value for Yerevan. Expenditures of general public services in Yerevan reflect only 10.0% of total expenditures versus 10.7% of the previous year.

Studies implemented show that the smaller the municipality the higher is share of staff maintenance expenditures in total expenditures for general public services in the respective budgets.

Table 32: Ratio of general municipal services and associated municipal service expenditures in municipal budgets (2012, in thousand drams)

	Municipalities, total ³²¹		Yerevan ³²²		Total urban and rural municipalities, excluding Yerevan	
Expenditures, total	106,066,920.1	100.0%	65,048,677.3	100.0%	41,018,242.8	100.0%
Municipal (public) services of general nature	23,082,051.4	21.8%	6,536,699.5	10.0%	16,545,351.9	40.3%
1. Transport	23,599,438.6	22.2%	20,669,999.7	31.8%	2,929,438.9	7.1%
2. Communication	1,092.6	0.0%	0.0	0.0%	1,092.6	0.0%
3. Environment protection	10,193,447.0	9.6%	7,042,640.8	10.8%	3,150,806.2	7.7%
4. Residential construction and communal utilities	9,552,065.8	9.0%	6,187,712.2	9.5%	3,364,353.6	8.2%
5. Healthcare	302,037.9	0.3%	238,760.2	0.4%	63,277.7	0.2%
6. Recreation, culture and religion	6,031,294.0	5.7%	2,153,878.2	3.3%	3,877,415.8	9.5%
7. Education	30,643,432.5	28.9%	21,303,469.9	32.8%	9,339,962.6	22.8%
8. Social protection	2,662,060.3	2.5%	915,516.8	1.4%	1,746,543.5	4.3%
Public services, total (1+2+3+4+5+6+7+8)	82,984,868.7	78.2%	58,511,977.8	90.0%	24,472,890.9	59.7%
Municipal (public) service expenditures vs. general municipal service expenditures	3.60		8.95		1.48	

³²¹ <http://minfin.am/index.php?cat=76&lang=1>

³²² <https://www.yerevan.am/edfiles/files/avagani19.13/byuje%20hashv..pdf>

Conclusions and recommendations

It can be stated that 2012 did not see any significant progress in reforms of the local self-government in Armenia.

Legislative amendments or additions were not introduced as envisaged by the amended Constitution. Over the reported year, no laws or legislative provisions were enacted in respect of the principles and rules of procedures of merger or demerger of municipalities; setting the dates of elections in the newly established municipalities, establishment of inter-municipal associations or unions, issue of municipal securities and hotel tax.

All the existing national programmatic documents (Program of Activities of the government, Sustainable Development Program, Anti-corruption strategy) contain basically identical provisions and clauses and simply mirror the requirements of enacting Constitutional changes and amendments in the legislation.

A tangible shortcoming persisted in legislation and 2012 didn't bring any change therein, namely, rates of property and land taxes continued to be set by law, and the authority to set up those was not assigned to the LSGs as required by the European Charter of Local Self-government (Article 9.3).

In 2012 there was no change introduced in the administrative and territorial division of Armenia. All the work was limited to some projects and programs implemented at the level of studies and surveys.

The units of the local self-government, i.e. municipalities, continue to be extremely fragmented and weak in capacities. In terms of developing inter-municipal cooperation no tangible change or progress was observed. As in the previous years, no inter-municipal unions were created in 2012.

The level of financial autonomy of municipalities continues to be at its low with the municipally owned assets inadequate and obsolete. In 2012, as in the previous years, there were no shared allocations to the municipalities from the tax revenues and mandatory payments assigned to the state budget by law.

In 2012 one municipality received a tiny loan from a commercial bank, but overall, municipalities are as yet too far from being able to enter loan market. Municipalities did not issue municipal securities, a fact unchanged from the previous periods.

There were no substantial changes in powers or authorities of the LSGs in the reported year. There was no evident progress in the area of participation of civil society in local self-government systems.

Several additions were made in the scope of powers and authorities of the LSGs in 2012, those being unrelated with delivery of new municipal services hence such changes did not lead to increase in revenues or reimbursement by the state as could have been expected since they were defined by law.

In the vast majority of municipalities were elections were held in 2012, the mayors were re-elected. Change of political leadership is a rarely phenomenon observed in

Armenian municipalities. Approximately 70.8% of mayors are members of the ruling party, i.e. the Republicans. There was no progress in activities of avaganis or enhancing their autonomy either. The legal provision of local referendum continues to be idle. No serious change was recorded in respect of gender issues. Representation of women in elected offices continued to be at a very low level, while almost no gender inequality was observed in municipal staffing. In 2012, there were some positive developments in the assessments produced by Freedom House. Some works were implemented in enhancing publicity and transparency of the LSG operations.

Comparing the indicators of relevance of LSG powers and municipal finances characteristic of the Armenian and European municipalities it is easy to notice that Armenia is yet tangibly behind the European countries, in particular, in terms of the share of municipal budgets in public expenditures and GDP, as well as in terms of per capita revenues and expenditures of municipal budgets. This means, that in 2012 the degree of decentralization in Armenia continues to be very low.

Despite the fact that over the recent five years absolute values of both revenues and expenditures of the municipal budgets in Armenia as well as their execution ratios have been increasing, majority of the RA municipalities is not yet able to implement the powers assigned to them by law in their entirety; or, in other words, delivery of municipal services is not implemented in full, as a result of which the living standards of the majority of population in the country has not changed whatsoever over the recent five years.

In 2012, more than 60% of total revenues and expenditures of municipal budgets were attributed to the budget of Yerevan. Per capita revenues/expenditures of municipal budgets (Yerevan excluded) are 2.8 times lower than the same indicators for Yerevan.

Changes in the ratios of current and capital expenditures of the RA municipalities (Yerevan included) in total expenditures have demonstrated different behavior over the recent five years. More specifically, in 2008-2009 capital expenditures in total spending decreased from 28.5% down to 19.2% (almost by third); in 2010-2011 they steadily increased to reach 28.9%, while in 2012 again decreasing tendencies were observed when they eventually fell down to 25.2%.

In 2012, shares of salaries and social insurance payments (total 35.8%) in total expenditures estimated for all municipalities of Armenia (Yerevan excluded) are approximately 4.6 times higher than the same indicators for Yerevan (total 7.8%), which is primarily consequence of two reasons, namely, gradual inflated staffing of both municipalities (Yerevan excluded) and municipally owned organizations and secondly, the overall inadequacy of municipal budget revenues.

The principal initiator and actual decision-maker at municipal level is the mayor. Avaganis continue to obediently approve all decisions issued and made by the mayors.

Progress in use of electronic means of communication was observed in the reported year, but the overall situation is too far from being satisfactory. Many municipalities just do not make use of internet communication. In many municipalities there are no means of awareness other than newspaper and local TV channels. Cellular communication and

boards exist in practically all municipalities.

In 2012 municipal servant trainings were delivered by organizations selected through a competitive process. As in the previous years, in 2012 trainings were organized separately for LSGs and municipal servants.

A great variety of international organizations continued implementing activities and projects in many municipalities of Armenia in 2012. Their operations and activities continue to be sought and needed by the municipalities. They usually act through cooperation with the government of Armenia, and frequently, through interaction and collaboration, but not all existing potential opportunities are deployed to attain higher degree of success.

Large-scale activities in the area of municipal service delivery were carried out in the capital city of Yerevan in 2012. Yerevan accounts for far too high share of total municipal spending than all other municipalities taken together. More specifically, quite high is the share of expenditures incurred on public services in total municipal spending. In municipalities in marzes the ratio of service associated expenditures to services of general nature is very low, i.e. 1.48, which contrasts with Yerevan indicator of 8.95. In the marzes works in delivery of municipal services are implemented primarily in urban and large rural municipalities.

Overall it could be mentioned that there is a need for further development and improvement of practically each and every municipal service, which in most of the municipalities is far from being satisfactory.

Further are recommendations based on the conclusions generated above

Accelerating the pace of reforms in local self-government sector of Armenia along all directions remains an important prerequisite for its development. Directions include replenishment of legislative framework and implementation of a variety of targeted programs. In particular, legislative acts are to be adopted to set the principles of merger and demerger of municipalities, establishment of inter-municipal unions. The new law on financial equalization, already existing draft bills on individual local taxes, the law on issue of municipal securities are to be developed and adopted as well.

Even the adoption of the above mentioned legal acts may not draw aside the issue of a program of Local Self-government Development or the Decentralization Strategic Policy from the reform agenda. This will enable to bring into single document the vision of the local self-government system, the paths to attain the vision furnished with the timed sequence of actions.

It is necessary to correct the mistake made in the package of legal acts on local taxes adopted in 2010, namely, to assign the authority to define the rates of property and land taxes to the avagani by law.

Further development of local self-government system in Armenia would be impossible without enlargement of municipalities and establishment of inter-municipal unions. These challenges require urgent solutions.

It is necessary to legally bind tax allocations accredited to the state budget not by the

annual budget law, but by the Law on Local Self-government and the Law on Budgetary System of Armenia.

With a view to expand the sources and volumes of financing to implement LSG powers, as well as to secure diversity in municipal budget revenues, it is crucial to engage municipalities in the market of borrowings. In particular, it is necessary to develop and enact adequate rules of procedures to regulate borrowings by municipalities from commercial banks and financial institutions, as well as to issue municipal securities, and to develop and enforce systems and tools to assess creditworthiness of municipalities.

Taking into consideration the long standing experience of CFOA in the area of relevance of LSG powers and their financial resources, it is pivotal to institutionalize the annual evaluation of a set of selected indicators for permanent and regular implementation by the state authorized agencies in the subsequent years. To this end, it is necessary to develop and introduce a unified information system of analysis and evaluation of financial indicators thus securing accessibility and regular update of the required information and data, annual analysis and evaluation of the indicators, and mandatory publication of the generated results of evaluations.

A pending issue in LSG elections is the transition to proportionate elections of the avaganis. It is desirable that the replenishment of LSG powers and authorities presupposes delivery of new public services securing adequate financial resources. It is important to establish the rules of procedures for implementation of mandatory powers of the local self-government bodies. It is necessary to lay bases for holding local referenda. And it is crucial to extensively apply means and measures to secure publicity of activities implemented by the municipalities, in particular, creation and maintenance of official web-sites, dissemination of information through social networks, etc. It is necessary to undertake consistent measures towards delivery of training to members of avaganis and development of methodological guidelines.

The prerequisite for successful enhancement of scope, extent and quality of public service delivery is in securing improved financial sustainability of the municipalities and optimal use of resources in the first turn. In this context, enlargement of municipalities and establishment of inter-municipal unions continue to remain urgent, as in the previous years. It is important also to make incremental fund raising opportunities available to the municipalities with particular emphasis on earmarking state budget resources, development of systems to involve borrowings, as well as development of cooperation with private sector.

302 Appendix 1. Submission of avagani decisions to the respective marzpetarans (2012, annual)³²³

N	Marz	Number of decisions submitted to the marzpetaran by municipalities	Number of decisions returned by the marzpetaran for correction because of violations identified	Share of decisions incompliant with legislation or other legal acts (%)	Number of decisions of avaganis, returned by marzpetaran, corrected and brought into compliance with legislation and re-submitted to marzpetaran within defined deadlines	Failures of mayors to convene avagani sessions to discuss decisions returned by marzpetaran within defined deadlines	Number of municipalities which failed to submit decisions of avaganis to respective marzpetarans	Number of municipalities, which failed to submit decisions of avaganis to marzpetarans within defined deadlines	Cases of disagreement of LSGs with the position of marzpetarans	Disciplinary actions against staff secretaries for failure to submit decisions of avaganis to marzpetaran	Number of judicial cases on rescinding decisions of avaganis
1	Aragatsotn	865	186	21,5	186	0	0	0	0	0	0
2	Ararat	2059	23	1,1	23	0	0	0	0	0	0
3	Armavir	3140	9	0,3	9	0	0	0	0	0	0
4	Gegharkunik	1622	33	2,0	33	0	0	35	0	4	0
5	Kotayk	3021	245	8,1	245	0	0	0	0	0	0
6	Lori	2872	15	0,5	15	0	0	0	0	0	0
7	Shirak	1309	306	23,4	306	0	0	0	0	0	0
8	Syunik	2335	24	1,0	24	0	0	0	0	0	0
9	Vayots Dzor	964	32	3,3	32	0	0	4	0	0	0
10	Tavush	1324	77	5,8	77	0	0	0	0	0	0
	Total	19511	950	4,9	950	0	0	39	0	4	0

³²³ Source: www.mta.gov.am, Summary Note: Submission of decisions of avaganis to marzpetarans in 2012, in accordance with the Sub-clause 8, Clause 8, Article 30, Law on Local Self-government

Appendix 2. Citizen reception held by mayors and members of avaganis 2012³²⁴

N	Marz		Number of municipalities, which held receptions of citizens				With mayors		With members of avaganis	
	Number of municipalities	Marz	Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4	Number of applicants for reception	Number of citizens who participated in receptions	Number of applicants for reception	Number of citizens who participated in receptions
1	114	Aragatsothn	111	114	114	114	29077	26750	8942	8016
2	97	Ararat	97	97	97	97	26347	26360	1861	1711
3	97	Armavir	97	97	97	97	13543	13334	2410	3155
4	92	Gegharkunik	91	91	92	92	13241	12965	2913	2739
5	67	Kotayk	66	67	67	66	8452	8301	858	839
6	113	Lori	92	97	97	96	5446	5242	3522	3466
7	119	Shirak	119	119	119	119	26422	26422	2653	2653
8	109	Syunik	108	107	108	108	7401	7332	686	671
9	44	Vayots Dzor	44	42	44	43	5334	5187	742	667
10	62	Tavush	62	62	62	62	4345	3740	475	302
	914	Total	887	893	897	894	139608	135633	25062	24219

³²⁴ Source: www.mta.gov.am, number of citizens who participated in receipts held by mayors and members of avaganis in quarters 1, 2, 3, and 4 of 2012

Appendix 3. Publicity of municipal budgets in marzes of Armenia, 2012³²⁵

N	Marz	Number of municipalities	Placing on boards and other easily accessible locations				TV broadcasting				Publication of newspapers				Posting on internet page			
			Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4	Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4	Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4	Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4
1	Aragatsotn	114	114	114	114	114	0	0	0	0	2	2	2	2	10	10	10	10
2	Ararat	97	97	97	97	97	1	1	1	1	21	4	4	4	97	97	97	97
3	Armavir	97	97	97	97	97	26	26	26	21	22	22	39	39	97	97	97	97
4	Gegharkunik	92	87	87	87	87	3	3	3	3	9	9	16	33	3	7	7	11
5	Kotayk	67	67	67	67	67	2	2	2	2	1	1	1	1	67	67	67	67
6	Lori	113	113	113	113	113	5	3	5	3	3	3	3	4	6	6	6	6
7	Shirak	119	119	119	119	119	13	10	16	23	5	3	9	9	119	119	119	119
8	Syunik	109	109	109	109	109	5	5	5	5	1	1	1	1	5	5	5	5
9	Vayots Dzor	44	44	44	44	44	0	0	0	0	10	18	15	12	41	42	42	44
10	Tavush	62	62	62	62	62	15	10	10	15	4	4	4	4	5	3	4	5
	Total	914	909	909	909	909	70	60	68	73	78	67	94	109	450	453	454	461

³²⁵ Source: www.mfa.gov.am. Summary reference notes: publicity and transparency of operations of local self-government bodies in the quarters 1, 2, 3 and 4, 2012

Appendix 4. Actual execution of municipal budget components and their shares in consolidated budgets, 2010-2012*

N	Type of budget	2010 actual, bln drams	Share in 2010 consolidated budget, %	2011 actual, bln drams	Share in 2011 consolidated budget, %	2012 actual, bln drams	Share in 2012 consolidated budget %
	Consolidated budget (1)						
	Revenues	804.3	100.0	906.1	100.0	975.3	100.0
	Expenditures	975.9	100.0	1013.5	100.0	1037.1	100.0
	Deficit (-) including:	-171.6		-107.4		-61.8	
1.	State budget						
	Revenues	780.4	97.0	880.9	97.2	946.2	97.0
	Expenditures	954.3	97.8	986.5	97.3	1006.1	97.0
	Deficit (-)	-173.9		-105.7		-59.9	
2.	Municipal budgets (2)						
	Revenues	84.9	10.6	87.3	9.6	95.5	9.8
	expenditures	82.6	8.5	89.1	8.8	97.4	9.4
	Proficit (+) / deficit (-)	+2.3		-1.8		-1.9	

*) Source: <http://www.minfin.am/index.php?cat=76&lang=1>

1. Consolidated budget revenues do not incorporate incomes from inter-budgetary transfers and expenditures exclude inter-budgetary transfers

2. Municipal budget revenues do not incorporate incomes from inter-municipality transfers and expenditures exclude inter-budgetary transfers.

Appendix 5. Demographic picture of officials on municipal service in Yerevan and marz municipalities, 2012

N	Municipalities	Senior positions, Class 1		Senior positions, Class 2		Senior positions, Class 3		Group I		Leading positions, Class 1		Leading positions, Class 2		Leading positions, Class 3		Group II		Junior positions, Class 1		Junior positions, Class 2		Junior positions, Class 3		Group III		Total		Total number of municipal service positions
		Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	Women	Man	
1	Yerevan	0	1	5	33	26	22	31	56	41	105	23	47	223	161	287	313	202	162	244	172	9	1	455	335	773	704	1477
2	Syunik	1	2	50	47	4	1	55	50	6	10	1	0	28	20	35	30	82	64	38	16	3	0	123	80	213	160	373
3	Gegharkunik	2	0	21	60	2	2	25	62	2	17	0	4	13	86	15	107	56	155	44	62	19	18	119	235	159	404	563
4	Armavir	0	2	31	55	2	0	33	57	4	12	1	3	30	23	35	38	91	105	73	78	54	36	218	219	286	314	600
5	Aragatsothn	0	1	33	67	3	1	36	69	0	8	0	0	8	24	8	32	127	166	14	5	6	1	147	172	191	273	464
6	Ararat	0	3	48	36	4	1	52	40	5	7	1	1	38	56	44	64	84	64	71	34	34	18	116	285	220	505	
7	Lori	2	1	57	31	2	3	61	35	3	18	5	13	41	43	49	74	131	85	94	47	58	11	283	143	393	252	645
8	Kotayk	2	1	32	27	5	0	39	28	6	20	3	3	38	53	47	76	97	60	89	38	65	30	251	128	337	232	569
9	Shirak	0	2	52	50	6	2	58	54	3	15	3	5	50	83	56	103	66	51	28	22	10	139	89	253	246	499	
10	Vayots Dzor	0	0	16	27	1	2	17	29	0	1	0	0	20	33	20	34	31	47	2	1	2	0	35	48	72	111	183
11	Tavush	0	2	30	22	3	0	33	24	3	6	0	0	23	38	26	44	62	53	52	20	40	5	154	78	213	146	359
	Total	7	15	375	455	58	34	440	504	73	219	37	76	512	620	622	915	1029	1012	772	501	312	130	2113	1643	3175	3062	6237

Bibliography

1. Constitution of Armenia
2. European Charter of Local Self-government
3. The RA Law on Local Self-government of Armenia (adopted on May 7, 2002)
4. The RA Law on Local Self-government in Yerevan
5. The RA Law on Budgetary System
6. The RA Law on State Labor Inspectorate
7. The RA Election Code (adopted on May 26, 2011)
8. The RA Law on Libraries and Library Business (adopted on March 21, 2012)
9. The RA Law on Local Duties and Fees
10. The RA Law on Municipal Service
11. The RA Law on Pre-school Education
12. The RA Law on Financial Equalization
13. The RA Law on Property Tax
14. The RA Law on Land Tax
15. Order of the Minister of Education and Science, dated September 18, 2012, on establishment of material and technical supply normatives of pre-school educational institutions (Soft furniture supply normatives by types and groups of pre-school educational institutions)
16. Ministry of Territorial Administration: Reference Note 2012 on the elections results of local self-government bodies (February 12, June 10 and 24, July 8, August 5 and 26, September 9, 23 and 30, October 14 and 28, November 4 and 18, December 9)
17. Women and Men in Armenia 2013, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2013
18. 2012 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration
19. Rating as objective tool of monitoring of LSG activities
20. 2012 Annual Report of the RA Public Service Regulation Commission
21. 2012 Annual Report of the State Committee of Water Economy of the Ministry of Territorial Administration
22. 2012 Annual Report of the Ministry of Culture
23. 2012 Annual Report of the Chamber of Audit of Armenia
24. Socio-economic situation of Armenia, January-December 2012
25. 2012 Municipal Development Plan of Yerevan
26. Summary note on mayors in marzes of Armenia
27. Summary Reference Note 2012 (quarters 1, 2, 3 and 4) on publicity and transparency of local self-government bodies of Armenia
28. Number of citizens who participated in receptions by mayors and avaganis in the quarters 1, 2, 3 and 4 of 2012
29. Summary Reference Note on submission of decisions issued by avaganis to marzpetarans as defined in Sub-clause 8, Clause 3, Article 30 of the Law on Local Self-government
30. Summary data on state registration of legal entities and individual entrepreneurs in the State Registry of Legal Entities in December 2012
31. 2012 Annual Report of the Human Rights Defender on Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms
32. Local Self-government Reforms in Armenia (2004-2006), Book 2; edited by David Tumanyan,

- Ph.D. Economics, Yerevan, Noyan Tapan, 2008, pages 62-85
33. Local Self-government Reforms in Armenia (2007 and 2008), Book 3; edited David Tumanyan, Ph.D. Economics, Yerevan, Noyan Tapan, 2009, pages 26-31, 95-99
 34. Local Self-government Reforms in Armenia (2009 and 2010) Book 4, edited by D.S. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2012, pages 33-47, 127-138
 35. Local Self-government in Armenia, 2011, Book 5 (edited by D.S. Tumanyan, Ph.D. Economics), Yerevan, Noyan Tapan, 2012, pages 32-46
 36. Participatory Democracy at Local Level: Why and How to Participate in Local Self-government, Manual, D. Tumanyan, V. Shahbazyan, Yerevan 2011
 37. Subnational public finance in the European Union, Dexia, July, 2011
 38. Subnational public finance in the European Union, Dexia, June, 2012
 39. UNDP/GEF 00035799 "Armenia-Improving the Energy Efficiency of Municipal Heating and Hot Water Supply" Project, Standard Progress Report
 40. www.edu.am
 41. www.psrc.am
 42. www.iem.am
 43. www.coc.am
 44. www.mca.am
 45. www.undp.am
 46. www.cspn.am
 47. www.oxfam.org.uk
 48. www.giz.de
 49. www.info.sys.am
 50. www.chf.am
 51. www.e-gov.am
 52. www.region.am
 53. www.minfin.am
 54. www.yerevan.am
 55. www.cfoa.am
 56. www.elections.am
 57. www.iyc.am
 58. www.ombuds.am
 59. www.freedomhouse.org
 60. www.foi.am
 61. www.armstat.am
 62. www.mta.gov.am

REPORT

LOCAL SELF-GOVERNMENT IN ARMENIA (2013)

This report has been produced by members of CFOA expert group:
David Tumanyan, Vahram Shahbazyan, Knarik Ayvazova (Arabyan),
Levon Tumanyan, Vahe Sargsyan and Grisha Gspoyan

1. Legal and programmatic assessment of local self-government reforms

1.1 Legal assessment of reforms in local self-government reforms

Constitutional provisions as reflected in the national legislation

The legal framework regulating local self-government should have accommodated the revisions and changes stemming from the amendments to the Constitution of 2005 within the time-frame specified by the Constitution (within two years upon enactment of the Constitution, i.e. before December 6, 2007). Nevertheless, some laws and legal provisions had either not or only partially been reviewed up until the beginning of 2013. These include:

- a) avaganis (community council) shall establish local taxes in accordance with the procedures established by law (Article 107);
- b) the rules of procedures regulating implementation of powers assigned to mayors shall be established by law (Article 107);
- c) the principles, rules of procedures of merger and demerger of municipalities, as well as time-frame of local elections shall be established by law (Article 110);
- d) inter-municipal unions may be established according to procedures established by law (Article 110).

Avaganis were prevented from establishing local taxes in 2013 as was the case in the previous periods. According to the Law on Taxes, property tax, land tax and hotel tax were established as types of local taxes back in 2011. The laws on property tax and land tax are in operation for quite a long time and these acts stipulated the respective tax rates despite having been qualified as local taxes, while the European Charter on Local Self-government states that ... *local authorities shall derive from local taxes and charges of which, within the limits of statute, they have the power to determine the rate*³²⁶. In this sense, the above legal provisions contradict the European Charter of Local Self-government because the power to establish local taxes of property and land has not been assigned to the local self-government bodies. Avagani was only granted the power to establish hotel tax rate, but the Law on Hotel Tax was not adopted in 2013 either³²⁷, which would otherwise enable avagani to exercise this power.

There has been no progress in establishing the rules of procedures regulating implementation of powers by mayors, including in parts associated with mandatory and

³²⁶ European charter of local self-government, article 9

³²⁷ At the end of 2009, the Ministry of Territorial Administration submitted the draft law on Hotel Tax produced by the CFOA to the Government of Armenia. In 2010, the Government returned the draft to the Ministry for further discussion with concerned stakeholders. Such discussions resulted in minor changes, and the Ministry of Territorial Administration re-submitted the draft to the Government at the end of the same year, but there has been no further development since.

delegated powers, by law throughout 2013.

In 2013 no substantial measure was taken towards enlargement of municipalities or establishment of inter-municipal unions. No law was enacted or changes and amendments introduced in the existing legislation to establish principles or rules of procedures applicable to merger and demerger of municipalities; law on inter-municipal unions was not adopted either.

Thus the work on implementation of legislative changes derived from Constitutional provisions did not continued throughout 2013 hence no results were recorded to that end.

The law on municipal securities envisaged in the Law on Local Self-government (Article 59) and the Law on Budgetary System (Article 30) of Armenia was not adopted in 2013 either.

Amendments and additions in legislation regulating local self-government

No new laws on local self-government were promulgated in 2013, but a number of amendments and additions were introduced to the existing legislation.

Amendments and additions were introduced in the Law on Local Self-government through four bills adopted by the National Assembly. Amendments adopted on February 5, 2013 enacted changes in rates of remuneration of mayors and municipal staff, which were conditioned by enactment of the Law on Income Tax. The law adopted on May 2 streamlined suspension of the powers of mayors, dismissal of mayor at the motion of avagani and at the proposal of the marzpet (regional governor). The law adopted on June 19 was all about participation of population in local self-government. This law was adopted with the objective to comply with the requirements stipulated in the Additional Protocol to the European Charter of Local Self-government to regulate the duties and responsibilities of local authorities in securing participation of citizens, as well as the mechanisms and types of such participation.

Two amendments were introduced in the Law on Financial Equalization (see Section 4). The amendment introduced in the Law on Pre-school Education to rescind the provision, pursuant to which *the salaries of pedagogues in pre-school education institutions may not be lower than the double rate of remuneration established as minimum wage*.

Two amendments were introduced in the Law on Municipal Service (see Section 6.2).

The new edition of the Law on Financial Equalization adopted by the first reading back in 2009 (more specifically, on April 9, 2009) was not put on the agenda for the second reading in 2013 either.

1.2 Programmatic assessment of reforms in local self-government

The Government Program of Activities approved on June 21, 2012 by the National Assembly was in force in 2013 (its section on the local self-government is set out in Box 1 of the Local Self-government Reforms in Armenia 2009 Report). Many of its provisions associated with local self-government were not implemented in 2013 either. In particular, relevance of powers and financial resources available to the local self-government bodies was not secured, the list of services delivered by local authorities was not expanded, and, finally, establishment of inter-municipality unions was not encouraged.

On May 23, 2013, the new Government Program of Activities was approved by the National Assembly, and its section on local self-government is presented in Box 1 of this report.

The new Program contains a number of provisions not implemented in the framework of the previous one; in particular, these include establishment of inter-municipality unions and enlargement of municipalities, expansion of the list of services delivered by local self-government bodies, and these are accompanied by newly introduced provisions (such as introduction of efficient mechanisms of borrowings from commercial banks and other financial institutions, implement activities encouraging citizens participation in local decision-making and self-government, etc). An amendment to the Law on Local Self-government was adopted by the end of the reported year to enhance transparency and publicity of LSG operations, as well as securing participation of population in local self-government. In parallel, works were carried out to trigger formation of information society in the municipalities.

It was in 2013 when the Evaluation of National Anti-corruption Strategy and its Implementation plan in 2009-2012 was published³²⁸, which was produced by experts of the monitoring commission implementing anti-corruption strategy. According to the abovementioned document, the authorized national agency for local self-government, i.e. the Ministry of Territorial Administration, achieved all 34 performance indicators.

The important long-term socio-economic development government program is the Sustainable Development Program adopted on October 20, 2008 (its local self-government section is set out in Box 2 of the Local Self-government Reforms in Armenia 2009 report), which had been under revision since 2009 financial and economic crisis. Nevertheless, as in previous years, a variety of sectors, including the major policy directions in local self-government, were not reflected in the program in 2013 either.

³²⁸ <http://www.gov.am/files/docs/1409.pdf>

Box 1: Abstract from Government program adopted in 2013 (3.5.1.2. Local self-government)

Improvement of local self-government system is a part of overall policy of developing governance potential at all levels. To this end, the government of the Republic of Armenia envisages to:

- Enhance financial capabilities of the municipalities by securing stability in municipal budget inflows;
- Continue decentralization; expand the list of services delivered by local self-government bodies in parallel with increasing their quality in all municipalities;
- Create triggers to increase investments and job opportunities in municipalities;
- Introduce effective mechanisms to motivate interest and attractiveness of labor in municipalities for young people, including in municipal service;
- Secure effective and efficient supervisory mechanisms over decisions and operations of mayors;
- Enhance transparency of operations and activities implemented by local self-government bodies;
- Implement policies to secure full-fledged operations of condominiums;
- Develop and implement pilot projects of competitive delivery of communal services and enhancing their quality;
- Implement enlargement of municipalities and deepen inter-municipal cooperation with the objective to significantly enhance accessibility and quality of services through local capacity building and efficient use thereof;
- Restore architectural properties of Yerevan excluding architecturally and historically irrelevant construction activities in the center of the capital;
- In parallel with enlargement processes, continue improvement and increasing the role of avaganis as well as enhance the political constituent in further development of this institution;
- Introduce new system of financial equalization by establishing an efficient mechanism of allocations to municipalities from the state budget to achieve better targeting of subsidies;
- Design and adopt new Law on Real Estate Tax to implement transition to new system of unified tax assessment;
- Introduce efficient mechanisms of borrowings from commercial banks and other financial institutions by municipalities;
- Implement measures to trigger participation of citizens in public administration and decision making processes at local level;
- Encourage capacity building in the municipal administrations to apply information technologies and support formation of information society in municipalities.

Assessment of activities of national agencies responsible for development of local self-government systems

There are two national agencies responsible for reforms and development of local self-government in Armenia, and these are the National Assembly and the government.

In 2013 the Standing Committee of the National Assembly on Territorial Administration and Local Self-government convened hearings of laws, sessions and approved a number of legal initiatives on local self-government for inclusion in the agenda of panel sessions of the National Assembly. However, the Committee limited its sessions and hearings to the draft laws and other acts submitted by the government of Armenia, promoted their further advancement and approval but never took the initiative to develop draft legislation on local self-government, a situation repeated in previous years as well.

The Ministry of Territorial Administration, which is the national authorized agency for local self-government sector, continued organizing sessions to discuss, replenish, review and revise draft laws for submission to the government in 2013 (see Section 1.1 of this report).

The Ministry of Territorial Administration continued developing administrative supervision mechanisms in 2013. Administrative supervision was carried out in 292 municipalities. Quarterly reports were produced based on the results of the supervisory activities, which were uploaded on the official internet web-site of the Ministry. With the objective to address the issues associated with municipal procurements, the Ministry held discussions with marzpets and mayors, as a result of which issues and challenges were identified and solutions proposed. As a result, recommendations were compiled and submitted to the Ministry of Finance for consideration in introducing amendments to the legal acts regulating the procurement field.

The Ministry of Territorial Administration, Communities Finance Officers Association NGO and World Vision Armenia jointly produced a new methodology on Designing of Four-Year Municipal Development Plans. It will enable municipalities to produce comprehensive and realistic plans.

The Ministry of Territorial Administration organized the Third Conference of Rural Municipalities in Jermuk on October 3-5, 2013. The summit was attended by state government agencies, representatives of various international and local organizations, and experts. Lectures were delivered and discussions held in the course of the conference reflecting a wide spectrum of issues pertaining to the local self-government sector.

Improvements in publicity and transparency of activities and operations of the Ministry continued in the reported year. The Ministry also continued its cooperation with local self-government bodies.

1.3 Performance under international commitments

As a member of Council of Europe, Armenia has commitments with the COE, including in the area of local self-government. Such commitments are framed into the principles established by European Charter of Local Self-government (this Charter makes part of Armenian legislation since May 1, 2002) and the recommendations and the applicable mechanisms of the COE Congress of Local and Regional Authorities, which are to be incorporated in the national legislation and enforced in practice. Progress in implementing legislative commitments is evident though at low pace (see Section 1.1. of this report). Armenia continues to lag behind in actual enforcement of principles of European Charter of Local Self-government.

Armenia also joined the Additional Protocol of the European Charter of Local Self-government on the Right of Participation in Local Government. Armenia signed this Protocol back on March 18, 2010 and National Assembly ratified it on May 13, 2013 for enactment effective September 1, 2013. In the aftermath of ratification of the Additional Protocol, additions were introduced in the existing legislation to secure participation of citizens in local self-government, law on introduction of additions and amendments in the Law on Local Self-government was enacted in June to set forth provisions facilitating citizens participation in local self-government.

In 2013 the 2012-1014 COE-Armenia plan of actions approved at 1138 Meeting of Ministerial Committee in 2011 continued to operate, one of the clauses of which was the provision of support to local self-government reforms.

On December 12, 2013, at the initiative of the Ministry of Foreign Affairs and General Secretariat of the Council of Europe a meeting took place in Yerevan, devoted to the implementation of the Council of Europe – Armenia Plan of Actions 2012-1014 with participation of program responsible officials from the General Secretariat and representatives of participating and/or coordinating agencies of Armenia. The meeting discussed the progress in program implementation and necessary adjustments were introduced.

Monitoring Committee of the COE Local and Regional Authorities visited Yerevan on November 26-28, 2013 with the objective to review the implementation of commitments assumed by Armenia in the area of local democracy and decentralization, gather necessary information and produce its statutory report.

Included in European Neighborhood Policy and Eastern Partnership, Armenia has also assumed a number of commitments towards the European Union. EU-Armenia plan of actions contains, inter alia, several provisions in respect of local self-government, which reflect Armenia's commitments associated with implementation of the abovementioned plan.

Presidential Directive NK 52-A, dated April 16, 2012, establishes the list of measures to secure implementation of the Armenia-EU Action Plan, such measures broken down by program years (2012 Report, Table 1). From among the measures, legal framework to secure citizens participation in local self-government was developed in 2013.

2. Administrative and territorial reforms and inter-municipal cooperation

2.1 Administrative and territorial reforms

There were no changes in administrative-territorial division in Armenia over the reported year, i.e. 915 municipalities operated, including 49 urban and 866 rural ones.

As of January 1, 2014 population of Armenia was 3017.1 thousand people, 9,8 thousand less relative to the indicator for the previous year. Average number of population per municipality was 3297 people, 11% less than in 2012, and 2132 people excluding Yerevan, which is 13% less than in 2012. Average territory per municipality remained unchanged from the previous year, i.e. 31.1km², and 30,9km² excluding Yerevan.

Population in 49% of the Armenian municipalities is less than 1000 people, 6 more relative to the previous year, and there was a decrease of 4 people in municipalities with population of 1001-5000, and one in municipalities with population of 5001-10000 and 10001-15000 people. There were no significant changes along other indicators. The local self-government system of Armenia continues to be highly fragmented keeping Armenia at the bottom of the list of European Member states (see Table 1).

Table 1: Number of municipalities in Armenia, by marzes and selected population strata (as of January 1, 2014)

Marzes	Less than 500	501-1000	1001-5000	5001-10000	10001-15000	15001-50000	50001-100000	100001-1000000	Total
Aragatsotn	36	36	37	4		1			114
Ararat	4	14	69	6	1	3			97
Armavir	5	6	80	4		2			97
Gegharkunik	27	19	31	11	2	2			92
Lori	45	19	41	4	3		1		113
Kotayk	7	12	35	9	1	3			67
Shirak	41	29	44	3		1		1	119
Syunik	74	16	15	1	1	2			109
Vayots Dzor	19	7	14	4					44
Tavush	12	16	30	2		2			62
Total	270	174	396	48	8	16	1	1	914

The largest rural municipality of Armenia is Akhuryan village in Shirak marz, where population is 9884 people, and the smallest is Kashuni in Syunik with 30 inhabitants. There is a 330 times difference between largest and smallest rural municipalities. The criteria of differentiation between towns and villages remain undefined.

Table 2 shows allocation of pre-school, educational and sports institutions across marzes. It should be mentioned that neither the number nor allocation of music and art, secondary vocational, food security, animal health and emergency institutions was changed relative to the previous year. One general school and one health institution, two universities and five sports institutions (predominantly in marzes) were reduced; in the meantime, 14 pre-school institutions and 2 vocational institutions (mainly in marzes) are more in the reported year relative to the previous.

Table 2: Number of pre-school institutions, general, musical and arts, vocational and secondary vocational institutions, universities and sports schools, by marzes

Marz	Pre-school	General	Music and arts	Vocational	Secondary vocational	Universities	Sports
Yerevan	206	252	49	13	36	51	54
Aragatsotn	20	122	8	2	1	-	7
Ararat	75	112	22	1	4	-	7
Armavir	58	123	14	2	5	2	3
Gegharkunik	42	126	17	3	9	2	9
Lori	66	168	22	4	10	2	17
Kotayk	54	105	24	6	6	2	16
Shirak	50	173	27	6	12	2	36
Syunik	52	121	17	4	7	2	10
Vayots Dzor	18	51	7	1	3	-	4
Tavush	56	81	19	3	6	-	4
Total	697	1434	226	45	99	63	167

Administrative and territorial reforms in Armenia remain high on the local self-government development agenda and in 2013 government supported works to pursue the process of enlargement of municipalities. Studies were carried out by groups of experts from the Ministry of Territorial Administration and German Technical Cooperation (GIZ), which entailed production of a working document titled Enlargement of Municipalities as a Means of Optimizing Administrative and Territorial Division of Armenia.

It is reiterated that the existing administrative and territorial division of the country is a significant hindrance to strengthening capacities of municipalities, furthering decentralization, efficient and targeted utilization of scarce financial resources and natural development profile of the local self-government system as a whole.

Taking into consideration the existing situation, the need is apparent to optimize the current system of administrative and territorial division through enlargement of municipalities guided by developments observed over the recent years in European Union member states and the specificities of Armenia taken into account through the analyses implemented in Vayots Dzor and Syunik marzes.

Two scenarios of implementing enlargement of municipalities were in circulation in the reported year as modern tools to optimize administrative and territorial division of Armenia.

1. Enlargement by clusters of municipalities (scenario 1)

The basis of this scenario is found in the concept note on Municipality Enlargement and Establishment of Inter-municipal Unions adopted by the RA government on November 10, 2011. According to the principles and criteria set out in this document, expert studies resulted in development of enlargement schemes in five marzes of the Republic, which silhouettes the following enlargement picture (see Table 3).

Table 3: Enlargement of municipalities in marzes, by clusters of municipalities

Marzes	Number of municipalities before enlargement	Number of municipalities after enlargement
Vayots Dzor	44	8
Syunik	109	18
Ararat	97	25
Kotayk	67	20
Aragatsotn	114	35
Total	431	106

The concept paper recommends superseding the existing 431 municipalities in the five marzes with 106. Summarizing the results of the studies enables a conclusion that in case preference is given to this scenario, there will be 235 municipalities in Armenia in the aftermath of the reform.

2. Enlargement by former (prior to 1995) administrative regions (scenario 2)

In opting for this scenario, it is envisaged to have the following:

- urban municipalities with the the number of population that is more than originally is defined;
- regional municipalities including settlements of the former administrative region; and
- municipalities with high development potential.

Several alternatives are possible in the framework of this scenario (see Table 4).

Table 4: Enlargement of municipalities by former administrative regions

Alternatives	Number and composition of municipalities
First	1+2+37 = 40
Second	1+4+37 = 42
Third	1+4+37+3 = 45
Fourth	1+4+37+3+6 = 51

Whereby 1 is Yerevan, 2 Gyumri and Vanadzor, 4 Gyumri, Vanadzor, Hrazdan and Etchmiatsin, 37 former administrative regions, 3 Jermuk, Dilijan and Tsaghkadzor, and 6 reflects the municipalities, which are established as a result of demerger of the former administrative regions.

In cases of the first and second alternatives, regional municipalities are to be established exclusively within the administrative boundaries of the former regions. Within the third alternative, it is proposed to establish regional municipalities within the former administrative boundaries and by separating those municipalities that have high development potential. Within the fourth alternative, it is proposed to establish new municipalities with population over 75,000 people within the boundaries of former administrative districts in addition to those which have high development potential.

Thus, it may be concluded that the first scenario of enlargement will to a greater extent support the local self-government bodies to implement their existing powers in full and in quality, and it is less oriented towards delegating more powers to municipalities, or, in other words, enhancing decentralization. The second scenario enables not only implementation of the currently existing powers by municipalities but also provides for palpable preconditions for further decentralization of powers.

The recommendations entailed economic efficiency estimations, possible costs and benefits inherent to enlargement of municipalities. The goals of establishing local self-government bodies in enlarged municipalities were elaborated in addition to the necessary legislative reforms, enlargement stages and time-table.

2.2 Inter-municipal cooperation

First and foremost because of lack of relevant legislative framework in addition to a number of other causes, no inter-municipal unions were established in 2013. Steps and measures towards establishment of these institutions are yet in preparatory stage, i.e. development of analyses and concepts, discussions and hearings, as well as scrutiny of recommendations and proposals, etc. The government concept note on Municipality Enlargement and Establishment of Inter-municipal Unions is yet the only official document that triggers some understanding of the inter-municipal unions.

In 2013 no inter-municipal unions were established or dissolved, and as of January 1, 2014 there were 25 municipal associations registered covering 496 municipalities. The

scope of their cooperation remained unchanged from the previous periods and in terms of their activity level, and in particular in respect of protecting the interests and rights of the local self-government bodies these unions were not active whatsoever.

Inter-municipal cooperation basically remains in the framework of structural units established by the municipalities through contracts, under which property and land tax databases are collected and maintained. As of January 1, 2014, there were 68 such units, unchanged from the previous year. The number of beneficiary municipalities in this area did not change either and remained 427.

The works towards implementation of development projects in the framework of Armenian-French municipal cooperation also continued in the reported year.

Overall, there were no tangible development in inter-municipal cooperation in 2013.

3. Formation powers, authorities and activities of LSGs participation of civil society in local self-government

3.1 Formation powers, authorities and activities of LSGs

The procedures of elections into local self-government bodies and the system of registration of candidates into the offices remained unchanged in 2013.

In 2013 34 elections of mayors and 43 elections of members of avaganis were held in the marzes of Armenia (see Table 5). Elections of both mayors and members of avaganis were held in rural municipalities. The exception was elections of mayor in Ararat and elections of avagani members in Berd, which are urban municipalities. In six municipalities elections of both mayors and avagani members were held in 2013. These rural municipalities are Dzoraglukh, Ttujur, Jrambar, Suser, Tchakaten and Tsovinar.

Observation of the number of candidates running for the mayor's office in 2013 in marzes showed that the level of competition was very low. The maximum number of candidates per office was 4, and this was observed in only 3 municipalities. In 19 municipalities there were two candidates, and in 8 others competition was not observed whatsoever, because only one candidate was registered.

Table 5: Number of elections in local self-government bodies in 2013, by marzes³²⁹

N	Marz	Elections of mayors			Elections of members of avaganis		
		Total	Urban municipalities	Rural municipalities	Total	Urban municipalities	Rural municipalities
1	Aragatsotn	6	-	6	15	-	15
2	Ararat	9	1	8	1	-	1
3	Armavir	3	-	3	-	-	-
4	Gegharkunik	3	-	3	16	-	16
5	Lori	1	-	1	2	-	2
6	Kotayk	3	-	3	-	-	-
7	Shirak	6	-	6	-	-	-
8	Syunik	2	-	2	1	-	1
9	Vayots Dzor	-	-	-	1	-	1
10	Tavush	1	-	1	7	1	6
	Total	34	1	33	43	1	42

According to the amendments introduced in the Law on Local Self-government in 2013, avagani shall be considered established if at least two thirds of the legally defined members have been elected (before the mentioned amendment it was more than half).

In 2013 elections of the avagani of Yerevan were held. Political parties participated in these elections, namely, Mission, Prosperous Armenia, Armenian National Congress, Armenian Revolutionary Federation, Legal State, Republican Party of Armenia and Hello Yerevan Bloc of Parties.

The results of the elections indicate that the 65 seats in avaganis are distributed as follows:

- ✓ Republican Party of Armenia: 42 seats (64,6%);
- ✓ Prosperous Armenia Party: 17 seats (26,2%); and
- ✓ Hello Yerevan Bloc of Parties: 6 seats (9,2%)³³⁰:

Since the Republican Party of Armenia got hold of over 50% of seats, the first candidate on the party list was considered the elected Mayor.

In 2013 the number of mayors affiliated to the Republican Party of Armenia increased to reflect 72,8%. Relatively high representation went to independent candidates and Prosperous Armenia, 13,3% and 8,6% respectively (see Table 6).

Cases of change in authority in municipalities are still rare. As of October 2013, only 21.6% of mayors were elected to the office for the first time, 21.4% was elected for the second, 15,2% third, 12,8% fourth, 13,2% fifth and 15,8% for the sixth time. Thus, 144 mayors have been in office since the establishment of the local self-government system and there has been no change of authority ever since³³¹.

³²⁹ Source: www.elections.am

³³⁰ Source: www.elections.am

³³¹ Source: Ministry of Territorial Administration: Summary Note on mayors in the marzes of Armenia

One amendment was introduced in the Election Code of Armenia in 2013, which was not associated with the local self-government system.

In 2013 government decrees were issued to dismiss prematurely the powers of 14 mayors (including 1 urban and 13 rural) and two members of rural avaganis. Mayors of seven municipalities, including one urban, were suspended post mortem, and seven more submitted letters of resignation.

According to the amendments introduced in the Law on Local Self-government in 2013, the article regulating the proposal of the avagani to dismiss the mayor was edited. In particular, a clause was added to this article, according to which the avagani may launch a motion to dismiss the mayor for failure to convene sessions of avagani two times a year (no less than once in two months). The same clause was added to the article regulating submission of proposal by the marzpet on dismissal of the mayor to the government. Editing of the said article entailed removal of the provision, according to which the marzpet may challenge in the court the decisions issued by mayors as contradicting to the legislation and legal acts. In addition, legislative amendments entailed also two additional cases, on the basis of which powers of avaganis may be suspended. Thus, powers of avagani members may be suspended in cases when the sessions of avagani are not held for six consecutive months because the quorum is not secured and also in cases when the given municipality is restructured into a different administrative and territorial unit according to the legislation.

Table 6: Political affiliation of mayors (as of end 2013)³³²

N	Marz	Political party							
		Republican part of Armenia (RPA)	Prosperous Armenia (PAP)	Armenian Revolutionary Federation (ARF)	Legal State Party (LSP)	Communist Party of Armenia (CPA)	Democracy and Labor Party (DLP)	National Self-Determination (NSD)	Independent
1	Aragatsotn	92	2	4	2	-	-	-	14
2	Ararat	70	8	4	-	-	-	-	15
3	Armavir	85	1	4	-	-	-	-	7
4	Gegharkunik	64	12	2	-	1	1	-	12
5	Lori	30	37	-	-	-	-	-	-
6	Kotayk	75	1	3	-	1	-	-	33
7	Shirak	72	7	10	8	-	-	-	22
8	Syunik	92	4	3	-	-	-	-	10
9	Vayots Dzor	34	3	-	-	-	-	-	7
10	Tavush	51	4	3	1	-	-	1	2
	Total	665	79	33	11	2	1	1	122

In 2013, as in preceding years, no case of dismissal of mayors was recorded.

³³² Source: www.mta.gov.am, Summary Note on mayors in the marzes of Armenia

Powers and authorities of local self-government bodies

According to the Law on Local Self-government, the avaganis maintain 36 powers as of the end 2013, and 27 powers were assigned to the mayors. The avagani of Yerevan maintains 38 powers, and the Mayor has 18 powers defined by the Law on Local Self-government in Yerevan.

The amendments in the Law on Local Self-government adopted on June 19, 2013, granted the mayors two new powers, namely, *submit proposal to the avagni on approval of the procedures of civic engagement in local governance and submit proposal to the avagani on approval of the number, titles and rules of procedures of consultative bodies operating in the municipality under the mayor*. Two powers were added to the list of powers of avaganis, i.e. avaganis shall discuss and decide on the proposals set out above.

The same law (amendments as above) transferred four mandatory powers in a new sphere of operations, i.e. participation of citizens in local self-government. The mayor shall implement the following four powers in the mentioned sphere:

- ✓ create adequate conditions for population to be aware about the activities of the local self-government bodies and to participate in municipal management and development by deploying all possible means and techniques existing in the community (including mass media and telecommunications);

- ✓ secure that awareness and participatory events are organized and held in accessible and convenient locations, as well as create relevant conditions for participation by the disabled and people with restricted movability;

- ✓ organize public hearings and discussions on important legal and sub-legislative initiatives and drafts, in particular municipal development plans and annual municipal budgets, decisions of avagani and mayor on services delivered in the municipality, majors changes to be implemented in the master plans, urban development, environment protection and livelihoods, as well as submission of recommendations on the above mentioned to the authors;

- ✓ notify the municipality residents and civil society representatives and/or involve them in training and retraining programs delivered in the municipality.

There were no changed made in powers of the Yerevan LSGs in 2013.

In summary it may be mentioned that the number of mandatory powers assigned to the mayors as of the end of 2013 was 66, delegated powers 20 and discretionary powers 23 (see Table 7).

Table 7: Quantitative data on LSG powers by types and sectors (as of December 31, 2013)

N	Sector	Mandatory powers		Delegated powers		Discretionary powers	
		Other LSGs	Yerevan LSG	Other LSGs	Yerevan LSG	Other LSG	Yerevan LSG
1	Protection of rights of citizens and economic agents	8	0	8	0	0	0
2	Civic engagement in local self-government	4	0	0	0	0	0
3	Finances	8	7	0	0	0	0
4	Public ordinance	0	4	2	0	0	0
5	Defense	3	3	0	0	3	3
6	Urban development and communal utilities	20	14	0	1	5	0
7	Land use	5	1	3	4	2	0
8	Transport (and road construction)*	4	4	1	2	1	0
9	Trade and services*	9	2	0	0	0	0
10	Education, culture and youth affairs	1	2	1	1	5	3
11	Health, physical culture and sports	1	3	0	4	3	3
12	Employment and social services (social protection)*	0	1	1	1	2	1
13	Agriculture	2	0	2	4	2	0
14	Nature and environment protection (nature protection)*	1	4	2	2	0	1
15	Relations with avaganis*	0	10	0	0	0	0
16	Relations with national executive agencies and their Yerevan based field offices*	0	5	0	0	0	0
17	Civic protection and emergency situations*	0	2	0	0	0	0
18	Electronic communication, electricity, water and gas supply*	0	2	0	0	0	0
	Total	66	64	20	19	23	11

*) The sector-related powers of LSGs as established by the Law on Local Self-government vary from the titles established in the Law on Local Self-government in Yerevan. In cases, when such titles are not much different, they are indicated in parenthesis. Otherwise, they have been defined as distinct sectors.

There were no changes in rules of procedures for implementation of mandatory powers of mayors in 2013.

Amendments in the Law on Local Self-government suggest existence of rules of procedures regulating establishment of consultative bodies under the mayors, holding

public hearings and civic engagement in local self-government. In 2013 some of such rules of procedures were adopted for Yerevan and several other municipalities.

Decision-making in municipalities

In 2013, municipalities submitted total of 24736 decisions to the respective marzpetarans (regional governor's administration). In 4.8% of these decisions (1199 in absolute terms) marzpetarans identified inconsistencies and contradictions with the laws and other legal acts. In cases of 85.1% of the returned decisions were addressed and corrected by the municipalities by bringing them in compliance with the legislation and re-submitted to the marzpetarans within the established deadlines. In 2013, like in previous year, there were no cases of failure to submit decisions of avaganis to marzpetarans. In 2013, marzpetarans did not inflict judicial procedures to rescind decisions of avaganis (see Appendix 1)³³³.

Ministry of Territorial Administration carried out legal supervision over 104 decisions taken by the avaganis of Yerevan in 2013³³⁴.

Avaganis continue to be passive in decision-making.

It's Your Choice NGO held assessment of avaganis from the perspective of their participation and activity in municipal management processes and identified a slight increase as compared to the previous year (100 rural municipalities were assessed, 10 from each marz). According to ratings of the activities implemented by LSGs, the assessment of participation and activity in municipal management by avaganis in the periods of October 2012-March 2012 and April 2013 – September 2013 scored 6.6 and 6.8 in the scale of 10. According to the observations held by this organization, avaganis struggle in terms of their creativity potential; evident is their inadequacy to articulate their independent opinions or defend their standpoint and the degree of participation in project design works is not adequate; the majority of avaganis lack the skills required to participate in municipal management, which is the case also in terms of their knowledge of legislation, etc³³⁵.

Normal course of activities implemented by avagnis require existence of adequate conditions. In the first and second quarters of 2013, avaganis had their own offices in 665 municipalities, in the 685 municipalities in the third and fourth quarters. From the marz perspective, all municipalities in Ararat, Armavir and Kotayk marzes had such offices. According to the data of quarter 4 of 2013, in Aragatsotn and Tavush marzes the share of municipalities, which have separate office premises for avaganis, was the lowest, i.e. 43%. In the fourth quarter of the reported year the municipalities which did not have such offices were all rural. Urban municipalities have the necessary office premises for avaganis³³⁶.

³³³ Source: www.region.am

³³⁴ Source: 2013 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration of Armenia

³³⁵ Source: www.iyc.am, Rating assessment as objective tool of monitoring operations of local self-government bodies

³³⁶ Source: www.mta.gov.am, Summary Notes on transparency and publicity of operations of local self-government bodies in the 1st, 2nd, 3rd and 4th quarter of 2012.

For the purposes of developing the establishment of avaganis, Counterpart International implemented a set of measures in 2013. This organization delivered courses in 43 model municipalities, which were accommodated to their assessed needs and the feedback received on the courses indicate that members of avaganis became more active and their capacities to implement their duties and obligations increased. Offices of avaganis were equipped with computers and multifunctional printers in five urban and five rural municipalities by the Counterpart International³³⁷.

In 2013 the receptions of citizens by mayors and members of avaganis are described further in this paragraph. In 2013, 125318 citizens participated in receptions held by mayors in the marzes and the visitors to avaganis were 25787. 97.8% of those who requested a reception with the mayors got the meeting (94.0% actually had meetings with the avaganis). In various quarters of 2013 the number of municipalities, which organized receptions was between 820 and 893. All municipalities in Aragatsotn, Ararat, Armavir, Kotayk and Shirak marzes held receptions to meet with the citizens in all 4 quarters of the reported year. Not all of the other marzes held such receptions in 2013. The lowest indicator in this respect was in Syunik, where the only 36.7% of total municipalities held receptions of citizens in the fourth quarter of 2013 (see Appendix 2).

In 2013, no local referenda was held in Armenia, but one attempt was made (see Box 2).

Box 2: An attempt to hold a local referendum in Kapan

In 2013, an initiative group established in Kapan applied to the Electoral Commission N38 with the requirement to hold a local referendum to nullify the decision to grant the right of free use of the water supply and sewage system of Kapan for a period of 25-year term to HayJrmughKoyughi. With the objective to hold local referendum to this end, the initiative group organized a signature poll, which was supported by over ten thousand people by co-signing the initiative. The Electoral Commission rejected registration of the application submitted by the initiative group on the basis of a provision of the Law on Local Referendum, according to which the exclusive powers of local self-government bodies attributed to them directly by the law or Constitution shall not be subject of a local referendum.

Source: <http://armenpress.am/arm/news/728023/syuniqi-tiv-38-yyh-n-merzhec-nakhadzernox-khmbi-dimummy-kapanum.html>

Administrative supervision was instituted in 292 municipalities of various marzes in the Republic in 2013. The identified infringements, as in the previous year, were mainly associated with failure to comply with a variety of requirements defined by the national laws on Local Self-government, Procurements, Local Taxes and Fees, Urban Development, etc, as well as sub-legislative acts³³⁸.

³³⁷ Source: <http://program.counterpart.org/Armenia/>, Enhancing community councils to promote comprehensive LSG

³³⁸ Source: 2013 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration

3.2 Participation of civil society in local self-government

As of January 1, 2014, the Agency for Registration of Legal Entities under the Ministry of Justice had on their books 3838 non-government organizations, 835 foundations, 720 trade unions and 74 political parties, all as civil society institutions³³⁹. There are no data on territorial affiliation of these organizations.

The organizations indicated in the reports for previous years continue to operate in the area of local self-government. There are non-governmental organizations, particularly in the marzes, which implement ad hoc programs and projects in local government.

According to the data of Yerevan Press Club, mass media agencies are mainly based in Yerevan. In terms of territorial spread, wider geography of operation is held by television companies. Journalists and offices of foreign mass media and news agencies and internet publishing offices are located exclusively in Yerevan (see Table 8).

According to the report of Freedom House international watchdog organization, the assessment of progress in democratization in Armenia has slightly increased relative to the previous year, i.e. 5.36 units in 2013 (scale of 7, whereby the best indicator is 1 and the worst is 7). The ratings in sections of Local Democratic Governance and Civil Society remained unchanged from the previous year, i.e. 5.75 and 3.75, respectively³⁴⁰.

The amendments in the Law on Local Self-government adopted on June 19, 2013 defines and regulates the issues associated with civic engagement in local self-government. In particular, a new principle of local self-government was established, namely, civic engagement in local self-government. The definition of civic engagement in local self-government was set up by law; in addition, it was defined that local population is also empowered to initiate inclusion of an issue of interest on the agenda of the avagani sessions (before this amendments, this right belonged only to the mayor and avagani); avaganis were provided with a new power to organize receptions of citizens, hold public meetings and discussions; new duties and responsibilities were established in respect of securing civic engagement in designing municipal development plans and budget management processes, etc (see also: LSG establishment, powers and operations section of this report).

³³⁹ Agency for Registration of Legal Entities under the Ministry of Justice

³⁴⁰ Source: www.freedomhouse.org, Nations in Transit 2013

Table 8: Armenian mass media and their territorial location (as of November 1, 2014)³⁴¹

N	Marz	Printed media	Television companies	Radio companies	Foreign journalists and offices of foreign news agencies in Armenia	News agencies and internet publishers	Unions of journalists
Ye	revan	70	22	13	14	25	9
1	Aragatsotn	1	1	-	-	-	-
2	Ararat	-	1	-	-	-	-
3	Armavir	-	3	-	-	-	-
4	Gegharkunik	1	5	-	-	-	-
5	Lori	1	4	-	-	-	-
6	Kotayk	2	6	1	-	-	1
7	Shirak	5	4	2	-	-	1
8	Syunik	2	6	2	-	-	1
9	Vayots Dzor	-	-	1	-	-	-
10	Tavush	-	4	-	-	-	-
	Total	82	56	19	14	25	12

From the perspective of efficient collaboration among civil society organizations and local self-government bodies their capacity building and enhancement is recognized pivotal. An example of such collaboration is the project of enhancing capacity building in civil and non-governmental organizations of Armenia implemented by Counterpart International called Moving Ahead in 2013-2014.

Accessibility of information on LSG operations

In 2013, official web pages were commissioned in 117 municipalities. As of the end 2013, total of 150 municipalities had such web pages³⁴².

In the framework of annual prize award the Best Municipality of the Year held jointly by the Ministry of Territorial Administration and Community Association of Armenia the Best Web Page nomination was awarded to Tsaghkadzor municipality in Kotayk marz³⁴³.

Observation of the municipal budget publicity indicators in marzes shows that in 2013 indicators of municipal budgets were published both on the information billboards and in other visible facilities in almost all the municipalities. The number of municipalities which broadcasted these indicators through television and newspapers does not reflect

³⁴¹ Source: www.ypc.am

³⁴² Source: 2013 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration

³⁴³ Source: <http://armlur.am/56474/>

even 10% of total number of municipalities. Over the quarters of the reported year approximately 50-60% of municipalities placed the above indicators on their web pages (see Appendix 3).

Results of the media freedom contest held by Freedom of Information Center NGO in 2013 show that Golden Key prize was not allocated to any local self-government body. The Rotten Lock was “awarded” to Yerevan Municipality as the slowest agency in terms of responding to information enquires by citizens³⁴⁴.

In 2013 Freedom of Information Center NGO published the black list, which includes Mayor of Yerevan and the head of Center administrative district of Yerevan from among the representatives of local self-government bodies³⁴⁵.

Non-governmental organization, It’s Your Choice, assessed activities of avaganis. According to ratings of the activities implemented by LSGs, the assessment of transparency and publicity in operations of the mayors and avaganis in the periods of October 2012-March 2013 and April 2013 – September 2013 scored 6.3 and 6.7 in the scale of 10 scores³⁴⁶.

Complaints about LSG operations

2013 annual report of the Human Rights Defender again contains information about Yerevan LSG only, although the report states that the issues raised in such complaints are characteristic to all other LSGs as well. Complaints from the population werw realted to the issues like increasing the tariff for public transport, redundant number of children in the groups of the kindergartens, impediments to movability of disabled people, etc. The calls received on the hot line of Yerevan Town Hall were transformed into 8889 documents in 2013. The hot lines established in the 12 administrative districts of Yerevan served 4160 calls. The predominant majority of the complaints were in the domain of recycling and sanitary cleaning, incidents in the water supply and water removal lines, operations of condominiums, etc³⁴⁷.

In 2013 the 12 requests of information submitted by the Helsinki Citizens’ Assembly Vanadzor office to the mayor of Vanadzor received due answers. In 2012-2013 this organization filed appeals against four strategic decisions of mayors and avaganis. One of these four cases was about a citizen whose property rights were violated under the decision of the mayor³⁴⁸.

³⁴⁴ Source: www.foi.am

³⁴⁵ Source: www.foi.am

³⁴⁶ Source: www.iyc.am, Rating assessment as objective tool of monitoring operations of local self-government bodies

³⁴⁷ Source: 2013 Annual report on activities of Ombudsman of Armenia and violations of human rights and fundamental freedoms in Armenia

³⁴⁸ Source: Helsinki Citizens’ Assembly Vanadzor office

4. Municipal property, development plan and financial autonomy

In 2013 a number of legislative changes were introduced in the laws regulating municipal finance and management.

In accordance with the Law on Financial Equalization, subsidies to individual municipal budgets were estimated depending upon the number of population, i.e. below and above 300 people. As a result, all municipalities with population of less than 300 people (there are about 200 such municipalities) received the same amount of financial equalization subsidy, while in 33 municipalities where the population was more than 300 people, the subsidy budgeted in 2012 was less than the amount established for municipalities with population of less than 300 people. With the objective to enhance efficiency in providing state support to municipal budgets, amendments were introduced in the Law on Financial Equalization (19.06.2013; and 04.12.2013). According to this amendment a) total amount of financial equalization subsidy for municipalities with population of less than 300 people under the factor shall not be less than twenty-five percent of the actual amount of income, land and property taxes collected two years before the budgeted year, and b) the amount of subsidy established under the factor shall not be less than ten percent of actual collection of personal income tax in the second year preceding the budgeted year. As a result, each municipality with population of more than 300 people which in the given year receives less subsidy than established for municipalities with population less than 300 people will also receive additional subsidy in the amount of difference with the subsidy estimated for municipalities with population of more than 300 people. The basis for estimation of the municipal budget for a budget year is the data on the number of population provided by the National Statistical Service as of January 1 of the previous budget year.

Amendments were also introduced in the Law on Budgetary System (April 30, 2013) to provide a set of relevant definitions and concepts and some other articles were clarified.

Amendments were made in the Law on Treasury System as well, which defines that local self-government bodies manage the sub-accounts of the municipal budgets, for which these authorities are the senior managers of the respective budget allocations, namely, extra-budgetary accounts of municipal organizations. Municipal non-commercial organizations manage the sub-accounts opened with the banks to service their operations; project implementation units manage the sub-accounts opened with banks to serve their operations.

Finally, amendments and additions were made in the Law on Property Tax (November 12, 2013).

4.1 Municipal property

As in the previous years, in 2013 municipal property was mainly replenished by virtue of expenditures incurred on capital and non-financial assets (see Table 9). Over the two recent years, aggregate expenditures on non-financial assets tends to decrease, i.e. in 2013 it was 23140.7 mln drams (24573.4 mln drams in 2012, and 25764.2 mln drams in 2011), which is 5.8% less than the indicator of the previous year. As in the previous years (with minor exceptions) vast majority of these expenditures was attributed to expenditures on fixed assets, i.e. 99%, wherein the largest share belongs to buildings and structures at the level of 84.4% (90.8% in 2012) despite the apparent decreasing trends. In 2013 the expenditures on construction and capital renovation of buildings and structures decreased in amount and share, i.e. 16.1% and 63%, respectively (18.5% and 71.6% in 2012). In comparison with the previous year a drastic increase (8.3 times) in expenditures on acquisition of buildings and structures and their shares in total expenditures 5.3% (0.6% in 2012) was recorded. Share of expenditures on machines and equipment increased from 6.7% to reach 12.7%, such increase observed in absolute values as well. A drastic decrease (0.1%) was recorded in expenditures on inventories and non-produced assets, the share of which was too insignificant anyway.

A number of government decrees enabled granting property and monetary resources to the municipalities, and these are specified in the paragraph below:

- According to the government decree N 424-A, dated April 25, 2013, On allocation of additional funds in the amount of 16802.7 mln drams to meet co-financing obligations in the framework of Rural Capacity Building project;
- According to the government decree N 712-A, dated June 4, 2013, grant the property in the initial value of 565.5 thousand drams retained from the liquidation of Chinary Company to the Cinari municipality in Tavush marz. The company was registered on the balance sheet of the RA Government State Property Management Department;
- According to the government decree N 572, dated June 6, 2013, grant the Culture Center (registered on the balance sheet of the Government State Property Management Department, address: Azatutyan 19, Yerevan; initial value of 10006.2 thousand drams; total space of 3100.7 square meters) and the attached land plot of 0.18135 hectares to the Yerevan urban municipality;
- According to the government decree N 644-A, June 20, 2013, grant the property in the amount of 1030.7 mln drams constructed in the framework of Municipal rural resource management and competitiveness project to the municipalities in Aragatsotn, Gegharkunik, Lori, Syunik, Tavush and Shirak marzes as indicated in the attachment to the above decree;
- According to the government decree N 944-A, dated September 19, 2013, channel 952.5 thousand drams generated on privatization of state owned assets in Gargar municipalities of Lori marz to implementation of capital renovation of the municipal

roads in Gargar;

- According to the government decree N 963-A, dated May 9, 2013, to channel the amount of 30849.3 thousand drams generated on direct sales of stock of Radio LLC located in Noratus municipality of Gegharkunik marz to capital renovation of the municipal roads in the above municipality;
- According to the government decree N 1163, dated October 17, 2013, On approval of the list of assets constructed in Aragatsotn, Ararat, Armavir, Gegharkunik, Lori, Kotayk, Shirak, Vayots Dzor and Tavush marzes for handover to the municipalities listed in the attachment to the above decree; and
- According to the government decree N 1359-A, dated November 21, 2013, grant 80% of the state-owned stocks of Gyumri Narek resort OJSC (3194 ordinary stock, 1000 drams each) to Gyumri urban municipality, etc.

Table 9: Expenditures on non-financial assets of municipalities, 2011-2013 (in mln drams)

Line	Content	2011		2012		2013	
		Amount	Share (%)	Amount	Share (%)	Amount	Share (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
5000	EXPENDITURES ON NON-FINANCIAL ASSETS	25764.2	100	24573.4	100	23140.7	100
5100	including 1. Fixed assets	25683.9	99.7	24520.3	99.8	23112.7	99.9
5110	including Buildings and structures	23012.9	89.3	22301.8	90.8	19540.4	84.4
5111	Of which – acquisition of buildings and structures	29.1	0.1	147.5	0.6	1230.2	5.3
5112	- construction of buildings and structures	8735.9	33.9	4556.4	18.5	3730.9	16.1
5113	- capital renovation of buildings and structures	14247.9	61.9	17597.9	71.6	14579.2	63
5120	Machinery and equipment	1855.7	7.2	1647.2	6.7	2933.0	12.7
5121	Of which – transport equipment	845.2	3.3	586.0	2.4	734.4	3.2
5122	- administrative equipment	566.8	2.2	678.3	2.8	758.2	3.3
5123	- other machinery and equipment	443.7	1.7	382.9	1.6	1440.4	6.2
5130	Other fixed assets	815.3	3.2	571.3	2.3	639.3	2.8
5200	1.2. Inventories	56.4	0.2	45.2	0.2	26.8	0.1
5300	1.3. High value assets	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5400	1.4. Non-produced assets	24.0	0.1	7.9	0.0	1.3	0.0
5411	including -Land	24.0	0.1	7.9	0.0	1.3	0.0

By several other decrees priority public interest was established towards certain items of municipal property or municipally-owned assets were granted. More specifically, these include granting a land plot of 1005.0 square meters and value of 401.0 mln drams in Kond district owned by Yerevan municipality to Yerevan My Love Foundation (decree N 41-A, dated January 16, 2013); grant the construction in Arshakunyats Street 28, owned by Yerevan municipality together with the adjacent land plot of 3396.0 square meters and in the value of 36.4 mln drams to Armenia Foundation (decree N 47-A, dated January 24, 2013); and other decrees, such as N 945-N dated August 29, 2013; N 958-N, dated August 29, 2013; N 1023-A, dated September 19, 2013; 1223-N, dated September 5, 2013; N 1341-A, dated November 28, 2013; N 1256-N, dated November 14, 2013, etc).

In addition to the above, decisions were taken to establish normative rates applicable to municipal property, approval of the lists constructions exempt land and property taxes, defining the expenditure rates to secure maintenance and operation of territorial offices of social services in a number of urban municipalities, and other decisions and normative acts.

Oftentimes, the receipts from sales of non-financial assets (own property) of municipalities are channeled to replenish their fund budgets (see Table 10), which are reflected in the expenditure item of the municipal budgets with negative sign. As in previous years, in 2013 alike all receipts from realization of non-financial assets were generated from sales of fixed assets (15.1%) and land (84.8%). Compared with the previous years, receipts from sales of fixed assets decreased in the reported year, in parallel with the increase in receipts from sales of lands that is reflected in increase of their share in total volume of municipal budget revenues.

Table 10: Receipts from sales of non-financial assets of municipalities, 2011 – 2013 (in mln drams)

Line	Content	2011	2012	2013
1	2	3	4	5
6000	RECEIPTS FROM SALES OF NON-FINANCIAL ASSETS	17485.9	12621.3	12081.7
6100	including: receipts from sales of fixed assets	7877.0	2407.0	1838.1
6110	including: receipts from sales of real estate	7538.9	2167.4	1581.8
6120	receipts from sales of movable property	0.3	2.3	19.0
6130	receipts from sales of other fixed assets	337.8	237.3	237.3
6200	Receipts from sales of inventories	0.0	0.0	0.0
6300	Receipts from sales of high-value assets	9.6	5.0	0.1
6400	Receipts from sales of non-produced assets	9599.3	10209.3	10242.7
6410	including: receipts from sales of land	9599.3	10209.3	10242.4

Institutional forms of municipally owned organizations

As of January 1, 2014, the total number of municipal non-commercial organizations was 1201, 69 more than in the previous year. The number of commercial legal entities 100% owned by municipalities decreased by two to make a total of 425, and the number of commercial legal entities jointly owned by the state and municipalities increased by one to make a total of 219.

Relevance of municipal property to implement LSG powers

As already mentioned many times, the majority of municipal property was constructed or acquired decades ago hence undergone physical and moral wear-and-tear and depreciation over the past periods. The situation did not much changed in 2013 and the majority of municipally owned property is in desperate need of renovation and upgrading, while the majority of municipalities lack adequate resources to do so. In order to implement their powers, significant share of municipalities desperately need property and equipment (particularly, equipment).

4.2 Municipal development plan and budgeting

Municipal development plan

2013 was not different from the previous years, since the vast majority of municipalities kept the four-year municipal development plans as formal, fictitious documents, which do not have any significant role for compilation of the municipal budgets.

Taking into consideration the government decree N 135-A on Approval of the Territorial Development Action Plan Envisaged by the Territorial Development Concept Paper, dated December 2, 2012, and governed by Clause 5, Appendix N1 to the government decree N 70-N dated January 10, 2013, on Approval of the Government Program of Activities and Priorities for 2013, the methodology of estimating aggregate indices of socio-economic level of municipal development was designed and submitted to the government of Armenia. Approval of this methodology will enable evaluation of poverty rates in each municipality and the factors, which precondition the poverty of a municipality in question on the basis of socio-economic data pertaining to the municipalities. There is a respective data base accompanied with relevant toolkit describing municipalities, through which it is possible not only to evaluate but also reveal and demonstrate the problems and issues preconditioning the poverty in the municipalities. It will enable implementation of targeted programs and projects to reduce the identified poverty rates in municipalities. Legislative approval of the approaches to evaluation of poverty at municipal level will enable investment efficiency estimates that

are associated by projects and programs funded from the state budget and other sources from the perspective of the impact of such investments on reduction of poverty rates.

Municipal budgeting process

There were no tangible changes in budgeting processes in 2013. Several municipalities (particularly rural ones) continue to fulfill the budgeting processes and procedures with shortcomings and inadequately, violations of established deadlines and sequences. In addition, there are cases when mayors take unilateral decisions without any participation on the part of avaganis. In such cases, the publicity and transparency provisions applicable to budget processes are not respected, and citizens' participation in local self-government is completely neglected.

Relations with treasury system and bank accounts

In 2013 Treasury of the Ministry of Finance instilled the process of compiling and publicizing monthly and quarterly information on state and municipal budgets. Works were implemented to incorporate regional and municipal organizations in the electronic system of treasury account management. The new module of Risk Identification was introduced in the treasury operation day software system with the objective to select - by applying a certain set of criteria – those transactions, which may be qualified as risky with a view to deploy established procedures of risks minimization.

Applied budgeting methods and techniques and potential for deploying new methods

There are still many municipalities, the budgetary resources of which suffice only to meet staff maintenance expenses. Usually, these municipalities do not have relevant experts or specialists, while their budgets are compiled as simplified income and expense estimates without any serious analyses or association to development projects and programs. Over the years, part of municipalities has already been replenished with high quality specialists who try to implement new modern methods of budgeting by using combined alternatives and options (program and performance by programs) and program budgeting.

4.3 Municipal budget revenues

In 2013 total revenues of municipal budgets in Armenia were 105802.4 mln drams (95515.8 mln drams in 2012; and 87342.4 mln drams in 2011), which increased by 10286.6 mln drams, or 10.8%, relative to the previous year. The main increase is attributable to official grants in the amount of 5999.8 mln drams, and other revenues in the amount of 3200.4 mln drams, which is primarily conditioned by allocations from the state budget to the municipalities to fund expenditures incurred on implementation of

delegated powers (their shares increased as well, i.e. 51.8% and 28.2%, respectively). The revenues generated on allocations from reserve fund of the administrative budget to the fund budget increased by 3345,9 mln drams. Taxes from real estate (including land tax) and their shares decreased. Despite the increase in property taxes from transportation means and local duties, shares of revenues from these sources did not palpably changed.

Significant share of Yerevan municipal budget revenues continues to remain very high in total revenues of municipal budgets; namely, in 2013 it is 60.2%, including property tax from buildings and constructions of 75.7%; local duties 76.6%, official transfers of 47.8%, and allocations from the state budget for implementation of delegated powers of 99.1% (see Table 11).

Table 11: Municipal budget revenues and their individual shares in 2011-2013 (in mln drams)

	Revenues	2011		2012		2013	
		Amount	Share in total (%)	Amount	Share in total (%)	Amount	Share in total (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1000	TOTAL REVENUES	87342.4	100	95515.8	100	105802.4	100
1100	including 1. TAXES AND DUTIES	19550.7	22,4	20034.5	21,0	21121.5	20.0
1110	including 1.1. Property taxes from real estate (including land tax)	10006.4	11,5	9536.4	10,0	9463.9	8.9
1121	1.2. Property taxes from transportation	6207.7	7,1	6761.7	7,1	7462.6	7.1
1131	1.3. Local duties	2544.4	2,9	3020.9	3,2	3492.8	3.3
1151	1.4. State duties	791.8	0,9	715.1	0,7	702.1	0.7
1160	1.5. Other tax revenues	0.4	0	0.4	0	0.1	0.0
1200	2. OFFICIAL GRANTS	42445.8	48,6	48799.7	51,1	54799.5	51.8
1300	3. OTHER REVENUES	25345.9	29,0	26681.6	27,9	29881.4	28.2
1342	including: State budget allocations to local self-government bodies for funding the expenditures associated with implementation of delegated powers	19688.1	22,5	17823.5	18,7	20644.4	19.5
1392	Receipts generated on transfers from reserve fund of the administrative budget to fund budgets of municipalities	2739.0	3,1	5132.3	5,4	8478.2	8.0

Own revenues of municipal budgets in 2013 constituted 30358.5 mln drams, or 28.7% of total revenues (versus 28892.6 mln drams, or 30.2%, in 2012). Despite certain increase relative to the previous year (1465.9 mln drams), there was a 1.5% decrease in their shares in total revenues, which aggravated dependence of the municipalities upon official grants.

In 2013, the share of fund budgets increased to 8.6% (versus 7.9% in 2012; and 3.8% in 2011), which is conditioned by inflows of allocations to fund budgets from the reserve fund of the administrative budget (see Table 12). Major part of the fund budget (81.2%) is attributed to the Yerevan municipality (see Table 13).

The structure of revenues of the municipal budgets as compared to the previous years did not undergo any significant change.

In 2013, as in previous years, there were no shared revenue apportions to municipal budgets from the state budget on income or profit taxes.

Table 12: Shares of Yerevan municipal budget revenues in total revenues of municipal budgets of Armenia in 2013 (in mln drams)

	Types of revenues	Total municipal budget revenues of Armenia	Including Yerevan budget revenues	Share of Yerevan municipal budget revenues in total revenues (%)
1	2	3	4	5
1000	TOTAL REVENUES	105802.4	63667.9	60.2
1100	including 1. TAXES AND DUTIES	21121.5	12004.4	56.8
1110	including 1.1. Property taxes from real estate	9463.9	4616.7	48.8
1111	including property tax from buildings and structures	5306.2	4018.9	75.7
1112	Land tax	4757.7	597.8	12.6
1120	1.2. Property taxes from other assets	7462.6	4333.2	58.1
1121	including transportation means	7462.6	4333.2	58.1
1131	1.3. Fees for permits to use goods or implement certain activities including: local duties	3492.8	2677.1	76.6
1151	1.4. Other mandatory payments for supply of goods and delivery of services including: state duties	702.1	377.4	53.8
1160	1.5. Other tax revenues	0.1	0.0	0.0
1200	2. OFFICIAL TRANSFERS	54799.5	26200.9	47.8
1300	4. OTHER REVENUES	29881.4	25462.6	85.2
1342	including: State budget allocations to local self-government bodies for funding the expenditures associated with implementation of delegated powers	20644.4	20463.0	99.1
1392	Receipts generated on transfers from reserve fund of the administrative budget to fund budgets of municipalities	8478.2	7401.9	87.3

As compared to previous years, official grants increased in 2013, the major share of which, i.e. 98.9%, which is no different from the previous years (95,6% in 2012; and 99,4% in 2011) reflected recurrent domestic official grants (see Table 14). Despite the increase in subsidies allocated to municipalities in the framework of financial equalization, the share of these revenues in official grants decreased (66% in 2013; 66,5% in 2012; and 76,4% in 2011). Other subsidies allocated from the state budget increased (9256,1 mln drams in 2013, 7287,1 mln drams in 2012, 3014,1 mln drams in 2011), which is the case with the subsidies as well (8729,6 mln drams in 2013, 6918,4 mln drams in 2012; and 6739,3 mln drams in 2011), with their shares increased. In comparison with the previous year, earmarked allocations (subventions) for capital expenditures from the state budget decreased four times.

Table 13: Municipal fund budget revenues and share of Yerevan municipality 2013 (in mln drams)

Line	Revenues	Municipalities, total	Including Yerevan	Share of Yerevan (%)
1	2	3	4	5
1000	1. TOTAL REVENUES	9127.4	7410.8	81.2
1200	2. OFFICIAL GRANTS	622.8	0.0	0.0
1300	3. OTHER REVENUES	85504.6	7410.8	87.1
1380	3.8 Capital non-official grants	4.7	0.0	0.0
1392	Receipts generated on transfers from reserve fund of the administrative budget to fund budgets of municipalities	8478.2	7401.9	87.3
1393	Other revenues channeled to municipal budgets stipulated by law and other legal acts	21.7	8.9	41.0

There were no recurrent or capital official transfers from foreign states and international organizations in 2013. The same is true for official grants to fund capital expenditures from other municipalities of Armenia.

Experience from the previous years shows that the institution of avaganis in majority of municipalities has not yet been fully established and is not a serious counterweight to the mayors. Their role is oftentimes restricted to approval of the municipal budgets and amendments thereto. In these cases avaganis almost always approve and ratify any decision of mayors without any reservation. There were cases when inflated values and indicators were intentionally and unjustifiably inserted in some budget articles. Sometimes, the revenue item of the budget includes revenues, which will never be executed. Such unrealistic revenues presuppose equally unjustified expenditures, which often entail cases of financial abuse.

With a view to enhance and improve collection of own budget revenues, at the beginning of 2013 the Ministry of Territorial Administration supported implementation of analyses of revenues generated on property tax, land tax, local and state duties, and rentals from property, as a result of which avaganis of some 400 municipalities reviewed their budgets and approved more realistic budgets.

Table 14: Official grants as municipal budget revenues, 2011-2013 (in mln drams)

Line	Types of revenues	2011		2012		2013	
		Amount	Share in total (%)	Amount	Share in total (%)	Amount	Share in total (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
1200	2. OFFICIAL GRANTS	42445.8	100	48799.7	100	54799.5	100
1210	Including: 2.1 Recurrent foreign grants received from foreign states	0,7	0	4.2	0	0	0
1220	2.2 Capital foreign grants received from foreign states	0	0	0	0	0	0
1230	2.3 Recurrent foreign grants received from international organizations	0	0	1,7	0	0	0
1240	2.4 2 Capital foreign grants received from international organizations	1,0	0	0	0	0	0
1250	2.5. Recurrent domestic grants received from other levels of government	42170,2	99,4	46641,1	95,6	54176,7	98,9
1251	Of which: A) financial equalization subsidies from the state budget	32416,8	76,4	32435.5	66,5	36191,0	66,0
1254	B) Other subsidies from the state budget	3014,1	7,1	7287,1	14,9	9256,1	16,9
1257	C) Earmarked allocations from the state budget (subventions)	6739,3	15,9	6918.4	14,2	8729,6	15,9
1260	2.6. Capital domestic grants received from other levels of government	273,9	0,6	2152,7	4,4	622,8	1,1
1261	Including: A) Earmarked allocations from the state budget (subventions) to fund capital expenditures	263,7	0,6	2148,2	4,4	622,8	1,1
1262	B) Official grants from other municipalities to fund capital expenditures	10,2	0	4,5	0	0	0

4.4 Debt management

In 2013 municipalities received loans in total amount of 14.8 mln drams, of which 6.5 mln drams from the state budget and 8.3 mln drams from foreign sources. All the received loans were repaid the same year. The received borrowings are tiny, and municipalities remain isolated from loan markets. Municipalities did not receive any borrowings from other municipalities.

The rules of procedures of issuing and allocating municipal securities were not approved either, and municipalities did not issue any securities in 2013, as was the case in previous years.

4.5 Financial accountability

Legislation of Armenia (Law on Local Self-government and Law on Budgetary System) clearly defines the procedures and deadlines for submission of reports and statements on budget execution. In 2013 in most cases municipalities submitted their reports pursuant to the established procedures and deadlines (cases of delays were recorded) to the respective authorities (avaganis, marzpets, treasury, etc).

There are still municipalities (these are primarily small rural ones), which do not publish not only their reports and statements, but also their approved budgets.

Acknowledging the importance of information data bases on municipalities, the Vice Prime Minister and the Minister of Territorial Administration issued an Order N 54-A, dated May 2, 2013, to approve the rules of procedures to collect and summarize the necessary data from municipalities to replenish and update municipal database of Armenia and enter the collected and summarized information in the respective online system. These rules of procedures envisage collection and summary of the information on municipalities through marzpetarans and entry of this information to the online system of the National Statistical Service through the Ministry of Territorial Administration (www.Armdevinfo.am).

In 2012, the internal audit system was installed and operated in the public sector and Yerevan city (with the objective to secure full compliance with the international standards, the government decree N 1233-N, dated August 11, 2011, defined professional standards of internal audit and rules of conduct). In 2013 structural units of internal audit were established in 44 out of 48 urban municipalities (excluding Yerevan) and the system of internal audit was installed. The other four urban municipalities (Akhtala, Tumanyan, Shamlukh and Dastakert) will delegate their internal audit functions to the respective marzpetarans. As for rural municipalities, some of these (especially small ones) did not undergo internal audit in 2013, and, consequently, they lack the staff position for internal auditor. The explanation in all these municipalities is the same, i.e. there are neither any specialists nor funds to pay them.

The number of municipalities implementing external audit is still very small.

With a view to automate the operations of internal audit, create a joint database, as well as carry out monitoring of the inherent activities, an electronic program was designed and introduced, which presents all stages of the internal audit process from planning to actual implementation of audit and supervision. Functions attributed to internal audit in municipalities are coordinated and supervised by the Ministry of Finance.

5. Relevance of LSG powers and municipal financial resources

Based on the international experience in evaluating the balance between powers and financial capacities of local self-government bodies, the Communities Finance Officers Association NGO first of all selected a group of financial indicators and then evaluated them over 2004-2012³⁴⁹. The paragraphs below set out evaluation results of the same financial indicators for 2013.

Shares of local budget expenditures in total public spending and gross domestic product (GDP) characterize the level of decentralization in the country in question³⁵⁰. In the EU Member States, the average shares of expenditures in 2011 local budgets (which include budgets of all tiers, namely municipal and regional) in total public spending was 34.0% and 16.7% in GDP (see Table 15 of the 2015 Report). There are no new data in respect of this financial indicator.

Share of aggregate municipal budgets of Armenia in consolidated budget of 2013 was 9.6% in revenues, and 8.8% in expenditures (see Appendix 4). In comparison with the previous years, this indicator for 2013 in revenues decreased by 0.2% and by 0.6% in expenditures.

Share of aggregate municipal budget expenditures in national GDP in 2004-2009 was between 1.3 and 1.7%, 2.3-2.45% in 2010-2012, and it was **2.41% in 2013**³⁵¹. The latter is approximately 6.9 times less as compared to average indicator for the EU Member States and is bigger than the same indicator for Cyprus and Malta only.

Thus, it can be stated that the level of decentralization in Armenia is significantly lower than that in the EU Member States.

³⁴⁹ See: Local Self-government Reforms in Armenia (2004-2006), Book 2, edited by D. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2008, pages 62-85; Local Self-government Reforms in Armenia (2007 and 2008), Book 3, edited by D. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2009, pages 26-31 and 95-99; Local Self-government Reforms in Armenia (2009 and 2010), Book 4, edited by D. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2011, pages 33-47 and 127-138; and Local Self-government Reforms in Armenia (2011), Book 5, edited by D. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2012, pages 32-46; and Local Self-government Reforms in Armenia (2012 and 2013), Book 6, edited by D. Tumanyan, Yerevan, 2015

³⁵⁰ In Armenia, public expenditures include expenditures of the consolidated budget of the Republic of Armenia and GDP is viewed as nominal GDP.

³⁵¹ Nominal GDP of Armenia in 2013 in current prices was 4,272.9 bln drams, Source: www.armstat.am

Actual execution of revenues and expenditures of 2013 municipal budgets of Armenia versus annual approved plan are higher than versus annual adjusted plans (see Table 15). More specifically, in the case of revenues, budget execution in all municipal budgets of the country (including Yerevan) in 2013 versus the annual approved plan was 99.7% and 98.4% versus the adjusted annual plan. In the case of expenditures the respective indicators are 93.3% and 91.1%. This means that there are still certain issues and challenges in municipalities associated with accurate projections of revenues and expenditures, planning and execution at subsequent stages of budgeting.

Comparing the data on actual execution of budget revenues and expenditures of all municipalities in Armenia (including Yerevan) in 2013 with the same indicators of 2012, it may be noticed that if the 2013 indicators in revenue execution (99.7% and 98.4%) for all municipal budgets are notably higher (5.5% and 8.9%, respectively) than the ones for execution of revenues in 2012 (94.2% and 89.5 %), 2013 indicators in expenditure execution of all municipal budgets of Armenia (93.3% and 91.1%) are insignificantly higher (1.0% and 5.7% respectively) than these indicators of 2012 (92.3% and 85.4%). This means that in comparison with the previous year, the revenue and expenditure discipline of municipalities significantly improved in 2013 and the improvement is particularly palpable in the case of revenues.

The approved and adjusted budget revenue plans for 2013 were executed at 97.0% and 98.1% respectively, while the indicators for expenditure plans were 94.1% and 95.0% respectively (see Table 15). Subsequently, the degree of execution of approved and adjusted annual revenues of Yerevan city in 2013 was 2.7% and 0.3% less than degree of execution of the same indicators by all municipalities of Armenia (Yerevan included). The degree of execution of approved and adjusted expenditures of Yerevan in 2013 was, vice versa, 0.8% and 3.9% higher than the same indicator for all municipalities (Yerevan included).

Comparison of actual execution rates of 2013 approved and adjusted revenues and expenditures of Yerevan with the same indicators of 2012 shows that both revenue and expenditure execution rates of approved and adjusted revenues (97.0% and 98.1%) by Yerevan increased approximately by 7% and 13.5%, and 1.5% and 10%, in comparison with the revenue (89.8% and 84.6%) and expenditure execution rates (92.7% and 84.7%) of 2012 approved and adjusted budget.

Table 15: Annual approved, adjusted plans of aggregate revenues, expenditures and surplus/deficits of municipal budgets of Armenia and actual execution thereof in 2013 (in thousand drams)³⁵²

N	Articles	2013				
		Annual approved plan	Annual adjusted plan	Actual	Percent of execution versus approved plan, %	Percent of execution versus adjusted plan, %
	All municipal budgets of Armenia					
1	Revenues, total	106,115,258.6	107,529,004.9	105,802,430.5	99.7	98.4
2	Expenditures, total	110,511,392.5	113,160,927.2	103,130,107.8	93.3	91.1
3	Surplus (+) or deficit (-)	-4,396,133.9	-5,631,922.3	+2,672,322.6	x	x
	including budget of Yerevan					
1	Revenues, total	65,665,941.7	64,925,341.5	63,667,925.2	97.0	98.1
2	Expenditures, total	66,065,941.7	65,462,496.9	62,161,662.3	94.1	95.0
3	Surplus (+) or deficit (-)	-400,000.0	-537,155.4	+1,823,495.0	x	x
	including budgets of all municipalities (except Yerevan)					
1	Revenues, total	40,449,316.9	42,603,663.4	42,134,505.3	104.2	98.9
2	Expenditures, total	44,445,450.8	47,698,430.3	40,968,445.5	92.2	85.9
3	Surplus (+) or deficit (-)	-3,996,133.9	-5,094,766.9	+848,827.6	x	x

The approved and adjusted budget revenue plans of all municipalities of Armenia (Yerevan excluded) in 2013 were executed at 104.2% and 98.9% respectively, and approved and adjusted budget expenditures plans were executed at 92.2% and 85.9% respectively (see Table 15).

An important relative indicator of financial adequacy of municipalities is the **per capita municipal budget revenues and expenditures**. In 2009-2013, actual per capita budget revenues of municipalities of Armenia (including Yerevan) in absolute terms has been

³⁵² Source: www.minfin.am u www.yerevan.am

growing over the years (see Table 18, Diagram 1); more specifically, from 16,182 drams (approximately 44.6 USD) in 2009 to 35,068 drams (approximately 85.5 USD) in 2013. Respectively, actual per capita budget expenditures of municipalities of Armenia (Yerevan included) in 2009-2013 increased from 15,189 drams in 2009 (approximately 41.8 USD) to 34,182 drams (approximately 83.4 USD) in 2013 (see Table 16, Diagram 2).

Drastic increase of these indicators since 2010 is mainly conditioned by incorporation of Yerevan as municipality in the budget data of all municipalities of Armenia.

Per capita actual budget revenues of Yerevan in 2009-2013 (see: Table 16) in absolute terms significantly increased over the indicated years from 17,765 drams (approximately 48.9 USD) in 2009 to 59,597 drams (approximately 145.4 USD) in 2013. Respectively, per capita actual budget expenditures of Yerevan municipality in 2009-2013 (see Table 16) reached 58,187 drams (approximately 141.9 USD) in 2013 from 15,974 drams (approximately 44.0 USD) in 2009.

Table 16: Per capita revenue and expenditure of all municipal budgets of Armenia in 2009-2013 (in Armenian drams and US Dollars)*

Indicators	2009	2010	2011	2012	2013
Total number of population in Armenia (Yerevan included) as of the end of the year (thousand people)	3,249.5	3,262.6	3,021.4	3,026.9	3,017.1
Total number of population of Yerevan as of the end of the year (thousand people)	1,111.3	1,060.1	1,061.1	1,066.3	1,068.3
Population of Armenia (Yerevan excluded) as of the end of the year (thousand people)	2,138.2	2,202.5	1,960.3	1,960.6	1,948.8
Average exchange rate of US Dollar (dram)	363	374	373	402	410
Annual inflation (%)	103.4	108.2	107.7	102.6	105.8
Per capita actual revenue of all municipal budgets of Armenia (Yerevan included) (dram)	16,182	26,033	28,908	31,556	35,068
Per capita actual revenue of Yerevan budget (dram)	17,765	46,019	48,203	53,688	59,597
Per capita actual revenue of all municipal budgets of Armenia (Yerevan excluded) (dram)	15,359	16,413	18,464	19,519	21,621
Per capita actual revenue of all municipal budgets of Armenia (Yerevan excluded) (US Dollar)	44.6	69.6	77.5	78.5	85.5
Per capita actual revenue of Yerevan budget (US Dollar)	48.9	123.0	129.2	133.6	145.4
Per capita actual revenue of all municipal budgets of Armenia (Yerevan excluded) (US Dollar)	42.3	43.9	49.5	48.6	52.7

*) Sources: www.armstat.am and www.minfin.am

Per capita actual expenditure of all municipal budgets of Armenia (Yerevan included) (dram)	15,189	25,325	29,494	32,196	34,182
Per capita actual expenditure of Yerevan budget (dram)	15,974	45,175	49,472	55,412	58,187
Per capita actual expenditure of all municipal budgets of Armenia (Yerevan excluded) (dram)	14,789	15,770	18,680	19,570	21,022
Per capita actual expenditure of all municipal budgets of Armenia (Yerevan included) (US Dollar)	41.8	67.7	79.1	80.1	83.4
Per capita actual expenditure of Yerevan budget (US Dollar)	44.0	120.8	132.6	137.8	141.9
Per capita actual expenditure of all municipal budgets of Armenian (Yerevan excluded) (US Dollar)	40.7	42.2	50.1	48.9	51.3

Actual per capita revenue of municipal budgets of Armenia (Yerevan excluded) for 2009-2013 (see Table 16) in absolute terms and in dram denomination (and in USD) increased over the years from 15,359 drams (approximately 42.3 USD) in 2009 to 21,621 drams (approximately 52.7 USD) in 2013. Respectively, actual per capita expenditure of municipal budgets of Armenia (Yerevan excluded) for 2009-2013 was 14,789 drams (approximately 40.7 USD) in 2009, and only 21,022 drams (approximately 51.3 USD) in 2013.

In parallel with the abovementioned, taking into consideration the significant inflation observed in Armenia over the years, the per capita expenditure on service delivery did not changed much, hence no noticeable positive impact on general living standards of the population was observed and in rural and small and medium urban municipalities, it had negative impact.

Diagram 1: Per capita actual revenues of the RA municipal budgets in 2009-2013 (in drams and US dollars)

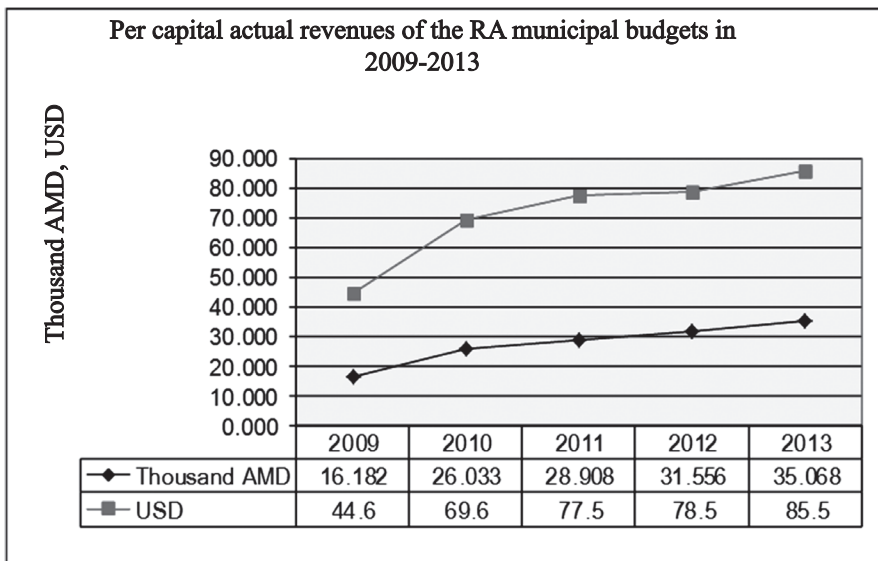
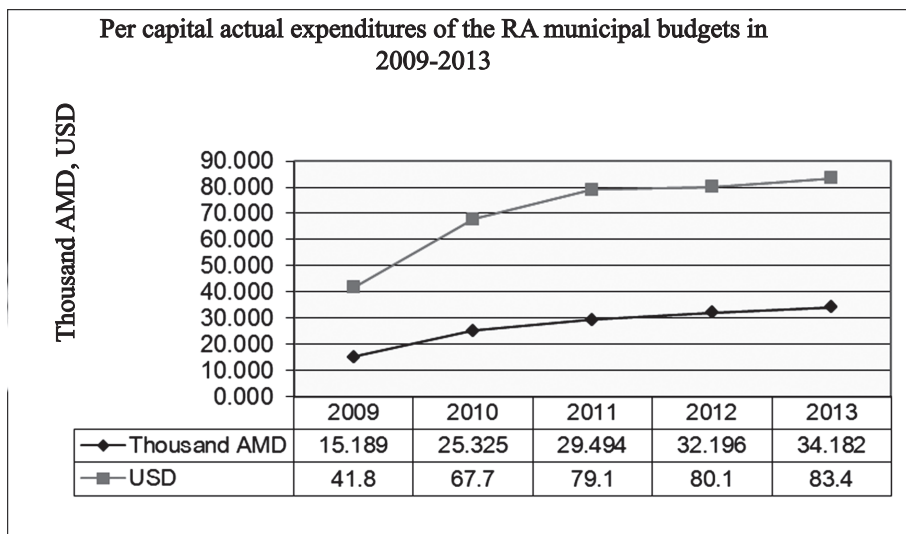

Diagram 2: Per capita actual expenditures of the RA municipal budgets in 2009-2013 (in drams and US dollars)

A separate group of indicators encompasses financial adequacy to perform under the powers assigned to the local self-government units by law, broken down by areas of operations or, in other words, by **functional classification of municipal budget expenditures** (see Table 17).

Share of expenditures targeting services of general nature in municipal budgets (Yerevani included) in 2013 (see Diagram 3) was 23.8%, which reflects a 0.1% decrease from the same indicator in 2012 (23.9%). The largest share in total expenditures of municipal budgets in 2013 is maintained by education sector expenditures, namely 30.4% (31.4% in 2012), including pre-school education of 12.6%, elementary general education 5.4%, secondary general education of 6.2%, extra-curricular education of 5.0% and education not classified elsewhere of 1.1%.

As compared to 2012, approximately 0.3% increase was recorded in the share of expenditures allocated to recreation, culture and religion in total expenditures of municipalities of Armenia (Yerevan included) in 2013, i.e. 6.5% (6.2% in 2012). Shares of expenditures allocated to other social sectors from municipal budgets of Armenia do not maintain a big share in total spending and reflect 3.4% for social protection (2.7% in 2012), and 0.2% in health (0.3% in 2012).

Shares of expenditures allocated to public service of economic nature by municipalities (Yerevan included) in 2013 was approximately at the same level recorded in 2012. More specifically, this indicator in transport sector was 23.6% (conditioned by the high value of this indicator for Yerevan, i.e. 34.8%); in residential construction and communal utilities (water supply, street lighting, community development, etc.) it was 9.7%; and in environment protection sector (garbage removal, removal of waste water, etc.) this indicator was 10.5%, etc.

Shares of functionally classified expenditures **Yerevan municipal budget** of 2013 are palpably different from shares of all other municipal budget expenditures (see Table 17). Thus, share of public services of general nature in Yerevan 2013 budget is over two times lower than the same indicator for all other municipalities (Yerevan included), i.e. 10.6% (11.1% in 2012), and it is four times lower than the same indicator for all other municipalities, i.e. 43.7% (Yerevan excluded).

In contrary to the above mentioned, share of education sector expenditures in total spending is higher in Yerevan 2013 budget as compared to all other municipalities, i.e. 34.0% (36.1% in 2012), including pre-school education 10.5%, elementary general education 8.9%, and secondary general education 10.1%. This is mainly conditioned by implementation of delegated powers in Yerevan in basic and secondary general education sector and by the state budget funding thereof.

Shares of expenditures allocated to other sub-sectors of social sector in Yerevan in 2013, changed considerably in comparison with the previous year, namely, recreation, culture and religion 4.4% (3.6% in 2012); social protection 3.1% (1.5% in 2012), and health 0.2% (0.4% in 2012).

Shares of expenditures on public services of economic nature in total spending of

Yerevan budget in 2013 remained at approximately same level; more specifically, in transport sector the share was 34.8% (35.0% in 2012), in residential construction and communal utilities sector (water supply, street lighting, community development, etc.) 11.0% (10.5% in 2012), and environment protection sector (garbage removal, green planting, etc.) 11.5% (11.9% in 2012), etc.

Table 17: Actual budget expenditures of the RA municipalities (Yerevan included and excluded) and actual budget expenditure of Yerevan municipality, 2013 by functional classification

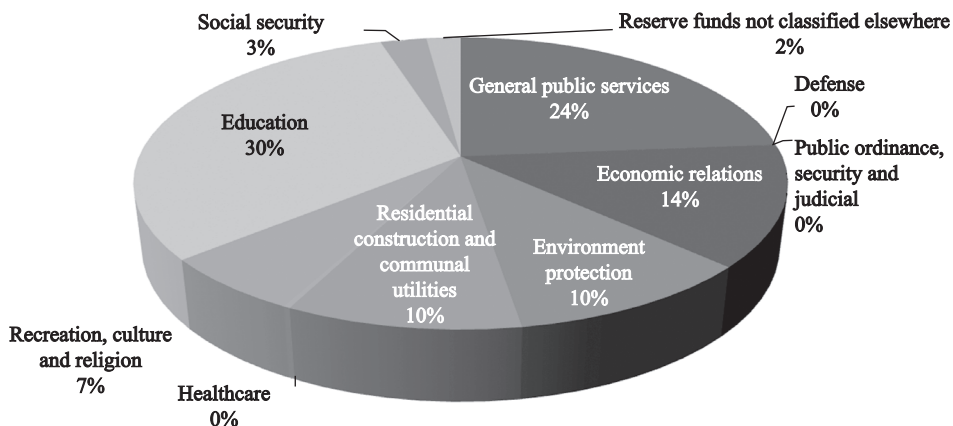
N	Types of Expenditures	2013					
		Actual budget expenditures of the RA municipalities (Yerevan included), '000 drams	Share, %	Actual budget expenditure of Yerevan, '000 drams	Share, %	Actual budget expenditures of the RA municipalities (Yerevan excluded), '000 drams	Share, %
	Total expenditures*, including	103,130,107.8	100	62,161,662.3	100	40,968,445.5	100
	Administrative budget	100,544,331.9	97.5	61,835,517.3	99.5	38,708,814.6	94.5
	Fund budget	11,063,955.6	10.7	7,728,002.8	12.4	3,335,952.8	8.1
1	General public services	24,529,303.6	23.8	6,617,533.1	10.6	17,911,770.5	43.7
2	Defense	42,978.8	0.0	40,793.6	0.1	2,185.2	0.0
3	Public ordinance, security and judicial	755.0	0.0	0.0	0.0	755.0	0.0
4	Economic relations, including	14,249,723.5	13.8	14,139,047.7	22.7	110,675.8	0.3
4.1	<i>General economic, commercial and labor relations</i>	15,318.6	0.0	0.0	0.0	15,318.6	0.0
4.2	<i>Agriculture, forestry, fishery and hunting</i>	687,133.7	0.7	283,890.2	0.5	403,243.5	1.0
4.3	<i>Fuel and energy</i>	131,938.7	0.1	0.0	0.0	131,938.7	0.3
4.4	<i>Mining, industry and construction</i>	500.0	0.0	0.0	0.0	500.0	0.0
4.6	<i>Communication</i>	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4.7	<i>Other sectors</i>	2,154.0	0.0	0.0	0.0	2,154.0	0.0
4.8	<i>Survey and drafting in economic relations</i>	4,436.8	0.0	0.0	0.0	4,436.8	0.0

4.9	<i>Economic relations (not classified elsewhere)</i>	-10,932,609.1	-10.6	-7,786,496.8	-12.5	-3,146,112.3	-7.7
5	Environment protection, including	10,787,970.4	10.5	7,148,100.4	11.5	3,639,870.0	8.9
5.1	<i>Garbage removal</i>	7,933,313.9	7.7	5,030,724.7	8.1	2,902,589.2	7.1
5.2	<i>Waste water removal</i>	156,635.7	0.2	0.0	0.0	156,635.7	0.4
5.3	<i>Fight against environment pollution</i>	58,886.1	0.1	35,474.0	0.1	23,412.1	0.1
5.4	<i>Biodiversity and nature protection</i>	74,528.6	0.1	0.0	0.0	74,528.6	0.2
5.5	<i>Survey and drafting in environment protection</i>	7,470.9	0.0	0.0	0.0	7,470.9	0.0
5.6	<i>Environment protection (not classified elsewhere)</i>	2,557,135.1	2.5	2,081,901.7	3.4	475,233.4	1.2
6	Residential construction and communal utilities, including	10,043,125.4	9.7	6,847,124.7	11.0	3,196,000.7	7.8
6.1	<i>Residential construction</i>	1,559,747.2	1.5	1,296,875.0	2.1	262,872.2	0.6
6.2	<i>Community development</i>	312,111.0	0.3	0.0	0.0	312,111.0	0.8
6.3	<i>Water supply</i>	1,303,431.9	1.3	661,097.9	1.1	642,334.0	1.6
6.4	<i>Street lighting</i>	3,314,358.6	3.2	2,209,302.9	3.6	1,105,055.7	2.7
6.5	<i>Survey and drafting in residential construction and communal utilities</i>	37,322.5	0.0	6,928.0	0.0	30,394.5	0.1
6.6	<i>Residential construction and communal utilities (not classified elsewhere)</i>	3,516,154.2	3.4	2,672,920.9	4.3	843,233.3	2.1
7	Healthcare	171,374.9	0.2	96,345.7	0.2	75,029.2	0.2
8	Recreation, culture and religion	6,712,705.1	6.5	2,750,458.0	4.4	3,962,247.1	9.7
9	Education	31,301,775.0	30.4	21,108,007.0	34.0	10,193,768.0	24.9
9.1	<i>Pre-school education</i>	12,948,266.3	12.6	6,547,571.7	10.5	6,400,694.6	15.6
9.2	<i>Elementary general education</i>	5,604,466.1	5.4	5,521,721.8	8.9	82,744.3	0.2
9.3	<i>Secondary general education</i>	6,390,428.5	6.2	6,273,543.3	10.1	116,885.2	0.3
9.4	<i>Extra-curricular training</i>	5,179,605.2	5.0	1,875,128.0	3.0	3,304,477.2	8.1
9.5	<i>Education (not classified elsewhere)</i>	1,179,008.9	1.1	890,042.2	1.4	288,966.7	0.7
10	Social security	3,556,679.1	3.4	1,912,322.0	3.1	1,644,357.1	4.0
11	Reserve funds not classified elsewhere *	1,733,717.1	1.7	1,501,929.9	2.4	231,787.2	0.6

*) Excluding transfers from reserve fund of the administrative budget to the fund budget;

In the budgets of the RA municipalities (Yerevan included): 8,478,179.8 thousand drams; in Yerevan municipal budget: 7,401,857.9 thousand drams; in the budgets of the RA municipalities (Yerevan excluded): 1,076,321.9 thousand drams.

Diagram 3: Shares of actual municipal budget expenditures (including Yerevan) in 2013 in total spending (by functional classification of budget expenditures)

Shares of *municipal budget expenditures by functional classification* (Yerevan excluded) in 2013 significantly differ both from shares of municipal budget expenditures (Yerevan included) and Yerevan municipal budget expenditures in total spending in 2013 (see Table 17). In particular, shares of expenditures of municipal budgets (Yerevan excluded) for services of general nature is the highest, i.e. approximately 43.7% of total spending (43.1% in 2012). The second highest share is held by the expenditure in education sector, i.e. 24.9% (24.3% in 2012).

Shares of 2013 expenditures allocated from all municipal budgets (Yerevan excluded) to other social sub-sectors remained almost unchanged as compared to the previous year.

Shares of expenditures for delivery of services of economic nature in 2013 municipal budgets (Yerevan excluded) include expenditures in residential construction and communal utilities sector (street lighting, water supply, community development, etc) 7.8% (8.8% in 2012), in environment protection sector (garbage removal, removal of waste water, et cetera) 8.9% (8.2% in 2012), and in transport sector 6.6% (7.6% in 2012), etc.

Another indicator describing adequacy of LSG powers to financial resources is the **non funded or inadequately funded financial powers**. There are multiple powers of LSG defined by law (including public service delivery), which in many municipalities of Armenia are not delivered whatsoever (primarily in small and rural municipalities) or are delivered partially (because of scarcity of financial resources and other reasons). These powers include vital public services, such as garbage removal, green plating, water supply and waste water removal, fight against environmental pollution, community development, etc.

The picture of ratios among the types of municipal budget expenditures (recurrent and capital/non financial assets) emerges upon observation of expenditures according to the economic classification. Share of expenditures on capital/non financial assets incurred by all municipalities (Yerevan included) in total spending of 2013 was 10.7%; however,

if the capital expenditures funded from inflows on sales of non-financial assets (-12,081,688.0 thousand drams, or -11.7%) are taken into consideration the share of capital expenditures in total spending was 22.4% (see Table 18).

Analyzing recurrent and capital expenditures of municipal budget (Yerevan included) in total spending over the recent five years, i.e. 2009-2013 (see Diagram 4), it is easy to notice that if in 2009-2011 period share of capital expenditures in total spending consistently increased from 19.2% to 28.9%, in 2012-2013 it displayed decreasing trend and downsizing to 22.4%.

The picture of ratio of the recurrent and capital expenditures is quite different in the municipal budgets of Yerevan in the period of 2009-2013. While the share of recurrent expenditures in the Yerevan municipality and neighborhood district budgets in 2009 was predominant (91.9%), and the capital expenditure indicators were incomparably lower (8.1%) as compared to republican indicators, capital expenditures of the Yerevan city budgets in 2010-2013 were 8.7%, 7.6%, 12.6% and 11.4% of total municipal spending. However, if the capital expenditures funded from sales of non-financial assets are taken into consideration (11,534,766.4 thousand drams or 17.4% in 2010, 13,241,236.7 thousand drams or 25.2% in 2011, 9,121,303.0 thousand drams or 15.4% in 2012, and 8,929,505.2 thousand drams or 15.4% in 2013, respectively), the share of capital expenditures in total spending was 26.1%, 32.8%, 28.0% and 26.8%, respectively (see Table 18 and Diagram 5), which are significantly higher than the same indicators for all municipal budgets of Armenia (Yerevan included) and the same indicators for all municipal budgets of Armenia (Yerevan excluded).

From the perspective of efficient LSG operations an important financial indicator is the remuneration of municipal servants together with its indispensable components, i.e. **salaries and mandatory social insurance payments, as shares in total expenditures of municipal budgets**. As a result of reforms in tax legislation³⁵³, effective January 1, 2013 instead of the personal income tax and mandatory social insurance payments withheld from remuneration of employees a new type of tax was instituted, which is called personal income tax. In terms of budgeting at municipal level this means, that in 2013 the share of actual expenditures on salaries and bonus payments to employees of the local self-government bodies (Yerevan included), all municipal organizations, budgetary or non-commercial, constituted 19.0%, share of social insurance payments in total expenditures was 30,837.9 thousand drams (because of the specifics explained below) or 0.0%, and the above two types of expenditures together made 19.0% of total municipal budget spending (see Table 18). Comparison of this indicator with the same one for 2011-2012 (20.2% in 2011, and 18.8% in 2012, respectively) it may be recorded that these indicators remained almost unchanged (stabilization effect) for the compared periods.

³⁵³ Pursuant to the Law on Personal income tax (adopted December 22 2010, LA-246-N) and enforced effective January 1 2013, the Laws on Personal income tax and Mandatory Social Contributions were rescinded. Clause 1 of the Transitional Provisions (Article 29) established that "Obligations in respect of personal income tax or social mandatory contributions obligations, which have arisen in the course of 2013 or prior to that time will not be suspended in the period after January 1 2013 and shall be subject to fulfillment in accordance with the procedures and deadlines established by the Law on Personal income tax and the Law on Mandatory Social Contributions".

Table 18: Actual budget expenditures of the RA municipalities (Yerevan included and excluded) and actual budget expenditure of Yerevan municipality, 2013 by economic classification

N	Types of expenditures	2013					
		Actual budget expenditures of the RA municipalities (Yerevan included), '000 drams	Share, %	Actual budget expenditure of Yerevan, '000 drams	Share, %	Actual budget expenditures of the RA municipalities (Yerevan excluded), '000 drams	Share, %
	Total expenditures * (A+B+C)	103,130,107.8	100	62,161,662.3	100	40,968,445.5	100
A	RECURRENT EXPENDITURES*	92,070,935.6	89.3	54,433,659.5	87.6	37,637,276.1	91.9
1	Remuneration, including	19,597,178.8	19.0	4,751,042.2	7.6	14,846,136.6	36.2
	<i>Salaries and bonus payments</i>	19,566,340.9	19.0	4,751,042.2	7.6	14,815,298.7	36.1
	<i>Actual social insurance payments</i>	30,837.9	0.0	0.0	0.0	30,837.9	0.1
2	Acquisition of services and goods	34,190,352.9	33.2	24,593,950.6	39.6	9,596,402.3	23.4
3	Interest payments	2,165.8	0.0	0.0	0.0	2,165.8	0.0
4	Subsidies	20,822,209.3	20.2	12,330,133.9	19.8	8,492,075.4	20.7
5	Grants	4,715,971.8	4.6	2,210,607.6	3.6	2,505,364.2	6.1
6	Social benefits and pensions	2,810,813.6	2.7	1,111,074.0	1.8	1,699,739.6	4.1
7	Other expenditures*, including	9,932,243.3	9.6	9,436,851.2	15.2	495,392.1	1.2
	<i>Reserve funds*</i>	1,733,717.1	1.7	1,501,929.9	2.4	231,787.2	0.6
	<i>Transfers from reserve funds of administrative budgets to the fund budgets of the municipalities</i>	8,478,179.8	8.2	7,401,857.9	11.9	1,076,321.9	2.6
B	NON-FINANCIAL ASSET EXPENDITURES	23,140,860.1	22.4	16,657,508.0	26.8	6,483,352.1	15.8
1	Fixed assets	23,112,651.7	22.4	16,637,786.7	26.8	6,474,865.0	15.8
2	Inventories	26,783.4	0.0	19,721.3	0.0	7,062.1	0.0
3	High-value assets	125.0	0.0	0.0	0.0	125.0	0.0
4	Non-produced assets	1,300.0	0.0	0.0	0.0	1,300.0	0.0
C	RECEIPTS ON SALES OF NON-FINANCIAL ASSETS	-12,081,688.0	-11.7	-8,929,505.2	-15.4	-3,152,182.8	-7.7
1	Receipts on sales of fixed assets	-1,838,146.3	-1.8	-1,515,191.1	-2.4	-322,955.2	-0.8
2	Receipts on sales of inventories	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	Receipts on sales of high-value assets	-870.0	-0.0	0.0	0.0	-870.0	-0.0
4	Receipts on sales of non-produced assets	-10,242,365.0	9.9	-7,414,314.1	-11.9	-2,828,050.9	-6.9

*) Excluding transfers from the reserve fund of the administrative budget to the fund budget of municipalities

Diagram 4: Shares of recurrent and capital expenditures of the RA municipalities in total spending (Yerevan included), 2009-2013, %

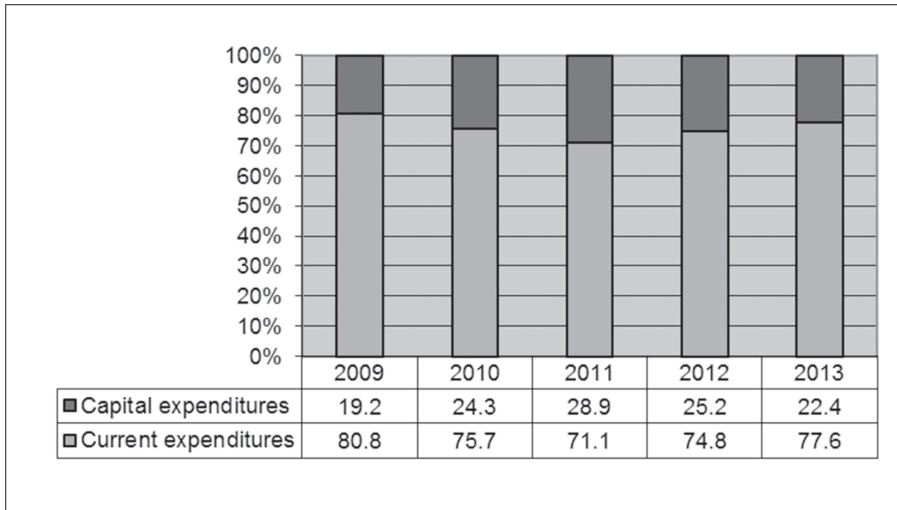
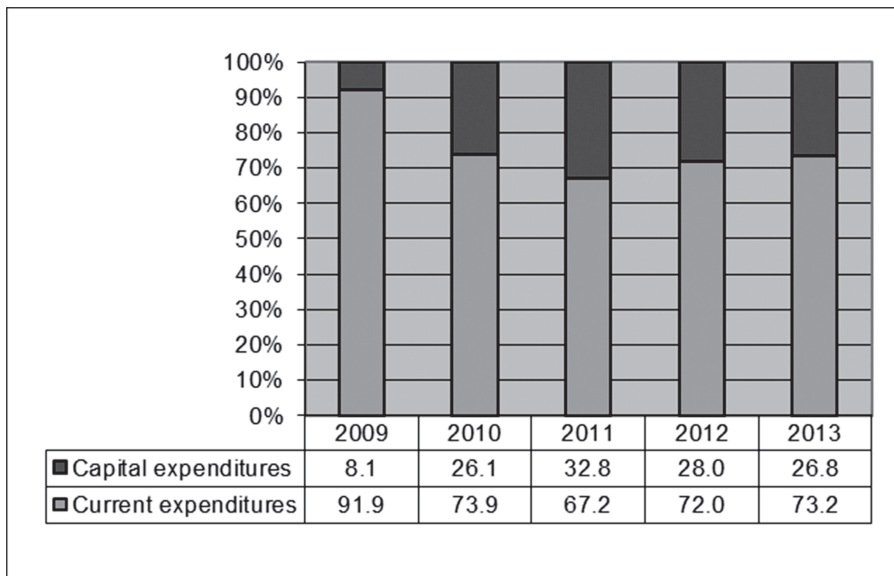

Diagram 5: Shares of recurrent and capital expenditures of Yerevan municipality in total spending, 2009-2013, %

This indicator for Yerevan 2013 budget was 7.6% (see Table 18), which insignificantly decreased from the values recorded for 2011-2012 (8.0% and 7.8%, respectively).

In 2013, the share of actual expenditures incurred on salaries and bonus payments to the employees of local self-government bodies (excluding Yerevan), municipal budgetary and non-commercial organizations in the total spending at municipal level was 36.1%, the share of actual social insurance payments in total spending was 0.1%, and the aggregate of the two indicated shares of expenditures was 36.2%. Comparing the latter with the same indicator of 2011-2012 (37.7% and 35.8%, respectively) it should be reiterated that gradual stabilization trend is observed in this area.

It should be noted that the above indicator for all municipalities of Armenia (Yerevan excluded) is substantially higher than the same indicator estimated for Yerevan. This is conditioned by two factors, namely, gradual inflation of the staffing in municipalities (Yerevan excluded) and municipal organizations and insufficiency of municipal budget revenues. It is imperative to embark on measures designed to reduce the number of municipal servants and thus increase the salary of the maintained personnel. In general, it is necessary to carry out consistent work towards increase and expansion of the sources of revenues for municipal budgets and actual collections thereof, as well as enhance efficiency of budget expenditure execution.

According to the provisions on supervision established by Law on Local Self-government, Chapter 7¹, the institutions to implement legal and professional supervision over performance of LSGs in implementing their powers include marzpets, and in case of Yerevan it is the Ministry of Territorial Administration. Legal supervision over normative legal acts issued by LSGs is implemented by the Ministry of Justice as the highest authority in this area, and in cases defined by the legislation, the highest authority to implement professional supervision will be the state agency in the jurisdiction of which the respective authority is embedded. Moreover, all the measures carried out in implementing administrative supervision shall be established and envisaged exclusively by law.

In particular, administrative supervision over compliance with legislative requirements towards salaries of municipal servants may be implemented by the State Labor Inspectorate of the Ministry of Labor and Social Affairs (in addition to marzpets) within its statutory liabilities, as well as the Chamber of Audit of Armenia in the course of regular supervision visits to municipalities. The State Labor Inspectorate implements state supervision and oversight in accordance with the procedures established by the law with a view to assess performance of the municipalities under the labor legislation of the RA and other normative legal acts regulating labor rights and relations. In accordance with the Law on State Labor Inspectorate, staff of municipalities and other municipal organizations acting as employers will have to submit quarterly and annual reports to the State Labor Inspectorate on the number of their employees, salaries (by specialties), accidents at workplaces and professional diseases.

6. Relevance of administrative structure, human and information resources to municipal issues and international support

6.1 General capacities of LSGs and municipal staff

Appropriate implementation of powers assigned to local self-government bodies is to a large extent conditioned not only by financial capacity of municipalities, but by human potential of LSGs and municipal administrative agencies as well, which is impossible particularly in small rural municipalities. In such municipalities not only the personnel of administrative agencies is small but also it usually encounters more obstacles in replenishing their human resources with employees with relevant educational and professional background.

Overall, capacities of LSGs are not on high level. They need ongoing capacity building especially in legal, management and financial management issues.

In contrast to LSGs, when a vacancy pops up in municipal service, it is mainly filled through competitive procedure, which implies engagement of candidates with powerful capacities. However, in many municipalities there is usually no proper competition. Competitions are held by relevant commissions.

In order to enable municipal staff to enhance their professional skills appraisal of municipal servants is held once in three years. The relevant commission holds such appraisals. In the reported year, 7 municipal servants were dismissed as a result of appraisals with the justification that they do not comply with the requirements posed to the occupied positions.

916 competitions were announced for vacancies, 602 of which were held (about 66%). With a view to secure publicity, the announcements of competitions were posted on the information board and the official web-site of the Ministry of Territorial Administration. Information on competitions were provided to the State Employment Service agency of the Ministry of Labor and Social Affairs³⁵⁴.

In spite of the fact that legislation does not establish mandatory educational level for mayors, a significant part of mayors have a higher education. In 2013, 544 mayors had a higher education, 8 incomplete higher education, 270 had secondary vocational education, 91 had secondary education and 1 had incomplete secondary education (see Table 19)³⁵⁵.

In 2013, only 10 municipalities agreed not to include criteria of higher education and/or relevant working experience in the job descriptions of secretaries of staff in municipalities, where population is less than 1000 people. Overall, 279 out of 441 municipalities with population of less than 1000 people agreed to the above criteria³⁵⁶.

In spite of the fact that the Law on Municipal Service is called to protect municipal servants from situational changes, in real life they continue to be overly dependent upon the voluntary decisions of the mayors.

³⁵⁴ www.mta.gov.am

³⁵⁵ www.mta.gov.am

³⁵⁶ www.mta.gov.am

Table 19: Summary note on education level of mayors in marzes of Armenia (as of December 1, 2013)³⁵⁷

N	Marzes	Number of municipalities		Education					Sex	
		urban	rural	Higher education	Incomplete higher education	Secondary vocational education	Secondary education	8-year education	male	female
1.	Aragatsotn	3	111	69	1	33	11	-	114	-
2.	Ararat	4	93	72	-	22	3	-	96	1
3.	Armavir	3	94	58	2	23	14	-	95	2
4.	Gegharkunik	5	87	59	2	24	7	-	89	3
5.	Kotayk	7	60	44	-	21	2	-	66	1
6.	Lori	8	105	64	2	39	8	-	107	6
7.	Shirak	3	116	61	-	36	21	1	117	2
8.	Syunik	7	102	49	-	38	22	-	105	4
9.	Vayots Dzor	3	41	22	-	19	3	-	44	-
10.	Tavush	5	57	46	1	15	-	-	61	1
	Total	48	866	544	8	270	91	1	894	20

Functional structure of municipal staff

Staff of the municipality is a municipal administrative institution without a status of legal entity, which is subject to state registration by the state agency authorized to implement registration of legal entities. Staff management is implemented by the mayor. Recurrent activities and operations of the staff are implemented by the staff secretary within the liabilities assigned thereto by legislation. The staff consists of experts (specialists), who are organized into structural separate units called divisions. In the area of policies implemented in a division, heads of such divisions fulfill the tasks and assignments issued by the mayors, while in the area of municipal service management and organization they fulfill the tasks and assignments issued by the staff secretary.

Since the beginning of 2013, the relevant divisions complying with the main requirements to the audit units defined by the Order of the Minister of Finance N 165-N, February 23, 2012, commenced their operations in 41 urban municipalities of the country (see Financial reporting section of this report).

In 2013, in terms of functional structure of the staff in municipalities there were no other changes made.

³⁵⁷ www.mta.gov.am

Administration, document circulation and registry systems

In 2013 the joint registry of data on municipal servants contained information about 6183 municipal servants³⁵⁸.

Conditioned by a number of laws enacted, such as the Law on Land and Property Tax Arrears, Law on Introduction of Amendment to the Law on Property Tax, Law on Introduction of Amendment to the Law on Land Tax and Law on Introduction of Addition in the Law on Taxes, a need occurred to introduce relevant changes in the land and property tax ledgers, as well as in the joint information system. Vector Plus organization designed a reviewed software package, which was introduced in municipalities and marzpetarans of Armenia. It is envisaged to introduce that also in the Ministry of Territorial Administration of Armenia entailing formation and establishment of a joint information system³⁵⁹.

In 2013, a number of municipalities continued introduction of the successful experience of Sisian Municipal Union in Syunik marz to implement joint maintenance and operation of land and property tax databases.

In the course of 2013, the activities on introduction of joint information systems for effective management of municipally owned property were still ongoing.

Development of municipal management information systems

Acknowledging the importance of municipal databases, the Ministry of Territorial Administration designed and the Vice Prime Minister and Minister of Territorial Administration approved (Order N 54-A, dated May 2) the rules of procedures of *collection of data from municipalities of Armenia, processing and entry thereof into the municipality database software with a view to upgrade the database of municipalities of Armenia*. These rules of procedures envisage collection and processing of data from municipalities through marzpetarans and entry of such information into the electronic software of the RA National Statistical Service through the Ministry of Territorial Administration (www.Armdevinfo.am). As a result of the implemented activities, in 2014 it will be possible to have a dynamic electronic database on each municipality on the <http://www.armdevinfo.am/> web-page. Application of the toolkit of the software will expand the potential for implementing various analyses (tables, graphs, maps, etc).

In 2013, municipal management information systems (MMIS) were introduced and installed in 153 municipalities (see Table 20). On the whole, the information system already operated in 496 municipalities by the end of 2013.

In the course of the reported year, works were implemented in 242 LSGs to introduce systems of electronic document circulation, as a result of which all 48 urban and 309 rural municipalities (total of 357 municipalities) were enabled to exchange electronic documents through the Mulberry system operated in the national government agencies

³⁵⁸ www.mta.gov.am

³⁵⁹ www.mta.gov.am

by using the document flow component of their MMIS systems. Over the reported year, official web-pages operated in 117 municipalities, and the total number of municipalities operating such web-sites is 150³⁶⁰.

In contrast to 2012, there is no information on computers, printers, scanners and UPS devices available in the municipalities in 2013.

Mobile communication is available in all municipalities. Information boards are installed in practically all municipalities. Nevertheless, from the perspective of availability of other means of public awareness (newspapers, local television) the situation is yet far from being satisfactory.

Assessment of availability of technical and information resources in municipalities

Technical and information resources available in municipalities of Armenia are as yet inadequate to their needs. Modern technologies may not be found in majority of communities. Significant issue of concern is the lack of servers. The equipment and other technical means and devices found in many municipalities are obsolete.

Gender data in local self-government bodies and staffing

Women in elected bodies of local self-government system in 2013 changed much from the previous years. According to the official statistics, in 2013, as in previous years, there were no mayors of urban municipalities whatsoever. The number of women mayors in rural municipalities was reduced by one as compared to the previous year, and was 19, or only 2.19% of total number of mayors of rural municipalities. In urban municipalities, the share of women in avaganis has slightly decreased as compared to the previous year, and made 5,1%, and in rural municipalities this indicator increased slightly to reach 9,7% (see Tables 21 and 22).

³⁶⁰ www.mta.gov.am

Table 20: Municipalities where municipal management information system was installed in 2013, by marzes³⁶¹

N	MARZES	Municipalities	Total
1.	ARAGATSOTN	Ushi, Voskehat (Aragatsotn), Getadzor, Ohanavan, Kosh, Berkarat, Shamiram, Arevashat, Agarakavan, Agarak (Aragatsotn), Arutch, Shenavan, Ashnak, Hnaberd, Nerkin Sasnashen, Aghdzq, Bazmaghbyur	17
2.	ARARAT	Azatashen, Hnaberd (Ararat), Ditak, Berkanush, Khachpar, Mrganush, Deghtsut, Sis, Arevabuyr, Nor Kyurin, Abovyan, Jrashen (Ararat), Getapnya, Nizami, Jrahovit, Dimitrov, Eghegnavan, Lanjazat, Mrgavan, Dzorak, Arbat, Noyakert, Darbnik, Nor ughi, Argavand (Ararat), Sipanik, Noramargi	27
3.	ARMAVIR	Bambakashat, Khanjyan, Aygeshat (Armavir), Haykavan (Armavir), Argavand (Armavir), Erskhahun, Jrarat (Armavir), Artimet, Goghs, Aknashen, Amberd, Apaga, Tsaghkunk (Armavir), Ptghunk, Griboyedov, Margara, Arevik, Alashkert, Vardashen, Taronik, Shahumyan (Armavir), Hovtamej, Haykashen, Nor Kesaria, Lenuni, Metsamor, Noravan	27
4.	GEGHARKUNIK	Shorja, Tsaghkunj (Gegharkunik), Geghamavan, Madina, Lusakunk, Khachaghbyur, Geghamasar, Norakert, Lanjaghbyur, Vahan, Ttujur, Varser, Ltchap	13
5.	LORI	Lernapat, Gyulagarak, Agarak (Lori), Arevatsag, Karinj, Haghat, Mets Ayrum, Gogaran, Sarahart, Lusaghbyur, Lorut, Vahagn, Akori, Vardablur, Kurtan, Gargar, Urut, Lejan, Lermontovo, Phioletovo, Shahumyan (Lori), Norashen (Lori)	22
6.	KOTAYK	Aragyugh, Hacavan (Kotayk), Verin Ptghni, Voghjaberd, Goght, Rind, Bujakan, Kaghsi, Katnaghbyur (Kotayk), Solak, Proshyan, Getamej, Kotayk, Zovq, Nurnus, Karenis, Meghradzor	17
7.	SHIRAK	Anushavan, Vorotan, Meghrashen, Spandaryan (Shirak), Saratak, Gusanagyugh, Qaraberd, Dzorakap, Basen, Nahapetavan, Jajur, Arevshat (Shirak), Haykavan, Jrarat (Shirak), Meghrasht, Amasya	16
8.	SYUNIK	Tegh, Shenatagh, Tshguk	3
9.	VAYOTS DZOR	Getap, Areni, Elpin, Vernashen, Khachik	5
10.	TAVUSH	Archis, Khashtarak, Sarigyugh, Choratan, Norashen (Tavush), N.K. Aghbyur	6
TOTAL			153

³⁶¹ Source: Information Systems Development and Training Center NGO

Gender inequality in municipal administrative staff in 2013 was very small, which was the case in previous years as well. In 2013, share of women among municipal servants in urban municipalities was 44,6%, while in rural ones this indicator was 50,9%. Overall, in 2013 the share of women in municipalities in marzes was 49,1% (see Tables 21 and 22).

Table 21. Gender data on mayors, members of avaganis and municipal administration staff in urban municipalities, 2013³⁶²

N	Marzes	Mayors		Deputy mayors		Secretaries of staff		Members of avaganis		Staff members	
		Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men
1	Aragatsotn	-	3	-	5	-	3	2	35	42	54
2	Ararat	-	4	-	7	-	4	2	54	94	96
3	Armavir	-	3	-	5	-	2	-	41	82	110
4	Gegharkunik	-	5	-	5	3	2	3	63	59	113
5	Lori	-	8	-	6	5	2	4	88	166	162
6	Kotayk	-	7	-	7	3	4	3	86	155	203
7	Shirak	-	3	-	3	1	2	1	46	287	410
8	Syunik	-	7	-	6	2	5	8	71	113	121
9	Vayots Dzor	-	3	-	3	2	1	3	30	42	50
10	Tavush	-	5	-	5	3	2	4	42	56	43
	Total	-	48	-	52	19	27	30	556	1096	1362

Table 22: Gender data on mayors, members of avaganis and municipal administration staff in rural municipalities, 2013³⁶³

N	Marzes	Mayors		Deputy mayors		Secretaries of staff		Members of avaganis		Staff members	
		Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men
1	Aragatsotn	-	111	2	41	44	65	31	580	523	458
2	Ararat	1	92	-	50	52	36	46	597	526	512
3	Armavir	2	92	2	84	38	51	58	651	300	359
4	Gegharkunik	3	84	1	67	23	64	45	501	197	451
5	Lori	6	99	16	53	56	32	78	502	326	235
6	Kotayk	1	59	3	42	30	26	34	404	308	381
7	Shirak	2	114	4	47	51	54	68	559	344	222
8	Syunik	4	98	11	44	51	38	108	411	318	175
9	Vayots Dzor	-	41	2	9	16	25	8	213	183	164
10	Tavush	-	57	-	38	30	22	32	315	132	85
	Total	19	847	41	475	391	413	508	4733	3157	3042

³⁶² Source: Women and Men in Armenia 2014, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2014

³⁶³ Source: Women and Men in Armenia 2014, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2014

According to the results of elections held in various municipalities in marzes in 2013, out of five candidates running for mayor's office, two got elected. Share of women candidates running as a member of avagani was 9.7%, and 7.4% out of which got elected (see Table 23).

Table 23: Gender data on candidates running for local office and those elected in 2013³⁶⁴

N	Marzes	Mayors						Avaganis					
		Candidates			Elected officials			Candidates			Elected officials		
		Total	Including		Total	Including		Total	Including		Total	Including	
			Men	Women		Men	Women		Men	Women		Men	Women
1	Aragatsotn	12	11	1	6	6	-	103	101	2	85	85	-
2	Ararat	18	18	-	9	9	-	6	6	-	5	5	-
3	Armavir	11	11	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-
4	Gegharkunik	4	3	1	3	2	1	116	97	19	98	85	13
5	Lori	1	1	-	1	1	-	20	20	-	20	20	-
6	Kotayk	7	6	1	3	3	-	-	-	-	-	-	-
7	Shirak	11	10	1	6	5	1	-	-	-	-	-	-
8	Syunik	3	3	-	2	2	-	6	6	-	5	5	-
9	Vayots Dzor	-	-	-	-	-	-	5	4	1	5	4	1
10	Tavush	3	2	1	1	1	-	63	54	9	51	45	6
	Total	70	65	5	34	32	2	319	288	31	269	249	20

According to data of the Ministry of Territorial Administration, the share of women in the total number of municipal servants was 51,4% by the end of 2013 (the share of men was 48,6%)³⁶⁵.

In 2013, the number of women in the municipal administration staff of Yerevan municipality and administrative districts of the capital city increased as compared to the previous year to reach 52,9%. In other positions there were no women whatsoever (see Table 24). In 2013, the number of women in the avagani of Yerevan doubled reaching 10 or 15.4% of total number of avagani members³⁶⁶.

³⁶⁴ Source: www.elections.am

³⁶⁵ Source: 2013 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration of Armenia

³⁶⁶ Source: Women and Men in Armenia 2014, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2014

Table 24. Gender data on municipal administration staff of Yerevan municipality and administrative districts, 2013³⁶⁷

Position	Women	Men
Yerevan Mayor	-	1
Deputy mayors of Yerevan	-	4
Secretary of Yerevan municipal administration staff (including secretaries in administrative districts)	-	13
Members of municipal administration staff of Yerevan	1003	893
Heads of Yerevan administrative districts	-	12
Deputy heads of Yerevan administrative districts	-	20

6.2 Municipal service

Legislative bases of municipal service

In 2013 changes and amendments were incorporated in Law on Municipal Service by virtue of enacting Laws on Introduction of Amendments and Additions in Law of Municipal Service, dated on February 5, 2013 and March 19, 2013.

According to the Law on Introduction of Amendments and Additions in Law of Municipal Service, dated on February 5, 2013, numerous changes and additions were enacted, and the ones bearing most significant impact are listed below:

- Further to adoption of Law on Municipal Service (May 26, 2011) some provisions started to be enforced also in municipal service, including concepts and notions, as well as principles, etc.;

- Linkages were created between civic and municipal services. More specifically, Clause 5, of Article 8, of the Law on Municipal Service has been reviewed and runs as follows: *5. In parallel with appointing a person who holds a category in the civic service (title) is nominated into a position in municipal service for the first time, the respective category in municipal service (title) will be awarded, if the category in civic service is not lower than the category of appointment in the municipal service; in case the category is lower than the category in municipal service, the respective grade in the municipal service will be awarded. When appointing a person who holds 1st or 2nd grade in civic service or adequate positions in public service into a position in municipal service for the first time, the 1st grade adviser of the municipal service will be awarded in parallel with the appointment;*

- The rules of procedures to scrutinize written complaints were established. More specifically, third paragraph of Article 9.1 of the Law, was reviewed and runs as follows:

³⁶⁷ Source: Women and Men in Armenia 2014, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2014

...a written complaint will be scrutinized by the state authorized agency of the Republic of Armenia to solve the protested recognition of a candidate as the winner in competition and holding a new phase of interview in cases the original interview was held within infringements to the established procedures. In case of protesting the outcomes of competition, decisions of the state authorized agency will be compulsory;

- Numerous editorial changes and amendments were incorporated.

Processes associated with development of municipal service were more coordinated in the reported year, but are still far from optimal rates of development. According to the unified ledger on municipal servants, the number of positions in the municipal service was 6752 as of December 26, 2013, among which the 6183 (or 92%) were occupied. Women occupying municipal service positions are 51.4% in total, and men 48.6%. Table 25 sets forth the number of municipal service positions in Yerevan municipality and marzes by types of positions.

In 2013, the reserve roster of municipal servants was replenished with four new persons registered. Mayors and secretaries of staff filed 408 enquiries to the reserve roster to replenish over 1000 temporarily vacant positions, and the respective announcements were placed on the information board of the Ministry of Territorial Administration and official web-site. Relevant candidates were proposed from the roster in response to the enquiries, which were removed from serve roaster of municipal service with the justification that they were to sign timed employment contracts in municipal service positions³⁶⁸.

Table 25*: Number of positions in municipal service, as of November 1, 2013³⁶⁹

N	Locations	Senior		Leading		Junior		Total	
		Approved	Occupied	Approved	Occupied	Approved	Occupied	Approved	Occupied
1.	Yerevan	90	88	626	608	898	878	1614	1574
2.	Aragatsotn	118	112	41	39	322	294	481	445
3.	Ararat	102	96	125	117	342	321	569	534
4.	Armavir	99	90	78	76	471	435	648	601
5.	Gegharkunik	97	88	134	109	355	307	586	504
6.	Lori	119	103	136	127	439	408	694	638
7.	Kotayk	71	69	142	120	399	361	612	550
8.	Shirak	127	105	197	159	298	258	622	522
9.	Syunik	114	103	72	63	206	191	392	357
10.	Vayots Dzor	48	47	54	52	86	82	188	181
11.	Tavush	66	59	76	63	234	215	376	337
	Total	1051	960	1681	1533	4050	3750	6782	6243

* Note: the number of occupied positions in municipal service include temporary contractual occupations of positions.

³⁶⁸ www.mta.gov.am

³⁶⁹ www.mta.gov.am

Ratio of municipal servants to the number of population

Absolute number of municipal servants does not reflect much about the size of municipality or its share in the marz. Table 26 provides sufficient elucidation on the ratio of the number of municipal servants versus the number of population in a municipality. There is no information on frequent or unjustified changes in the staff-lists of the municipalities in 2013.

6.3. Training of municipal servants and assessment of training system of municipal servants

In 2013, regular training was delivered to 1390 municipal servants, among which 966 were funded from the state budget, and 424 from the municipal budgets (423 municipal servants from Yerevan, 1 from Vagharshapat). Effective 2010, the Ministry of Territorial Administration initiated trainings of personnel employed by local self-government bodies and regional administrations in the framework of anti-corruption strategy and its Action Plan for 2009-2012 with a view of enhancing efficiency of implementing its provisions.

Table 26: Share of municipal service position versus total number of population, Yerevan and marzes, 2013³⁷⁰

N	Location	Number of municipal service positions (approved, ANP)	Actually occupied municipal service positions (AOP)	Number of population, thousand people ³⁷¹ (NP)	ANP/NP, %	AOP/NP, %
1	Yerevan	1614	1477	1 066.3	0,151	0,138
2	Aragatsotn	481	464	133.0	0,361	0,349
3	Ararat	569	505	261.4	0,218	0,193
4	Armavir	648	600	267.1	0,243	0,225
5	Gegharkunik	586	563	235.6	0,249	0,239
6	Lori	694	645	234.7	0,296	0,275
7	Kotayk	612	569	255.3	0,240	0,223
8	Shirak	622	499	251.3	0,248	0,199
9	Syunik	392	373	141.7	0,277	0,263
10	Vayots Dzor	188	183	52.2	0,360	0,351
11	Tavush	376	359	128.3	0,293	0,280
	Total	6782	6237	3 026.9	0.224	0,206

³⁷⁰ www.mta.gov.am

³⁷¹ National Statistical Service of Armenia, Publications, Marzes of Armenia and Yerevan in Figures, 2014.

In the course of 2013, total 754 mayors and members of avaganis from local self-government bodies were trained (see Table 27)³⁷².

Table 27: Number of trained municipal servants and number of LSGs, by marzes, as of 2013

N	Location	Number of trained municipal servants	
		Municipal servants	Local self-government bodies
1.	Aragatsotn	51	96
2.	Ararat	100	75
3.	Armavir	164	72
4.	Gegharkunik	162	71
5.	Lori	113	96
6.	Kotayk	212	74
7.	Shirak	124	91
8.	Syunik	41	93
9.	Vayots Dzor	27	42
10.	Tavush	64	43
	Total	967	754
11.	Yerevan	423	-
	Total	1390	754

In 2013, training of municipal servants employed by Yerevan municipality was held by the Institute of Economy and Management (see Table 28); training of mayors and avagani members was delivered by Public Management Academy (see Table 29), and municipal servants in the RA marzes was held by the Armenian municipality association.

Table 28. Training of municipal servants of Yerevan municipality, by sectors, as of 2013³⁷³

Sector	Number of municipal servants
General and legal issues	29
Financial and economic issues	135
Urban development and communal utilities	53
Social affairs	42
Total	259

Table 29: Trained mayors and members of avaganis, 2013

Number of actual claims	Number of trained mayors and members of avaganis		Number of not trained mayors and members of avaganis	
800	754	175 mayors	46	6 mayors
		579 members of avaganis		40 members of avaganis
Number of groups 32				

³⁷² www.mta.gov.am

³⁷³ www.iem.am

6.4 International support

Factors promoting establishment and development of local self-government systems in Armenia including significant role of international organizations and their branches in Armenia, still implement a variety of missions in 2013, like in the preceding years.

Implementation (accompanied with co-financing) of programs and projects³⁷⁴ planned for the period of 2008-2013 in municipalities of Armenia continued in 2013, and the necessary information on such initiatives is non-existent (see Table 30.).

International organizations in LSG systems, projects by sectors, areas and investments

Cooperation with international organizations in the area of development local self-government systems continued in 2013.

GIZ: in the framework of Local Government Development Program in South Caucasus, municipal management information systems (MMIS) were installed in 60 municipalities, hardware was supplied and training of MMIS operators delivered.

In the framework of Georgia-Armenia regional cooperation program, EU launched design activities of Joint Operational Programme.

Table 30: Projects implemented in municipalities of Armenia in 2008-2013*

N	Implementing agency	Number of municipalities covered by the project	Financing (dram)	Co-financing (dram)
1.	Armenia Millennium Challenge Account, (MCA-Armenia)	29	1.880.085.569	282.012.835
2.	World Bank: Secondary Irrigation Network Rehabilitation Project	19	1.505.758.841	88.400.083
3.	World Bank: Management and Competitiveness of Municipal Rural Resources Project	55	8.659.980.00	2.163.980.00
4.	Rural Economic Development Project	38	5.907.0268.625	181.649.876
5.	Armenia Social Investment Fund (ASIF)	241	18.500.000.000	1.650.000.00
	TOTAL	382	36.451 bln	4.365 bln

*Source: http://mta.gov.am/u_files/file/norutyunner/intervi%D0%B5w%20dec%202013/total_2008-2013t%20new.pdf

³⁷⁴ http://mta.gov.am/u_files/file/norutyunner/intervi%D0%B5w%20dec%202013/total_2008-2013t%20new.pdf

On September 27, 2013 a workshop of best practices in cross-border cooperation in the framework of Eastern Partnership regional cooperation was held in Kiev, Ukraine regional cooperation. The workshop was attended by experts from Ukraine, representatives of Belarus, Moldova, Armenia, Georgia and Azerbaijan. The strategy of the Eastern Partnership regional cooperation, which was developed by the EU as a result of consultations with countries cooperating with the EU, sets forth the regional development program priorities, requirements to participating areas, financial framework and pivotal management issues applicable to cooperation between Armenia and Georgia, Georgia and Azerbaijan, Belarus and Ukraine, Moldova and Ukraine.

Joint Operational Programme (JOP) was presented during the workshop, and issues pertaining to design and approval of the Programme were discussed. Issues of cross-border cooperation between Armenia and Georgia were also discussed; these issues were also debated in Stepanavan, Armenia, on October 11, 2013. Among the issues discussed during the workshop were “Priorities,” “Practical objectives,” “Livelihoods improvement in bordering areas”, “Implementation of economic and social development projects,” and “Functions of the Commission for Joint Decision-Making.”

Total budget of the above four programs of the regional cooperation will be 12.5 mln Euros. Up to 7% of these funds will be spent on program management, and the remaining 11.625 mln Euros will be allocated to the implementation of cooperation programs (see Table 31). Approximate distribution of total budget by projects was made on the basis of population in the participating areas, level of economic and social development, and capacity of project implementation.

Table 31: Financial framework of the EU Eastern Partnership territorial cooperation support program

Eastern Partnership territorial cooperation support program	Allocated budget (mln €)
Armenia - Georgia	1.8
Azerbaijan - Georgia	1.8
Belarus - Ukraine	4.025
Moldova -Ukraine	4.0
Total	11.625

In cooperation with **Yerevan office of the Council of Europe**, consultations were held in Yerevan during November 11-12, where the European experts made presentations and reports on details of territorial and administrative reforms in their countries, issues arising in the course of municipal consolidation, ways to avoid them, most appropriate timelines for implementation of reforms, and possible models of consolidation in Armenia. Expert-recommendations and judgments reflected in the reports may become an extremely important guideline for the entire period of the reform implemented in Armenia.

On June 19 an international conference on Participatory Democracy at Local Level was held under the auspices of the Armenian Presidency in the Council of Europe. Issues discussed during the conference included current situation with local participatory democracy in the EU member states, role of participatory democracy in enhancing efficiency of local authorities, ways to strengthen participatory democracy at local level and positive experiences in this area observed in the EU Member States were presented.

In cooperation with the **Asian Development Bank**, government of the Republic of Armenia implements “Solid Waste Management Improvement Investment Program”, in the framework of which – at the recommendation of the Ministry of Territorial Administration – a COWI engineering consulting company formed a group of consultants, designed and submitted the Report on Strategic Development Plan of Solid Waste Management in Armenia, including Road Map and Long-term Investment Plan; discussions were organized and held with participation of NGOs and relevant stakeholders in Gyumri and Vanadzor, as a result of which the Strategic Development Plan of Solid Waste Management in Armenia, including Road Map and Long-term Investment Plan were reviewed by the consultants. Final report contains five alternative models of regional waste collection dumps and currently the selection among these five alternatives is underway to identify the most relevant for implementation in the Republic of Armenia³⁷⁵.

Funded by the US Agency for International Development “Civil Society and Local Governance” project continued, which was implemented since 2010 by Counterpart International Armenia. In 43 municipalities of Armenia a number of development projects were implemented contributing to the strengthening of local self-government bodies, revival of municipal life, improvement of professional skills of municipal servants. With a view to regulate procurement processes in municipalities, upon the recommendation of the Ministry of Territorial Administration, in the framework of the same project, Ameria CJSC implemented actual review of the procurement processes in municipalities, and identified specificities of these processes at local level, which are preconditioned by the number of population, urban or rural status of the municipality, geographic location, annual volume of procurements, and actual experiences. The review resulted in a set of recommendations, one of which was associated with training of the municipal servants who are involved in procurement processes.

The Deputy Prime Minister and the Minister of Territorial Administration of the Republic of Armenia issued an Order N 166-A on December 24, 2013, on the Approval of Training Program for Municipal Procurement Experts in Organizing and Implementing Procurements at Municipal Level, which will enable training delivery to municipal servants working in the area of procurements in 2014.

The UN Commercial Support to Central Asia, Southern Caucasus and CIS Countries (Armenia) program was launched in 2011 and completed in 2013. This program was implemented in Tavush marz, and it maintains strategic and pivotal importance for cargo transportation and shipments of foods to Russian Federation and other CIS countries, as well as to Europe and Turkey through Georgia. Within cooperation between the

³⁷⁵ www.mta.gov.am

government of Finland and SME DNC, the UNDP supported economic development by promoting trade in Tavush marz through the establishment of capacities with public agencies and business support institutions to encourage trade and services, strengthen capacities of market information center aimed at delivering relevant services to clients. Results of program implementation included over 150 beneficiaries, who took technical training courses in business planning, agro-processing, agro-businesses, production of dried fruits, and hotbed technologies; online market web portal was created <http://www.marketplace.smednc.am/>, which maintains over 3,600 registered users; and 14 entrepreneurs received relevant equipment for production of dried fruits. 17 households in Ptghavan municipality and 12 households in other municipalities of the marz received hotbeds of total space of 120m² equipped with trickle irrigation and high quality plant seedlings. Financing of the program was secured by the government of Finland in the amount of 330,000 EUR, of which 174,759.61 EUR was spent in 2013³⁷⁶.

In 2013 UNDP also supported the implementation of agricultural census in Armenia by providing technical assistance and creating relevant capacities of relevant national agencies. The program was launched in 2013 and will be completed in 2014. The financing to meet the objectives of the program in 2013 was 232,612.4 USD³⁷⁷.

In the framework of **Council of Europe-Armenia cooperation**, a project was launched in October 2013 called **Support to Consolidating Local Democracy in Armenia: Support to Local Government Reform; Capacity Building of Local Authorities; Strengthening Leadership for Local Elected Representatives**. The project is set for 36 months with a budget of 1.8mln EUR and the donor is the government of Denmark; project partners are the Ministry of Territorial Administration, Ministry of Finance, National Assembly, local authorities of Armenia, unions representing municipalities, NGOs engagement in civic participation, and the Association of Local Democracy Agencies (ALDA). The project aims at presenting the legal expert-opinion, political advice and support by the Council of Europe to local self-government reform processes, including preparation of territorial and administrative reforms, as well as to the capacity development of local self-government bodies. The first component (support to local self-government reforms) maintains synchronization of the Armenian LSG legislation with European standards. The second component (capacity building of local authorities) targets the institutional capacities and service-delivery opportunities of the local authorities. And finally, the third component (Strengthening Leadership for Local Elected Representatives) aims at improving leadership capacities of local elected representatives and generating a spirit of co-operation among Local Government Units³⁷⁸.

³⁷⁶ http://www.am.undp.org/content/armenia/en/home/operations/projects/poverty_reduction/aid-for-trade-for-central-asia--south-caucasus--and-western-cis-.html

³⁷⁷ http://www.am.undp.org/content/armenia/en/home/operations/projects/poverty_reduction/agricultural-census.html

³⁷⁸ http://www.coe.am/index.php?cat_id=59

Assessment of coordination and unity of the activities of international organizations

The role of various international organizations implementing projects in Armenia still remains significant from the perspective of initiatives carried out in the municipalities across the country. Their operations target irreversibility of the principles of democratization and liberalization of the economy in our country in transition. In implementing their missions, these organizations cooperate with the RA government, local self-government bodies, and oftentimes with each other. Nevertheless, efficiency of their operations is frequently compromised because of inadequacy of projects with priority needs of the municipalities. Implemented projects often lack institutional content and substance.

7. Delivery of municipal services

In the course of 2013, activities implemented in the sphere of delivering public services in the framework of authorization assigned to mayors are set out in the subsequent paragraphs.

7.1 Public services delivered by municipalities

Green planting and improvement

Designed in 2013, the concept guideline of Specifics Applicable to Installation and Proportions of the Advertisement Boards in Yerevan was approved by the Arts Commission of Urban Development Commission under the Mayor of Yerevan. This document establishes criteria of advertisement boards and similar facilities and installations, scripts, proportions, decorative elements permitted, along with location of their installations. Large-scale activities were implemented in all administrative districts of the capital city to dismantle obsolete ads that distort the architectural and external appearance of the city, as well as unauthorized information and advertisement signs contradicting the Law on Advertisements. As a result, some 3000 sing-posts and boards were dismantled. These will be replaced by urban scaled modern means of advertisements³⁷⁹.

Concept paper on external design of Yerevan was developed, which comprises two major parts, namely, festival embellishments and preparation of the urban appearance for state and official visits. In holding festivities and memorial days in the capital city, exterior design of all administrative districts of Yerevan is implemented with application of the

³⁷⁹ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Yerevan Development Plan for 2014

established elements of decoration. Flag installations were made when presidential, state and official visits were held, as well as when heads of international institutions visited Yerevan.

Urban refurbishment with relevant appliances, decorative and practical materials was implemented in all administrative districts of the city.

Boards for announcements and official notifications were largely used in the reported period with the objective to enable citizens to install free announcements, at the same time minimizing their placement on the walls of the buildings and electricity posts in the first instance to be followed by their full preclusion. In 2013 approximately 200 similar boards were installed in all 12 districts of the city.

Activities of wall decoration and aesthetic design of the exterior surfaces of arches and other structures were implemented. Volunteers also were involved in those activities.

In parallel with decorations of yards, a program of renovation, painting and illumination of arches was implemented. Some 180 arches were decorated in Kentron, Arabkir, Shengavit, and Erebuni administrative districts of the capital.

In 2013 garden planting and well planning actions were implemented in the intersection of Azatamartikner 5th pass, and 22nd street in Nor Aresh of Yerevan (Erebuni administrative district); in Tigran Mets park (Nor Nork administrative district) and the common backyard area in the address of Shirak Street 12 and 14 (Shengavit administrative district), and intersection of Atcharyan and Myasnikyan streets (Avan administrative district)³⁸⁰.

In Yerevan, lawn areas of 16 hectares were improved in 2013 (upper layer of soil replacement, re-sown and irrigation installation), including 4 hectares were capially renovated. New lawn areas of 4 hectares were established in Halabyan, David Bek streets, area adjacent to the Isakov avenue, and the public park on Myasnikyan avenue. With the objective to secure irrigation of some 70 hectares of green areas, new irrigation networks and pump-stations were constructed³⁸¹.

In November tree planting project was implemented in Davtashen, Avan and Nor Nork administrative districts. Autumn tree planting initiative resulted in planting of 15000 trees in Yerevan and approximately the same number of flower bushes was planted, including 12000 rose bushes³⁸².

On April 3, tree planting was organized in Ijevan, in the adjacent area to the Azatamartikner Square, which was willingly attended by the Ijevan Branch of Yerevan State University, students of high school and volunteers of Young Tavush non-governmental organization. The initiative was driven jointly by the National Democracy Institute, Tavush regional administration, Ijevan municipality and Young Tavush non-governmental organization³⁸³.

Investment by Clean Water, and Energy and World Vision organizations and co-

³⁸⁰ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Yerevan Development Plan for 2014

³⁸¹ Ibid

³⁸² <http://www.a1plus.am/79154.html>

³⁸³ <http://tesankyun.am/2013/04>

financing by municipalities of Tatul, Zovasar and Hartavan, a system of street lighting was reconstructed through installation of energy saving lamps. Total expenditure for the project was 15 mln dram. World Vision co-financed 28.6 mln dram for the construction of children park in Talin town.

Seven streets of total length of 5.1km were renovated in Gyumri in addition to two squares of 13682 square meters; in the town of Maralik one street was renovated, total length of 1.0km³⁸⁴.

Garbage removal

In 2013, some 910 garbage bins were installed in the streets, bus-stops, squares and other public areas of Yerevan³⁸⁵.

Assessing the risks, as well as taking into consideration the experience gathered in the sector and the existing challenges, it was recognized appropriate to divide the sanitary cleaning and garbage removal spaces of Yerevan into Eastern and Western sections. This aims to create a free and fair competitive environment for potential operators to secure comprehensive and efficient solution to the issues pending in the sector of sanitary cleaning and garbage removal in the capital city (including in winter seasons), as well as to introduce sector management system compliant with the contemporary standards and secure delivery of high quality services to population. Works associated with acquisition of services of garbage removal and sanitary cleaning (including in winter seasons) in Yerevan were classified into two categories:

1) Garbage removal and sanitary cleaning, including in winter seasons, in the Eastern part of Yerevan (Arabkir, Avan, Erebuni, Kanaker-Zeitun, Nork-Marash and Nubarashen administrative districts);

2) Garbage removal and sanitary cleaning, including in winter seasons, in the Western part of Yerevan (Ajapnyak, Davtashen, Kentron, Malatia-Sebastia and Shengavit administrative districts).

According to the decision of procurement commission on the first category, the selected candidates were the consortium of Ecogroup LLC and LLC Milio-consult, and on the second category it was Sanitech company (Lebanon). Yerevan municipality concluded contracts with the above companies for a period of ten years³⁸⁶.

In the framework of Armenia-Germany financial cooperation, the project of Concept of Comprehensive Management of Solid Household Waste in Vanadzor is implemented. The project identified the area close to Karadzor municipality as a location to construct a new garbage collection site.

Mayors of Arzakan, Byureghavan, Garni and Solak municipalities exercised administrative fines against the legal entities and physical persons for discharge of

³⁸⁴ <http://shirak.gov.am/reports/>, 2013 Annual Report on Socio-Economic Situation and Operations of the Regional Governor of Shirak marz

³⁸⁵ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Yerevan Development Plan for 2014

³⁸⁶ Ibid

garbage in unauthorized places³⁸⁷.

Maintenance of residential and non-residential areas

As a result of cooperation with advertisement companies operating in Yerevan in 2013, the awareness banners containing information on the rights and obligations of the residential stock owners in multi-apartment residential buildings were installed. Enhancement of management efficiency entailed merger of condominiums in Yerevan. 847 balconies in emergency physical conditions were inventorized for inclusion in the respective work plans. 1262 building-entrances were renovated. In 2013, 80547 square meters of flat and 58350 square meters of sloppy roofs were renovated in addition to 76 street looking balconies³⁸⁸.

Roofs of the buildings N28 and N 31 in District II of Masis town were fully renovated.

In the end of 2013, Vanadzor avagani and mayor abolished district offices of communal and residential service and embarked on the process of establishing new condominiums. Planned benchmark of 2013 for collection of service fees from multi-apartment residential buildings serviced by condominiums in Vanadzor was 173,632,800 dram, the actual collection was 135,632,576 dram, i.e. 78.12% of the plan. Funded by Vanadzor municipality, Vanadzor Multi-apartment Buildings and Yards foundation installed 324 modern photo-diode entrance lighting systems as of November 1, 2013 (in 2010-2013 total number of such systems was 2,500)³⁸⁹.

Co-financed by the Armenian Social Investment Fund, the municipality enables renovation of a kindergarten block of Ashotsk, in addition to installation of heating system, and renovation of the kindergarten building and refurbishing in Pemzashen³⁹⁰.

With financial means of the Armenian Social Investment Fund and municipality co-financing, construction of Voskepar municipality center (in total amount of 80.0 mln dram), kindergarten in Verin Karmir Aghbyur (in total amount of 80.0 mln dram), construction of Nerkin Karmir Aghbyur municipality center (in total amount of 110.0 mln dram); construction of kindergarten in Teghut (in total amount of 120.0 mln dram) and construction of kindergarten in Voskevan (in total amount of 120.0 mln dram) were performed. Construction activities in the above-mentioned four facilities are in completion phase³⁹¹. Number 1 kindergarten in Ijevan was renovated in addition to installation of a local heating system in the kindergarten N4 in Dilijan, roof- renovation of the kindergarten in Bagratashen, and, the kindergarten N 2 in Berd. Table 32 sets out summary data describing residential facilities and communal utilities as of 2013.

³⁸⁷ <http://kotayk.gov.am/files/docs/6681.pdf>, 2013 Annual Report on Socio-Economic Situation and Operations of the Regional Governor of Kotayk marz

³⁸⁸ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf, Decision of Yerevan Community Council of Changing the Category of Lands

³⁸⁹ <http://lori.gov.am/files/docs/6424.pdf>, Progress Report of Lori Regional Governor for 2013

³⁹⁰ Ibid

³⁹¹ <http://tavush.gov.am/reports/>, On Works implemented in 2013 in Tavush Marz and Current Socio-Economic situation

Only 24.1 percent of residential flats is managed by municipalities; the remaining stock is managed by condominiums, and by trustee and authorized managers. When analyzing the number of residential flats managed by urban and rural municipalities it becomes clear that in urban municipalities the share of residential stock managed by municipalities is 19.9 percent, while in rural settings the residential stock managed by the municipalities is 94.6 percent. That is to say, the share of condominiums and other forms of residential stock management in urban municipalities is far too large. In rural municipalities predominant majority of multi-apartment residential buildings is managed by the municipalities.

Table 32: Summary data on residential facilities and communal utilities as of 2013³⁹²

	Multi-apartment residential stock and number of flats	Total space 1000 square meters ²	Number of flats in multi-apartment residential buildings managed by municipalities	Number of flats in multi-apartment residential buildings managed by condominiums and other forms of trust management	Number of multi-apartment residential buildings managed by condominiums and other forms of trust management
Line 1	Line 2	Line 3	Line 4	Line 5	Line 6
Total	435 427	94 652	105 107	329 536	8 069
Urban	410 723	51 099	81 736	328 253	Not available
Rural	24 704	43 553	23 371	1 283	Not available

In addition, it should be mentioned that the number of flats in multi-apartment residential buildings managed by municipalities increased to reach 105107 units from 104456 of the previous year. However, in urban municipalities this indicator manifested increasing trends and reached 81736 from 81013 of the previous year in contrast to rural municipalities where the trends are of decrease, i.e. from 23443 to 23371.

Water supply and water removal

In 2013 mud water removal networks (removal of surface waste waters) were improved in Yerevan. Those networks included cleaning of rain water collectors, wells and pipes, total of 7951 activities. The mud water expansion was implemented in addition to reconstruction of 455 linear meters of 300mm diameter pipes network and the rain water collecting wells³⁹³.

In 2013 potable water pipelines in Avan administrative district were renovated, in addition to the pump station of Hartavan and internal networks of potable water supply in Arteni, Norashen and Bazmaghybur municipalities.

USAID funded capital renovation of potable water network in Arteni municipality in

³⁹² <http://armstat.am/file/doc/99489208.pdf>, Annual Statistical Bulletin 2014, Residential Stock

³⁹³ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Yerevan Development Plan for 2014

the amount of 22 mln dram. World Vision allocated additional 10 mln dram for construction of the same water supply network accompanied with co-financing of 3 mln dram by the municipality of Arteni.

As of 2013, water supply in Dilijan and Berd towns has been implemented through stations for cleaning of open springs; in Ijevan and Noyemberyan towns water supply is implemented through captures, gravity and mechanical pumping, in 85% and 15% respectively³⁹⁴.

Heating

In 2013 all libraries operating in the capital city Yerevan are secured with heating systems. Two musical schools and arts school after A. Gabrielyan also benefited from the installed heating systems. In 2012-2013, in the context of project implementation, a TSHK series building connected to centralized heating system was selected, technical and engineering assessment of the building was performed. UNDP-GEF project together with the condominium held a poll among the residents, according to which the residents expressed agreement to implementation of the pilot project. Heating systems were installed in four kindergartens of Stepanavan³⁹⁵.

Public transport and road construction

In 2013 installation of electronic board to provide departure schedules commenced in Yerevan bus-stops. 21 similar schedules were installed. Taking into consideration the role of land electric transport, total volume of in-city passenger turnover, including environmental aspects and prioritizing need for their further development, the number of trolley-bus routes was increased to reach 10. The bust fleet continued to grow. Private companies acquired and imported 80 «Hyundai» and 10 «PAZ» new buses, which operate in the urban transport routes. In the framework of introduction of new routes, new tenders were held for bus and micro-bus served transport routes, as well as replenishment and replacement works in the existing routes according to the announced needs³⁹⁶.

Bus-stops in Mashtots and Sayat-Nova avenues of Yerevan were equipped with 7 new refurbishments, and the replaced ones were installed in bus-stops elsewhere in the city. Jointly with the traffic police, the issues of organizing traffic in the center of the city were inspected. Based on the considerations of traffic regulation and security, significant changes were incorporated in traffic schemes deployed in the Isahakyan, Khorenatsi and N. Zaryan streets³⁹⁷.

In 2013 renovation of 1.0km of inter-municipal roads in Gandzakhar municipality was implemented, at the value of 118.619 mln dram³⁹⁸.

³⁹⁴ <http://tavush.gov.am/reports/>, On Works implemented in 2013 in Tavush Marz and Current Socio-Economic situation

³⁹⁵ <http://www.wvarmenia.am/am/adp/show/5>

³⁹⁶ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf, Yerevan Development Plan for 2014

³⁹⁷ Ibid

³⁹⁸ <http://tavush.gov.am/reports/>, On Works implemented in 2013 in Tavush Marz and Current Socio-Economic situation

Dilijan municipal budget funded implementation of capital renovation, reconstruction, repair, gravelling, rehabilitation and improvement of sidewalks and lawns, as well as reinforcement of street walls, cleaning of mud water removal systems, installation of traffic signs, lineage in the total amount of 88.723 mln dram³⁹⁹.

Education and culture

In 2013, 29 kindergartens were renovated in Yerevan; the renovation works included replacement of windows and doors, as well as roofs and lavatories⁴⁰⁰.

Heating systems were installed in the kindergartens of Artashat N6, Hayanist, Narek Avshar. Construction of the new building to house kindergarten in Ayntap was completed⁴⁰¹.

On July 4, 2013 a march was organized in Armavir and Metsamor towns to celebrate state symbols attended by some 400 members of youth organizations and students. Participants of the march walked along the central streets of Armavir and Metsamor and then participated in the concert held in the cultural center of Metsamor performed by the State Dance Band of Armenia.

On October 8 festivities of Etchmiadzin Festival was organized in Etchmiadzin, a theatrical performance and march, with active participation of theatre groups, sing and dance bands, educational and cultural institutions and city population at large⁴⁰².

Sister-city cooperation agreement was concluded between Sevan town and Isere Grenoble of France. Cooperation is carried out along three major directions, namely tourism development, health and Francophonie. Sister city cooperation agreement was signed also between Vardenis and French Isere Roman town⁴⁰³:

In the framework of monthly festivities of “Armenian Films” announced by the Cinematographers of Armenia, Gavar, Martuni and Tchambarak towns organized screening of Armenian films.

In the framework of pan-Armenian festival called «My Armenia», Martuni and Sevan towns organized concerts of Diaspora based dance groups, and in Gavar a concert of flute players was held.

Oyunjian Foundation financed construction of Arts School in Gyumri (carried forward from 2014), and UCom company and Amasia Development Foundation co-funded renovation of child arts school in Amasia⁴⁰⁴.

Armenia Social Investment Fund allocated 25,2 mln dram for reconstruction of Hamo

³⁹⁹ Ibid

⁴⁰⁰ http://www.arlis.am/Annexes%5C4%5CER10_13hav86.pdf Yerevan Development Plan for 2014

⁴⁰¹ <http://ararat.gov.am/files/docs/6505.pdf>, 2013 Annual Report on Socio-Economic Situation and Operations of the Regional Governor of Ararat marz

⁴⁰² <http://armavir.gov.am/files/docs/6593.pdf>, Report: On Annual Activities of the Department of Education, Culture and Sports of the Armavir Regional Administration, 2013

⁴⁰³ <http://gegharkunik.gov.am/files/docs/6748.pdf>, Report of Regional Governor Rafik Grigoryan on 2013 activities and socio-economic situation in Gegharkunik Marz

⁴⁰⁴ <http://shirak.gov.am/reports/>, 2013 Annual Report on Socio-Economic Situation and Operations of the Regional Governor of Shirak marz

Sahyan Museum in Lor village, and further 5,9 mln dram for installation of a heating system in the Museum of A. Bakunts in Goris. Aimed at renovation and installation of heating system in the arts school of Agarak town, the urban foundation allocated 19.4 mln dram for implementation of relevant construction works.

Reconstruction works were implemented in clubs-libraries of Karahunj, Nor Astghaberd, Geghanush municipalities and Vachagan district of Kapan town⁴⁰⁵.

Events titled “Vardanants Tol” aimed to see off new military recruits are organized and held every year in Aknaghbyur municipality, nearby the tree planted by Vardan Mamikonyan⁴⁰⁶.

Practical training workshops were organized for staff of libraries in Nerkin Tskaghkavan, Aygehovit, Getahovit and Ditavan municipalities. The 35-year anniversary of the Arts school in Ijevan was celebrated. This school commenced operations of the musical instrument section, which delivers amateur training in musical instruments⁴⁰⁷.

Healthcare

In 2013 in the framework of “Capital Renovation of Healthcare Facilities” project two pediatrician polyclinics of Yerevan (N 9 Pediatrician Polyclinic and Arabkir Pediatrician Polyclinic, both limited liability companies) saw their heating systems installed, as well as windows replaced (45900.0 thousand dram from Yerevan municipal budget.)

In the framework of “Support to Healthcare Facilities in Purchase of Medical Equipment” project several medical institutions owned by Yerevan municipality, was equipped with some 44 items of medical equipment, including ultra-sound diagnostic device, ultra-sound diagnostic device with cardio-signage, audio-meter, bio-chemical analyzer and electro-cardiograph (70 000.0 thousand dram from Yerevan municipal budget.)

In the framework of campaign called “For You, Women” (March 8-April 7), Yerevan female residents were provided with an opportunity to receive services of health institutions under the jurisdiction of Yerevan municipality. “Yerevan Summer” event (August 1-31) delivered free cardio-vascular and other diagnostic services to population, and in some cases, surgeries were performed⁴⁰⁸.

An out-patient medical facility was established in Solak municipality for 2570 residents. This medical center is furnished with necessary medical equipment and appliances, and furniture.

World Bank supported “Healthcare System Modernization” loan project funded capital renovation out-patient facilities in Garni, Alapars and Geghashen municipalities of Kotayk marz⁴⁰⁹.

⁴⁰⁵ <http://syun.k.gov.am/files/local/6505.pf>.

⁴⁰⁶ <http://tavush.gov.am/reports/>, On Works Implemented in 2013 in Tavush Marz and Current Socio-Economic situation

⁴⁰⁷ Ibid

⁴⁰⁸ <https://www.yerevan.am/edfiles/files/avagani10.12.13/86-N.pdf>

⁴⁰⁹ <http://www.aysor.am/am/news/2013/11/20/moh1/703190>

Population in Vardadzor and Litchk municipalities in Gegharkunik marz will also make use of primary healthcare services in out-patient facilities furnished with modern conveniences, equipment and tools⁴¹⁰.

Newly renovated out-patient facilities were opened in Aghavnatun and Sardarapat municipalities.

In the framework of loan project incremental to the Armenia Healthcare System Modernization Project-2 out-patient facilities in Aghavnatun and Hoktember were replenished with essential medical equipment, furniture, and tools necessary for delivery of primary healthcare services. The buildings of two out-patient facilities, which were constructed back in Soviet times, were in dilapidated physical state; water supply, sewage or heating systems were non-functional, the roof and floor were damaged. World Bank funded construction of new buildings for these services, which were launched in 2012 planned for completion in June 2013. As a result, approximately 53.8 mln dram were invested in Aghavnatun municipality (49.5 mln dram for construction, and 4.3 mln dram for medical equipment, furniture and tools); in Sardarapat the investment was approximately 56 mln dram (including 51.7 mln dram for construction and 4.3 mln dram for medical equipment, furniture and tools).

Out-patient facility in Aghavnatun provides services to Aghavnatun, Amberd, Doghs and Lernamerdz municipalities with total population of 6167 people, and the out-patient facility in Hoktember the medical services are delivered to approximately 5300 people.

In August, a newly constructed out-patient facility was opened in Norabats municipality. This facility provides services to 2190 people in the village, and the former building was built in 1940, was in emergency and did not have any basic utilities⁴¹¹.

Under the joint funding of the RA government, healthcare section of the World Bank, Ministry of Health, and Baghramyan municipality an out-patient medical facility was established. Formerly, this facility was housed on the first floor of the rural administration building occupying three rooms.

Buildings for Sayat-Nova and Nor Kharberd Primary Healthcare Facilities, Norabats out-patient facility were built and commissioned with funding from non-government resources, loan project of the World Bank, Ministry of Health PIU and 5% co-financing by the involved municipalities. Dutch «Mensekinderen» charity foundation constructed medical pediatrician facility in Sipanik village⁴¹². Capital renovation of the Vanadzor Primary Health Care Facility was completed in the reported year.

World Vision International charity organization allocated 5,1 mln dram to renovate lavatories in rural municipalities of Shaghat, Tolors, Khot, Sarnakunk, Gorayk and Karahunj⁴¹³.

⁴¹⁰ <http://civilnet.am/2013/08/20>

⁴¹¹ <http://www.panarmenian.net/arm/news/167690/>

⁴¹² <http://ararat.gov.am/files/docs/6505.pdf>, Report: Socio-economic situation in Ararat marz and activities of the regional governor in 2013.

⁴¹³ <http://syunik.gov.am/files/docs/5813.pdf>, Report: Socio-economic situation in Syunik marz and activities of the regional governor in 2013.

Maintenance of cemeteries

In 2013, the issue of cemetery maintenance in municipalities continues to be challenging. Cemetery areas expand over each year, forcing the municipalities to allocate more land to accommodate the needs. More specifically, on September 10, 2013 avagani of Yerevan issued a decision N 47 on a category change of some lands within its jurisdiction. According to the above decision, the spaces of Silikyan, Shahumyan-2 and Central cemeteries were expanded by 28833.57, 33220.78 and 1859.95 square meters, respectively. This decision recommends taking into consideration the security issues associated with electric posts and implementing environment impact expertise when using, approving plans and schemes. Finally, according to this decision, it is also recommended to change the statutory category of lands merged with the cemeteries to turn them into specially protected areas⁴¹⁴.

The power of local self-government bodies to establish local fees

In 2013 the power of local self-government bodies to establish local fees is predominantly associated with Laws on Garbage Removal and Sanitary Cleaning, Local Duties and Fees, and Local Self-government. There were no changes in the first two of the indicated laws.

In 2013 Yerevan avagani issued a decision N 90-N to establish rates of local fees in urban municipality of Yerevan. The above decision established the rates of local duties for construction or reconstruction that entails change of external appearance, design and approval of relevant technical and economic terms and conditions, as well as documenting the commissioning of completed construction in the administrative territory of Yerevan within the range of 50000-300000 dram, depending on the space of the facilities in question⁴¹⁵; in case of allocation, recall and leasing of land plots under the management and use by Yerevan LSGs, an indispensable measurement and other inherent works will be fulfilled and the applicable rates will be in the range of 500-500.000 dram per square meters, which will be complemented by incremental of 50 dram per square meter, that is in excess of 1500 square meters.

Participation fee of 10000 dram per participant was also defined for organization of tenders and auctions.

Garbage removal fee was established in Yerevan, such as:

- 1) 200 dram per month, per resident for household garbage;
- 2) 2500 dram for other than household garbage, and large-size garbage⁴¹⁶.

LSGs will also define local fees for other services delivered by municipalities. For example, in 2013 the rate of fees for attending kindergartens was defined between 6000 and 8000 dram⁴¹⁷.

⁴¹⁴ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=85396>, Decision of the Yerevan Community Council on Change in Category of Lands

⁴¹⁵ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=87181>

⁴¹⁶ Ibid

⁴¹⁷ <http://www.asparez.am/gyumri-hy/gyumri-kindergartens/>

According to the decision of avagani of Ayntap municipality, fee for each child attending the local kindergarten was established at the level of 5000 dram, and 8000 dram for each child who is not a registered resident of Ayntap municipality⁴¹⁸.

According to decision N 59-N (December 14, 2012) made by avagani of Kasakh municipality, monthly tuition fee in municipal Arts School (municipal non-commercial organization) in 2013 was 3000–4000, depending on type of musical instrument. Monthly fee for attending Arusyak kindergarten, a municipal non-commercial organization of Kasakh, was 7000 dram for 2013⁴¹⁹.

In 2013 municipal kindergartens operating in Yerevan were free of charge. In other municipalities fees fluctuated between 4500 and 8000 dram. It should also be mentioned that in Yerevan there were private kindergartens as well, which operated on payment basis.

7.2 Municipal service management

In 2013 expenditures in education sector in the municipal service structure still maintain the highest shares, i.e. 28.1%, share of expenditures in municipal service of general nature is 22.0%, and the share of expenditures on transport service is 21.8% (see Table 33.) Nevertheless, it should be noted that as large a share of expenditures for transport services is mainly preconditioned by the huge value of public transport expenses of Yerevan municipality. For comparison purposes it should be mentioned that transport expenses in Yerevan make total 21.6 bln dram, and in all other municipalities the aggregate spending is 2.7 bln dram. The ratio of all expenditures for public services and public service of general nature is 3.54, while the same indicator for the previous year was 3.60, or expenditures on general public services reflect 22% of total municipal service expenditures, and 78% of the expenditures for all other municipal services.

⁴¹⁸ <http://www.ayntap.am/Pages/DocFlow/Default.aspx?a=v&g=7dfc8a3c-1e38-4766-af11-133c51a78177>

⁴¹⁹ <http://www.kasakh.am/Pages/DocFlow/Default.aspx?a=v&g=a1004be8-4d56-4c65-b277-df5cd94b396e>

Table 33: Shares of expenditures allocated for municipal services of general nature and services delivered by municipalities in municipal budgets (thousand dram)

TOTAL	MUNICIPALITIES		Yerevan city		Total urban and rural municipalities, excluding Yerevan	
TOTAL EXPENDITURES	111,443,784.2	100.0%	68,121,545.3	100.0%	43,322,238.9	100.0%
Public services of general nature	24,529,303.6	22.0%	6,617,533.1	9.7%	17,911,770.5	41.3%
1. Transport	24,340,850.8	21.8%	21,641,654.4	31.8%	2,699,196.4	6.2%
2. Communication	0.0	0.0%	0.0	0.0%	0.0	0.0%
3. Environment protection	10,787,970.4	9.7%	7,148,100.4	10.5%	3,639,870.0	8.4%
4. Residential construction and communal utilities	10,043,125.4	9.0%	6,847,124.7	10.1%	3,196,000.7	7.4%
5. Healthcare	171,374.9	0.2%	96,345.7	0.1%	75,029.2	0.2%
6. Recreation, culture and religion	6,712,705.1	6.0%	2,750,458.0	4.0%	3,962,247.1	9.1%
7. Education	31,301,775.0	28.1%	21,108,007.0	31.0%	10,193,768.0	23.5%
8. Social protection	3,556,679.1	3.2%	1,912,322.0	2.8%	1,644,357.1	3.8%
Total public services (1+2+3+4+5+6+7+8)	86,914,480.6	78.0%	61,504,012.2	90.3%	25,410,468.4	58.7%
Ratio of expenditures for public services and municipal services of general nature	3.54		9.29		1.42	

In 2013 a slight decrease in the ratio of municipal services delivered to population and public services of general nature was observed relative to the same indicator for 2012. However, it should be stipulated that in 2013 total municipal expenditures increased by more than 5 bln dram; direct expenditures paid to population of Yerevan increased by over 3 bln dram, while similar expenditures in all other municipalities increased by more than 2 bln dram. In Yerevan, the ratio of municipal services delivered to population and municipal services of general nature was 9.29, while this same indicator for all other municipalities was 3.54; if all urban and rural municipalities are taken into account excluding Yerevan, the indicator will make 1.42, or the share of public services of general nature was 41.3%; whereas, in 2012 it was 40.3%. From the perspective of optimal management of public services, it is necessary to reduce the staff maintenance and operations expenses, which can be promoted by consolidation of municipalities. This approach is vividly manifested in the case of Yerevan, where expenditures on public services of general nature versus municipal services delivered to population are 9.7% in aggregate (9.4% in 2012), which reflects 0.3 percentage of point reduction from the year of 2012. Improvement of services delivered by the municipality may to a large extent be

promoted through enhancement of capacities of municipalities and availability of adequate financial resources.

Conclusions and recommendations

In 2013, like in the preceding year, there was no significant progress in reforms of the local self-government system in Armenia.

No legislative changes or additions were enacted in contrast to what was envisaged by 2005 constitutional reforms. Over the reported year laws or legislative provisions were not promulgated in respect of principles, rules of procedures applied to merger or demerger of municipalities, as well as defining the deadlines for elections in the newly formed municipalities, establishment of inter-municipality unions, issue of municipal securities or institution of hotel tax.

All existing state program documents (RA Government Program, Sustainable Development Program) comprise virtually identical provisions and primarily reflect compliance of legislative requirements of constitutional amendments.

In 2013 the shortcoming existing in the legislation still persisted, i.e. rates of local taxes for property and land tax established as municipal revenues continued to be defined by law, and the power of establishing tax rates was not assigned to the LSGs, in contrast to what is prescribed by the European Charter of Local Self-government (Article 9.3).

There was no change in administrative and territorial division of Armenia in 2013. Only some programs were implemented at the level of studies and surveys.

Units of local self-government, i.e. municipalities, continue to be extremely fragmented and weak in capacities. In terms of development of inter-municipal cooperation, there were no significant changes either. As in the previous periods, in 2013 alike no inter-municipal unions were established.

The degree of financial autonomy of municipalities is still very low, and the property inadequate and obsolete. In 2013, as in the previous periods, there were no allocations to the municipalities from shared revenues of the state budget.

Overall, the municipalities are far from entering credit markets. In 2013 the municipalities did not issue municipal securities.

In 2013, some changes were introduced in the structure of powers and authorities of the LSGs. Progress has been observed in establishing legislative bases for citizens' participation in local self-government.

As in the preceding periods, in 2013 LSG elections were held in the circumstances of weak competition, and in many cases even in complete absence thereof. Few municipalities saw new mayors elected. Approximately 3/4 of mayors are representatives of Republican Party of Armenia. New powers and authorities are assigned to the LSGs in the area of participation of population in local self-government. There were no rules of procedures to regulate implementation of mandatory powers. Some works have been

implemented towards the development of avaganis. Mass media of Armenia are mainly concentrated in the capital city. In gender front, 2013 was not rich in serious changes either. Women's representation in the elected positions of in the marzes continues to be tiny. In Yerevan, the number of women in the avagani doubled. There is no gender inequality among the personnel of municipal administrations. The number of municipalities maintaining official web-sites continues to increase among both urban and rural municipalities. In 2013, Yerevan municipality was given a "rotten lock," which is the symbol of covertness of operations and poor performance. Representatives of LSGs continued to be involved in "black lists." Assessments issued by Freedom House did not diminish in 2013. The works targeting enhanced publicity and transparency of LSG operations also continued in 2013.

Comparing the indicators of Armenia and European Union Member States with respect of relevance of LSG powers and available financial resources, it may be noticed that Armenia is tangibly behind the EU countries, in particular, with respect of share of municipal budgets in national government expenditures and GDP, per capita municipal budget revenues and expenditures, etc. This means, that in 2013, the level of decentralization in Armenia continues to remain at very low level as before.

Despite the fact, that the recent five years annual increase was observed both in revenue and expenditure indicators of municipal budgets in absolute terms and in their execution rates, majority of the municipalities are not yet in a position to implement all powers assigned to them by law in full swing or in any comprehensive manner; i.e. the powers essentially mean delivery of services, as a consequence of which the living standards of population over the recent five years has not undergone positive changes virtually whatsoever.

In 2013, like in 2012, revenues and expenditures of Yerevan municipality reflect over and above 60% of total revenues and expenditures of all other municipalities in the country. Per capita revenues and expenditures of municipal budgets (Yerevan excluded) are 2.8 times less than the same indicators of Yerevan budget.

As in the previous periods, in 2013 too, the shares of all municipal budgets (Yerevan excluded) by functional classification of expenditures are significantly different from shares in both municipal budgets (including Yerevan) and Yerevan budget in total spending. For example, shares of expenditures on services of general nature in all municipal budgets (Yerevan excluded) is the highest, i.e. approximately 43.7% of total spending, 23.8% of all municipal budgets (Yerevan included), and only 10.6% in Yerevan budget.

Ratios of recurrent and capital expenditures of all municipalities (Yerevan included) in total spending over the recent five years have been changing in varying proportions. In the period between 2009 and 2011 the share of capital expenditures in total spending has consistently increased from 19.2% in the beginning of the period to reach 28.9%, but in 2012-2013 it displayed decreasing tendency having diminished to 22.4%.

Indicators of shares attributed to salaries and mandatory social contributions (total of

36.2%) in total spending estimated for all municipalities of Armenia in 2013 (Yerevan excluded) are approximately 4.8 times higher than the same indicators estimated from Yerevan (total of 7.6%), which is mainly preconditioned by two factors, namely, gradual inflation of the salaries paid in municipalities (Yerevan excluded) and their organizations and total inadequacy of the revenues generated by the municipal budgets across the country.

The sole initiators and actual implementers of virtually all decisions in the municipalities are still the mayors. In many municipalities avaganis continue to play secondary roles in this issues.

In terms of opportunities to make use of electronic communication means, the progress continued in the municipalities, however the general situation is yet far from satisfactory. Many municipalities do not make use of internet connections. In many of the municipalities there are public awareness resources, such as papers or local television. Mobile communications and information boards are available in all municipalities.

Trainings of municipal servants were delivered by organizations selected on a competitive basis in 2013. As in the previous years, trainings in 2013 were organized separately for LSGs and municipal servants.

In 2013 various international organizations continued implementation of their statutory operations in numerous municipalities across Armenia. Their activities are still sought and needed by the municipalities. They usually operate through cooperation with the government of Armenia, and oftentimes, collaborate with each other, but not all existing potential is deployed to attain the desired goals and objectives.

In 2013 large-scale activities in the sphere of municipal service were implemented in the capital city. The budget expenditures attributed to Yerevan are larger than those of all other municipalities, in aggregate. More specifically, share of public services in Yerevan budget is quite large. Ratio of public service expenditures versus public services of general nature in the municipalities in all marzes is very low. Some service delivery in the marz communities is implemented in urban and large rural municipalities.

In general, it could be mentioned that further improvement and development are needed practically in all municipal services, which are too far from being satisfactory in very many municipalities.

Further are recommendations based on the conclusions generated above

Expediting the pace of reforms in local self-government sector of Armenia along all directions remains an important prerequisite of its development. This is true for both replenishment of the legislative framework and actual enactment of the legislation. In particular, it is necessary to adopt legal acts establishing principles of merger or division of municipalities, establishment of inter-municipal unions, new law on Financial Equalization, and draft legislations on individual types of local taxes, as well as to develop and adopt a law on issue and allocation of municipal securities.

Even the adoption of the above legislative acts may not lift the challenge and need of

adoption a strategic program of developing local self-government system or, in other words, decentralization. This will enable stipulating a vision of local self-government system of Armenia, ways of achieving it, as well as sequence and deadlines of the necessary measures in one single document.

It is necessary to correct the mistake made in the legislative package adopted back in 2010, i.e. authority to establish the rates of property and land taxes within the powers established by legislation shall be assigned to avaganis.

Further development of local self-government system in Armenia is impossible without consolidation of municipalities and establishment of inter-municipal unions. These issues are in desperate need of urgent solution.

It is necessary to establish shared revenues allocated to municipal budgets by law, including the applicable rates, rather than on an annual basis through annual state budget law; it is proper to establish this provision by the Law on Local Self-government and Law on Budgetary System of Armenia.

Aimed at expanding the sources and volumes of financing implementation of powers assigned to the LSGs by law, as well as secure diversity of revenues for the municipal budgets, it is pivotal to engage municipalities in the capital-exchange market. In particular, it is necessary to develop and adopt relevant rules of procedures to govern receipt of borrowings by municipalities from commercial banks and financial institutions, issue of municipal securities, as well as design and enforce systems and tools of assessing creditworthiness of municipalities.

In the area of LSG elections the transition to proportionate election system for avaganis is extremely important. Challenge of streamlining rules of procedures to regulate implementation of powers assigned to LSGs still remains urgent. It is necessary to expand the arsenal of tools available to LSGs to secure publicity of operations, as well as the list of municipalities which would have such tools. It is important to be consistent in enforcing the legislative provision enabling population to participate in local self-government. And it is important to undertake measures to further enhance the role of avaganis in the municipal decision-making and local self-government in general.

The prerequisite of successful enhancement of the scope and quality of public service delivery is, first and foremost, in raising financial sustainability of the municipalities and optimal use of available resources. In this context, consolidation of municipalities and establishment of inter-municipal unions remain a priority, as it had been over the previous years. It is also crucial to expand and diversify potential sources of revenues for municipal budgets, in particular, getting earmarked allocations from the state budget, development of institutional structures promoting borrowings by municipalities, as well as developing partnership and cooperation with private sector.

Appendix 1: Submission of avagani decisions to respective marzpetarans (2013, annual)⁴²⁰

N	Marz	Number of decisions submitted to marzpetaran by municipalities	Number of decisions returned by marzpetaran for correction because of breaches identified	Share of decisions incompliant with legislation or other legal acts (%)	Number of avagani decisions, returned by the marzpetaran, corrected and brought into compliance with legislation and re-submitted to the marzpetaran within the defined deadlines	Failures of mayors to convene avagani sessions to discuss decisions returned by marzpetaran	Number of municipalities which failed to submit avagani decisions to the respective marzpetarans	Number of municipalities, which failed to submit avagani decisions to marzpetarans within the specified deadlines	Cases of disagreement of municipalities with the position of marzpetarans	Disciplinary actions against staff secretaries for failure to submit avagani decisions to marzpetaran	Number of judicial cases on rescinding decisions of avagani
1	Aragatsotn	1357	89	6,6	89	0	0	0	0	0	0
2	Ararat	2858	38	1,3	38	0	0	0	0	0	0
3	Armavir	3690	4	0,1	4	0	0	0	0	0	0
4	Gegharkunik	1520	48	3,2	48	0	0	23	0	0	0
5	Kotayk	3630	361	9,9	217	11	0	10	0	0	0
6	Lori	3908	3	0,1	2	0	0	0	0	0	0
7	Shirak	2212	555	25,1	555	0	0	0	0	0	0
8	Syunik	3012	46	1,5	46	0	0	7	0	0	0
9	Vayots Dzor	1306	33	2,5	21	1	0	4	0	0	0
10	Tavush	1243	22	1,8	0	0	0	0	0	0	0
	Total	24736	1199	4,8	1020	12	0	44	0	0	0

⁴²⁰ Source: www.mta.gov.am, Summary Note: On Submission of Decisions Taken by Community Councils to the Regional Administrations, according to Sub-Clause 8, Clause 3, Article 30 of Law on Local Self-government

Appendix 2: Citizen receptions held by mayors and members of avaganis, as of 2013⁴²¹

N	Marz		Number of municipalities, which held receptions of citizens				With mayors		With members of avaganis	
	Number of municipalities	Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4	Number of applicants for reception	Number of citizens who participated in receptions	Number of applicants for reception	Number of citizens who participated in receptions	
1	Aragatsotn	114	114	114	114	26806	24922	9509	8618	
2	Ararat	97	97	97	97	25729	25844	1714	1596	
3	Armavir	97	97	97	97	14079	13958	3512	3261	
4	Gegharkunik	92	89	91	92	11161	10925	2310	2211	
5	Kotayk	67	67	67	67	8006	7907	805	783	
6	Lori	113	94	93	91	5031	5003	5556	5515	
7	Shirak	119	119	119	119	21314	21314	2943	2943	
8	Syunik	109	108	109	109	9248	9182	305	245	
9	Vayots Dzor	44	38	44	44	2959	2944	334	321	
10	Tavush	62	62	62	62	3783	3319	451	294	
	Total	914	885	893	892	128116	125318	27439	25787	

⁴²¹ Source: www.mta.gov.am, number of citizens who participated in receptions held by mayors and members of community councils in quarters 1, 2, 3, and 4 of 2013

Appendix 3: Publicity of municipal budgets in the RA marzes, as of 2013⁴²²

N	Marz	Number of municipalities	Placing on boards and other easily accessible locations				Television broadcasting				Publication of newspapers				Uploading on internet page			
			Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4	Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4	Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4	Quarter 1	Quarter 2	Quarter 3	Quarter 4
1	Aragatsotn	114	114	114	114	114	0	0	0	0	2	2	2	2	10	10	10	10
2	Ararat	97	97	97	97	97	1	1	1	1	21	4	4	4	97	97	97	97
3	Armavir	97	97	97	97	97	26	26	26	21	22	22	39	39	97	97	97	97
4	Gegharkunik	92	87	87	87	87	3	3	3	3	9	9	16	33	3	7	7	11
5	Kotayk	67	67	67	67	67	2	2	2	2	1	1	1	1	67	67	67	67
6	Lori	113	113	113	113	113	5	3	5	3	3	3	3	4	6	6	6	6
7	Shirak	119	119	119	119	119	13	10	16	23	5	3	9	9	119	119	119	119
8	Syunik	109	109	109	109	109	5	5	5	5	1	1	1	1	5	5	5	5
9	Vayots Dzor	44	44	44	44	44	0	0	0	0	10	18	15	12	41	42	42	44
10	Tavush	62	62	62	62	62	15	10	10	15	4	4	4	4	5	3	4	5
	Total	914	909	909	909	909	70	60	68	73	78	67	94	109	450	453	454	461

⁴²² Source: www.mta.gov.am, Summary reference notes: publicity and transparency of operations of local self-government bodies in the quarters 1, 2, 3 and 4, 2013

Appendix 4: Actual execution of municipal budget components and their shares in consolidated budgets, as of 2011-2013*

N	Type of budget	Actual 2011, bln dram	Share in 2010 consolidated budget, %	Actual 2012, bln dram	Share in 2012 consolidated budget, %	Actual 2012, bln dram	Share in 2013 consolidated budget %
	Consolidated budget (1)						
	Revenues	906.1	100.0	975.3	100.0	1,101.7	100.0
	Expenditures	1,013.5	100.0	1,037.1	100.0	1,170.6	100.0
	Deficit (-) including:	-107.4		-61.8		-68.9	
1.	State budget						
	Revenues	880.9	97.2	946.2	97.0	1,071.4	97.2
	Expenditures	986.5	97.3	1,006.1	97.0	1,142.9	97.6
	Deficit (-)	-105.7		-59.9		-71.5	
2.	Municipal budgets						
	Revenues	87.3	9.6	95.5	9.8	105.8	9.6
	expenditures	89.1	8.8	97.4	9.4	103.1	8.8
	Surplus (+) / deficit (-)	-1.8		-1.9		+2.7	

*) Source: <http://www.minfin.am/index.php?cat=76&lang=1>

1. Consolidated budget revenues do not incorporate incomes from inter-budgetary transfers and expenditures exclude inter-budgetary transfers

Bibliography

1. The Constitution of Armenia
2. European Charter of Local Self-government
3. The RA Law on Local Self-government
4. The RA Law on Local Self-government in Yerevan
5. The RA Law on Budgetary System of the Republic of Armenia
6. The RA Law on Personal Income Tax
7. The RA Law on State Labor Inspectorate
8. The RA Election Code
9. Local self-government reforms in Armenia (2004-2006), Book 2; edited by David Tumanyan, PhD Economics, Yerevan, Noyan Tapan, 2008, pages 62-85
10. Local Self-government Reforms in Armenia (2007 and 2008), Book 3; edited by David Tumanyan, PhD Economics, Yerevan, Noyan Tapan, 2009, pages 26-31, 95-99
11. Local Self-government Reforms in Armenia (2009 and 2010) Book 4, edited by D.S. Tumanyan, Yerevan, Noyan Tapan, 2012, pages 33-47, 127-138
12. Local Self-government in Armenia, 2011, Book 5 (edited by D.S. Tumanyan, Ph.D. Economics), Yerevan, Noyan Tapan, 2012, pages 32-46
13. "Women and Men" in Armenia 2014, Statistical booklet, National Statistical Service of Armenia, Yerevan, 2014
14. 2013 Annual Report of the Ministry of Territorial Administration
15. Summary note on mayors in marzes of Armenia
16. Summary data on state registration of legal entities and individual entrepreneurs in the Legal Entity Registry of Armenia in December 2013
17. Summary note on mayors in marzes of Armenia
18. Summary reference note on submission of decisions issued by avaganis to marzpetarans in 2013 as defined in Sub-clause 8, Clause 3, Article 30 of the Law on Local self-government
19. Number of citizens who participated in receptions by mayors and avaganis in the quarters 1, 2, 3 and 4 of 2012
20. Rating assessment as an objective tool of monitoring the operations of local self-government bodies
21. Summary reference note 2013 (quarters 1, 2, 3 and 4) on publicity and transparency of local self-government bodies of Armenia
22. 2013 Annual Report of the Human Rights Defender
23. Sub-national public finance in the European Union, Dexia, January, 2013
24. www.ypc.am
25. www.cfoa.am
26. www.elections.am
27. www.iyc.am
28. www.ombuds.am
29. www.freedomhouse.org
30. www.foi.am
31. www.e-gov.am
32. www.armstat.am
33. www.mta.gov.am
34. www.minfin.am
35. www.yerevan.am

**ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՈՒՎԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ
(2012թ. և 2013թ.)**

Գիրք 6

**LOCAL SELF-GOVERNMENT IN ARMENIA
(2012 and 2013)**

Book 6

Հայերեն տեքստի խմբագիր՝
Մեսրոպ Հարությունյան

Tech. editor (Armenian language):
Mesrop Harutunyan

Համակարգչային ձևավորումը՝
Լորա ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆԻ

Չափսը՝ 70x100 1/16: Ծավալը՝ 24,5 տ. մամուլ:
Թուղթը և տպագրությունը՝ օֆսեթ: Տպաքանակը՝ 500 օրինակ:

Տպագրվել է «ՎԱՆ ԱՐՅԱՆ» հրատարակչատան տպարանում